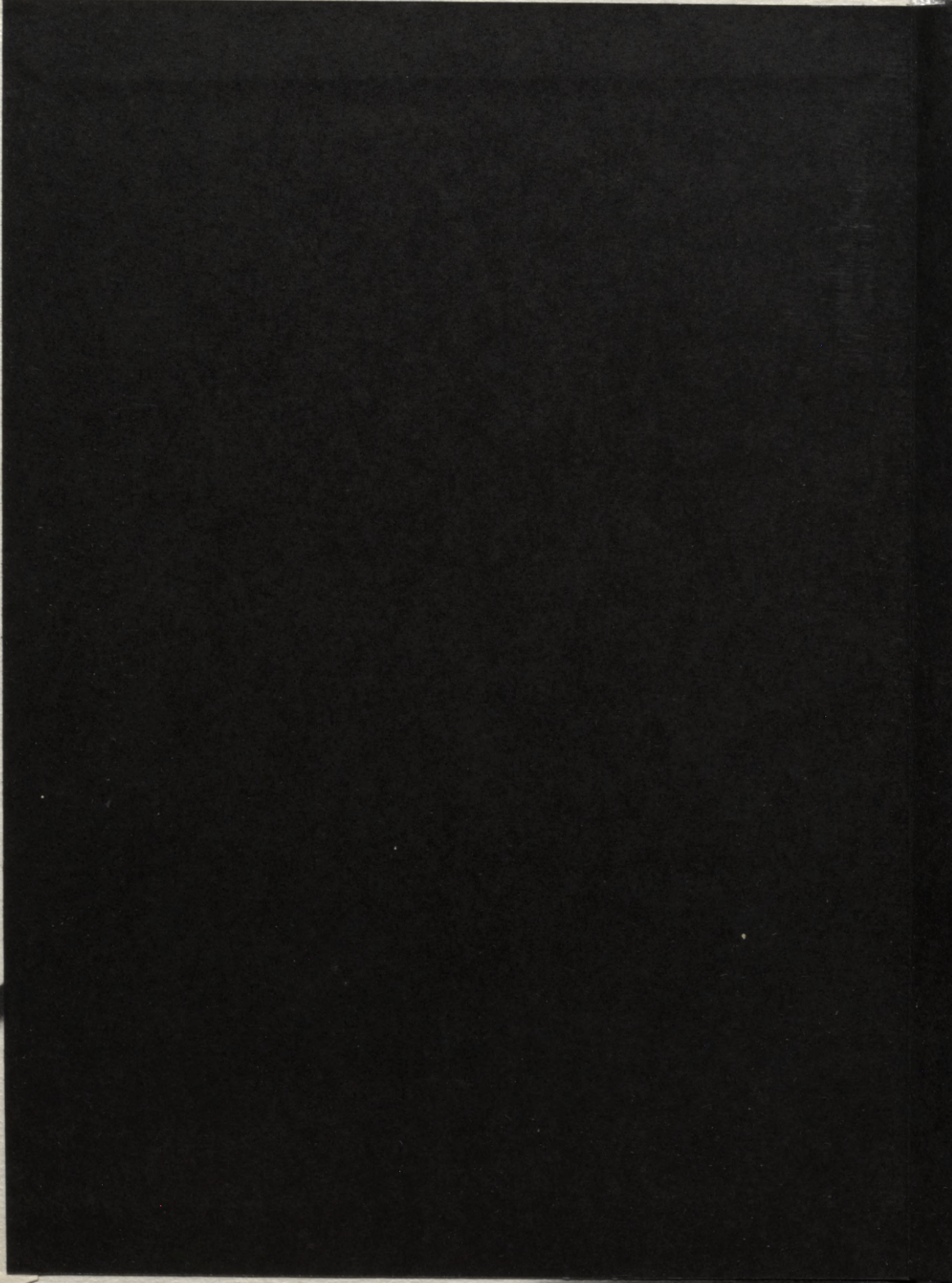
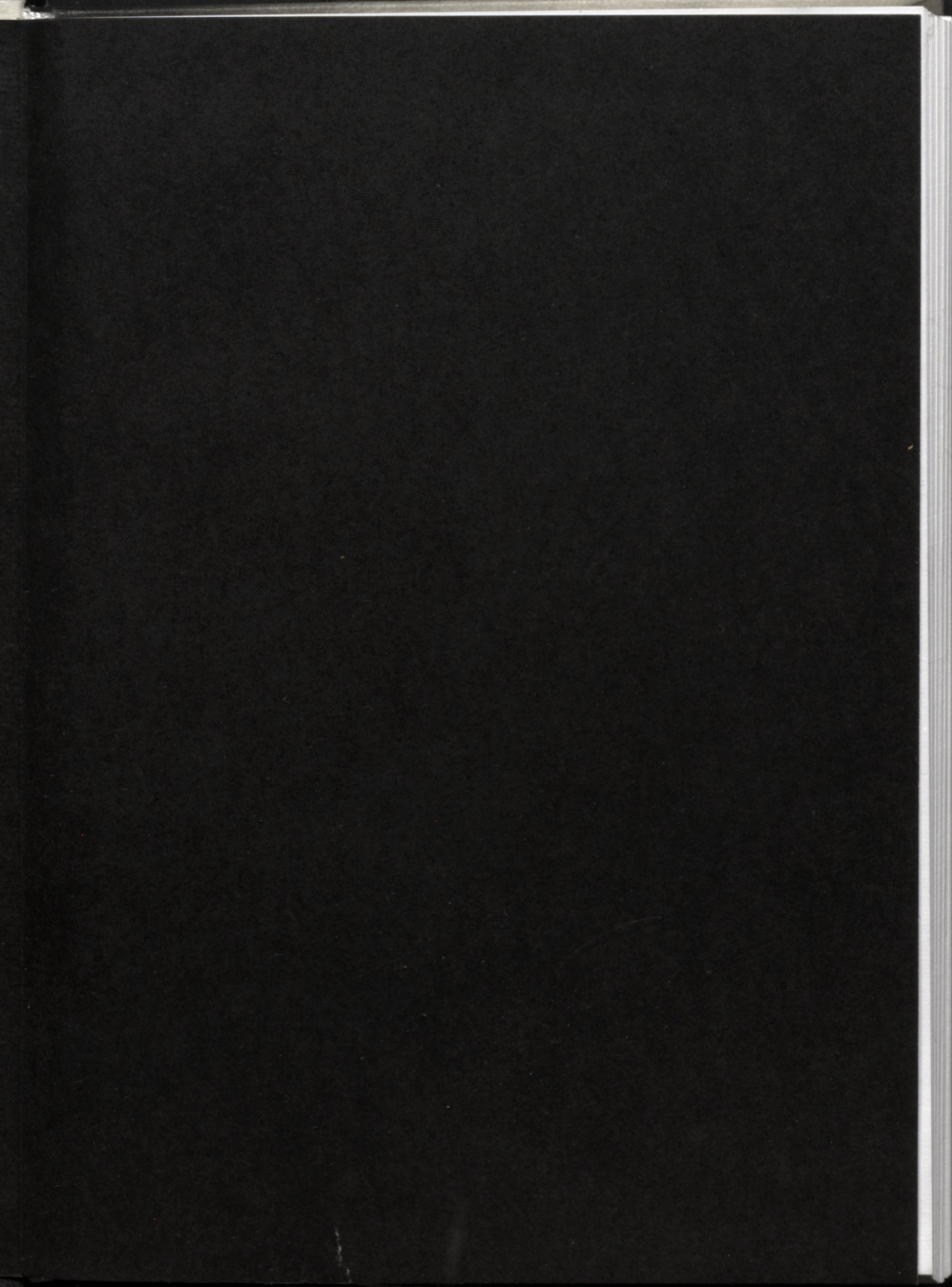

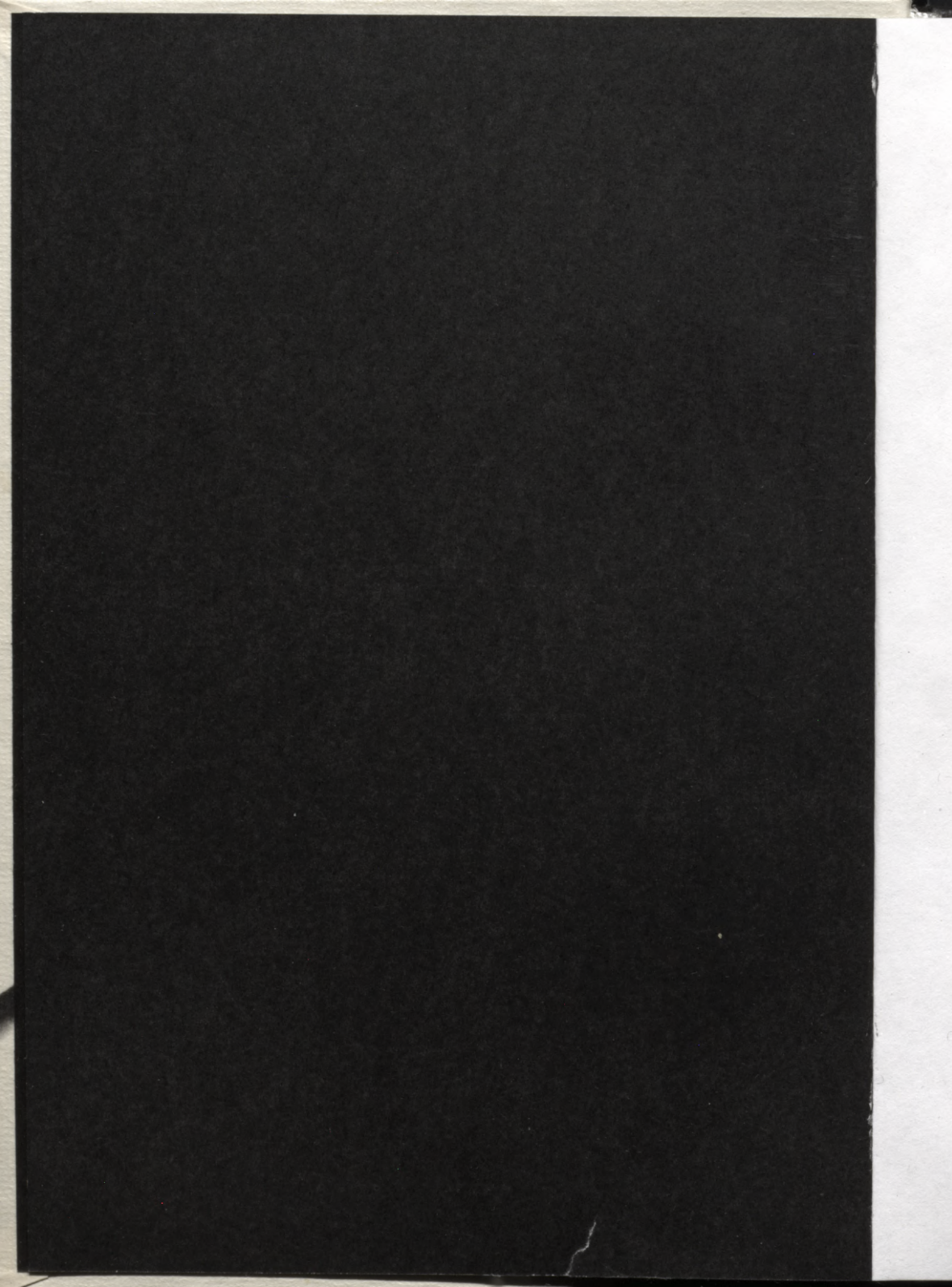
ARTURS SILGAILIS

LATVIEŠU LEGIONS

2001-3
L349

L
9

Copyright © 1999 by the United States Coast Guard
All rights reserved.

4
43

Plkv. **Arturs Silgailis**,
Zemgales div. štāba pr-ks (1939-1940)

2001-3
L 349

L
9

ARTURS SILGAILIS

LATVIEŠU LEGIONS

DIBINĀŠANA, FORMĒŠANA UN KAUJU GAITAS
OTRĀ PASAULES KARĀ

Ar 332 attēliem un 30 shēmām

Rīga 2001

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0304040084

Izdevējs: SIA Tehnoloģijas centrs 3 „Junda“ AM
Muitas ielā 1, Rīgā
Tālr., fax: 7-323137

Iespiesta TC3 „Junda“ AM tipogrāfijā

Copyright © 1962, by Arturs Silgailis

Jauns, papildināts izdevums

Izdota pēc Militārās literatūras apgādes fonda pasūtījuma, ar autora
dēla Viktora Silgaiļa atļauju un par tautiešu ziedotiem līdzekļiem

Mākslinieks Viesturs Grants

ISBN 9984-01-035-X

Printed and bound by Apgāds „Junda“, Rīga

Būvniecība	208
Apmācības bataljoni	209
Robežapsardzības pulki	210
Vācu gaisa spēku vadības personāls latviešu aviācijā	219
Aviācijas leģions "Latvija"	219

Andrejs Eglītis

LATVIEŠU LEĢIONS

*Ar kauju saputotiem okeāniem
Mums apkārt horizonts bij liesmās grimis -
Pie mūsu tautas asiņainiem sāniem
Bij latuju leģions reiz šausmās dzimis.*

*Pār laikiem nemirstīgs šalc kauju gājiens
Ar veļiem izdzītiem no kapu snaudas;
Vēl šodien izbalojies kaulu klājiens
Sniedz krievu polārnakšu pūces gaudas.*

*Tas tautas brīvības gars, kas dzina
Pret rītiem, vakariem krist cīņā bargā -
Ar pīšļiem sajukušiem, laiki zina,
Tas mūsu Termopīlas šodien sargā.*

*Un neuzvarēts upuros un slavā,
Vai Kursas Pastarā vai prūšu klajos -
Iet Dieva lemtā vienreizībā savā
Tas latuju tautas sarņos mūžīgajos.*

SATURS

Andrejs Eglītis. <i>Latviešu leģions</i>	5
Tekstā lietotie saīsinājumi	8
Priekšvārds	9
Leģiona tapšana	11
2. Latviešu brigādes formēšana un cīņas līdz atiešanai uz Veļikajas upes pozīcijām	29
15. Latviešu divīzijas formēšana un kaujas gaitas līdz pārvietošanai uz Redjas upes pozīcijām	47
15. divīzijas aizstāvēšanās Redjas upes pozīcijās un atkāpšanās uz Veļikajas upes aizstāvēšanās pozīcijām	63
Aizstāvēšanās Veļikajas upes pozīcijās	73
Aizstāvēšanās Bardovo – Kudeveras pozīcijās	93
Atkāpšanās uz Vidzemes kaujas lauku	101
Vidzemes kaujas	111
Kurzemes aizstāvēšana	131
15. divīzijas cīņas Vācijā	155
15. divīzijas pēdējās gaitas	187
Leģiona rezerves vienības	193
15. apmācības un papildinājumu bataljons	193
Latviešu lauku papildinājumu depo	198
Dažādas papildu vienības	205
Apmācības pulki	205
Leģiona ģenerālinspekcijas pulcēšanas vietas	207
Kapteiņa Ivanova trauksmes bataljons	208

Būvbataljoni	208
Apmācības bataljoni	209
Robežapsardzības pulki	210
Vācu gaisa spēku vadībai pakļautās latviešu vienības	219
Aviācijas lēģions „Latvija“	219
Aviācijas lēģiona zenīartilērijas vienības	231
Gaisa spēku izpalīgi	232
Gaisa spēku izpalīgi-jaunieši	234
Lēģiona ģenerālspekcija	239
Lēģiona komplektēšana	243
Lēģiona apgāde	253
Atalgojums	253
Sanitārā aprūpe	254
Tiesas lietas	254
Nacionālā aprūpe	257
Noslēgums	260
PIELIKUMI	263
RĀDĪTĀJI	319
Personu rādītājs	321
Vietu nosaukumu rādītājs	329
Iestāžu un organizāciju rādītājs	351
Virspulkvedis Arturs Silgailis. Biogrāfija. <i>Ē. Jēkabsons</i>	353

TEKSTĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

dkar.	dižkareivis	btl.	bataljons
gren.	grenadieris	btr.	baterija
ģen.	ģenerālis	d., div.	divīzija
kapr.	kaprālis	dzn.	divīzions
kapt.	kapteinis	izl.	izlūku
kar.	kareivis	k., kājn.	kājnieku
kom.	komandieris	kd.	kārtības dienests
ltn.	leitnants	komp.	komandpunkts
maj.	majors	lg., lielg.	lielgabals
plkv.	pulkvedis	lžm.	ložmetējs
pltn.	pulkvežleitnants	p.	pulks
serž.	seržants	pap.	papildinājumu
v.v.	virsniekvietnieks	ptš.	patšautene
vltn.	virslleitnants	r., rt.	rota
vplkv.	virspulkvedis	rb.	robežapsardzības
vserž.	virsseržants	sak.	sakaru
		sap.	sapieru
		smg.	smagais
apm.	apmācības	str.	strēlnieku
art.	artilērijas	vgl.	vieglais

augst.	augstiene
ez.	ezers
gkl.	galvenā kaujas līnija
mž.	muiža
mžsr.	mežsargmājas
pmž.	pusmuiža
st.	stacija
trig.p.	trigonometriskais punkts

KP karavīru palīdzība

D, Z, R, A debess puses

Korpusi un bataljoni resp. divizioni apzīmēti ar romiešu cipariem; divīzijas, pulki un rotas – ar arābu cipariem.

PRIEKŠVārds

Latviešu leģions, ar kura vārdu Otrā pasaules karā bija saistītas latvju tautas pēdējās cerības novērst Latvijas otrreizējo nokļūšanu Padomju Savienības verdzībā un atgūt dzimtenei brīvību, ir latvju dēlu lielās tēvzemes mīlestības, pašai dziedības un varonības visspilgtākais apliecinājums. Un, lai šo apliecinājumu, kas prasījis tik daudz labāko latvju dēlu asiņu un dzīvību, saglabātu kā mantojumu vēlākām paaudzēm, esmu ar šo darbu centies dot pārskatu par Leģiona tapšanu un tā cīņām.

Kā 15. divīzijas un īslaicīgi arī 19. divīzijas kājnieku priekšnieks un vēlākais Leģiona ģenerālinspekcijas štāba priekšnieks biju ne tikai dažu kauju dalībnieks, bet man bija pietama arī vispārēja pārskatāmība par Leģiona gaitām un tā cīņām. Arī mans līdz 1943. g. martam ieņemtais Personāllietu departamenta direktora amats Zemes pašpārvaldes Iekšlietu ģenerāldirekcijā deva man iespēju būt tiešam lieciniekam tai notikumam norisei, kas noveda pie Leģiona formēšanas.

Esot bez tam laikā no 1948. gada līdz 1953. gadam baltiešu sardžu un transporta vienību sakaru virsniekam britu Reinas armijā, man bija izdevība personīgi izjautāt savus darba kolēģus, kas vairumā bija Leģiona cīņu dalībnieki, un uzzināt daudz notikumu un kaujas norises, kuras nekur nav dokumentētas un līdz ar to paliktu neatzīmētas, ja es to nedarītu.

Attēlojot toreizējos notikumus un Leģiona kaujas, esmu balstījies uz manā rīcībā bijušiem dokumentiem, kauju dalībnieku liecībām un personīgiem piedzīvojumiem un novērojumiem, cenšamies izvairīties no visa tā, kas varētu varbūtējiem šī laika pētītājiem radīt pretrunas un viņu darbu apgrūtināt. Šī iemesla dēļ atturējos arī no personiskiem vērtējumiem un secinājumiem, bet, kur to darīju, tas atzīmēts ar „autora piezīmi“.

Liels atbalsts, rekonstruējot Leģiona cīņu norisi, bija šo aizvadīto kauju dalībnieku sniegtās liecības un piesūtītie kauju apraksti. Visiem viņiem izjusti pateicos. Sevišķi gribu pateikties plkv. Janumam par sniegtām ziņām attiecībā uz viņa vadītā 33. kājnieku pulka gaitām, kā arī par to, ka viņš atļāvis izmantot dažas no viņa grāmatā „Mana pulka kauju gaitas“ iespiestām shēmām; pltn. Kociņam par 19. divīzijas cīņu aprakstiem Vid-

zemes un Kurzemes telpā; pltn. Rucelam un kapt. Graudiņam, bez kuru palīdzības es nodaļu par aviācijas leģiona „Latvija“ gaitām nebūtu varējis tik vispusīgi apskatīt; manam bijušajam operatīvam palīgam 15. divīzijas štābā un līdzdarbiniekam ģenerālinspekcijas štābā majoram Augstkalnam, kas man ievērojami atsvaidzinājis atmiņu, apskatot toreizējos notikumus, kā arī kapt. Caunītim, kas nav liedzis savu palīdzību, lai sameklētu man nepieciešamos dokumentus un kartes no viņa pārziņā esošā Latviešu leģiona arhīva.

Lai gan piegāju savam darbam ļoti rūpīgi, tam tomēr piemīt vēl daudz trūkumu. Daudzi notikumi un kaujas ir samērā trūcīgi apskatītas, dažas nemaz, piemēram, latviešu kārtības dienesta slēgto vienību cīņas lielinieku iebrukuma norobežošanai 1943. gada rudenī Neveles telpā. Neesmu darījis to jaunā nolūkā, lai noliegtu kādas vienības vai tās komandiera darbību, bet gan informācijas trūkuma dēļ. Ceru, ka šādu mazāk vai arī nemaz neapskatītu vienību bijušie karavīri man piedos un nejutīsies apzināti aizmirsti.

Autors

Kanādā 1962. gada aprīlī

LEĢIONA TAPŠANA

Latviešu leģions būtībā aptvēra visas latviešu bruņotās vienības Otrā pasaules karā, kuras piedalījās vācu armijas rindās Vācijas – Padomju Savienības karā.

Lai gan Latviešu leģionu vārda šaurākā nozīmē sāka formēt tikai 1943. g. pavasarī, tā pirmsākums meklējams jau agrāk, proti, latviešu patriotos, kuri pēc latviešu lielajām apcietināšanām un deportācijām 1941. g. jūnijā devās mežos un purvos, lai kā partizāni uzsāktu bruņotu cīņu pret ienīsto padomju okupācijas varu. Ja sākumā šādu partizānu nebija visai daudz, tad to skaits ievērojami pieauga, kad drīz pēc tam izcēlās karš starp Vāciju un Padomju Savienību. Kopējas vadības šiem cīnītājiem nebija, un tie pašplūsmas ceļā izveidojās par dažāda lieluma grupējumiem, izkaisītiem pa visu Latviju. Šie grupējumi komplektējās galvenokārt no bij. Latvijas armijas virsniekiem un instruktoriem, policijas darbiniekiem un aizsargu organizācijas piederīgajiem. Vietām šie spēki sastāvēja tikai no dažiem vīriem vai dažiem desmitiem vīru, bet vietām tie bija arī lielāki. Viens no lielākiem grupējumiem bija izveidojies Gulbenes rajonā pltn. Apeŗāta vadībā, un tā skaitliskais sastāvs sniedzās vairākos simtos. Kodolu šim grupējumam sastādīja bij. latviešu teritoriālā korpusa sakaru bataljona karavīri, kuri, nepaklausīdami jūnija beigās izdotai teritoriālā korpusa demobilizācijas pavēlei, dezertēja organizētā veidā. Šiem karavīriem tūdaļ lielā skaitā pievienojās apkārtējo pagastu bijušie aizsargi.

Latviešu partizāni, par spīti savam trūcīgajam apbruņojumam, uzbruka ne tikai lielinieku funkcionāriem un Sarkanās armijas atsevišķiem karavīriem, bet arī skaitliskā un apbruņojuma ziņā daudz pārākām lielinieku vienībām un atejošām kolonnām, radot sarkanarmijas aizmugurē apjukumu un tādējādi atvieglinot uzbrūkošai vācu armijai virzīšanos uz priekšu. Galvenais partizānu nopelns tomēr bija, ka, sagūstot un atbruņojot izkliedētos sarkanarmijas karavīrus, tika novērstas laupīšanas un gādāts par drošību zemē. Tuvojoties vācu armijai, partizāni stājās sakaros ar tās priekšējām vienībām, lai saskaņotu darbību. Sadarbība starp vācu

vienībām un latviešu partizāniem pirmajās karadarbības dienās visumā bija teicama. Vācu armijas vadība atļāva atbrīvotās pilsētās un apdzīvotās vietās, kā arī uz laukiem blakus vācu komandantūrām izveidot latviešu komandantūras, kas veica kārtības policijas funkcijas.

Latvijā valdīja liela sajūsma par atbrīvošanu no lielinieku jūga, un latvju tauta savos partizānos gribēja saskatīt pamatus neatkarīgās Latvijas atdzimšanai. Bet šai sajūsmai jau drīz sekoja vācu rīcības izsauktās pirmās vilšanās.

Lai novērstu varbūtējas laupīšanas un nekārtības, kā arī lai sekmētu Rīgas drīzāku atbrīvošanu no lielinieku atliekām, Dr. Mālmanis uz savu personīgo iniciatīvu 1941. g. 1. jūlijā izsludināja brīvprātīgo reģistrāciju savā agrākajā darba vietā – Rīgas pilsētas Veselības pārvaldē. Šim aicinājumam atsaucās daudzi bijušie karavīri, policisti, aizsargi, studējošie un skolu jaunatne, kā arī daudz citu tautiešu. Nekavējoties uz apdraudētām vietām izsūtīja patruļas, izlika posteņus, reģistrēja spēkratus un vāca ieročus. Līdz pilsētas normālas pārvaldes nodibināšanai norīkoja iecirkņu priekšniekus ar attiecīgu skaitu virsnieku un instruktoru. Visu šo iecirkņu pārzināšanu un darbības saskaņošanu uzņēmās plkv. (toreiz pltn.) Veiss.

Jūlija pirmajā pusē Rīgā pie vācu Ziemeļu frontes aizmugures apgabala virspavēlnieka ieradās augstākais SS un policijas vadītājs SS ģenerālis Štālekers (*Stahlecker*). Ar vienu no pirmajiem rīkojumiem viņš pavēlēja likvidēt visas pastāvošās latviešu bruņotās vienības, kā arī noliedza jebkādu Latvijas neatkarības laika formas tērpu valkāšanu. Viņš arī pārveidoja latviešu kārtības dienestu, kas Rīgā bija izveidojies pašplūsmas ceļā pēc pilsētas atbrīvošanas.

Rīgas kārtības dienesta skaitlisko sastāvu ģen. Štālekers ierobežoja ar 3000 vīriem pēc šāda sadalījuma:

kārtības policijas savrupdienestam	1500 vīru
cietumu apsardzībai	400 "
dzelzceļu policijai	100 "
ostas policijai	260 "
Rīgas apriņķim	240 "
svarīgu objektu apsargāšanai	500 "

Pēdējos 500 vīrus bija pavēlēts sakopot slēgtās vienībās; šo uzdevumu vācieši uzticēja plkv. Veisam, kam arī ar ģen. Štālekeru šinī lietā bijusi saruna. Plkv. Veiss no šiem 500 vīriem saformēja 5 atsevišķas rotas. Šīs rotas vācieši oficiāli sauca par rekrutēšanas rezervi (*Rekrutierungsre-*

serve). Tās arī bija pirmās latviešu organiskās bruņotās vienības Otrā pasaules karā.

Kārtības dienestam piederīgos ietērpa bij. Latvijas armijas formas tērpos, kurus vācieši bija ieguvuši kā kara laupījumu latviešu teritoriālā korpusa mantu noliktavās. Bija pavēlēts izsniegt ietērpus bez jebkādam militārām nozīmēm. Zimotņu vietā izsniedza apzīmogotas un numurētas zaļas krāsas piedurkņu saites ar uzrakstu: „Kārtības palīgpolīcija Rīga“ (*Ordnungs-Hilfspolizei Riga*). Saite bija jānēsā ap kreiso piedurkni. Par „Hilfspolizei“ vācu vadība kara sākumā nosauca kārtības policiju, kas komplektējās ieņemtajos austrumu apgabalos no vietējiem iedzīvotājiem. Apbruņojumam bija paredzētas pistoles un karabīnes resp. šautenes.

Latviešu kārtības dienests pirmajā laikā bija pakļauts vācu policijas pulka „Nord“ komandierim. Pēc rekrutēšanas rezerves saformēšanas plkv. Veisu oficiāli iecēla par Rīgas kārtības dienesta priekšnieku.

1941. g. augusta sākumā Rīgā ieradās par SS un policijas vadītāju Latvijā (*SS- und Polizeiführer Lettland*) ieceltais brigādefirers un policijas ģenerālmajors Šrēders (*Schroeder*). 28. augustā pie SS un policijas vadītāja Latvijā nodibināja jaunu vācu dienesta vietu – Kārtības dienesta komandieris Latvijā (*Kommandeur der Ordnungspolizei Lettland*, saīsināts nosaukums KDOL). Ar šo momentu arī sākās kārtības dienesta plānveidīgs uzbūves darbs Latvijā.

Pastāvošās latviešu komandantūras pārveidoja. Rīgā, Liepājā un Daugavpilī ierīkoja prefektūras, bet provincē izveidoja apriņķu policijas pārvaldes pēc neatkarīgās Latvijas parauga iedalījuma. Par pilsētu prefektiem, izņemot Rīgu, un apriņķu priekšniekiem, izņemot Rīgas apriņķi, iecēla bijušos Latvijas armijas virsniekus. Rīgā par prefektu iecēla bij. policijas darbinieku Stiglicu, bet Rīgas apriņķī par policijas priekšnieku bij. policijas darbinieku Veidi.

Iestāšanās kārtības dienestā bija brīvprātīga.

Provincē svarīgu objektu apsargāšanai nodibināja t. s. „B“ un „C“ grupu palīgpolīciju. „B“ grupā skaitījās visi virsstatā pieņemtie policijas darbinieki; tie saņēma algu līdzīgi „A“ grupas, t. i., štatos paredzētiem darbiniekiem. Turpretim „C“ grupas vīri komplektējās galvenokārt no bij. Aizsargu organizācijas darbiniekiem, un tie pastāvīgu algu nesaņēma. Šie palīgpolīcisti turpināja savu parasto nodarbību ārpus palīgpolīcijas, un tos pieaicināja kārtības dienestam tikai nepieciešamības gadījumos, piem., tiltu, noliktavu vai citu svarīgu objektu apsardzībai, bandītu apkarošanai utt. Tādos gadījumos „C“ grupas policisti saņēma atalgojumu tikai par dienestā pavadīto laiku.

Apsargājamo objektu skaitam pastāvīgi pieaugot, vācu vadība augusta beigās pavēlēja rekrutēšanas rezerves vienības apvienot bataljonā, kā arī formēt 2 jaunus bataljonus, pie kam tika norādīts, ka viens bataljons turams gatavībā izbraukšanai darbībai ārpus Latvijas. Šis rīkojums bija mutisks un gaidāmais uzdevums izteikts vienā teikumā: „Ciņai pret boļševismu“.

Jauno bataljonu formēšana veicās sekmīgi, jo brīvprātīgo taņi laikā netrūka: daudzus nācās pat noraidīt. 1941. g. 22. oktobrī pirmais latviešu kārtības dienesta bataljons (bez 4. rotas), pltn. Manguļa vadībā, Rīgas iedzīvotāju jūsmīgi izvadīts, izbrauca uz fronti vācu armijas (*Wehrmacht*) rīcībā. Pēc izlādēšanas st. Solci bataljons veica dzelzceļu apsardzības uzdevumus starp Dno un Staraja Rusa. Bet jau pēc neilga laika bataljonam nācās izdalīt 1 rotu un dažus vadus kaujas uzdevumiem pirmajās kaujas līnijās. Gan būdamas sadalītas pa vācu vienībām, šīs mazās latviešu vienības tomēr jau pirmajās kaujās izrādīja izcilu varonību, un vairākus latviešu karavīrus apbalvoja ar vācu II šķiras Dzelzkrustu. Taņi laikā šāds apbalvojums bija kas neparasts, jo vācieši toreiz vēl nemēdza apbalvot „austrumu tautu piederīgos“ ar Dzelzkrustu. Par kaujās izrādīto varonību tos apbalvoja ar t. s. „Austrumu medaļu“, kuru nēsāja zaļā lentē.

Pirmie ar Dzelzkrustu apbalvotie latviešu slēgto vienību karavīri bija kapt. Mateass, serž. Kikass, kapr. Bogdanovs un dkar. Ķivītis.

23. novembrī Rīgu atstāja arī bataljona 4. rota, aizbraucot uz Lugu.

Ar Vācijas reihsfirera un vācu policijas šefa (*Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei*) Himlera 1941. g. 6. novembra pavēli palīgpolīciju ieņemtajos austrumu apgabalos pārdēvēja par „*Schutzmannschaft*“ (brīvā latviskā tulkojumā – kārtības dienests).

Kārtības dienestu šķiroja savrupdienestā un slēgto vienību dienestā. Savrupdienestam piekrita visi parastās kārtības policijas uzdevumi, kamēr slēgtās vienības bija paredzētas karam svarīgu objektu apsardzībai kā dzimtenē, tā ārpus tās.

Vienlaicīgi ar palīgpolīcijas pārdēvēšanu par kārtības dienestu slēgtām vienībām piešķīra arī attiecīgus numurus. Frontē esošajam bataljonam piešķīra 16. numuru, kamēr Rīgā palikušos bataljonus nosauca par 18. un 20. kd. (kārtības dienesta) bataljoniem.

1941. g. decembra sākumā vācieši pavēlēja formēt jaunu – 19. kd. bataljonu, bet decembra otrā pusē uzdeva 3 dienu laikā saformēt vēl vienu – pēc skaita piekto, resp., 17. kd. btl. Tas izbrauca no Rīgas 27. decembrī uz Minsku Baltkrievijas (*Baltrutēnijas*) kārtības policijas komandiera rīcībā.

1941. g. beigās reorganizēja Latviešu pašpārvaldi un pie iekšlietu ģenerāldirektora nodibināja iekšējās drošības galvenā direktora amatu. Tajā iecēla līdzšinējo kārtības dienesta priekšnieku plkv. Veisu, kurš vienlaicīgi skaitījās arī par iekšlietu ģenerāldirektora pirmo palīgu.

Iekšējās drošības galvenajam direktoram bija pakļauti 2 departamenti: administratīvais, kas kārtoja kārtības savrupdienesta lietas, un vadības, kas pārzināja kārtības dienesta slēgtās vienības. Par administratīvā departamenta direktoru iecēla pltn. Tirzīti, bet par vadības departamenta direktoru – plkv. (toreiz pltn.) Osi, kurš līdz ar to pārņēma no plkv. Veisa kārtības dienesta priekšnieka pienākumus.

Karš ieilga, lielinieku partizānu aktivitāte Austrumu frontē pieauga. Tas spieda vāciešus arvienu vairāk izdalīt no vienībām spēkus frontes aizmugures nodrošināšanai. Arī 1941./1942. g. bargā ziema bija ievērojami mazinājusi vācu vienību skaitlisko sastāvu. Šie apstākļi lika vācu vadībai domāt par austrumu apgabalu iedzīvotāju pastiprinātu iesaistīšanu kārtības un drošības uzturēšanā frontes aizmugurē.

Šai sakarā augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē (*Höherer SS- und Polizeiführer Ostland*) SS obergruppenführers un policijas ģenerālis Jekelns (*Jeckeln*) 1942. g. janvāra sākumā ievadīja sarunas ar Zemes pašpārvaldes Iekšlietu ģenerāldirekciju par jaunu kārtības dienesta slēgto vienību formēšanu. Šo sarunu rezultātā Jekelns 16. februārī griezās ar sludinājumiem un aicinājumiem lakrakstos pie latviešiem brīvprātīgi pieteikties dienestam slēgtajās vienībās.

Ar šo brīdi iestājās arī jauns posms slēgto vienību formēšanā. Līdz šim brīvprātīgo pieņemšanu un vienību formēšanu bija kārtojušas vācu iestādes, bet tagad brīvprātīgo vervēšanu uzņēmās pie Iekšlietu ģenerāldirekcijas jaundibinātā Latviešu brīvprātīgo organizācijas galvenā komiteja ar Gustavu Celmiņu priekšgalā. Vienību formēšanu, komplektēšanu ar kadriem un apmācību vācieši uzdeva Latviešu aizsardzības štābam, kura mītne atradās Rīgā, Annas ielā, un kuru tautas mutē sauca par „Annas ielas štābu“. Latviešu aizsardzības štāba sastāvu sakarā ar darba apjoma pieaugšanu ievērojami paplašināja, izveidojot jaunas nodaļas un ieceļot par štāba priekšnieku plkv. (toreiz pltn.) Lobi. Visus operatīvos rīkojumus un tehniskos norādījumus attieksmē uz formēšanu, apgādi un apmācību aizsardzības štābs saņēma no vācu kārtības policijas komandiera Latvijā plkv. Knehta (*Knecht*).

Pēc sākotnējā sadalījuma vācu vadība bija paredzējusi saformēt no Baltijas tautu piederīgajiem 40 kārtības dienesta bataljonus: 15 lietuvišu – Nr. 1–15, 13 latviešu – Nr. 16–28 un 12 igauņu – Nr. 29–40.

Tā kā tanī laikā latvju tautā vēl svaigā atmiņā bija lielinieku nejēdzīgie spaidi un sagādātās ciešanas, tad arī brīvprātīgo netrūka, un līdz 1942. g. vidum saformēja bez jau agrāk minētiem 5 kārtības dienesta bat. vēl 14 bataljonus. Pietrūkstot latviešu bataljoniem piešķirto numuru, virs plāna saformētos bataljonus apzīmēja ar jau esošajiem numuriem, pievienojot burtu „E“, piem., 16E kd. btl. Vēlāk šiem „E“ bataljoniem piešķīra patstāvīgus numurus, sākot ar 266. un augstāk. Tikai 16E kd. btl. arī pēc pārdēvēšanas par 266. kd. btl. paturēja burtu „E“, jo šis bataljons, būdams novietots Bolderājā, bija paredzēts par apmācības un papildinājumu bataljonu pārējām kārtības dienesta slēgtajām vienībām. Pie bataljona darbojās arī grupu un vadu komandieru kursi.

Vienlaicīgi ar jaunu bataljonu formēšanu turpinājās arī slēgto vienību izsūtīšana ārpus Latvijas, izkaisot tās pa visu Austrumu fronti, sākot no Somijas jūras līča līdz Melnajai jūrai. Izsūtīto vienību uzdevumi bija dažādi. Bez apsardzības uzdevumiem tām bieži bija jāpiedalās cīņās pret partizāniem un kaujās ar regulāro karaspēku, lai gan to apbruņojums dažkārt nebija piemērots šādiem kaujas uzdevumiem.

Vāciešu izturēšanās pret ārpus Latvijas iesaistītām latviešu vienībām nebija visur vienāda. Parasti attieksmes bija labas, un vācieši latviešus uzskatīja par līdzvērtīgiem cīnītājiem, bet bija arī gadījumi, kad vācu vadība rikojās ar latviešu slēgtām vienībām līdzīgi darba vienībām, saformētām no brīvprātīgiem karagūstekņiem.

Kā trešā slēgtā vienība uz fronti 1942. g. 30. martā izbrauca Liepājā saformētais 21. kd. btl. pltn. Rutuļa vadībā. Bataljons izlādējās Krasnoje Selo. Tanī laikā Krasnoje Selo atradās arī obergrupenfirera Jekelna jaunizveidotais kaujas štābs, pie kura par latviešu sakaru virsnieku bija norīkots plkv. Kandis ar adjutantu Brehmani.

Pirmā laikā bataljonu izmantoja ierakumu rakšanas darbiem priekšējās kaujas līnijās. Pēc tam bataljonu nepilnu mēnesi apmācīja 2 vācu virsnieki šaušanā un kaujas darbībā. 1942. g. jūnijā bataljonam ierādīja patstāvīgu aizstāvēšanas iecirkni no Ligovska kanāla līdz Krasnoje Selo – Ļeņingradas šosejai pie Urickas (skat. shēmu Nr. 1).

Šinī pozīcijā bataljons izcīnīja vairākas smagas kaujas.

Jūlija vidū lielinieki vairākkārt mēģināja izlūkošanas nolūkā ar artilērijas pabalstu iebrukt bataljona pozīcijā. Visus šos mēģinājumus bataljons sekmīgi atvairīja.

1941. gads

(1)

Brīvprātīgie Abrenes ielas kazarmās Rīgā

(2)

(3) Brīvprātīgo izvadišana Bauskā 1941./42. g. ziemā

(4)

Šauteņu pārbaude 23. kd. bataljonā

(5)

Grupa karavīru 1941.g.

(6)

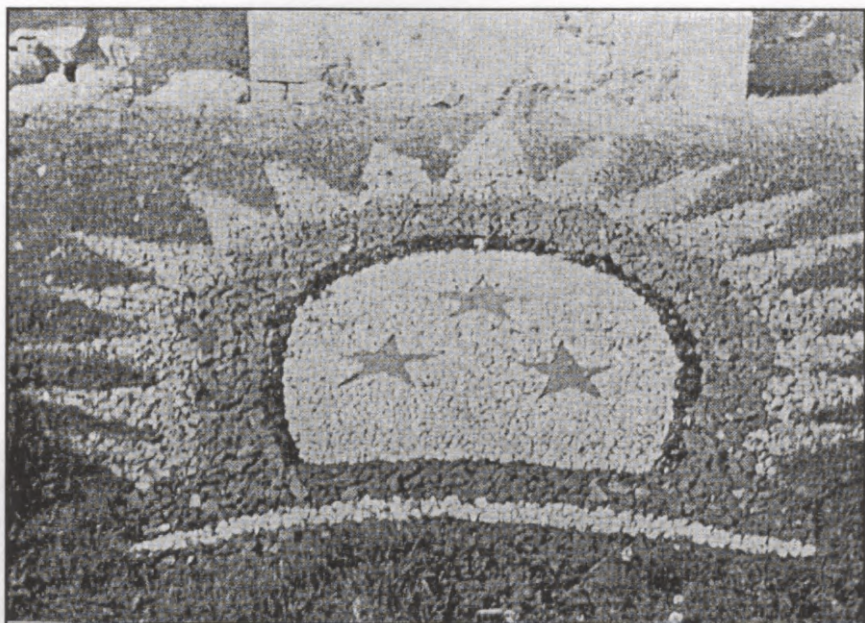

(7) Brīvprātīgie ceļā uz fronti

(8)

Pie Ļeņingradas

(9)

Dāvanu saiņi no Latvijas

(10)

(11) Krieviem atņemts ložmetējs

(12) Pozīcijās pie Ļeņingradas

*Nocietinājumu darbi pie
Ļeņingradas*

(13)

*Grupa kd. btl. karavīru
ziemas tērpos*

(14)

321. kd. bataljons pārgājiēnā uz Osveju

(15)

(16)

Leņingrada, skatoties no 21.
(Liepājas) kd. btl. pozīcijām 1942. g.

(18) Pie bunkura „Tas brangais kuģis
Norvilla“. Vidū vln. Graumanis

8 cm granātmētējs darbā (17)

Novērojot (20)

(19)

16. kd. btl. kom. pltn. Kociņš
apsveic apbalvotos

Plkv. R. Kandis pēdējā gaitā uz Brāļu kapiem

(21)

Pie Ļeņingradas. Otrais no kreisās kapt. Jansons

(22)

(23)

24. kd. bataljons Minskas
rajonā 1942. g.

(24)

22. (Daugavas) kd.
bataljons pārgājienā

(25) Uzturziņa pajūgs šķērso upi

22. kd. bataljons ceļā no Zaporožjes
uz Lucku – Pjatihatkas stacijā

(26)

(27) Leģiona slimnīcas transports pēc Rīgas atstāšanas

Prettanku lielgabals pozīcijā

(28)

(29)

Tautumeita pušķo 18. kd. btl.
vln. Skujiņu

(30) *Leņingradas frontē pie Kiskino ciema*

(31)

Kārtības dienesta vīri Līgo svētkos Ukrainā

(32)

(33)

Rotaļa ar bruņurupučiem

(34)

Kāds kd. bataljona ešelons klausās frontes teātra koncertu

(35)

Virsnieku grupa

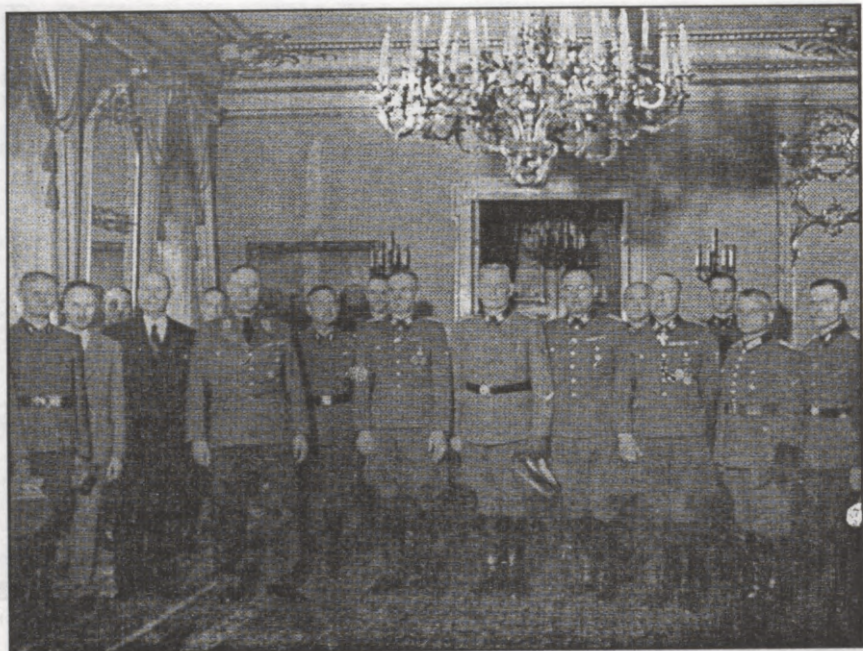
(36)

Kādas rotas vadības grupa

(37)

0304040084

(38) Svinīgais solījuma akts 1943. g. martā. No kreisās: plkv. Apsītis, plkv. Krīpens, plkv. V. Janums (civilā), ģen. Dankers, ģenerālkomisārs Drekslers, plkv. Skaistlauks, obergruppenfīrers Jekelns, ģen. Bangerskis, Šrēders, Hansens, plkv. Lobe, plkv. Silgailis. Aizmugurē vācu virsnieki

28. jūlijā lielinieki stiprā artilērijas un tanku atbalstā pārgāja uzbrukumā, un tiem izdevās ielauzties bataljona pozīcijās līdz 1 km dziļumā un ielenkt 1. rotu, kas aizstāvējās bataljona kreisajā spārnā. Par spīti bataljona vājam apbruņojumam (bataljonam bija izdotas dažādu sistēmu patšautenes: vācu, krievu, čehu, franču un itāļu) un rezerves trūkumam (visas trīs strēlnieku rotas atradās kaujas ešelona, jo bataljona aizstāvēšanās iecirkņa lielais platums – apm. 5 km – neatļāva bataljona rezerves izdalīšanu), tā vīri cīnījās pašai aizliedzīgi. Bataljonam izdevās savu iecirkni noturēt, kā arī atbrīvot ielenkto rotu. *Šī bija pirmā lielākā kauja Otrā pasaules karā, kuru latvieši izcīnīja bataljona sastāvā.*

1942. g. maija vidū Krasnoje Selo no dzimtenes ieradās arī 19. kd. btl. kapt. Praudiņa vadībā. Bataljonam ilgāku laiku patstāvīgu aizstāvēšanās iecirkni neierādīja, jo vācu vadība, kā liekas, šim bataljonam ne visai uzticējās. Šai neuzticībai par pamatu bija denunciacija, ka kapt. Praudiņš savā bataljonā veicinot vāciešiem naidīgu nostāju. Uz šīs denunciacijas pamata obergrupenfirers Jekelns kapt. Praudiņu pat nodeva vācu SS tiesai, kas kapt. Praudiņam piesprieda nāves sodu. Zemes pašpārvaldei tomēr izdevās panākt viņa apžēlošanu. Kapt. Praudiņš, būdams degradēts par kareivi, kara turpmākā gaitā ne tikai atguva iepriekšējo dienesta pakāpi, bet tika pat paaugstināts par majoru.

Par ļoti negatīvu faktoru kārtības dienesta slēgto vienību uzbūvē izrādījās vācu sakaru virsnieku institūts. Šis institūts bija radīts ar nolūku atvieglot latviešu bataljona komandieru sadarbību ar vācu štābiem, galvenokārt apgādes jautājumos, un oficiāli tiem nebija paredzētas nekādas komandēšanas funkcijas. Bet ļoti bieži bataljoniem norikotie sakaru virsnieki centās bataljona komandierus nobīdīt pie malas un paši pārņemt bataljona komandēšanu, vai arī tie izvērtās par bataljona komandieru uzraudzītājiem – par kaut ko līdzīgu politisko komisāru institūtam Sarkanajā armijā. Tas bieži radīja pārpratumus un dažkārt arī asumus. Arī kapt. Praudiņa nodošana SS tiesai pierakstāma šim institūtam. Šī bēdīgā notikuma rezultātā obergrupenfirers Jekelns 19. kd. btl. komandēšanu uzticēja vācu policijas kapteinim Heifeldam (*Heufeldt*). Nedaudz vēlāk saslima 21. kd. bataljona komandieris pltn. Rutulis, kādēļ 21. kd. btl. komandēšanu uz obergrupenfirera Jekelna rīkojumu pārņēma vācu policijas kapt. Jakobs (*Jackob*). Abus šos bataljonus minētie vācu virsnieki komandēja līdz to iekļaušanai Latviešu leģionā 1943. g. sākumā.

Nepatikams gadījums 1942. g. vasarā, kas deva vielu dažādām valodām, bija arī latviešu sakaru virsnieka pie obergrupenfirera Jekelna kau-

jas štāba plkv. Kandisa pašnāvība. Pēc vācu vadības informācijas viņš esot nošāvis kaujas grupas virsnieku klubā pēc alkohola lietošanas un asākas vārdu izmaiņas ar kādu vācu virsnieku.

Jaunu kārtības dienesta slēgto vienību formēšanu vācieši turpināja visu 1942. g. un pat vēl 1943. g., kad latviešiem jau bija savs leģions. Jau 1942. g. otrā pusē brīvprātīgo pieteikšanās sāka apsīkt, un vācu vadība ķērās pie kārtības savrupdienesta darbinieku un bij. Aizsargu organizācijas locekļu, t. s. „C“ grupas palīgpolicistu, iedalīšanas slēgtās vienībās. Šiem savrupdienesta darbiniekiem un bij. Aizsargu organizācijas locekļiem pie iedalīšanas slēgtās vienībās tika solīts, ka viņus pēc 6 nedēļām atkal atbrīvos, bet šis solījums no vācu puses netika turēts. Šādas vācu rīcības rezultātā brīvprātīgo pieteikšanās kārtības dienestam lielākā apjomā izbeidzās 1942. g. beigās.

Kopskaitā vācieši saformēja apm. 40 kārtības dienesta bataljonus un 2 tehniskās palīdzības t. s. TN (*Technische Nothilfe*) rotas. Pēdējās saformēja no tehniskiem speciālistiem, izdalītiem no pārējām kārtības dienesta vienībām, un to uzdevums bija, kā to norāda jau pats nosaukums, sniegt tehnisko palīdzību ārkārtējos gadījumos. Ne visas vienības bija vienāda sastāva un skaitliska lieluma. Dažas vienības saformēja tikai vienas rotas sastāvā, piem., 274. un 275. kd. btl.; vairākus bataljonus ar laiku izformēja vai arī, to skaitliskam sastāvam samazinoties, apvienoja ar citām vienībām. Bija arī vienības, kuras formēja tikai kādam noteiktam uzdevumam, un pēc uzdevuma veikšanas tās atkal izformēja, piem., 280., 281. un 311. kd. btl. Vienu bataljonu – 269. kd. btl. – izveidoja no muitas palīgrobežsargiem, un tas līdz kara beigām skaitījās muitas apsardzības (*Zollschutz*) rīcībā. No saformētām kārtības dienesta slēgtajām vienībām apm. vienu ceturto daļu vēlāk ieskaitīja Leģionā un 11 bataljonus 1943. g. augustā un 1944. g. februārī apvienoja 3 latviešu policijas pulkos. Kara beigās pastāvēja vēl kādi nepilni 4 vai 5 kārtības dienesta bataljoni. Šie bataljoni atradās Kurzemē un, Vācijai 1945. g. maijā kapitulējot, krita lielinieku gūstā. (Pārskatu par saformētām latviešu kārtības dienesta slēgtajām vienībām sk. pielikumā Nr. 1.)

Bez minētām slēgtajām vienībām vācieši saformēja vēl 7 kārtības dienesta bataljonus no Latvijas krievu tautības pilsoņiem – 283., 314., 315., 325., 326., 327. un 328. kd. btl. Šos bataljonus 1944. g. beigās vai nu izformēja, vai arī nosūtīja uz Vāciju, pārskaitot daļu karavīru krievu ģen. Vlasova armijā.

Protams, minētās negatīvās parādības kārtības dienesta slēgto vienību uzbūvē un izmantošanas ziņā izsauca latviešos pieaugošu neapmierinātību, un sabiedrībā arvien noteiktāk izskanēja prasība pēc izkaisīto latviešu slēgto vienību apvienošanas vienā lielā vienībā latviešu komandiera vadībā. Latviešu neapmierinātība izpaudās vēl noteiktāk, kad 1942. g. 28. augustā – Tallinas atbrīvošanas gadadienā no lielinieku jūga – vācieši atļāva igauņiem formēt leģionu. Šādā vācu rīcībā latvieši saskatīja zināmu priekšrocību piešķiršanu igauņiem un netaisnību pret sevi, jo kā igauņu, tā latviešu tautas karā bija izrādījušas to pašu piepūli un nesušas vienādus cilvēku upurus. Arī Vācijas militārais stāvoklis, kas turpināja pasliktināties, jautājumu par latviešu karaspēka nepieciešamību arvien vairāk izvirzīja sabiedrības interešu degpunktā.

Pēc vācu 1942. g. austrumos ievadītās lielofensīvas sabrukuma, pēc neveiksmes pie Staļingradas un Rietumu sabiedroto desanta izsēdināšanas Ziemeļāfrikā bija skaidrs, ka Vācija uzvaru vairs neiegūs un ka agri vai vēl vācu armijai nāksies atstāt austrumos ieņemtos apgabalus. Ievērojot briesmas, kas draudētu latviešu tautai, šādam momentam iestājoties, tās vadošās personas apzinājās, cik nozīmīgs tādā gadījumā būtu pašu karaspēks, kas iespēju robežās varētu:

- *uzturēt kārtību dzimtenē, aizsargāt tautu un tās īpašumus no atejošā karaspēka varbūtējām patvaļībām un apkarot lielinieku izpletņlēcēju, partizānu un pagrīdes elementu darbību,*
- *aizstāvēt Latvijas robežas pret Sarkano armiju līdz Latvijas valsts starptautiskā stāvokļa atjaunošanai.*

Varbūtību, ka Rietumu sabiedrotie atļaus Sarkanai armijai aizsoļot līdz Elbei, neviens politiski objektīvi domājošais nevarēja paredzēt.

Jautājums par latviešu karaspēka nepieciešamību tika vairākkārt apspriests arī Zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru sēdēs. Nekādi konkrēti lēmumi šinī jautājumā tomēr pieņemti netika, un nekādus oficiālus priekšlikumus vācu vadībai Zemes pašpārvalde neiesniedza. Tāpēc ar zināmu skepsi tika uzņemtas ziņas, kuras saņēma Rīgā 1943. g. janvāra otrā pusē no Ļeņingradas frontē iesaistītām latviešu slēgtajām vienībām, ka šīs vienības pārdēvētas par *Latviešu leģionu*. Vēlāk noskaidrojās, ka Vācijas reihsfirers Himlers, apmeklējot Ļeņingradas fronti, 1943. g. janvārī bija pavēlējis vācu 2. motorizēto SS brigādi, kas pēc sava sastāva bija internacionāla un kurai tanī laikā bija piedalīti arī latviešu 19. un 21. kd. bataljoni, pārformēt par latviešu brigādi un latviešu bataljonus pārdēvēt par leģionu. Nav noteikti zināms, kas pamudinājis reihsfireru Himleru

uz šo soli. Pēc vācu vadošo personu informācijas tam par pamatu esot bijusi abu šo bataljonu kaujās izrādītā varonība, ko bija atzīmējusi arī vācu virspavēlniecība savos frontes radioziņojumos. Tajos latvieši gan vārdā saukti nebija, bet tos apzīmēja par „ģermāņu tautu piederīgiem“. Pirmo reizi latviešus pieminēja 1942. g. 22. decembrī, kad 21. kd. btl. veica sekmīgu izlūkošanas iebrukumu lielinieku pozīcijās. Visi citu tautību vienību iepriekš izdarītie izlūkošanas iebrukumi šinī kaujas sektorā bija beigušies nesekmīgi. Otrreiz latviešus pieminēja dažas dienas vēlāk, kad atkal 21. kd. btl. straujā prettriecienā atsvieda blakus – holandiešu – iecirknī ielauzušos lieliniekus.

Ka Himlers lēmumu par 2. SS mot. brigādes pārdēvēšanu par Latviešu leģionu pieņēmis patstāvīgi, norāda arī tas, ka Vācijas vadoņa Ādolfa Hitlera oficiālā pavēle leģiona uzstādīšanai datēta vēlāk, resp., 1943. g. 10. februārī. Tās pilns teksts (skat. pielikumu Nr. 2):

„Pavēlu uzstādīt Latviešu SS brīvprātīgo leģionu. Vienības lielums un veids atkarīgs no rīcībā esošā latviešu vīru skaita.“

Ādolfs Hitlers.

Pirmais latvietis, kuram reihsfirera Himlera lēmums par 2. SS brigādes pārdēvēšanu par Latviešu leģionu kļuva zināms, bija 21. kd. btl. komandiera v. p. i. kapt. Jansons. Viņam šo ziņu sniedza holandiešu leģiona komandieris šturmbanfirers Fictums (*Fitztum*), bij. Vīnes pilsētas policijas prefekts, kam tanī laikā abi latviešu kārtības dienesta bataljoni bija tieši pakļauti.

Pamatojoties uz šo paziņojumu, kapt. Jansons bataljona pavēles izdeva ar apzīmējumu „Brīvprātīgo SS leģions Latvija“ (*Freiwilligen SS Legion Lettland*), bet pēc divām pirmām pavēlēm viņam šādu vienības apzīmējumu noliedza.

Zemes pašpārvaldei pirmo oficiālo paziņojumu par Latviešu leģiona dibināšanu sniedza SS un policijas vadītājs Latvijā SS brigādefirers Šrēders.

1943. g. 27. janvāra rītā brigādefirers Šrēders ielūdza savā darba kabinetā, Kalpaka bulvārī 1, izglītības ģenerāldirektoru un Latvijas universitātes rektoru prof. M. Prīmani, iekšlietu ģenerāldirektora palīgu plkv. Veisu (kuram kā iekšējās drošības galvenajam direktoram bija pakļautas latviešu slēgtās vienības), Iekšlietu ģenerāldirekcijas Personāļdepartamenta direktoru plkv. Silgaili un Latvijas sporta vadītāju Robertu Plūmi. Šiem latviešu pārstāvjiem brigādefirers Šrēders jūsmīgi paziņoja, ka

Vācijas vadonis atļāvis arī latviešiem formēt leģionu. Lai Vācijas vadonim pierādītu latviešu lielo cīņas gatavību, brigādefirers Šrēders nāca ar priekšlikumu jau nākošajās dienās saformēt kādu latviešu brīvprātīgo pulku. Šādas vienības saformēšanu brigādefirers Šrēders bija iedomājies pavisam vienkārši, un proti – no augstskolas studentiem un sportistiem. Tāpēc viņš bez militāriem lietpratējiem uz šo apspriedi bija aicinājis arī universitātes rektoru un Latvijas sporta vadītāju.

Aicinātie latviešu pārstāvji brigādefireram atbildēja, ka viņiem šīs apspriedes darba kārtība nav bijusi iepriekš zināma, ka ierosinātais jautājums nav tehniskas, bet gan principiālas, politiskas dabas, un kā tāds ietilpst Zemes pašpārvaldes kompetencē, un ka klātesošajiem nav attiecīgas Zemes pašpārvaldes pilnvaras šī jautājuma apspriešanai ar brigādefireru Šrēderu.

Tanī pašā dienā, 27. janvāra vakarā, brigādefirers Šrēders ielūdza uz apspriedi tanīs pašās telpās visus Zemes pašpārvaldes ģenerāldirektorus, kā arī jau rīta apspriedē aicinātās personas. Paziņojis klātesošajiem, ka Vācijas vadonis atļāvis latviešiem formēt leģionu, brigādefirers Šrēders tāpat kā rīta apspriedē aicināja darīt iespējamo leģiona drīzākai komplektēšanai no brīvprātīgiem, lai tādējādi „attaisnotu Vācijas vadoņa dāvāto uzticību latviešiem“¹

Brigādefirera Šrēdera priekšlikumu ģenerāldirektori noteikti noraidīja, aizrādot, ka Zemes pašpārvalde nav lūgusi vācu vadības atļauju formēt leģionu, un, otrkārt, ka pie pašreiz Latvijā valdošiem apstākļiem leģiona formēšana no brīvprātīgiem pilnīgi izslēgta. Ja latvju tautas lielā cīņas griba, ko tā izrādījusi vācu okupācijas sākumā, tik lielā mērā atslābusi, tad pie tā ir vainīgi tikai vācieši ar savu netaisnīgo un nemākulīgo rīcību Latvijā. Lai pamudinātu latvju tautu turpmāk aktīvāk piedalīties cīņā, vācu vadībai jārada attiecīgie priekšnoteikumi, no kuriem svarīgākie:

- dot latvju tautai noteiktu politisku cīņas mērķi, kā arī garantijas, ka latvieši tiešām cīnās par brīvu un neatkarīgu Latviju;

¹ Brigādefireram Šrēderam, kurš bija draudzīgs latviešiem un kurš bieži arī privāti tikās ar latviešu sabiedrību, latviešu tautas toreizējais noskaņojums nebija noslēpums, tāpat kā tās vēlēšanās redzēt izkaisītās latviešu slēgtās vienības apvienotas vienā lielā latviešu vienībā ar latviešu vadību. Tāpēc viņš arī bija iedomājies, ka Himlera lēmums, atļaujot latviešiem savu leģionu, izsauks latviešu tautā sajūsmu.

Privātā sarunā ar autoru, pieskaroties jautājumam par nacionāli noskaņoto latviešu vajāšanu no vācu iestāžu puses, Šrēders izteicās: „Es jūš, latviešus, joti labi saprotu. Ja es būtu latvietis, es droši vien izturētos daudz asāk. Bet, lūdzu, izprotiet arī mani. Vācija atrodas karā. Esmu Vācijas amata persona, un kā tādai man jāpilda manas priekšniecības rīkojumi. Manas varas aplokis tanī pašā laikā ir stipri ierobežots.“ Pēdējais teikums bija netiešs norādījums uz visuvareno SD, kur Šrēderam, kā SS un policijas vadītājam Latvijā, nebija nekādas ietekmes.

- nekavējoties pārtraukt nacionāli noskaņoto latviešu vajāšanu un atbrīvot no apcietinājuma visus par nacionālo darbību arestētos un tiesu sodītos latviešus;
- atdot agrākiem īpašniekiem visus viņu lielinieku valdīšanas laikā nacionalizētos īpašumus;
- pielīdzināt latviešus vāciešiem uztura, algas, apgādes un tiesību ziņā.

Uz šiem priekšlikumiem brigādefirers Šrēders norādīja, ka viņš nav kompetents latviešu prasības izlemt, bet ka viņš tās nodos tālāk vācu augstākai vadībai, kā arī izteica pārliecību, ka šīs prasības atradīs dzirdīgas ausis.

Šai pirmajai apspriedei sekoja vēl vairākas – gan ar Latvijas ģenerālkomisāru Dr. Dreksleru (*Drechsler*), gan ar citām vācu vadošām personām, kuru rezultātā Zemes pašpārvalde beidzot piekrita Latviešu leģiona formēšanai.

Rodas jautājums, – kas pamudināja Zemes pašpārvaldi piekrist Leģiona formēšanai?

Bez jau iepriekš minētā apsvēruma par latviešu karaspēka nepieciešamību vācu armijas varbūtējas atkāpšanās gadījumā, klāt bija nācis kāds jauns, ievērojams apstāklis:

1943. g. februāra pirmajā pusē vācu vadība izlēma totālā kara ietvaros caur darba pārvaldēm iesaukt militāram dienestam un darbam militārās darba vienībās un kara rūpniecībā 1919.–1924. g. dzimušos latviešu jaunekļus. Šo iesaukšanu vācieši pamatoja ar austrumu reihsministra Alfreda Rozenberga (*Rosenberg*) 1941. g. 19. decembra rīkojumu par obligāto darba pienākumu ieņemtajos austrumu apgabalos. Iesaukšana skāra latviešu tautas militārā ziņā visvērtīgāko daļu – apm. 90 000 vīru. Vācieši bija aprēķinājuši, ka no šī skaita tiem faktiski izdosies iesaukt tikai kādus 58 000 jauniešu. Iesauktos viņi bija paredzējuši izvietot šādi: par izpalīgiem vācu armijā (*Wehrmachts-Hilfswillige*) – 25 000 vīru, Leģionā – apm. 15–17 000 vīru, kārtības dienesta bataljonos kā papildinājumu – 6000 vīru un karam svarīgos darbos – 10 000 vīru. 1943. g. 26. februārī darba pārvaldes arī sāka iesaukšanas pārbaudes. Formāli šī iesaukšana bija nostādīta kā brīvprātīga pieteikšanās. Uz SS un policijas vadītāja Latvijā rīkojuma pamata iesaucamo gadu jauniešiem bija jāreģistrējas policijas iestādēs un darba pārvaldēs. Pēc reģistrēšanās šiem jaunekļiem piesūtīja rīkojumu ierasties pārbaudes komisijās, atsaucoties uz minēto austrumu reihsministra Rozenberga 1941. g. 19. decembra rīkojumu par obligāto darba pienākumu ieņemtajos austrumu apgabalos. Pēc medicī-

niskās pārbaudes darba pārvaldes lika jauniešiem izvēlēties – vai nu izpalīgu dienestu vācu armijā, dienestu Leģionā, vai arī iesaistīties karam svarīgos darbos. Jauniešiem bija jāparakstās, ka izvēli tie izdarījuši brīvprātīgi; pēc tam viņus līdz turpmākam rīkojumam atlaida uz mājām.

Zemes pašpārvalde, redzot, ka pretēji tās iebildumiem – kuros atkārtoti bija norādīts uz šādas iesaukšanas nelikumību un starptautisko tiesību pārkāpšanu – vācieši iesaukšanu tomēr izdaris un latviešu vērtīgāko cilvēku materiālu izklīdēs pa vācu vienībām, līdz ar ko šie jaunieši latviešu tautai zudīs, – bija spiesta savu līdzdalību Leģiona formēšanā vairs nedarīt atkarīgu no vāciešu piekrišanas latviešu politiskajām prasībām, bet panākt vismaz tādu nokārtojumu, kas atļautu tautas dzīvo spēku saturēt vienkopus latviešu virsnieku vadībā un Latvijas tuvumā. Ar šādu nokārtojumu Zemes pašpārvalde cerēja panākt latviešu dzīvā spēka saudzēšanu un tā izmantošanu atbilstoši latviešu interesēm. Šinī nolūkā Zemes pašpārvalde 1943. g. 23. februārī iesniedza Austrumzemes reihskomisāram Lozem (*Lohse*) rakstu, kurā no jauna bija norādīts uz gaidāmās iesaukšanas nelikumību, kā arī uzstādītas šādas minimālās prasības, no kuru apmierināšanas Zemes pašpārvalde darīja atkarīgu savu nostāju Leģiona formēšanas jautājumā:

- Leģiona vadība nododama tikai latviešu virsniekiem. Leģiona komandieris ir ģen. Bangerskis, Leģiona štāba priekšnieks – plkv. Silgailis;
- katram latvietim, iesauktam 1919.–1924. gada gājuma ietvaros, ir tiesības pašam izvēlēties dienesta veidu; nekādi spaidi dienesta veida izvēlē nav pielietojami;
- Leģions apmācāms Latvijā; apmācību ilgums – 6 mēneši; tikai pēc apmācībām Leģions kā slēgta kaujas vienība nododams vācu armijas virspavēlnieka rīcībā;
- Leģions iesaistāms kaujās tikai austrumfrontes ziemeļu sektorā;
- uzturs, atalgojums, ietērps, aprūpe un tiesības Leģiona karavīriem piešķiramas tādas pašas, kādas bauda vācu armijas karavīri.

Norakstu no šī iesnieguma Zemes pašpārvalde vienlaicīgi piesūtīja augstākam SS un policijas vadītājam Austrumzemē obergrupenfireram Jekelnam, Austrumzemes karaspēka pavēlniekam (*Wehrmachtsbefehlshaber Ostland*) ģen. Vofsbergeram (*Wolfsberger*) un Latvijas ģenerāлко

misāram (*Generalkommissar Lettland*) Dr. Dreksleram. (Iesnieguma norakstu vācu valodā sk. pielikumā Nr. 3.)

Šo Zemes pašpārvaldes iesniegumu reihskomisārs Austrumzemē Loze nepieņēma, bet atsūtīja atpakaļ ar motivējumu, ka Zemes pašpārvalde kā Latvijas ģenerālkomisāram pakļauts iestādījums nav tiesīga ar iesniegumiem griezties tieši pie viņa. Pēc tam Zemes pašpārvalde līdzīga satūra rakstu iesniedza Latvijas ģenerālkomisāram.

Latviešu nelokāmā stāja Leģiona jautājumā beidzot pamudināja vācu vadību akceptēt šīs minimālās prasības. Vienīgi prasībai – dot latvisku vadību Leģionam, kā arī atļaut iesaucamiem brīvi izvēlēties dienesta veidu – vācieši vēl ilgu laiku vilcinājās piekrist. Vācieši par katru cenu vēlējās 25 000 vīru iedalīt armijas izpaligos, turpretim latviešu interesēs bija pēc iespējas vairāk iesaucamo iesaistīt Leģionā, lai tādējādi novērstu viņu izkļiedšanu vācu vienībās. Sākumā vācieši bija paredzējuši latvisku vadību Leģionā tikai līdz bataljona komandierim, bet drīz vien piekrita arī pulka latviskai vadībai. Tā kā runa bija tikai par vienas divīzijas formēšanu, tad Zemes pašpārvalde prasīja, lai arī divīzijas vadība būtu latviešu rokās.

Zemes pašpārvalde vēl nebija devusi savu piekrišanu Leģiona formēšanai, kad vācieši jau ķērās pie šī uzdevuma īstenošanas priekšdarbiem. 1943. g. februāra vidū Rīgā no Vācijas ieradās standartenfirers Hirtess (*Hierthes*) un ierīkoja SS papildinājumu komandu Austrumzemē (*SS Ersatzkommando Ostland*). Sākumā šī dienesta vieta atradās Marijas ielā, bet nedaudz vēlāk pārvietojās uz Stabu ielu. Šī iestāde savā iniciatīvā sāka vervēt latviešus Leģionam. Dienestā pieņēma 17–45 gadus vecus Latvijas pilsoņus, āriešus, nesodītus un augumā ne mazākus par 1,68 m. Pieņemtos pēc veselības pārbaudes un dotā paraksta, ka viņi Leģionā iestājas brīvprātīgi, nosūtīja uz pulcēšanās vietu, kuru standartenfirers Hirtess bija ierīkojis bij. Latvijas armijas artilērijas kazarmās pie Krusta baznīcas Rīgā.

Marta pirmajās dienās Rīgā ieradās arī SS brigādefirers un ieroču SS ģenerālmajors Hansens (*Hansen*) ar vairākiem štāba darbiniekiem, lai vadītu Leģiona formēšanas darbus. Bet, tā kā Pašpārvalde, nesaņemusi vācu vadības piekrišanu latviskai divīzijas vadībai, vēl nebija deklarējusi savu nostāju Leģiona jautājumā, tad Hansens efektīvu darbību attīstīt nevarēja.

Beidzot 1943. g. 9. martā brigādefirers Hansens, pēc telefoniskas saziņāšanās ar SS vadības galveno štābu Berlinē, varēja paziņot klātesot ģen. Dankeram, ģen. Bangerskim un plkv. Silgailim, ka saņēmis piekrišanu arī divīzijas vadību uzticēt latviešiem. Pēc šādā latviešiem vēlāmā garā panāktā nokārtojuma Leģiona vadības jautājumā Zemes pašpārvalde

savukārt piekrita atbalstīt Leģiona formēšanu un pilnvaroja iekšlietu ģenerāldirektoru ģen. Dankeru parakstīt Zemes pašpārvaldes vārdā uzsaukumu tautiešiem stāties cīņtāju rindās.

Pamatojoties uz šo uzsaukumu, Iekšlietu ģenerāldirekcijas personāldepartamenta direktors izsludināja brīvprātīgo pieteikšanās kārtību. Ridziniekiem pieteikšanās bija noteikta Iekšlietu ģenerāldirekcijā, bet provincē dzīvojošiem – vietējās pašpārvaldes iestādēs. Vecuma robežas brīvprātīgajiem bija noteiktas šādi: virsniekiem līdz kapteiņa dienesta pakāpei ieskaitot – 50 gadi; augstākās dienesta pakāpēs – 55 gadi; administratīviem virsniekiem – 66 gadi, virsnieku vietniekiem un administratīviem instruktoriem – 48 gadi, bet visiem pārējiem – 45 gadi.

Izņemot šos uzsaukumus, Zemes pašpārvalde nekādus citus priekšdarbus Leģiona uzstādīšanai vēl neizdarīja, jo vācieši it kā kavējās oficiāli apstiprināt, ka divīzijas vadība būs latviska. Tikai pēc 10 dienām, 19. martā, iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers varēja ziņot Zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru sēdē, ka pēc saņemtās informācijas SS reihšfīrers Himlers piekritis ģen. Bangerska kandidatūrai un rīt paredzēts saņemt oficiālu paziņojumu par tā iecelšanu amatā.

Nākošā dienā, 20. martā, ģen. Bangerskis un plkv. Silgailis arī saņēma no brigādefīrera Hansena jau parakstītos pagaidu iecelšanas rakstus, kuros bija minēts, ka uz reihsfīrera Himlera rīkojumu ģen. Bangerskim Leģiona brigādefīrera un ģenerālmajora dienesta pakāpē uzdots Latviešu leģiona 1. divīzijas vadība un ka plkv. Silgailis Leģiona standartfīrera (pulkveža) dienesta pakāpē norīkots Leģionā kā tās pašas divīzijas pirmais ģenerālštāba virsnieks (vācu saisināts apzīmējums Ia).² (Skat. pielikumu Nr. 4.)

Tajā pašā dienā ģen. Bangerskis un plkv. Silgailis kā pirmie parakstīja latviešu leģionāra svinīgo solījumu, kura teksts bija šāds:

„Dieva vārdā svinīgi apsolu cīņā pret boļševismu vācu bruņoto spēku virspavēlniekam Ādolfam Hitleram neierobežotu paklausību, un kā drošsirdīgs karavīrs būšu vienmēr gatavs par šo zvērestu atdot savu dzīvību.“

Pēc oficiālās iecelšanas amatā ģen. Bangerskis 22. martā griezās pie tautiešiem ar uzsaukumu stāties Leģiona rindās, un latvju tautas liela daļa šinī uzsaukumā saskatīja neatkarīgās Latvijas armijas atdzimšanu. Bet, diemžēl, šo no jauna uzliesmojušo latviešu cīņas gribu jau pēc dažām dienām apēnoja jaunas vilšanās un sarūgtinājumi.

² Pēc vācu armijas organizācijas pirmā ģenerālštāba virsnieka pienākumi divīzijā atbilda Latvijas armijas divīzijas štāba priekšnieka uzdevumiem.

Pirmo sarūgtinājumu nācās piedzīvot 29. martā, kad, pretēji vācu solījumiem Leģionu iesaistīt kaujās tikai pēc 6 mēnešu apmācībām frontes aizmugurē, uz Ļeņingradas fronti bez latviešu virsniekiem un instruktoriem nosūtīja tikai pirms dažām dienām dienestam Leģionā iesauktos un neapmācītos 1000 latviešu jaunekļus 2. latviešu brigādes papildināšanai.

Rikojums par šo jauniešu nosūtīšanu 2. latviešu brigādei nāca no SS vadības galvenā štāba Berlīnē, pilnīgi ignorējot brigādefirera Hansena iebildumus. Savā telegrammā SS vadības galvenajam štābam Hansens starp citu norādīja uz nelabvēlīgo iespaidu, kādu šī rīcība atstās uz latvju tautas noskaņojumu, un ka latvju tauta to uzskatīs par tās karavīru izlie-tošanu „lielgabalu barībai“ (*Kanonenfutter*). Šo telegrammu parakstīja arī plkv. Silgailis kā pirmās latviešu divīzijas pirmais ģenerālštāba virsnieks.³

Jāpiemin, ka SS vadības galvenā štāba funkcijās ietilpa SS vienību komplektēšana, formēšana, apgāde un papildināšana līdz to nosūtīšanai uz fronti armijas rīcībā. Ar SS vienību ierašanos frontē to apgāde un operatīvā izmantošana pārgāja frontes vadības pārziņā. Atrazdamās Berlīnē un nepārzinādama apstākļus uz vietas, SS vadība ļoti bieži deva stāvoklim neatbilstošus rīkojumus.

Vienlaicīgi ar neapmācīto latviešu jaunekļu nosūtīšanu uz fronti noskaidrojās arī, ka ģen. Bangerska iecelšana divīzijas komandiera amatā notikusi pārpratuma dēļ. Brigādefirers Hansens savā 9. marta telefoniskajā sarunā ar Berlīni neesot pareizi izpratis SS vadības galvenā štāba dotos norādījumus par divīzijas vadību, resp., tai jābūt vācu.

Apzinādamies, cik lielā mērā šis pārpratums varēja ietekmēt Leģiona formēšanu vispār, vācieši piedāvāja ģen. Bangerskim uzņemties Leģiona ģenerālinspektora amatu. Savu rīcību viņi motivēja ar to, ka pēc Vācijas likumiem divīzijas komandierim piekrīt „tiesas kunga“ (*Gerichtsherr*) tiesības, un tam jābūt Vācijas pavalstniekam. Bez tam no vācu puses tika aizrādīts, ka Leģions nesastāvēs tikai no vienas divīzijas, bet gan no divīzijas un brigādes, un tāpēc jādod ģen. Bangerskim iespēja pārraudzīt un inspicēt visas Leģionā ietilpstošās latviešu vienības, gan arī tiesības savus novērojumus un karaspēka vēlēšanās pieteikt vācu armijas augstākiem priekšniekiem un reihsfireram Himleram tieši. Šis tiesības ģen. Bangerskim tika solītas arī attieksmē uz kārtības dienesta slēgtajām vienībām.

3 No militārā viedokļa varētu varbūt atrast zināmu attaisnojumu šai SS vadības galvenā štāba rīcībai, bet nekādā ziņā tas nav attiecināms uz šo gadījumu. Bez tam arī 2. latv. brigādes vadība nebija iepriecināta par neapmācītu papildinājumu saņemšanu. To apliecināja 2. latv. brig. komandieris brigādefirers Solcs (*Scholtz*), kad ģen. Bangerskis 1943. g. aprīlī apmeklēja brigādes vienības Ļeņingradas frontē.

Lai kaut cik nāktu pretim latviešu prasībai pēc divīzijas latviskas vadības, divīzijas štatos tika paredzēts kājnieku priekšnieka amats, kuram dienesta un disciplinārā ziņā pakļāva ne tikai kājnieku, bet visu ieroču šķiru vienības divīzijā.

Tā kā jauniešu iesaukšana tanī laikā jau tuvojās nobeigumam un Leģiona formēšana bija sākusies, Zemes pašpārvalde un ģen. Bangerskis bija griezušies ar attiecīgiem uzsaukumiem pie tautas, tad Zemes pašpārvaldei neatlika nekas cits kā šim priekšlikumam piekrist. To noraidīt būtu nozīmējis veicināt vāciešu vēlēšanos atbrīvoties no latviešu pārraudzības Leģionā. Bez tam Zemes pašpārvalde uzskatīja, ka abi šie amati, t. i., Leģiona ģenerālinspektors un divīzijas kājnieku priekšnieks, dod zināmu drošību, ka vajadzīgā brīdī Leģions būs latviešu tautas rīcībā.

Lai gan turpmāko notikumu gaitā Leģiona ģenerālinspektors pārstāvēja ne tikai Leģionu un pārējās latviešu militārās vienības, bet arī visu latvju tautu, viņa funkcijas tomēr bija ļoti nenoteiktas. *Līdz pašam kara beigām ģenerālinspektors nesaņēma nekādas rakstiskas instrukcijas par saviem pienākumiem un tiesībām.*

...

...

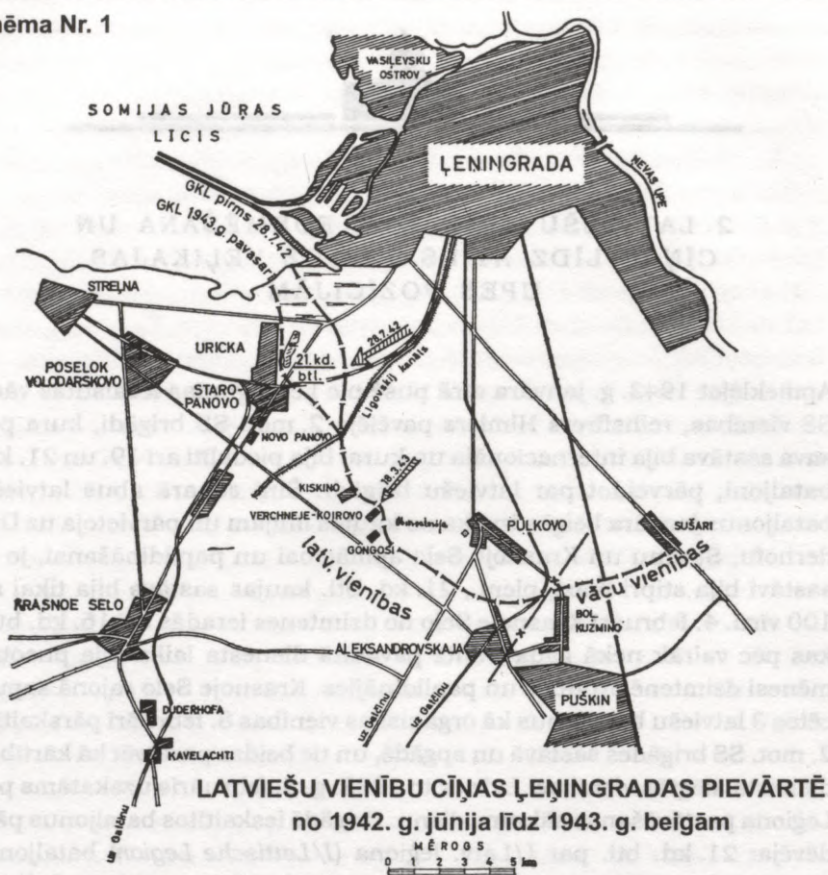

2. LATVIEŠU BRIGĀDES FORMĒŠANA UN CIŅAS LIDZ ATIEŠANAI UZ VEĻIKAJAS UPES POZĪCIJĀM

Apmeklējot 1943. g. janvāra otrā pusē pie Ļeņingradas iesaistītās vācu SS vienības, reihsfirers Himlers pavēlēja 2. mot. SS brigādi, kura pēc sava sastāva bija internacionāla un kurai bija piedalīti arī 19. un 21. kd. bataljoni, pārveidot par latviešu brigādi. Šinī sakarā abus latviešu bataljonus janvāra beigās izvilka no kaujas līnijām un pārvietoja uz Duderhofu, Streļņu un Krasnoje Selo apmācībai un papildināšanai, jo to sastāvi bija stipri mazi, piem., 21. kd. btl. kaujas sastāvs bija tikai ap 100 vīru. 4. februārī Krasnoje Selo no dzimtenes ieradās arī 16. kd. btl., kas pēc vairāk nekā gada frontē pavadītā dienesta laika bija pusotru mēnesi dzimtenē atpūties un papildinājies. Krasnoje Selo rajonā sapulcētos 3 latviešu bataljonus kā organiskas vienības 8. februārī pārskaitīja 2. mot. SS brigādes sastāvā un apgādē, un tie beidza pastāvēt kā kārtības dienesta slēgtās vienības. Līdz ar to 1943. g. 8. februāris uzskatāms par Leģiona pastāvēšanas sākuma dienu. Brigādē ieskaitītos bataljonus pārdēvēja: 21. kd. btl. par I/Latv. leģiona (*I/Lettische Legion*) bataljonu, 19. kd. btl. par II/Latv. leģiona btl. un 16. kd. btl. par III/Latv. leģiona btl.; par to komandieriem iecēla: I btl. – kapt. Šnēbergu, II btl. – pltn. Aperātu un III btl. – pltn. (toreiz majoru) Kociņu. 2. mot. SS brigādi tanī laikā komandēja SS brigādefirers un ieroču SS ģenerālmajors Klingemans (*Klingemann*). Līdz ar 2. mot. SS brigādes pārdēvēšanu par Latviešu brigādi par tās komandieri iecēla SS brigādefireru un ieroču SS ģenerālmajoru fon Šolcu (*von Scholtz*), kurš brigādes komandēšanu pārņēma 1943. g. marta sākumā. Pirmie Latviešu brigādes formētāji un apmācītāji bija divi austrieši – SS hauptšturmfiireri Breimans (*Breimann*) un Breimeiers (*Breimeier*).

Pēc neilga apmācības laika visus 3 latviešu bataljonus no jauna ievirzīja galvenajā kaujas līnijā iepretim Pulkovas observatorijas uzkalnam, ierādot aizstāvēšanās iecirkni no Aleksandrovskas līdz Verhņeje Koirovo. Šinis pozīcijās III btl. 18. martā izcīnīja smagu kauju.

Shēma Nr. 1

Bataljona kreisais spārns atradās vistuvāk ienaidniekam – tikai apm. 80–150 m no tā, un veidoja pusloku pie Verhņeje Koirovo, kas, reiz bijusi apdzīvota vieta, tagad bija artilērijas uguns nopostīta līdz pamatiem. Šo bīstamo vietu vācieši bija iesaukuši par „Paradīzes līci” (*Paradiesbucht*), un to aizstāvēja 10. rota. 18. marta rītā lielinieki pa visu bataljona iecirkni atklāja ļoti stipru viesuļuguni, kas ilga 2 stundas. Ap plkst. 11.00 ienaidnieka kājnieki sāka masveidīgi uzbrukt 10. rotai. Vln. Juraida vadībā rota pirmos lielinieku uzbrukumus atsita. Pēc tam lielinieki otrreiz atklāja ārkārtīgi spēcīgus ugunsbrāzienus – šoreiz tikai pa 10. rotas puslokveidīgo pozīciju, izsītot no ierindas daudz automātisko ieroču. Pēcpusdienā lieliniekiem arī izdevās ielauzties 10. rotas ierakumos, pārsšķeļot rotu divās daļās. Vln. Juraidis nekavējoties noorganizēja prettriecienu no labās

pusēs, kamēr serž. Bogdanovs patstāvīgi uz savu ierosmi noorganizēja prettriecienu no kreisās puses. Smagā tuvciņā, kas ilga apm. 1 stundu, ierakumus izdevās iztīrīt no ienaidnieka. Pēc gūstekņu ziņām lielinieki bija raidījuši pret 10. rotas pozīcijas izliekumu vienu soda bataljonu. Par cīņas izrādīto varonību serž. Bogdanovu kā pirmo latvieti apbalvoja ar vācu 1. šķiras Dzelzkrustu. Vln. Juraidu un vēl 11 karavīrus apbalvoja ar 2. šķiras Dzelzkrustu.

Šī bija pirmā nopietnākā kauja, kuru latvieši izcīnīja otrā pasaules karā Leģiona sastāvā.

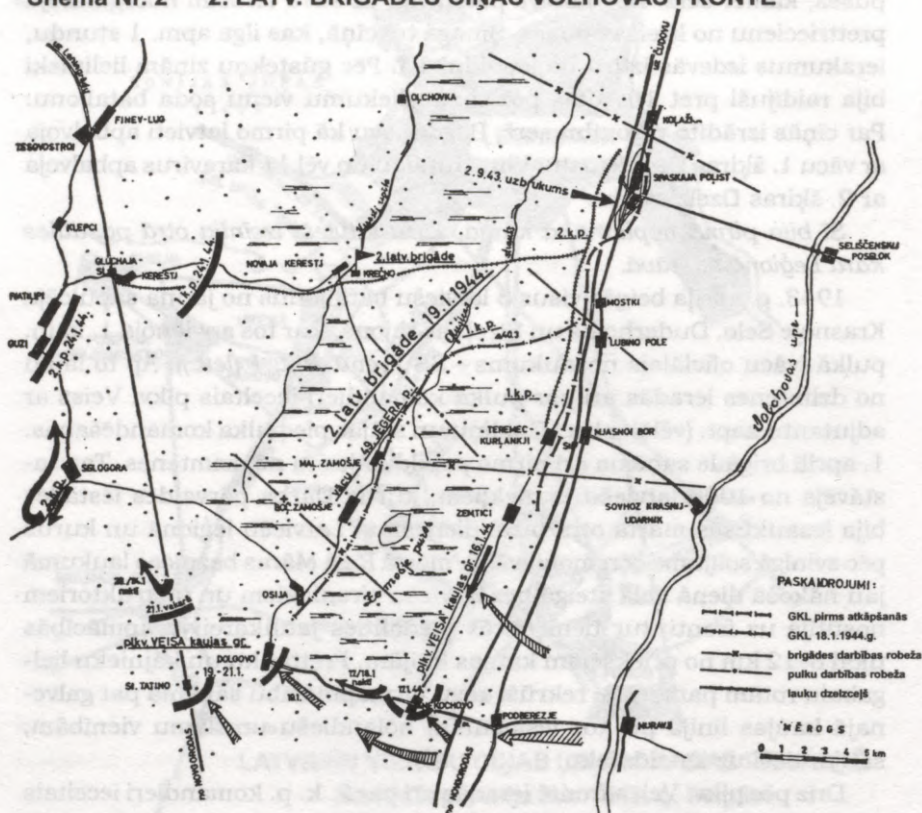
1943. g. aprīļa beigās visus 3 latviešu bataljonus no jauna sapulcēja Krasnoje Selo, Duderhofas un Streļnas rajonā, kur tos apvienoja 1. kājn. pulkā (vācu oficiālais nosaukums – SS *Freiw. Rgt. 1 (lett.)*). Ap to laiku no dzimtenes ieradās arī par pulka komandieri ieceltais plkv. Veiss ar adjutantu kapt. (vēlāk pltn.) Galdiņu un stājās pie pulka komandēšanas. 1. aprīli brigāde saņēma arī pirmo papildinājumu no dzimtenes. Tas sastāvēja no 1000 latviešu jaunekļiem, kurus Darba pārvaldes iestādes bija iesaukušas marta otrā pusē dienestam Latviešu leģionā un kurus pēc svinīgā solījuma ceremonijas 28. martā Rīgā Māras baznīcas laukumā jau nākošā dienā lielā steigā bez latviešu virsniekiem un instruktoriem nosūtīja uz fronti; tur tiem nācās piedalīties jaunkareivju apmācībās tikai 8–12 km no priekšējām kaujas līnijām. Prettanku un kājnieku lielgabalu rotām paredzētie rekrūši savu pirmāpmācību saņēma pat galvenajā kaujas līnijā pie tur iesaistītām holandiešu un flāmu vienībām, šaujot tieši uz ienaidnieku.

Drīz pēc plkv. Veisa frontē ieradās arī par 2. k. p. komandieri ieceltais plkv. Lobe ar adjutantu kapt. Melceri un stājās pie 2. k. p. formēšanas. 2. k. p. izveidoja no 18., 24. un 26. kd. bataljoniem, un par bataljonu komandieriem iecēla: I btl. (bij. 24. kd. btl.) – kapt. Skrauju, II btl. (bij. 26. kd. btl.) – kapt. Grantu un III btl. (bij. 18. kd. btl.) – majoru Stīpnieku. 18. kd. btl. ieradās pulka rīcībā tikai 12. jūnijā, kad pulks jau atradās Volhovas frontē.

Vienlaicīgi ar kājnieku pulkiem formēšanu sāka arī brigādei paredzētais artilērijas divīzions pltn. (toreiz kapt.) Grāveļa vadībā, kā arī pārējās brigādes štatos paredzētās vienības.

Brigādes apmācība frontes tuvākajā aizmugurē nebija ilgstoša. Jau maijā brigādi pārvietoja uz Volhovas fronti, kur tai bija jāieņem aizstāvēšanās pozīcija Volhovas upes rietumu krastā iecirknī no Teremec-Kurļanki līdz Spaskaja Poļist (shēma Nr. 2). Pozīciju brigāde ieņēma ar abiem kājnieku pulkiem kaujas ešelonā, ierādot 2. k. p. labo kaujas iecirkni, bet 1. k. p. – kreiso.

Shēma Nr. 2 2. LATV. BRIGĀDES CĪŅAS VOLHOVAS FRONTĒ

Ieņemot šo pozīciju, brigāde vēl nebija galīgi saformēta. Vienību skaitliskais sastāvs nebija pilns, un daudzas speciālās vienības savu formēšanu vēl nemaz nebija sākušas. Esot ciešā kaujas saskarē ar ienaidnieku, brigādei nācās turpināt formēšanos un vienību apmācības. Lielu piepūli no brigādes karavīriem prasīja arī pozīciju nocietināšanas un aizmugures izbūves darbi. Pārņemot šo pozīciju no vācu vienībām, brigāde to atrada ļoti vāji izbūvētu. Apvidus visā savā dziļumā bija mežains, zems un ļoti purvainais, kas nocietināšanas darbus lielā mērā apgrūtināja. Bunkuri, kā arī paši ierakumi bija jāizveido virs zemes, jo purvainais apvidus neatļāva ierakties. Satiksmei starp atsevišķiem bunkuriem un ar aizmuguri nācās būvēt sprunguļu laipas un ceļus. Par spīti šīm grūtībām, brigādes karavīri samērā īsā laikā izbūvēja pozīciju tik priekšzīmīgi, ka izpelnījās arī augstākās vadības atzinību.

Lai gan šīnī frontes iecirknī 1943. g. vasarā nekāda nozīmīgāka kaujas darbība nenotika, brigādes karavīri ar savu aktivitāti un varonīgiem izlūkošanas iebrukumiem lielinieku pozīcijās ir ierakstījuši ne vienu vien skaistu lappusi Leģiona un latvju tautas vēsturē.

Brigādes karavīru varonība visspilgtāk izpaudās uzbrukumā Spaskaja Poļist paaugstinājumam. Tas atradās brigādes aizstāvamā iecirkņa kreisajā spārnā un vilkās līdztekus mūsu galvenajai kaujas linijai. Paaugstinājuma ziemeļu gals ietilpa brigādes galvenajā kaujas linijā, un tur atradās vecs klosteris un baznīca ar bieziem mūriem. Šo vietu mūsu karavīri bija iesaukuši par „Alkazaru“, jo tā atradās zem pastāvīgiem ienaidnieka uguns draudiem, kas bija nocietinājies šai paaugstinājumā dienvidos no Spaskaja Poļist. Tā kā nelielais paaugstinājums pārvaldīja samērā lielu apvidus joslu, tad to zināmā mērā varēja uzskatīt par brigādes aizstāvēšanās pozīcijas atslēgu, kuras zaudēšana būtu ļoti nelabvēlīgi atsaukusies uz aizstāvamā iecirkņa noturēšanu. Lai atbrīvotos no šiem pastāvīgiem lielinieku draudiem, uz plkv. Veisa priekšlikumu nolēma ienaidnieku no šī paaugstinājuma padzīt.

Uzbrukumū 2. septembrī plkst. 09.00 sāka 1. k. p. ar divām rotām šaurā joslā. Pēc īsas, bet stipras artilērijas sagatavošanas uguns mūsu kājnieki pārgāja triecienā un lieliniekus no paaugstinājuma padzina. Uzbrukumš bija izdevies teicami un ar maziem zaudējumiem; krita tikai 5 mūsu karavīri. Sākumā likās, ka lielinieki ar zaudējumu samierināsies. Bet tad pilnīgi negaidot lielinieki nākošā dienā, 3. septembra priekšpusdienā, atklāja stipru artilērijas uguni pa mūsu iebrukuma vietu, kā arī pozīcijas dziļumā, kam sekoja kājnieku trieciens. Ienaidniekam izdevās ielauzties mūsu pozīcijās, bet ar mūsu prettriecienu to atkal izsvieda. Iedegās sīvas cīņas, jo lielinieki centās par katru cenu šo taktiski nozīmīgo paaugstinājumu atgūt, raidot uzbrukumā arvien jaunus spēkus. Triecieni mainījās ar prettriecieņiem. Arī brigāde bija spiesta ievadīt kaujās papildus jaunas vienības ne tikai no 1. un 2. k. p., bet arī no vācu daļām. Šīs mainīgās cīņas turpinājās līdz 9. septembrim, kad lielinieki savu ievērojamo zaudējumu dēļ bija spiesti uzbrukumū pārtraukt, un paaugstinājums palika brigādes rokās. Arī mūsu zaudējumi bija jūtami – apm. 145 kritušie un 650 ievainotie. Par šīs kaujās izrādīto varonību daudzus karavīrus apbalvoja ar vācu Dzelzkrustu. Starp apbalvotiem ar 1. šķiras Dzelzkrustu bija plkv. Veiss, plkv. Lobe un pltn. Aperāts. Artilērijas divīziona vln. Holanders kā pirmais artilērists Leģionā par izcili sekmīgi sniegto artilērijas pabalstu kājniekiem šīs „Alkazara“ kaujās saņēma 2. šķiras Dzelzkrustu. Plkv. Veiss apbalvojumu saņēma jau kaujas laikā,

kamēr pārējiem apbalvojumus pasniedza 28. septembrī, ģen. Bangerskim apmeklējot brigādes vienības.

Kauju laikā 5. septembrī notika brigādes komandieru maiņa. Brigādefirera fon Šolca vietā brigādes komandēšanu pārņēma jaunieceltais brigādes komandieris, ar ozollapu vainagu pie bruņinieka pakāpes Dzelzkrusta apbalvotais SS standartenfirers (vēlākais SS brigādefirers un ieroču SS ģenerālmajors) Šuldts (*Schuldt*).

Pēc šīm kaujām brigādes iecirknī atkal iestājās klusums, un kaujas darbība aprobežojās ar abpusēju apšaudi un trieciengrupu darbību.

1943. g. 5. un 6. oktobrī brigādes vadība izdarīja maiņu spēku sadalījumā frontē: 1. k. p., kas līdz šim bija aizstāvējis brigādes kreiso iecirkni, pārvietoja uz brigādes labo iecirkni, bet 2. k. p. – uz brigādes kreiso iecirkni. Šī maiņa tika izdarīta, lai pulku vienības savilktu atkal kopā, jo kopš t. s. „Alkazara“ kaujām viens bataljons no 2. k. p. jau atradās 1. k. p. iecirknī.

Vienību pārvietošana, kā liekas, nepalika apslēpta ienaidniekam, un tas 7. oktobra agrā rītā ar apm. 1 bataljonu mēģināja ielauzties mūsu pozīcijās. Lielinieku uzbrukums skāra I/1. k. p. ar piedalīto 6./2. k. p. Uzbrukumu bataljons atsita, nodarot lieliniekiem ievērojamus zaudējumus; krita apm. 50 sarkanarmieši. Šinī kaujā nāvīgi ievainoja arī I/1. k. p. komandieri kapt. Šnēbergu. Bataljona komandēšana tika uzdota kapt. Jansonam.

1943. g. oktobra vidū plkv. Veisu iecēla par brigādes kājnieku priekšnieku, un 1. k. p. pagaidu komandēšanu uzdeva pltn. Kociņam. 1943. g. 8. novembrī abus kājnieku pulkus pārdēvēja: 1. k. p. – par 39. un 2. k. p. – par 40. SS grenadieru pulku. Latviešu karavīri 2. k. p. sauca arī par „Imantas“ pulku.⁴

Izmantojot kauju apklusumu frontē, brigāde ar rezervē esošajām vienībām aizmugurē izdarīja intensīvas kaujas mācības, galveno vērību piegriežot triecienu darbībai. Komandējošais sastāvs izdarīja apmācības pēc kartēm, sagatavojot vienību komandierus darbībai atiešanas gadījumam.

1944. g. janvāra pirmajā pusē lielinieki pārgāja lieluzbrukumā frontē pie Ļeņingradas. Lai ielenktu vācu spēkus, kas aizstāvējās dienvidos no Lādogas ezera, lielinieki 14. janvārī ievadīja uzbrukumu arī Volhovas frontē un pārrāva to dienvidos no brigādes aizstāvamā iecirkņa, 2. latv.

⁴ Skaidrības labā grāmatā brigādes kājnieku pulki arī turpmāk apzīmēti ar iepriekšējo (vecu) numerāciju, t. i., 1. un 2. k. p. Lai gan Leģiona kājnieku pulkus oficiāli sauca par grenadieru pulkiem, grāmatā tie saukti par kājnieku pulkiem, kāds apzīmējums bija pieņemts Latvijas armijā.

brigādes frontē lielinieki šinī dienā vēl neuzbruka. Notika tikai pastiprināta artilērijas darbība. Sakarā ar frontes pārrāvumu dienvidos no brigādes iecirkņa, arī brigāde bija spiesta nedaudz atlikt savu labo spārnu, ko aizstāvēja brigādei piedalītais vācu 29. jēgeru pulks, kas ieņēma pozīciju pa labi no 1. k. p. Līdz ar to arī 1. k. p. bija spiests pagarināt savu labo spārnu, ko aizstāvēja pulka II btl., un, ieejot vācu pulka iecirknī, šo spārnu nedaudz atlikt, lai pieslietu to Zamošje purvam.

Lai nosprostotu lielinieku iebrukumu no ziemeļiem, brigāde 15. janvārī saformēja kaujas grupu plkv. Veisa vadībā, ietilpinot tajā I/1. k. p. un III/2. k. p. ar uzdevumu – pārvietoties uz Ņekohovo rajonu un nodrošināt pret ienaidnieka uzbrukumiem Ņekohovo ceļu krustojumu, kā arī atbrīvot atiešanas ceļu diviem ielenktiem vācu pulkiem.

Pārvietošanu kaujas grupa izdarīja gājiena kārtībā, pa daļai ar dzelzceļu. Nonākot 16. janvāra pēcpusdienā Ņekohovo rajonā, kaujas grupai ceļš uz pašu Ņekohovo bija jāatbrīvo ar kauju, jo lielinieki šo rajonu jau bija ieņēmuši. Kaujas grupā tagad bez latviešu vienībām ietilpa arī 3 trieciena lielgabali uz pašbraucēju lafetēm, kā arī 1 vācu strēlnieku rota un 1 baterija. Pēc Ņekohovo ieņemšanas plkv. Veiss noorganizēja šī punkta aizstāvēšanu, novietojot labajā spārnā III/2. k. p. majora (toreiz kapt.) Stīpnieka vadībā, centrā – I/1. k. p. un pa kreisi – vācu strēlnieku rotu. Sazināšanās ar ielenktajām vācu daļām notika pa radio. Pēdējām izdevās naktī no 16. uz 17. janvāri pašām izlauzties no ielenkuma. Izlaušanas lielā mērā bija sekmējusi plkv. Veisa kaujas grupas darbība šinī rajonā. Sivas ciņas turpinājās arī visu 17. janvāri. Lielinieki par katru cenu centās šo taktiski nozīmīgo punktu iegūt. Nemitīgi uzbrūkot, tiem arī 17. janvāra pēcpusdienā izdevās dziļi ielauzties I/1. k. p. iecirknī līdz pat bataljona komandpunktam. Neievērojot grūto stāvokli, kaujas grupai tomēr izdevās lieliniekus atkal atsviest. Šinīs kaujās smagi ievainoja I/1. k. p. komandieri kapt. Jansonu. Bataljona komandēšanu pārņēma kapt. Ābols.

Naktī no 17. uz 18. janvāri plkv. Veisa kaujas grupa atstāja Ņekohovo un atgāja ZR virzienā uz Dolgovo sādžu, kur noorganizējās aizstāvēšanai.

Par Ņekohovo varonīgo aizstāvēšanu vācu armijas vadība apbalvoja plkv. Veisu ar bruņinieka pakāpes Dzelzkrustu. Plkv. Veiss bija pirmais latvietis, kas saņēma šo apbalvojumu.

Lai aizpildītu robu, kas bija radies sakarā ar 2 bataljonu izdalīšanu plkv. Veisa kaujas grupai, brigādes vadība saformēja no aizmugures un apgādes vienību karavīriem vairākas kaujas vienības.

Sakarā ar vispārējo draudošo stāvokli vācu armijas Ziemeļu frontē un lielinieku dziļo iebrukumu ziemeļos no Novgorodas, arī 2. latviešu

brigāde beidzot bija spiesta pamest savas ar lielām pūlēm priekšzīmīgi izbūvētās un visu 1943. g. varonīgi aizstāvētās pozīcijas un lielā aukstumā pa dziļi aizsnigušu un purvainu, dažkārt pat bezceļu apvidu uzsākt atkāpšanos.

17. janvārī lielinieki nemitīgi uzbruka brigādes labajam spārnā. Lai gan brigāde visus lielinieku uzbrukumus sekmīgi atvairīja, tā tomēr bija spiesta savu labo spārnu vēl vairāk atlikt. Tanī pašā dienā brigāde arī deva pavēli par brigādes labā spārna atvilkšanu uz jaunu aizstāvēšanās pozīciju ar galveno kaujas līniju: Osija, Boļ. Zamošje, Mal. Zamošje, Glušicas strauts līdz ģeometriskajam punktam 40,3, tālāk pieslēdzoties vecajai kaujas līnijai starp Ļubino Poļe un Mostki. Atiešanas sākums bija noteikts 18. janvārī ar tumsas iestāšanos. Sakarā ar šo pavēli uz jauno pozīciju bija jāatiet 1. k. p. un brigādei piedalītām vācu 29. jēgeru pulkam, bet 2. k. p. turpināja aizstāvēties vecajā pozīcijā. Atraušānās no ienaidnieka un atiešana notika bez sarežģījumiem, un 19. janvāra rītā jaunā aizstāvēšanās pozīcija bija ieņemta un uguns noorganizēta.

18. janvāra rītā plkv. Veisa kaujas grupā ietilpstošais I/1. k. p. saņēma pavēli pāriet uz st. Tatino. Sasniedzis st. Tatino, bataljons saņēma pavēli izvirzīties uz priekšu līdz dzelzceļa tiltam 7 km dienvidos no st. Tatino, kuru bija pārķēruši lielinieku partizāni. Pienākot ap pusdienas laiku pie tilta, bataljons izvērās un straujā uzbrukumā to arī ieņēma, bet ienaidnieka pārspēka dēļ bija spiests to atkal atstāt. Bataljons atgāja uz mežu apm. 0,5 km Z no tilta, kur arī nocietinājās.

19. janvārī visā brigādes frontē, sevišķi tās labajā spārnā, notika dzīva kaujas darbība. Lai pastiprinātu plkv. Veisa kaujas grupu, brigāde saformēja no 5. un 10./1. k. p. vienu kaujas grupu kapt. (toreiz vltņ.) Laumaņa vadībā un nosūtīja plkv. Veisa ricībā. Vakarā I/1. k. p. saņēma pavēli atiet uz st. Tatino.

20. janvārī lielinieki turpināja savus uzbrukumus Boļ. Zamošje virzienā, kā arī pie Dolgovo un st. Tatino. Visu dienu plkv. Veisa kaujas grupa atradās smagās atvairīšanās kaujās. Grupai bija uzdots atgūt Dolgovo un apturēt lielinieku virzīšanos uz priekšu šinī rajonā vismaz uz 24 stundām, lai dotu iespēju izlauzties kādai ielenktai vācu divīzijai. Šo uzdevumu plkv. Veisa kaujas grupa arī veica, lai gan Dolgovo atgūt tā nespēja. Šinī dienā brigādes apgādes vienības un pulku vezumi uzsāka pārvietošanos uz aizmuguri.

Tā kā brigādes turpmākais atiešanas virziens bija paredzēts uz dienvidrietumiem, brigādes vadība 21. janvārī nomainīja kaujas ešelona esošo 2. k. p. ar brigādei piedalītām vācu vienībām un ar autotransportu un lauku dzelzceļu pārsveda to uz Selo Gora rajonu, lai atbrīvotu brigādei

atiešanas ceļu. Šo uzdevumu 2. k. p. tomēr nespēja veikt ienaidnieka pārspēka dēļ, un brigāde bija spiesta mainīt atiešanas virzienu uz ziemeļrietumiem caur Fiņev Lugu. Līdz ar to arī 2. k. p. atgāja uz Guzu, Pjatiļipu rajonu, kur ieņēma aizstāvēšanās pozīciju ar fronti pret dienvidaustrumiem.

21. janvārī lielinieki ar stipriem spēkiem tanku atbalstā uzbruka plkv. Veisa kaujas grupai Dolgovo rajonā; rezultātā grupa pēcpusdienā bija spiesta atiet uz st. Tatino. 21. janvāra vakarā plkv. Veisa kaujas grupa ieņēma pozīciju 3 km ziemeļos no st. Tatino, iepriekš uzspridzinot staciju. Atrazdamās nepārtrauktās cīņās ar uzbrūkošo ienaidnieku, kaujas grupa bija cietusi jūtamus zaudējumus. Starp ievainotiem bija arī kapt. Lau-manis, kuram plkv. Veiss bija uzdevis I btl. komandēšanu. Šī bataljona turpmāko komandēšanu pārņēma kapt. (toreiz vltņ.) Bergs. Pārējā brigādes frontē šinī dienā notika tikai vietēja rakstura sadursmes un kaujas darbība. Naktī no 21. uz 22. janvāri arī 1. k. p. vienības noņēmās no pozīcijām un ar lauku dzelzceļu pārvietojās uz Gluhaja Kerestj rajonu, atstājot vecajās pozīcijās tikai sedzošas vienības. Spridzinātāju komandas sabojāja vai iznīcināja visas aizstāvēšanās būves, bunkurus, tiltus, ceļus, lauku dzelzceļu ieskaitot. Pēc sapulcēšanās Gluhaja Kerestj, 1. k. p. saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozīciju Krečno rajonā, kur līdz šim bija atradies brigādes komandpunkts.

Pie Boļ. Zamošje atstātai sedzošai vienībai – vltņ. Ziediņa kaujas grupai 22. janvārī uzbruka apm. 250 lielinieki stipras artilērijas un granātmetēju uguns atbalstā. Sīvā cīņā vltņ. Ziediņa kaujas grupa ne tikai atsita lielinieku uzbrukumu, bet arī pati pārgāja uzbrukumā. Šinī cīņā lielinieki zaudēja apm. 100 kritušo un 9 gūstekņus, kā arī atstāja kaujas laukā daudz dažādu ieroču. Pēc lielinieku atsviešanas kaujas grupa atgāja un 22. janvāra vakarā ieradās Gluhaja Kerestj.

Arī st. Tatino rajonā lielinieki 22. janvāra agrā rītā stiprā artilērijas aizsegā un 2 tanku atbalstā uzbruka abpus dzelzceļam un ielauzās I/1. k. p. iecirknī. Ar bataljona rezerves pretuzbrukumu izdevās ienaidniekus atkal atsviest. Uzbrukumus plkv. Veisa kaujas grupai lielinieki turpināja arī 23. janvārī, bet tika ar zaudējumiem atsisti. Ienaidnieks atstāja kaujas laukā daudz kara materiāla – šautenes, ložmetējus un vieglos granātmetējus.

23. janvāra vakarā 1. k. p. saņēma pavēli izvirzīties līdz vecajai galvenajai kaujas līnijai un ieņemt Mal. Zamošje un Boļ. Zamošje. Uz Boļ. Zamošje norīkotai 9./1. k. p. neizdevās šo punktu ieņemt ienaidnieka pārspēka dēļ. Lielinieki bija paspējuši izveidot stipru artilērijas uguns sprostus šī punkta priekšā. 24. janvārī pulks gatavojās uzbrukt Boļ.

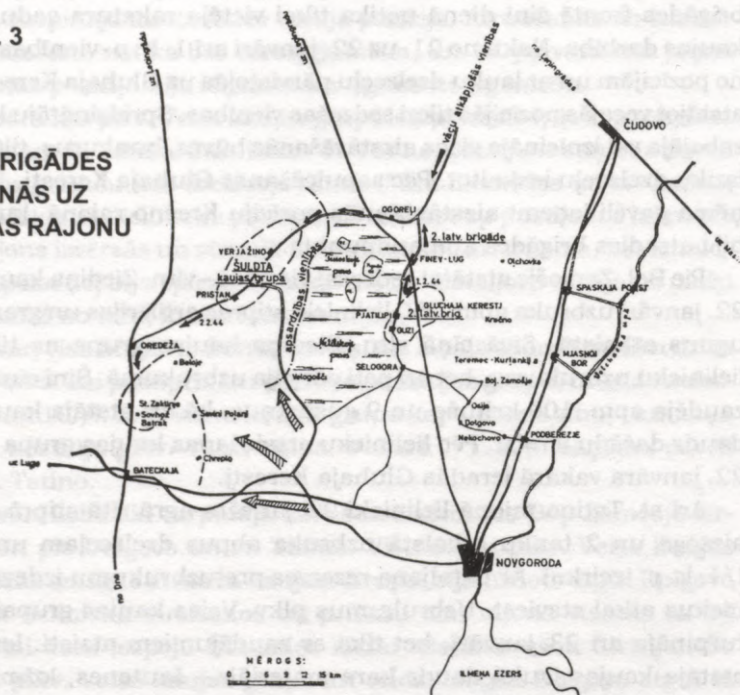
Zamošje ar lielākiem spēkiem, bet šo paredzēto uzbrukumu nācās atsaukt, jo bija saņemta jauna pavēle, ar kuru pulkam bija dots uzdevums atiet un ieņemt uztverošu pozīciju rietumos no Krečno. Ar 24. janvāri 1. k. p. operatīvā ziņā pakļāva vācu 13. gaisa spēku lauku divīzijai (*Luftwaffen Feld-Division*), kuras rīcībā pulks skaitījās līdz 27. janvārim.

Naktī no 23. uz 24. janvāri arī plkv. Veisa kaujas grupa saņēma pavēli atiet no Tatino caur Selo Gora, Guzi uz Gluhaja Kerestj, veicot arjergarda uzdevumu. Pēdējo punktu galīgi nogurušais bataljons pēc cīņā aizvadītām 4 diennaktīm purvainā apvidū, līdz ceļiem ūdenī, sasniedza 25. janvāri agrā pēcpusdienā.

Līdz ar atiešanu uz Gluhaja Kerestj pozīcijām arī izbeidzās 2. latv. brigādes t. s. Volhovas cīņu posms, un sākās brigādes grūtā un smagu cīņu pilnā atkāpšanās uz Veļikajas upes pozīcijām.

Shēma Nr. 3

2. LATV. BRIGĀDES ATKĀPŠANĀS UZ ORODEŽAS RAJONU

Gluhaja Kerestj pozīcijās brigāde sedza ziemeļos no Fiņev Lugas iesaistītā vācu karaspēka atkāpšanos uz dienvidrietumiem. Pēc šī uzdevuma veikšanas arī Fiņev Lugas rajonā iesaistītām vienībām bija paredzēta atiešana uz Orosežu. Tā kā atiešanai bija lietojams viens vienīgs visām ieroču šķirām derīgs ceļš – Fiņev Lug, Ogoreļi, Pristaņ, Oroseža, tad sa-

skaņotākai atiešanai vācu vadība 29. janvārī izveidoja Šulda kaujas grupu, kurā bez 2. latv. brigādes ietilpināja arī vairākas vācu vienības.

29. janvārī kaujas grupas komandieris deva pavēli vienībām sagatavoties atiešanai, ņemot līdzī iespējamo daudzumu municijas un pārtiku 4 dienām. Pulku vezumi, prettanku lielgabali un artilērija atiešanu sāka jau 30. janvārī, bet kājnieku vienības – 1. februārī. Atiešanai paredzētais ceļš bija stipri izbaukts un dubļains, kādēļ prasīja no karaspēka lielu piepūli. Visumā brigādes atrašanās no ienaidnieka un atiešana izdevās bez lielākiem sarežģījumiem, un pēc grūta pārgājiena tā novietojās atpūta Verjažino, Pristaņ rajonā. Šulda kaujas grupa, sekojošā ienaidnieka apdraudēta kā no ZA pāri Tesovskoje purvam, tā arī no dienvidiem, bija spiesta izdalīt stipru atpūtas apsardzību, izbīdot apsardzības vienības tālu uz dienvidaustrumiem un austrumiem līdz Tesovskoje un Ņetilskoje purvam (shēma Nr. 3).

Lielinieku spēki, kuri uzbruka Novgorodas, Lugas virzienā, centās ielauzties starp dienvidos un ziemeļos no Orodežas operējošo vācu karaspēku un noslēgt Orodežu no dienvidiem. Lai novērstu šos draudus, Šulda kaujas grupa saņēma pavēli pāriet uz Sovhoz Batrak, Beloje rajoniem, izvīrīties līdz līnijai Hreplo, Savini Poļani un nosprostot radušos spraugu.

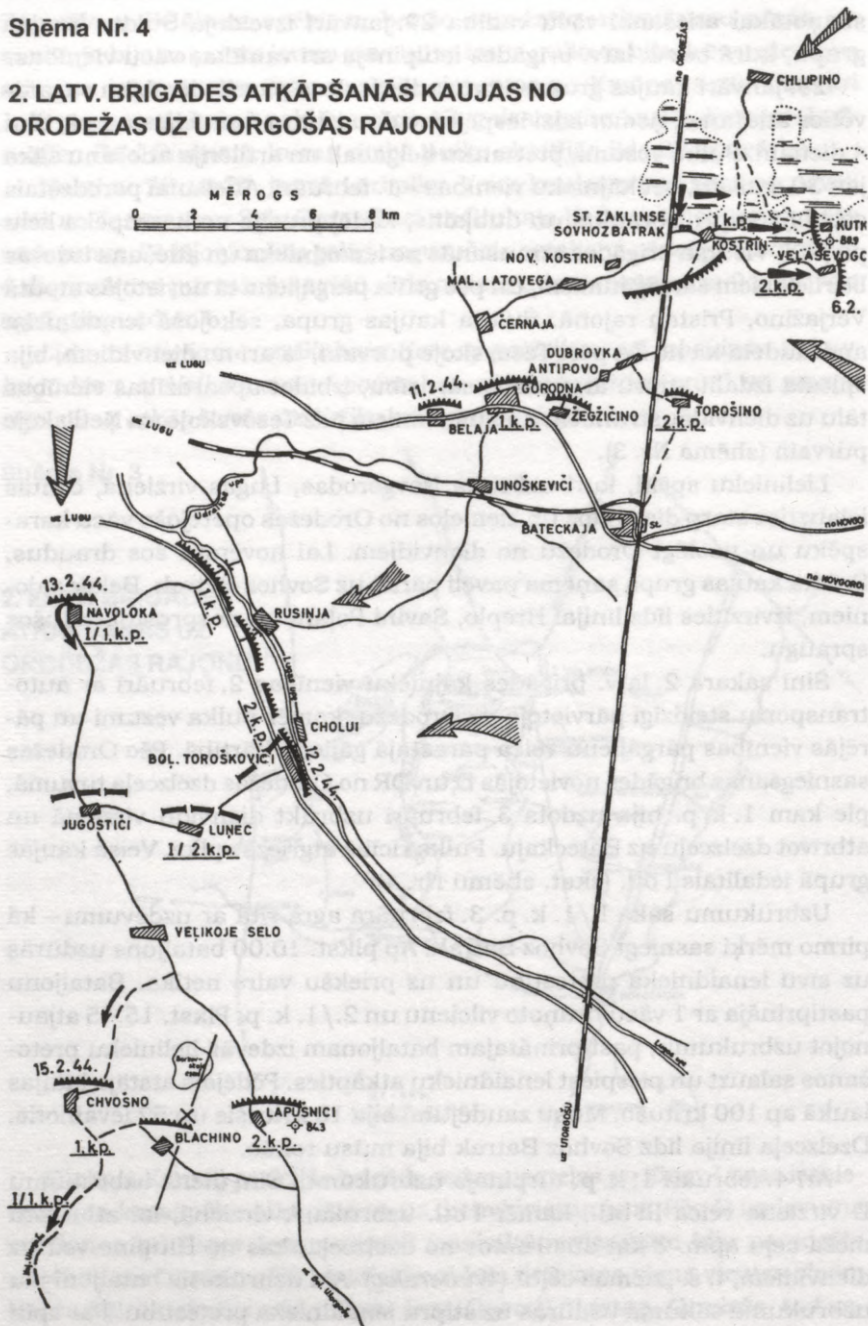
Šinī sakarā 2. latv. brigādes kājnieku vienības 2. februārī ar auto-transportu steidzīgi pārvietoja uz Orodežu, kamēr pulka vezumi un pārējās vienības pārgājienu veica parastajā gājiena kārtībā. Pēc Orodežas sasniegšanas brigādes novietojās D un DR no Orodežas dzelzceļa tuvumā, pie kam 1. k. p. bija uzdots 3. februārī uzbrukt dienvidu virzienā un atbrīvot dzelzceļu uz Bateckaju. Pulka rīcībā atgriezās plkv. Veisa kaujas grupā iedalītais I btl. (skat. shēmu Nr. 4).

Uzbrukumu sāka II/1. k. p. 3. februāra agrā ritā ar uzdevumu – kā pirmo mērķi sasniegt Sovhoz Batrak. Ap plkst. 10.00 bataljons uzdūrās uz sīvu ienaidnieka pretestību un uz priekšu vairs netika. Bataljonu pastiprināja ar 1 vācu bruņoto vilcienu un 2./1. k. p. Plkst. 15.45 atjaunojot uzbrukumu, pastiprinātajam bataljonam izdevās lielinieku pretošanos salauzt un piespiest ienaidnieku atkāpties. Pēdējais atstāja kaujas laukā ap 100 kritušo. Mūsu zaudējumi bija 10 kritušie un 52 ievainotie. Dzelzceļa līnija līdz Sovhoz Batrak bija mūsu rokās.

Arī 4. februārī 1. k. p. turpināja uzbrukumu. Šinī dienā uzbrukumu D virzienā veica III btl., kamēr I btl. uzbruka A virzienā, lai atbrīvotu meža ceļu apm. 3 km austrumos no dzelzceļa, kas no Hlupino ved uz dienvidiem, t. s. „ziemas ceļu“ (*Winterweg*). Abi uzbrūkošie bataljoni jau uzbrukuma sākumā uzdūrās uz stipru ienaidnieka pretestību. Par spīti

Shēma Nr. 4

2. LATV. BRIGĀDES ATKĀPŠANĀS KAUJAS NO ORODEŽAS UZ UTORGOŠAS RAJONU

tai III btl. izdevās izvīrīties pāri Nov. Kostriņas, Kostriņas linijai, kur tas ieņēma aizstāvēšanās pozīciju ar fronti uz DA.

I btl. uzbrukumu sāka plkst. 15.00 no izejas stāvokļa gar dzelzceļa uzbērumu. Pēc 15 minūšu artilērijas sagatavošanas uguns bataljons pārgāja triecienā un, salauzis ienaidnieka pretestību, ap plkst. 15.30 sasniedza no Hlupino uz dienvidiem vedošo meža ceļu un noorganizējās aizstāvēšanai gar pašu ceļu. Izklīdinātās ienaidnieka vienības vairākkārt uzbruka I bataljonam, lai to atsviestu, bet šos uzbrukumus bataljons sekmīgi atvairīja. Pulka šīs dienas zaudējumi bija 4 kritušie un 42 ievainotie, pēdējo vidū arī 2. rotas komandieris vltņ. Rabenko, kurš ciņu laikā bija izrādījis sevišķu varonību. II/1. k. p. atradās pulka rezervē un šīnā dienā kaujās nepiedalījās.

5. februārī vienības turpināja nocietināties ieņemtajās pozīcijās. Ienaidnieks ar stipru artilērijas, prettanku un granātmetēju uguni apšaudīja Sovhoz Batrak, Kostriņas rajonu un tā trieciena vienības vairākkārt mēģināja ielauzties mūsu pozīcijās, bet tika ar zaudējumiem atsistas. Vienīgi 2. rotas iecirknī izdevās ielauzties ienaidnieka trieciena grupai apm. 70 cilvēku sastāvā, bet ar mūsu prettriecienu to atkal izvieda, pie kam ienaidnieks zaudēja 30 kritušos un 3 gūstekņus.

Šīnā dienā izformēja Šuldta, kā arī plkv. Veisa kaujas grupu, un plkv. Veiss atgriezās pie saviem brigādes kājnieku priekšnieka pienākumiem.

Lai atvieglotu ZA no brigādes iesaistītās vācu 23. jēgeru divīzijas stāvokli, brigādei bija uzdots 6. februārī no Kostriņas rajona izdarīt dziļu iebrukumu Veļasevo Goras un Kutkovas virzienā un ieņemt abus šos punktus līdz ar tiem piegulošām augstienēm.

Uzbrukumu brigāde sāka 6. februārī plkst. 07.00 ar abiem kājnieku pulkiem kaujas ešelonā, paturot vienu bataljonu no 2. k. p. rezervē. Pa labi virzienā uz Veļasevo Goru uzbruka 2. k. p., bet pa kreisi virzienā uz Kutkovu – 1. k. p. Uzbrūkošās vienības sastapa ļoti sīvu ienaidnieka pretestību, un katru apvidus paaugstinājumu nācās iekarot smagā ciņā. Lielinieki vairākkārt paši pārgāja pretuzbrukumā, it sevišķi pret I/1. k. p.; tas, ieņemdam pozīciju gar meža ceļu, kas ved no Hlupino uz dienvidiem, nodrošināja uzbrūkošās brigādes kreiso flangu. Tumsai iestājoties, brigāde sprauostos mērķus visumā sasniedza, izņemot pašu Kutkovu, kā arī augstieni 80,9 apm. 0,5 km D no Kutkovas, jo ienaidnieks bija paspējis šos punktus labi nocietināt, kā arī noorganizēt spēcīgu sprostuguni. 6./1. k. p., ieņemot augstieni apm. 1,5 km R no Kutkovas, ieguva 7 prettanku lielgabalus, 2 granātmetējus un citas kara mantas. Mūsu zaudējumi šīs dienas kaujās bija jūtami, tā, piem., 1. k. p. zaudēja 43 kritušos un 160 ievainotos.

Arī mūsu atkārtotie mēģinājumi nākošā dienā ieņemt augstieni 80,9 nesekmējās. 7. februāra vakarā pulki saņēma pavēli atiet no ieņemtajām pozīcijām: 2. k. p. – uz Kostriņu, bet 1. k. p. – uz Sovhoz Batrak, ko pulki naktī no 7. uz 8. februāri bez sevišķiem sarežģījumiem arī veica.

Pēc atiešanas abu pulku vienības novietojās: 2. k. p. – II btl. Kostriņā, ieņemot aizstāvēšanās pozīciju ar fronti uz DA no dzelzceļa apm. 2 km D no st. Zakļiņje uz Kostriņas A malu; I un III btl. – Dubrovka, Antipovo rajonā; 1. k. p. – I btl. palika iepriekšējā pozīcijā gar meža ceļu Kostriņa, Hlupino, II btl. – Mal. Latovecā un III btl. – Sovhoz Batrak.

8. februārī nekādu pārmaiņu brigādes frontes stāvokli nebija. Tikai vēlā vakarā I/1. k. p. saņēma pavēli ieņemt pretošanās pozīciju gar dzelzceļu Z no st. Zakļiņje, un III/1. k. p. – nomainīt pozīcijā esošo II/2. k. p.; pēdējais pēc nomaiņas pievienojās pārējām 2. k. p. vienībām Dubrovkā. Bet jau tanī pašā naktī III/1. k. p. zem ienaidnieka spiediena atstāja Kostriņu un atgāja uz Mal. Latovecu. Arī I/1. k. p. priekšgrupas, kas atradās A no dzelzceļa, bija spiestas atiet. Visi ienaidnieka turpmākie mēģinājumi salauzt brigādes pretestību cieta neveiksmi.

10. februārī brigāde saņēma pavēli sagatavoties atiešanai uz rietumiem Lugas virzienā. Šinī sakarā arī 1. k. p. ap plkst. 15.00 saņēma pavēli atiet no līdzšinējām pozīcijām uz Gorodņas rajonu. Stiprās artilērijas un granātmētēju uguns dēļ II/1. k. p., kas pretojās Latovecas rajonā, šo pavēli izpildīt varēja tikai ar tumsas iestāšanos. Pulka šīs dienas zaudējumi bija 5 kritušie un 44 ievainotie, no kuriem 20 ievainoja ienaidnieka granāta, kas sprāga rezervē esošās 3. rotas telpās. Naktī no 10. uz 11. februāri pulku kaujas vezumi atgāja uz Navoloka rajonu, apm. 20 km DR no Bateckajas.

11. februārī ienaidnieks nekādu sevišķu aktivitāti brigādes frontē neizrādīja. Ap pusdienas laiku vienības saņēma brigādes komandiera pavēli atiešanai. Saskaņā ar šo pavēli 1. un 2. k. p. līdz plkst. 18.00 bija jāieņem uztveroša pozīcija: 2. k. p. – Torošino rajonā, nodrošinot Z un ZA virzienus, bet 1. k. p. – uz līnijas Žegžičino, Gorodņa, Belaja. Šī pozīcija bija noturama līdz 12. februārim plkst. 01.00. Pulku galveniem spēkiem atiešana bija jāsāk ar tumsas iestāšanos dienvidrietumu virzienā uz Rusiņu.

12. februārī brigāde ieņēma jaunu aizstāvēšanās pozīciju Lugas upes rietumu krastā no Boļ. Toroškovičiem līdz Udraikas upes ietekai Lugas upē, pie kam 2. k. p. aizstāvējās pa labi, bet 1. k. p. pa kreisi. I/1. k. p., kas bija atstāts uztverošā pozīcijā, atgāja caur Rusiņu uz Navoloku, kur tas 13. februāra vakarā ieņēma aizstāvēšanās pozīciju sādžas ziemeļu malā ar uzdevumu nodrošināt brigādes kreiso flangu. Jau tūlīt pēc po-

zīcīju ieņemšanas pulku priekšējās vienības nonāca kaujas saskarē ar sekojošo ienaidnieku. Visu 13. un 14. februāri brigāde atradās smagās atvairas kaujās ar uzbrūkošo ienaidnieku, kura spiediena smagumpunkts bija Holui un Rusiņjas virzienos.

14. februāra pēcpusdienā pulki saņēma brigādes komandiera pavēli atiet uz jaunām pretošanās pozīcijām uz līnijas: augstiene 84,3, kas atradās 1 km A no Lapušņiciem, Bļahino, Hvošno, ar darbības robežu starp abiem pulkiem Bļahino (1. k. p.), Borkovskoje ezera A mala (2. k. p.). Atiešanas sākums bija noteikts plkst. 18.00, pie kam I/2. k. p bija jānoņemtas no pozīcijām 1 stundu agrāk ar uzdevumu ieņemt uztverošu pozīciju uz līnijas Boļ. Toroškoviči, Luņec, Jugostiči.

I/1. k. p. aizstāvējās Navolokas rajonā līdz 15. februāra vakaram, kad tas, saskaņā ar pavēli, atgāja caur Veļikoje Selo uz Mal. Utorgošu.

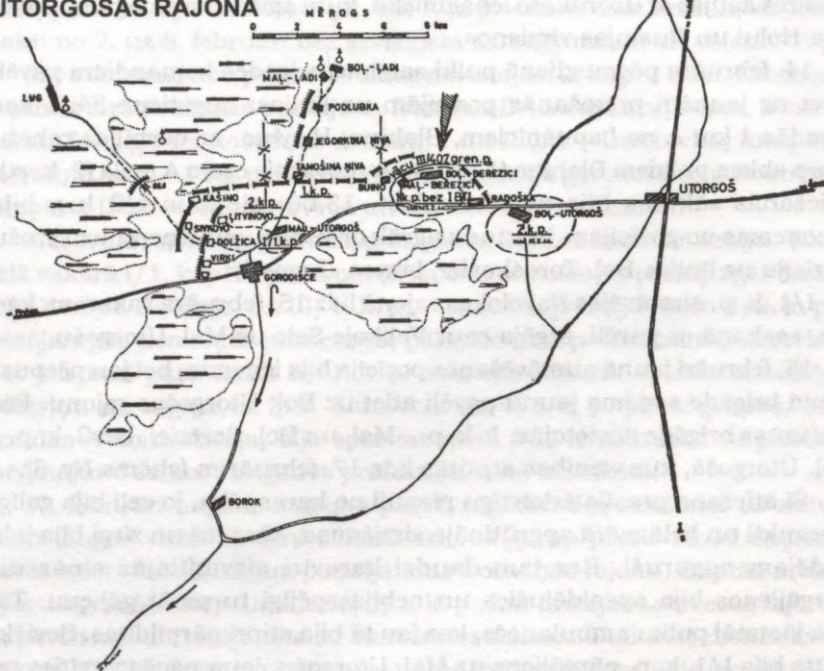
15. februāri jaunā aizstāvēšanās pozīcija bija ieņemta, bet jau pēcpusdienā brigāde saņēma jaunu pavēli atiet uz Boļ. Utorgošas rajonu. Pēc atiešanas brigāde novietojās: 1. k. p. – Mal. un Boļ. Berezici, bet 2. k. p. – Boļ. Utorgošā, kur vienības atpūtās līdz 17. februārim (shēma Nr. 5).

Šī atiešana prasīja ārkārtīgu piepūli no karaspēka, jo ceļi bija galīgi izbraukti un lielā mērā apgrūtināja virzīšanos. Karavīri un zirgi bija līdz pēdējam noguruši. Bez tam daudzi karavīri aizvadītajās cīņās un pārgājienos bija apsaldējušies un nebija spējīgi turpināt gājienu. Tie bija jāatstāj pulku ambulancēs, kas jau tā bija stipri pārpildītas. Sevišķi grūts bija I/1. k. p. pārgājiens uz Mal. Utorgošu, kam nācās virzīties pa maziem lauku ceļiem.

Kopš 12. februāra 2. latv. brig. bija iekļauta Štēta (*Steht*) kaujas grupā. Izrādījās, ka ienaidniekam bija izdevies pārķert Štēta kaujas grupas turpmāko atiešanas ceļu pie Gorodišče un to nācās atbrīvot ar kauju. Tas arī izdevās Štēta kaujas grupā ietilpstošai Hermana (*Herrmann*) kaujas grupai.

17. februāra agrā rītā 2. latv. brig. sāka virzīties pa šoseju R virzienā. Sasniegusi Mal. Utorgošas, Gorodiščas rajonu, brigāde ieņēma aizstāvēšanās pozīciju ar fronti uz R ar 1. k. p. – Podlubka, Jegorkina Ņiva, Tamošina Ņiva, bet ar 2. k. p. – Ļitvinovo, Dolžica, Virki un mājas pie šosejas 1 km D no Virkiem, izsūtot kaujas grupas no 1. k. p. uz Boļ. un Mal. Ļadi, bet no 2. k. p. pastiprinātu izlūkošanu virzienā augstiene 65,5, Lug ar uzdevumu uzņemt sakarus ar kaimiņu pa kreisi, kā arī izdarīt izlūkošanu purvā uz Z no augstienes 65,5. Šinī pozīcijā brigāde aizstāvējās līdz 19. februāra vakaram, pie kam kaujas darbība izpaudās galvenokārt triecienu un izlūkošanas grupu sadursmēs un abpusējā artilērijas un automātisko ieroču apšaudē.

Shēma Nr. 5

2. LATV. BRIGĀDES ATKĀPŠANĀS KAUJAS
UTORGOŠAS RAJONĀ

19. februārī brigāde saņēma pavēli ieņemt līdz plkst. 18.00 jaunu pozīciju ar fronti uz ziemeļiem līdztekus Boļ. Utorgošas – Mal. Utorgošas šosejai ar galveno kaujas līniju Radoška (2 km R no Boļ. Utorgošas), Boļ. Berezīci, Buino, Kašino. Ši uzdevuma veikšanai brigādei piedalīja III btl. no vācu 407. gren. pulka. Pozīciju ieņēma: labajā spārnā – III/407. gren. p. līdz Buino R malai, centrā – 1. k. p. līdz Gorodiščas A malai, bet labajā spārnā – 2. k. p., pie kam pēdējam uzdots izbidīt stipru nodrošinājumu uz augstieni 65,5, izveidojot to par atbalsta punktu, kā arī nodrošināt brigādes kreiso spārnu, ieņemot ar vājākiem spēkiem Sivkovo, Dolžicu, Virkus un mājas pie šosejas D no Virkiem. Vienu bataljonu no 2. k. p. brigāde paturēja savā rīcībā, novietojot to Mal. Utorgošā. Brigādes artilērijas divīzijs tika nodots 2. k. p. tiešam pabalstam, jo bija sagaidāms, ka lielinieki centīsies iegūt svarīgo Gorodiščas ceļu mezglu.

Nākošā dienā lielinieki Gorodiščas ceļu mezglam tieši neuzbruka, bet gan brigādes labajam spārnam pie Boļ. un Mal. Berezīciem, ko aizstāvēja III/407. gren. p. Tas visus lielinieku uzbrukumus atsita. Tani

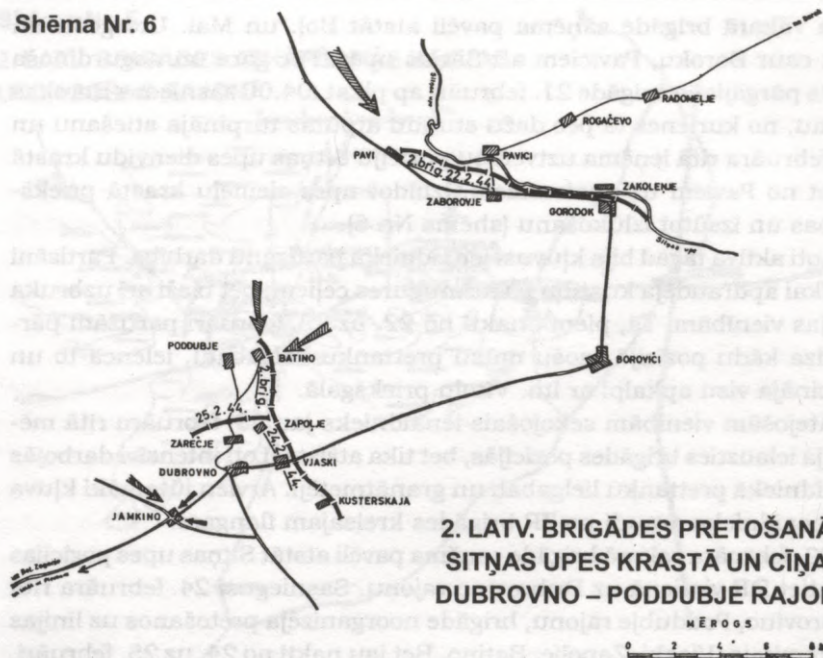
pašā vakarā brigāde saņēma pavēli atstāt Boļ. un Mal. Utorgošu un atiet caur Boroku, Paviciem aiz Sitņas upes. Pēc gara un nogurdinoša nakts pārgājiena brigāde 21. februārī ap plkst. 04.00 sasniedza Borokas rajonu, no kurienes tā pēc dažu stundu atpūtas turpināja atiešanu un 22. februāra rītā ieņēma uztverošu pozīciju Sitņas upes dienvidu krastā sākot no Paviem uz austrumiem, izbīdot upes ziemeļu krastā priekšgrupas un izsūtot izlūkošanu (shēma Nr. 6).

Ļoti aktīva tagad bija kļuvusi ienaidnieka partizānu darbība. Partizāni ne tikai apdraudēja kustību pa aizmugures ceļiem, bet bieži arī uzbruka kaujas vienībām. Tā, piem., naktī no 22. uz 23. februāri partizāni pārsteidza kādu pozīcijā esošu mūsu prettanku lielgabalu, ielenca to un iznīcināja visu apkalpi ar ltn. Vitolu priekšgalā.

Atejošām vienībām sekojošais ienaidnieks jau 23. februāra rītā mēģināja ielauzties brigādes pozīcijās, bet tika atsists. Ļoti intensīvi darbojās ienaidnieka prettanku lielgabali un granātmētēji. Arvien jūtāmāki kļuva arī ienaidnieka draudi no ZR brigādes kreisajam flangam.

23. februāra vakarā brigāde saņēma pavēli atstāt Sitņas upes pozīcijas un atiet DR virzienā uz Dubrovino rajonu. Sasniedzot 24. februāra rītā Dubrovino, Poddubje rajonu, brigāde noorganizēja pretošanos uz līnijas Kusterskaja, Vjaski, Zapolje, Batino. Bet jau naktī no 24. uz 25. februāri, pastiprinoties lielinieku spiedienam pret brigādes kreiso flangu, brigāde bija spiesta atstāt Poddubje un Batino un pieliekt savu kreiso spārnu apm. 0,6 km Z no Zarečjes ar fronti tieši uz ziemeļiem. 25. februāra agrā rītā lielinieki ar izlases vienībām atjaunoja savu uzbrukumu brigādes kreisajam spārnā un, spiežoties uz DA, centās apņemt brigādes kreiso flangu un pārķert tās atkāpšanās ceļu: šoseju Dubrovino – Boļ. Zagorje. Iedegās ļoti smagas kaujas, un brigāde bija spiesta savākt un ievadīt kaujās visas iespējamās rezerves, lai noturētos. Lai atvieglotu brigādes grūto stāvokli, vācu vadība 25. februārī ap plkst. 15.00 ievadīja kaujā 26 „Stukas“ lidmašīnas, kas nometa lielu skaitu gaisa torpēdu uz šīnī rajonā operējošiem lielinieku spēkiem, nodarot tiem lielus zaudējumus, dezorganizēja to uzbrukumu un lielā mērā aizkavēja brigādes ielenkšanu. Šīs dienas cīņas bija ļoti smagas un prasīja arī jūtamus zaudējumus mūsu pusei. Starp kritušiem bija arī divi 2. k. p. bataljona komandieri: I btl. – kapt. Skrauja un II btl. – kapt. Grants. 25. februāra vakarā brigādes vienības saņēma pavēli atrauties no ienaidnieka un atiet DR virzienā uz Boļ. Zagorje, Strubaču rajonu. Ap pusnakti lieliniekiem bija izdevies nosprostot brigādei atkāpšanās ceļu pie Jamkino. Ar spēcīgu mūsu uzbrukumu ceļu pie Jamkino atkal atbrīvoja. Bet, tā kā ienaidnieks bija nosprostojis ar nogāztiem kokiem brigādes atkāpšanās ceļu un turēja to

Shēma Nr. 6

2. LATV. BRIGĀDES PRETOŠANĀS SITŅAS UPES KRASTĀ UN ČIŅAS DUBROVNO – PODOUBJE RAJONĀ

zem prettanku lielgabalu un granātmetēju uguns, brigāde bija spiesta atstāt šoseju un meklēt sev citus ceļus. Arī arjergardā atstātajam I/1. k. p. nācās atbrīvot sev atkāpšanās ceļu ar kauju.

26. februārī ap pusdienas laiku brigāde pārgāja uz t. s. „Panteras“ („Panther“) pozīciju, kuru vācieši bija izbūvējuši jau 1943. g. un kuru tagad ieņēma vācu karaspēks. Līdz ar to brigāde bija atbrīvojusies no ielenkuma un galīgas iznīcināšanas. Garais un ārkārtīgi grūtais brigādes atkāpšanās posms no Volhovas pozīcijām, kas no brigādes bija prasījis arī lielus asins upurus, bija beidzies.

Pēc neilgas atpūtas brigāde turpināja atiešanu Pleskavas virzienā. Nākošā dienā, t. i., 27. februārī, brigādes kājnieku vienības bez kājnieku lielgabalu rotām un pulku vezumiem ar autotransportu caur Ostrovu noveda uz „Panteras“ līnijas pozīcijām apm. 30 km DA no Ostrovas. Pārējās brigādes vienības pārgājienu uz jaunām pozīcijām veica parastajā gājiena kārtībā.

28. februārī brigāde ieņēma tai ierādīto aizstāvēšanās iecirkni Veļikajas upes krastos pa kreisi no 15. latv. div. Ar šo brīdi abas lielās Leģiona kaujas vienības cīnījās plecu pie pleca līdz 1944. g. jūlija otrai pusei, kad tās pēc Opočkas kaujām bija spiestas atkāpties uz Vidzemi.

15. LATVIEŠU DIVĪZIJAS FORMĒŠANA UN KAUJAS GAITAS LĪDZ PĀRVIETOŠANAI UZ REDJAS UPES POZĪCIJĀM

Kad 1943. g. marta beigās 15. latv. divīzija sāka formēties, likās, ka tai būs lemts uzsākt kauju gaitas daudz labāk apmācītai un sagatavotai nekā 2. latv. brigādei, jo divīzijai bija paredzēta vismaz 6 mēnešus ilga apmācība mierīgos apstākļos dzimtenē. Bet gala iznākumā divīzija savas kaujas gaitas uzsāka sliktāk apmācīta un sagatavota nekā brigāde. Lai gan brigāde formējās frontē un pat ciešā kaujas saskarē ar ienaidnieku, tai bija tā priekšrocība, ka tās pamatu sastādīja 6 kaujās jau norūditie kārtības dienesta bataljoni. Bez tam brigāde līdz 1943. g. novembrim nepārtraukti saņēma no 15. divīzijas vairāk vai mazāk apmācītus papildinājumus. Tikai pirmo papildinājumu – 1000 jauniešus, kurus nosūtīja no Rīgas lielā steigā 1943. g. 29. martā, brigāde saņēma neapmācītus. Arī kaujas gaitas brigāde uzsāka samērā mierīgā frontes iecirknī un atradās tajā nepārtraukti apm. 8 mēnešus, kas tai deva iespēju savus karavīrus pakāpeniski pieradināt pie kaujas darbības, saliedēt vienības un papildināt apmācību. Turpretim 15. divīzijas iesaiste kaujās noritēja tik nelabvēlīgos apstākļos, ka tā, vēl nemaz neievadīta kaujās kā divīzijas vienība, jau cieta samērā jūtamus zaudējumus, vienības tika saraustītas un pati divīzija pa daļai dezorganizēta.

Jau kopš pašām pirmajām formēšanās dienām divīzijai neveicās.

Pirmo nepatīkamo sarežģījumu divīzijas un visa Leģiona formēšanas gaitā radīja jau minēto neapmācīto 1000 latviešu jaunekļu nosūtīšana uz fronti 2. latv. brigādes papildināšanai, kas latviešos izsauca vilšanos un lielu sarūgtinājumu.

Tanī pašā laikā radās arī otra, vēl nopietnāka vilšanās vācu rīcībā, kas pat draudēja izjaukt Leģiona formēšanu vispār vai vismaz atraut tai Zemes pašpārvaldes atbalstu.

Tūlīt pēc iecelšanas divīzijas pirmā ģenerālštāba virsnieka amatā plkv. Silgailis stājās pie divīzijas štāba komplektēšanas ar attiecīgiem darbiniekiem, bet jau pēc dažām dienām noskaidrojās, ka ģen. Bangerskis

iecelts divīzijas komandiera amatā aiz pārpratuma. Izrādījās, ka brigādefirers Hansens pārpratis SS vadības galvenā štāba 9. martā telefoniski dotos norādījumus par Leģiona vadību un ka divīzijas vadībai jābūt vācu.

Jau 21. martā ģen. Bangerskis bija spiests ziņot Zemes pašpārvaldei, ka par Latviešu leģiona komandieri iecelts brigādefirers Hansens un viņa – ģen. Bangerska – stāvoklis palicis nenoteikts; ka esot ierosināta viņa iecelšana par Leģiona ģenerālinспекtoru.

Tanī laikā brigādefirers Hansens pats vēl nebija skaidrībā, kādam isti amatam un uzdevumam viņš atsūtīts. Sākumā viņš bija paredzēts par Latviešu un Lietuviešu leģiona formētāju, jo vācieši bija nodomājuši izveidot abus leģionus vienlaicīgi. Bet, tā kā no lietuviešu leģiona formēšanas nekas neiznāca, tad Hansens sāka sevi apzīmēt par „Latviešu SS brīvprātīgo leģiona pavēlnieku“ (*Der Befehlshaber SS der Lett. SS-Freiwilligen Legion*), vēlāk par „Latviešu SS brīvprātīgo leģiona komandieri“ un savu štābu par „Formēšanas štābu“ (*Aufstellungsstab*), kamēr beidzot noskaidrojās, ka viņš ir 15. latv. divīzijas komandieris.

Sakarā ar notikušo pārpratumu brigādefireru Hansenu, kura attieksmes ar obergrupearu Jekelnu nebija teicamas, maija sākumā atsauc uz Vāciju. SS vadības galvenais štābs esot visai nēmis jaunā brigādefirera Hansena noraidīto nostāju 1000 neapmācīto latviešu jaunekļu nosūtīšanā uz fronti un telegrammā lietoto izteicienu „lielgabalu barība“.⁵

Brigādefirera Hansena vietā par 15. latv. divīzijas komandieri reihfirers Himlers iecēla SS brigādefireru un ieroču SS ģenerālmajoru grāfu Pikleru fon Burghauzu (*Graf Pückler von Burghaus*).⁶

1943. g. 7. aprīlī jaunieceltie pulku komandieri – pulkveži Veiss, Lobe, Krīpens, Janums, Apsītis un ģen. Skaistlauks (pēdējo Leģionā pārņēma Leģiona standartfirera – pulkveža – dienesta pakāpē un 1944. g. paaugstināja par Leģiona oberfireru – virspulkvedi) bij. Saeimas namā stādījās

5 Brigādefirers Hansens bija vācu armijas (*Wehrmacht*) aktīvs artilērijas virsnieks, kurš, karam izceļoties, tika piekomandēts ieroču SS, lai formētu tai vēl neesošo artilēriju. Viņš izprata stāvokli un latvju tautas noskaņojumu un savā darbā centās, cik to apstākļi viņam atļāva, nākt latviešiem pretim.

6 Grāfs Piklers piederēja pie ļoti vecas un ievērojamas vācu dižcilts, kura savā laikā bijusi tuva vācu galmam. Kā jauns vācu gvardes virsnieks viņš pirms Pirmā pasaules kara bijis Krievijā, kur piedalījies krievu armijas manevros, kā arī galma svinībās. Viņš bija ļoti izglītots, inteliģents, attieksmē uz padotiem vienkāršs un sirsnīgs un savos uzskatos stāvēja tālu no nacionālsociālistiskās ideoloģijas; lietām un notikumiem viņš piegāja ar reālo uztveri un bija latviešiem labvēlīgs.

Pretstats grāfam Pikleram bija viņa Ia, SS šturmbranfirers (atbilst majora dienesta pakāpei) Knēbels (*Knebel*). Tas bija tipisks jaunās paaudzes SS virsnieks, kurš, vācu armijai iesaļojot Holandē un Beļģijā, bija izcēlies ar savu drosmi motorizētas SS „*Viking*“ divīzijas sastāvā, bet bez pietiekamas pieredzes un augstākās militārās izglītības. Pēc dabas straujš un ass būdams, viņš visiem jautājumiem piegāja ar tīri nacionālsociālistisku uztveri un negribēja rēķināties ar latviešu noskaņojumu un īpatnībām.

*Virsnieku grupa ceļā no
Ļeņingradas frontes uz
Volhovu*

(39)

*Apspriede ģenerālinspekcijas štābā. No kreisās: plkv. Plensners,
ģen. Bangerskis*

(40)

Bunkurs

(42)

(43) „Alkazara“ drupas

(44)

Stacija „Limbaži“

(45)

Starplauks Volhovā. Melnās
svītras – krievu ierakumi

(46)

Prettanku lielgabals „Guna“

(47)

Kartupeļu mizošana

Mierīgākais brīdis Volhovas
bunkurā

(48)

(49) Volhovas šaursliežu dzelzceļš

T. s. „Ērikas šneize“ Volhovā (50)

(51) Ar vieglo ložmetēju

(53) Grupa karavīru 1943. g. oktobrī

(55) Kar. Masticka apbedīšana 1943. g. maijā

Imantas sēta. 3. no kreisās plkv. Veiss,
4. – plkv. Lobe

Ierakumi 1943. g. augustā (52)

Pirms kaujas (54)
(56)

(57)

(58) Starplaukā

Plkv. Veiss uzrunā
jaunpienākušos karavīrus

(59)

(60) Pltn. Aperāts un maj. Kociņš pēc kādas apsprendes

(61) Plkv. Veiss 1943. g. Jāņos

Plkv. Lobe ar savu adjutantu kapt. N

(62)

(63) „Īmantas sēta“ Volhovā

Novērotājs pie palisādes

(64)

(65)

Bunkurs ar devīzi „Kamēr vēl zilo miglu ap Zilo kalnu redz“ (66)

Kapt. Granta btl. komp. „Kurzeme“

(67)

„Mežotnes pils“ Volhovā

1943. g. vasarā. Novērojot
ienaidnieku

(68)

(69)

Kapt. Ž. Jansons un
kapt. Šņēbergs

Sainiši no Latvijas

(70)

(71)

*Munīcijas nokrautne
sprunguļceļa malā*

(72)

*Vltn. Bergs un v. v. X
pratina pārbēdzēju*

Volhovas pastnieks

- (73) *Kurjerlidmašīna pie Krečno. Ar to uz Pleskavas un Lugu
(74) slimnīcām pārvietoja smagi ievainotos*

ZA no „Rusenšņeices“ Volhovā

(75)

Divi virsnieki Volhovā. Vln. Konrāds un vln. Eglājs

(76)

(77)

Kritušāis v. v. Svenne

(78)

Vltn. Antena kaps

(79)

pretī. Atvaļinājums sagādā
pārsteigumu. Šeit gūstamā obergrenze
rara. Mēģinājumus izdarīt šeit. Šeit
Lietuv. Oficiālie vadoņi ir raksturojuši
Tas ir pat
58. divīzija
Stāvēt priekšā uz p...
...
...
...
25. oktobrī. Šeit...

Atvaļinājumā braucēji
Volhovas „Špicē“

(80)

(81)

Uz citu sektoru

(82)

(83)

Plkv. Kociņš pa sprunguļceļu

(84) Ikdieniskā ūdens izsmelšana

priekšā Austrumzemes augstākajam SS un policijas vadītājam SS obergruppenfireram un policijas ģenerālim Jekelnam un turpat nodeva svinīgo solījumu. Šai gadījumā obergruppenfirers Jekelns arī paziņoja, ka rehsfirers Himlers iecēlis ģen. Bangerski par Latviešu leģiona ģenerālinspektoru. Oficiālo iecelšanas rakstu ģen. Bangerskis saņēma tikai 30. aprīlī. Tani pašā dienā ģen. Bangerskis arī deva savu pirmo pavēli kā Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektors. Par Leģiona ģenerālinspekcijas štāba priekšnieku ģen. Bangerskis izraudzīja plkv. Plensneru.

Lai gan saskaņā ar SS vadības galvenā štāba 1943. g. 26. februāra slepeno pavēli (skat. pielikumu Nr. 5) par divīzijas formēšanas sākumu bija noteikts 25. februāris, tā faktiski sāka formēties tikai 1943. g. 23. martā. Vēl pēc tam, kad bija jau noskaidrojies, ka divīzijas komandieris būs vācietis, nebija skaidrības, kādam jābūt divīzijas štāba sastāvam – latviešu vai vācu. Tā kā daļa divīzijas štāba darbinieku jau bija sakomplektēti no latviešiem, tad radās stāvoklis, ka divīzijas štāba amatos vienlaicīgi skaitījās 2 amatpersonas – latvietis un vācietis. Sākumā varēja saprast, ka atsūtītais vācu personāls domāts vienīgi, lai iepazīstinātu latviešu amatpersonas ar to uzdevumiem. Vēlāk tomēr izrādījās, ka arī visām divīzijas štāba amatpersonām jābūt vāciešiem.⁷ Lai nāktu pretim latviešu prasībai pēc latviskas divīzijas vadības, divīzijas štāba štatos paredzēja divīzijas kājnieku priekšnieku – latvieti ar nelielu latviešu štāba darbinieku skaitu: operatīvo un administratīvo palīgu un dažiem rakstvežiem. Par divīzijas kājnieku priekšnieku iecēla vplkv. Silgaili. Lai gan divīzijas kājnieku priekšnieks skaitījās visu divīzijā ietilpstošo latviešu karavīru tiešais priekšnieks, tas nekādas komandēšanas tiesības tomēr nebaudīja.

Arī divīzijas kaujas vienību formēšana bija saraustīta un ne visai plānveidīga, kas pa daļai izskaidrojams ar apmācītāju, telpu, ieroču un dažādu apgādes priekšmetu trūkumu, resp., nokavētu saņemšanu. Visas latviešu vadības pūles – panākt vispirms virsnieku un instruktoru iesaukšanu un sagatavošanu viņu uzdevumiem un tikai pēc tam kareivju – visumā palika bez kādām nozīmīgām sekmēm. Kareivji ieradās savās daļās vienlaicīgi ar virsniekiem un instruktoriem, dažos gadījumos pat agrāk. Sevišķi jūtams bija instruktoru trūkums kājnieku pulkos.

⁷ Kad 1943. g. februāra otrā pusē Rīgā ieradās standartfirers Hirtess ar uzdevumu ierīkot SS papildinājumu komandu Austrumzemē un stāties pie latviešu divīzijas formēšanas priekšdarbiem, viņam rakstiskas divīzijas formēšanas pavēles, izņemot Hitlera 1943. g. 10. februāra pavēles fotokopiju par Latviešu leģiona formēšanu, līdzī nebija. Divīzijas formēšanas mutiskās pavēles rakstisko apstiprinājumu SS vadības galvenais štābs piesūtīja vēlāk. Ar to arī izskaidrojams, kādēļ SS vadības galvenā štāba 26. februāra slepenā pavēle ir datēta vēlāk, nekā pavēlē noteiktais divīzijas formēšanas sākums – 25. februāris.

Kad divīzijai 1943. g. novembrī bija jādodas uz fronti, dažās kājnieku vienībās iztrūka līdz 70% no štatos paredzētā instruktoru sastāva. Labākā stāvokli šinī ziņā bija divīzijas speciālās vienības – prettanku, zenītartilērijas, sakaru un citas. Šīm vienībām paredzētos kadrus sagatavoja iepriekš attiecīgosursos gan dzimtenē, gan arī skolās un apmācības laukumos Vācijā. Bet toties pie šo vienību faktiskās uzstādīšanas varēja stāties stipri vēlū. Tā, piem., izlūku bataljons pirmos jaunkareivjus saņēma tikai 14. novembrī.

Telpu un dažādu apgādes priekšmetu trūkuma dēļ divīzijas vienības savu formēšanu nesāka vienlaicīgi. Saskaņā ar 15. latv. div. komandiera 1943. g. 3. maija pavēli kā pirmo divīzijas vienību saformēja 32. k. p. (3. k. p.) Paplakā. Pulkam paredzētais sākotnējais uzdevums bija – kadru sagatavošana pārējām divīzijas daļām un vienībām, kādēļ to sākumā arī nosauca par „Paplakas SS brīvprātīgo un apmācības pulku“ (*SS Freiwilligen und Ausbildungs Regiment Paplaken*). Pārējās divīzijas daļas un vienības formēšanu sāka vēlāk, piem., 34. k. p. tikai 12. jūlijā (15. latv. divīzijas uzbūvi un atsevišķu vienību formēšanas gaitu skat. pielikumā Nr. 6). Liels traucēklis divīzijas formēšanā bija nepārtraukta tikko apmācītu, bieži pat ļoti trūcīgi apmācītu cilvēku nodošana 2. latv. brigādes papildināšanai. Ar šādu rīcību lielā mērā cieta divīzijas apmācība, jo vienībās atradās kareivji ar dažādiem apmācības ilgumiem. Kad divīzijai bija jādodas uz fronti, apm. 25% no tās sastāva bija baudījuši ne vairāk kā 2 nedēļu apmācību un pat mazāk.

Arī ieroču un tehnisko apgādes priekšmetu nokavēta saņemšana ļoti nelabvēlīgi atsaucās uz divīzijas sagatavotību kaujas darbībai. Lielu vairumu ieroču un gandrīz visus tehniskos līdzekļus, piem., sakaru, sapieru u. c., divīzija saņēma tikai īsi pirms došanās uz fronti, kas savukārt nedeva iespēju karavīrus pienācīgi iepazīstināt ar izdoto ieroču un tehnisko līdzekļu lietošanu. Dažām vienībām apmācībai bija izdoti citas sistēmas ieroči nekā tie, kurus divīzija saņēma savā apbruņojumā.

Divīzija izjuta vislielāko trūkumu kā mehanizēto, tā nemechanizēto transportlīdzekļu un zirgu ziņā. Zirkus, aizjūgus un transportlīdzekļus vienības pa lielākai daļai saņēma tikai pēdējās dienās pirms iekrašanās vilcienos. Līdz ar to zirgi nebija iebraukti, apjāti un sapāroti, aizjūgi nepielāgoti un braucēji neapmācīti. Jau pirmajās dienās daudziem zirgiem bija saņemtas krūtis. Minētie trūkumi neatļāva arī kājnieku pulkiem izbraukt uz fronti 3 bataljonu sastāvā, kā tas bija paredzēts, bet tiem nācās pārkārtoties uz 2 bataljonu sastāviem. Pulkā trešos bataljonus bija paredzēts saformēt vēlāk Paplakā, lai pēc tam nosūtītu pulkiem uz fronti.

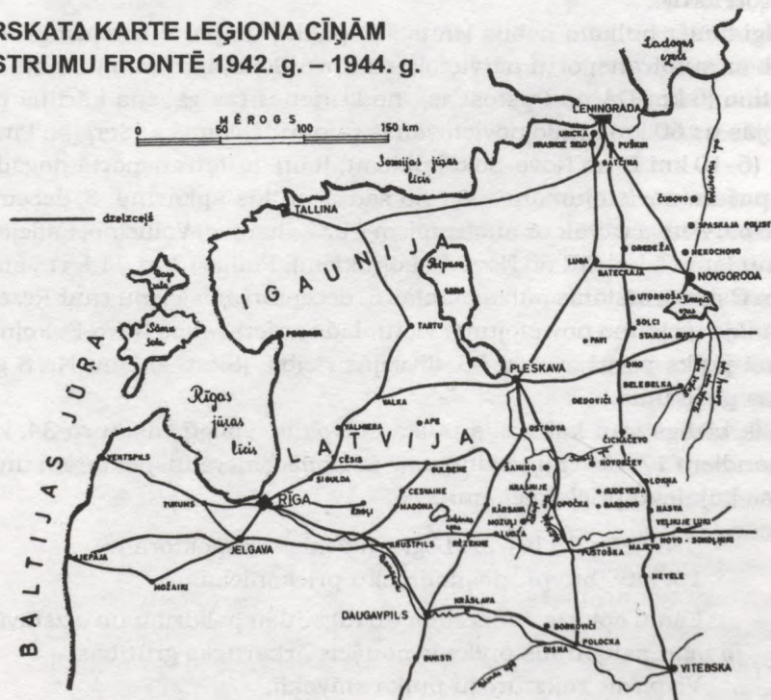
Kad 1943. g. 12. novembrī 34. k. p. kā pirmā 15. divīzijas vienība izbrauca uz fronti, tā karavīru lielākā daļa bija vāji sagatavota kaujas darbībai un daži tikpat kā nemaz neapmācīti, jo pulks pēdējo cilvēku papildinājumu bija tikko saņēmis. Ieročus pulka karavīri saņēma tikai izbraukšanas dienā. Apmācībai pulkam bija izsniegti franču sistēmas ieroči, tie paši ierobežotā skaitā. Optiskie rīki, sakaru līdzekļi un sapieru mantas pulkam pienāca tieši iekraušanas laikā, un, tā kā tās vairs nebija iespējams vienībām izsniegt, tad vagonus nemaz neizkrāva, bet vienkārši piekabināja vilcieniem, kas pulku nogādāja frontē.

Pavēli par izbraukšanu uz fronti un iekļaušanu frontes vadības rīcībā divīzija saņēma pilnīgi negaidot no SS vadības galvenā štāba Berlīnē it kā uz vācu Ziemeļu frontes vadības pieprasījumu un Himlera rīkojuma pamata, nemaz nerēķinoties ar lietas faktiskajiem apstākļiem – ka divīzija nebija pietiekami apmācīta un apgādāta, – bet bāzējoties vienīgi uz to, ka divīzijai paredzētais formēšanās laiks notecējis.

Tādai vēl nesagatavotai divīzijas iesaistīšanai frontē par pamatu, domājams, bija vācu armijas augstākās vadības nodoms sakarā ar vācu

Shēma Nr. 7

PĀRSKATA KARTE LEĢIONA CĪŅĀM AUSTRUMU FRONTĒ 1942. g. – 1944. g.

frontes pārrāvumu Neveles rajonā jau 1943. g. novembrī arī fronti ziemeļos no Neveles atvilkt uz jau iepriekš sagatavotām, t. s. „Panteras“ aizstāvēšanās pozīcijām. Tā kā vācu Ziemeļu frontes vadībai nekādas liekas rezerves, kas varētu nodrošināt minētās „Panteras“ pozīcijas netraucētu ieņemšanu, tanī laikā nebija, tad šim uzdevumam paredzēja 15. latv. divīziju. Vēlāk šo nodomu atkal atmeta, jo vāciešiem bija izdevies fronti Neveles rajonā kaut cik nostabilizēt. Ar to arī izskaidrojams, kādēļ 34. k. pulkam izkraušanas stacija bija noteikta Ostrovā, bet nevis Novo-Sokoļņiku rajons, kur izkrāvās pārējās divīzijas vienības (skat. shēmu Nr. 7).

34. k. p. izkraušana Ostrovā notika lielā steigā, nakts tumsā un lietū. Ieročus, vērtīgas tēmēšanas ierīces, binokļus u. c. apgādes mantas vienkārši izmeta no vagoniem, steigā samina kājām vai sasita. Pēc izkraušanas 34. k. p., kas tagad skaitījās vācu 281. divīzijas rīcībā, novietoja stipri izkaisīti visapkārt Ostrovai: I btl. – Aļeksejevas sādžā (15 km ZA no Ostrovas), II btl. – Borovskajas sādžā (15 km D no Ostrovas), 20 vīrus no 14. rotas – Šabanos (15 km ZR no Ostrovas) tilta aizstāvēšanai un 50 vīrus no 13. rotas – Voroncovo atbalsta punktā (25 km A no Ostrovas) ar uzdevumu nodrošināt novietojumu rajonus pret partizāniem, kuri šeit bija ļoti aktīvi.

Ilgi tomēr pulkam nebija lemts šeit palikt, un jau 20. novembrī I un II btl. ar autotransportu pārvietoja uz Novo-Sokoļņiku rajonu: I btl. līdz Ņikitino (6 km DA no Pustoškas), no kurienes tas gājiena kārtībā pārvietojās uz 60 km attālo novietojuma rajonu Molotovka, Sergija, Pingareva (6–10 km D no Novo-Sokoļņikiem); II btl. autotransportā nogādāja līdz pašam novietojumam – Verino sādžā un tās apkārtnē. 3. decembrī II btl. pārvietoja vairāk uz austrumiem – uz Zaharovo, Volņeino, Fadejevas rajonu (apm 6 km DR no Novo-Sokoļņikiem). Pulka 13. rt., 14. rt., štāba rt. un Ostrovā atstātās pulka mantas 5. decembrī ar vilcienu caur Rēzekni nogādāja uz jauno novietojuma vietu. Līdz ar ierašanos Novo-Sokoļņiku rajonā pulks pārgāja vācu 83. divīzijas rīcībā. (Skat. shēmu Nr. 8 grāmatas pielikumā.)

Cik bēdīgs tanī laikā bija pulka stāvoklis, spilgti raksturo 34. k. p. komandiera 17. novembra ziņojums Leģiona ģenerālinspektoram un divīzijas kājnieku priekšniekam:

„Latviešu SS brīvpr. Leģiona ģenerālinspektoram.
15. latv. brīvpr. div. kājnieku priekšniekam.

Esmu spiests Jums ziņot un lūgt Jūsu palīdzību un aizstāvību, jo man pakļautais pulks ir nonācis ārkārtīgās grūtībās.

Vispirms raksturošu pulka stāvokli.

No kareivju sastāva pulka vienībās iztrūkst apm 25%. No instruktoru sastāva iztrūkst apm. 50%. Pēdējos atvieto tikko mācības beigušie instruktoru kandidāti bez jebkādiem dienesta piedzīvojumiem, nerunājot par kaut kādu kaujas pieredzi.

Kaujas apmācības ziņā Ventspilī vienības nokļuva līdz vada kaujas mācībām, pie kam jānorāda, ka par kaut kādu viengabalainu apmācības gaitu nevar runāt, jo ārkārtīgi lielie kareivju komandējumi ārpus pulka atrāva tos no apmācībām.

Pēc apm. 400 vīru pārvietošanas uz 2. brigādi pulka vienības papildinājās ar ik dienas pienākušiem neapmācītiem jauniešiem.

Šaušanas apmācības pulka vienības izdarīja ar franču ieročiem, kā ar šautenēm, tā patšautenēm un ložmetējiem. Kaut gan jaunie vācu ieroči pulkam tika piegādāti apm. vienu nedēļu agrāk un bija izdevība karavīrus ar tiem iepazīstināt un apmācīt šaušanā un viņu lietošanā, bija noliegums šos ieročus izsniegt. Tikai 24 stundas pirms izbraukšanas uz fronti pulks saņēma rīkojumu apmainīt franču apbruņojumu pret vācu. Tanī laikā pulkam bija uzdots pārformēties no 3 bataljonu sastāva uz 2 bataljoniem, nodot franču ieročus un sagatavoties izbraukšanai. Ir saprotams, ka šādos apstākļos nevarēja būt runa par kareivju iepazīstināšanu ar jaunsauņemtajiem ieročiem, un tie izbrauca uz austrumiem ar pilnīgi nepazīstamu apbruņojumu, neprazdami ne šaut, nedz apieties ar to.

Pulka sakarnieki bija pilnīgi neapmācīti, jo pulkam nebija izsniegts neviens sakaru, ne sakaru mācības līdzeklis. Tas pats attiecas uz pulka sapieru apmācībām, pie kam viņu apmācībai pulkā nebija neviena sapieru virsnieka, ne arī piemērota instruktora.

Sapieru un sakaru līdzekļus, kā arī optiskos rīkus, gāzmaskas un pretgāzu līdzekļus pulks saņēma Ventspilī tieši uzlādēšanās laikā un pienākušie vagoni tika piekabināti I ešelonam. Par šo priekšmetu izsniegšanu vienībām nevarēja būt ne runas.

Izbraucot uz fronti, pulka materiālais stāvoklis bija šāds:

Satiksmes un transporta līdzekļi bija tik trūcīgi, ka pulks bija uzskatāms par kustības nespējīgu, jo no 536 paredzētiem zirgiem pulks saņēma tikai 83, no kuriem 5 bija darba nespējīgi. No paredzētām 15 vieglām mašīnām pulkā bija tikai 2, abas nederīgas braukšanai; no paredzētām 21 smagām mašīnām – tikai 2, no paredzētiem 18 motocikliem – tikai 3; no paredzētiem 27 kāpurķēžu

vilcējiem nebija neviena, tāpat nebija motociklu ar blakusvāģiem un 2 kāpurķēžu motociklu. No paredzētiem 132 divjūgu ratiem pulkā bija tikai 20, viņu vietā pulks saņēma 101 vienjūgu ratus, no kuriem 21 bija nelietojami. Nebija nekādu apgaismošanas piederumu, ieroču darbnīcai nebija instrumentu, trūka arī citu darbarīku un ieroču rezerves daļu. Kareivjiem nebija izsniegti ne katliņi, ne pudeles, ne ēdamrīki.

Pie tāda transporta līdzekļu trūkuma pulks Ventspilī nespēja ar saviem spēkiem uzlādēties. No divīzijas štāba puses sākumā bija apsolīts izsūtīt palīgā 20 smagās mašīnas, kuras dienu vēlāk reducēja uz 15. Mašīnām vajadzēja ierasties pie pulka štāba 12. novembrī plkst. 04.00. Plkst. 06.00 ieradās 5 Ventspilī savāktas privātās mašīnas, no kurām viena tūliņ sabojājās. Pulka I ešelona uzlādēšanās novilcinājās, tā veicinot arī citu ešelonu nokavēšanos. Uzlādējoties pulka III ešelonam, nebija nevienas smagās mašīnas, un ešelons mantas pieveda ar saviem 5 pajūgiem.

14. novembrī plkst. 17.00 pulka I ešelons – I btl. un pulka štābs – pienāca Ostrovā. Bija pilnīga tumsa un sākās lietus. Stacijā ešelonu sagaidīja divīzijas štāba kapt. Mēders (*Möder*), kurš, saziņoties ar šeit novietoto divīziju, sameklēja 8 divjūgu pajūgus ešelona mantu novešanai uz novietni. Pulkam pašam bija 2 smagās mašīnas un 8 divjūgu pajūgi. Ešelonam bija pavēlēts izkrauties 3 stundu laikā. Mantas noteiktā laikā arī izkrāva uz perona lietū un dubļos. Pulkam piesūtītie optiskie rīki, gāzmaskas un sapieru piederumi bija bez jebkāda iesaiņojuma, vienkārši sabērti vagonā uz grīdas; binokļi, to okulāru aizsargu vāki, siksnīņas utt. gulēja nekārtīgā kaudzē sajaukti. Tas pats attiecās uz gāzmaskām un pretgāzu līdzekļiem. Arī aizjūgi bija samesti lielā kaudzē, izjauktā stāvoklī, visas siksnas nekārtībā sajauktas. Tādos apstākļos izkraujot no vagoniem un pārvadājot šo vērtīgo kravu, trūkstot jebkādiem apgaismošanas līdzekļiem, nebija iespējama nekāda uzraudzība. Sakarā ar to gāja zudumā un tika bojāta daļa šo mantu. Kādi īsti bojājumi nodarīti mantām un kādas vērtības gājušas zudumā, pašreiz vēl nav iespējams konstatēt. To varēs uzzināt tikai pēc visu mantu sadalīšanas vienībām, kas patlaban notiek.

Vēl I ešelona mantas trūcīgā transporta dēļ nebija nogādātas no stacijas projām, kad tur jau ieradās II ešelons ar II btl., kura mantu nogādāšana noritēja ar vēl lielākām grūtībām (arī naktī).

Vēl 14. novembra vakarā saņēmu no kapt. Mēdera vietējā lauku

komandanta rakstisku pavēli, kurā bija uzdots abiem bataljoniem jau 15. novembrī iziet.

I btl. plkst. 08.00 vajadzēja doties apm. 20 km uz ziemeļiem, bet II btl. pēc izlādēšanās – apm. 15 km uz dienvidiem. Uzdevums –

I btl.: novietoties vairākās sādžās, izlūkot un nākošā dienā izsist ienaidnieka partizānus un regulārā karaspēka daļas, apbruņotas ar smagiem ložmetējiem un granātmētejiem, no 6 sādžām, no kurām vairākas nocietinātas ar ierakumiem, bet 2 veido atbalsta punktu purvāja apvidū.

II btl.: novietoties vairākās sādžās un iztirīt plašāku rajonu no partizāniem, pēc ziņām 600–800 vīru lielumā, kuri it kā devušies uz dienvidiem.

Tā kā vēlā laika dēļ nebija iespējams dabūt sarunu ar 281. div. komandieri un kapt. Mēders nebija kompetents iziešanu apturēt, devu pavēli abiem bataljoniem iziet un novietoties viņiem uzdotos rajonos, izliekot apļveidīgu apsardzību, bet vairāk arī nekā. I btl. bija dažas stundas atpūties, jo bija novietots telpās, bet II btl. tieši no stacijas plkst. 09.00 devās uz savu rajonu. Transporta līdzekļu trūkuma dēļ – vienībās bija 1–3 pajūgi – lielākā daļa mantu bija jāpamet pie stacijas un pilsētā, pieliekot klāt apsardzību. Vēlāk sekojošās vienības šīs mantas savāca un novietoja vienkopus. II btl. pat vēl nebija virtuvju priekšratu. Tie pienāca tikai ar III ešelonu. Tam virtuves nogādāja 16. novembrī ar vācu karaspēka zirgiem un aizjūgiem.

15. novembrī plkst. 09.00 stādījos priekšā 281. div. komandierim, ziņoju par pulka stāvokli un pieteicu, ka pulks pašreizējos apstākļos nav spējīgs veikt nekādus uzdevumus, kas saistīti ar kustībām, par kaujas uzdevumiem nemaz nerunājot. Divīzijas ģenerālis tam piekrita, bet noteica, ka vienībām tomēr jānovietojas zināmos rajonos, lai tos un tiem caurejošos ceļus nodrošinātu pret partizānu uzbrukumiem. Divīzijas komandieris pēc tam paziņoja, ka līdz ar ierašanos esmu pakļauts viņam, bet taktiskā ziņā – Ostrovas lauku komandantam plkv. Z., kuram stādījos priekšā tās pašas dienas pēcpusdienā. No viņa tūlīt saņēmu jaunu uzdevumu: vienu vienību no II btl. izsūtīt tūlīt vēl 15 km uz dienvidiem, ieņemt kādu sādžu un nodrošināt kādu rajonu no partizānu uzbrukumiem, kuru nodevu tālāk izpildīšanai II btl.

15. novembrī plkst. 17.00 pienāca III ešelons – štāba, 13. un 14. rt.; personīgi ierodoties stacijā, lūdzu stacijas komandantu atļaut izlādēšanos no vagoniem nākošās dienas rītā. Komandants

piekrita, un izlādēšanās noritēja pilnā kārtībā, un nekādu mantu zudumi, ne bojājumi nav notikuši. Ne 13., ne 14. rt. nebija nekādu tām paredzēto transportlīdzekļu. Viņu mantas un ieročus uz novietnēm nogādāja vācu karaspēka mašīnas un pajūgi, jo pulka transportlīdzekļi jau atradās pie pulka aizgājušām vienībām.

16. novembrī pienāca 14. rt. domātie 11 kāpurķēžu vilcēji, lai gan rotai, kurai ir 12 lielgabali, nepieciešami arī 12 vilcēji; arī pārējo motorizēto līdzekļu trūka. Rotas stacionārai (ar autotransportu pārvadājamai) virtuvei trūka transporta mašīnas, nerunājot par pārējām smagajām, vieglajām un speciālajām mašīnām un spēkratiem.

13. rotai ar zirgu velkmi nebija neviena zirga un trūka lielgabalu priekšratu, tā ka šī rota bija pilnīgi kustības nespējīga, tāpat kā 14. rt.

Tanī pat 16. novembrī saņēmu pavēli izsūtīt no 13. rt. 50 ar šautenēm un patšautenēm apbruņotus vīrus kāda tilta apsardzībai apm. 25 km attālumā no vienības novietnes. Lielā steigā šiem vīriem tika izsniegti kājnieku ieroči – šautenes un patšautenes, kuras pilnīgi nepazidami viņi aizgāja veikt uzdevumu. Arī 14. rt. un štāba rota saņēma uzdevumus izsūtīt tiltu apsardzībai pa 20 vīru lielas grupas, 14. rt. lielākā attālumā no novietnes, bet štāba rota pilsētā. Tādā veidā pulks patlaban ir stipri izkaisīts pa plašu rajonu un aizņemts ar citu uzdevumu veikšanu, kādēļ nevar būt runas par kādu regulāru apmācību izdarišanu un pulka sagatavošanu kaujas darbībai.

16. novembrī ap plkst. 11.00 pulka adjutantū izsauca uz divīzijas štābu, kur štāba priekšnieks viņam paziņoja, ka līdz 18. novembrim pulkam ir jābūt pilnīgi sakomplektētam, apgādātam ar visu nepieciešamo, apmācītam un kaujas spējīgam un ka to paredzēts pārvietot uz citu vietu XXIV korpusa rīcībā. Kādam uzdevumam – nebija zināms.

Tā kā tik īsā laikā pulkam nebija nekādas izredzes ne saņemt, ne izdalīt vienībām visas trūkstošās mantas, zirgus, transporta un tehniskos līdzekļus, ne arī izdarīt karaspēka iepazīstināšanu ar jau saņemtiem ieročiem un tehniskām ierīcēm, kā arī veikt šaušanas apmācības, iesniedzu 281. div. komandierim ziņojumu, rakstiski apgaismodams pulka pašreizējo stāvokli, lūdzu viņu pagarināt laiku pulka apgādei, sakomplektēšanai un apmācībai un paziņoju, ka pretējā gadījumā noņemšu no sevis katru atbildību par varbūtējām sekām, kuras celtos, raidot kaujās pulku pašreizējā stāvoklī.

Lūdzu Jūsu gādību, lai pulkam tiktu atļauts minēto uzdevumu veikšanai vismaz 3–4 nedēļu ilgs laiks, kā arī rūpēties, lai pulks saņemtu visus viņam pienākošos un līdz šim nesaņemtos ieročus, satiksmes un transporta līdzekļus un citas apgādes mantas.

Tālāk ziņoju, ka pulka 1. rt. naktī no 16. uz 17. novembri iznāca sadursme ar ienaidnieka jātniekiem. Nošauti divi ienaidnieka zirgi un viens ienaidnieka karavīrs ievainots vai kritis (ienaidnieks paņēmis līdz). Pašiem zaudējumu nav.

A. Apsītis
Leģ. pulkvedis“

Vācu 83. k. div. vadība 34. k. p. vienības novietoja otrā aizstāvēšanās, t. s. „Barbarosas“ pozīcijā, apm. 5 km aiz priekšējās aizstāvēšanās pozīcijas, ar uzdevumu turpināt apmācības, kā arī veikt vēl nepabeigtos šīs pozīcijas nocietināšanas darbus. Lai pakāpeniski pieradinātu pulka karavīrus pie īstas kaujas darbības, pulka atsevišķus ļaudis pārmaiņus piedalīja vācu vienībām galvenajā kaujas līnijā. Lai gan šīs mazās karavīru grupiņas bija vienas starp vācu karavīriem, tās jau pirmajās dienās izcēlās ar savu varonību, izpelnoties vācu 83. div. komandiera ģen. Šērera (*Scherer*), Demjanskā 1941./42. gada ziemā ielenktā vācu karaspēka varonīgā komandiera, atzinību. Par ciņās izrādīto varonību vairākus karavīrus apbalvoja ar 2. šķiras Dzelzkrustu. Kā pirmie karavīri pulkā šo apbalvojumu saņēma instruktora kandidāts Andrejs Kvēps, kar. Francis Intenbergs un kar. Zigurds Turks. Instruktora kandidāts Kvēps mira galvenajā pārsiešanas punktā no gūtiem ievainojumiem. Viņš un kar. Alfrēds Vilks, kurš krita ienaidnieka uzlidojumā, bija pirmie 34. k. p. un līdz ar to arī 15. latv. divīzijas karavīri, kuri krita par tēvzemi.

29. decembrī 34. k. p. saņēma pavēli pārvietoties uz Artemkovo rajonu (apm. 30 km ZR no Novo-Sokoļņikiem) un atgriezties 15. latv. divīzijas rīcībā, pie kam pulkam bija pavēlēts atstāt 83. div. rīcībā visus karavīrus, kuri bija piedalīti galvenās kaujas līnijas vienībām, radiotelegrāfistus, piekomandētus 83. div. apmācībai, kā arī 500 vīru pozīcijas izbūves darbiem kapt. Sproģa vadībā. Lielu daļu no šiem karavīriem, it sevišķi tos, kuri bija piedalīti gkl. vienībām, sakarā ar lielinieku uzbrukumu šīnī rajonā neatbrīvoja, un tie gāja pulkam zudumā.

Pārējie divīzijas pulki un vienības ieradās frontē 1943. g. decembrī un 1944. g. janvārī, un tās izkrāvās stacijās Pustoška, Majevo un Vidumka. Pēc izkraušanās abus kājnieku pulkus novietoja līdzīgi 34. k. p. „Barbarosas“ pozīcijās ZR un R no Novo-Sokoļņikiem. Arī šo pulku kaujas gatavība daudz neatšķīrās no 34. k. p., un, ierodoties frontē, tiem nācās

pārvarēt līdzīgas grūtības. Tā, piem., 32. k. p., kas kā divīzijas otra vienība novembra pēdējās dienās izbrauca uz fronti, izkraujas stacija bija no-
teikta Pustoška, uz kurienu pulks arī bija izsūtījis vietraudžus. Pēdējie
pulkam novietojuma vietu izkraujas stacijas tuvumā atrast nevarēja, jo
divīzijai norādīto novietojumā rajonu bija ieņēmušas vācu artilērijas
vienības no XLIII armijas korpusa, kura sastāvā tagad skaitījās arī
15. latv. div.

Saskaņā ar jauno pavēli, pulkam nācās gājiena kārtībā pāriet uz
apm. 45 km attālo „Barbarosas“ pozīciju rajonu, kas prasīja no jaunajiem,
tik lieliem diennakts pārgājieniem vēl nepieradušiem karavīriem pārmē-
rīgu piepūli. Galvenais – nebija nepieciešamā transporta. Īsi pirms do-
šanās uz fronti pulks bija gan saņēmis zirgus un aizjūgus bez grožiem,
bet nebija saņēmti rati. Sakarā ar to pulkam nācās daudzas nepiecieša-
mās mantas un pat ieročus, piem., kājnieku lielgabalus, atstāt uz ilgāku
laiku Pustoškas stacijā. Mantu pārvadāšanai pulks izlidzējās, izlietojot
mazos rokas ratiņus, kuri bija domāti municijas piegādei, pie kam kā
groži kalpoja telefona kabelis. Lielai daļai pulka karavīru bija izsniegti
t. s. „itāļu“ zābaki. Šie zābaki, kaut jauni, bija tik sliktas kvalitātes, ka
pa ceļam daudziem karavīriem vārda tiešā nozīmē izjuka, jo pazoles tiem
bija līmētas.

Nonākot „Barbarosas“ pozīciju rajonā, 32. k. p., kā arī vēlāk pienā-
kušam 33. k. p., līdzīgi 34. k. p., zināms skaits karavīru bija jāpiedala
vācu 205. k. div., lai pieradinātos pie kaujas darbības. Vācu 205. k. div.
savukārt šos cilvēkus, sadalot ļoti mazās grupiņās, piedalīja savām gkl.
vienībām.

15. art. pulkam izbraukšana uz fronti bija paredzēta decembra pirmajā
pusē. Nesaņemot laikā zirgus un attiecīgos apgādes priekšmetus, pulks
izbraukt tomēr nevarēja, jo bija kustības nespējīgs. No visa artilērijas
pulka uz fronti izbraukt 5. decembrī varēja tikai I divīzions. Pēc izkrau-
šanās Pustoškā divīzionam bija pavēlēts pārvietoties uz Novo-Sokoļņiku
rajonu vācu 205. div. rīcībā. Izdarot pārgājienu kalnainā apvidū un plik-
salā ar neapmācītiem braucējiem un zirgiem, divīzions spēja noiet dien-
nakti tikai kādus 6–8 km. Laimīgā kārtā 205. div. artilērijas komandieris
bija baltvācietis, 1939. g. repatriants un bij. Latvijas armijas pltn. (tagad
plkv.) Šulcs (*Schultz*). Pēdējais divīzionam ierādīja samērā mierīgu iecir-
kni, kur tas varēja apm. 2 nedēļas izdarīt apmācības. Pateicoties šim
apstāklim un 205. div. art. komandiera sevišķai gādībai, divīzions drīz
kļuva spējīga kaujas vienība. Divīzionu sākumā komandēja pltn. Griķis,
kurš bija uzskatos, ka divīzions tanī brīdī nebija sagatavots kaujas dar-
bībai. Šinī sakarībā tam iznāca sadursme ar vācu vadību un to atcēla no

divizionā komandiera amata, ieceļot viņa vietā 3. btr. komandieri pltn. (toreiz kapt.) Rēbergu. Pēdējā vadībā divīzions ne tik vien sekmīgi veica kaujas uzdevumus, bet pat sevišķi izcēlās, likvidējot lielinieku iebrukumu savā aizstāvēšanās iecirknī, par ko pltn. Rēbergu un daudzus citus divizionā karavīrus apbalvoja ar vācu 2. šķiras Dzelzkrustu.

Pārējie divīzioni uz fronti varēja doties tikai janvārī. Aizbraukšanu aizkavēja arī zirgu saslimšana. Izkraušanās Novo-Sokoļņiku rajonā notika jau zem ienaidnieka artilērijas apšaudes, jo bija sācies lielinieku lieluzbrukums šīnī rajonā. 15. art. pulku kaujās neievadīja un sakarā ar gaidāmo 15. latv. div. pārvietošanu uz Redjas upes pozīcijām tas saņēma pavēli pārvietoties uz Priskuhas rajonu (apm. 7 km Z no Nasvas), lai no turienes ar vilcienu tiktu pārvests uz divīzijas jauno aizstāvēšanās pozīciju. Apm. 70 km lielo pārgājieni nelidzenā apvidū, dziļā sniegā un lielā salā pulkam nenācās viegli veikt, un tas prasīja no pārgājieniem vēl nepieradušiem cilvēkiem un zirgiem lielu piepūli.

Vācieši, nevarēdami likvidēt boļševiku iebrukumu pie Neveles (pēdējiem pat izdevās 1943. g. decembrī šo iebrukumu paplašināt), frontes saīsināšanas nolūkā Ziemsvētkos uzsāka izbūvēt jaunas pozīcijas – rietumos un dienvidrietumos no Novo-Sokoļņikiem – t. s. „Lux” pozīcijas. Šo pozīciju izbūves darbos bez jau minētajiem 34. k. p. 500 karavīriem bija jāpiedalās vēl 400 karavīriem no 32. k. p. un 600 karavīriem no 33. k. p. Šo cilvēku stāvoklis nebija apskaužams. Strādājot gkl. tuvumā, galvenokārt naktī sliktos atmosfēriskos apstākļos, pie kam apvidus bija pilnīgi izpostīts, šiem cilvēkiem nebija pat bunkuru, kur atpūsties pēc smagā darba sasalušā zemē. Nebūdami saimnieciskā ziņā atsevišķa organizācija vienība, viņi cieta arī apgādes un medicīniskās aprūpes ziņā. Uz nākot sniega vētrām, dažreiz nebija iespējams laikā piegādāt pārtiku. Bez tam viņi cieta zaudējumus ienaidnieka artilērijas ugunī. 1944. g. janvāra vidū, vāciešiem atvelkot fronti uz vēl nepabeigtām „Lux” pozīcijām, 32. k. p. un 33. k. p. tika pārvietoti – pirmais uz Jarigino, bet otrs uz Borisovo, Koževņas, Ļehovo rajonu (apm. 15 km dienvidrietumos no Nasvas). Sekodami atejošām vācu vienībām, boļševiki vairākos gadījumos ielauzās vēl nesagatavotajās vācu „Lux” pozīcijās, līdz ar to ieraujot kaujās pie pozīciju nocietināšanas nodarbinātos 15. div. karavīrus. Ja daļai no šiem būvdarbos nodarbinātiem latviešu karavīriem vēlāk izdevās atgriezties pie savām pamatvienībām, tad to nekādā ziņā nevar teikt par tiem karavīriem, kuri bija apmācības nolūkā pagaidām piekomandēti vācu 83. k. div. un 205. k. div. vienībām; no pēdējām atgriezās tikai retais.

Daļa to karavīru, kuri atgriezās savās vienībās, parasti atnāca bez ieročiem, galvenokārt bez smagajiem kājnieku ieročiem. Izrādījās, ka

15. latv. div. apbruņojumā bija saņēmusi jaunas, modernas vācu 1942. g. patšautenes, uz kurām ļoti kāri vācu frontes vienību karavīri. Atkomandējot cilvēkus, vācu vienības modernākos ieročus mūsējiem atņēma, aizbīdinoties ar kaujas apstākļu radīto nepieciešamību. Visi pulka komandieru un divīzijas vadības iebildumi pie augstākās vadības pret tādu latviešu vienību saraustišanas un ieroču atņemšanas veidu lielāko tiesu palika bez rezultātiem. Taisni otrādi – kaujām šinī rajonā ieilgstot, divīzijai nācās piedalīt vācu pirmās līnijas divīzijām arvien jaunas vienības.

1944. g. 25. janvārī 33. k. p. izsūtīja uz Gostilovu 1. rotu 205. divīzijas Vunderliha kaujas grupai, bet 34. k. p. – II bataljonu ar 13. (k. lg.) rotu un 1 prettanku lg. vadu uz Mal. Sokoļņiku rajonu 83. div. rīcībā. 26. janvārī 33. k. p. bija spiests atdot arī visu pirmo bataljonu 205. divīzijas majora Šitelheima (*Schüttelheim*) kaujas grupai, un 31. janvārī 34. k. p. izdalīja arī savu I bataljonu ar 1 prettanku lg. vadu 83. divīzijai, nosūtīt to uz Majevo rajonu. Bez jau minētām vienībām ciņās Majevo rajonā piedalījās arī 15. latv. divīzijas 20 mm zenitartilērijas baterija, kas kā pirmā vienība no 15. zenitart. divīziona 17. janvārī izkrāvās st. Majevo.

Visas izdalītās 15. latv. div. vienības cīnījās ļoti pašizliedzīgi un cieta smagus zaudējumus. Starp ievainotiem bija arī I/33. k. p. komandieris maj. Ameriks, I/34. k. p. komandieris pltn. Druvaskalns un 15. zenitart. divīziona 1. btr. komandieris kapt. Spāde. No ierindas bija izgājuši gandrīz visi virsnieki. No Vunderliha kaujas grupai piedalītās 33. k. p. 1. rotas februārī pie bataljona atgriezās tikai virsseržants ar 11 karavīriem un 7 pajūgiem. Līdz ar to 15. latv. div., nebūdamā iesaistīta kaujās kā vienība, bija cietusi ievērojamus cilvēku un materiālu zaudējumus un daļēji dezorganizēta. Visi šie apstākļi nelabvēlīgi ietekmēja karavīrus, radot viņos lielu neapmierinātību, sarūgtinājumu un pat, varētu teikt, pasivitāti.⁸

Beidzot 1944. g. janvāra beigās divīzija saņēma patstāvīgu uzdevumu – pārvietoties uz Bebelkas rajonu, kur ieņemt aizstāvēšanās pozīciju apm. 45 km dienvidos no Staraja Rusas, Redjas upītes krastā.

8 Latviešos tani laikā valdīja uzskats, ka latviešu vienību sadrumstalošana no vācu puses notika apzināti, lai lielāki latviešu bruņotie spēki neatrastos vienkopus. Būtībā tas tomēr tā nebija.

Vācu armijas vadība bija pieradusi saraustīt savas vienības, bieži mainīt vienību pakļautību un radīt atsevišķiem operatīviem, kā arī taktiskiem uzdevumiem dažāda lieluma un sastāva t. s. „kaujas grupas“ (*Kampfgruppen*). Pieraduši to darīt ar savām vienībām, vācu frontes karaspēka komandieri, kuriem latviešu vienības pakļāva, rīkojās ar tām līdzīgi, izejot vienīgi no dotā momenta militāriem apsvērumiem, nepiegriežot vērību psiholoģiskiem un politiskiem apsvērumiem par to, cik šāda vienību saraustišana nelabvēlīgi atsauksies uz viņu cīņas gribu un latviešu tautas noskaņojumu.

15. DIVĪZIJAS AIZSTĀVĒŠANAS RĒDĪJAS UPES
POZĪCIJAS UN ATRĀPŠANAS UZ VĒLĪKAJAS
UPES AIZSTĀVĒŠANAS POZĪCIJĀM

Bez tam jāievēro, ka vācu frontes karaspēka vienību komandieriem nebija zināmi noteikumi, ar kādiem Latviešu leģions tika uzstādīts. Sarunas, kuras savā laikā Zemes pašpārvaldei bija attieksmē uz Leģiona uzstādīšanu, bija tiri lokāla rakstura, t. i., ar vācu Austrumzemes civilo pārvaldi un SS vadību obergruppenfirera Jekelna personā, bet nevis valsts mērogā.

Iespējams un pa daļai arī saprotams, ka daži vācu karaspēka komandieri latviešu vienībām kā svešas tautas karaspēkam ne visai uzticējās kaujas spēju ziņā, un vadība no militārās drošības viedokļa tās ievadīja kaujās, sadalītas starp vācu vienībām.

Pie vācu vadības bija gan novērota cita nelabvēlīga tendence, un proti – pēc iespējas atbrīvoties no latviešu, it sevišķi augstākā, komandējošā sastāva un tā vietā iecelt vācu komandierus.

Autoram kā 15. latv. div. kājnieku priekšniekam zināms, cik lielā mērā 15. div. komandieris brigādefirers grāfs Piklers centās panākt divīzijas ievadīšanu kaujās vienkopus. Šī nolūkā viņš pat 1944. g. 1. februārī komandēja autoru uz vācu vadoņa galveno mītni Austrumprūsijā, lai tas tur personīgi pieteiktu divīzijas stāvokli, kādā tā tanī laikā atradās. Autora aprakstu par apmeklējumu vācu vadoņa galvenajā mītnē (*Führerhauptquartier*) skat. pielikumā Nr. 7.

Bez tam jāievēro, ka vācu frontes karaspēka vienību komandieriem nebija zināmi noteikumi, ar kādiem Latviešu leģions tika uzstādīts. Sarunas, kuras savā laikā Zemes pašpārvaldei bija attieksmē uz Leģiona uzstādīšanu, bija tiri lokāla rakstura, t. i., ar vācu Austrumzemes civilo pārvaldi un SS vadību obergruppenfirera Jekelna personā, bet nevis valsts mērogā.

Iespējams un pa daļai arī saprotams, ka daži vācu karaspēka komandieri latviešu vienībām kā svešas tautas karaspēkam ne visai uzticējās kaujas spēju ziņā, un vadība no militārās drošības viedokļa tās ievadīja kaujās, sadalītas starp vācu vienībām.

Pie vācu vadības bija gan novērota cita nelabvēlīga tendence, un proti – pēc iespējas atbrīvoties no latviešu, it sevišķi augstākā, komandējošā sastāva un tā vietā iecelt vācu komandierus.

Autoram kā 15. latv. div. kājnieku priekšniekam zināms, cik lielā mērā 15. div. komandieris brigādefirers grāfs Piklers centās panākt divīzijas ievadīšanu kaujās vienkopus. Šī nolūkā viņš pat 1944. g. 1. februārī komandēja autoru uz vācu vadoņa galveno mītni Austrumprūsijā, lai tas tur personīgi pieteiktu divīzijas stāvokli, kādā tā tanī laikā atradās. Autora aprakstu par apmeklējumu vācu vadoņa galvenajā mītnē (*Führerhauptquartier*) skat. pielikumā Nr. 7.

15. DIVĪZIJAS AIZSTĀVĒŠANĀS REDJAS UPES POZĪCIJĀS UN ATKĀPŠANĀS UZ VEĻIKAJAS UPES AIZSTĀVĒŠANĀS POZĪCIJĀM *

Saskaņā ar saņemto pavēli, 15. divīzijai uz jauno darbības rajonu bija jāpārvietojas bez 34. k. p., I/33. k. p. un pārējām pie vācu 83. un 205. div. iesaistītām vienībām. Pēdējās atgriezās divīzijas rīcībā tikai marta sākumā, izņemot I/15. art. p., kas ieradās Bebelbelkā momentā, kad sākās divīzijas atkāpšanās uz Veļikajas upes pozīcijām. Divīzijas pārvietošana bija paredzēta pa dzelzceļu no st. Lokņa, apm. 25 km ziemeļos no Nasvas. Pirmās divīzijas vienības pārvietošanos uz iekraušanas staciju sāka 2. februārī. Ziešanu no vienību novietojumiem divīzija bija noteikusi ar tādu aprēķinu, lai tās ierastos iekraušanas stacijā vienībai paredzētā vilciena padošanas laikā. Vienības uz st. Lokņa pārvietojās parastajā gājiena kārtībā, daļēji izmantojot divīzijas autotransportu, un tās sasniedza iekraušanas staciju bez nopietniem starpgadījumiem, izņemot 32. k. p. (bez II btl.) un 15. izlūku bataljona 3. un 4. rotu.

32. k. p. bez II btl. (pēdējo jau 2. februārī ar autotransportu pārveda uz st. Lokņa) izešana no novietojuma Jarigino bija noteikta naktī no 3. un 4. februāri, pie kam pulka gājiena kolonnas galvai vajadzēja sasniegt Sumino sādžu apm. 5 km ZA no Jarigino 4. februārī plkst. 05.00. Tajā naktī sāka stipri līt, un ceļi izmirka. Pa lielceļiem nebija iespējams braukt ar ragavām, bet lauku ceļus braukšanai ar ratiem nevarēja lietot. Šādos apstākļos kolonnas sastādīšana nokavējās, un gājiens noritēja ārkārtīgi gausi. 32. k. p. kolonnai pienākot pie Sumino, tā sajaucās ar vācu transporta vienībām un nostāvēja dubļos uz ceļa kādas 3 stundas. Izrādījās, ka Z no Nasvas lieliniekiem bija izdevies pārraut vācu fronti un apdraudēt gājiena ceļu uz st. Lokņa. Pēc izešanas cauri Sumino pulku apturēja 205. div. un pavēlēja ieņemt aizstāvēšanās pozīciju pie Sumino. Vienības vēl nebija paspējušas norādīto pozīciju ieņemt, kad pulks saņēma jaunu pavēli pārvietoties tālāk uz ziemeļiem, kur bija radusies sprauga starp

* Skat. shēmu Nr. 9 grāmatas pielikumā.

205. divīziju un tās kaimiņu divīziju. 5. februāra rītā 32. k. p. saskaņā ar saņemto pavēli ieņēma aizstāvēšanās pozīciju abpus Holodovas sādžai. Šeit jau atradās 15. izlūku bataljona 3. un 4. rt., kuras līdzīgā kārtā bija aizturējusi 205. div. un kuras tagad pakļāva 32. k. pulkam. Tumsai iestājoties, pulks saņēma pavēli pagarināt aizstāvamo iecirkni pa kreisi, jo nebija sakaru ar kaimiņu divīziju, pakļaujot pulkam vienu vācu vienību, salasītu no 205. div. sapieriem un dažādiem aizmugures vienību vīriem kāda kara ierēdņa vadībā. Uzdevumu pulks veica un sakarus ar kaimiņu divīziju atjaunoja. Tanī pašā vakarā pulks saņēma arī paziņojumu no divīzijas, ka sagaidāms lielinieku uzbrukums Holodovas sādžai. Un tiešām naktī lielinieki arī uzbruka Holodovas sādžai, kā arī ziemeļos no tās, bet bez sekmēm. Pulks šo uzbrukumu atsita, iegūstot gūstekņus un trofejas, lai gan tam nekāda artilērijas pabalsta nebija, izņemot pulka kājnieku lielgabalu rotu.

7. februārī pulkam saskaņā ar saņemto divīzijas pavēli bija jāpiedalās 205. divīzijas uzbrukumā šinī rajonā, pieskaņojoties vācu vienībām, kas uzbruka pa labi. Pulka tiešam pabalstam divīzija norīkoja 1 artilērijas divizionu. Vēlāk pulka uzdevumu mainīja un tam bija jāuzbrūk vienīgi Panovas sādžai, kas atradās pa labi no pulka iecirkņa, un ko vācu vienībām nebija izdevies ieņemt. Faktiski uzbrukumu Panovas sādžai izdarīja tikai 3./32. k. p. (kom. vlt. Jauntirāns). Uzbrukums sākās plkst. 14.30 un jau plkst. 15.00 Panova bija ieņemta, kā arī iegūti gūstekņi un kara mantas. Pēc iegūtām ziņām Panovas sādžu esot aizstāvējis viens lielinieku bataljons. Nākošā dienā 3./32. k. p. Panovas sādžā nomainīja vācu vienības. Dienu vai divas dienas vēlāk nomainīja arī pārējās 32. k. p. un 15. izl. btl. vienības, atļaujot tām turpināt gājienu uz iekraujas staciju, ko tās arī bez starpgadījumiem sasniedza.

Pēc ešelonu izkraušanās st. Bebebelka 15. div. pakāpeniski nomainīja vācu 21. gaisa spēku lauku divīzijas (21. *Luftwaffen Feld-Division*) vienības to aizstāvēšanās pozīcijās Redjas upes krastā iecirknī no Kamenkas līdz Ručjiem.

Divīzijai ierādītais aizstāvēšanās iecirknis bija apm. 35 km plats un visā savā dziļumā ļoti purvainš, mežains, ar nabadzīgu ceļu tīklu, ko turklāt lielā mērā apdraudēja partizāni. Bez tam šinī apvidū jau tā retās krievu sādžas iepriekšējās partizānu akcijās vācieši bija nodedzinājuši. Vienīgie visām ieroču šķirām derīgie ceļi šinī iecirknī bija: lielceļš Holma – Staraja Rusa, kas vilkāms gar pašu gkl., un kara laikā vāciešu uzbūvētais lielceļš virzienā no rietumiem uz austrumiem, t. s. „*Rollbahn*“ Dedoviči – Bebebelka, kas atradās divīzijas pašā kreisajā spārnā. Blakus šim lielceļam vācieši bija izbūvējuši arī dzelzceļu Dedoviči – Bebebelka.

Minētā iecirkņa aizstāvēšanai divīzijas rīcībā bija tikai 5 kājnieku bataljoni: 32. k. p. (2 bataljoni), 33. k. p. bez II btl., 15. izl. btl. un divīzijai piedalītais vācu gaisa spēku III soda bataljons kapt. Kālena (*Kahlen*) vadībā. Šis btl. sastāvēja no tiesas sodītiem un degradētiem gaisa spēku karavīriem. Ar tik maziem spēkiem divīzija nespēja nepārtraukti ieņemt tik platu aizstāvēšanās iecirkni visā tā garumā. Tā kā apvidus šī iecirkņa dienvidu daļā bija stipri purvaini un izslēdza karadarbību lielāku vienību sastāvā, tad divīzija šo frontes daļu ieņēma atsevišķu atbalsta punktu veidā, ierādot 33. k. p. apm. 18 km platu aizstāvēšanās fronti.

1944. g. februāra vidū 15. latv. div. spēku sadalījums Redjas upes pozīcijā bija šāds: labajā spārnā no Kamenkas līdz Sokolje (ieskaitot) – II/33. k. p., no Sokoljes līdz Podorjei (ieskaitot), apm. 3 km platā iecirknī – 15. izl. btl., no Podorjes līdz Marcevai (apm. 4 km platā iecirknī) – kapt. Kālena t. s. soda btl., bet kreisajā spārnā, apm. 10 km platā iecirknī – 32. k. p. Ar 14. februāri 15. izl. btl. pakļāva 33. k. p. komandierim.

Izmantojot apstākli, ka divīzijas labais spārns nebija nepārtraukti ieņemts, lielinieku 391. strēlnieku divīzijas 638. kājn. pulka 300 vīriem un tās pašas divīzijas slēpotāju bataljonam apm. 100 vīru stiprumā izdevās sniega vētras aizsegā, kas plosījās naktī no 13. uz 14. februāri, nepamanītiem iziet cauri mūsu galvenajai kaujas līnijai dienvidos no Sokoljes, kur atstarpe starp atbalsta punktiem bija 3 km, un paslēpties purvainā mežā rietumos no Sokoljes, lai vienlaicīgi ar lielinieku uzbrukumu mūsu galvenajai kaujas līnijai no frontes uzbruktu tai arī no aizmugures. Lielinieku uzbrukums mūsu gkl. no aizmugures sākās naktī no 16. uz 17. februāri ap plkst. 01.00, un tas bija vērsts pret Sokolji, kur aizstāvējās 7./33. k. p., un Podorjes atbalsta punktu, kuru aizstāvēja 2./15. izl. btl. Sokoljes atbalsta punktam uzbruka 391. slēpotāju btl., kamēr Podorjei uzbruka 638. k. pulks. Kāda pārpratuma dēļ šis uzbrukums bija par 24 stundām nokavējies. Jau naktī iepriekš lielinieku lielākie spēki bija uzbrukuši Podorjes atbalsta punktam no frontes, kuru aizstāvēja 2./15. izl. btl. Šī rota lielinieku uzbrukumu sekmīgi atsita. Ienaidnieks mūsu ierakumu priekšā atstāja 75 saskaitītus kritušos. Nākošā naktī no aizmugures uzbrūkošam lielinieku spēku grupējumam izdevās dziļā tumsā ieņemt vairākus gkl. vienību bunkurus un pat dažus ierakumus, kā arī nostiprināties Podorjes drupās. Būdamas apdraudētas no frontes un aizmugures, mūsu gkl. vienības nokļuva ļoti kritiskā stāvoklī.

Nenogaidījis stāvokļa pilnīgu noskaidrošanu, 33. k. p. komandieris tūdaļ noorganizēja koncentrisku pretuzbrukumu ar 1 vadu no II/33. k. p.,

kas bija atstāts II bataljona rezervē, un pulka instruktoru rotu⁹ virzienā uz Sokolji un 3./15. izl. btl. virzienā uz Podorji. Pretuzbrukums sākās 17. februārī plkst. 04.00, un instruktoru rotai izdevās salauzt ienaidnieka pretestību un atbrīvot ielenkto 7./33. k. p. Tīrot ierakumus, kurus ienaidnieks bija paspējis ieņemt, smagi ievainoja instruktoru rotas komandieri vltm. Endziņu. Ne tik sekmīgs bija 3./15. izl. btl. pretuzbrukums. Atbrīvojusi dažus ienaidnieka ieņemtus bunkurus Podorjes Z galā, rota nokļuva stiprā automātisko ieroču ugunī un bija spiesta pretuzbrukumu pārtraukt. Līdz ar to bija izveidojies stāvoklis, ka lielinieki, ielenkuši mūsu gkl. aizstāvjus – 1. un 2./15. izl. btl. – paši bija nokļuvuši ielenktā stāvoklī. Iedegās ļoti sīvas cīņas, kas ilga līdz 18. februārim plkst. 18.00, kad ienaidnieka pretestība bija galīgi salauzta un visi lielinieku ieņemtie bunkuri atkal iztīrīti. Pēdējos izdevās iztīrīt ar prettanku lielgabalu uguni, šaujot tieši bunkuru logos un durvis.

Šinī kaujā, kas bija 33. k. p. pirmā īstā kauja, tika pilnīgi iznīcināts lielinieku 638. k. p. un 397. slēpotāju bataljons. Gūstā krita 30 lielinieki, to vidū 2 virsnieki; kritušo skaits sasniedza 300 vīru.

Izlūku bataljonā varoņa nāvē krita 2. rotas komandieris v. v. Čjūnelis. Tomēr divīzijai nebija lemts ilgi palikt šinīs pozīcijās.

Sakarā ar lielinieku ievadīto lielofensīvu Iņeņingradas frontē, arī Staraja Rusas rajonā operējošais vācu karaspēks bija spiests atiet DR virzienā uz jau iepriekš sagatavotām t. s. „Panteras“ līnijas aizstāvēšanās pozīcijām.

Jau 18. februārī 15. div. saņēma atkāpšanās priekšpavēli, pie kam divīzijai bija uzdots ieņemt jaunu pretošanās pozīciju apm. 30–35 km R no līdzšinējās aizstāvēšanās pozīcijas uz Polistes upes līnijas, lai segtu to vācu armijas spēku atiešanu, kas operēja Z no 15. divīzijas.

Tanī pašā dienā notika arī 15. div. komandieru maiņa. Līdzšinējais divīzijas komandieris brigādefirers grāfs Piklers fon Burghauzs 17. februārī divīzijas vadību nodeva jaunieceltajam komandierim oberfireram Heilmanam (*Heilmann*). Pēdējais bija policijas virsnieks ar vājām militārām zināšanām, bailīgs un bez uzņēmības un atbildības drosmes.

Atiešanai divīzijas rīcībā bija tikai viens vienīgs jau minētais visām ieroču šķirām derīgais ceļš Belebelka – Dedoviči, kas bija arī vienīgais apgādes un nogādes ceļš tām vācu vienībām, kuras aizstāvējās ziemeļos no 15. divīzijas. Līdz ar to 15. div. bija spiesta ar visām vienībām atiet pa šo vienīgo rietumu virzienā vedošo ceļu, ko savai atiešanai izmantoja arī ziemeļu kaimiņu divīzijas vienības. Tā kā šis ceļš atradās divīzijas

⁹ Instruktoru sagatavošanai pulka vajadzībām 33. k. p. komandieris bija ārpus štata saformējis instruktoru rotu, iedalot tajā karavīrus no visām pulka vienībām.

darbības joslas pašā kreisajā spārnā, tad, lai segtu divīzijas galveno spēku atiešanu no dienvidiem, divīzijas vadība uzdeva 33. k. p. (kom. plkv. Janums) ar piedalīto 2./15. sap. btl. atiet atsevišķā kolonnā pa aizpūtinātu, karaspēka nelietotu lauku ceļu Ļisicina, Krasnije Ņivki, Andronovo, Zapolje, Boļ. Gorodišče, Žil. Borok un ieņemt pretošanās pozīciju Poļistes upītes krastā, noturot pēdējo līdz jaunas pavēles saņemšanai. Sakari starp abām kolonnām bija jāuztur ar radio.

Atrauššanās no ienaidnieka visā divīzijas iecirknī sākās 20. februārī plkst. 24.00. Pati atrauššanās, par spīti grūtiem apvidus apstākļiem un komplicētajam manevram (lai izietu caur Belebelkas ceļu mezglu, nabadzīgais ceļu tīkls prasīja no plašā frontē izkaisītām vienībām pēc atrauššanās izdarīt slēptu kustību līdztekus gkl. ienaidnieka tiešā tuvumā), noritēja plānveidīgi un bez lielākiem starpgadījumiem.

21. februāra vakarā divīzija sasniedza Aļeksino rajonu, un arjergardā norikotais 32. k. p. ieņēma tam norādīto pretošanās pozīciju pie Skripļivkiem. Nākošajā dienā divīzijas vadība saņēma pavēli, ka sakarā ar vispārējo frontes stāvokli turpmākā atkāpšanās jāizdara straujāk, nekā tas bija iepriekš paredzēts. Nelaimīgā kārtā tehniskas kļūdas dēļ neizdevās nodibināt radiosakarus ar plkv. Januma kaujas grupu un norādīt viņam, kā rīkoties tālāk pēc Poļistes upītes sasniegšanas, kādēļ abas kolonnas bija spiestas rīkoties savrup.

Gan 22. februāra priekšpusdienā divīzijas štābā Aļeksino ieradās plkv. Januma sūtītā jātnieku patruļa ar ziņojumu, ka pulks pēc pārnakšņošanas Zapoljes rajonā 22. februārī turpinās gājienu uz Poļistes upīti. Pēc dažu stundu atpūtas šī patruļa, 14 jātnieku sastāvā, devās atkal atpakaļ, saņemot norādījumus par plkv. Januma kaujas grupas turpmāko darbību. Šos norādījumus plkv. Janums tomēr nesaņēma. Atceļā patruļu pārsteidza partizāni. Kaujā krita patruļas priekšnieks, pie kura atradās divīzijas pavēle; tikai 9 patruļniekiem izdevās panākt pulku 26. februāra vakarā pie Buligino sādžas. Arī visi divīzijas un augstākās vadības mēģinājumi nodibināt sakarus ar plkv. Januma kaujas grupu beidzās bezsekmīgi. Tā, piem., 24. februāra rītā izsūtītā vācu motorizētā patruļa, 40 vīru sastāvā ar diviem 20 mm zenitlielgabaliem, sakaru uzņemšanai ar plkv. Janumu krita par upuri partizāniem; izglābās, tikai 9 vācieši.

Saskaņā ar saņemto atkāpšanās pavēli divīzijai, sasniedzot Aļeksino rajonu, bija jānoiet no lielceļa Belebelka – Dedoviči un jāatkāpjas dienvidrietumu virzienā caur meža masīvu, kas atradās dienvidos no minētā lielceļa, uz Gorodoviku, Čihavo un tālāk caur Kuzņecovo, Varitīnu, Soboljiciem uz sagatavotām jaunām aizstāvēšanās pozīcijām Veļikajas upes

rietumu krastā, ziemeļos no lielceļa Novorževa – Šaņino. Tā kā tagad visas divīzijas atkāpšanās joslā nebija neviena visām ieroču šķirām derīga ceļa, tad visām divīzijas motorizētām vienībām un vēlāk – pēc atkāpšanās no Skripļivku pretošanās pozīcijām – arī visai div. artilērijai bija jāatiet patstāvīgi, paātrinātā gaitā uz jaunajām aizstāvēšanās pozīcijām pa lielceļu caur Dedovičiem, Aševu (apm. 50 km dienvidos no Dedovičiem), Novorževu, Puškinskije Gori.

Lai sagatavotu atiešanas ceļu divīzijas kājniekotām vienībām un zirgu transportiem caur mežu masīvu uz Gorodoviku, divīzijas vadība jau 19. februāri izsūtīja uz Aļeksino rajonu div. sap. btl. (bez 2. rt.), piedalot pēdējam kā darbaspēku vienu no tatāriem sastādīto būvbataljonu. Jau 22. februāra agrā rītā 15. izl. btl. un divīzijai piedalītais vācu gaisa spēku III soda bataljons kapt. Kālēna vadībā, kā arī visi divīzijas zirgu transporti uzsāka atiešanu caur mežu masīvu. Ap plkst. 13.00, kad ienaidnieka priekšējās vienības bija jau ugunssaskarē ar mūsu pretošanās pozīciju pie Skripļivkiem, divīzijas štābā ienāca uztraucoša ziņa, ka div. sap. btl. apm. 7 km attālumā no Aļeksino uzdūries uz nepārvaramu purvu un tālāk netiek.

Divīzijas stāvoklis likās kritisks, kādēļ divīzijas komandieris uzdeva divīzijas kājnieku priekšniekam vplkv. Silgailim doties pie 15. sap. btl. noskaidrot apstākļus uz vietas un par katru cenu panākt ceļa pielāgošanu karaspēka kustībai. Divīzijas kājnieku vienībām atiešanai paredzētais ceļš visā garumā, sākot no Aļeksino, bija pieblīvēts ar transportiem un dažādām aizmugures vienībām, kuras tālāk netika. Izrādījās, ka 15. sap. btl., sasniedzot nodedzināto sādžu Rajek, bija novirzījies no norādītā atkāpšanās ceļa uz Parevičiem un uzsācis sagatavot ceļu uz Ņikitino, kur uzdūries uz grūti pārvaramu purvainu apvidu. Kamēr vplkv. Silgailis atradās izlūkošanā, lai sameklētu pareizo atiešanas ceļu, kapt. Kālēna III soda btl. bija uztvēris kādu radiogrammu, ka vācu aizmugurē ielauzušies lielinieku tanki. Redzēdami, ka purvaino apvidu neizdosies pārvarēt, kapt. Kālēna soda btl. un tatāru būvbataljons lielā uztraukumā metās bēgt atpakaļ Aļeksino virzienā, saspridzinot savus smagos ieročus, kā arī sadedzinot vezumus un kara mantas. Laimīgā kārtā šī mirkli atgriezās vplkv. Silgailis ar paziņojumu, ka atradis pareizo atiešanas ceļu, kas novērsa satraukuma pārsviešanos uz pārējām vienībām, sablīvētām uz gājiena ceļa.

Divīzijas komandieris, saņēmis divīzijas kājnieku priekšnieka ziņojumu par stāvokli mežā, pavēlēja pēdējam personīgi uzņemt kolonnas izvešanu cauri apm. 30 km dziļajam bezceļu un apdraudētajam mežu masīvam.

Nakts tumsā un lielā salā, orientējoties vienīgi pēc kompasa, kolonna ar grūtībām spēja ieturēt pareizo gājiena virzienu. Orientēšanos lielā mērā apgrūtināja vēl tas, ka jau tā retās krievu sādžas bija visas nodedzinātas un biežā sniega kārtā neļāva atrast pat to atliekas. Bez tam partizāni maldināšanas nolūkā bija iebraukuši daudzas ragavu sliedes, kas, izmetot dažus km garus likumus, atkal pieveda vecajai izejas vietai; dažreiz sliedes izbeidzās nepārvaramā purvā. Viss tas ļoti sagrausēja kolonnas kustības gaitu.

Kolonnai sasniedzot Goruški rajonu, galīgi nogurušajam un izsalkušajam karaspēkam, par spīti zaudētajam laikam, bija jādod dažu stundu atpūta zem klajas debess. Daži transporti, kas mēģināja turpināt kustību bez atpūtas, pēc dažu kilometru nobraukšanas bija spiesti atgriezties, jo bija uzdūrušies partizāniem.

Ar rīta gaišmiņu kolonna turpināja savu gājieni. Pēkšņā sniega vētra padarīja orientēšanos vēl grūtāku. Cilvēki un zirgi vārda istā nozīmē slika sniega kupenās. Bez tam gājieni ļoti traucēja pastāvīgie partizānu uzbrukumi. Pēc ilgas maldīšanās un pārcilvēciskas piepūles kolonnas priekšējās vienības 23. februāra vēlā pievakarē sasniedza Gorodovikas sādžu, kas bija nodedzināta līdz pamatiem. Stiprāku partizānu uzbrukumu šīnī dienā nācās atvairīt arjergardā norīkotam II/32. k. p. maj. Rubeņa vadībā pie Zeļonij Kļin. Bataljonam bija vairāki kritušie. Sīvu kauju ar sekojošiem lielinieku spēkiem šim pašam arjergardam nācās izcīnīt vēl 25. februāra pievakarē pie Čihačevo. Pārspēka apdraudēts un pa daļai ielenkts, bataljons savas pozīcijas tomēr noturēja līdz paredzētajam laikam, lai tad ar tumsas iestāšanos plānveidīgi atkāptos.

Šo kauju pie Čihačevo lielinieki savos ikdienas frontes ziņojumos pauda kā lielu uzvaru, minot lielu iegūto spēkratu, smago ieroču un citu trofeju, kā arī gūstekņu skaitu. Faktiski viņi neieguva pat nevienas patšautenes, nemaz nerunājot par spēkratiem. Šīnī kaujā bez vēsts pazuda tikai 2 mūsu karavīri.

Draudošs stāvoklis izveidojās 26. februārī, kad 32. k. p. ar piedalīto 15. izl. btl. ieņēma pretošanās pozīcijas uz vispārējās līnijas Kuzņecovo, Sabor (apm. 12 km dienvidrietumos no Čihačevo).

Jau ap plkst. 13.00 pulka labajam spārnā uzbruka stipri ienaidnieka spēki. Drīz pēc tam uzbrukumi pārsviedās arī uz pārējo pulka iecirkni. Tanī pašā laikā ienāca uztraucošas ziņas, ka vienīgo atiešanas ceļu pie Krutciem pārķērusi vairāku tūkstošu liela partizānu grupa. Lai atbrīvotu atkāpšanās ceļu, oberfirers Heilmans pavēlēja kapt. Kālena soda btl. par katru cenu atbrīvot Krutcus no partizāniem un nodrošināt div. vienībām atkāpšanās ceļu caur mežu masīvu, kas atradās austrumos no

Krutcēm, apsotot sekmju gadījumā nevērst nekādas represijas pret btl. karavīriem par panikas sacelšanu 22. februārī mežā, dienvidrietumos no Skriplivkiem. Kapt. Kālens btl. tas arī izdevās. Ziņas par partizānu grupas lielumu, kā liekas, bija pārspilētas. Atvairot visus ienaidnieka uzbrukumus, 32. k. p. savas pozīcijas noturēja līdz tumsai un tikai pēc tam saskaņā ar divīzijas pavēli atrāvās no ienaidnieka.

Turpmākā šīs kolonnas atiešana caur Soboljiciem un Krjukovo norisinājās bez lielākiem starpgadījumiem. 28. februāra pievakarē šīs kolonnas pirmās vienības sasniedza Veļikajas upi un stājās pie pozīciju ieņemšanas upes rietumu krastā. Pozīciju ieņemšanas nodrošināšanai upes austrumu krastā palika plašā frontē izkaisīts II/32. k. p.

Jau 29. februāra pēcpusdienā ienaidnieka priekšējās vienības vietām nāca saskarē ar bataljonu, un pēdējā vienības bez nopietna ienaidnieka spiediena naktī uz 1. martu un pa daļai jau 29. februāra pēcpusdienā atgāja upes rietumu krastā.

27. februārī divīzijas štābs saņēma priecīgu vēsti, ka jau par zudušu uzskatītā plkv. Januma grupa izlauzusies no ienaidnieka ielenkuma un ir ceļā uz divīziju. Notikumi plkv. Januma kaujas grupā risinājās šādi.

Pēc atrašanās no ienaidnieka naktī no 20. uz 21. februāri grupa plānveidīgi atgāja tai norādītā virzienā. Aizputinātais ceļš ļoti nogurdināja cilvēkus un sevišķi zirgus, un pulks, sasniedzot Zapolji, bija spiests palikt tur pa nakti. Nelaimīgā kārtā pulkam pa visu atkāpšanās laiku neizdevās nodibināt radiosakarus ar divīziju. Lai uzņemtu sakarus ar divīzijas štābu, plkv. Janums 22. februāra rītā izsūtīja uz Aļeksino jātnieku patruļu 16 vīru sastāvā.

Turpinot 22. februārī gājienu, pulkam nācās novākt daudzus sprostojumus, kurus gājiena ceļā bija ierīkojuši partizāni. Poļistes upi pulks sasniedza tikai pievakarē, kur tas ieņēma pretošanās pozīciju upes austrumu krastā, jo tiltu pār šo upi partizāni bija iznīcinājuši.

Laiks pieturējās auksts, un 23. februārī uznāca spēcīga sniega vētra, kas norima tikai nākošā rītā. Lai glābtos no lielā sala un asā vēja, karavīri cēla teltis no skujām un sniega, jo tuvākā apkaimē nebija nevienas mājas vai pajumtes. Visas sādžas un ēkas vācieši iepriekšējās partizānu akcijās bija nodedzinājuši.

Divīzijas sapieru rotai, stājoties 24. februārī pie Poļistes upītes tilta atjaunošanas darbiem, uzbruka ap 80 vīru stipra partizānu grupa; sapieru rota šo uzbrukumu atsita.

Plkv. Janums, nevarēdams sagaidīt uz divīzijas štābu izsūtītās jātnieku patruļas atgriešanos, 24. februārī pēc tilta atjaunošanas izsūtīja pa paredzamo pulka gājiena ceļu uz Čihačevo jaunu patruļu 33 vīru un

13 pajūgu sastāvā kapt. Ercuma vadībā, lai nodibinātu sakarus ar divīziju. Bet jau tanī pašā dienā ap plkst. 19.00 šī patruļa atgriezās un ziņoja, ka to pie Glasačevo pārsteiguši partizāni un kaujā patruļa zaudējusi 13 vīrus un visus zirgus un bijusi spiesta atgriezties. Redzot, ka sakarus ar divīziju nav iespējams atjaunot, plkv. Janums nolēma turpināt atiešanu bez attiecīgas pavēles saņemšanas.

25. februāra agrā rītā pulks uzsāka gājienu pa ceļu Isurjeva, Grivi, Plotki, Boļ. Verendaļ, lai sasniegtu Poļistes purva rietumu malu un ieņemtu aizstāvēšanās pozīciju uz vispārējās līnijas Pahomovo, Penkovo, Volki, kā tas bija paredzēts divīzijas atkāpšanās pavēlē. Ceļā pie Dolgojes ciema pulks atrada vācu patruļas atliekas, kas bija sūtīta sakaru uzņemšanai ar to: 4 apdegušas apvidus mašīnas, divus saspridzinātus 20 mm zenītliekgabalus un 31 nošautu vācu karavīru.

Tuvojoties Glasačevo ciema drupām, kuru priekšā bija redzami ierakumi, plkv. Janums izvērta instruktoru un 7. rotu ar uzdevumu apņemt ciemu no abām pusēm, kā arī nodrošināja šo rotu uzbrukumu ar ložmetēju un granātmetēju uguni. Uzbrūkošajām rotām tuvojoties ciemam, ienaidnieks ierakumus pameta un aizbēga tuvējā purvā. Kad arjergardā norīkotā 6. rt. bija apstājusies Glasačevo drupās, lai nodrošinātu kolonnas atiešanu, tai uzbruka spēcīga sarkanarmijas formās tērpta ienaidnieka grupa. Rota lielinieku uzbrukumu atsita un pēc tam pievienojās kolonnai.

Pēcpusdienā pulks sasniedza Poļistes purva rietumu malu un stājās pie pozīciju ieņemšanas.

26. februāra rītā pulkā atgriezās patruļa, kuru iepriekšējā dienā plkv. Janums no jauna bija izsūtījis uz Čihačevo sakaru uzņemšanai ar divīziju, un ziņoja, ka Čihačevo ienaidnieks ieņēmis jau 25. februāra vakarā. Uz šīs ziņas pamata plkv. Janums nolēma nekavējoties uzsākt atiešanu rietumu virzienā. Gājiena laikā plkv. Janumam ienāca arvien noteiktākas ziņas, ka viņa kaujas grupa ielenkta un atrodas dziļi ienaidnieka aizmugurē. Sasniedzot Novoje ciemu, plkv. Janums bija spiests mainīt grupas gājiena virzienu, jo pēc iegūtām ziņām virzīšanos rietumu virzienā aizsprostoja ienaidnieka kolonnas, kuras virzījās no Čihačevo uz dienvidiem. 26. februārī ap plkst. 16.30 pulks sasniedza Buligino sādžu. Šeit plkv. Janums paziņoja saaicinātiem virsniekiem, ka kaujas grupa ielenkta un ka viņš nolēmis, neievērojot karavīru lielo nogurumu, turpināt gājienu, lai vēl naktī no 26. uz 27. februārī izlauztos no ielenkuma. Pamatot visas liekās mantas un ņemot līdzi tikai ieročus un municiju, bet ievainotos ievietojot somu laiviņās, kuras vilka zirgi, pulks pēc gājiena iekārtas pārkārtošanas uzsāka virzīties pa apvidu pēc kompasa, no sākuma

virzienā uz dzelzceļu apm. 1 km D no Losoviču pieturas punkta, bet pēc tam pagriezās R virzienā uz mežu masīvu apm. 10 km Z no Novorževas.

Pirms gājiena uzsākšanas Buligino sādžā pulku panāca 22. februārī uz divīzijas štābu izsūtītās patruļas atliekas – 9 jātnieki. Uzsākot kustību, pulka vezumiem pārsteidzoši uzbruka ienaidnieka jātnieki un, sadzenot vezumus grāvī, tos iznīcināja. Sedzošai vienībai un daļai braucēju atšaudoties izdevās pievienoties kaujas ešelonam.

Šis gājiens nakts tumsā, ārpus ceļiem, apejot apdzīvotās vietas un izvairoties no sastapšanās ar ienaidnieku, prasīja no novārgušā karaspēka pārcilvēcisku piepūli; daudzi karavīri nespēkā saņima, un priekšniecībai tikai ar lielām pūlēm izdevās karavīrus iedvesmot gājiena turpināšanai.

Beidzot pēc apm. 70 km nepārtraukta pārgājiena kaujas grupai izdevās naktī no 26. uz 27. februārī iziet no ienaidnieka ielenkuma un 27. februārī ap pusdienas laiku sasniegt vācu līnijas pie Novorževas. Pēc īsas atpūtas nogurušo karaspēku ar autotransportu nogādāja Veļikajas upes pozīcijās.

Šinī atkāpšanās operācijā 33. kājn. pulkam krita un bez vēsts pazuda 3 instruktori un 53 kareivji.

Plkv. Janumam, ierodoties 28. februārī divīzijas štābā ar ziņojumu, divīzijas komandieris par varonīgo pulka izvešanu no ielenkuma pasniedza 2. šķiras Dzelzkrustu.

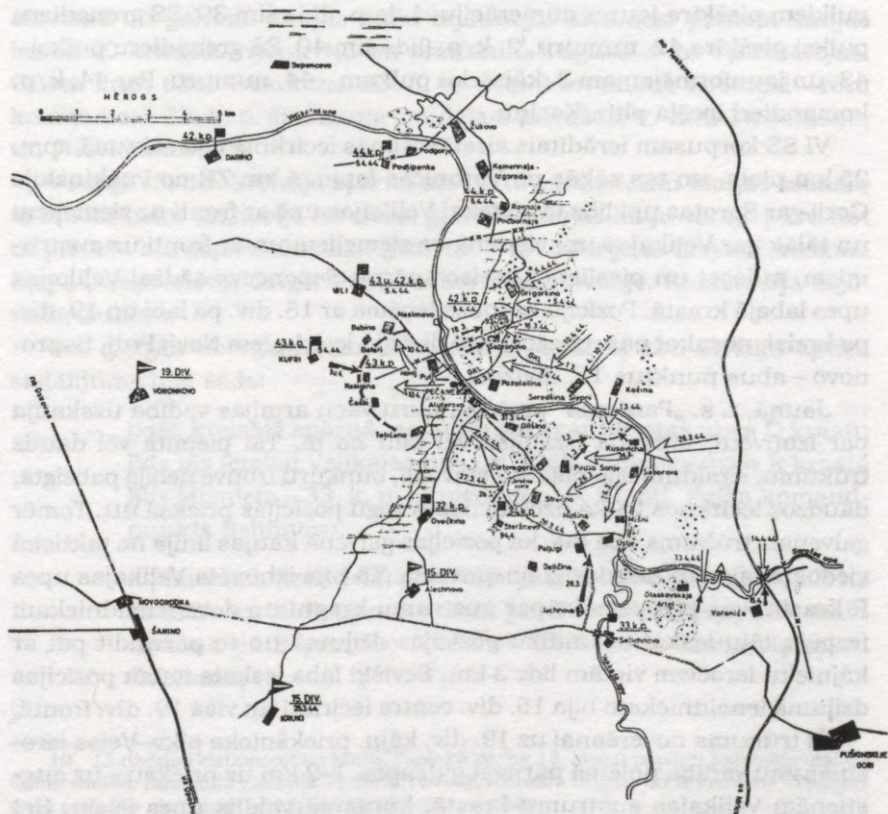

AIZSTĀVĒŠANĀS VEĻIKAJAS UPES POZĪCIJĀS

Pēc smagajām atkāpšanās kaujām no Volhovas un Staraja Rusas pozīcijām abas Leģiona vienības – 2. brig. un 15. div. – 1944. g. februāra pēdējās dienās ieņēma kopīgu aizstāvēšanās pozīciju Sorotas un Veļikajas upes krastos.

Shēma Nr. 10

15. UN 19. DIV. AIZSTĀVĒŠANĀS VEĻIKAJAS UPES POZĪCIJĀS

Ierodoties jaunajās pozīcijās, abas latviešu vienības pakļāva VI SS korpusa štābam, kas jau tur atradās. Korpusu komandēja SS obergruppenfirers un policijas ģenerālis fon Fefers-Vildenbruhs (*von Pfeffer-Wildenbruch*).

Ar ierašanos Veļikajas upes pozīcijās 2. brigādi pārformēja par divīziju līdzīgi 15. divīzijai un abas divīzijas dabūja oficiālo nosaukumu „15. un 19. ieroču SS grenadieru divīzija (latv. Nr. 1 un Nr. 2)“, vāciski „*Waffen-Grenadier Division der SS (Lettische Nr. 1, resp. Nr. 2)*“.

Līdz ar divīziju pārdēvēšanu arī leģionārus oficiāli vairs neapzīmēja vācu valodā ar „*Legionār*“, bet ar „*Waffen-Grenadier*“ (ieroču grenadieris). Tāpat oficiālajam dienesta pakāpju apzīmējumam vairs nepievienoja vārdu „*Legion*“, bet gan „*Waffen*“, piem., kapteiņa dienesta pakāpes oficiālais apzīmējums tagad skanēja „*Waffen-Hauptsturmführer*“ agrākā „*Legion-Hauptsturmführer*“ vietā. Arī kājnieku pulki tagad saucās par ieroču grenadieru pulkiem (*Waffen-Grenadier Regiment*), un 19. divīzijas kājnieku pulkiem piešķīra jaunu numerāciju: 1. k. p. (līdz šim 39. SS grenadieru pulks) piešķīra 42. numuru, 2. k. p. (līdz šim 40. SS grenadieru pulks) – 43. un jaunformējamam 3. kājnieku pulkam – 44. numuru. Par 44. k. p. komandieri iecēla pltn. Kociņu.

VI SS korpussam ierādītais aizstāvēšanās iecirknis bija sākumā apm. 25 km plats, un tas sākās no Voroničas (apm. 4 km ZR no Puškinskije Gori) gar Sorotas upi līdz tās ietekai Veļikajas upē ar fronti uz ziemeļiem un tālāk gar Veļikajas upi virzienā uz ziemeļiem un ar fronti uz austrumiem, atliecot un pieslienot kreiso spārnū Sepencevo sādžai Veļikajas upes labajā krastā. Pozīciju korpuss ieņēma ar 15. div. pa labi un 19. div. pa kreisi, nosakot par robežu starp divīziju iecirkņiem Novij Putj, Sapronovo – abus punktus 15. divīzijai.

Jaunā, t. s. „Panteras“ pozīcija, kuru vācu armijas vadība uzskatīja par izbūvētu, īstenībā izrādījās vēl tālu no tā. Tai piemita vēl daudz trūkumu, ierakumi bija nolaistā stāvoklī, bunkuru izbūve nebija pabeigta, daudzos iecirkņos trūka dzeloņstiepļu žogu pozīcijas priekšā utt. Tomēr galvenais trūkums bija tas, ka pozīcijas galvenā kaujas līnija no taktiskā viedokļa bija ļoti neizdevīgi nosprausta. Tā bija izbūvēta Veļikajas upes R krastā, kas bija zemāks par austrumu krastu un deva ienaidniekam iespēju tālu ieskatīties mūsu pozīcijas dziļumā un to pārvaldīt pat ar kājnieku ieročiem vietām līdz 3 km. Sevišķi labs ieskats mūsu pozīcijas dziļumā ienaidniekam bija 15. div. centra iecirknī un visā 19. div. frontē.

Šī trūkuma novēršanai uz 19. div. kājn. priekšnieka plkv. Veisa ierosinājumu vadība nolēma pārnest gkl. apm. 1–2 km uz priekšu – uz augstienēm Veļikajas austrumu krastā, kuras pārvaldīja upes ieleju. Bet

tas vairs nebija viegli veicams uzdevums – kaut no psiholoģiskā viedokļa. Pēc smagajām atkāpšanās kaujām galīgi nomocītais un nogurušais karaspēks, kas bija cerējis jaunās pozīcijās kaut cik būt pasargāts no aukstuma un ienaidnieka uguns, negribēja saprast, kāpēc tam ir jāatstāj izbūvētas un jau ieņemtas pozīcijas, lai otrā krastā visu atkal radītu no jauna. Gatavie ierakumi, bet galvenokārt bunkuri, kā magnēts vilka karaspēku atpakaļ. Arī laika moments bija palaists garām. Ienaidnieks jau bija paspējis pienākt pie Veļikajas upes un nonākt saskarē ar mūsu galveno kaujas līniju un pat tajā ielauzties.

Jau 1. marta agrā rītā lielinieku spēki apm. 120 vīru stiprumā, pārvarot aizsalušo upi, pārsteidzoši ielauzās mūsu galvenajā kaujas līnijā dienvidos no Kožino, kur aizstāvējās 33. k. p. piedalītā 15. papildu bataljona 4. rota, un sāka ievirzīties mežņā rietumos no Kusovihās.¹⁰ Ar 33. k. p. komandiera noorganizēto 7. rotas, instruktoru rotas un 1 vada (no 5. rotas) koncentrisko pretuzbrukumu ielauzušos lielinius atkal atsvieda un galveno kaujas līniju atjaunoja. Lielinieki pameta kaujas laukā 80 kritušos, vienu 4,5 cm prettanku lielgabalu un 4 ložmetējus. Gūstā krita tikai 4 sarkanarmieši, to vidū 2 ievainotie virsnieki – rotu komandieri. 33. k. p. šinī kaujā zaudēja 6 kritušos, to vidū 1 virsnieku, un 7 ievainotos.

Vienīgi 15. div. kreisajā spārnā un 19. div. frontē, kur kaujas saskare ar ienaidnieku vēl nebija tik cieša, galveno kaujas līniju varēja pārvietot uz priekšu bez nopietnākām kaujām, un to arī izdarīja uz līnijas Seredkina Sļepņi, Saprionovo, Grigorkino, Podbornaja, Rovnoje, Kamennaja Izgoroda, Žukovo.

Pēc galīgās noorganizēšanās jaunajās pozīcijās abu divīziju spēku sadalījums bija šāds:

- pašā kreisajā spārnā, no Vorončicas gar Sorotas upes D krastu līdz tās ietekai Veļikajas upē un tālāk Veļikajas upes R krastā līdz Mišņiem – 33. k. p. ar piedalīto 15. izl. btl. Pulka komandpunkts Seļihnovs;
- no Mišņiem (izslēdzot) gar Veļikajas upes R krastu līdz DR no Kožinas un tālāk upes A krastā gar Seredkina Sļepņu ZA malu virzienā uz Saprionovo A malu – 32. k. p. ar komandpunktu Ovečkino;

¹⁰ 15. divīzijai aizbraucot uz fronti, Paplakā palika 15. lauku papildu bataljons majora Smita vadībā. Bataljonu nosūtīja uz fronti 1944. g. februāra beigās, un tas ieradās Veļikajas upes pozīcijās vienlaicīgi ar 15. divīzijas kaujas vienībām.

- no Sapronovo (izslēdzot), augst. 93,4, Grigorkino A malas līdz Kamennaja Izgorodai – 43. k. p. ar komandpunktu Vilos;
- pašā kreisajā spārnā līdz Šepencevo – 42. k. p. ar komandpunktu Darino.

Šis sākotnējais spēku sadalījums turpmākā cīņu gaitā bija pakļauts biežām pārmaiņām. Arī korpasa aizstāvēšanas iecirkņa platumu sašaurināja, nospraužot par Z robežu līniju: Podļipenka (ieskaitot), Podgorje (izslēdzot), Žukovo (ieskaitot).

Dabīgi, ka šāda galvenās kaujas līnijas pārvietošana upes austrumu krastā izsauca lielinieku tūlītēju pretdarbību, lai atspiestu mūsu vienības atkal atpakaļ upes rietumu krastā, un šīnī frontes sektorā iedegās ļoti sīvas cīņas, kuras ievadīja lielinieku 4. marta uzbrukums Seredkina Sļepņiem. Kaujas ap šo sādžu ilga līdz 10. martam, un tā vairākkārt gāja no rokas rokā, līdz beidzot palika ienaidniekam. Mūsu pēdējā pretuzbrukumā Seredkina Sļepņu sādžai jūtamus zaudējumus bija cietušas tajā iesaistītās 32. k. p. vienības; arī 3 vācu kāpurķēžu trieciena lielgabali palika sašauti kaujas laukā.

Sakarā ar šīm cīņām 15. izl. btl., kas bija pakļauts 33. k. p. un ieņēma aizstāvēšanās iecirkni D no Mišņiem, 10. martā nomainīja I/33. k. p.; pēc nomaiņas 15. izl. btl. pārvietoja uz 15. div. kreiso spārnu un iesaistīja kaujas ešelonā Veļikajas upes A krastā iecirknī starp Pozolotina un Sapronovo sādžu.

Viena no smagākām kaujām Veļikajas upes A krastā risinājās laikā no 16. līdz 19. martam par augst. 93,4, kas atradās abu latviešu divīziju salaidnē un pārvaldīja visu Veļikajas upes ieleju 19. div. iecirknī. Zaudējot šo augstieni, kļuva problemātiska visas pozīcijas aizstāvēšana upes austrumu krastā.

Jau 15. martā štābos ienāca ziņas, ka lielinieki pulcina spēkus mežā iepretim Sapronovo sādžai un augstienei 93,4, un to izturēšanās liecināja par gatavošanos kādai aktīvai darbībai. Un tiešām, 16. martā plkst. 06.40 lielinieki atklāja ļoti spēcīgu artilērijas sagatavošanas uguni pa Sapronovo un augstieni 93,4 un šiem punktiem piegulošo apvidu, kam sekoja daudz tanku atbalstīts kājnieku trieciens. Cietušas ievērojamus zaudējumus no ienaidnieka sagatavošanas uguns, mūsu vienības kājnieku triecienu atvairīt nespēja un bija spiestas atstāt Sapronovo un augstieni 93,4.

Iecirkni no Veļikajas upes A krasta iepretim Pečanei līdz Sapronovo ieskaitot aizstāvēja 15. izl. btl., kamēr III/43. k. p. aizstāvēja pašu augstieni 93,4 un apvidu pa kreisi no tās.

Mūsu ap pusdienas laiku ievadītais pretuzbrukums ar I/32. k. p. un iebrukuma vietā iesaistītām vienībām gan padzina lieliniekus no Sapro-novo, bet atgūt augstieni 93,4 tās tomēr nespēja, lai gan cīņas ap šo augstieni ieilga līdz vēlam vakaram. III/43. k. p. vienībām, kas uzbruka augstienei 93,4 no ziemeļiem, gan izdevās atgūt dažus ierakumus, bet bija spiestas tos atkal atstāt, kad lielinieki pievakarē savukārt pārgāja pretuzbrukumā.

Šīs dienas cīņās ar savu drošsirdīgo rīcību sevišķi izcēlās 10./43. k. p. komandieris ltn. (vēlākais kapteinis un Dzelzkrusta Bruņinieka pakāpes kavalieris) Butkus. Starp ievainotiem bija arī 15. prett. btl. kom. majors Trēziņš.

Ar rīta gaismu cīņas šinī frontes iecirknī iedegās no jauna. Visi ienaidnieka mēģinājumi salauzt mūsu pretestību un paplašināt iebrukumu beidzās nesekmīgi. Arī mūsu mēģinājumi atgūt zaudēto augstieni sekmes neguva.

Vācu 18. armijas vadība, apzinoties augstienes 93,4 lielo nozīmi pozīcijas noturēšanā visā Veļikajas upes A krastā, pavēlēja VI SS korpusam atgūt šo augstieni par katru cenu.

Šo uzdevumu uzticēja 15. div. kājn. priekšniekam vplkv. Silgailim, nododot viņa rīcībā bez jau iebrukuma vietā iesaistītiem 3 kājn. bataljoniem (I/32. k. p., 15. izl. btl. un III/43. k. p.) un 15. prett. btl. arī svaigu II/44. k. p., un nozīmējot tiešam pabalstam korpusa un 15. un 19. div. artilēriju, par cik tās novietojums atļāva iedarboties šinī frontes iecirknī. Uzbrukuma izvešanai 18. armijas vadība nodeva arī vienu vācu motorizētu triecienu lielgabalu bateriju un norīkoja pabalstam vairākas triecienu bumbvedēju „Stukas“ eskadriļas.

Uzbrukums augstienei 93,4 sākās 18. martā plkst. 16.00 ar bumbvedēju uzlidojumu, kam plkst. 17.00 sekoja otrs uzlidojums. Plkst. 17.05 artilērija atklāja īsu, bet ļoti spēcīgu sagatavošanas uguni pa augstieni un ienaidnieka tuvāko aizmuguri, kam sekoja straujš kājnieku trieciens, un plkst. 17.30 augstiene bija ieņemta. Mūsu zaudējumi šinī triecienā bija niecīgi; ienaidnieku triecienu spēcīgums pilnīgi pārsteidza un pirmās stundas pēc tam tas izturējās pasīvi. Tikai 19. martā plkst. 00.30 lielinieki ievadīja nakts uzbrukumu, lai atgūtu zaudēto, un tiem arī izdevās iebrukt mūsu pozīcijā abpus Sapro-novo sādžai. Sīkstās nakts tuvciņās, kas ilga līdz plkst. 04.45, ienaidnieka iebrukumus likvidēja, un augstiene galīgi palika mūsu rokās. Pēc tam ienaidnieks savus uzbrukumus šai augstienei vairs neatjaunoja.

Šī bija pirmā kauja, kuru abas latviešu divīzijas izcīnīja kopīgi plecu

pie pleca. Tā bija arī vienīgā kauja visā karā, kad abu divīziju vienības cīnījās kopīgā latviešu vadībā.¹¹

Liels nopelns lielinieku iebrukuma norobežošanai piekrita III/43. k. p. komandierim majoram Stīpniekam un I/32. k. p. komandierim majoram Hazneram. Daudzus karavīrus par cīņās izrādīto varonību apbalvoja ar vācu Dzelzkrusta kara ordeni. Starp apbalvotiem bija arī abi 18. marta trieciena bataljonu komandieri: I/32. k. p. – maj. Hazners un II/44. k. p. – vlt. Vilks.

Par augstienes 93,4 atgūšanu vācu 18. armijas komandieris ģenerālpulkvedis Lindemans (*Lindemann*) piesūtīja vplkv. Silgailim pateicības rakstu, kā arī izteica atzinību abu latviešu divīziju karavīriem par 18. marta izšķirīgo uzbrukumu.

Ar augstienes 93,4 atgūšanu arī izbeidzās lielinieku mēģinājumi atspiest mūsu vienības upes austrumu krastā, un turpmākā kaujas darbība VI SS korpusa frontē aprobežojās ar izlūku un trieciena grupu pasākumiem un abpusēju apšaudi.

15. marta rītā apmeklējot I/42. k. p. iecirkni, no ienaidnieka prettanku lielgabala uguns krita 19. div. komandieris SS oberfīrers Šulds. Līdz 13. aprīlim divīziju pagaidām komandēja SS standartenfīrers Boks (*Bock*), kad divīzijas vadību pārņēma jaunieceltais pastāvīgais komandieris SS oberfīrers (vēlākais grupenfīrers un ieroču SS ģenerālleitnants) Štrekenbahs (*Streckenbach*), kurš to komandēja līdz Vācijas kapitulācijas dienai.

Pēc iegūtām ziņām cīņās Veļikajas upes austrumu krastā no 4. līdz 19. martam bija piedalījušās vismaz 11 ienaidnieka divīzijas. Lai gan ciesto zaudējumu dēļ dažu ienaidnieka kājnieku vienību sastāvs bija mazs, toties ienaidniekam bija daudz artilērijas un kājnieku smago ieroču, īpaši granātmetēju, kas mums dažreiz nodarīja jūtamus zaudējumus. Šīs kaujas bija prasījušas no karaspēka arī lielu fizisku piepūli un izturību. Ilgās un smagās atkāpšanās kaujās nogurušie karavīri, ierazdamies Veļikajas upes pozīcijās, cerēja tur, kaut uz brīdi, rast fizisku atvieglojumu un iespēju savest sevi kārtībā, bet notika gluži otrādi. Atvieglojuma vietā viņiem tagad nācās nepārtraukti smagi strādāt, lai ieraktos sasalušajā zemē, turklāt pastāvīgi atrodoties zem ienaidnieka uguns. Vietām purvainā pamata dēļ ierakšanās nemaz nebija iespējama, un karavīriem nācās apmierināties ar sekliem grāvīšiem. Nebija arī bunkuru, kur varētu rast patvērumu no ienaidnieka uguns un paglābties no lielā aukstuma. Ilgu laiku nācās iztikt vienīgi ar teltīm, kuras cēla no skujām un sniega.

¹¹ Šīs kaujas atcerei Daugavas Vanagu organizācija arī izraudzījusi 16. martu par Leģiona gadadienu.

Dienā uguni kurt nevarēja, jo, tiklīdz parādījās dūmi, ienaidnieks šo vietu noklāja ar spēcīgu granātmētēju uguni. Naktīs, kad dūmi nebija saredzami un būtu bijusi iespēja sildīties, visiem vienību karavīriem bija jāatrodas ierakumos, jo vienību cilvēku sastāvs ilgstošajās kaujās bija stipri sarucis. Uztura un municijas piegāde, kā arī ievainoto nogāde bija iespējama vienīgi naktīs, jo vienību vezumi atradās upes rietumu krastā. Smagi ievainotiem bieži bija jāpavada 20 un vairāk stundas lielā aukstumā klajā laukā, kamēr viņus varēja evakuēt. Naktīs piegādātais uzturs bija jau sasalis, kad tas nonāca karavīru rokās. Par spīti visiem grūtumiem un ciešanām, karavīru garastāvoklis bija možs, un viņi par tām sevišķi nesūdzējās. Visi gan izteica vienu vēlēšanos: kaut vienu nakti pārgulēt siltā istabā un kaut reizi tikt pirti, lai atbrīvotos no utīm, kas viņus ārkārtīgi mocīja.

Par spīti šīm sīvajām ciņām upes austrumu krastā, abas latviešu divīzijas marta pirmajā pusē ievērojami atspirga no grūtajām janvāra atkāpšanās kaujām, kā arī papildināja savas stipri izretinātās rindas.

15. div. savas vienības papildināja ar no dzimtenes atsūtītā 15. lauku papildu bataljona, bet 19. div. – ar 1. un I/2. apmācības pulka karavīriem.

1. apmācības pulks ieradās 19. div. rīcībā 2. martā. No šī pulka izdalīja 42. un 43. k. p. papildināšanai apm. 600 vīru katram, bet atlikumu izlietoja divīzijas trešā kājnieku pulka – 44. k. p. formēšanai.

I/2. apm. p. pltn. Taubes vadībā izbrauca uz fronti no Vaiņodes 2. martā, un pēc ierašanās divīzijas rīcībā to pilnā sastāvā iedalīja 44. k. p. kā I bataljonu.¹²

Marta sākumā 15. div. rīcībā atgriezās arī pie vācu daļām Novo-Sokoļņiku rajonā atstātās divīzijas vienības: I/33. k. p. ar piedalīto 13. rotu (kājn. lg.) un 34. k. p. Šo no divīzijas atrauto vienību kaujas gaitas (skat. shēmu Nr. 8 grāmatas pielikumā) bija šādas:

I/33. k. p. ar piedalīto 13./33. k. p. bija atstāts pie vācu 205. k. divīzijas. Ierodoties 27. janvārī vācu divīzijas rīcībā, bataljonu bez 1. rotas piedalīja majora Šitelheima (*Schüttelheim*) kaujas grupai un ierādīja aizstāvēšanās iecirkni t. s. „Barbarosas“ pozīcijās, 10 km Z no Novo-Sokoļņikiem starp Haritoncevo un Glazunu sādžam. Bataljona 1. rota jau 26. janvārī bija nosūtīta majora Vunderliha (*Wunderlich*) kaujas grupas rīcībā.

Ierādīto pozīciju bataljons ieņēma pamīšus ar 2 vācu rotām un aizstāvēja to līdz 6. februārim, kad saņēma pavēli noņemties no šīs pozīcijas

¹² 2. apmācības pulka II bataljons kapt. Laumaņa vadībā izbrauca no Vaiņodes uz fronti 24. aprīlī. No šī bataljona 19. divīzijas vadība izveidoja 19. lauku papildu bataljonu.

un atiet ZR virzienā uz t. s. „*Niebelungen*“ pozīciju līniju, kas atradās apm. 10 km R no „*Barbarosas*“ pozīciju līnijas.

Ar tumsas iestāšanos bataljons arī atrāvās no ienaidnieka un atgāja uz Faļutino, kur tas ieņēma aizstāvēšanās pozīciju R no Faļutino ar gkl. Mankovo, Šukļiha, augstiene 207,8.

7. februāra rītā, kad bataljona vienības vēl nebija paspējušas jaunajās pozīcijās noorganizēties, apm. 60 vīru lielai ienaidnieka vienībai, kas bija ģērbusies baltos maskēšanās ietērpos un ko mūsējie bija pieņēmuši par vācu vienību, izdevās ielauzties Šukļihā, kuru aizstāvēja 3. rota. Rotas komandiera noorganizētā prettriecienā lieliniekus ar zaudējumiem atkal atsveda.

Arī 8. februārī lielinieki pārsteidzoši uzbruka Mankovo sādžai, kuru aizstāvēja 2. rota. Izrādījās, ka lieliniekiem bija izdevies bez trokšņa likvidēt vācu priekšgrupu, kas bija novietota 2. rotas gkl. priekšā Faļutino sādžā. Sīvā cīņā, kas ilga apm. 1 stundu, izdevās lielinieku uzbrukumu atsist. Pēc šiem neveiksmīgiem ienaidnieka mēģinājumiem iebrukt mūsu pozīcijā kaujas darbība šīnī frontes iecirknī aprobežojās ar abpusēju apšaudi un izlūku trieciengrupu darbību. Februāra vidū bataljonu pakļāva vācu 69. zemessargu (*Landsturm*) divīzijai, kuras sastāvā bataljons cīnījās līdz atgriešanās brīdim 15. divīzijā.

Sakarā ar vācu frontes vispārējo atvilkšanu uz „Panteras“ pozīciju līniju, arī bataljons 25. februārī noņēmās no līdzšinējām pozīcijām un pēc 60 km ārkārtīgi grūta pārgājiena dziļā sniegā un lielā salā 27. februāra vēlā pēcpusdienā sasniedza „Panteras“ pozīcijas un ieņēma aizstāvēšanās pozīciju dienvidos no Aljo ezera, pieslienot savu kreiso spārnu ezera D galam pie Andrušino.

29. februāra rīta krēslā bataljona kreisajam spārnam uzbruka 2 bataljoni no sarkanarmijas 186. gvardes divīzijas un ielauzās 2./33. k. p. pozīcijās pie Andrušino. Sīvā cīņā izdevās ienaidnieka iebrukumu nosprostot un vēlāk pat atsviest, saņemot gūstā 23 sarkanarmiešus. Šīnī kaujā ar noteiktu ricību un personīgu drosmi sevišķi izcēlās 2. rotas komandieris v. v. Untenbergs.

Negūdami sekmes dienas uzbrukumā, lielinieki mēģināja ieņemt Andrušino naktī. Atklājot 2. martā ap plkst. 21.00 ļoti spēcīgu artilērijas un granātmetēju uguni bataljona aizstāvēšanās iecirknī, ienaidniekam izdevās ielauzties Andrušino. Ievadot kaujā visus bataljona vīrus, rakstvežus un braucējus ieskaitot, bataljons lielinieku iebrukumu nosprostoja Andrušino rietumu malā. Šīnī kaujā smagi ievainoja I btl. komandieri majoru Ameriku. Tikai 4. martā divīzijas rezervei tanku atbalstā izdevās Andrušino atgūt un atjaunot veco gkl.

(85)

Varoņu kapi Volhovā

*Bunkura jumta
nostiprināšana*

(87)

(86)

*42. k. p. I btl. virsnieku
grupa pēc septembra
kaujām*

Kāda kd. btl. bunkurs
„Latvju Daina“ Neveles
sektorā 1943. g.

(88)

Kapt. Birzulis izdala
piešķirtos Dzelzkrustus
Neveles sektorā

(90)

(89)

319-F kd. btl.
4. rotas karavīri
Lubānas rajonā
1943. g. vasarā

Pltn. Meija pie Neveles

(91)

Uzturziņa vezums

(92)

(93) Kara laika Rīga

(94) Apmācības

Leģionāru grupa Rīgā – Latgales ielā

(95)

Ievainotie klausās koncertu Leģiona slimnīcas dārzā Rīgā

(96)

(97) Jauniesauktie 1943. g. vasarā Rīgā

(94) Rīgas kara piemiņas muzejs

(95) 1943. gada 12. jūnijā ar karavīru un iedzīvotāju palīdzību izveidots kaujas grupējums

(98) 32. k. p. instruktoru rota Paplakā

32. k. p. karavīru grupa
Paplakā. Priekšā pulka
kom. plkv. Kripenis

(99)

Plkv. Janums sarunā
ar plkv. Kripeni

(100)

(101)

33. k. p.
3. rota
apmācībās

(102)

Jauniesauktie 1943. g.
jūnijā Ģintermuižā

Rīgas aizsargu pulka
aizsardzes gatavo Jāņu
mielastu artilēristiem Svētes
upes krastā 1943. g.

(103)

(104) Artilēristu apmācības Jelgavā. Priekšplānā maj. Rēbergs un ģen. Skaistlauks

Vaiņodē 1943. g. rudenī. 33. k. p. virsnieku un apmācītāju grupa (105)

(106)

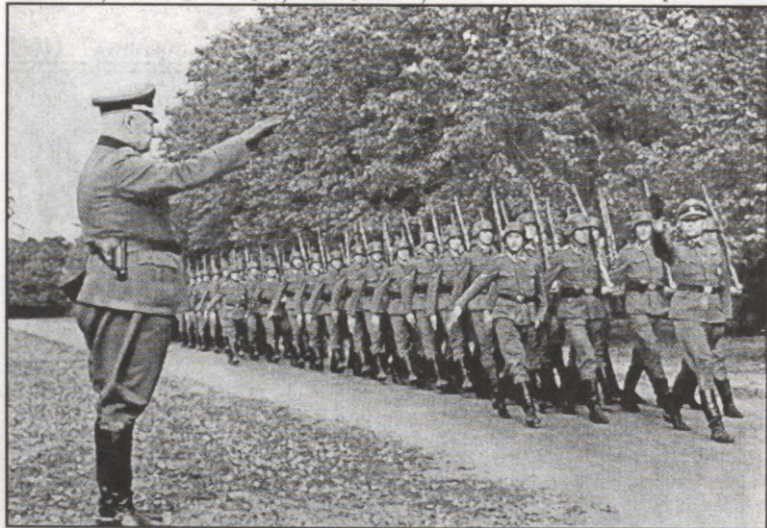

L.TS. ort. p. zīlba (v. iznākums) 33. k. p. virsnieku un apmācītāju grupa 1943. g. rudenī.

(107) 32. k. p. Paplakā

(108) Ģen. Bangerskis pieņem maj. Rubeņa komandētā sardžu btl. parādi

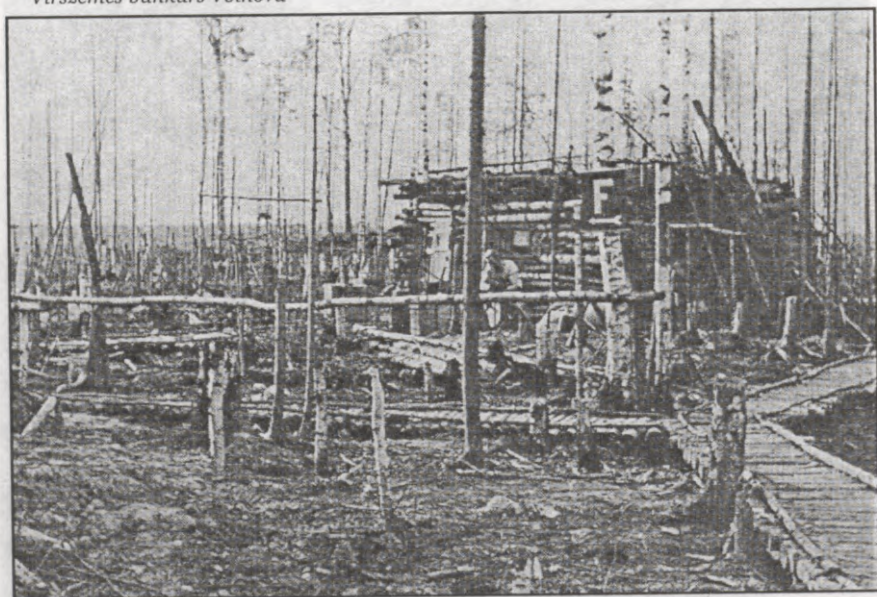

1/15. art. p. štāba btr. bunkurs Bardovo-Kudeveras pozīcijās pie Aloljas 1944. g. maijā

Maskēts bunkurs priekšējā līnijā. Volhova, 1943. g. vasara

Virszemes bunkurs Volhovā

Vplkv. Silgailis uzrunā leģionārus

(109)

Izlūkos

(110)

(111)

SS brigādefīrers grāfs fon Piklers-Burghauss, maj. Augstkalns, vltņ. Nessels

19. div. kājnieku priekšnieka v. p. i. vplkv. Silgailis ar adjutantu kapt. Kiršteinu

(112)

(113)

19. div. kom. grupenfīrers Štrekenbahs sarunā ar ģen. Skaistlauku

Prettankistu grupa Grobiņā

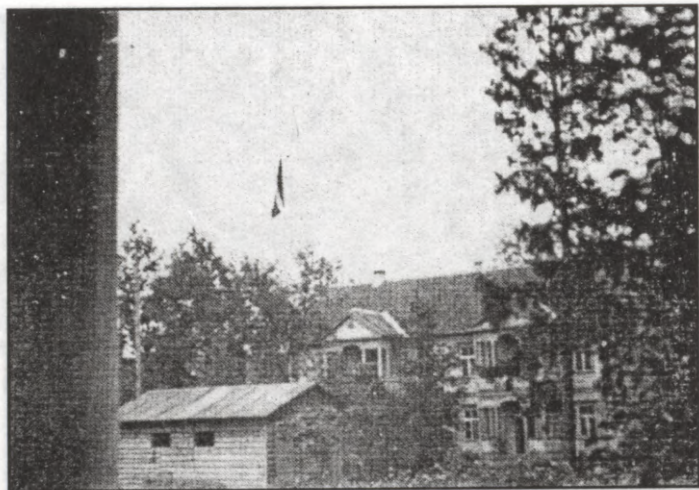
(114)

(115)

(116)

(117)

Ģintermuiža 1943. g. vasarā

(118)

5. martā bataljonu nomainīja vācu vienība, un tas saņēma rīkojumu atgriezties 15. divīzijas rīcībā.

Par majora Vunderliha kaujas grupai piedalītās 2. rotas kauju gaitām ziņas ļoti trūcīgas. Rotas komandieri jau dažas dienas pēc rotas izdalīšanas no bataljona pārvietoja uz Aviācijas leģionu. Rota, būdama iesaistīta cīņās viena starp vācu vienībām, izklida un gāja bataljonam zudumā. No visas rotas sastāva bataljonā februārī atgriezās tikai rotas virsseržants ar 11 karavīriem un 7 pajūgiem.

Aizvadītās kaujas no bataljona bija prasījušas jūtamus zaudējumus. No visa bataljona sastāva ar piedalīto 13. rotu pulkā 5. martā atgriezās tikai 7 virsnieki, 21 instruktors un 294 kareivji.

Arī 34. k. p. neiesaistīja kaujās slēgti, bet pa atsevišķiem bataljoniem, atstājot pulka štābu zināmā mērā bezdarbībā.

Jau 25. janvārī pulks bija spiests nosūtīt II bataljonu pltn. Bebra vadībā ar piedalīto 13. rotu un 1 prettanku lielgabalu vadu uz Mal. Sokolņiku rajonu vācu 83. k. div. rīcībā. Šeit lieliniekiem bija izdevies dziļš iebrukums vācu 547. k. p. iecirknī, un bataljons saņēma pavēli ieņemt uztverošu pozīciju Sonkinas sādžas rajonā. Sīvās atvairīšanas cīņās ar uzbrūkošiem lielinieku spēkiem bataljons bija spiests pakāpeniski atiet un 4. februārī ieņēma pozīciju pie Muhino. Atrazdamies nepārtrauktās kaujās, bataljons cieta lielus zaudējumus un, tā kā tas bija sadalīts pa rotām starp vācu vienībām, tad daļa tā karavīru noklida. Pozīciju pie Muhino bataljons noturēja līdz 6. februārim un pēc tam, saskaņā ar saņemto pavēli, atgāja uz t. s. „*Niebelungen*“ pozīcijas līniju, kur ieņēma aizstāvēšanās pozīciju pie Hraņiem. 7. februārī notika bataljona komandiera maiņa. Ar 15. div. pavēli par II/34. k. p. komandieri iecēla kapt. Sproģi. Līdzšinējo btl. komandieri pltn. Bebri pārvietoja uz 15. apmācības un papildu bataljonu, kas atradās Jelgavā. Lielo zaudējumu dēļ II btl. 19. februārī nomainīja vācu vienības un to atvilka rezervē, novietojot 34. k. p. štāba tuvumā, kas tanī laikā atradās Grihново sādžā. Līdz atgriešanās brīdim 15. divīzijā bataljonu kaujās vairs neievadīja.

31. janvāra vakarā arī I/34. k. p. ar piedalīto 14. rotu (prett. lg.) bez 2 vadiem pltn. Druvaskalna vadībā nosūtīja vācu 83. k. div. rīcībā uz Majevo rajonu, kur lielinieki bija guvuši sekmes un iedragājuši vācu fronti. 1. februāra pēcpusdienā I/34. k. p. ieņēma uztverošu pozīciju Usadiščas sādžas rajonā, apm. 7 km A no Majevo stacijas. Izlaidis cauri uztverošai pozīcijai atējošās kaujas ešelona vienības, bataljons saņēma pavēli 3. februāra naktī plkst. 01.00 noņemties no uztverošās pozīcijas un, atejot ZR virzienā, ieņemt jaunu uztverošu pozīciju pie Kulakovo sādžas. Bataljona atkāpšanās laikā vācu XLIII korpuss mainīja pakļauto

divīziju darbības robežas, un līdz ar to I/34. k. p. tagad skaitījās pakļauts vācu 69. zemessargu divīzijai.

Bataljonam sasniedzot Anuškovo sādžu, jaunā divīzijas vadība pavēlēja tam atgriezties Usadiščē un ieņemt iepriekšējo uztverošo pozīciju. 3. februārī plkst. 04.00 bataljons ar 4. rotu kolonnas galvā devās atpakaļ uz Usadišči. Bataljona komandieris, būdams pārliecībā, ka Usadišče vēl nav ienaidnieka ieņemta, nebija noorganizējis pietiekamu apsardzību. Bataljons, sasniedzot ieleju starp Anuškovo un Usadišči, pēkšņi sadūrās ar stipriem lielinieku spēkiem. Nīknās nakts tuvciņās krita apm. puse 4. rotas karavīru, to vidū arī 4. rotas komandieris kapt. Babris. Arī 2. rota cieta ievērojamus zaudējumus, un bataljons bija spiests atiet uz Anuškovo, kur tas ieņēma pozīciju sādžas dienvidu nogāzē. Pozīcija bija samērā atklāta un pakļauta ienaidnieka apšaudei, kas nesa bataljonam jūtamus zaudējumus. Bez tam ienaidniekam bija izdevies izveidot maisu ap šo sādžu ar šauru izeju uz aizmuguri. Pēdējā atradās zem lielinieku apšaudes, kādēļ municijas piegāde un ievainoto nogāde varēja notikt vienīgi naktī. 4. februārī ievainoja arī btl. komandieri pltn. Druvaskalnu, un tā vietā stājās 2. rotas komandieris vlt. Kļaviņš. Bataljona kaujas sastāvs bija sarucis uz apm. 120 vīriem; dažās vienībās no ierindas bija izgājuši visi virsnieki.

Naktī uz 5. februāri bataljons kopā ar maisā esošām vācu vienībām saskaņā ar pavēli atstāja Anuškovo, lai ieņemtu aizstāvēšanās pozīciju Smertnoje ezera Z galā. Bataljona jaunais aizstāvēšanās iecirknis atradās purvainā apvidū, kādēļ karavīri bija spiesti bunkuru vietā celt sniega būdas, jo apvidus neatļāva ierakties. 8. februārī ievainoja arī vlt. Kļaviņu. Visā bataljonā tagad bija tikai 2 virsnieki, un tā komandēšanu pārņēma 14. rotas ltn. Leitītis. Arī bataljona kaujas sastāvs bija ļoti mazs – nepilns 100 vīru. Izdarot pārgrupējumus, bataljona vienībās izdevās iegūt vēl kādus 30 vīrus kaujas sastāvam. 8. februārī bataljons saņēma pavēli ieņemt jaunu aizstāvēšanās iecirkni Smertnoje ezera rietumu krastā pret ezera vidu. Iecirknis bija mierīgs, un pozīcija samērā labi izbūvēta. Šinī iecirknī bataljons atradās līdz 25. februārim, kad tas sakarā ar vācu frontes atvilkšanu uz „Panteras“ līnijas pozīcijām atgāja kopā ar 69. zemessargu divīziju uz Bardovo rajonu, apm. 50 km uz ZR pa ceļu Bikovo, Hlupkina, Čurilova, Mečihanovo, Čertež, Fokino, Popova. Sasniedzot Čurilovu, bataljonam bija pavēlēts ieņemt uztverošu pozīciju uz līnijas Čurilova – Stružki. Šī uzdevuma veikšanai bataljonam piedalīja vienu vāji apbruņotu vācu trauksmes rotu (*Alarm Kompanie*), sastāvošu no gados veciem vezumniekiem. Pēc nakts pārgājiena bataljons 26. februāra rītā ieņēma norādīto uztverošo pozīciju un noturēja līdz divīzijas norādītam

laikam, t. i., 26. februārim plkst. 18.00, lai gan tas jau no paša rīta bija kaujas saskarē ar lielinieku sekojošām priekšējām vienībām. Bez tam bataljona labā spārna vienība – 1. rota – jau plkst. 14.00 bija patvaļīgi atstājusi pozīciju, par savu atiešanu neziņojot bataljona komandierim. Rota bija atgājusi pa taisnāko ceļu uz Lugiem (1,5 km A no Vodobega), kur atradās bataljona vezumi, un ziņoja pulkam, ka pārējās bataljona vienības kritušas lielinieku gūstā. Pēc 2 dienām rota atkal pievienojās bataljonam „Panteras“ pozīcijās.

Pēc ļoti nogurdinoša pārgājiena grūtos ziemas apstākļos bataljons 27. februārī sasniedza „Panteras“ pozīciju un ieņēma aizstāvēšanās iecirkni iepretim Popovas sādžai un R no tās, atstājot Korosteļu sādžā kā priekšgrupu 14. rotu ar tai piedalītiem vācu radiotelegrāfistiem. Rotu tanī laikā komandēja kaprālis, un tās kaujas sastāvā bija tikai 20 vīru. Rotai nebija vairs arī neviena prettanku lielgabala, jo visi lielgabali bija vai nu zaudēti kaujās, vai arī nosūtīti uz aizmuguri labošanai. Jau nākošā dienā 14. rota zem ienaidnieka spiediena atgāja uz Popovu, kur tā ieņēma pozīciju sādžas A malā. 29. februāra pievakarē lielinieki uzbruka Popovas sādžai no A un Z, piespiežot 14. rotu sādžu atstāt. Tā kā Popovas sādža pienāca ļoti tuvu „Panteras“ pozīcijai, gandrīz pie pašiem tās dzeloņstieplu žogiem, tad lielinieki, izmantojot Popovu kā izdevīgu vietu slēptai pieejai un izejas stāvokļa ieņemšanai uzbrukumam, 1. martā 3 reizes uzbruka I btl. iecirknī, bet visi viņu uzbrukumi sabruka pozīcijas aizstāvju ugunī. Pirmos 2 uzbrukumus lielinieki izdarīja tikai granātmetēju uguns pabalstā, bet trešo uzbrukumu – jau spēcīgā artilērijas pabalstā.

Paredzot, ka ienaidnieks varētu Popovu izmantot arī par izejas stāvokli uzbrukumam ar tankiem, divīzijas vadība nolēma Popovu nodedzināt. Šo uzdevumu uzņēmās bataljonu komandējošais ltn. Leitītis personīgi ar 10 vīriem. Naktī no 1. uz 2. martu mūsu patruļai izdevās aiziet lielinieku aizmugurē un savai nodrošināšanai izlikt mīnas ceļā, kas ved no Popovas austrumu virzienā. Ap plkst. 02.00 patruļa pārsteidzoši uzbruka Popovas sādžai no muguras un, šaujot ar raķetēm māju salmu jumtos, sādžu nodedzināja. Patruļa atgriezās bez zaudējumiem ar 10 gūstekņiem. Nākošā rītā bataljonā ieradās 69. zemessargu div. komandieris ģenerālmajors Reins, lai personīgi pateiktos I btl. karavīriem par viņu varonīgajām cīņām un veiksmīgo patruļas darbību, un apbalvoja 50 vīrus ar Dzelzkrustu un citām goda zīmēm.

Naktī no 2. uz 3. martu bataljonu nomainīja vācu vienības. 3. marta agrā rītā bataljons devās uz Lugiem pie bataljona vezumiem, kur atpūtās līdz 5. martam. 5. marta vakarā bataljons atgriezās pulkā, kas bija novietots R no Opočkas – Pustoškas šosejas. 6. martā bataljona komandēšanu

pārņēma tikko no dzimtenes atbraukušais pltn. Kleinbergs. Tanī pašā dienā arī 34. k. p. izgāja no XLIII korpusa pakļautības un atgriezās 15. div. rīcībā.

Jau nākošā dienā, 7. martā, 34. k. p. saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās iecirkni starp 33. un 32. k. p., nomainot 32. k. p. labā spārna vienības. Tā kā 34. k. p. ierādītais iecirknis sākumā bija tikai 3 km plats, tad pulks to ieņēma tikai ar II btl. kaujas ešelonā, atstājot I btl. rezervē. Bet jau 10. martā sakarā ar cīņām Veļikajas upes A krastā pulks saņēma pavēli paplašināt ieņemto aizstāvēšanās iecirkni vairāk pa kreisi līdz mežīņam A no Glišino, nomainot šini iecirkni esošās 32. k. p. vienības.

Līdz ar to 34. k. p. bija spiests ievadīt kaujas ešelonā arī I btl., kas pozīciju ieņēma pa kreisi no II bataljona. 8. martā ievainoja II/34. k. p. komandieri kapt. Sproģi, un bataljona komandēšanu pārņēma vltņ. Šmits.

Smagajās aizstāvēšanās kaujās Novo-Sokoļņiku rajonā un vēlākās atkāpšanās cīņās 34. k. p. bija zaudējis 54 kritušos, 240 ievainotos un 22 bez vēsts pazudušos. Par cīņās izrādīto varonību 108 karavīrus apbalvoja ar vācu Dzelzkrustu un 76 karavīrus – ar trieciennozīmi (*Sturmabzeichen*).

Ar marta vidu štābos arvienu noteiktāk ienāca ziņas, ka lielinieki pulcina spēkus un izdara dažādus sagatavošanās darbus Veļikajas upes A krastā, galvenokārt stūrī, ko veidoja Veļikajas un Sorotas upes. Arī lielinieku artilērija likās piešaujāmajies, galvenokārt pa augstieni Čortova Gora, Strečno rajonā. Tanī pašā laikā ļoti aktīvi kļuva arī lielinieku nakts lidotāji. Viss tas norādīja, ka ienaidnieks šini frontes iecirkni gatavojas lielākam uzbrukumam.

Tā kā 15. div. komandpunkts atradās pārāk tuvu galvenajai kaujas linijai Aļehnovo sādžā, tad to 25. martā pārvietoja vairāk uz DR – uz Krjuku sādžu. Tanī pašā vakarā sākās ienaidnieka nakts lidotāju ļoti spēcīgi uzbrukumi mūsu pozīcijas aizmugurei, galvenokārt satiksmes ceļiem un ceļu mežgliem, kas turpinājās visu nakti. 26. martā plkst. 05.45 ienaidnieks atklāja ārkārtīgi spēcīgu artilērijas, granātmetēju un zalvju lielgabalu uguni pa mūsu pozīcijām Veļikajas upes lokā no Sorotas upes ietekas Veļikajas upē līdz Glišino. Šī viesuļuguns ilga apm. 1 stundu, un tās smagums gūlās 34. k. p. iecirknī. Ienaidnieka uguns bija tik spēcīga, ka pilnīgi nomāca visus 34. k. p. ieročus. Tanī pašā laikā ienaidnieka smagā artilērija ar spēcīgu uguni apšaudīja mūsu pozīciju dziļumā, vērsot to galvenokārt pret mūsu baterijām.

Plkst. 06.45, pārnesot savu artilērijas uguni no mūsu priekšējām

pozīcijām dziļumā, ienaidnieka kājnieki, pārvarot aizsalušo Veļikajas upi, ielauzās 34. k. p. iecirknī starp Soborovu un Kusovihu.

Lielinieki ātri paplašināja iebrukuma vietu dienvidrietumu un sevišķi dienvidu virzienā. Ienaidnieka nolūks, kā redzams, bija pārķert pēc iespējas ātrāk lielceļu Šaņino – Novorževa, lai ielenktu tos spēkus, kas aizstāvējās Sorotas upes dienvidu krastā un Novorževas rajonā. Sakarā ar to 33. k. p. bija spiests atlikt savu kreiso spārnu un ieņemt ar savām rezervēm pozīcijas Veļikajas upes austrumu krastā dienvidos no Sorotas upes ar fronti uz rietumiem. Arī 32. k. p. bija spiests atlikt savu labo spārnu.

26. martā ap plkst. 11.00 ienaidnieka kājnieki jau bija pienākuši apm. 300 m ziemeļrietumos no Seļihново, kā arī ieņēmuši Gaļičina Strečno un mežu austrumos no Glišino. Tās pašas dienas rītā plkst. 08.00 15. div. kājn. priekšnieks vplkv. Silgailis saņēma pavēli doties uz 34. k. p. komandpunktu, pārņemt savā rīcībā visas iebrukuma vietā iesaistītās divīzijas vienības, kā arī tikko pēdējā naktī no gkl. divīzijas rezervē izvilktu 15. izl. btl. (dažas šī bataljona vienības vēl nebija paspējušas nonākt savās jaunajās apmešanās vietās) un, noorganizējot pretuzbrukumu, atsviest iebrukušo ienaidnieku upes austrumu krastā.

Vplkv. Silgailim ierodoties 34. k. p. komandpunktā, kas atradās augstienē 94,4 pie Steržņevo, viss pulka štābs ar pulka komandieri plkv. Zeniņu priekšgalā atradās ugunskaujā ar uzbrūkošo ienaidnieku, kas bija paspējis pienākt komandpunktam uz dažiem simtiem metru un to pa daļai pat ielenkt. Pārējās pulka vienības bija izklidinātas un sakari ar tām pārtraukti. Vienīgie, kas vēl pretojās uzbrūkošajam ienaidniekam starp Gaļičinu un Steržņevo, bija 13./34. k. p. (kājn. lg. rt.), pulka štāba un kaujas ešelona vienību atsevišķi karavīri. Sevišķi nopelni šīs līnijas noturēšanā piekrita 13. rotas komandierim vltm. Brivkalmam un sapieru vada komandierim ltn. Piterānam. Kājnieku lielgabalu apkalpes līdz pēdējai granātai apkaroja uzbrūkošo ienaidnieku un atstāja savas lielgabalu pozīcijas tikai tad, kad lielinieku spēcīgās viesuļuguns dēļ nebija iespējams tiem piegādāt municiju un ienaidnieks to pozīcijas apgāja. Dažus lielgabalus apkalpes bija spiestas saspridzināt, bet pašas turpināja cīņu kā strēlnieki. Ltn. Piterāns izcēlās ar savas trieciengrupas sekmīgiem prettriecieniem, apturot ienaidnieka straujo virzišanos.

Lai gan 34. k. p. zaudējumi bija stipri lieli, tomēr tie nebija tik smagi, kā pirmajā brīdī likās, jo daudzi karavīri, lielinieku viesuļugunij sākoties, bija patvaļīgi aizgājuši uz dziļāko aizmuguri, bet vēlāk atgriezās pulkā. Šie karavīri pa lielāku daļu bija no papildinājuma, kuru pulks bija saņēmis dažas dienas iepriekš; viņi tikai iepriekšējā naktī bija iegājuši iera-

kumos. Minētais papildinājums sastādījās no bij. 2. robežsargu pulka kareivjiem, kurus 1944. g. marta otrā pusē bez virsniekiem un instruktoriem nosūtīja no Rīgas VI SS korpusa papildināšanai. Šie karavīri bija iesaukti tikai februārī un ļoti vāji apmācīti. Arī viņu cīņas griba tanī laikā nebija augstu vērtējama. Pēc izkraušanās st. Abrene šie karavīri negribēja klausīt pavēlei doties pie kaujas vienībām, jo uzskatīja sevi par iesauktiem tikai valsts robežu apsardzībai. Daudzi turpat dezertēja.

Šādos apstākļos nebija ko domāt par 34. k. p. vienību iesaistīšanu pretuzbrukumā. Vplkv. Silgailis varēja ievadīt pretuzbrukumā vienīgi 15. izl. btl. kapt. Lapaiņa vadībā virzienā gar Strečno ezera ziemeļrietumu malu uz Čortova Goru, lai iegūtu vismaz pēdējo, kas pārvaldīja visu apvidu iebrukuma vietā.

Plkst. 13.00 vienlaicīgi ar vācu 273. grenadieru pulka pretuzbrukumu tanku un artilērijas pabalstā virzienā Jahnova, Mošina, kurā piedalījās arī 33. k. p. 7. rota ar pulka trauksmes rotas atliekām, sākās arī 15. izl. btl. pretuzbrukums. Par spīti 15. izl. btl. un vācu vienību enerģiskajam pretuzbrukumam, stāvokli pilnā mērā atjaunot vairs neizdevās. Kaujai apmirstot, fronte nostabilizējās uz vispārējās līnijas Ustje – Patjuģi – Strečno ezera D gals, tālāk cauri mežam austrumos no Strečno ezera – Aluferovas DA gals, kur pieslējās vecajai kaujas līnijai.

Šīs dienas uzbrukumā lieliniekiem bija izdevies iegūt Veļikajas upes R krastā apm. 3 km dziļu un 4 km platu placdarmu.

Visi ienaidnieka mēģinājumi nākošās dienās paplašināt 26. marta iebrukumu dienvidu un dienvidrietumu virzienos beidzās nesekmīgi. Vienīgi rietumu virzienā, kur aizstāvējās 32. k. p. vienības un kur fronte bija ļoti vāji ieņemta, ienaidniekam 27. martā izdevās nedaudz paplašināt savu iebrukumu, ieņemot mežiņus, kas atradās austrumos no ceļa Ovečkino – Aluferova. Šī frontes iecirkņa pastiprināšanai tanī pašā dienā ievadīja tikko no dzimtenes atsūtīto III/32. k. p. pltn. Skudruļa vadībā. 32. k. p. izbraucot uz fronti, minētais bataljons palika Paplakā, lai turpinātu apmācības. Nelaimīgā kārtā pltn. Skudrulis jau 29. martā, izlūkojot pozīciju, krita no ienaidnieka snaipera lodes.

Tāpat arī vācu turpmākie pretuzbrukumi, nolūkā atsviest ielauzušos ienaidnieku, beidzās nesekmīgi. Sevišķi nesekmīgs bija 29. marta agrā rītā paredzētais vācu motorizētā pulka pretuzbrukums gar Strečno ezera ziemeļrietumu malu virzienā uz Čortova Goru.

Vācu vienības bija ieņēmušas izejas stāvokli uzbrukumam dažus simtus metru aiz mūsu 15. izl. btl. priekšējiem ierakumiem. Šīs vienības savlaicīgi neizmantoja triecienam mūsu artilērijas sagatavošanas uguns pārņemšanas momentu. Šo kavēšanos izmantoja ienaidnieks, kas pēc

mūsu artilērijas uguns pārņemšanas atklāja ļoti spēcīgu pretzagatavošanas uguni, galvenokārt granātnetēju, pa atklātā apvidū izejas stāvokli esošajiem vācu kājniekiem, nodarot tiem īsā laikā smagus zaudējumus; dažās vienībās no ierindas izgāja līdz 70% no sastāva.

Arī vācu augstākās vadības noorganizētais 31. marta pretuzbrukums ar lielākiem vācu spēkiem (322. gren. pulks un 23. div. fizilieru btl.), piedaloties „Tiger” tipa tankiem un triecienu lielgabaliem, ļoti stipras artilērijas uguns un „Stukas” bumbvedēju atbalstā pret placdarmā esošo ienaidnieka ziemeļu flangu vispārējā virzienā Aluferova, Glišino sevišķas sekmes nedeļa. Uzbrukumu ievadīja agrā rītā mūsu artilērijas stipra zagatavošanas uguns, kurai ap plkst. 08.00 sekoja „Stukas” bumbvedēju viļņveidīgie uzbrukumi, un cīņa ilga visu dienu. Arī lielinieku aviācija bija visai aktīva, sevišķi pēcpusdienā. Tikai pievakarē kaujas troksnis aprīma.

Lai gan arī turpmāko dienu kaujas ap iebbrukuma vietu bija sivas, taču tās tālu atpalika tam sparam, ar kādu ienaidnieks bija ievadījis savu uzbrukumu 26. martā.

Ievērojot to, ka 15. div. vienības, izņemot 33. k. p., šinīs kaujās bija cietušas lielus zaudējumus un divīzijas kaujas iecirkņi bija ievadītas vairākas vācu armijas vienības, vācu vadība 3. aprīlī pakļāva visas ap lielinieku iebbrukumu vietu Veļikajas upes R krastā iesaistītās 15. div. kaujas ešelona vienības, kā arī 33. k. p. vācu 13. gaisa spēku lauku divīzijai (*Luftwaffen Feld-Division*), kas ietilpa vācu 50. korpusā, paredzot 15. div. vienību pakāpenisku izvilkšanu no kaujas līnijām. Nomaiņa sākās naktī no 5. un 6. aprīlī, un kā pirmos nomainīja 34. k. p. un 15. izl. btl., kas aizvadītājās kaujās bija cietuši visvairāk. Pēc nomaiņas 34. k. p. un 15. izl. btl. pārvietoja rezervē uz Losu rajonu, apm. 15 km DR no ceļu mezgla pie Šaņino. 7. aprīlī 34. k. p. saņēma pavēli pārformēties 3 bataljonu sastāvā, paredzot III btl. saņemt no Paplakas. Visus atlikušos pulka karavīrus iedalīja I bataljonā un par tā komandieri iecēla līdzšinējo pulka adjutantū majoru (toreiz kapt.) Ķīliti. Kā II bataljonu pulkā iedalīja 15. izl. btl. kapt. Lapaiņa vadībā. Šinī rajonā pulks atradās līdz 14. aprīlim, kad tas saskaņā ar saņemto pavēli uzsāka pārvietošanos uz Bardovo aizstāvēšanās pozīcijām.

Kā nākošo vienību nomainīja 32. k. p. un pārvietoja uz aizmuguri Adamkovo rajonā. Bet jau nākošā dienā sakarā ar lielinieku spiedienu pret 19. div. labo spārnu, pulka I un II bataljonam no jauna nācās doties atpakaļ uz pirmajām kaujas līnijām, lai piedalītos 19. divīzijas aizstāvēšanās kaujās. Abiem bataljoniem paredzētās atpūtas vietā nācās sliktos ceļa apstākļos veikt ap 50–60 km lieku pārgājienu uz paredzētās atpūtas vietu un atpakaļ.

33. k. p. nomainīja 16. aprīlī, un tas devās uz jaunajām Bardovo pozīcijām. Pēc lielinieku 26. marta uzbrukuma pulkam sašaurināja aizstāvamā iecirkņa platumu, nosakot par kreiso robežu Veļikajas upi. Šinī starplaikā pulks sekmīgi atvairīja visus lielinieku mēģinājumus pārvarēt Sorotas upi. Lielu atbalstu upes aizstāvēšanai pulkam tagad sniedza 2 „miglas metēju“ (*Nebelwerfer*) baterijas, kas bija novietotas pulka darbības joslā. Ļoti aktīva bija lielinieku artilērija, kas dienā izšāva līdz 2000 šāviņu pa pulka iecirkni, bet zaudējumi no šīs uguns pulkam bija samērā neievērojami.

Isi pirms pulka nomaņas lielinieki 13. aprīlī ar lielākiem spēkiem uzbruka 33. k. p. iecirknī Voroniča, Glaskovskaja Arteļ. Ar spēcīgu artilērijas viesuļuguni lieliniekiem izdevās nomākt mūsu galvenās kaujas līnijas ieročus un, pārvarot Sorotas upi, iebrukt mūsu pozīcijās. Ar mūsu visu ieroču šķiru saskaņotu pret darbību izdevās iznīcināt lielinieku celtās laipas pie Glaskovskaja Arteļ un ienaidnieku ar smagiem zaudējumiem atsviest atkal pāri upei.

14. aprīlī lieliniekiem izdevās no jauna pārvarēt Sorotas upi ziemeļos no Voroničas un izveidot saspridzinātā dzelzceļa tilta galā ne visai dziļu priekštilta pozīciju. Bet jau nākošā dienā ar 7./33. k. p. pretuzbrukumu ltn. Sproģa vadībā pārnākušo lielinieku rotu pilnīgi iznīcināja. Ienaidnieks zaudēja 70 kritušo un 30 gūstekņus.

Naktī no 15. uz 16. aprīli pulku nomainīja vācu 436. gren. pulks, un tas pēc nomaņas tūdaļ devās tieši uz Bardovo pozīcijām.

Nevarēdami paplašināt Veļikajas upes R krastā iegūto placdarmu dienvidu un dienvidrietumu virzienos, lielinieki arvienu vairāk pastiprināja spiedienu pret 19. div. labo spārnu un flangu, kas savukārt piespieda 19. div. pagarināt sava labā spārna fronti, pārnēsot to upes R krastā un atliecot uz līnijas Teļičino, Aluferova, kā arī iesaistīt šinī frontes sektorā arvienu jaunas vienības.

Jau 18. martā, cīņu laikā par augst. 93,4, II/42. k. p., kas aizstāvējās divīzijas pašā kreisajā spārnā, pārvietojās uz Novij Putj rajonu, kur to pakļāva 43. k. pulkam. Aizgājušā II/42. k. p. kaujas iecirkni aizpildīja, pagarinot abu kaimiņu bataljonu – III/42. k. p. un vācu II/41. gaisa spēku lauku pulka – kaujas iecirkņus.

Marta otrā pusē kaujas ešelonā ievadīja arī tikko saformēto 44. k. p., ierādot tam mierīgāko divīzijas kreisā spārna iecirkni ziemeļos no Podbornajas sādžas. Tādā kārtā atbrīvotās 42. k. p. vienības pakāpeniski ievadīja 43. k. p. iecirknī, kamēr 43. k. p. pēc nomaņas pārvietoja upes R krastā divīzijas labā flanga nodrošināšanai, jo pēc ienākušām ziņām varēja priest, ka ienaidnieks gatavojas lielākam uzbrukumam šinī frontes

sektorā. Vairākkārt pārgrupējot bataljonus un pat rotas un mainot vienību pakļautību, spēku sadalījums 19. div. kaujas joslā 5. aprīlī no rīta, kad sākās ienaidnieka lieluzbrukums 19. div. labajam spārnā, bija šāds:

Pašā labajā spārnā upes R krastā – 43. k. p., ar komandpunktu Kupru sādžā. Daļa pulka vienību skaitījās divīzijas rezervē un bija novietota sādžās pulka komandpunkta tuvumā, bet daļa atradās kaujas ešelonā uz linijas Teļičino, Aluferova ar fronti pret lielinieku placdarmu, un tālāk gar Veļikajas upes R krastu no Aluferovas līdz Nasimovo kā nodrošinājums mūsu pozīcijai upes A krastā, kuras gkl. pieslēdzās upei iepretim Pečanes baznīcas kalnam. Kaujas ešelonā atradās arī vācu vienības, kas bija piedalījušās nesekmīgajā 31. marta pretuzbrukumā Glišino virzienā. Naktī no 4. uz 5. aprīlī 19. div. rīcībā nodotais I/32. k. p. majora Haznera vadībā nomainīja pie Novij Putj novietoto I/42. k. p., kas vēl tanī pašā naktī ieņēma pozīciju Veļikajas upes A krastā iecirknī Pečanes baznīcas kalns, Sapronovo. Līdz ar to visi 42. k. p. 3 bataljoni bija atkal pakļauti 42. k. p. komandierim, kura komandpunkts tagad atradās Vilu sādžā. 42. k. p. aizstāvēja divīzijas centra iecirkni upes A krastā no pieslejas punkta upei iepretim Pečanes baznīcas kalnam līdz Podbornajas sādžai. Visi 3 bataljoni bija iedalīti kaujas ešelonā, pie kam I btl. aizstāvēja pulka kreiso iecirkni, III btl. – centru, bet II btl. – labo iecirkni. Ziemeļos no 42. k. p. aizstāvējās 44. k. p. ar komandpunktu Podļipenkas sādžā.

Atzīmējams, ka 4. aprīļa naktī pāri fronteī pārnāca 2 leģionāri no 32. k. p., kuri iepriekšējo dienu kaujās bija krituši lielinieku gūstā, bet propagandas nolūkā atkal atlaisti. Lielinieki šinī frontes sektorā bieži pielietoja arī skaļruņus propagandai latviešu un krievu valodās.

Tāpat kā naktī pirms 26. marta lieluzbrukuma, tā arī naktī no 4. uz 5. aprīlī ļoti rosīgi darbojās lielinieku aviācija, apmētājot bumbām visus satiksmes ceļus, artilērijas pozīcijas un apdzīvotās vietas mūsu pozīciju aizmugurē. 5. aprīlī plkst. 06.00 lielinieki atklāja spēcīgu artilērijas un granātmetēju uguni pa mūsu ierakumiem upes A krastā un pozīcijas dziļumā, un ap plkst. 06.45 sākās to uzbrukums 20 tanku atbalstā, uz kuriem atradās desanta grupas pa 5–8 vīriem uz katra tanka. Uzbrukuma smagpunkts bija augst. 93,4 un Grigorkino sādža. Vairāku stundu ilgajā kaujā 42. k. p. ienaidnieka uzbrukumu visumā atsita, sašaujot tuvciņā 14 tankus. Tikai salaidnē starp III un II bataljonu pie Grigorkino lieliniekiem izdevās iebrukums un nācās atlikt abu bataljonu iekšējos spārnus. Līdz plkst. 14.00 lielinieki vēl divas reizes mēģināja paplašināt iebrukuma vietu, bet tika atsisti. Vienīgi austrumos no augst. 93,4 tiem izdevās gūt vietējus panākumus, bet ar mūsu prettriecieniem stāvokli atkal atjau-

noja. Ap pusdienas laiku 42. k. p. rīcībā ieradās viena rota no 44. k. p., kuru pulks tūdaļ iesaistīja iebrukuma vietā. Ap plkst. 15.00 lielinieki no jauna sāka savilkēt spēkus uzbrukumam Grigorkino sādžas rajonā, bet ar mūsu smago kājnieku un artilērijas uguni sapulcētos spēkus izklidināja. Plkst. 16.40 pēc 10 minūšu artilērijas sagatavošanas uguns 6./42. k. p. un no 44. k. p. atsūtītā rota ltn. Kampes vadībā pārgāja pretuzbrukumā pret ielauzušos ienaidnieku. Ciešot samērā lielus zaudējumus un krītot ltn. Kampem, mūsu pretuzbrukums panākumus neguva. 5. aprīļa vakarā, kaujas darbībai apstājot, lielinieki visā 42. k. p. iecirknī bija atsīstīti, izņemot 600 m dziļu un apm. 400 m platu iebrukumu pie Grigorkino sādžas. Savos nemitīgajos uzbrukumos ienaidnieks bija zaudējis ap 400 kritušo, kamēr 42. k. p. zaudējumi bija 39 kritušie un 89 ievainotie. Starp kritušiem bija arī I/42. k. p. komandieris kapt. Bergs un viņa adjutants ltn. Auziņš. Abi krita no granātmētēju uguns, kad tie agrā rītā, ienaidnieka viesuļugunij sākoties, steigās uz bataljona novērošanas punktu. Pa visu cīņas laiku ļoti aktīva bija ienaidnieka aviācija, kas ar klāja ieročiem apšaudīja mūsu ierakumus un bombardēja mūsu aizmuguri.

Nakti no 5. uz 6. aprīli 42. k. pulkam pakļāva I/32. k. p. Pēdējo ievirzīja kaujas ešelonā iepretim iebrukuma vietai pie Grigorkino, līdz ar ko tika atjaunota frontes nepārtrauktība šinī iecirknī. Agrā rītā atkal bija manāma lielinieku grupēšanās Grigorkino rajonā. Ar mūsu visu ieroču sekmīgu pretsagatavošanās uguni lielinieku nolūks no jauna uzbrukt šinī rajonā, acīm redzot, tika izjaukts. Jau no rīta mūsu novērošanas dienests ziņoja par ienaidnieka spēku pārvietošanos uz dienvidiem, kas turpinājās visu 6. aprīli. Visu dienu ļoti intensīva bija ienaidnieka aviācijas darbība, noņemot degbumbas un sprāgstbumbas. Ienaidnieka artilērija savu uguni vērsa galvenokārt pret mērķiem upes R krastā.

7. aprīļa rītā lielinieki atklāja stipru traucējošu uguni pa 19. div. labā spārna aizmuguri, pie kam uguns arvienu pastiprinājās. Ap plkst. 10.00 ienaidnieka viesuļuguns gūlās uz mūsu pozīcijām abpus Veļikajas upei rajonā Aluferova, Pečane, Sapronovo, kam sekoja kājnieku uzbrukumi aviācijas atbalstā. Iedegās ļoti sīvas kaujas abos Veļikajas upes krastos, kuru rezultātā mūsu vienības, kas aizstāvējās Aluferovas tajonā, tika atspiestas. Ap plkst. 13.30 ienaidnieks bija sasniedzis Pečanes baznīcas kalna augstieni. Mūsu ap plkst. 14.30 ievadītais pretuzbrukums piespieda ienaidnieku Pečanes baznīcas kalnu atkal atstāt. Atjaunot iepriekšējo galveno kaujas līniju šinī rajonā mūsu vienībām tomēr neizdevās. Upes A krastā lielinieki šinī dienā uzbuka tikai 42. k. p. labā spārna iecirknim, ko aizstāvēja I/42. k. p. Par spīti ienaidnieka viesuļugunij un

nemitīgiem kājnieku uzbrukumiem, bataljons savas pozīcijas dienā noturēja, un tikai vakarā ap plkst. 20.00, uzbrūkot spēcīgas artilērijas uguns atbalstā, lieliniekiem izdevās iebrukt bataljona centra iecirknī un atspiest tur esošo 2. rotu apm. 200 m atpakaļ līdz pašam rotas komandpunktam.

Šai dienā ar artilērijas granātas šķembu ievainoja padusē 19. div. kājnieku priekšnieku plkv. Veisu, kad tas, ienaidnieka viesuļugunij sākoties, mašīnā steidzās uz 42. k. p. komandpunktu Vilu sādžā. Smagi ievainoto plkv. Veisu lidmašīnā nogādāja Rīgā un ievietoja SS lazaretē Latgales ielā, kur viņš 16. aprīlī no gūtā ievainojuma mira. Bija apstājusies pukstēt dedzīga latviešu patriota, visai drošsirdīga karavīra un izcila komandiera sirds.

Tā kā bija sākusies 15. div. vienību izvilkšana no frontes un kaujas smagums pārsviedās uz 19. divīzijas iecirkni, tad 15. div. kājn. priekšniekam saskaņā ar VI SS korpusa rīkojumu bija jānodas uz 19. divīziju un pagaidām jāuzņemas tās kājnieku priekšnieka pienākumi.

Arī 8. aprīlī lielinieki turpināja savus uzbrukumus upes R krastā stipras artilērijas uguns un aviācijas atbalstā, un jau ap plkst. 10.00 atspieda mūsu vienības no Pečanes baznīcas kalna, bet ap plkst. 16.30 šis kalns bija atkal mūsu rokās. Ap plkst. 19.00 lielinieki no jauna uzbruka šim baznīcas kalnam un to ieņēma.

Upes A krastā šinī dienā kaujas intensitāte nebija tik liela kā iepriekšējā dienā. Naktī no 7. uz 8. aprīlī I/42. k. p. rīcībā tika nodota 15. div. sapieru bataljona 3. rota vltm. Ijaba vadībā. Tanī pašā naktī plkst. 03.30 šī rota pēc īsas artilērijas un granātmetēju sagatavošanas uguns devās pretuzbrukumā 2./42. k. p. iecirknī pret tur iebrukušo ienaidnieku un atguva daļu no 2. rotas ierakumiem. Bet jau ap plkst. 09.00 sākās lielinieku pretuzbrukums stipras artilērijas un granātmetēju uguns un aviācijas atbalstā, un atspieda 3./15. sap. btl. vēl vairāk atpakaļ.

Pēc sīvām iepriekšējo dienu kaujām 9. aprīlī frontē bija iestājies klušums ar retu abpusēju apšaudi. Vienīgi ienaidnieka aviācija bija aktīva. Šinī dienā II/32. k. p. nomainīja frontē II/42. k. pulku. Pēdējais palika 42. k. p. rezervē. Arī 10. aprīlī nekāda nozīmīgāka kaujas darbība nenotika.

10. aprīlī ap pusdienas laiku divīzijas kājnieku priekšnieks vplkv. Silgailis bija sapulcējies uz apspriedi 43. k. p. virsniekus pulka komandpunkta bunkurā Kupru sādžā. Ap plkst. 13.00 ienaidnieks atklāja stipru artilērijas uguni pa mūsu priekšējiem ierakumiem frontē Teļičino, Pečane un pa 42. k. p. labā spārna iecirknī upes A krastā, kā arī pa divīzijas aizmuguri. Pēc apm. pusstundas ienaidnieka kājnieki tanku atbalstā pārgāja triecienā upes R krastā apm. 2 km platā frontē. Vācu vienības, kas

aizstāvēja šo iecirkni, ienaidnieka spiedienu neizturēja un lielā nekārtībā atgāja. Stāvoklis kļuva kritisks visai 19. divīzijai, kad ienaidnieks, ātri sekodams atpakaļ plūstošām vienībām, tuvojās līnijai Čaški, Kosigina, Batari, Babino, līdz ar to draudot aiziet aizmugurē 19. divīzijas spēkiem, kuri aizstāvējās upes A krastā. Ar 43. k. p. kom. vietas pag. izpild. pltn. Taubes¹³ enerģisko rīcību atkāpjošās vienības apturēja uz Kupru līnijas. Pēc tam div. kājnieku priekšnieks ievadīja pretuzbrukumā pret uzbrūkošā ienaidnieka kreiso spārnu visas brīvās 43. k. p. vienības virzienā Kupri, Pečanes baznīcas kalns. Šo mūsu vienību enerģiski izdarīto pretuzbrukumu ienaidnieks, kaut būdams pārspēkā, neizturēja un lielā steigā atkāpās. Tumsai iestājoties, mūsu gkl. bija atkal atjaunota. Vienīgi svarīgo Pečanes augstieni, kas pārvaldīja visu purvaino ieleju starp Teļičino un Novij Putj, vairs neizdevās atgūt. Ievērojamu atbalstu mūsu šīs dienas pretuzbrukumā sniedza vācu „Stukas“ bumbvedēji. Arī lielinieku aviācija ļoti rosīgi piedalījās šīs dienas kaujās. Par šo sekmīgo pretuzbrukumu 43. k. p. komandiera v. p. i. pltn. Taubi apbalvoja ar vācu 2. šķiras Dzelzkrustu.

Tā kā ar Pečanes zaudēšanu lielā mērā bija apdraudēts 42. k. p. labais spārns, kas pieslēgās Veļikajas upes austrumu krastam iepretim Pečanei, tad I/42. k. p. bija spiests pagarināt un atlikt savu labo spārnu, ieņemot pozīciju gar Veļikajas upes A krastu iepretim Pečanei un Novij Putj ar fronti pret rietumiem.

Gūdami sekmes upes R krastā, lielinieki ap plkst. 14.00 ar vājākiem spēkiem sāka uzbrukumu arī Veļikajas upes A krastā 42. k. p. labajam spārnā; tiem izdevās ielauzties I btl. kreisā spārnā, D no Saprionovo, kur aizstāvējās 3. rota. Ar kreisā kaimiņa 6. rotas prettriecieniem pirms tumsas iestāšanās izdevās atjaunot 3. rotas iepriekšējo stāvokli. Ciņa ilga visu pēcpusdienu, un prettriecieni mainījās ar lielinieku pretuzbrukumiem.

Pēc šīm kaujām līdz 19. divīzijas pārvietošanai uz Kudeveras pozīcijām nekāda nozīmīgāka kaujas darbība šinī frontes sektorā vairs nenotika. Gan lielinieki vēl mēģināja vienā vai otrā vietā uzbrukt ar vājākiem spēkiem, bet šie mēģinājumi sabruka mūsu ugunī vai arī ienaidnieku atsveda atpakaļ ar mūsu prettriecieniem, kur tam bija izdevies iebrukt mūsu galvenajā kaujas līnijā.

Kā pirmā 19. divīzijas vienība pārvietojanos uz jauno darbības rajonu – Kudeveras pozīcijām austrumos no Opočkas – 19. aprīlī sāka 43. k. p. Dažas dienas vēlāk, pēc nomaiņas ar vācu vienībām, uz Opočkas rajonu pārvietoja arī pārējās divīzijas vienības.

13 43. k. p. komandieris plkv. Lobe tani laikā bija atvaļinājumā.

AIZSTĀVĒŠANĀS BARDOVO – KUDEVERAS POZĪCIJĀS

Sakarā ar VI SS korpusa smagajām aizstāvēšanās kaujām Veļikajas upes krastos vācu armijas vadība nolēma pārvietot to uz pasīvāku iecirkni, t. s. Bardovo – Kudeveras pozīcijām apm. 50 km austrumos no Opočkas. Korpusa vienību nomaīņa un izvilksana no frontes nenotika vienlaicīgi. Vispirms aprīļa sākumā no kaujas līnijām izņēma 34. un 32. k. p., kā arī 15. izl. btl., kas aizvadītajās kaujās bija visvairāk cietuši, un pārvietoja atpūtā korpusa aizmugurē. Pārējās korpusa vienības frontē nomainīja tikai aprīļa otrā pusē, un tās tūdaļ pārvietoja uz jauno darbības rajonu.

Pārvietošanu uz jaunajām pozīcijām abu divīziju vienību lielākā daļa veica parastajā gājiena kārtībā, izņemot dažas, kuras pārvietoja līdz Opočkai ar autotransportu un arī pa dzelzceļu. Bija iestājies pavasara šķīdonis, kas padarīja ceļus gandrīz nelietojamus; pat šosejas Ostrova – Opočka virskārta bija tik lielā mērā izbraukta, ka vietām automašīnas bija jāvelk ar speciāliem vilcējiem.

Pēc grūta un ārkārtīgi nogurdinoša pārgājiena vienības, sasniegušas jauno darbības rajonu, tūliņ – bez iespējas kaut cik atpūsties un apkopties – ieņēma tām ierādītos aizstāvēšanās iecirkņus. Vācu vienību nomaīņa un jaunās aizstāvēšanās pozīcijas galīga ieņemšana ieilga līdz aprīļa beigām.

Korpusam ierādītā aizstāvēšanās iecirkņa platums bija apm. 46 km, no kuriem apm. 20 km veidoja ezeri. Jauno pozīciju korpuss ieņēma ar 15. divīziju dienvidos un 19. ziemeļos uz vispārējās līnijas Beloje ezers, Učonoje ezers, Hvoino ezers, Verhņeje ezers, Boļ. Ostrije ezera A gals, Ploskoje ezers, Černoje ezers, Kamennoje ezera R mala, Ostrovito ezers, Krema, Isakovo, Andrušino, Aljo ezera R mala, Senkovo (Aljo ezera Z galā).

Ievērojot frontes lielo platumu, abas divīzijas bija spiestas iedalīt kaujas ešelonā visus trīs kājnieku pulkus. Pēc nobeigtās pozīcijas ieņemšanas spēku sadalījums tajā bija šāds:

– 15. divīzija:

labajā spārnā – 32. k. p. no Beloje ezera (ieskaitot) līdz Kozlu sādžai, Boļ. Ostrije ezera A galā (ieskaitot). Pulka komandpunkts – mežiņā 0,5 km ZA no Ješenas sādžas;

centrā – 33. k. p. no Kozliem (izslēdzot) līdz Prisenoje ezeram. Pulka komandpunkts – mežiņā starp Detkovo un Borčaviču sādžām;

kreisajā spārnā – 34. k. p. no Prisenoje ezera līdz Ostrovito ezera DR galam. Pulka komandpunkts – Siņicinas sādžas ZR malā;

– 19. divīzija:

labajā spārnā – 44. k. p. no Ostrovito ezera DR gala līdz augst. 255,9, apm. 1 km rietumos no Tropino sādžas (ieskaitot). Pulka komandpunkts – Vidrino;

centrā – 43. k. p. no augst. 255,9 (izslēdzot) līdz Ļeonkovo sādžai (ieskaitot). Pulka komandpunkts – mežiņā Kobicino sādžas ZA galā;

kreisajā spārnā – 42. k. p. no Ļeonkovo sādžas (izslēdzot) gar Aljo ezera rietumu malu līdz Senkovo (ieskaitot). Pulka komandpunkts – Kožino.

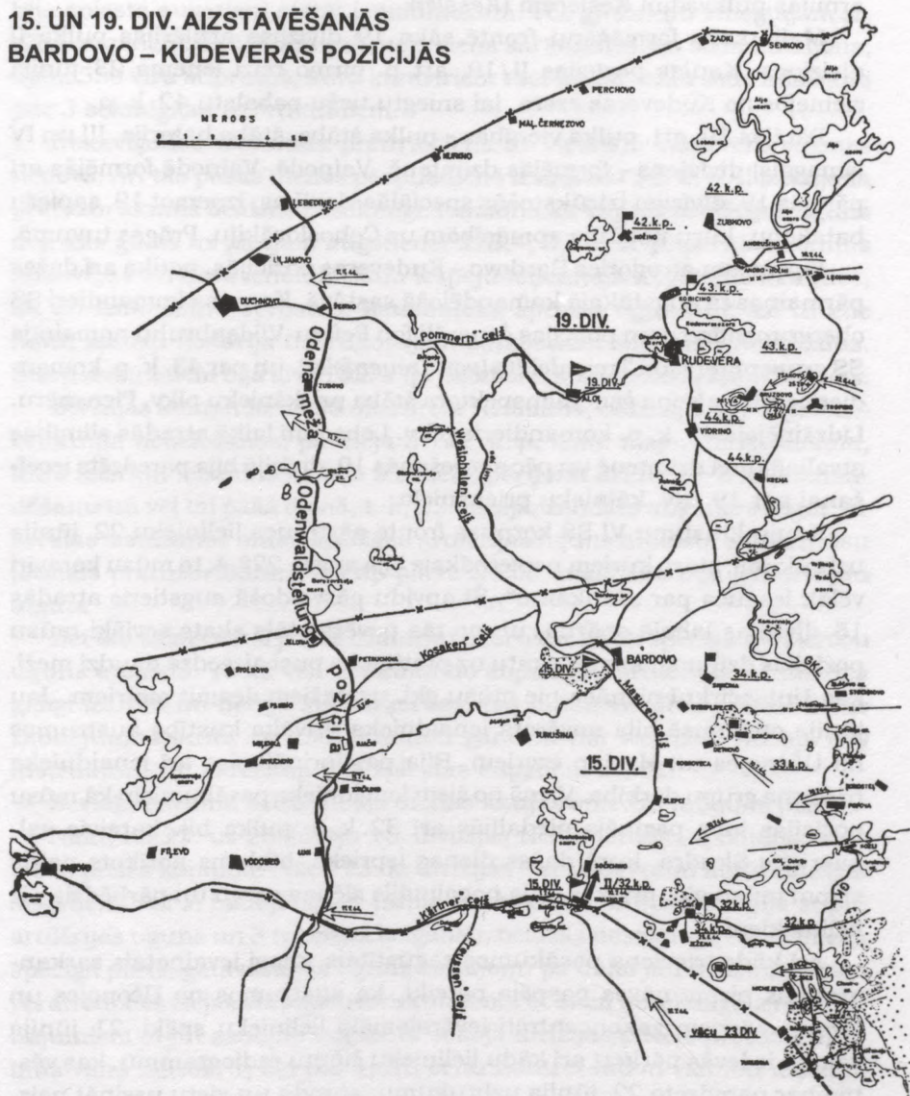
Jaunās pozīcijas apvidus bija ļoti paugurains, ar daudz ezeriem un vāji attīstītu ceļu. Visā korpusa joslā šķīdoņa laikā nebija neviena derīga apgādes ceļa. Slikto ceļu dēļ vienību vezumi nevarēja savlaicīgi sasniegt vienības, nerunājot par autotransportu, kura darbība šinī laikā bija pilnīgi paralizēta. Bija dienas, kad vienības palika bez uztura. Arī municijas piegāde radīja ārkārtīgas grūtības. Tikai vēlāk, iestājoties sausam laikam, apstākļi uzlabojās un karavīri atspirga, jo līdz 1944. g. jūnija otrai pusei nekāda nozīmīgāka kaujas darbība šinī frontes sektorā nenotika, atskaitot abpusēju trieciengrupu darbību un parasto artilērijas apšaudi, par cik to atļāva mūsu ierobežotais municijas daudzums.

Izmantojot kaujas darbības klusumu, korpuss intensīvi stājās pie karaspēka apmācības, noorganizējot dažādus kursus – instruktoru, prettaņu lielgabalu un citus. Lielāko daļu no šiem kursiem koncentrēja Krasnīje rajonā apm. 25 km ZR no Opočkas, kur tanī laikā atradās arī 15. lauku papildu bataljons un korpusa rīcībā ieradies 3. robežapsardzības pulks.¹⁴ Visus Krasnīje rajonā novietotos kursus līdz ar 15. lauku papildu

¹⁴ VI SS korpuss saņēma abu latviešu divīziju papildināšanai pavisam 3 robežas apsardzībai saformētos pulkus: 1., 2. un 3. robežsargu pulku. 1. un 2. rb. pulku korpusa vadība izformēja un to karavīrus sadalīja 15. un 19. divīzijas vienību papildināšanai, kamēr 3. rb. pulku atstāja vienkopus sādžās Zilupes A krastā Krasnīje tuvumā.

Shēma Nr. 11

15. UN 19. DIV. AIZSTĀVĒŠANĀS
BARDOVO – KUDEVERAS POZĪCIJĀS

bataljonu un 3. robežapsardzības pulku apmācības ziņā pakļāva vācu armijas pulkvedim Kesleram (*Kessler*).

Maijā savu formēšanu frontē sāka 19. divīzijas artilērijas pulka II divīzions. Kaujas pozīcijas II/19. art. p. pirmo reizi ieņēma 23. jūnijā ziemeļos no Kudeveras ezera, lai sniegtu tiešu pabalstu 42. k. p.

Pārējās 19. art. pulka vienības – pulka štābs, štāba baterija, III un IV (smagais) divīzions – formējās dzimtenē, Vaiņodē. Vaiņodē formējās arī pārējās 19. divīzijai iztrūkstošās speciālās vienības, izņemot 19. sapieru bataljonu, kuru nosūtīja apmācībām uz Čehoslovākiju, Prāgas tuvumā.

Korpusam atrodoties Bardovo – Kudeveras pozīcijās, notika arī dažas pārmaiņas tā augstākajā komandējošā sastāvā. Korpusa komandieri SS obergruppenfireru un policijas ģenerāli fon Feferu-Vildenbruhu nomainīja SS grupenfirers fon Treienfeldts (*von Treuenfeldt*), un par 43. k. p. komandieri iecēla Leģiona ģenerālinspektora štāba priekšnieku plkv. Plensneru. Līdzšinējais 43. k. p. komandieris plkv. Lobe tanī laikā atradās slimības atvaļinājumā dzimtenē un pēc atgriešanās 19. divīzijā bija paredzēts iecelšanai par 19. div. kājnieku priekšnieku.

Kauju klusumu VI SS korpusa frontē pārtrauca lielinieku 22. jūnija uzbrukumi, starp kuriem nopietnākais bija augst. 228,4; to mūsu karavīri vēlāk iesauca par „Jāņkalnu“. Šī apvidu pārvaldošā augstiene atradās 15. divīzijas labajā spārnā, un no tās pavērās tāls skats sevišķi mūsu pozīcijas dziļumā, kamēr skatu uz pretinieka pusi aizsedza daudzi meži, kas šīnī iecirknī pienāca pie mūsu gkl. uz dažiem desmit metriem. Jau jūnija otrā pusē bija novērota ienaidnieka dzīvāka kustība austrumos no Učonojes un Hvoino ezeriem. Bija pastiprinājusies arī ienaidnieka trieciena grupu darbība. Vienā no šiem ienaidnieka pasākumiem kā mūsu pozīcijas labs pazinējs piedalījās arī 32. k. p. pulka bij. kareivis valmierietis Skudra, kurš dažas dienas iepriekš, būdams norīkots nakts slēpnī mūsu gkl. priekšā, bija nogalinājis slēpņa sargu un pārbēdzis pie lieliniekiem.

Arī kāds trieciena pasākumos sagūstītais smagi ievainotais sarkanarmietis pirms nāves paspēja pateikt, ka austrumos no Učonojes un Hvoino ezeriem sakoncentrēti ievērojamāki lielinieku spēki. 21. jūnija vakarā izdevās pārķert arī kādu lielinieku šifrētu radiogrammu, kas vēstīja par paredzēto 22. jūnija uzbrukumu; stundu un vietu uzzināt neizdevās.

22. jūnijā ap plkst. 08.00 pēc spēcīgas artilērijas un granātmetēju sagatavošanas uguns lieliniekiem izdevās pārvarēt Veļikajas upi, kas dažu simtu metru garumā šķērso spraugu starp Učonojes un Hvoino ezeriem, un iebrukt mūsu pozīcijās augstienē 228,4. Ezeru spraugu un

augstieni aizstāvēja 32. k. p. 9. rota, kas pēc apm. 1 stundas sīvas cīņas bija spiesta augstieni atstāt ienaidniekam. Pēc gūstekņu sniegtajām ziņām augstienē 228,4 bija uzbrucis viens sarkanarmijas soda bataljons, apm. 550 vīru stiprumā, kura karavīriem esot bijusi solīta soda atlaišana pēc 3 sekmīgiem uzbrukumiem.

Nekavējoties izdarītais prettrieciens ar vietējām rezervēm sekmes nedeva. Arī tās pašas dienas pēcpusdienā ievadītais 32. k. p. II bataljona pretuzbrukums beidzās nesekmīgi. Ienaidnieka stiprās artilērijas uguns dēļ, kas gūlās uz pieejām augstienei 228,4, II/32. k. p. pretuzbrukums nokavējās un deva ienaidniekam iespēju ieņemtajā augstienē ierakties, kā arī izlikt mīnu sprostus. Ienaidnieka spēcīgā uguns un arī izliktie mīnu sprosti nodarīja uzbrūkošajam bataljonam smagus zaudējumus. Starp ievainotiem bija arī II/32. k. p. bataljona komandieris kapt. Līdums.

Divīzijas komandieris SS oberfirers Heilmans, uzzinājis par šī pretuzbrukuma neizdošanos, pavēlēja III/32. k. p. kom. majoram Hazneram, kura iecirknī ienaidnieks bija iebrucis, pārņemt arī II/32. k. p. komandēšanu un vēl tai pašā dienā, t. i., 22. jūnijā, zaudēto augstieni atgūt. Ar krēslas iestāšanos mūsu spēcīgās artilērijas uguns atbalstā sākās mūsu jaunais pretuzbrukums, un ap plkst. 24.00 augstiene bija gandrīz jau atgūta.

Bet tad sākās atkal jauns lielinieku uzbrukums ļoti spēcīgā visu ieroču uguns atbalstā. Tā kā visi ierakumi no abpusējās artilērijas uguns bija galīgi izārdīti un nebija kur aizķerties, tad mūsu vienības, ciešot lielus zaudējumus (krita vai tika ievainoti gandrīz visi virsnieki un ap 150 instruktoru un kareivju), bija spiestas augstieni atstāt.

Sevišķi teicamu atbalstu šīs dienas kaujās sniedza mūsu artilērija.

Nakti no 22. uz 23. jūniju 15. divīzijas rīcībā ieradās 1 bataljons no labās puses kaimiņa – vācu 23. k. divīzijas – ar uzdevumu atgūt zaudēto augstieni. Arī šī bataljona 23. jūnija uzbrukums, kuru atbalstīja stipra artilērijas uguns un 3 trieciena lielgabali, beidzās nesekmīgi. Ienaidnieka spēcīga pretsagatavošanas uguns bataljonu pa daļai jau iznīcināja, tam vēl atrodoties izejas stāvoklī uzbrukumam. Pēc šiem nesekmīgajiem mēģinājumiem atgūt zaudēto augstieni sekoja divīzijas pavēle pretuzbrukumus vairs neizdarīt, bet par katru cenu noturēt mūsu vienību ieņemto sprostpozīciju.

Šī kauja par augstieni 228,4 bija radījusi nesaskaņas starp 32. k. p. komandieri plkv. Krīpeni un divīzijas komandieri SS oberfireru Heilmanu, kuru rezultātā plkv. Krīpens lūdza viņu atbrīvot no pulka komandiera amata. Šo lūgumu VI SS korpusa vadība arī ievēroja, un 26. jūnijā plkv. Krīpens 32. k. p. komandēšanu nodeva jaunieceltam pulka koman-

dierim pltn. Aperātam. 29. jūnijā plkv. Krīpens aizbrauca Leģiona ģenerālinspekcijas rīcībā.

32. k. p. ciesto lielo zaudējumu dēļ 15. divīzijas vadība bija spiesta 25. jūnijā izvilkt no divīzijas kreisā spārna iecirkņa 34. k. pulku bez I bataljona un 7. jūlijā arī I bataljonu, un pārvietot uz augstienes 228,4 rajonu, lai nedotu ienaidniekam iespēju paplašināt iebrukumu mūsu pozīcijā. Līdzšinējā 34. k. p. iecirkņa aizstāvēšanu uzdeva tā kaimiņu vienībām, pagarinot pēdējo aizstāvēšanās iecirkņus: 33. k. pulkam – uz ziemeļiem līdz Kamenņojes ezera D galam, un 19. divīzijai – pārņemot iecirkni no Kamenņojes ezera D gala līdz Ostrovito ezeram. Bez 34. k. p. augstienes 228,4 rajonā iesaistīja vēl 15. sap. bataljonu, 33. k. pulka 8. (ložm.) rotu un dažas citas sīkas vienības. Ar šiem papildu spēkiem izdevās atsist visus lielinieku mēģinājumus turpmākās dienās paplašināt iebrukumu. Vienīgi 26. jūnijā lieliniekiem, uzbrūkot no augstienes 228,4 uz dienvidiem, izdevās izvirzīties līdz Belojes ezeram un ielenkt III/32. k. p. un dažas 34. k. p. vienības, kas vēl turējās zemes šaurumā starp Belojes un Učonojes ezeriem. Ar savlaicīgi noorganizēto 10./32. k. p. un 34. k. p. štāba rotas 2 vadu pretuzbrukumu ltn. Leitiša vadībā ielenktās vienības izdevās atbrīvot. Mūsu galvenā kaujas līnija šinī frontes iecirknī galīgi izveidojās uz līnijas: meža A mala austrumos no Turubinas un Barsuku sādžām, augstiene 211,0, Mihejevas sādžas A mala, augstiene 205,5.

Vienlaicīgi ar uzbrukumu augstienei 228,4 lielinieki 22. jūnijā plkst. 08.00 atklāja ļoti stipru artilērijas, prettanku lielgabalu un granātmetēju uguni arī pa 34. k. p. I bataljona ierakumiem. Pārnēsot artilērijas uguni mūsu pozīcijas dziļumā, lielinieki apm. 100 vīru sastāvā pārgāja triecienā apm. 150 m platā frontē DR no Stehnovo, un tiem izdevās iebrukt 1. rotas ierakumos. Niknā tuvciņā 1. rota iebrūkošo ienaidnieku ar zaudējumiem atkal atsveda. Pēc šīs neveiksmes lielinieki gatavojās otrreiz iebrukt šinī iecirknī, bet ar mūsu savlaicīgi atklāto artilērijas pretsagatavošanas uguni ienaidnieku izklīdināja, tam vēl atrodoties izejas stāvoklī uzbrukumam.

22. jūnijā lielinieki uzbruka ar lielākiem spēkiem arī 19. divīzijas iecirknī. Viņu uzbrukuma mērķis, acīm redzot, bija iegūt apvidu pārvaldošo augst. 261,1 pie Gruzdovo sādžas. Agrā rītā ar gaismu lielinieki atklāja stipru artilērijas uguni 44. un 43. k. p. iecirkņos, kas vēlāk pastiprinājās augst. 255,9, augst. 257,0 un augst. 261,1 rajonā. Sekoja kājnieku trieciens, un ap plkst. 07.00 ienaidnieks ielauzās mūsu pozīcijā un ieņēma augst. 255,9, kas atradās salaidnē starp 44. un 43. k. pulku, no kurienes triecās augst. 261,1 virzienā. Ar 44. un 43. k. p. patstāvīgi ievadītiem prettriecieņiem, kas laika ziņā sakrita, izdevās ienaidnieku ar zaudēju-

miem atsviest un atjaunot iepriekšējo galveno kaujas līniju. Arī šo uzbrukumu lielinieki izdarīja ar soda vienībām.

Šis uzbrukums bija gaidīts. Pirms šī uzbrukuma 43. k. p. iecirknī notvēra 2 lielinieku „caurlidējus“, kuriem bija izdevies slepeni pārnākt mūsu gkl. Šo „caurlidēju“ uzdevums bija kopā ar citiem pārnācējiem, kuriem bija izdevies izlist cauri mūsu galvenajai kaujas līnijai jau agrāk (pēdējos gan manīja, bet nenotvēra), noorganizēt spridzināšanu mūsu frontes aizmugurē. Šie notvertie „caurlidēji“ arī sniedza ziņas par gaidāmo uzbrukumu.

Pēc šī neveiksmīgā uzbrukuma lielinieki vēl pāris reizi atkārtoja uzbrukumus šinī iecirknī, bet bez sekmēm.¹⁵

6. jūlijā 15. divīziju atstāja tās kājnieku priekšnieks vplkv. Silgailis, lai uzņemtos Leģiona ģenerālinspekcijas štāba priekšnieka pienākumus.

15 Šie spēcīgie lielinieku uzbrukumi ierobežotiem mērķiem lika domāt, ka to nolūks bija, no vienas puses, saistīt vācu spēkus šinī frontes sektorā, lai aizkavētu rezervju pārvietošanu uz Vitebskas rajonu, kur 22. jūnijā bija sākusies lielinieku lielofensīva, no otras puses, lai uzbrukumu sekmju gadījumā iegūtu izdevīgus apvidus punktus turpmākam lieluzbrukumam šinī frontes sektorā.

ATKĀPŠANĀS UZ VIDZEMES KAUJAS LAUKU *

1944. g. 22. jūnijā lielinieki ievadīja lieluzbrukumu Vitebskas rajonā un pārrāva vācu fronti. Sakarā ar šo pārrāvumu un Sarkanās armijas ātro virzīšanos uz priekšu vācu armijas vadība bija spiesta atvilkt vairāk uz rietumiem arī savu fronti ziemeļos no Vitebskas.

Atraušanās no ienaidnieka šinī frontes sektorā bija paredzēta nakti no 10. uz 11. jūliju. Priekšdarbus uzsāka jau 9. jūlijā, pārvietojot uz aizmuguri divīzijas dienestus, vienību vezumus un municiju, atstājot pozīcijās pie ieročiem tikai ļoti ierobežotu municijas daudzumu. Visi šie priekšdarbi, domājams, nevarēja palikt ienaidnieka nepamanīti; tā izlūklidmašīnas tanī laikā bieži pārlidoja mūsu aizmuguri. Iespējams, ka arī partizāni, kuri lielā skaitā darbojās vācu armijas aizmugurē, sniedza lieliniekiem ziņas par mūsu gatavošanos atiešanai. Piemēram, bija stingri aizliegts karaspēkam kaut ko dedzināt pirms atraušanās no ienaidnieka, bet jau 9. jūlijā mūsu aizmugurē daudzās vietās bija redzami ugunsgrēki un dūmu mākoņi. Domājams, ka šos ugunsgrēkus bija radījuši partizāni, lai signalizētu lieliniekiem.

Pēkšņi 10. jūlijā ap plkst. 10.00 ienaidnieks visā korpusa frontē, sevišķi galveno ceļu iecirkņos, atklāja īsu, bet ārkārtīgi spēcīgu artilērijas, granātmetēju un prettanku lielgabalu uguni.

Daudzās vietās ienaidnieks iepriekšējā naktī bija novietojis maskētus prettanku lielgabalus savos priekšējos ierakumos un tagad ar tiešu tēmēšanu apkaroja mūsu novērošanas punktus un uguns ligzdas.

Šī uguns bija tik pārsteidzoša un spēcīga, ka daudzi no mūsu ieročiem nepaspēja pat atbildēt. Pēc artilērijas sagatavošanas ienaidnieka kājnieki tanku atbalstā pārgāja triecienā.

Šis plašā frontē uzsāktais lielinieku uzbrukums mūsu vienības pa daļai pārsteidza, jo iepriekš nebija novērots nekas tāds, kas liecinātu par lielinieku gatavošanos uzbrukumam. Gluži otrādi, pēc uzbrukumiem augstieņu 228,4 un 261,1 rajonos ienaidnieks korpusa frontē visumā

* Skat. shēmu Nr. 12 grāmatas pielikumā.

izturējās ļoti pasīvi, vietām pat pārāk pasīvi, piem., tā artilērija un kājnieku ieroči nemaz neatbildēja uz mūsu uguni; naktīs lielinieku ierakumi vietām bija tukši.

Mūsu vienības daudzās vietās ienaidnieka triecienus neizturēja un atkāpās. Galvenais iemesls tam bija municijas trūkums, jo visa municija iepriekšējā dienā un naktī bija nogādāta uz aizmuguri. Bez tam uz mūsu kājnieku pretošanās gribu iespaidu atstāja arī tas, ka karaspēks zināja par gaidāmo atkāpšanos. Dažos iecirkņos, galvenokārt ārpus ienaidnieka uzbrukuma smagpunktiem, mūsu vienības tomēr aizstāvējās pat līdz vēlam vakaram, kaut gan blakus iecirkņos tām bija jau aizplūduši garām ienaidnieka tanki un pat kājnieki. Viss tas lielā mērā sajauc karaspēka vienības un izjauca vadības aparātu, kādēļ vietām rotas un pat vadi bija spiesti darboties patstāvīgi. No iepriekš paredzētās plānveidīgās atkāpšanās nekas neiznāca. Gan pulku un bataljonu komandieri centās noorganizēt jaunu pretošanos uz atkāpšanās plānā paredzētām pretošanās pozīcijām vai arī ar prettriecieniem apturēt ienaidnieka virzīšanos, taču ienaidnieka tanku apejošie manevri piespieda arī šīs uz ātru roku ieņemtās pretošanās pozīcijas priekšlaicīgi atstāt. Viss tas radīja daudz dramatisku momentu divīziju atkāpšanās gaitā.

15. divīzijas iecirknī lielinieku uzbrukuma smagpunkts bija vērsts ziemeļos no Boļ. Ostrije ezera pret 33. k. p. labo spārnu, kur to tankiem izdevās dziļi ielauzties mūsu pozīcijā R no Popovas sādžas un ar apejošām kustībām uz DR, virzienā uz Krasnīje, apdraudēt atiešanu tām 15. divīzijas vienībām, kuras bija iesaistītas D no Boļ. Ostrijes ezera. Šīm vienībām – 32. un 34. k. p. – bija izdevies, par spīti ienaidnieka spiedienam, 10. jūlija vēlā pēcpusdienā kaut cik atkal sakārtoties un ieņemt pretošanās pozīciju R no Veļikajas upes uz līnijas Ježena, Lavi.

Būdami apdraudēti no lielinieku tanku smailēm kā no ZA, tā arī no DA, kas bija ielauzušās labās puses kaimiņā – vācu 23. k. divīzijas iecirknī, abi pulki bija spiesti šo tikko ieņemto pretošanās pozīciju atkal atstāt un lielā steigā atiet aiz Aloljas upes. Šis manevrs izdevās bez lielākiem zaudējumiem, vienīgi pateicoties II/32. k. p. pretuzbrukumam virzienā Krasnīje, Sočihino pret ienaidnieku, kas uzbruka no ZA, kā arī pa daļai ienaidnieka vienību nogurumam un ciestiem zaudējumiem.

19. divīzijas iecirknī ienaidnieka šīs dienas uzbrukuma smagpunkts bija vērsts pret 42. k. p. labo spārnu dienvidos no Aljo ezera. Jau ap pusdienas laiku lieliniekiem bija izdevies apm. 2–3 km dziļš iebrukums Andro-Holmu rajonā un pienākt pie mūsu bateriju uguns pozīcijām. Ar koncentrētu artilērijas uguni izdevās ienaidnieka virzīšanos apturēt un radīt priekšnoteikumus, lai naktī varētu atrauties un atiet. Situāciju pa

daļai glāba lielā migla, kuras aizsegā, ienaidnieka deguna priekšā, baterija noņēmās no ugunspozīcijām.

Pārējā 19. divīzijas frontē lielinieki, par spīti visām pūlēm, nekādus sevišķus panākumus neguva. Vienīgi 44. k. p. pašā labajā spārnā – 0,5 km platā ezeru spraugā starp Kamennojes ezeru un ezeriņu bez nosaukuma ziemeļos no tā – ienaidniekam bija izdevies izlauzties cauri un pievakarē apdraudēt 44. k. p. labo flangu un aizmuguri.

Neievērojot lielo jucekli, kuru bija izraisījis šis plašā frontē ievadītais lielinieku uzbrukums, abām latviešu divīzijām tomēr izdevās naktī no 10. uz 11. jūliju atiet un 11. jūlija agrā rītā lielā steigā izveidot jaunu pretošanās pozīciju uz atkāpšanās plānā paredzētās vispārējās līnijas Aloljas upe, Berezovskojas ezers, Zubovo, Šegino, Ļebediņeca. Šo līniju vācieši bija paspējuši jau agrāk pa daļai nocietināt un tā saucās par „Odenes meža“ pozīciju (*Odenwaldstellung*). Dažas vienības šīnī pozīcijā ieradās tikai 11. jūlija priekšpusdienā. Dabīgi, ka lielā steigā ar nogurušām un stipri sajauktām vienībām ieņemtā pozīcija nespēja izrādīt pa pēdām sekojošam ienaidniekam nopietnu pretestību, un jau 11. jūlija priekšpusdienā šī pozīcija daudzās vietās bija pārrauta.

Lai gan dažas mūsu vienības sakarā ar šiem pārrāvumiem nonāca ļoti apdraudētā stāvoklī, lieliniekiem tomēr neizdevās tās ielenkt un iznīcināt. Sīvi pretojoties uzbrūkošajam ienaidniekam, visām 15. divīzijas vienībām izdevās naktī no 11. uz 12. jūliju iziet cauri ezeru spraugai pie Panovo, kur uztverošu pozīciju bija ieņēmis III/32. k. p.

Nelaimīgā kārtā 15. div. pretošanās pozīciju tuvākā aizmugurē, netālu no galvenā atiešanas ceļa, Vodobegas sādžā atradās lieli karaspēkam vēl neizsniegtas kantīnes devas krājumi. Atkāpjošās vienības metās šos krājumus laupīt. Ainas, kādas šeit norisinājās, bija demoralizējošas, un daudzi mūsu karavīri krita gūstā vienīgi tādēļ, ka bija piedzērušies.

Otrs ļoti nožēlojams notikums šīnī dienā norisinājās pie Fiļevo sādžas, Kamennojes ezera D galā. 15. divīzijas komandieris oberfirers Heilmans, kurš kaujas kritiskos brīžos arvienu stipri nervozēja, šeit personīgi aizturēja dažus no kaujas vienībām noklīdušos karavīrus, kuri bija pametuši savus ieročus, un pavēlēja tos turpat uz vietas nošaut.

19. divīzijas iecirknī ienaidnieks 11. jūlijā sava uzbrukuma smagpunktu vērta dienvidos no Duhново, kur bija radusies sprauga starp abām latviešu divīzijām. Lielinieku nolūks, acīm redzot, bija nogriezt mūsu spēkiem, kas bija iesaistīti kaujās Z no Duhново ceļu mezgla, atkāpšanos uz Opočku.

Sevišķi kritiskā stāvoklī šeit nonāca II/19. art. p. Taktiskais stāvoklis prasīja bateriju pozīciju maiņu, jo ieņemtās pozīcijas neatļāva apkarot

apejošos ienaidnieka tankus. Bet vācu ģenerālis, kurš atradās Duhново sādžā un kuram mūsu artilērija bija pakļauta, par pozīciju maiņu pat dzirdēt negribēja. Bez tam baterijām pietrūka arī prettanku šāviņu. Par spīti tam, ka ienaidnieka tanki bija paspējuši pārķert divizionā atkāpšanās ceļus un apšaudīja mūsu baterijas no muguras, divizionam, izbīdot atsevišķus lielgabalus frontāli uzbrūkošo tanku apkarošanai, kaut ar lieliem zaudējumiem, beidzot izdevās izlauzties. Divizionam zaudēja 6 lielgabalus un apm. 100 zirgus. Arī IV/15. art. p. (smg. dzn.), kas atkāpās kopā ar 19. divīziju, šeit cieta jūtamus zaudējumus.¹⁶

Pēc „Odenes meža“ pozīcijas atstāšanas abas divīzijas, būdamas ciešā kaujas saskarē ar uz pēdām sekojošo ienaidnieku, atkāpās rietumu virzienā un 12. jūlija rītā ieņēma jaunu aizstāvēšanās pozīciju uz vispārējās līnijas Uļahново (apm. 20 km D no Opočkas), Zvoni (apm. 12 km DA no Opočkas), Lapteva (apm. 10 km ZA no Opočkas). Līdzīgi „Odenes meža“ pozīcijai arī šī pozīcija bija jau iepriekš no vācu armijas vadības izbūvēta.

Vienības vēl nebija paspējušas jaunajā pozīcijā noorganizēties pretētibai, kad jau ap pusdienas laiku tajā vairākās vietās iebruka lielinieku tanki, kā arī kājnieki. Sīvi pretojoties uzbrucējiem, mūsu vienības šeit cīnījās visu 12. un 13. jūliju un pēc tam atgāja Veļikajas upes R krastā. Šī atkāpšanās bija saistīta ar lielām grūtībām, jo tilti pār Veļikajas upi atradās vienīgi pie Opočkas un austrumos no Kosogoriem (apm. 16 km dienvidos no Opočkas). Bez tam tiltu pie Kosogoriem, nenogaidot visu mūsu vienību pāriešanu, priekšlaikus uzspridzināja tā vācu vienība, kurai bija uzdots tiltu nodrošināt pret lielinieku tankiem, kas bija pārvarējuši upi D no Kosogoriem. Izmantot tiltu bija paspējis tikai I/32. k. p. Visas pārējās 32. k. p. vienības, I/33. k. p. un vēl dažas citas 15. divīzijas vienības palika upes austrumu krastā. Šo austrumu krastā palikušo vienību vadību tagad uzņēmas majors Hazners, būdams vecākais virs-

16 Pretošanās gaitā 43. k. p. komandierim plkv. Plensneram pie Duhново radās incidents ar VI SS korpusa segrotas komandieri oberšturmfiirera (virsleitnanta) dienesta pakāpē, kam sekoja plkv. Plensnera nodošana lauku kara tiesai, apvainojot viņu kaujas pavēles neizpildīšanā. Kaut gan esot bijis saņemts augstākās SS vadības rīkojums lietai pieiet ar visu bardzību (19. div. štāba VI, resp. propagandas nodaļas priekšnieka – vācu SS virsnieka liecība), vācu lauku kara tiesa tomēr bija spiesta atzīt visus pret plkv. Plensneru vērstos apvainojumus par nepamatotiem un viņu attaisnot.

Plkv. Plensnera pārvietošanu uz 19. divīziju, neievērojot Leģiona ģenerāļinspektora iebildumus, bija panācis augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē SS obergruppenfiirers Jekelns. Pamatojoties uz dažu SS aprindām tuvu stāvošu tautiešu denunciaciju, ka plkv. Plensners esot anglofiils un vāciešiem naidīgi noskaņots, SS obergruppenfiirers Jekelns plkv. Plensnera personā saskatīja it kā to „jauno garu“, kas traucē viņa labo sadarbību ar Leģiona ģenerāļinspektoru. Šī vācu SS augstākās vadības nostāja, domājams, bija arī faktiskais iemesls plkv. Plensnera nodošanai vācu lauku kara tiesai.

nieks dienesta pakāpē, jo 32. k. p. komandieris pltn. Aperāts atradās upes rietumu krastā pie I/32. k. p. Majora Haznera kaujas grupai tagad nekas cita neatlika kā doties Z virzienā līdztekus upei, meklējot pārejas. Arī 32. k. pulka I bataljons atkāpās Z virzienā upes R krastā, būdams iesaistīts sīvās atvaires cīņās ar sekojošiem lielinieku tankiem. Sasniedzot Žigarevas rajonu, I/32. k. p. izdevās stāties sakaros ar mūsu artilēriju un ar pēdējās pabalstu apturēt lielinieku tankus. Tā kā neviena tilta pirms Opočkas nebija, kaujas troksnis pie Opočkas likās jau upes rietumu krastā un tā kā majora Haznera kaujas grupai bija izdevies uzņemt sakarus ar pie Žigarevas esošo I/32. k. p., tad majors Hazners deva pavēli pārvarēt upi iepretim Žigarevai. Upes pārvarēšana notika peldus un ar kabeļa palīdzību ātrumā sagatavotiem ploštiem, jo neviena brasla šeit nebija. Upes pārvarēšanu apgrūtināja arī iepriekšējo dienu pērkona negaiss; upe bija uzplūdusi un kļuvusi visai strauja. Daudz smago ieroču nogrima upes dzelmē, bet kājniemu lielgabalu nācās atstāt austrumu krastā, tos saspridzinot. 14. jūlijā ap plkst. 16.00 upe bija pārvarēta, kaujas grupai zaudējot 1 kareivi, kurš noslika, un dažus sadursmēs ar partizāniem viegli ievainotos.

Pēc atiešanas aiz Veļikajas upes mūsu nogurušās un stipri cietušās vienības 14. jūlija rītā no jauna noorganizēja aizstāvēšanos, pie kam 15. divīzija aizstāvējās D no Opočkas ar 32. k. pulku labajā spārnā Froņinas rajonā (apm. 10 km DR no Opočkas), centrā – 33. k. p. Matjušu rajonā, un kreisā spārnā – 34. k. p. Isaku rajonā. 19. divīzija aizstāvējās Z no 15. divīzijas un sedza virzienu Opočka – Krasnije.

14. jūlijā mūsu vienības visumā atvairīja lielinieku uzbrukumus, bet jau 15. jūlija rītā lieliniekiem izdevās vairākās vietās ielauzties mūsu pozīcijā un, ātri virzoties uz priekšu, apdraudēt mūsu vienību atiešanas ceļu. Lai izvairītos no ielenkšanas, mūsu abas divīzijas, neievērojot to, ka tās bija ciešā kaujas saskarā ar uzbrūkošo ienaidnieku, bija spiestas vēl dienas laikā atrauties no tā un atiet: 15. divīzija virzienā uz Pokrovskoje, bet 19. divīzija virzienā uz Krasnije. Dotajos apstākļos tas nebija viegls uzdevums, it sevišķi 15. divīzijai, kuras pozīcijas aizmugure bija ļoti purvainā un ar nabadzīgu ceļu tīklu.

Sevišķi traģiska izvērtās 32. k. p. atkāpšanās.

15. jūlija rītā 15. div. vadība pavēlēja 33. k. p. komandierim plkv. Janumam nodot 33. k. p. vienības 32. k. pulkam, pašam ar 33. k. p. operatīvo štābu doties uz Pokrovskoje ar uzdevumu stāties pie jaunas 15. div. aizmugures pozīcijas noorganizēšanas Zilupes (*Siņuha*) krastos. Ceļā uz Pokrovskoje plkv. Janumu ievainoja lielinieku artilērijas uguns. Par spīti

ievainojumam plkv. Janums palika ierindā līdz 17. jūlijam, kad ievainojuma dēļ bija spiests evakuēties uz aizmuguri.

Tanī laikā 32. k. p. ietilpa 15. div. piedalīta vācu plkv. Jānkes (*Jahnke*) kaujas grupā. Pēdējā aizstāvējās pa labi no 32. k. p. Sakarā ar draudošo frontes stāvokli plkv. Jānke, nevarēdams sazināties ar 15. divīzijas vadību, uz savu ierosmi 15. jūlijā ar pusdienas laiku pavēlēja pltn. Aperāta kaujas grupai (32. k. p. un 33. k. pulka I un II bataljonam) atrauties no ienaidnieka un atiet ZR virzienā caur Stulovo, Belousova uz Pokrovskoje, Krivino rajonu. Atraušānās izdevās bez zaudējumiem. Atejot no kaujas grupas pazuda II/32. k. p. un I/33. k. p. I/33. k. p. bija izdevies atiet uz Pokrovskoje patstāvīgi, kamēr II/32. k. p. atgriezās tikai pēc divīzijas atiešanas aiz Aiviekstes upes. Uzsākot atiešanu, pltn. Aperāta kaujas grupā ietilpa: 32. k. p. bez II bataljona, apm. 350 karavīru, II/33. k. p. un 33. k. p. prettanku rota, apm. 150 vīru, 1 rota no 15. sapieru bataljona, apm. 100 vīru, un 1 vācu bataljons apm. 250 vīru (159. grenadieru pulka I un II bataljona atliekas), kopskaitā ar 850 karavīru. Kaujas grupai bija tikai 2 prettanku lielgabali ar 5 šāviņiem. Arī pārējais apbruņojums bija trūcīgs, un municijas krājumi mazi.

Tikko kolonna bija iegājusi mežā A no Arapiem, tai iznāca sadursme ar lielinieku partizāniem. Cīņa ilga 2 stundas un bija ļoti sīva, jo partizāni šāva pat no kokiem, un kaujas grupa zaudēja kādus 30 kritušos un 20 ievainotos. Arī partizānu zaudējumi bija lieli. Kritušo partizānu vidū bija arī to komandieris. Pēc gūstekņu izteicieniem kaujas grupa bija uzdūrusies uz 2 partizānu bataljoniem, kopskaitā 400 vīru. Metās jau krēsla, kad kaujas grupa pēc sakārtošanās varēja turpināt gājienu.

Nelaimīgā kārtā kaujas grupai, sasniedzot Arapus, pietrūka apvidus kartes, jo jaunas kartes, pēc kurām būtu izdarāma atiešana, no divīzijas štāba nebija saņemtas. Tā kā turpmāko gājienu nācās izdarīt bez kartes, tad avangardā norikotais vācu bataljons nomaldījās no pareizā atiešanas ceļa un novirzījās no ZR virziena uz dienvidrietumiem.

15. jūlijā ap pusnakti, virzoties caur Zalegi Lipici, kaujas grupa sasniedza Aksenovas sādžu pie Vietjas upes, kur arī noskaidrojās, ka kaujas grupa novirzījusi no pareizā atiešanas virziena. Tā kā visi tilti pār šo upi bija iznīcināti, kaujas grupai nekas cits neatlika kā upi pārvarēt peldus un ar steigā sagatavotiem plostiem. Līdzšinējam kolonnas avangardam – vācu bataljonam – šeit tika dota atpūta ar uzdevumu nodrošināt kaujas grupai upes pāriešanu. Jau 16. jūlijā ap plkst. 02.00 vācu bataljons nonāca kaujas saskarē ar sekojošo ienaidnieku. 16. jūlijā ap plkst. 03.00 upe bija pārvarēta, un kaujas grupa turpināja gājienu rietumu virzienā, caur Baltino, Mašuri. Pa ceļam kolonna sadūrās ar kādu mazāku

partizānu grupu, kura pēc mūsu uguns atklāšanas pazuda. Šeit notvēra kādu sievieti, kura kaujas grupu kaut cik orientēja par tās atrašanās vietu.

16. jūlijā ap plkst. 09.00 kaujas grupa sasniedza Isas upi pie Koženciem, kur nogurušajam karaspēkam tika dota 3 stundu atpūta, ko vēlāk, arjergardā atstātajam vācu bataljonam pienākot, pagarināja līdz plkst. 13.00. Bataljonu komandieri gan cēla iebildumus pret tik ilgu atpūtu un izteica domas, vai vispār doties pavēlētā virzienā, jo priekšā bija dzirdams kaujas troksnis, bet labāk doties tieši uz rietumiem. Pltn. Aperāts tomēr palika pie domām, ka jāpilda dotā pavēle un ka grupa bez kaujām tikpat mūsu valsts robežu nesasnies; un, ja nu reiz jācinās, tad jau labāk cīnīties ar regulāro karaspēku nekā ar partizāniem.

Plkst. 13.00 kaujas grupa turpināja gājienu Mozuļu virzienā. Pirms gājiena sākuma pltn. Aperāts saņēma ziņas no uz priekšu izsūtītās patruļas, ka tā pie Pesku sādžas sadūrusies ar ienaidnieku. Ap plkst. 15.00, kad kaujas grupa tuvojās Pesku sādžai, tā saņēma ienaidnieka uguni. Pltn. Aperāts nekavējoties pārgāja uzbrukumā, izvēršot kolonnas galvā soļojošās 32. k. p. vienības. Ienaidnieks izrādīja sīvu pretestību, kādēļ nācās izvērst visu kaujas grupu. Cīņa ilga apm. 1 stundu un beidzās ar kaujas grupas uzvaru. Ienaidnieks atstāja kaujas laukā apm. 150 kritušos. Pēc saņemto gūstekņu ziņām kaujas grupa bija sadūrusies ar kādas sarkanarmijas divīzijas kaujas skolas bataljonu un to iznīcinājusi. Kaujas grupa ieguva 1 zalvju lielgabalu ("Staļina ērģeles") ar vilcēju, vairākus prettanku lielgabalus, granātmetējus, ložmetējus līdz ar municiju, kā arī visu sarkanās vienības zirgu un auto transportu. Mūsu zaudējumi bija kādi 15 kritušie un 20–25 ievainotie. Lai gan pēc saņemto gūstekņu ziņām kaujas grupas gājiena virzienā atradās 1 lielnieku divīzija, gūtie panākumi kaujas grupai deva drosmi tomēr doties ziemeļu virzienā līdz Mozuļiem, kur atradās tilts pār Zilupi, lai pēc upes pāriešanas lemtu, ko darīt turpmāk: doties ziemeļu virzienā uz Pokrovskoje vai tieši uz rietumiem, uz Latvijas robežām. Savedusi kārtībā ienaidniekam atņemto transportu, gandrīz visa kaujas grupa braukšus devās uz Mozuļiem, līdzņemot ievainotos karavīrus. Tuvojoties tiltam pie Mozuļiem, kaujas grupa saņēma ienaidnieka uguni no mežiņa Zilupes Z krastā. Vācu bataljonam, kas pārvietojās ar autotransportu, izdevās tiltu pārbraukt, kamēr pārējās kaujas grupas vienības jau pa ceļam uz Mozuļiem nokļuva ienaidnieka zalvju, prettanku lielgabalu un granātmetēju ugunī. Šis uguns pārsteigtais un pa daļai nesakārtotais karaspēks gan tūdaļ izvērsās un pārgāja uzbrukumā. Iedegās ļoti sīva cīņa. Sākumā mūsu uzbrukums guva zināmas sekmes, un mūsu uzbrūkošajām vienībām izdevās izveidot

Zilupes Z krastā nelielu priekštilta nocietinājumu. Bet tad pēkšņi kaujas laukā parādījās apm. 30 lielinieku tanki, kas laužās tilta virzienā. Uz laiku mūsējiem gan izdevās radīt apjukumu uzbrūkošajos tankos, kad mūsu tanku iznīcinātāju grupa ltn. Popova vadībā ar tanku dūrēm sašāva 6–8 tankus. Izlietojusi visas tanku dūres, šī drošsirdīgo karavīru grupiņa krita par upuri ienaidnieka ugunij. Tanī pašā laikā kaujas grupai no aizmugures uzbruka tai sekojošie lielinieku spēki. Cīņa ilga apm. 5 stundas, kuras rezultātā pārspēkā esošajam ienaidniekam izdevās pltn. Aperāta kaujas grupu pilnīgi iznīcināt. Krita 22 latviešu un 6 vācu virsnieki un apm. 300 instruktoru un kareivju. Apm. 300 karavīri, pa daļai ievainotie, krita lielinieku gūstā. Lielinieku tanki, pārbraukuši Zilupes D krastā, ielauzās arī mūsu ievainoto savākšanas punktā un, nepārtraukti šaudami, vēlās pāri mūsu ievainotajiem. Arī mūsu pārsienamā punktā Pesku sādžā esošos apm. 80 ievainotos no dienvidiem uzbrūkošais ienaidnieks esot nošāvis.

Tanku uzbrukuma laikā ar tanku granātu smagi ievainoja kaujas grupas komandieri pltn. Aperātu. Atrazdamies ievainoto savākšanas punktā un redzot lielinieku tanku iebrukumu tajā, pltn. Aperāts esot pats nošāvis.

Kaujai ap plkst. 20.00 apmestot, majors Hazners, kurš pēc pltn. Aperāta izešanas no ierindas pārņēma kaujas grupas vadību, varēja sapulcināt mežiņā R no Peskiem apm. 100 karavīrus, to vidū 4 virsniekus: 32. k. p. 11. rotas komandieri ltn. Kļaviņu un III btl. ārstu – ltn. Šmitu, 33. k. p. prettanku lielg. komandieri kapt. Strazdiņu un 15. art. p. ltn. Birku, kurš kopš atkāpšanās pirmajām dienām atradās pie 32. k. p. kā priekšējais novērotājs. Visi virsnieki, ieskaitot maj. Hazneru, bija ievainoti. Kļaviņam bija cauršautas plaušas, un tas bija cīņas nespējīgs. Ar šiem sapulcinātajiem karavīriem maj. Hazners nolēma vēl tanī pašā naktī izlauzties uz R, lai pēc Zilupes pārvarēšanas nokļūtu mežos A no Krievandiem. Šim nolūkam maj. Hazners sapulcinātos vīrus sadalīja trijās apmēram vienlīdzīgās grupās: ziemeļu grupa ltn. Birka vadībā, vidējā grupa maj. Haznera vadībā un dienvidu grupa kapt. Strazdiņa vadībā. Caurlaušanos grupa sāka pusnaktī. Vienīgi Birka grupai ar tuvciņu izdevās izlauzties un ieiet purvā A no Zilupes. Abas pārējās grupas uzdūrās uz ienaidnieka uguni un tika atsistas. Maj. Hazneram ar kādiem 10 vīriem beidzot 17. jūlijā ap plkst. 02.00 izdevās izlauzties uz dienvidiem un, līdzņemot smagi ievainoto ltn. Kļaviņu, ieiet tanī pašā purvainajā mežā, kur atradās ltn. Birks ar saviem vīriem. Kopskaitā tikai kādiem 40 vīriem bija izdevies izlauzties; pārējie krita vai nokļuva lielinieku gūstā. Visu 17. jūliju maj. Haznera grupa nogulēja purvā A no Zilupes, un tikai

nakti no 17. uz 18. jūliju, brienot līdz padusēm ūdenī, tā sasniedza Zilupi iepretim Krivandiem. Pārbridusi upi, grupa turpināja virzīšanos krustām un šķērsām pa purviem un mežiem, lai izvairītos no sastapšanās ar ienaidnieku. 19. jūlijā ap plkst. 02.00 grupa, virzīdamās pēc kaujas trokšņa un raķešu gaismas Ludzas virzienā, kādā mežā uzdūrās uz lielinieku vienībām un tankiem un pēc īsas kaujas zaudēja ap 20 vīru. Lai izvairītos no turpmākiem lieliem zaudējumiem, grupa dienā sadalījās mazākās grupiņās, lai pēc tam nakti atkal sapulcētos noteiktā vietā.

Nakti no 19. uz 20. jūliju noteiktā vietā salasījās tikai 5 vīri. Pēc ilgās klejošanas šie 5 vīri, kuri visi bija ievainoti, maj. Haznera vadībā, līdzvedot smagi ievainoto ltn. Kļaviņu, 22. jūlija priekšpusdienā laimīgi uzdūrās uz vācu 93. divīzijas fizilieri bataljona pozīcijām pie Straujas.

Par to, cik karavīriem no pltn. Aperāta kaujas grupas pa dažādiem ceļiem un dažādos laikos bija izdevies izlauzties, noteiktu ziņu trūkst. Divīzijā tanī laikā atgriezās tikai 4 virsnieki, 3 instruktori un 5 kareivji.¹⁷

Izrādījās, ka pltn. Aperāta kaujas grupa nomaldīšanās un kavēšanās dēļ, ko tai sagādāja partizāni un izpostītais tilts pār Vietjas upi, bija nokļuvusi kāda lielinieku korpusa aizmugurē. Lai gan kaujas grupas karavīri bija ārkārtīgi noguruši, vairākas dienas neēduši, vienības vāji apbruņotas un bez munīcijas pietiekamā daudzumā, tie ar savām varonīgajām cīņām bija veselu dienu aizkavējuši lielinieku korpusa virzīšanos uz rietumiem, tā atvieglot vācu vienību, to vidū arī VI SS korpusa atkāpšanos.

Vācu armijas augstākā vadība bija izcili novērtējusi pltn. Aperāta kaujas grupas darbību un piešķīra tās kritušajam komandierim pltn. Aperātam vācu Bruņinieku pakāpes Dzelzkrustu un paaugstināja viņu pulkveža dienesta pakāpē. Kaujas grupas darbību un maj. Haznera varonību vācu virspavēlniecība atzīmēja arī savā frontes ziņojumā, piešķirot maj. Hazneram kā apbalvojumu vācu „godalapas sprādzi“ (*Ehrenblattspange*).

15. divīzijas komandieris SS oberfirers Obvurcers (*Obwurzer*), kurš pārņēma divīzijas komandēšanu pēc tās atkāpšanās aiz Latvijas robežām, bija ierosinājis pie vācu SS augstākās vadības piešķirt 32. k. p. karavīriem rokas saiti ar uzrakstu „Pulkveža Aperāta pulks“. Šo priekšlikumu augstākā SS vadība tomēr noraidīja.

Pārējās 15. divīzijas vienības, kurām izdevās atiet Pokrovskojes virzienā, 16. jūlija rītā ieņēma pozīciju Zilupes krastā iecirknī Pokrovskoje,

¹⁷ Maj. Hazneram vēlākos gados izdevies sazināties ar apm. 60 vīriem no pltn. Aperāta kaujas grupas, kuriem bija izdevies izlauzties.

Krivino. Vienības bija skaitliski ļoti mazā sastāvā, kādēļ tās pārgrupēja, izveidojot vienu kaujas grupu plkv. Januma vadībā.

Ziemeļos no 15. divīzijas pozīciju uz Zilupes līnijas ieņēma 19. divīzija, kurai 16. jūlija pēcpusdienā taktiskā ziņā pakļāva arī 15. divīzijas izveidoto kaujas grupu.

Krasnīje apkārtnē novietotais 3. robežsargu pulks saņēma pavēli ieņemt uztverošu pozīciju pie Krasnīje ar uzdevumu nodrošināt atejošo spēku pāriešanu Zilupei.

Jau 16. jūlija priekšpusdienā mūsu vienībām jaunieņemtajā pozīcijā bija kaujas saskare ar uzbrūkošā ienaidnieka priekšējām vienībām.

Pēc mūsu vienību atiešanas no pēdējās pretošanās pozīcijas Veļikajas upes krastā lielinieki ar lielākiem spēkiem triecās uz dienvidrietumiem Opočkas, Mozuļu, Ludzas virzienā, lai ielenktu vai vismaz aizsprostotu atiešanu uz DR tiem vācu spēkiem, kas atkāpās caur Krasnīje. Nesastopot šinī virzienā nekādu nopietnāku pretestību, lielinieku spēki jau 16. jūlija priekšpusdienā pienāca pie Zilupes Mozuļu rajonā un strauji lauzās tālāk uz rietumiem. Ar šiem Ludzas virzienā uzbrūkošiem lielinieku spēkiem 16. jūlija pēcpusdienā pie Mozuļiem arī sadūrās pltn. Aperāta kaujas grupa.

17. jūlijā lielinieki pastiprināja savu spiedienu arī Krasnīje virzienā.

Tā kā plkv. Janums bija spiests sava ievainojuma dēļ atstāt kaujas grupu un evakuēties uz dzimteni, kaujas grupas vadību pārņēma 34. k. p. komandieris plkv. Dzenītis-Zeniņš.

Sakarā ar vispārējo stāvokli šinī frontes sektorā 15. un 19. div. atliekas 17. jūlija pēcpusdienā saņēma pavēli atrauties no ienaidnieka un atiet uz Kārsavas rajonu, pie kam 15. div. kaujas grupai bija uzdots ieņemt pretošanās pozīciju apm. 6 km rietumos no Zilupes uz līnijas Kreņevka, Agariševo, lai segtu Krasnīje – Kārsava lielceļu no dienvidiem, kamēr atkāpās caur Krasnīje atejošie spēki. Ienaidnieka iedarbības dēļ kaujas grupa šo pozīciju ieņemt nespēja un atgāja uz Pikovo (apm. 2 km vairāk uz ZR), kur arī pretojās līdz 18. jūlijam plkst. 06.00, kad saskaņā ar pavēli atgāja virzienā Mekšina, Uļitovo. Flangos lielinieku tanku apdraudēts, vienlaicīgi ar pēdējām 19. divīzijas vienībām atkāpās arī uztverošā pozīcijā pie Krasnīje novietotais 3. robežapsardzības pulks.

Pēc iziešanas cauri vācu vienību ieņemtai uztverošai pozīcijai un pārējot Latvijas robežu pie Goliševas, VI SS korpusa atliekas bez kaujas atgāja uz Kārsavas, Mērdzenes rajonu, kur novietojās atpūtā. Līdz ar to bija beigušās Leģiona pašreizējās cīņas Krievijas telpā, kuru vienīgais nolūks bija aizkavēt briesmas, kādas draudēja dzimtenei, un mēģināt novērst mūsu tautai bēgļu likteni.

VIDZEMES KAUKAS

Pēc Latvijas robežas pāriešanas VI SS korpusa vienības 18. jūlijā pulcējās Kārsavas, Mērdzenes rajonā.

Abas latviešu divīzijas bija smagi cietušas; sevišķi lieli zaudējumi bija kājnieku vienībām. Kājnieku pulku sastāvi svārstījās no simts līdz dažiem simtiem cilvēku; 32. k. p. bija gandrīz pilnīgi iznīcināts. Nedaudz labākā stāvoklī bija abu divīziju artilērijas vienības. Varonīgi un pašreizēji cīnoties, mūsu artilēristi aizvadītajās atkāpšanās kaujās bija snieguši teicamu atbalstu kājnieku vienībām un izpelnījušies ne tikai VI SS korpusa, bet arī vācu 23. un 93. kājn. divīziju atzinību, ar kurām mūsu artilērijai nācās sadarboties. Nākošajās dienās vienību sastāvs gan nedaudz atkal palielinājās, jo tajās atgriezās pēdējās kaujās nokliedzītie karavīri, no kuriem daži bija pratuši pat nokļūt Rīgā, meklējot savas vienības.

18. jūlijā Mērdzenē notika pulku komandieru apspriede 19. div. komandiera SS brigādefirera Štrekenbaha vadībā, kurā noskaidrojās, ka smago zaudējumu dēļ abas latviešu divīzijas nav spējīgas sekmīgi cīnīties, paturot to līdzšinējo uzbūvi, bet nepieciešama pārkārtošana, izveidojot mazākas, pašreizējam apbruņojumam un cilvēku sastāvam atbilstošas kaujas vienības, kas izdarāma pēc atiešanas aiz Lubānas ezera līnijas.

Pēc vienas dienas atpūtas abas latviešu divīzijas turpināja atiešanu, pie kam 15. divīzijas atliekas bez 15. art. pulka atgāja caur Zāblavu, Zosuļiem, Bikovu (tagad – Gaigalava), Rikavu, Varakļāniem uz Meirānu, Jaunlubānas rajonu, bet 19. divīzija – caur Tilžu, Rugājiem, Reibāniem, Laubertiem uz Dzelzavas, Lubānas rajonu. 15. art. pulks tanī laikā atradās vēl frontē, atbalstidams vācu vienības, ar kurām tas atkāpās aiz Lubānas ezera.

Divīzijas tām norādītos rajonus sasniedza 23. jūlijā un tūdaļ stājās pie vienību pārgrupēšanas. No abām divīzijām frontē palika 19. divīzija. 15. divīziju kā vairāk cietušo vācu vadība paredzēja pārvietot uz valsts iekšieni papildināšanai un jaunformēšanai. Šinī sakarā 15. divīzija nodeva 19. divīzijai visus kaujas sastāvam derīgos kareivjus, kā arī smagos

kājnieku ieročus. 19. divīzija savukārt nodeva 15. divīzijai visus tos karavīrus, kuri tai pēc pārgrupēšanās bija lieki.

Lai nejauktu divīzijas organizāciju, saformēja 3 atsevišķas kaujas grupas; tās nosauca viņu komandieru vārdā:

- *maj. Galdiņa kaujas grupa:*
sastāvs – 42. k. p. štābs un štāba rota;
6 strēlnieku rotas;
1 kājn. lg. rota;
1 smagā rota;
- *maj. Stīpnieka kaujas grupa:*
sastāvs – 43. k. p. štābs un štāba rota;
4 strēlnieku rotas;
1 smagā rota;
- *pltn. Kociņa kaujas grupa:*
sastāvs – 44. k. p. štābs un štāba rota;
4 strēlnieku rotas;
1 smagā rota.

Smagās rotas bija vienādā sastāvā, un tajās ietilpa:

- 1 prettanku lg. vads;
- 1 vgl. granātmetēju vads un
- 1 smg. granātmetēju vads.

19. divīzijas rīcībā atstāja arī 15. art. pulku, pakļaujot tā komandierim vplkv. Skaistlaukam operatīvā ziņā arī 19. art. pulka artilēriju (I un II dzn.). Līdz ar to 19. divīzijas rīcībā tagad bija 6 lauku art. divīzioni:

- 15. art. p. – 3 vieglie un 1 smagais divīzions un
- 19. art. p. – 2 vieglie divīzioni.

Pirms 19. div. pārvietošanās uz Lubānas rajonu II/19. art. p. Mežuļu stacijā (D no Kārsavas) izsniedza jaunus, modernus lielgabalus.

Bez jau minētām vienībām 19. divīzijas sastāvā vēl ietilpa:

- 19. lauku papildu btl. (3 strēlnieku un 1 smagā rota) maj. Laumaņa vadībā;
- 19. sakaru btl., kuru komandēja vācu virsnieks;
- 19. prettanku divīzions;
- 506. zenīrtalērijas divīzions;
- 15. sapieru btl. vlt. Ijaba vadībā.

15. art. p. apmācības kaujas šaušanā Jelgavas šaujamlaukā

(119)

(120)

Artilēristu
apmācības
1943. g.

(121) Ģen. Bangerskis 1943. g. 21. aprīlī Rīgā, Leģiona slimnīcā Latgales ielā, sasveicinās ar ltn. Ancānu pirms viņa apbalvošanas ar Dzelzkrustu (goda zīme ģenerālim rokā)

(122) 15. divīzija soļo

(124)

*Jauniesaukto
apmācības*

*43. k. p. ltn. Odiņš
Kauņas lazaretē*

(125)

(126)

*32. k. p. karavīri
Paplakas meža
nometnē 1943. g.*

Papildinājumi fronteī ceļā uz Paplakas staciju

(127)

(128) 32. k. p. ceļā uz fronti

(129)

(130) „Barbarosas“ pozīcijās

Pārtikas pievešana

(131)

(132)

Artilērijas novērotājs
pie Novo-Sokoļņikiem

Skats uz krievu pozīcijām pie Novo-Sokolņikiem

(133)

Ierakumos

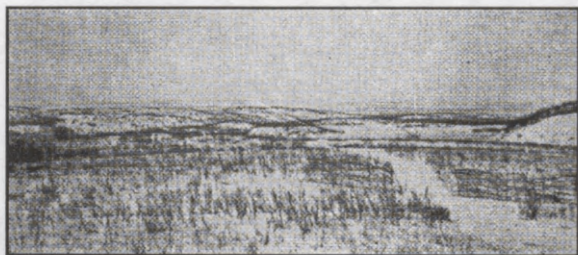
(134)

(135) Ievainoto apdāvināšana

Starplauks Holmas purvos

(136)

(137)

Ģen. Bangerskis
apmeklē ievainotos

Kara ceļi

(138)

(139)

*I/15. art. p. komandpunkts
pie Novo-Sokoļņikiem*

(140)

*Lielgabals „Barbarosas“
pozīcijās*

(141)

*I/15. art. p. kapt. Tūte ceļā uz
divizionu štābu*

(143)

1944. g. janv. Novo-Sokoļņiku apvidū

Krievu granātas eksplozija (142)

33. k. p. karavīri pie virtuves gājiena pārtraukumā

(144)

Kājnieku vezumi

(145)

(146)

Uz pašu taisīta plosta pāri 40 m
platai Ušočkas upei 1944. g.
19. aprīlī

(147)

*Grupa pie ceļa rādītāja.
Vidū ltn. Knislis un ltn.
Timrots*

*1944. g. marta kaujās
šaujot pārķarsētā lielgabala
sasprāgušais stobrs*

(148)

(149) 32. k. p. pajūgs šķērso upi 1944. g. marta–aprīļa kauju laikā

Plkv. Dzenītis-Zeniņš frontē 1944. g. pavasarī

(150)

Bunkura rakšana 1944. g.
pie Veļikajas

(151)

34. k. p. 6 kritušo kapi pie
Nižņeje Mjatkovo

(152)

Vplkv. Silgailis savā komandpunktā
Novij Putj 1944. g. 18. martā

(153)

(154) Bunkurs augstienē 93,4. Labajā pusē 32. k. p. rt. kom. vln. Preiss

(155)

Bunkurā Veļikajas upes
pozīcijā 1944. g.

Viegla snauda

(156)

Jaunā pozīcijā

(157)

(158)

Sakarnieku grupa
pie Ostrovas

(160)

Maj. Hazners

(159)

Maj. Ķīlītis

Augusta otrā pusē divīzijas rīcībā no apmācībām Čehoslovākijā ieradās arī 19. sapieru bataljons pltn. Sauliša vadībā.

Lai no augstākās vadības saņemtu divīzijas toreizējam stiprumam atbilstošus kaujas uzdevumus, divīzija līdz tās papildināšanai pilnā kaujas stiprumā sevi apzīmēja par „Štrekenbaha kaujas grupu“ (*Kampfgruppe Streckenbach*).

Tanī laikā notika arī VI SS korpusa un 15. divīzijas vadības maiņa. Līdzšinējā korpusa komandiera SS grupenfirera un ieroču SS ģenerālleitnanta fon Treienfelda (*von Treuenfeld*) vietā, kurš korpusu komandēja tikai īsu laiku, nāca SS grupenfirers un ieroču SS ģenerālleitnants Krīgers (*Krüger*), līdzšinējais ieroču SS pavēlnieks Austrumzemē un bijušais vācu SS divīzijas „*Das Reich*“ komandieris. Par 15. divīzijas komandieri iecēla SS oberfireru fon Obwurceru (*von Obwurzer*), līdzšinējās 15. apmācības un papildu brigādes komandieri.

15. divīzija pēc cilvēku izdalīšanas un smago kājnieku ieroču nodošanas 19. divīzijai 25. jūlijā turpināja atiešanu uz zemes iekšieni caur Aizkujū, Kārdzabu, Vējavu, Skujeni, Zaubi un 31. jūlijā sasniedza Sidgundas rajonu. Šeit no visām kājnieku vienībām saformēja vienu kājnieku pulku plkv. Dzeniša-Zeniņa vadībā. Pulks 1. augustā caur Lauberi devās uz Koknesi, kuru sasniedza naktī uz 3. augustu. Pulku piedalīja vācu 25. sapieru būvbataljonam, apmainot pulka rīcībā atlikušos vācu ieročus pret itāļu. Līdz pulka pārvietošanai uz Vāciju to nodarbināja pie ierakumu būvēm Daugavas kreisajā krastā. Atlikušos 15. divīzijas karavīrus un aizmugures vienības no Sidgundas pārvietoja uz Straupes, Limbažu rajonu. Augusta otrā pusē 15. divīziju, izņemot pie 19. divīzijas atstātās vienības, ar kuģiem no Rīgas pārvietoja uz Rietumprūsiju jaunformēšanai un apmācībai.

Nobeigusi pārformēšanos, 19. divīzija 28. jūlijā ieņēma aizstāvēšanās pozīciju abpus Lubānas ezeram ar galveno kaujas līniju Aizkārkles, Lubānas ezera R krasts, Zvidziena, mžsr. Purmaļi, Lielpurvi, Cerpēji, Ličagals, Roznieki (pēdējo punktu izslēdzot) ar 44. k. pulku labajā spārnā, 43. k. p. – centrā un 42. k. p. – kreisajā spārnā. Artilērija ieņēma kaujas pozīcijas: 15. art. p. bez I dzn. dienvidos no Lubānas ezera, bet I un II/19. art. p. un I/15. art. p. – ZR no Lubānas ezera. (Skat. shēmu Nr. 13 grāmatas pielikumā.)

Līdz ar pozīcijas ieņemšanu vienības stājās pie steidzamiem pozīcijas nocietināšanas darbiem, jo bija jau iedegušās smagas ciņas ar uzbrūkošo ienaidnieku pie Varakļāniem. Lielinieki, negūdami izšķirīgus panākumus pie Varakļāniem, savu spiedienu nākošajās dienās paplašināja arī ziemeļu virzienā.

Jau 29. jūlijā 44. k. p. izlūki konstatēja lielākus ienaidnieka spēkus mežā A no Saleniekiem un 30. jūlijā arī Lisiņas upei piegulošajos purvainajos mežos D un A no Ikauniekiem. Ar 44. k. p. triecienvienību aktīvu darbību artilērijas uguns atbalstā mežos sapulcinātiem lielinieku spēkiem tika nodarīti jūtami zaudējumi. Uzbrūkot 31. jūlijā ar 2 rotām no 44. k. p. lielinieku spēkiem mežā A no Ikauniekiem, tika iznīcināts sarkanarmijas 85. str. divīzijas 251. k. pulks, saņemot vairāk nekā 40 gūstekņu un trofejas.

Arī ziemeļos no Lubānas ezera lielinieki bija pietuvojušies jaunajai aizstāvēšanās pozīcijai un vairākās vietās tai uzbrukuši. 30. jūlija vakarā lielinieki ielauzās mūsu pozīcijā pie Rozniekiem divīzijas kreisajā spārnā, vācu vienības iecirknī. Ar 4./42. k. p. nakts pretuzbrukumu lieliniekus izsvieda un Roznieku aizstāvēšanu pārņēma 4./42. k. p. Nākošā dienā lielinieki uzbrukumus pie Rozniekiem atjaunoja. 4./42. k. p. vlt. Pauzera vadībā visus lielinieku uzbrukumus, kurus atbalstīja tanketes, atsita. Bet, tā kā lieliniekiem bija izdevies iebrukt mūsu gkl. abpus Rozniekiem un to ielenkt, rotai nācās Rozniekus atstāt; tas izdevās, izmantojot mežu, kas pienāca tuvu Rozniekiem.

1. augustā 19. divīzijas aizstāvēšanās iecirkni pagarināja uz dienvidiem līdz Barkavai, šo punktu izslēdzot. Līdz ar to divīzija bija spiesta ievadīt kaujas ešelonā starp 44. un 43. k. p. arī 19. lauku papildu bataljonu.

Divīzijai ierādītais aizstāvēšanās iecirknis bija apm. 40 km plats, un, ievērojot šo lielo platumu, vienībām gkl. bija jāieņem atsevišķu atbalsta punktu veidā; par nepārtrauktas sprostuguns izveidošanu gkl. priekšā nebija ko domāt, jo ieroču bija samērā maz un nenoplautā labība bija par iemeslu daudziem nepārredzamiem neķerlaukiem.

2. augustā lielinieki ieņēma Varakļānus un 3. augustā pārsteidzoši ielauzās arī Barkavā. Ar 44. k. p. pretuzbrukumu lieliniekus no Barkavas padzina, un tajā atkal atgriezās vācu vienība, kas to bija zaudējusi.

Barkavas aizstāvēšanā izcilu drošsirdību cīņā ar iebrukušajiem taniem bija izrādījis 15. art. p. štābs. Kaut vairāki štāba darbinieki bija ievainoti, artilērijas uguns vadība tomēr netika pārtraukta.

3. augusta vakarā lielinieki ielauzās arī 44. k. p. iecirknī pie Aizkārkļēm un ieņēma augstieni 99,0 kā izdevīgu izejas punktu nākošo dienu uzbrukumiem. Tanī laikā minētajā rajonā lielinieki bija paspējuši savilkt arī spēcīgu artilēriju.

Šinī dienā lielinieki uzbruka arī 42. k. p. iecirknī, un tiem izdevās iebrukums pie Līčagala. Mūsu šeit ievadītais pretuzbrukums guva tikai daļējas sekmes.

4. augustā lielinieki uzsāka plašu, spēcīgiem artilērijas ugunsbrāzmiem atbalstītu uzbrukumu pret divīzijas labo spārnu. Nelaimīgā kārtā mūsu artilērijai pietrūka municijas, un tā spēja izšaut tikai dažus šāviņus. Šī iemesla dēļ, kā arī izmantojot atstarpes starp atbalsta punktiem, ienaidniekam izdevās aizrauties pēdējiem garām. Drīz visa 44. k. p. un 19. lauku pap. bataljona pozīciju dziļumā norisinājās sīvas cīņas ar iebrukumu ienaidnieku, kuru rezultātā abas vienības bija spiestas pakāpeniski atkāpties Meirānu virzienā. Lielinieku uzbrukumu beidzot izdevās apturēt ar koncentrētu zenītartilērijas uguni uz Stūrmežnieku, Paukulnieku līnijas.

Šinī dienā ievērojami pasliktinājās 19. divīzijas stāvoklis arī tās kreisajā spārnā. Lai atjaunotu frontes stāvokli Līčagala rajonā, vienam vācu pulkam bija uzdots uzbrukt no mžsr. Laubertu pāri Rozniekiem dienvidu virzienā. Vācu pulks bija stāvokli gandrīz jau atjaunojis, kad lielinieki pārgāja pretuzbrukumā, un vācieši, izlietojuši visu savu municiju, bija spiesti atkāpties. Vācu pulka sākuma sekmes pārvērtās asiņainā zaudējumā.

Ievērojot frontes vispārējo draudīgo stāvokli Lubānas ezera sektorā, 19. divīzijas vienības 4. augusta vakarā saņēma pavēli naktī atrauties no ienaidnieka un atiet Aiviekstes upes R krastā, kur ieņemt jaunu aizstāvēšanās pozīciju, pieslienot 44. k. p. labo spārnu vācu vienībai apm. 0,8 km dienvidos no Meirāniem.

Atkāpšanās manevrs visumā izdevās bez lielākiem sarežģījumiem, un 5. augusta rītā jaunā aizstāvēšanās pozīcija bija ieņemta. Sekojošie lielinieki jau priekšpusdienā pietuvojās jaunajai pozīcijai un uzbruka tai, vēršoties galvenokārt pret upes pārejām pie Stalidzāniem un Meirāniem. Ap pusdienas laiku tiem izdevās pārvarēt upi pie Švāna un Liepukalniem, kur aizstāvējās vācieši. Turpretim Meirānu rajonā visi lielinieku mēģinājumi pārvarēt upi beidzās nesekmīgi, kaut arī tiem stipras artilērijas uguns aizsardzībā izdevās ielaist upē plostus un uzsēdināt uz tiem kājniekus. 44. k. p. karavīri ar tanku dūrēm šos plostus sasita, nodarot lieliniekiem smagus zaudējumus.

Pārvarējuši Aiviekstes upi dienvidos no Meirāniem, lielinieki ar stiprām kājnieku un tanku vienībām triecās gar Aiviekstes R krastu Lubānas virzienā ar nolūku ielauzties 19. divīzijas pozīcijā. Tā kā ne 44. k. p., ne divīzijas rīcībā nebija nekādu rezervju, ar kurām nodrošināt labo flangu, kas bija pilnīgi atklāts, tad 44. k. p. komandieris pltn. Kociņš izdalīja nelielas kaujas grupas no pulka štāba rotas un aizmugures vienību karavīriem. Šīs grupas, veikli izmantojot lielo mežu masīvu pulka labajā

flangā, smagās cīņās pie Zariņiem, Ozolkalniem un Dzeltšalām vismaz uz laiku aizturēja ienaidnieka tālāku virzišanos.

Vienlaicīgi ar uzbrukumu Aiviekstes upes pārejām Stalidzānu un Meirānu rajonos, lielinieki uzbruka arī 42. k. pulkam Roznieku, Lubānas virzienā, bet tika atsisti.

Pilnīgi negaidot, 5. augusta pēcpusdienā divīzijas kreisajā flangā, Dambišu rajonā, apm. 3,5 km Z no Lubānas, izveidojās jauni nopietni draudi. Šeit parādījās stipri lielinieku spēki, kuri acīmredzot tur bija nokļuvuši, izmantojot meža ceļu, kas ved caur Viksniņiem, Laubertiem, Apogiem uz Dambišiem, lai pārrautu divīzijas vienīgo apgādes ceļu Lubāna – Cesvaine. Šo jauno draudu novēršanai 19. divīzijas vadība steidzīgi izvilka no kaujas līnijām 43. k. p., uzdodot 42. k. pulkam pārņemt arī 43. k. p. aizstāvēšanās iecirkni, un ar autotransportu pārsveda uz Dambišu rajonu. Ar šinī rajonā uzbrūkošo ienaidnieku tani laikā atradās saskarē vienīgi I/19 art. p. kapt. Jaunsila vadībā, kuram vēlāk pievienojās arī I/15. art. p. Abi šie divīzioni tuvciņās ne tikai apturēja uzbrūkošo ienaidnieku, bet arī nodrošināja 43. k. pulkam izejas stāvokļa ieņemšanu uzbrukumam. Tā kā 43. k. p. Dambišu rajonā spēja ierasties tikai 6. augustā ap plkst. 02.00, tad pretuzbrukums varēja sākties ne agrāk par plkst. 05.00. Uzbrukuma veikšanai 43. k. pulkam bija piedalīts arī 1 vācu bataljons. Pateicoties mūsu kājnieku vienību uzbrukuma sparam un teicamam artilērijas uguns pabalstam, pretuzbrukums attīstījās sekmīgi, un ap pusdienas laiku šeit bija iznīcināti 2 lielinieku kājnieku pulki no 2 dažādām divīzijām.

Lai gan 43. k. p. bija guvis ievērojamus panākumus un arī pārējās divīzijas vienības vēl sekmīgi aizstāvējās Aiviekstes upes krastā, vispārējais divīzijas frontes stāvoklis nebija labs, jo abi divīzijas flangi bija lielā mērā apdraudēti. Lielinieki pa šo laiku bija paspējuši no jauna sapulcināt lielākus spēkus Cepurišu rajonā un no turienes uzsākt jaunu uzbrukumu divīzijas kreisajam flangam. Vēl daudz draudošāks bija divīzijas stāvoklis dienvidu flangā un aizmugurē.

Lielinieki, 5. augustā pārvarējuši Aiviekstes upi pie Stalidzāniem, ar ievērojamiem spēkiem triecās Madonas virzienā un, apejot no dienvidiem Olgas purva lielo mežu masīvu, novirzīja lielākus spēkus arī uz ziemeļiem Cesvaines virzienā, lai ielenktu tās vācu vienības, kuras aizstāvējās Lubānas rajonā. Lai gan 44. k. pulkam, 5. augustā ievadot kaujā štāba rotu un pulka aizmugures vienības, bija izdevies novērst tiešus draudus pulka un līdz ar to arī divīzijas kreisajam spārnam, divīzijas labais flangs tomēr nebija nodrošināts, jo trūka attiecīgās rezerves. Lielinieku uzbrukumu Cesvaines virzienā rietumos no Olgas purva mežu masīva tani

brīdī kavēja tikai nelielas, steigā no divīzijas aizmugures vienībām sastādītas kaujas grupas. Zaudēt Cesvaini nozīmēja 19. divīzijas bojāeju.

Sakarā ar šo draudošo stāvokli divīzijas dienvidu flangā, 19. divīzijas vadība – neievērojot to, ka lielinieki jau bija sākuši jaunu uzbrukumu no Cepurišu rajona divīzijas ziemeļu flangā – ap plkst. 14.00 deva pavēli 43. k. pulkam pārtraukt kauju, savākt pulka vienības un steidzīgi pārvietoties uz divīzijas labo flangu.

Pirmās 43. k. p. vienības – 2. un 4. rt. ieradās Daļģos 6. augusta vakarā un nekavējoties ieņēma aizstāvēšanās pozīcijas atbalsta punktu veidā pie Poteriem un Krustiņārēm. Atlikušās pulka vienības ieradās tikai nākošā rītā. Pārējā divīzijas frontē ienaidnieks šinī dienā izturējās visumā pasīvi. Lielinieki gan mēģināja uzbrukt 44. k. p. labajam spārnā pie Zariņiem un Ozolkalniem, bet tika atsisti. Sevišķi teicami šeit darbojās III/15. art. p. Apkarojot transportus, kuri apgādāja lielinieku vienības Aiviekstes upes rietumu krastā pāri pagaidu tiltam pie Blisiņiem, divīzions uzspriecināja vienu municijas kolonnu.

Tā kā VI SS korpusa un arī vācu 16. armijas rīcībā nebija nekādu rezervju, ar kurām likvidēt draudus abos 19. divīzijas flangos, tad 19. divīzija saņēma pavēli 6./7. augusta naktī atrauties no ienaidnieka un atiet Cesvaines virzienā, lai izveidotu jauno aizstāvēšanos uz vispārējās līnijas Daļģi, Silenieki, Ataugas, Dravenieki, ceļa dakša 3 km R no Liedeskroga.

Spēku sadalījums jaunajā pozīcijā bija paredzēts šāds: labajā spārnā 43. k. p., centrā – 44. k. p. un kreisajā spārnā 42. k. p.

Atkāpšanās manevrs dotajos apstākļos nebija no vieglajiem, jo atiešanai divīzijas rīcībā bija tikai viens vienīgais Lubānas – Cesvaines lielceļš. Sevišķi grūta šī atkāpšanās bija tām vienībām, kuras darbojās Meirānu rajonā. Lai nokļūtu uz Lubānas – Cesvaines lielceļa, šīm vienībām nācās pārvarēt plašo, stipri purvaino bezceļu apvidu starp Olgas purvu un Aiviekstes upi, kādēļ 44. k. p. jauno aizstāvēšanos līniju spēja sasniegt tikai 7. augustā ap plkst. 14.00. Atrašanās bija noteikta plkst. 23.00, un tā izdevās bez sevišķiem sarežģījumiem.

43. k. p. jau kopš 6. augusta vakara bija iesaistīts cīņās ar no D un DR uzbrūkošo ienaidnieku.

6. augusta vakarā pulka 2. rota, ieņemot pozīciju pie Poteriem, sastapās ar stiprākiem lielinieku spēkiem, kuri rotu atspieda un aizgāja tai garām rietumu virzienā. Gan 7. augusta agrā rītā 2. rota Poterus atkal ieņēma un noorganizēja aizstāvēšanos. Ap plkst. 08.00 ienaidnieks apm. 1 bataljona stiprumā no jauna uzbruka Poteriem. Rota, būdama tanī laikā pastiprināta ar zenīartilēriju, šo, kā arī vēlākos šīs dienas uzbru-

kumus sekmīgi atvairīja. Lieliniekiem nepārtraukti pienāca pastiprinājumi, tie izvērās arvien platākā frontē, un ap plkst. 11.00 viņu priekšējās vienības bija jau kaujas saskarē arī ar 4./43. k. p., kas aizstāvējās pie Krustiņārēm.

Arī 43. k. pulkam pakāpeniski pienāca pārējās šī pulka vienības no Dambišu rajona, kā arī kapt. Laumaņa bataljons (19. lauku pap. btl.). Pēdējo iepriekšējā naktī ar autotransportu pārsveda no Aiviekstes upes pozīcijām uz Aizkuju 43. k. pulkam palīgā. Tūlīt pēc ierašanās vienības iesaistījās kaujās frontes pastiprināšanai. Ap pusdienas laiku lielinieki jau bija izvēršusies daudz platākā frontē nekā 43. k. p. un kapt. Laumaņa btl. un sāka apņemt pulka spārnus. Iedegās ļoti sīvas cīņas visā pulka kreisajā spārnā Kalnabulatu rajonā, kur lielinieki bija dziļi ielauzušies pulka pozīcijā. Lai atjaunotu frontes nepārtrauktību un nodrošinātu pulka kreiso spārnu, 43. k. p. komandieris maj. Stīpnieks ar 2 rotām izdarīja uzbrukumu ar ierobežotu mērķi, ieņemot Lejasbulatas un meža malu A no Kalnabulatām.

Šīn pretuzbrukumā sevišķi izcēlās ltn. (vēlākā kapteiņa) Butkus rota, kura pēc Lejasbulatu ieņemšanas traucās tālāk mežā, kur tā pārsteidza kādu lielinieku vienību un to pa lielākai daļai iznīcināja, iegūstot 6 prettanku un 5 kājnieku lielgabalus, vairākas patšautenes, mašīnpistoles, kā arī municiju. Ienaidnieks kaujas vietā atstāja vairāk nekā 50 kritušos, kamēr mūsu zaudējumi bija tikai 1 kritušais un 2 viegli ievainotie. Iegūtos ieročus rota sekmīgi izmantoja Lejasbulatu aizstāvēšanai pret atkārtotiem lielinieku uzbrukumiem. Tikai pēc tam, kad lielinieki bija Lejasbulatas gandrīz pilnīgi ielenkuši, šī punkta drošsirdīgie aizstāvji to atstāja un pievakarē atgāja pāri purvam uz Daļģiem. Pirms atiešanas rota iegūtos lielgabalus saspridzināja, jo nespēja vairs tos izvest no ielenkuma.

Frontes nepārtrauktību pulkam atjaunot tomēr neizdevās, jo ienaidnieks arvien no jauna ielauzās mūsu pozīcijās. Pēcpusdienā tas ielauzās mežīnā D no Kalnabulatām un pievakarē, apejot pulka kreiso spārnu, arī mežīnā A no Gaitniekiem. Lai gan ar mūsu prettriecieniem ienaidnieku no šiem mežīņiem atkal iztrieca, tas vēlā vakarā tomēr iesūcās arī mežā A no Sileniekiem.

Ievērojot 43. k. p. grūto stāvokli un lai nodibinātu frontes nepārtrauktību, 19. divīzijas vadība 6. augusta pēcpusdienā pavēlēja 44. k. pulkam, kas pēc ārkārtīgi grūta nakts atkāpšanās manevra tikko bija paspējis kaut cik noorganizēties jaunajā pozīcijā, noņemties no tās un pēc sapulcēšanās Ataugās, apm. 1,5 km no Aizkujas, uzbrukt Aizkujas, Silenieku virzienā un ieņemt Piegāzes, Lejiešus, Ābolkalnu, Sileniekus, Simaņus.

Uzbrukumu 44. k. p. spēja uzsākt ne agrāk kā 8. augustā plkst. 02.00. Sākumā uzbrukums attīstījās sekmīgi un jau plkst. 04.00 bija ieņemtas Piegāzes, Lejieši un Ābolkalns, bet tālāk par šiem punktiem pulks tomēr netika nepietiekama artilērijas pabalsta dēļ (uzbrukumu pabalstīja tikai 1 vieglais art. divīzions – I/15. art. p.), kā arī ienaidnieka stiprās un labi noorganizētās kājnieku uguns dēļ. Arī artilērijas uguns vadība naktī pie tik dziļi sprausta mērķa bija apgrūtināta, lai sekmīgi apkarotu ienaidnieka atsevišķus ugunspunktus. Uzbrukuma gaitā tika saņemti gūstekņi no 2 kājnieku pulkiem, kas norādīja, ka ienaidnieks bija paspējis šeit sapulcināt jau lielākus spēkus. Šis uzbrukums bija prasījis arī no 44. k. p. jūtamus zaudējumus.

Lai kaut cik aizpildītu spraugu starp 43. un 44. k. p., divīzijas vadība nosūtīja uz Gaitnieku rajonu arī 2 rotas no 42. k. pulka maj. Reinholda vadībā ar uzdevumu ieņemt Sileniekus un Lābanus. Arī šo rotu uzbrukums nepietiekama artilērijas uguns pabalsta dēļ sekmes neguva.

Sīvas cīņas šīnī dienā norisinājās arī pie Pietniekiem.

Lai nodrošinātu 44. k. p. labos sānus uzbrukuma laikā un nedotu ienaidniekam iespēju iespieties starp 44. k. p. un 42. k. p. (pēdējais aizstāvējās Z no Zosu purva uz līnijas Kodināres, Elstes), uz Pietniekiem nosūtīja 44. k. pulka 1. rotu vlt. Ziedaiņa vadībā, kurai vēlāk pievienojās arī 2 vadi no 4./43. k. p., kas atkāpās no Krustiņārēm. Vlt. Ziedaiņa kaujas grupa, 42. un 44. k. p. kājnieku lielgabalu sekmīgi pabalstīta, Pietniekus noturēja pret daudzkārtīgā pārspēkā esošā ienaidnieka uzbrukumiem līdz vēlai pēcpusdienai. Tikai pēc tam, kad lielinieki bija Pietniekus dziļi apņēmuši, kaujas grupa, sekojot pavēlei, atvilkās uz meža stigu apm. 1 km ZR no Pietniekiem. Tomēr vienai lielinieku rotai bija izdevies aizslidēt vlt. Ziedaiņa kaujas grupai garām un pienākt pie mž. Mežmalēm apm. 1,5 km ZA no Aizkujas, kur atradās 42. k. p. pārsienamais punkts un vezumi. 42. k. p. ārsts Dr. Krauklis uzņēmās Mežmaļu garnizona vadību un lieliniekus aiztrieca atpakaļ mežā.

8. augusta pēcpusdienā 43. k. p. komandieris, redzot draudīgo stāvokli, kādā bija nonācis viņa komandētais pulks galvenokārt tā pilnīgi atklātā labā flanga dēļ, kur ienaidnieks bija jau dziļi iespiesies, pavēlēja pulkam atrauties no ienaidnieka un ieņemt jaunu pozīciju gar Madonas – Gulbenes dzelzceļu. Grūto atkāpšanos 43. k. p. veica 8. augustā vēl pirms tumsas iestāšanās.

Sakarā ar 43. k. p. atiešanu, arī 44. k. p. bija spiests nākošā rītā atvilkt savu labo spārnu uz Kauliņārēm, Strautiņiem. Bet drīz pēc 44. k. p. labā spārna atvilkšanas pienāca arī divīzijas pavēle: 44. k. p. un 42. k. p. atkāpties uz jauno aizstāvēšanās līniju gar Madonas – Gulbenes dzelzceļu.

Atraušanās sākumu divīzija noteica 9. augustā plkst. 11.00, paredzot divus variantus atkāpšanās manevram. Varianti bija atkarīgi no ienaidnieka aktivitātes. Ja atraušanās laikā ienaidnieks aktīvs un uzbrūk – 44. k. p. atiet tieši uz rietumiem un ieņem iecirkni starp Snucēniem, apm. 3,5 km D no st. Cesvaine, un Rudzišiem, apm. 3 km Z no st. Cesvaine, bet 42. k. p. atiet ZR virzienā un ieņem iecirkni starp Rudzišiem un st. Dzelzava. Pretējā gadījumā, t. i., ja ienaidnieks neuzbrūk, – 42. k. pulkam atiet tieši uz rietumiem un ieņem divīzijas centra iecirkni starp Snucēniem un Rudzišiem, bet 44. k. pulkam kā vairāk cietušam ieņem paredzamo divīzijas pasīvāko kreisā spārna iecirkni starp Rudzišiem un st. Dzelzava. Visumā šis atkāpšanās manevrs ar atraušanos no ienaidnieka dienas laikā bija ļoti riskants, jo nevarēja palikt lielinieku nemanīts. Bet, tā kā lielinieki iepriekšējās kaujās bija cietuši smagus zaudējumus, tie vajāšanu neuzsāka, un pulki samērā netraucēti atkāpās saskaņā ar otro variantu, t. i., 42. k. p. ieņēma divīzijas centra iecirkni, bet 44. k. p. – divīzijas kreisā spārna iecirkni.

Ar atiešanu uz Madonas – Gulbenes dzelzceļa līniju arī izbeidzās t. s. *Lubānas kaujas*. Pēc iegūtām ziņām lielinieki bija novirzījuši rietumos no Olgas purva mežu masīva Cesvaines virzienā 2 kājn. divīzijas. Ar šīm divīzijām 3 dienas bija spēkojušies četri nepilna sastāva un nepārtrauktās cīņas nogurušie latviešu bataljoni, nodarot ienaidniekam smagus zaudējumus un izjaucot tā nodomu ieņemt Cesvaini. Ieņemot laikā Cesvaini, lieliniekiem ne tikai būtu izdevies ielenkt Lubānas rajonā operējošos spēkus, bet arī iedzīt ķili starp vācu 16. un 18. armiju.

Lubānas kaujas bija prasījušas arī jūtamus zaudējumus mūsu pusē, sevišķi 43. k. p. un 44. k. p. rindās. Šinī sakarā divīzijas vadība ierādīja 44. k. pulkam pasīvāko divīzijas kreisā spārna iecirkni, paredzot tuvākās dienās izvilkēt no kaujas līnijām 43. pulku atpūtai un papildināšanai. Divīzijas vadības nolūku realizēt tomēr neizdevās, jo to izjauca ienaidnieks.

Jau 9. augusta pēcpusdienā lielinieki pietuvojās divīzijas jaunajai aizstāvēšanās pozīcijai un vairākās vietās pat iebruka tajā. Ar mūsu prettriecieniem visus iebrukumus atkal likvidēja. Tanī pašā laikā ienāca arvien noteiktākas ziņas, ka lielinieki pulcina lielākus spēkus iepretim 43. k. p. labajam spārnam un tai vācu vienībai, kura aizstāvējās pa labi no 19. divīzijas. Bija skaidrs, ka lielinieki šinī rajonā gatavo jaunu uzbrukumu. Un tiešām, 10. augusta priekšpusdienā, kad 43. k. p. gatavojās nomaīņai (bija jau ieradušies kādas vācu daļas vietraudži), sākās ārkārtīgi spēcīga artilērijas un zalvju lielgabalu sagatavošanas uguns, no kuras smagi cieta 43. k. p. un blakus pa labi esošā vācu vienība. Ap

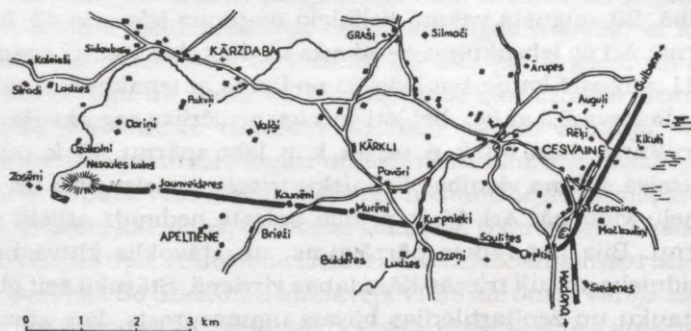
plkst. 13.00 lielinieki tanku atbalstā pārgāja triecienā; 43. k. p. visus ienaidnieka frontālos triecienus atsita, turpretim pa labi – vācu vienības iecirknī – ienaidniekam izdevās dziļi ielauzties un līdz ar to apņemt 43. k. p. labo spārnu.

Tā kā rezervju spārna nodrošināšanai pie rokas nebija, un 43. k. p. vienības sāka atiet, dažas pat bez pavēles, pulka rindās draudēja izcelties apjukums. Tikai pateicoties 43. k. p. komandiera maj. Stipnieka enerģiskai rīcībai, izdevās apjukumu novērst un lielinieku virzišanos dziļumā kaut cik apturēt. Līdz ar 43. k. p. atiešanu nācās atlikt arī 42. k. p. fronti D no st. Cesvaine. Vienlaicīgi ar lielinieku uzbrukumu 43. k. p. iecirknī norisinājās asas cīņas arī par st. Cesvaine. Staciju lielinieki vairākas reizes ieņēma, bet katru reizi 42. k. p. tos ar prettriecieniem atkal izsita.

Kaujām aprīstot, 19. divīzijas aizstāvēšanās pozīcija izveidojās ar fronti uz dienvidiem un austrumiem uz līnijas Nesaules kalns, Jaunveideres, Kaunēni, Murēni, Kurpnieki, Saulītes, Ceplīši, st. Cesvaine un tālāk iepriekšējā gkl. gar Madonas – Gulbenes dzelzceļu ar fronti uz austrumiem. (Skat. shēmu Nr. 14.)

Shēma Nr. 14

19. DIV. AIZSTĀVĒŠANĀS CESVAINES RAJONĀ

Pēc šī lielinieku uzbrukuma frontē iestājās kauju klusuma periods. Notika tikai izlūku grupu darbība. Šo klusuma periodu divīzija izmantoja, lai kaut cik sakārtotu un papildinātu savas kaujās stipri cietušās vienības. Uz Jaunpiebalgu nosūtīja 19. lauku pap. btl. papildināšanai un apmācībai. Šo bataljonu līdz ar to pārdēvēja par 19. izlūku (fizilieru) bataljonu. 12. augustā pulki saņēma pirmos papildinājumus un kaut cik aizlāpīja iepriekšējās kaujās gūtos robus.

Lubānas kauju laikā 19. div. kājnieku priekšnieks plkv. Lobe griezās ar dedzīgu uzsaukumu pie tautiešiem stāties tēvzemes sargu rindās. Šim uzsaukumam bija panākumi, un īsā laikā pieteicās daudzi brīvprātīgie, galvenokārt Piebalgas apkārtnes jaunieši. Šo brīvprātīgo, kā arī no Leģiona ģenerālinspekcijas saņemto papildinājumu apmācībai VI SS korpuss ierīkoja Zosēnu rajonā kaut ko līdzīgu apmācības centram, nosaucot to par „lauku rekrūšu depo“ (*Feld-Rekruten Depot*). Depo apmācību pārzināšanai korpusa vadība uz Zosēniem nosūtīja 19. div. kājn. priekšnieku plkv. Lobi.¹⁸

Naktī no 14. uz 15. augustu 44. k. p. nomainīja 42. k. pulku; pēdējo pārvietoja uz Grašiem atpūtā un papildināšanai.

Kauju klusumu 19. divīzijas frontē pārtrauca lielinieku 20. augusta uzbrukums. Tas sākās 20. augustā līdz ar gaismu un skāra 43. k. pulku, kas tikai iepriekšējā naktī no 19. uz 20. augustu pēc nelielas atpūtas no jauna bija ievirzīts gkl. divīzijas labajā spārnā starp Kaunēniem un Jaunveiderēm.

Pirmo lielinieku triecienu 43. k. p. atsita. Ap pusdienas laiku lielinieki uzbrukumu atjaunoja, un šoreiz tiem izdevās ielauzties 43. k. p. pozīcijā. Pulka labajā spārnā ielauzušos ienaidnieku ar prettriecienu atsvieda, turpretim centra iecirknī tas neizdevās rezervju trūkuma dēļ. Ienaidnieka iebrukumu beidzot izdevās nosprostot ar laikā piesteigušos 1./42. k. p. un apm. 100 no dažādām vienībās salasītiem vīriem maj. Reinholda vadībā. 20. augusta vakarā lielinieki no jauna ielauzās 43. k. p. labajā spārnā. Arī šo iebrukumu neizdevās likvidēt, bet vienīgi nosprostot.

21. augustā kauja šeit iedegās no jauna ar ienaidnieka uzbrukumu, kuru tas ievadīja ar īsu, bet ļoti spēcīgu artilērijas sagatavošanas uguni. Uzbrukums skāra 43. k. p. un 44. k. p. labo spārnu. 43. k. pulka centra un kreisā spārna vienības lielinieku triecienu neizturēja un sāka atiet ziemeļu virzienā. Arī 44. k. p. bija spiests nedaudz atlikt savu labo spārnu. Bija pat radies pārrāvums, un stāvoklis kļuva bīstams, jo ienaidnieks strauji triecās Kārdabas virzienā. Stāvokli šeit glāba mūsu prettanku un zenitartilērijas blīvais ugunssprosts, kas pārsteidza pie Kārdabas augstienes pienākušos lieliniekus, nodarot tiem smagus zaudējumus. Lielinieku ķēdes šo uguni neizturēja un sāka plūst atpakaļ.

¹⁸ Tānī laikā 19. div. štāba priekšnieka (Ia) amatu veica SS šturmbanfirers Kops (*Kopp*), jauns un uz savām militārām spējām visai iedomīgs virsnieks. Viņam vairākkārt bija domstarpības ar plkv. Lobi attiekmē uz vienību taktisko izlietošanu. Vācu vadība, acīmredzot, gribējama atrīvēties no divīzijas kājnieku priekšnieka plkv. Lobes personā, nosūtīja viņu uz Zosēniem.

21. augusta vakarā fronte šeit nostabilizējās uz līnijas Doriņi, Pakuļi, Vaļģi, Kaunēni un tālāk vecā gkl. Savu smago zaudējumu dēļ lielinieki uzbrukumus turpmākās dienās vairs neatkārtoja, un 19. divīzijas frontē no jauna iestājās klusuma periods. Ar to arī beidzās t. s. *Apeltienes, Kārdabas kaujas*.

Šīni klusuma periodā divīzijai pienāca papildinājumi, kas atļāva visos 3 kājnieku pulkos iedalīt otros bataljonus: 42. k. pulkā – kapt. Ivanova btl., 43. k. p. – kapt. Stiprā btl. un 44. k. p. – maj. Rubeņa btl. Visi šie bataljoni bija gadījuma rakstura, un tos saformēja uz ātru roku sakarā ar lielinieku pārsteidzošo iebrukumu Latvijā. Tā, piemēram, kapt. Ivanova btl. Leģiona ģenerālinspekcijas štābs saformēja augusta sākumā Rīgā Krusta baznīcas kazarmās no karavīriem, kuri bija nokļīduši no savām vienībām. Augusta vidū kapt. Ivanova btl. iesaistīja kaujās Apes rajonā obergrupeariera Jekelna kaujas grupas sastāvā, no kurienes to pārvietoja uz VI SS korpusu. Maj. Rubeņa btl. komplektējās galvenokārt no 15. apmācības un pap. btl. karavīriem, kuri bija piedalījušies kaujās pie Bauskas.

19. divīzijas sastāvā uz laiku ietilpināja arī t. s. „Ulriha“ pulku, kas sastāvēja no 1 latviešu bataljona – 27¹. kd. btl. pltn. Birzuļa vadībā – un 1 vācu bataljona. Pulks pirms iedalīšanas 19. divīzijā bija piedalījies kaujās pie Apes obergrupeariera Jekelna kaujas grupas sastāvā.

Šīs Apeltienes – Kārdabas kaujas bija tikai atbalss no lielinieku 19. augustā ievadītā lieluzbrukuma Madonas, Rīgas virzienā, ar kuru ienaidniekam bija izdevies ietriekt tanku ķēli līdz pat Ērgļiem un lielā mērā apdraudēt Rīgu un visus tos vācu spēkus, kuri atradās ziemeļos no Daugavas. Šo draudu likvidēšanai vācu vadība ievadīja plašu mehanizēto vienību pretuzbrukumu un lielinieku tanku ķēli sakāva.

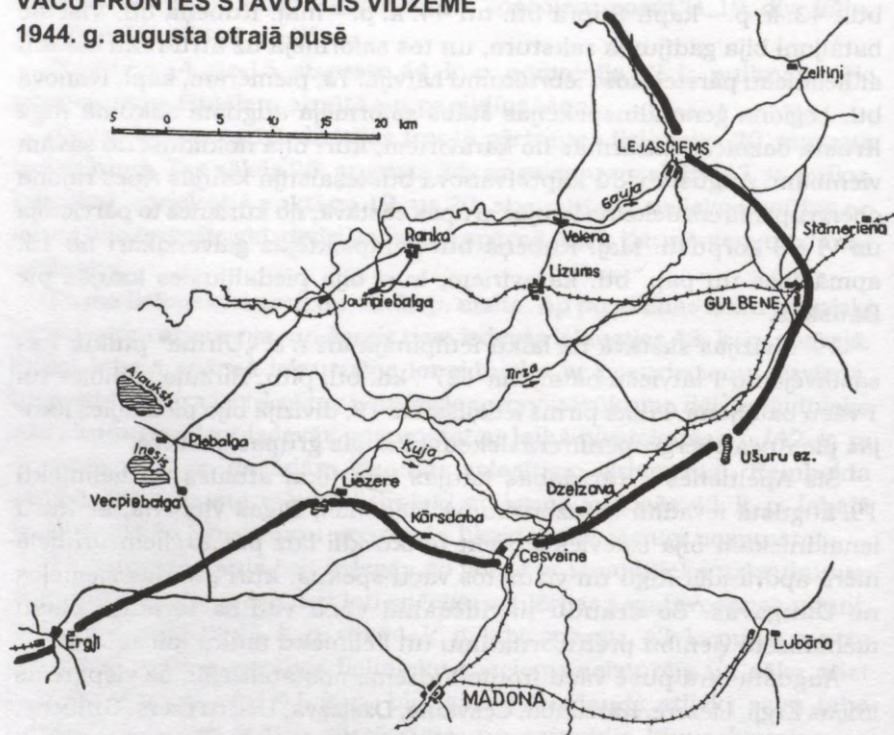
Augusta otrā pusē vācu fronte Vidzemē nostabilizējās uz vispārējās līnijas Ērgļi, Liezere, Kārdaba, Cesvaine, Dzelzava, Ušuru ezers, Gulbene, Lejasciems, Gaujas upe, veidojot no Liezeres līdz Lejasciemam asu izliekumu uz austrumiem. Šo izliekumu aizstāvēja VI SS korpusa. Varēja sagaidīt, ka lielinieki centīsies šo izliekumu nogriezt, tāpēc korpusa aizmugurē jau priekšlaikus uz Kujas un Tirzas upes krastiem izveidoja jaunu aizstāvēšanās pozīciju, t. s. *Tirzas pozīciju*. (Skat. shēmu Nr. 15.)

Augusta beigās un septembra sākumā lielinieku aizmugurē, dienvidos no Kārdabas, ik dienas bija dzirdama artilērijas kanonāde. Sākumā tā likās nesaprotama, bet izlūkošanas iebrukumos saņemtie gūstekņi zināja stāstīt, ka lielinieki aizmugurē izdara kaujas mācības, veltot sevišķu vērību kājnieku un artilērijas kopdarbībai un lietojot kaujas municiju. Šī intensīvā apmācība frontes tuvākā aizmugurē norādīja, ka ienaidnieks

šīnī rajonā gatavojas kādam nopietnākam uzbrukumam. Vieta un laiks, protams, nebija zināms, bet varēja paredzēt, ka lielinieki savu uzbrukumu laikam vērsīs starp Liezeri un Cesvaini, lai trāpītu frontes izliekumā esošā karaspēka aizmuguri.

Shēma Nr. 15

**VĀCU FRONTES STĀVOKLIS VIDZEMĒ
1944. g. augusta otrajā pusē**

Pamatojoties uz šiem apsvērumiem, VI SS korpusa komandieris nolēma ar atkāpšanās manevru, pretojoties vairākās pakāpeniskās pozīcijās, 3 dienu laikā atiet uz sagatavotām Tīrzas pozīcijām. Bez tam šī manevra nolūks bija nodarīt sekojošam ienaidniekam pēc iespējas lielākus zaudējumus.

Saskaņā ar paredzēto manevru 19. divīzijas vienībām, kuras aizstāvējās Z no Cesvaines, bija jāatkāpjas frontāli apm. 20 km dziļumā, kamēr labā spārna vienībām, kuras aizstāvējās ar fronti uz dienvidiem, atkāpšanās dziļums bija seklāks un pats manevrs bija jāizdara ar vēriena

kustību, t. i., ārējam, labajam spārnā paliekot zināmā mērā uz vietas. Līdz ar to atkāpšanās šīm vienībām bija daudz grūtāka un sarežģītāka. Atraušānās sākumu korpuss bija noteicis naktī no 11. uz 12. septembri.

19. divīzijas spēku sadalījums tanī brīdī bija šāds: labajā spārnā starp Pakuļiem un Kurpniekiem – 44. k. p.; centrā starp Kurpniekiem un Auguļiem – 42. k. p., un starp Auguļiem un Puntužiem – „Ulriha“ pulks; kreisajā spārnā starp Puntužiem un Ušuru ezeru – 43. k. p.

Pirmajā atkāpšanās dienā – 12. septembrī centra vienības atgāja apm. 3 km, ar ko saīsinājās fronte, un 19. divīzija ieguva rezervē 1 bataljonu no 42. k. p., bet nākošajā dienā jau visu 42. k. pulku. Ienaidnieks mūsu atraušanos nebija pamanījis un 12. septembra priekšpusdienā atklāja stipru artilērijas sagatavošanas uguni pa mūsu tukšajām pozīcijām divīzijas labajā spārnā un pēc tam pārgāja triecienā. 44. k. p. atkāpšanās segšanai svarīgajā Kārzdabas augstienē kā aizklājs bija atstāta pulka 3. rota. Mūsu artilērijas sekmīgi atbalstīta, rota noturēja šo augstieni līdz tumsai, atvairot visus lielinieku uzbrukumus. Lai gan lielinieki bija rotu ielenkuši, tā, izmantojot nakts tumsu, izlauzās no ielenkuma un pievienojās pārējiem pulka spēkiem.

3. rota, noturot Kārzdabas augstieni veselu dienu, aizsprostoja ienaidniekam svarīgo Kārzdabas ceļu mezglu un tādējādi lielā mērā sekmēja 44. k. p. atkāpšanos. Visā atkāpšanās laikā 44. k. p. bija nepārtrauktās cīņās ar uz pēdām sekojošo sarkanarmijas 37. strēlnieku divīziju. Atvairot lielinieku uzbrukumus, 44. k. pulkam vairākkārt nācās izdarīt prettriecienus, lai noturētu pretošanās pozīcijas līdz pavēlē noteiktajam laikam.

Pārējās divīzijas vienības manevru izdarīja samērā netraucēti, jo lieliniekiem iecirknī starp Cescvaini un Lejasciemu bija tikai vājas, aizstāvēšanās darbībai paredzētas vienības. 43. k. p., kas aizstāvējās divīzijas kreisajā spārnā, atiešanu sāka naktī no 12. uz 13. septembri un bez jebkādiem traucējumiem no ienaidnieka puses caur Lobenes pmž., Druvienas mž., Pērlī, Vilikumuižu atgāja uz Riteņmuižas rajonu, kur ieņēma aizstāvēšanās pozīciju apm. 3 km DA no pēdējā punkta.

Pēc atkāpšanās 19. divīzijas vienības 15. septembra rītā no jauna bija noorganizējušas aizstāvēšanos t. s. *Tīrzas pozīcijā* ar galveno kaujas līniju: Liezere, Dobuļi, Tošpavāri, Zaldātu mžsr., Kujpāpeni, Kaulāci, Tirzieši, Murāni, Grote, pie kam labajā spārnā no Liezeres līdz Jūriņkalnam aizstāvējās 42. k. p., centrā no Jūriņkalna līdz Kujpāpeniem – 44. k. p. un no Kujpāpeniem līdz Tirziešiem – 43. k. p.; tālāk pa kreisi – „Ulriha“ pulks.

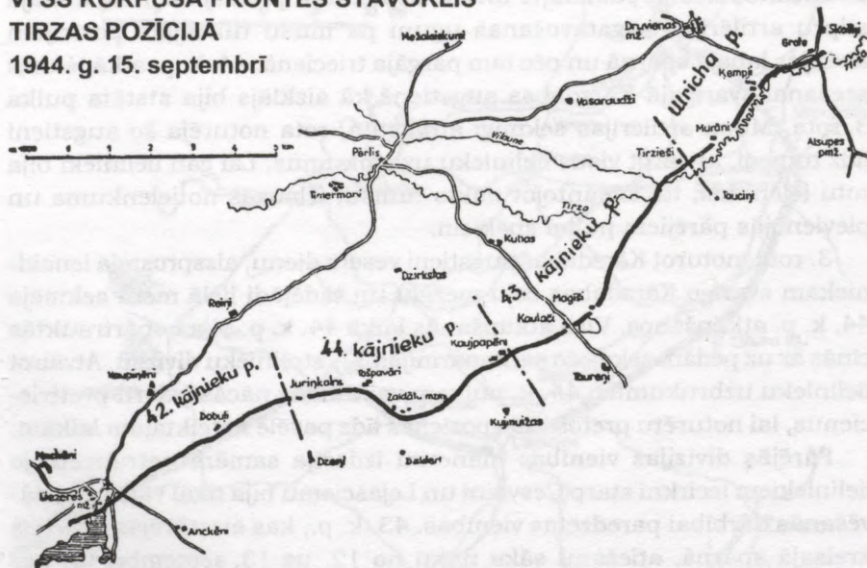
Jau 15. septembra vakarā lielinieki pietuvojās jaunajai aizstāvēšanās pozīcijai un gatavojās tai uzbrukt. Mūsu vienību aktīva pretdarbība

ienaidnieku izklidināja un pa daļai iznīcināja, tam atrodoties izejas stāvokli triecienam. Vienīgi pie Tošpavāriem lieliniekiem, izmantojot tumsu, izdevās ielauzties 44. k. p. pozīcijā, bet ar mūsu prettriecienu tos tūdaļ atkal izsvieda. Arī nākošā dienā lielinieki vairākās vietās uzbruka mūsu jaunajai pozīcijai, bet neguva sekmes. Līdz ar to ciņas 19. div. frontē no jauna aprīma, un vienības spēja kaut cik atkal sakārtoties un papildināties. Šīni klusuma periodā 43. k. p. komandēšanu pārņēma jaunieceltais pulka komandieris plkv. Osis.

Shēma Nr. 16

VI SS KORPUSA FRONTES STĀVOKLIS TIRZAS POZĪCIJĀ

1944. g. 15. septembrī

Tomēr ilgi 19. divīzijai nebija lemts aizstāvēties šīni pozīcijā, jo sakarā ar vispārējo stāvokli frontē – lielinieku pastiprināto spiedienu Ērgļu virzienā un vācu 18. armijas atkāpšanos no Igaunijas – arī 19. divīzija saņēma pavēli atstāt ieņemto pozīciju un, atkāpjoties rietumu virzienā, noturēt līdz noteiktam laikam iepriekš sagatavotas pozīcijas pie Rankas, Jaunpiebalgas, Vecpiebalgas, Drustiem, Sērmūkšiem, Skujenes un Nītaures, lai segtu no ziemeļiem atejošā vācu karaspēka kustību.

Tirzas pozīcijas atstāšana sākās 19. septembrī. Izcīnot arjergarda kaujas ar sekojošo ienaidnieku, no kurām nopietnākās bija pie Sērmūkšiem un Skujenes, 19. divīzija naktī no 24. uz 25. septembri sasniedza Nītaures rajonu, kur noorganizējās izšķirošai aizstāvēšanai t. s. *Siguldas pozīcijās*

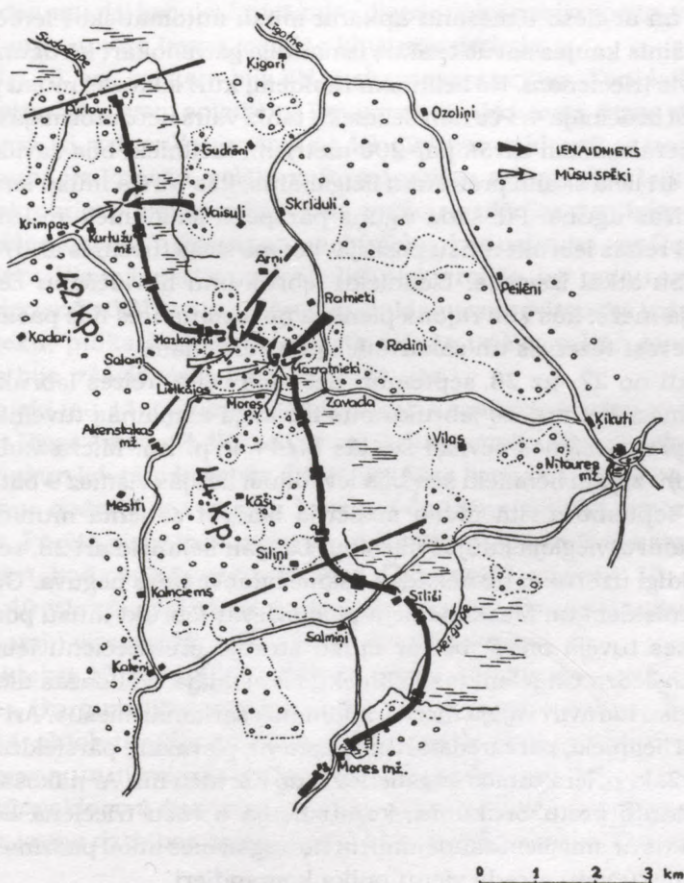
starp Silišiem (3 km Z no Mores mž.) un Purlauriem (3 km Z no Kārtūžu mž.) ar gkl. Siliši, Lagi, Mazkanēni, ķieģeļu ceplis Z no Salaiņiem, augstiene Z no Kārtūžu mž. Šo pozīciju ieņēma: pa labi 44. k. p., pa kreisi – 42. k. p. ar starprobežu Lielkājas (44. k. p.), Mazkanēni (42. k. p.). Rezervē divīzija paturēja 43. k. pulku Allažu rajonā. (Skat. shēmu Nr. 17.)

Lai pārķertu no ziemeļiem atejošā vācu karaspēka atkāpšanās ceļus, lielinieki 26. septembrī uzsāka ļoti spēcīgu tanku atbalstītu uzbrukumu vispārējā virzienā Nītaure, Sigulda.

19. divīzijas iecirknī lielinieki uzbruka samērā šaurā frontē lielceļa Kārtūžu mž. – Nītaures mž. rajonā, kur aizstāvējās I/44. k. p. Lai gan

Shēma Nr. 17

MORES KAUKAS 1944. g. 26.–30. septembrī

ienaidnieks šeit uzbruka spēku pārsvarā, I/44. k. p. visus šīs dienas uzbrukumus atsita.

Nākošā dienā, 27. septembrī, lielinieki savus uzbrukumus I/44. k. p. iecirknī atkal atjaunoja, ievadot kaujā arvien jaunus spēkus. Tā kā mūsu artilērijai, kura darbojās lieliski, diemžēl pietrūka municijas, mūsu kājnieki bija pakļauti ienaidnieka artilērijas un smago kājnieku ieroču ne-traucētai iedarbībai, kas lieliniekiem deva iespēju priekšpusdienā 3 reizes ielauzties I/44. k. p. pozīcijā pie Mazratniekiem, bet visas 3 reizes tos ar mūsu prettriecieniem atkal izsvieda. Ap pusdienas laiku šeit ieradās palīgā II/43. k. p., jo 44. k. p. rezerves bija galīgi izsīkušas.

Pēcpusdienā lielinieki kaujas intensitāti vēl kāpināja. Iztrūkstot mūsu artilērijas ugunij, lielinieki artilērijas ziņā bija absolūtā pārsvarā, kas viņu tankiem deva iespēju pietuvoties mūsu pozīcijām uz dažiem simtiem metru un ar tiešo tēmēšanu apkarot mūsu automātiskos ieročus. Lielinieki šinīs kaujās savus tankus izmantoja galvenokārt kā ugunsspēku, bet nevis triecienam. No lielinieku tankiem, kuri ielauzās mūsu pozīcijā, īsā laikā iznīcināja 4. Pēc tam lielinieku tanki vairs neuzdrošinājās pienākt mūsu ierakumiem tuvāk par 200 metriem. Lielinieki bija savilkuši šinī rajonā arī lielā skaitā prettanku lielgabalus, kas turēja mūsu ierakumus zem blīvas uguns. Pie šāda uguns pārspēka ienaidniekam izdevās no jauna 3 reizes iebrukt mūsu pozīcijā, bet tos sīvās tuvciņās ar II/43. k. p. palīdzību atkal izsvieda. Lielinieku iebrukumu likvidēšanu lielā mērā sekmēja mežs, kas šinī rajonā pienāca no aizmugures līdz pašai gkl. un ļāva pievest rezerves un sakārtoties prettriecienam.

Naktī no 27. uz 28. septembrī lielinieki vēl 2 reizes iebruka mūsu ierakumos, bet arī šos iebrukumus likvidēja asiņainās tuvciņās. Šinīs nakts prettriecienos sevišķi izcēlās 6./44. k. p. ltn. Mieža vadībā. Pēc gūstekņu ziņām lielinieki šeit bija ievadījuši kaujās vismaz 9 bataljonus.

28. septembra rītā mūsu artilērija beidzot saņēma municiju, kas ievērojami atviegloja kaujas darbību. Lai gan lielinieki arī 28. septembrī neatlaidīgi uzbruka, tie nekādas sekmes tomēr vairs neguva. Gan starp Mazratniekiem un Mazkanēniem tiem izdevās iebrukt mūsu pozīcijā un ievīrzties tuvējā mežā, bet ar mūsu straujo prettriecienu iebrukuma vietu noslēdza un ielenktos lieliniekus iznīcināja. Vēl dažas dienas pēc tam mūsu karavīri vajāja mežā izklidinātos sarkanarmiešus. Arī 42. k. p. iecirknī lielinieki, pārvarēdami Sudas purvu, pievakarē pārsteidzoši ielauzās I/42. k. p. ierakumos augstienē ZA no Kārtūžu mž. Ar nākošās dienas rītā izdarīto pretuzbrukumu, ko atbalstīja 6 vācu trieciena lielgabali, lieliniekus ar smagiem zaudējumiem no augstienes atkal padzina. Kritušo ienaidnieku vidū atrada vienu pulka komandieri.

Arī 29. septembrī lielinieki atkārtoja savus uzbrukumus, bet tie jau bija daudz zaudējuši no iepriekšējo dienu spara. Vēl 30. septembrī notika daži maznozīmīgi ienaidnieka uzbrukumi, kurus mūsu vienības viegli atsita.

Šinīs t. s. *Mores kaujās* 19. divīzijas karavīri no jauna pierādīja savu cīņas sparū. Piecu dienu kaujās tie ne tikai noturēja savas pozīcijas pret daudzkāršo pārspēku, bet to sakāva. Vēl nekad pirms tam 19. divīzijas karavīriem nebija nācies izcīnīt tik smagas un asiņainas tuvciņas kā šeit. Pie Mazratniekiem, kur aizstāvējās 3./44. k. p. ltn. Zāgara vadībā, vietām nācās aizbērt ierakumus vienīgi tādēļ, ka tie bija pilni ar kritušiem. Mores kaujas ieies vēsturē kā viens no izcilākiem latvju karavīru varoņības pieminekļiem.

Ar Mores kaujām beidzās 19. divīzijas cīņas Vidzemes telpā. Savu lielo zaudējumu dēļ lielinieki tuvākajās dienās vairs nebija spējīgi turpināt uzbrukumus, un no jauna iestājās klusuma periods.

Vienīgi 15. art. pulkam bija vēl jāiztur smagas cīņas. Tanī laikā lielinieki pastiprināja savu spiedienu Daugavas labajā krastā Rīgas virzienā. Šinī sakarā 15. art. pulku izņēma no 19. divīzijas pakļautības un pārvietoja sākumā uz Ropažu, vēlāk uz Rumpmuižas rajonu. Šeit laikā no 8. līdz 13. oktobrim pulka baterijas kopā ar vācu artilērijas vienībām vairākkārt atradās smagās tuvciņās ar ienaidnieku, kas uzbruka gar Daugavas labo krastu. Viena baterija pat krita lielinieku rokās, bet mūsu artilēristi to prettriecienā atkal atguva. Varonīgi cīnīdamies ar pārspēkā uzbrūkošo ienaidnieku, pulks šinīs nedaudzajās dienās izšāva vairāk municijas, nekā tas bija izšāvis visās līdzšinējās kaujās.

Lielinieki jau 11. oktobra rītā bija kaujas saskarē ar vācu sedzošām vienībām Rīgas A nomalē. Sākās galvaspilsētas agonija. Ienaidnieka artilērijas šāviņi un lidotāju bumbas drīz ietina Rīgu liesmās un dūmos. Lielus postījumus nodarīja arī vācieši, iznīcinot daudzus militāri nenozīmīgus objektus. Pilsētā plosījās laupīšanas. Kulmināciju izpostīšana sasniedza 12. oktobrī, kad pēdējās vācu vienības devās pāri Daugavai. 13. oktobrī plkst. 0.40 vācieši vienlaicīgi saspridzināja abus Daugavas tiltus. Pēc tam padomju virspavēlniecība vēstīja, ka Rīga kritusi.

13. oktobrī 15. art. pulks saņēma pavēli pārvietoties uz Kurzemi – Bitšķēpu, Bruņumuižas rajonu, apm. 30 km D no Tukuma. Naktī no 13. uz 14. oktobrī pulks pārcēlās pār Daugavu pa jauncelto kara tiltu pie Rāmavas un turpināja gājienu pa karaspēka uzbūvēto sprunguļu ceļu (*Knüppeldamm*) dienvidos no Rīgas un tālāk pa šoseju Rīga – Kalnciems uz jauno darbības rajonu, lai stātos pie Kurzemes aizstāvēšanas.

Pēc tam, kad oktobra sākumā vācu 18. armija bija atkāpusies no Igaunijas caur Rūjienu, Limbažiem un Raganu, vācu 16. armijas uzdevums – segt 18. armijas atkāpšanos – bija veikts. Šinī sakarā arī 19. divīzija, kas bija ievērojami sekmējusi uzdevuma veikšanu, saņēma pavēli no 6. uz 7. oktobri atstāt Siguldas pozīcijas un pārvietoties uz Džūkstes rajonu. Naktī no 9. uz 10. oktobri 19. div. šķērsoja Daugavu pie Mazjumpravas (tagad – Dzelmē) un, apejot Rīgu no dienvidiem, turpināja gājienu uz Kalnciemu un tālāk uz Džūksti, kur 19. divīzijas karavīriem nācās izcīnīt jaunas smagas un asiņainas kaujas.

KURZEMES AIZSTĀVĒŠANA ¹⁹

Pēc vācu armijas Z frontes atkāpšanās uz Kurzemi 1944. g. rudenī tās 16. un 18. armijas oktobra pirmajā pusē izveidoja fronti uz vispārējās līnijas: Jūrmalciems (D no Liepājas), Bārta, Vaiņode, Auce, Zebrus ez., Maisukrogs, Vikšele, Klapkalnciems (pie Rīgas jūras līča). *

Atkāpšanās operācijas gaitā VI SS korpuss 11. okt. sasniedza Džūkstes rajonu ar uzdevumu ieņemt aizstāvēšanās pozīciju uz līnijas: st. Gardene, Eglītes, Rasas (4 km DR no Maisakroga), Maisakrogs (5 km A no Džūkstes). Korpusa sastāvā šinī laikā ietilpa šādas latviešu vienības:

- 19. div. – 42., 43. un 44. k. p., katrs 2 btl. sastāvā;
 - 19. art. p., 4 divizioni;
 - 19. izlūku (fizilieru) btl.;
 - 19. sap. btl.;
 - 19. prettanku btl.;
- 15. art. p., 4 divizionu sastāvā;
- 506. zenīart. dzn.;
- 106. grenadieru pulks (7. latv. k. p.), saformēts no 2. un 5. robežsargu pulku atliekām;
- 271. kd. btl., pltn. Birzuļa vadībā.

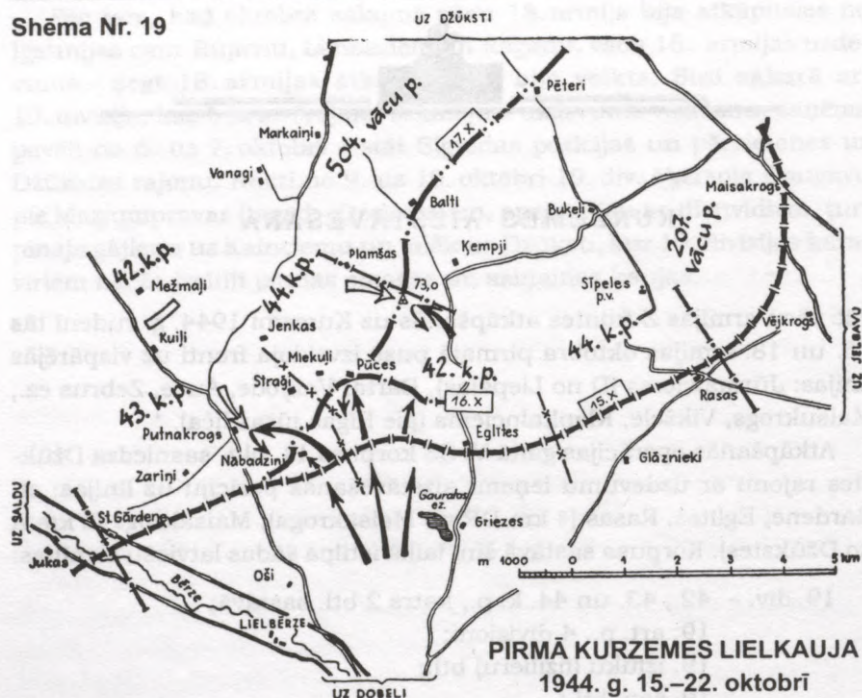
Ieņemot augstāk norādīto aizstāvēšanās pozīciju, VI SS korpusa vadība ierādīja 19. div. ap 10 km platu aizstāvēšanās iecirkni uz līnijas st. Gardene līdz Rasām (4 km DR no Maisukroga), bet 106. k. p. pakļāva vācu divīzijai, kas aizstāvējās pa kreisi no 19. div. (Skat. shēmu Nr. 19.)

19. div. spēku sadalījums jaunajā aizstāvēšanās pozīcijā bija šāds: pa labi – 43. k. p., centrā – 42. k. p., pa kreisi – 44. k. p. bez II btl., divīzijas rezervē – II/44. k. p. un 19. izl. btl.

¹⁹ Trūkstot dokumentiem, Kurzemes aizstāvēšanas aprakstam izmantota informācija, ko sniedzis 44. k. p. komandieris pltn. R. Kociņš, kas bija gandrīz visu šo kauju dalībnieks, papildināta ar 15. art. p. maj. Insberga sniegto abu latviešu art. pulku gaitu aprakstu, kā arī vairāku citu šo kauju dalībnieku liecībām.

* Skat. shēmu Nr. 18 grāmatas pielikumā.

Shēma Nr. 19

Vienības vēl nebija spējūšas kārtīgi nocietināties ieņemtajās pozīcijās, kad iedegās *Kurzemes pirmā lielkauja*. 15. okt. lielinieki uzsāka lieluzbrukumu vispārējā virzienā Dobeļu, Džūkste. Pēc spēcīgas artilērijas sagatavošanas ienaidnieks pārgāja trieciēnā, un jau priekšpusdienā tam izdevās ap 2 km dziļš un samērā plats iebrukums 42. k. p. labajā spārnā, ar to ļoti apdraudot visu 42. k. p. aizmuguri un 43. k. p. kreiso flangu. Iedegās ļoti sīvas cīņas, kuru rezultātā, ievadot pretuzbrukumā arī 271. kd. bt. (pēdējo pēc šīm kaujām pilnīgi ietilpināja 43. k. p. sastāvā), lielinieku iebrukumu izdevās ierobežot uz līnijas Nabadziņi, Pūces. 16. okt. lielinieki savus uzbrukumus iebrukuma vietā atjaunoja ar neatslābstošu sparū, vērsot smagpunktu Putnakroga virzienā. Cīņas arī šīnī dienā bija ļoti sīvas. Par šīs dienas kaujas sīvumu liecina 26 sašauti tanki šīnī iecirknī vien. Ievadot pretuzbrukumā arī 19. izl. bt., beidzot izdevās līdz Putnakrogam iebrukušos lielīniekus nedaudz atspīest un likvidēt robu, kas šē bija radies vienību starpā.

Šīnīs 2 dienu kaujās 19. div. vienības bija cietušas ievērojamus zaudējumus. Lai tos izlīdzinātu, VI SS korpusa vadība bija spīesta frontes

saīsināšanas nolūkā atvilkt 16./17. okt. naktī gkl. nedaudz atpakaļ uz līnijas: st. Gardene, Nabadziņi, Pūces, trig. p. 73,0, Balti. Līdz ar to 19. div. izdevās izvilkt rezervē 42. k. p. Jauno aizstāvēšanās pozīciju ieņēma: pa labi – 43. k. p., pa kreisi – 44. k. p.

Arī nākošā dienā, 17. okt., lielinieki turpināja savu uzbrukumu ar iepriekšējo dienu sparū, tanku atbalstā cenšoties ielauzties iecirknī starp Straģiem un Miekuļiem. Visi lielinieku caurlaušanās mēģinājumi, kurus viņi izdarīja ar lielu piepūli, sabruka mūsu kājnieku un artilērijas kopotā ugunī. Liels nopelns lielinieku uzbrukuma atsišanā mūsu artilērijai, kas tanī dienā darbojās lieliski.

18. okt. visumā pagāja mierīgi. Nevarēdams gūt izšķirējus panākumus šinī frontes iecirknī, ienaidnieks sāka pulcināt spēkus pret 19. div. kreiso spārnu un blakus esošās vācu divīzijas labo spārnu.

Jau 19. okt. šeit lielinieki pēc intensīvas artilērijas sagatavošanas tanku atbalstā pārgāja triecienā. Lielinieku uzbrukuma smagpunkts vērsās pret 44. k. p. salaidni ar vācu 504. k. p. Lai gan ienaidnieka pārspēks bija liels un tas pielika izcīlas pūles, tam šeit nekādas lielākas sekmes gūt neizdevās. Tāpat kā iepriekšējās dienās šinī iecirknī sevišķi sekmīgi darbojās mūsu artilērija, nodarot lieliniekiem smagus zaudējumus. Arī visi lielinieku uzbrukumi 20. un 21. oktobrī šai frontes daļā beidzās nesekmīgi. 20. okt. lieliniekiem pat 2 reizes izdevās ieņemt novērošanai ļoti izdevīgo trig. p. 73,0, bet abas reizes tos ar pretuzbrukumiem atkal atsvieda. 21. okt. ap pusdienas laiku ienaidniekam, uzbrūkot sevišķi spēcīgā tanku atbalstā, izdevās pārbraukt mūsu gkl. ierakumiem un ielauzties pozīcijas dziļumā. Mūsu karavīri tomēr nepadevās panikai, atsita visus kājnieku triecienus, atdalot tos no viņu tankiem, un aizmugurē ielauzušos tankus ar tuvciņas ieročiem pa lielākai daļai iznīcināja.

Šinīs 3 dienu smagajās kaujās 44. k. p. karavīri bija stipri noguruši un to skaits ievērojami sarucis, kamēr pulka rezerves bija galīgi izsikušas. Tādēļ arī lieliniekiem beidzot izdevās 21. okt. ieņemt svarīgo trig. p. 73,0. Lai atgūtu šo augstieni, 44. k. p. kom. pltn. Kociņš steigā saformēja trieciengrupu no pulka štāba rotas karavīriem. Šī skaitliski ļoti mazā trieciena grupa ar nakts uzbrukumu augstieni atguva, bet vācu 504. k. p., kuram arī vajadzēja piedalīties šinī operācijā, tomēr nepiedalījās un pat neieņēma savus agrākos ierakumus pēc tam, kad mūsu trieciena vienība trig. punktu bija atguvusi. Tādēļ arī mūsu trieciengrupa, ciešot zaudējumus lielinieku koncentrētā ugunī, uz korpusa komandiera pavēli šo augstieni atkal atstāja.

Lai gan lielinieki nākošā dienā, 22. okt., ar gaismu savu uzbrukumu šinī frontes iecirknī atkal atjaunoja, cenšoties pārraut 44. k. p. fronti,

tie tomēr nekādas sekmes vairs neguva. Ap pusdienas laiku lielinieki bija spiesti savus uzbrukumus pilnīgi pārtraukt, jo to spēki bija izsīkuši. Līdz ar to noslēdzās *pirmā Kurzemes lielkauja*, un VI SS korpusa frontē iestājās stabilizācijas periods līdz trešajai lielkaijai.

Šinīs 8 dienu kaujās lieliniekiem noasiņoja 4 kājn. un 2 tanku divīzijas, pie tam iegūstot tikai ap 2 km dziļu apvidus joslu 19. div. aizstāvēšanās iecirknī.

Otrā Kurzemes lielkauja, kas sākās 1944. g. 27. oktobrī un ar 10 dienu pārtraukumu (no 8. līdz 18. novembrim) ilga līdz 25. novembrim, VI SS korpusu neskāra. Šinī lielkaujā, kas risinājās galvenokārt Priekules, Vaiņodes sektorā un Auces telpā, daudzkārt vājākie vācu spēki sekmīgi atvairīja visus ar lielu piepūli pasāktos lielinieku caurlaušanās uzbrukumus Skrundas un Saldus virzienā, liekot noasiņot kādām 70 padomju divīzijām un daudzām tanku formācijām²⁰. Lielinieku smagie asins upuri un lielie materiālu zaudējumi šinī lielkaujā neatsvēra viņu ieguvumu, kas izpaudās ap 4 km dziļas un 12 km platas joslas iegūšanā Priekules – Vaiņodes telpā un Auces ieņemšanā. Šis Kurzemes aizstāvju panākums bija viens no lielākajiem un pēdējiem vācu armijas panākumiem Otrā pasaules kara beigu posmā.

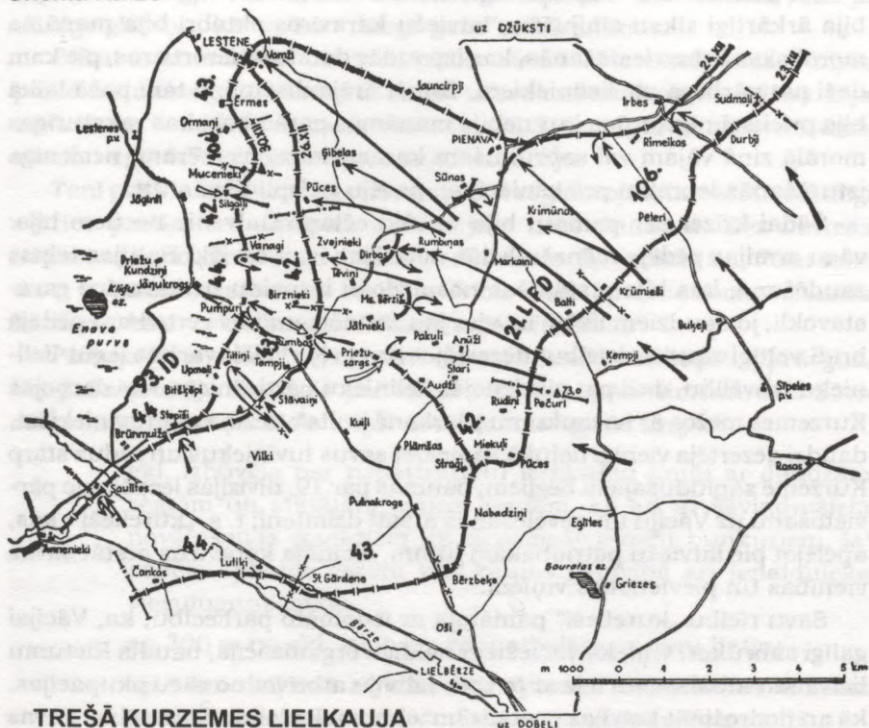
Trešā Kurzemes lielkauja sākās 21. decembrī ap 35 km platā iecirknī Saldus frontes sektorā, un nākošās dienās pārsviedās arī uz visu Kurzemes fronti, izveidojot vairākus kauju smagpunktus; to vidū viens no galvenajiem bija frontes sektors starp Dobeli un Džūksti, kurā bija iesaistīts VI SS korpusss. (Skat. shēmu Nr. 20.)

Starplaikā starp pirmo un trešo lielkauju lielinieki VI SS korpusa frontē visumā izturējās pasīvi. Visa kaujas darbība šinī posmā izpaudās galvenokārt abpusējos izlūkošanas triecienu pasākumos. No lielākām kaujām šinī starplaikā minami lielinieku uzbrukumi 3. un 4. nov. 19. div. labajam spārnam starp Mazčankām un ms. Lutiķiem.

28. okt. 19. div. saņēma pavēli pagarināt savu labo spārna līdz Mazčankām. Sakarā ar to divīzijai savi spēki bija jāpārgrupē, novietojot labajā spārnā starp Mazčankām un ms. Lutiķiem pie Dobeles dzelzceļa 44. k. p., centrā – 43. k. p. ar kreiso spārna pie Straģiem un kreisajā spārnā – 42. k. p. ar kreiso spārna pie Plamšiem. Tā kā 44. k. p. galvenā kaujas līnija aizstāvēšanās iecirkņā labajā spārnā atradās mežā Bērzes upes krastos ar nepietiekamu apšaudes lauku, tad 44. k. p. komandieris šī trūkuma novēršanai nolēma uzbrukt ar ierobežotu mērķi, izvirzoties līdz

20) Tani laikā Kurzemes telpu aizstāvēja tikai 32 aizvaditajās kaujās stipri novājinātas vācu divīzijas, to vidū arī latviešu 19. div.

Shēma Nr. 20

TREŠĀ KURZEMES LIELKAUJA

1944. g. 23.–31. decembrī

Dobeles – Saldus lielceļam. Uzbrukums bija paredzēts 4. nov. Šim nolūkam no ierakumiem izvilka II/44. k. p. un tā vietā novietoja 1 rotu no 19. izl. btl. Bet nelaimīgā kārtā 2. nov. pie ienaidnieka pārbēga 2 soda vada kareivji, kas bija norīkoti pie uzbrukuma sagatavošanas darbiem. Pēdējie droši vien informēja ienaidnieku par gaidāmo uzbrukumu, jo tas 3. nov. pats pārgāja šini iecirknī uzbrukumā. Pēc īsas, bet ļoti intensīvas artilērijas sagatavošanas uguns ienaidniekam izdevās pārraut plāno 44. k. p. fronti tā kreisajā spārnā, kur aizstāvējās 19. izl. rota, un jau plkst. 11.00 pienākt pie I/44. k. p. komandpunkta, kas atradās Apšēniekos. Ar 44. k. p. komandiera nekavējoties ievadītajiem pretuzbrukumiem, kuros bez 44. k. p. vienībām piedalījās arī 19. izl. btl., iebrucējus izdevās ar zaudējumiem atsviest un atjaunot iepriekšējo gkl. Līdz tumsai ienaidnieks vēl 2 reizes uzbruka 44. k. p. iecirknī, bet bez sekmēm. Pēc tam lielieki šajā iecirknī uzbrukumu pārtrauca.

Lai gan latviešu vienības aizvadītās Vidzemes un Kurzemes kaujās bija ārkārtīgi sīksti cīnījušies, latviešu karavīros oktobrī bija manāma morāliskas krīzes iestāšanās, kas izpaudās daudzos dezertieros, pie kam daži pat pārbēga pie lieliniekiem. Tomēr ārējā disciplīna tānī pašā laikā bija priekšzīmīga, un nekur nebija manāmas parādības, kas raksturīgas morālā ziņā vājam vai sabrukušam karaspēkam, piemēram, necienīga izturēšanās iepretim priekšniecībai, pavēļu neizpildīšana utt.

Šādai krīzei par pamatu bija vairāki cēloņi. Galvenie no tiem bija: vācu armijas pēdējo mēnešu lielās neveiksmes, it sevišķi Baltijas telpas zaudēšana, kas bija atstājušas nospiedošu iespaidu uz karavīru garastāvokli, jo daudziem likās, ka viss jau zaudēts un nav vērts kara pēdējā brīdī veltīgi zaudēt dzīvību; dezertējot tie cerēja vēlāk varbūt iegūt lielinieku labvēlību, daži pat pievienojās lielinieku partizāniem, kas darbojās Kurzemes mežos ar nosaukumu „Sarkanā bulta“; neziņa par tuviniekiem, daudzi dezertēja vienīgi nolūkā sameklēt savus tuviniekus un radus starp Kurzemē saplūdušajiem bēgļiem; baumas par 19. divīzijas iespējamo pārvietošanu uz Vāciju un nevēlēšanās atstāt dzimteni; t. s. „kurelieši“, kas, apelējot pie latviešu patriotiskām jūtām, aicināja karavīrus atstāt savas vienības un pievienoties viņiem.

Savu rīcību „kurelieši“ pamatoja ar iedomāto pārliecību, ka, Vācijai galīgi sabrūkot, viņi, kā vāciešiem naidīga organizācija, baudīs Rietumu lielvalstu atbalstu un līdz ar to spēs Latviju atbrīvot no vācu okupācijas, kā arī nodrošināt Latvijas neatkarību iepretim Padomju Savienībai. Savas darbības sākumā „kurelieši“ pat baudīja vācu armijas pretizlūkošanas daļas labvēlību. Pēdējā cerēja atrast „kureliešos“ uzticamus partizānus, kas cīnīsies sarkanarmijas aizmugurē, ja vācu armijai nāktos atstāt Latviju. „Kurelieši“ vācu armijas pretizlūkošanas daļas cerības tomēr neattaisnoja, un, vācu armijai atkāpjoties uz Kurzemi, tie nepalika lielinieku aizmugurē, bet pārvietojās uz Talsu, Usmas ez. rajonu, kur pastiprinātā kārtā turpināja aicināt karavīrus atstāt savas vienības.

Bet, kad novembrī augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē obergrupenfirers Jekelns ar bruņotu akciju likvidēja „kureliešu“ organizāciju un kļuva zināma Hitlera pavēle Kurzemi aizstāvēt, ko toreizējais Ziemeļu frontes virspavēlnieks ģenerālpulkvedis Šerners (*Schörner*) personīgi paziņoja sapulcētajiem 19. div. daļu komandieriem, – izzuda arī šī morāliskā krīze. Kamēr oktobra un novembra sākumā bija dezertieri, novembra otrā pusē varēja vērot pretējo: atgriezās ne vien daļa aizgājušo, bet pat lielā skaitā pieteicās jauni cīnītāji.

Bez tam Kurzemes aizstāvjus morāliski stiprināja arī lielais Kurzemē

saplūdušo bēgļu skaits, kas nesaudzīgā cīņā pret lieliniekiem redzēja vienīgo glābiņu, kā novērst „baigā gada“ atkārtojumu.

Sākot ar novembra otro pusī, štābos vienmēr noteiktāk ienāca ziņas par ienaidnieka gatavošanos lielākam uzbrukumam Dobeles rajonā. Bija zināms, ka ienaidnieks savas frontes tuvākā aizmugurē intensīvi izdara vienību apmācības, pielietojot kaujas municiju.

Tanī pašā laikā arī mūsu puse intensīvi sagatavojās, lai varētu sekmīgi stāties pretim ienaidnieka varbūtējam uzbrukumam. Bez aktīvas izlūkošanas, kurā ar savu drosmīgo rīcību sevišķi izcēlās ltn. Pētersons un v. v. Ansons, visas daļas sevišķu vērību veltīja apvidus nocietināšanas darbiem, kā arī vienību apmācībai kaujas darbībai.

Pozīcijas priekšā ierīkoja plašus minū laukus un dzeloņstiepļu žogus, bet pašu pozīciju izveidoja par vienu vienīgu uguns sistēmu līdz 5 km dziļumam, radot vairākas stipri nocietinātas uguns līnijas:

- gkl. izbūvēja par nepārtrauktu ierakumu līniju ar daudzām segtām un atklātām uguns ligzdām, kā arī ar šāviņdrošiem novērošanas punktiem un flankējošo ieroču bunkuriem, lai pēdējo apkalpe varētu būt kaujas gatavībā arī ienaidnieka viesuļuguns laikā;
- ap 300 m no gkl. izbūvēja rotu atbalsta punktu līniju;
- ap 1 km dziļumā atradās btl. aptures līnija, kuras atbalsta punktos bija novietoti ložmetēji un prettanku lielgabali;
- pulku komandpunktu dziļumā, ap 2,5–3 km no gkl., bija izbūvēta t. s. „otrā līnija“, bet
- artilērijas pozīciju priekšā atradās t. s. „aizsprosta līnija“ (*Artillerieschutzstellung*).

Saskaņā ar armijas pavēli visas šīs dziļumā izveidotās pozīcijas karaspēkam bija jāieņem nekavējoties, tiklīdz sākas ienaidnieka viesuļuguns, lai varētu sekmīgi pretdarboties lielinieku otrā lielkaujā pielietotajam taktiskajam paņēmienam – t. s. „kustībai klusās joslās“. Tā izpaudās tādējādi, ka pēc apm. 1–2 stundu viesuļuguns lielinieki pēkšņi atstāja neapšaudītas vairākas 100–200 m platas joslas, bet pārējā frontē turpināja gatavošanos uguni ar neatslābstošu intensitāti. Šīs neapšaudītās joslas, kuras viesuļuguns laikā aizstāvjiem bija grūti noteikt, lielinieki izmantoja, lai varētu samērā netraucēti dziļi ielauzties aizstāvju pozīcijās pa to laiku, kamēr pār aizstāvju ierakumiem gūlās lielinieku gatavošanas uguns.

No galvenās kaujas līnijas līdz artilērijas pozīcijām visi civilie iedzīvotāji bija izvākti. Laukos un tīrumos pamesto labību un citu ražu karaspēks rūpīgi savāca uztura uzlabošanai.

Reizē ar apvidus sagatavošanas darbiem norisinājās arī intensīva saņemto papildinājumu, kā arī atsevišķo vienību apmācība, izvelkot tās pārmaiņus no kaujas līnijām.

Starplaikā izformēja I/15. art. p. un IV/19. art. p., lai radītu kadrus jaunuzstādītajam 15. div. artilērijas pulkam Rietumprūsijā. Abu šo divīziju materiālo daļu, zirgus un cilvēku pārpalikumu nodeva pārējo divīziju papildināšanai.

Tā pienāca 23. decembris. Karavīri jau gatavojās atzīmēt ceturto kara Ziemsvētkus, kad pēkšņi agrā rītā ienaidnieks atklāja ļoti spēcīgu artilērijas sagatavošanas uguni pa visu 19. div. un vācu 21. gaisa spēku lauka div. (*Luftwaffen-Feld-Division*) aizstāvēšanās iecirkni. Pēdējā aizstāvējās pa kreisi no 19. div., pieslienot savu labo spārnu 19. div. pie Pečuriem. Vācu 21. gaisa spēku lauka divīzijai tani laikā bija pakļauts arī mūsu 106. k. p., kas aizstāvējās iecirknī starp Krūmiešiem un Sudmaļiem.

Reizē ar artilērijas sagatavošanas uguni, kurā piedalījās arī liels skaits granātmētēju un zalvju lielgabalu, lielinieki vērsa arī stipru artilērijas uguni pret mūsu rezervēm, artilērijas novietojumiem, kā arī satiksmes ceļiem un to mezgliem. Jau pēc pusstundas visi mūsu artilērijas telefona sakari bija pilnīgi pārtraukti, tāpat radiosakaros bija radīti jūtami traucējumi. Ienaidnieka blīvā uguns izslēdza katru apvidus novērošanu, un mūsu artilērija bija spiesta dot t. s. „aklo uguni“ pa plānā paredzētiem mērķiem.

Pēc artilērijas 2 stundu ilgas sagatavošanas uguns ienaidnieks devās triecienā ap 9 km platā joslā starp Rudīņiem un Sudmaļiem, skarot 19. div. kreiso spārnu un visu 21. gaisa spēku lauka div. aizstāvēšanās iecirkni. Līdz ar ienaidnieka triecienu sāka intensīvi darboties arī ienaidnieka aviācija, apkarojot ar bumbām un automātiskiem ieročiem mūsu baterijas, kā arī katru kustību pa aizmugures ceļiem un pat apvidū. Brīžiem gaisā atradās vairāki simti lidmašīnu, kamēr aizstāvju lidmašīnu neredzēja.

Ienaidnieka uzbrukuma smagpunkts bija vērsti pret 21. gaisa spēku lauka div. centru, kur bez stipriem kājnieku spēkiem uzbruka vesels tanku korpuss. Šeit ienaidniekam izdevās dziļš iebrukums, un jau priekšpusdienā viņa priekšējās vienības izvīrējās līdz līnijai Priēzusargi, Rumbaņas, Krimūnas, Pienava, Irbes. Stāvoklis bija kritisks, jo vācu 21. gaisa spēku lauka div. stiprā viesuļūgunī bija cietusi ārkārtīgi lielus zaudējumus un vairs nespēja izrādīt nopietnu pretestību. Likās, ka

lieliniekiem jau ceļš uz Ventspili brīvs. Bet tad lielinieku tanki pēkšņi uzdūrās ms. Bērzi, Dirbas, Sūnas rajonā uz negaidīti sīvu II/19. art. p. (kom. maj. Insbergs) un III/19. art. p. (kom. maj. Ozols) pretestību. Šīni smagajā artilērijas un tanku cīņā beidzot uzvarēja mūsu artilēristi, kuri, šaujot ar tiešo tēmēšanu, īsā laikā iznīcināja 14 ienaidnieka tankus un piespieda atlikušos palikt respektējamā attālumā; arī uz tankiem uzsedinātie kājnieki spēcīgā artilērijas ugunī nespēja pacelties triecienam. Dažiem tankiem, kuriem bija izdevies caur bateriju atstarpēm izlauzties dziļumā, ceļu uz rietumiem aizsprostoja Dirbu un Zvejnieku rajonā kaujā ievadītais 19. sap. btl. (kom. pltn. Taube) un dažas vācu vienības.

Sevišķi smagas kaujas šīni dienā bija jāizcīnā 106. k. p., kas atradās lielinieku uzbrukuma smagpunktā. Lai gan pulks bija zaudējis līdz 60% no sava kaujas sastāva, tas cīnījās ar apbrīnojamu sīkstumu.

23. dec. vakarā, kaujai aprīstot, fronte iebrukuma vietā bija izveidojusies apm. šādi: Straģi, Audži, Jātnieki, Rumbiņas, Pienava, Rimeikas, kamēr DA no Straģiem 19. div. vienības vēl atradās vecajās pozīcijās, jo šīni dienā lielinieki tām nebija uzbrukuši.

24. dec. agrā rītā lielinieki savus uzbrukumus atkal atjaunoja, pārnesot uzbrukuma smagpunktu 19. div. aizstāvēšanās iecirknī.

44. k. p., kas aizstāvējās divīzijas labajā spārnā, šīni dienā sekmīgi atsita 4 lielinieku triecienus, kaut gan tos atbalstīja visu kalibru viesuļuguns, pie tam ciešot samērā niecīgus zaudējumus, pateicoties labi izbūvētiem ierakumiem.

Pārējā VI SS korpusa frontē, bet īpaši Jātnieku, Tēviņu, Dirbu rajonā, kur ienaidnieks iepriekšējā dienā bija dziļi ielauzies 19. div. pozīcijās, tas savus uzbrukumus turpināja ar nesamazinātu sparū, pie kam viņam izdevās atspiest 19. div. kreiso spārnū un ielauzties līdz 8 km dziļumam salaidnē starp 19. div. un vācu 21. gaisa spēku lauka div., ieņemot Zvejniekus, Pūces, Ģibeļas (A) un ielencot Dirbās vltū. Ancāna kaujas grupu, kura sastāvēja no divīzijas kaujas skolas karavīriem ap 180 vīru stiprumā.

Lai novērstu draudus 19. div. kreisajam flangam, 43. k. p. plkv. Osis ievadīja ar II/43. k. p. un pulkam piedalīto vācu kapt. Mora (*Moor*) btl. pretuzbrukumu Priežusargu, Pakuļu, Anūžu virzienā. Ar šo pretuzbrukumu izdevās lielinieku tālākvirzīšanās šīni iecirknī apturēt un pat atgūt vairākus kilometrus iepriekšējā dienā zaudētā apvidus.

Arī 42. k. p. izdevās ar pretuzbrukumu atbrīvot iepriekšējās dienas kaujā Staru atbalsta punktā ielenkto garnizonu. Pēdējais ltn. Gaigala vadībā vairāk nekā diennakti varonīgās cīņās bija atsitis visus lielinieku uzbrukumus šim atbalsta punktam.

Lielinieku uzbrukumu iecirknī Jātnieki (ap 1 km Z no Priēzusargiem), ms. Bērzi šajā dienā sekmīgi atvairīja 43. k. p. kapt. Krasta improvizētais btl., kas sastāvēja no 43. k. p. štāba rotas sapieru un riteņbraucēju vadiem, artilēristu trauksmes komandas un kādas trauksmes rotas²¹. Bataljona cīņas ļoti sekmīgi atbalstīja mūsu artilērija.

Z no 19. div. lieliniekiem šīnī dienā izdevās atspiest vācu vienības uz Vamžiem, līdz ar to tieši apdraudot Lesteni. Ar pievestajām vācu armijas rezervēm 24. dec. pievakarē izdevās lieliniekus arī šīnī iecirknī apturēt artilērijas aizsprosta pozīciju priekšā.

106. k. p., kas ar kom. maj. Stipnieka enerģisko rīcību bija paspējis atkal sakārtoties un nodrošināties ar artilērijas pabalstu, šīnī dienā atsita visus lielinieku kājnieku un tanku uzbrukumus Rimeiku un Irbju rajonā.

Sevišķi varonīgi šai dienā bija cīnījusies viena II/19. art. p. baterija. Vakara krēslā 8 ienaidnieka tankiem bija izdevies apiet divizona komandpunktu un pievirzīties tam no aizmugures. Tuvumā esošā baterija krēslas dēļ tankus varēja atklāt tikai ļoti vēlu. Ātras divkaujas rezultātā – 4 sašauti ienaidnieka tanki un 3 mūsu lielgabali; pārējos 4 tankus varonīgie artilēristi iznīcināja ar tanku dūrēm. Pavisam II/19. art. p. šīnī dienā iznīcināja 13 ienaidnieka tankus.

25. dec. ienaidnieks savus uzbrukumus iepriekšējā dienā ciestu zaudējumu dēļ pret 19. div. labo spārnu vairs neatjaunoja, turpretī Jātnieku un Dirbu rajonā un Lestenes virzienā viņš tos kāpināja ar pieaugošu sparū, gūstot tikai niecīgas sekmes.

Ienaidnieks vairākkārt ielauzās Jātnieku mājās, bet kapt. Krasta btl. ar prettriecieniem to atkal atsvieda, un, tikai tumsai iestājoties, lieliniekiem izdevās tās iegūt. Arī ms. Bērzi šajā dienā gāja no rokas rokā, tomēr artilēristu trauksmes komandai ltn. Dardzāna vadībā izdevās šo punktu noturēt. Tāpat arī vltn. Ancāna kaujas grupai kopā ar kādu vācu kaujas skolu izdevās atsist visus lielinieku uzbrukumus Dirbām, iznīcinot ar tuvciņas līdzekļiem 12 ienaidnieka tankus.

Arī 106. k. p. šīnī dienā noturēja savas pozīcijas pret atkārtotiem ienaidnieka uzbrukumiem. Ienaidnieka lielie zaudējumi šīnī iecirknī acimredzot bija atstājuši iespaidu uz tā uzbrukuma sparū, un viņa uzbrukumi šeit pilnīgi saplaka. Pulks savas pozīcijas noturēja līdz 29. dec., kad to nomainīja vācu vienība. Pēc nomaīņas 106. k. p. pārvietoja 19. div. iecirknī.

Šīnīs 3 dienu kaujās arī mūsu vienības bija cietušas ievērojamus zaudējumus. Lai iztaisnotu fronti un rastu jaunas rezerves, korpuss

²¹ T. s. „trauksmes vienības” parasti sastādījās no kaujas vienību saimniecības personāla un divīzijas dienestu vienību karavīriem.

pavēlēja 25./26. dec. naktī atvilkt 19. div. labo spārnu un centru uz t. s. „aizsprosta pozīciju“ līnijā Annenieki, Brūnmuiža, Stāvaiņi, Tempji, Rumbas, Zvejnieki. Korpusam bija svarīgi iegūt rezerves, jo mūsu izlūkošana bija konstatējusi jaunu lielinieku spēku pievilkšanu. Arī vltņ. Ancāna kaujas grupa, kas bija ielenkta Dirbās, saņēma atļauju izlauzties. Smagajā kaujā šī grupa 35 cilvēku sastāvā arī izlauzās. Ievainotos un pat kritušos izvāca ar triecienlielgabaliem. Pats vltņ. Ancāns bija ievainots. Par varonību vltņ. Ancānu apbalvoja ar Bruņinieku pakāpes Dzelzkrustu.

Pēc 19. div. atvilkšanas spēku grupējums jaunajā pozīcijā bija šāds: labajā spārnā no Saulītēm līdz Stāvaiņiem (izslēdzot) – 44. k. p., centrā no Stāvaiņiem līdz mežam A no Birzniekiem – 43. k. p. ar piedalīto 19. izl. btl., kreisajā spārnā – 42. k. p., pieslienot kreiso flangu purvainam mežam Z no Zvejniekiem.

26. dec. ienaidnieks savus uzbrukumus atkal atjaunoja, cenšoties par katru cenu pārraut fronti virzienā uz Jāņukrogu. Sevišķi sivas ciņas šeit norisinājās ap Rumbām, ko aizstāvēja 19. div. izl. btl., un Zvejniekiem, ko aizstāvēja 42. k. p. Rumbas vairākkārt gāja no rokām rokās, kamēr beidzot palika mūsējās, turpretī zaudēto svarīgo Zvejnieku augstieni 42. k. p. atgūt neizdevās.

Šis dienas vakarā ap plkst. 21.00 ienaidniekam ar pārsteidzošu uzbrukumu izdevās ielauzties salaidnē starp 44. k. p. un 43. k. p. un ieņemt augst. 73,0 un Stāvaiņus. Išā laikā ienaidnieks šeit izvīrijās līdz Upmaļiem un Tiltiņiem. Stāvoklis kļuva ļoti kritisks, jo ienaidniekam bija izdevies radīt ap 2 km platu spraugu starp 44. un 43. k. p. Ar abu šo pulku laika un telpas ziņā saskaņotiem koncentriskiem pretuzbrukumiem izdevās ienaidnieku vēl tanī pašā naktī atsviest un atjaunot stāvokli. Sevišķs nopelns šī uzbrukuma sekmēs piekrita 44. k. p. virsn. vietn. Ansonam. Viņš vēl pirms uzbrukuma sākuma personīgā iniciatīvā ar izlūkošanas vienību uzbruka ienaidniekam augstienē 73,0 no aizmugures un to padzina. Par šo varoņdarbu v. v. Ansonu kā pirmo latviešu instrukturu apbalvoja ar Bruņinieku pakāpes Dzelzkrustu.

27. dec. priekšpusdienā kauja no jauna iedegās ar smagpunktu gar ceļu Tempji – Jāņukrogs. Visi ienaidnieka mēģinājumi izlauzties uz Jāņukrogu arī šai dienā sabruka aizstāvju ugunī.

Savukārt nesekmīgi beidzās 42. k. p. mēģinājumi atgūt zaudēto Zvejnieku augstieni. Uzbrūkot Zvejniekiem, vltņ. Pauzera rota nokļuva ielenktā stāvoklī. Tikai pateicoties vltņ. Pauzera enerģiskai un asprātīgai rīcībai, izmantojot apjukumu ienaidnieku rindās, ko radīja ienaidnieka lidmašīnu nomestās bumbas pašos ielencējos, rotai izdevās izlauzties, pie tam vēl saņemot gūstekņus.

19. div. labajā spārnā ienaidnieks šīnī dienā pievirzījās jaunajai gkl. un uzņēma saskari ar to pie Saulītēm un Stepīsiem.

Bez sekmēm beidzās arī ienaidnieka šīs dienas uzbrukumi Lestenes telpā.

Ar tumsas iestāšanos notika mūsu spēku pārgrupēšana, pie kam līdzšinējo 44. k. p. aizstāvēšanās iecirkni pārņēma vācu 93. divīzijas 270. k. p., kamēr 44. k. p. bez II btl. ar piedalīto 19. izl. btl. savukārt nomainīja stipri cietušo 43. k. p., ieņemot aizstāvēšanās iecirkni no Bitšķēpiem līdz Birzniekiem (ieskaitot), tālāk pa kreisi līdz Pūcēm aizstāvējās 42. k. p. Izvilkās vienības – 43. k. p. un II/44. k. p. palika rezervē.

28. dec. priekšpusdienā ienaidnieks pēc spēcīgas artilērijas sagatavošanas, kas ilga ap stundu, pārgāja triecienā visā 44. k. p. frontē, pie kam tam izdevās ielauzties 3 vietās: Bitšķēpos, Rumbās un Birzniekos. Ar mūsu pretuzbrukumiem ienaidnieku atkal atsvieda, un vēlā vakarā stāvoklis visumā bija atjaunots. Vienīgi Bitšķēpu mājas palika ienaidnieka rokās.

Šīs dienas kaujā sevišķi izcēlās 19. izl. btl. Kaut arī noguris un iepriekšējo 2 dienu nemītīgās kaujās cietis zaudējumus, tas smagās tuvciņās atguva Rumbas un Birzniekus, pirmo punktu pat 2 reizes. Arī I/44. k. p. vlt. Sūnas vadībā, kas aizstāvēja Bitšķēpus, vārda istā nozīmē cīnījās līdz pēdējam vīram. Rotai uzbruka 2 ienaidnieka bataljoni. Nelaimīgā kārtā nedarbojās rotas sakaru līdzekļi, un rota bija spiesta cīnīties pilnīgi viena bez jebkāda uguns pabalsta. No smagās tuvciņas mudžekļa izkļuva tikai 11 smagi ievainotie, to vidū arī pats vlt. Sūna.

Tikai vēlā naktī aprīma kaujas 44. k. p. iecirkni.

Naktī no 29. uz 30. decembri VI SS korpusa vadība atvilka galveno kaujas līniju nedaudz atpakaļ. Jauno gkl. izveidoja uz Brūnmuižas, Stepīšu, Bitšķēpu (R), Upmaļu, Pumpuru, Vanagu, Silgaiļu, Ērmes, Vamžu līnijas. Spēku sadalījums jaunajās pozīcijās bija šāds: labajā spārnā no Tempju – Jāņukroga rajona (iesk.) līdz kapsētai Z no Vanagiem – 44. k. p., centrā starp minēto kapsētu un Muceniekiem – 42. k. p., un no Muceniekiem līdz Gārņiem – 106. k. p.; kreisajā spārnā – līdz augstienei A no Saliņu – Pūpju mājām – 43. k. p., rezervē Lestenes mācītāja muižā – 19. izl. btl.

Tā kā iepriekšējās 6 dienu kaujās lielinieki bija cietuši ievērojamus zaudējumus, tie savu galveno piepūli turpmāk aprobežoja vienīgi ar uzbrukumiem Jāņukroga šaurumā, lai vismaz šeit gūtu taktisku pārrāvumu. Visi lielinieku uzbrukumi Z no šī rajona bija domāti tikai kaujas saskaru pārbaudei.

29. dec. priekšpusdienā lielinieki pēc ārkārtīgi spēcīgas artilērijas sagatavošanas tanku atbalstā pārgāja triecienā ap 2 km platā joslā abpus lielceļam Kliģi – Jāņukrogs virzienā uz Jāņukrogu. Apvidus šai iecirknī, kuru aizstāvēja 44. k. p., neatļāva darboties platakā joslā, jo purvi abpus ceļam bija pārvarami vienīgi kājniekiem.

Sakarā ar to mūsu artilērija spēja sakoncentrēt šinī iecirknī masveidīgu uguni. Mūsu korpusa un divīzijas artilērija atklāja pa lielinieku uzbrukuma izejas stāvokļa vietām līdz tam kaujās vēl nepiedzīvotu spēcīgu uguns koncentrāciju, kurā piedalījās arī lielā skaitā zālju lielgabali. Šis uguns koncentrācija priekšlaicīgi izjauca lielinieku triecienu. Šīs dienas kauja izvērtās par istu artilērijas divkauju ar viesuļugunīm. Kauja ieilga līdz vēlam vakaram. Mūsu varonīgie aizstāvji visus lielinieku triecienus sekmīgi atsita, lai gan tos neatlaidīgi atbalstīja tanki un kaujas lidmašīnas. Arī 106. k. p., kas aizstāvējās Z no Jāņukroga šauruma, šinī dienā visus lielinieku uzbrukumus atsita. Mucenieku rajonā ielauzušos ienaidnieku pulks ar pretuzbrukumu atkal iztrieca.

Naktī no 29. uz 30. dec. 44. k. p. izlūkiem izdevās sagūtīt kāda lielinieku štāba 2 ziņnešus, pēc kuru izteicieniem lielinieki bija paredzējuši 30. decembra rītā turpināt uzbrukumu Pumpuru un Vanagu rajonā. Lai izvairītos no zaudējumiem ienaidnieka artilērijas sagatavošanas ugunī, no Vanagiem izvāca visu dzīvo spēku un atstāja tur tikai novērošanas posteņus, paredzot Vanagos iebrukušos lieliniekus nekavējoties atkal izsviest ar tuvumā novietotām triecienu vienībām.

Gūstekņu sniegtās ziņas izrādījās pareizas. Pēc artilērijas sagatavošanas lielinieki 30. dec. ap plkst. 10.15 pārgāja triecienā un ieņēma Vanagus, bet ar mūsu tūlītējo prettriecienu tos viegli atkal izsvieda ar lieliem zaudējumiem ienaidnieka pusē. Pēc tam mūsu vienības Vanagus atkal atstāja. Tā tas atkārtojās šinī dienā 3 reizes. Tikpat nesekmīgi beidzās arī visi ienaidnieka uzbrukumi Pumpuriem.

Nevarēdami gūt panākumus Pumpuru, Vanagu rajonā, lielinieki savus uzbrukumus ap pusdienas laiku pārnesa Silgaiļu rajonā un tos ieņēma. Bet ar 42. k. p. sekmīgi veikto pretuzbrukumu tos arī no turienes atkal padzina. Pretuzbrukuma sekmīgā veikšanā lieli nopelni bija vln. Pauzeram; viņu šajā kaujā smagi ievainoja.

Visi saņemtie gūstekņi stāstīja par smagiem zaudējumiem, ko lielinieki bija cietuši pēdējo dienu kaujās, it sevišķi no mūsu artilērijas uguns.

Vēl pēdējo reizi 31. dec. rītā lielinieki mēģināja izlauzties uz Jāņukrogu, uzbrūkot Vanagu rajonā. Bet arī šis uzbrukums viņiem nesekmējās, un tajā tie cieta lielus zaudējumus. Ap pusdienas laiku lielinieki savus uzbrukumus pilnīgi pārtrauca, un līdz ar to arī noslēdzās *Kurzemes trešā*

lielkauja, kas bija ilgusi 6 dienas (23.-31. dec.) un bija likusi noasiņot 46 lielinieku kājnieku un vairākām tanku divīzijām, pie kam ienaidnieks ieguva tikai dažus desmitus kvadrātkilometru apvidus. 19. div. viena pati šinīs kaujās bija sakāvusi 10 speciāli uzbrukumam sagatavotas lielinieku kājnieku divīzijas un 1 tanku korpusu, pie kam mūsu divīzija bija visas šīs dienas pakļauta nepārtrauktiem ienaidnieka lidmašīnu uzbrukumiem.

Šīnī rajonā kritušo padomju karavīru vidū mūsu cīnītāji atrada arī kritušos latviešus, kurus lielinieki bija mobilizējuši pēc otrreizējās ielaušanās Latvijā, pie kam dažiem no šiem kritušajiem kabatās atrada t. s. „UK“ (neaižstājāmības) apliecības, uz kuru pamata viņi savā laikā bija atbrīvoti no iesaukšanas Leģionā.

Jaungada rītā saņemtie gūstekņi liecināja, ka lielinieki visas sakautās divīzijas atvilkuši atpakaļ, un frontē palikušie spēki pārgājuši uz aizstāvēšanos.

Pēc smagajām decembra kaujām ienaidnieks Dobeles, Džūkstes frontes sektorā likās novājināts. Sakarā ar to VI SS korpusa vadība nolēma izdarīt uzbrukumu ar ierobežotu mērķi nolūkā:

- uzlabot savu aizstāvēšanās pozīciju, galvenokārt 19. div. kreisajā spārnā, jo tā priekšā atradās meža josla, kas ienaidniekam deva segtu pieeju mūsu gkl., un
- līdz ar to eventuāli aizkavēt ienaidnieka uzbrukumu Saldus frontes sektorā, kur pēc ienākušām ziņām ienaidnieks gatavojās jaunam lieluzbrukumam. (Skat. shēmu Nr. 21.)

Šim uzbrukumam izraudzīja 19. div. un vācu 4. un 12. tanku divīziju.

Uzbrukuma sākumu korpuss noteica 1945. g. 5. janv. plkst. 11.00, pie kam 19. div. bija jāuzbrūk Ormaņu, Kātiņu virzienā, bet 4. un 12. vācu tanku divīzijām – Džūkstes, Sikmaņu virzienā, t. i., no Džūkstes uz dienvidiem, un jāsasniedz Vanagu, Pūču, Kātiņu, Sikmaņu, Veccirpju līnija, kurā jāizveido jauna aizstāvēšanās pozīcija. Ar šādu koncentrisku uzbrukumu korpuss bija nodomājis ielenkt visus tos ienaidnieka spēkus, kas atradās A no Ormaņiem un Ērmēm.

19. div. savukārt nolēma uzbrukt ar visiem 3 kājn. pulkiem kaujas ešelona, paturot rezervē 19. izl. btl., un korpusa sprausto mērķi sasniegt 3 paņēmienos: pirmā paņēmienā – ieņemt Pūces, otrā – sasniegt ceļu Dirbas – Augstkalni, ieņemt Ģibeļas – Vidiņi – Pauģibeļas, un trešā – sasniegt korpusa sprausto dienas mērķi.

Saskaņā ar 19. div. pavēli labajā spārnā bija jāuzbrūk 44. k. p. virzienā Mucenieki, Pūces, centrā – 42. k. p. virzienā uz Ģibeļām, bet kreisajā

34. k. p. pārgājienā uz Bardovo rajonu

(161)

34. k. p. vezumi

(163)

(162)

Bunkura eja
1944. g.
14. maijā pie
Kamennoje
ezera

Maj. Rēbergs un adj.
vln. Matizens

(164)

Vplkv. Silgailis un adj.
kapt. Kiršteins

(165)

KP pr-ks E. Andersons sarunā ar
kapt. Juraidu Bardovo pozīcijās

34. k. p. izlūki pēc
apbalvošanas 1944. g.
maijā. No kreisās: 2. ltn.
Mamis, 3. maj. Ķilītis

(167)

(168)

Papildinājumi vienībām

(169)

(170) Ievainoto transports

(171) Ievainotais plkv. Veiss. Pa labi ziņnesis kar. Rozentāls

Plkv. Veisa apbedišana Brāļu kapos 1944. g. 21. aprīlī

(172)

*Pēc 1944. g. 26. marta
kaujas 38 kritušo apbedišana
Šaņino kapos, ceļa dakšā
Ostrova—Opočka*

(173)

(174)

15. div. varoņu kapsēta pie Šaņino

(175)

Sanitārā rota pārgājiēnā
Ostrovas–Opočkas rajonā
1944. g.

Artilēristu sakarnieki 1944. g.
pie Opočkas

(176)

(177)

Vplkv. Silgailis Bardovo pozīcijās
1944. g. jūnijā

Vplkv. Silgailis un plkv. Apsītis

(178)

Vidū vplkv. Silgailis, maj. Augstkalns, maj. Alksnītis

(179)

(180)

1944. g. 8. jūnijā 33. k. p.
komandpunktā. No kreisās
plkv. Janums, ģen.
Bangerskis, vplkv. Silgailis

34. k. p. priekšējie
ierakumi Bardovo
pozīcijās

(181)

(182) 34. k. p. vieglā ložmetēja ligzda

Vplkv. Silgailis Bardovo pozīcijās

(183)

(184)

(185) VI SS korpusa štābā Irlavā. No kreisās: obergruppenfūriers Krīgers,
ģen. Bangerskis, vplkv. Silgailis

(186) Vplkv. Silgailis uzrunā 15. div. štāba virsniekus

Virsnieku grupa Bardovo pozīcijās.
3. no kreisās maj. Ķīlītis

(187)

Degošā Opočka naktī uz 1944. g. 14. jūliju

(188)

(189) 15. div. artilērija kaujā

(190)

Ievainoto transports

Pie Krasnoje ezera atradās 15. divīzijas štābs no 2. 7. līdz 10. 7. 44. (191)

Frontes teātris Rīgas stacijā

(192)

(193) Lielgabalu ievilk pozīcijā

(194) Pie Kudeveras ezera 1944. g. vasarā

(196) 42. k. p. 6. rotas frizieris
darbā

Apmācības ar T minām (195)
Kudeveras frontē

(197)

Pēc laba loma
Kudeveras ezerā. 2. no
kreisās ltn. Kalpaks

(198)

Papildinājuma
apmācības

Gaisa spēku izpalīgi
Rīgas apstādījumos
1944. g. vasarā

(200)

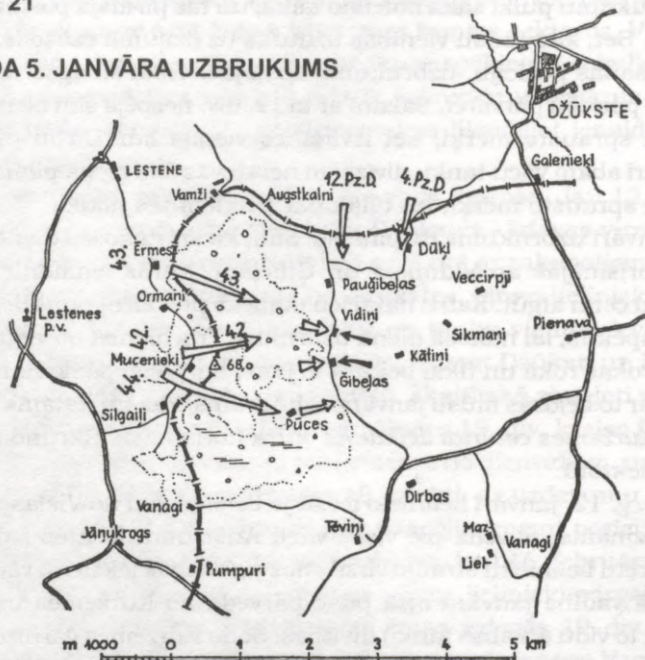
(199)

Ģen. Bangerskis
apmeklē karavīru
apmācību
novietojumu
Bolderājā

Shēma Nr. 21

1945. GADA 5. JANVĀRA UZBRUKUMS

spārnā – 43. k. p. virzienā Ērmes, Vidīņi. Uzbrukums bija jāsāk 5. janv. plkst. 11.00 labajā spārnā uzbrūkošajam 44. k. p., bet centra un kreisā spārna spēku grupējumiem 30 min. vēlāk. Šādu uzbrukuma sākuma dažādību divīzijas vadība noteica ar nolūku, lai varētu sniegt maksimālo artilērijas uguns pabalstu kreisā spārna spēku grupējumam pašā uzbrukuma sākumā un līdz ar to sekmēt šī grupējuma ielaušanos ienaidnieka pozīcijās dziļumā, lai apņemtū no D tos lielinieku spēkus, kas aizstāvējās mežā A no Ormaņiem.

Tā kā divīzijas vadība bija pieņēmusi, ka frontes priekšā atrodas tikai vājas ienaidnieka kaujas priekšgrupas, tad arī divīzija visu artilēriju paturēja centralizēti savās rokās. Tikai pēc divīzijas II starpmērķa – Dirbu – Ģibeļu – Pauģibeļu ceļa sasniegšanas bija paredzēts katram kājnieku pulkam nodot 1 art. dzn. tiešam pabalstam. Tāda artilērijas centralizācija, kā uzbrukuma gaitā vēlāk izrādījās, bija nepareiza. Saskaņā ar mūsu gkl. ienaidniekam bija gan tikai apsardzības vienības, bet 1 km dziļumā tas bija izbūvējis samērā labi nocietinātu pozīciju. Uzduroties uz pēdējo, pulki nespēja ātrā laikā saņemt vajadzīgo artilērijas pabalstu, ar ko vienībām cēlās lieki zaudējumi un visa uzbrukuma gaita palēninājās.

Uzbrukumu pulki sāka noteiktā laikā, un tas pirmajā posmā attīstījās sekmīgi. Bet, kad mūsu vienības uzdūrās uz dziļumā esošo ienaidnieka aizstāvēšanās pozīciju, uzbrukums apstājās. Tikai smagās tuvciņās izdevās šo pozīciju pārvarēt. Sakarā ar to 19. div. nespēja šinī dienā sasniegt korpusa sprausto mērķi, bet izvirzīties vienīgi līdz Dirbu – Pauģibeļu ceļam. Arī abām vācu tanku divīzijām neizdevās šinī dienā pilnīgi sasniegt korpusa sprausto mērķi, un tālāk par Duļiem tās netika.

6. janvārī uzbrukums turpinājās. Šinī, kā arī nākošās dienās smagas cīņas norisinājās ap Vidiņiem un Ģibeļām, kuras ienaidnieks centās par katru cenu atgūt. Katru nakti ienaidnieks pret šiem punktiem pievilka jaunus spēkus, lai nākošā dienā uzbruktu. Trīs dienas no vietas Ģibeļas gāja no rokas rokā un tikai beidzot 9. janv. tās galīgi palika mūsu rokās.

Līdz ar to beidzās mūsu janvāra uzbrukums, kas uzskatāms kā priekšposms *Kurzemes ceturā lielkaujai*, kura norisinājās Skrundas, Saldus frontes sektorā.

1945. g. 12. janvārī lielinieki ievadīja lielofensīvu no Vislas upes loka, kas, kā zināms, noveda pie visas vācu Austrumu frontes sabrukuma. Lai apturētu lielinieku straujo virzīšanos uz Vācijas iekšieni, vācu armijas augstākā vadība janvāra otrā pusē pārveda no Kurzemes uz Vāciju 7 divīzijas, to vidū arī abas tanku divīzijas. Šāda Kurzemes garnizona samazināšana ievērojami ietekmēja šīs telpas aizstāvēšanu. Ap 170 km garās Kurzemes frontes aizstāvēšanai tagad palika tikai 25 stipri novājinātas divīzijas, pie kam dažas no tām bija tikai dažu simts vīru kaujas sastāvā. Piemēram, vācu 12. gaisa spēku lauka divīzija sastāvēja no reducēta divīzijas štāba, dienesta orgāniem un dažām kaujas rotām. Lai aizpildītu robus, ko bija radījusi minēto divīziju pārvešana uz Vāciju, palikušajām divīzijām nācās ierādīt daudz platākus iecirkņus. Arī 19. divīzijai pagarināja aizstāvēšanās fronti līdz Zebrus ezeram.

Kaujas klusumu, kas bija iestājies Kurzemes frontē janvāra pirmajā pusē pēc trešās lielkaujas, 23. janvārī pārtrauca lielinieku lieluzbrukums no Skodas un Priekules frontes iecirkņiem Liepājas virzienā. Šī lielkauja, pēc skaita ceturā, ilga līdz 3. februārim, un lielinieki tanī ievadīja 11 divīzijas stiprā tanku vienību un aviācijas atbalstā. Reizē ar uzbrukumu Liepājas virzienā, lielinieki ar vairākās divīzijām tanku atbalstā uzbruka arī Saldus virzienā. Sīvās un mainīgu sekmju kaujās Kurzemes aizstāvjiem izdevās izjaukt visus lielinieku mēģinājumus izlauzties uz Liepāju un Saldu, nodarot ienaidniekam ievērojamus zaudējumus. Liepājas virzienā uzbrūkošiem lieliniekiem gan izdevās izveidot priekštilta nocietinājumus Bārtas un Vārtājas upju krastos, bet jau februāra sākumā vācu pretuzbrukums priekštilta nocietinājumu Bārtas upes krastā atkal likvidēja.

Kurzemes aizstāvju spēku saistīšanas nolūkā lielinieki tanī pašā laikā izdarīja uzbrukumus arī pārējos Kurzemes frontes sektoros. VI SS korpusa frontes iecirknī tie vairākkārt uzbruka ar spēkiem līdz pulka stiprumam tanku un aviācijas atbalstā. Visus lielinieku uzbrukumus mūsu vienības sekmīgi atvairīja, ar prettriecieniem likvidējot ienaidnieka ne visai dziļos iebrukumus.

Klusums arī pēc ceturās lielkaujas nebija ilgstošs. Jau 12. februārī lielinieki ievadīja jaunu lieluzbrukumu Džūkstes – Irlavas virzienā. Pēc spēcīgas sagatavošanas uguns lielinieki agrā rītā ar sakopotiem spēkiem uzbruka vācu pozīcijām dienvidos no Džūkstes. Pirmo lielinieku uzbrukumu atvairīja, bet pēc jaunu kājnieku un tanku vienību ievadīšanas kaujā tiem izdevās iebrukt mūsu pozīcijās, ieņemt Džūksti un izvirzīties līdz Lestenei. Pēdējo aizstāvēja jau minētā, skaitliskā ziņā ļoti vājā vācu 12. gaisa spēku lauka divīzija. Lai nodrošinātu 19. div. kreiso flangu un nosprostotu lielinieku iebrukumu pie Lestenes no dienvidiem, uz divīzijas kreiso spārnu 15. februārī pārvietoja 19. izl. btl. ar uzdevumu aizstāvēt līniju Vidiņi, Vamži. Bataljons tikko bija paspējis ieņemt pozīciju un noorganizēties aizstāvēšanai uz norādītās līnijas, kad 16. februāra rītā pēc apm. 4 stundu artilērijas sagatavošanas uguns lielinieki pārgāja uzbrukumā arī 19. div. iecirknī. Sevišķi sīvas cīņas iedegās 19. div. kreisajā spārnā, kur lieliniekiem jau pirmajā triecienā izdevās ieņemt Vamžus (piesliešanās punkts kaimiņu vācu divīzijai). Neievērojot ienaidnieka lielo pārspēku un pašu ciestos smagos zaudējumus, 19. izl. btl. cīnījās ar ārkārtīgu sīkstumu un ar saviem neatlaidīgiem prettriecieniem, dažkārt tikai vienas grupas sastāvā, visumā noturēja Vidiņu, Svilpju, Augstkalnu līniju.

Arī 42. k. p. un 44. k. p. sekmīgi atvairīja visus lielinieku uzbrukumus Brūnmuīžai, Stepīšiem, Pūcēm un Pauģibeļām. Ļoti spēcīgi bija lielinieku uzbrukumi Stepīšiem un Pūcēm. Divīzijas labajā spārnā ienaidnieka aktivitāte nebija sevišķi liela.

Nākošās dienās lielinieki ar neatslābstošu sparū turpināja savus uzbrukumus ziemeļos no Dobeles, galvenokārt Irlavas virzienā ar nolūku pārraut mūsu fronti. (Skat. shēmu Nr. 22.)

Lai apturētu ienaidnieka caurlaušanos uz Irlavu, 18. februārī no divīzijas labā spārna izvilka 43. k. p. un lielā steigā pārvietoja uz Lestenes rajonu. Pulks tieši no gājiena izvērās pretuzbrukumam un ieņēma Lesteni. Iedegās ārkārtīgi sīvas cīņas. Ienaidnieks ar neatlaidīgiem uzbrukumiem spēcīgas artilērijas uguns un tanku atbalstā centās 43. k. p. atspiest. Šīs cīņas prasīja no 43. k. p. lielus zaudējumus un ārkārtīgi lielu municijas patēriņu, un jau likās, ka pulks šo ienaidnieka spiedienu neizturēs. Stāvokli glāba tumsas iestāšanās, kas lika kaujas darbībai

Shēma Nr. 22

PIEKTĀ KURZEMES LIELKAUJA
1945. g. 12.–19. februārī

aprimt. Nakts pagāja, pulkam drudžaini gatavojoties nākošās dienas kaujas darbībai, jo visas pazīmes liecināja, ka arī ienaidnieks gatavojas uzbrukuma turpināšanai; bija dzirdama liela rosība un motoru troksnis ienaidnieka aizmugurē. Par pārsteigumu nogurušajam 43. k. p. ar sa-sprindzinājumu gaidītais lielinieku uzbrukums nākošā ritā izpalika. Iz-rādījās, ka ienaidnieks pēc ciestiem lieliem zaudējumiem savas vienības šinī rajonā bija atvilcis un pārvietojies uz citurieni.

Lestenes pozīcijās 43. k. p. noturējās līdz 16. martam, atvairot vai-rākkārtējus lielinieku uzbrukumus Lestenei un iecirkņi dienvidos no šī punkta. Arī pārējās divīzijas vienības atvairīja visus lielinieku uzbruku-mus mūsu pozīcijām.

17. februārī lielinieki ievadīja spēcīgu uzbrukumu arī R no Lielaucas ezera, kur aizstāvējās vācu vienības, un tiem izdevās tanku atbalstā ielauzties mūsu pozīcijās. Ar vācu vienību pretuzbrukumiem ienaidnieka tanku smailes tomēr atspieda un novērsa frontes pārraušanas draudus šinī frontes iecirknī.

Līdzīgā kārtā lielinieki 19. februārī ar apm. 11 divīzijām mēģināja pārraut vācu fronti D no Ķemeriem. Sīvās cīņās arī šinī frontes sektorā izdevās likvidēt visus lielinieku frontes pārraušanas draudus. Rietumos no Slampes pat izdevās ielenkt ap 4 divīziju lielu ienaidnieka kaujas grupu, kas bija ielauzusies mūsu pozīcijās, un vairāku dienu sīvās meža kaujās lielu daļu no šīs kaujas grupas iznīcināt. Vēlāk, tirot kaujas lauku, atrada 1160 kritušos lieliniekus.

Kaut šo cīņu asums bija ārkārtīgs un kaujā ievadītie ienaidnieka spēki ļoti lieli, šīs cīņas bija priekšspēle lielinieku mēģinājumam izlauzties caur vācu fronti Liepājas virzienā, ko tie sāka 20. februārī ap 30 km platā iecirknī abpus Priekulei. Šo lieluzbrukumu ievadīja trīsceturtdaļstundas ilga, ārkārtīgi spēcīga viesuļuguns, izšaujot, piemēram, tikai pret kādu vācu korpusa iecirkni vien 130 000 visu kalibru granātu. Pēc tam sākās lielinieku masveidīgie triecieni plašā frontē tanku un kaujas lidmašīnu atbalstā, pakāpeniski ievadot kaujās 21 strēlnieku divīziju un 16 tanku vienības. Sīvās un mainīgu sekmju cīņās, kas ilga līdz 1. martam, lieliniekiem šinī frontes sektorā izdevās atspiest vācu līnijas ap 1 līdz 2 km atpakaļ, kā arī ieņemt Priekuli. Par šo niecīgo apvidus ieguvumu ienaidnieks samaksāja ar lieliem zaudējumiem. 3. marta pēcpusdienā lielinieki savus uzbrukumus Liepājas virzienā atkal atjaunoja, bet visus viņu triecienus arī šoreiz visumā atvairīja, un sakarā ar ciestiem zaudējumiem tie 6. martā atslāba. Bet toties lielinieki 5. martā uzbrukuma smagpunktu pārnese uz DA no Saldus, iesaistot uzbrukumā šinī frontes sektorā vismaz 8 strēlnieku divīzijas un 2 tanku vienības. Jau pirmajās dienās lieliniekiem izdevās dziļāks iebrukums vācu pozīcijās A no Saldus un vietām sasniegt Saldus – Liepājas lielceļu. Nemitīgi raidot kaujā aizvien jaunas vienības, lielinieki nākošās dienās centās paplašināt savu iebrukumu un izlauzties ziemeļu virzienā. Kaujas šinī rajonā sasniedza savu lielāko asumu 7. un 8. martā, kad lielinieki uzbrukumu paplašināja arī R no Zvārdes. Par spīti tam, ka lielinieku tankiem bija izdevies 10. martā izlauzties līdz Cieceres ezera A krastam, viņi Kurzemes fronti pārraut tomēr nespēja. Ievērojot lielos zaudējumus un atkušņa sāksanās dēļ lielinieku uzbrukuma spars 14. martā atslāba, un frontē atkal uz īsu laiku iestājās kapu klusums. Bija beigusies *piektā Kurzemes lielkauja*, kas no varonīgajiem Kurzemes aizstāvjiem bija prasījusi milzīgu piepūli un smagus asinsupurus, liekot tanī pašā laikā noasiņot ap 50 lielinieku strēlnieku divīzijām un ap 30 tanku vienībām.

Pēc vācu vadības aplēsuma (Kurzemes virspavēlniecības 1945. g. 16. marta ziņojums) lielinieki visās piecās lielkaujās bija zaudējuši 320 000 kritušo, ievainoto un gūstekņu, kā arī 2388 tankus, 695 lidmašīnas, 906 lielgabalus un 1140 ložmetējus.

Nespēdami sagraut Kurzemes fronti iepriekšējos asiņainajos lieluzbrukumos, lielinieki uzsāka 17. martā jaunu, pēc kārtas *sesto un līdz ar to pēdējo lieluzbrukumu* ar nolūku pārraut vācu fronti Saldus virzienā. Šo pārrāvumu lielinieki acīmredzot cerēja panākt, uzbrūkot no Pampāļu rajona ziemeļu virzienā, bet Blīdenes frontes sektorā – Pilsblīdenes virzienā, lai tādējādi apņemtu Saldu no rietumiem un austrumiem.

Šīs lielkaujas laikā Kurzemē bija sācies atkusnis. Lai gan ziema nebija visai bagāta ar sniegu, tomēr upes, strauti un grāvji bija pārplūduši. Karaspēka kustība varēja notikt tikai pa ceļiem. Apvidū varēja pārvietoties vienīgi kājnieki bez smagiem kājnieku ieročiem, t. i., bez ieročiem, kas prasīja zirgu vai motoru vilkmi. Šinī kaujas posmā lielinieki izrādījās kustīgāki, jo viņu rīcībā bija amerikāņu mašīnas un kāpurķēžu vilcēji. Turpretī vācu transports bija pilnīgi sabrucis. Ceļi bija izbraukti līdz pamatiem, un garas vācu mašīnu kolonnas bija iestrēgušas pavasara dubļos. Vienīgais piegādes un nogādes līdzeklis vācu pusē bija zirgs un vienjūga zemnieku rati. Var droši teikt, ka *Kurzemes sestās lielkaujas transporta* smagumu iznesa zemnieku šķūtis.

Jau lielkaujas pirmajās dienās lieliniekiem izdevās gūt panākumus un abos uzbrukuma smagpunktu virzienos dziļi iebrukt vācu pozīcijās. Pampāju frontes iecirknī iebrukušos lieliniekus vācu spēki pēc nosprostotības pa daļai ielenca un iznīcināja. Turpretim Pilsblīdenes virzienā uzbrūkošiem lielinieku spēkiem izdevās sasniegt Saldus dzelzceļu rietumos no Blīdenes stacijas. (Skat. shēmu Nr. 23 grāmatas pielikumā).

Šī *sestā Kurzemes lielkauja* prasīja smagas, asiņainas cīņas arī no 19. divīzijas, kuras aizstāvēšanās iecirknis pieslēgās lielinieku uzbrukuma rajonam.

Jau 16. martā, vēl pirms lielinieku uzbrukuma sākuma, no galvenās kaujas līnijas sāka izvilkt 43. k. p., lai to pārvietotu uz rajonu R no Zebrus ezera, iepretim kuram vācu izlūkošana bija konstatējusi lielāku ienaidnieka spēku pulcēšanos uzbrukumam. 17. marta pievakarē, kad 43. k. p. vienības jau atradās ceļā uz saviem jaunajiem darbības iecirkņiem, uzdevumu pulkam pēkšņi grozīja, pavēlot tam sapulcēties Upesmuižā un vēl tanī pašā naktī pārvietoties pa ceļu Upesmuiža – Kalduri – Kaspari – Kukšas – Skrundas un 18. martā ar pretuzbrukumu atsviest lieliniekus, kas bija ielauzušies mežā 1 km R no Blīdenes stacijas. Pulka pārvietošanai bija paredzēts autotransports, bet, tā kā tas visu pulku reizē pacelt nevarēja, tad nācās to pārvietot pa daļām. Pulkam norādītais gājiena ceļš bija ļoti šaurs, stipri izbraukts un ar dzīvu kustību, kādēļ pārvietošana noritēja ļoti gausi. Lai savlaicīgi noskaidrotu stāvokli uz vietas un uzņemtu sakarus ar pretuzbrukuma pabalstam paredzēto artilēriju, uz Kuiļiem aizsteidzās 43. k. p. komandieris maj. Reinholds²². Tikko viņš bija ieradies Kuiļos, šim punktam pārsteidzoši uzbruka lielinieki. Laimīgā kārtā

22 1945. g. marta otrā pusē VI SS korpusa komandieris obergruppenfirers Krīgers (*Krüger*) atbrīvoja 43. k. p. komandieri plkv. Osī no pulka komandiera amata un iecēla par korpusa sakaru virsnieku pie Potsdamā nodibinātās Latviešu nacionālās komitejas. Par 43. k. p. komandieri plkv. Oša vietā iecēla maj. Reinholdu.

43. k. p. komandieris ar saviem tuvākiem štāba darbiniekiem vēl pēdējā brīdī paspēja izglābties. Tikai 18. martā ap plkst. 6.00 ieradās pulka pirmā kaujas vienība – 2. rota vltņ. Ancāna vadībā. Pēc ierašanās rota tūdaļ bez artilērijas pabalsta devās triecienā pret Kuiļiem un tos arī ieņēma. Pakāpeniski ieradās arī pārējās pulka vienības, kas līdzīgi 2. rotai tūdaļ izvērās kaujai, lai atsviestu uzbrūkošos lieliniekus. Pēc pulka visu kaujas vienību ierašanās (II/43. k. p. ieradās tikai ap plkst. 10.00) izdevās izveidot saskarīgu fronti uz līnijas: Kupji (ap 1,5 km ZR no st. Blīdene), Kuiļi, st. Blīdene, Pilsblīdenes muiža. Pulka iecirkņi Z no Saldus dzelzceļa ienaidnieks šīnī dienā vairs neuzbruka, turpretim Pilsblīdenes muižas iecirkņi tā tanki vairākkārt devās triecienā pret mūsu pozīcijām, bet visus šos uzbrukumus 43. k. p. karavīri sekmīgi atvairīja. Naktī uz 19. martu vācu vienības, kas darbojās no pulka pa kreisi, atgāja atpakaļ, nepaziņojot to 43. k. pulkam. Bija radusies sprauga, kurā 19. marta rītā iespiedās ienaidnieks un bīstami apdraudēja 43. k. p. aizmuguri tā kreisajā flangā. Tanī pašā laikā lielinieki pastiprināja arī savu spiedienu pret st. Blīdene un Pilsblīdenes muižu. Zem šī ienaidnieka spiediena un flanga draudiem mūsu vienībām nācās atstāt vispirms Pilsblīdenes muižu un pēc tam arī st. Blīdene. Cīņas bija smagas, un, tā kā lieliniekiem bija pārsvars artilērijas ziņā, tas mūsu pozīcijas turēja zem nepārtrauktas stipras apšaudes, nodarot ievērojamus zaudējumus. Pievakarē kaujas darbība sāka apriņt, un 43. k. p. fronte izveidojās uz līnijas Kupji, Kuiļi, Skrundas, Vēži, Melgrāvji. Nākošā dienā lielinieki savu uzbrukumu šīnī rajonā atjaunoja, pastiprinot spiedienu pa labi un pa kreisi no 43. k. p., pie kam Kaulaču rajonā tiem izdevās pārraut vācu fronti. Trūkstot rezervēm, uz turieni lielā steigā pārsvieda 42. k. p., kas sīvās cīņās šo pārrāvumu nosprostoja. Divu dienu asiņainās kaujās 42. k. p., kuram Hitlers nesen par varonību bija piešķīris nosaukumu *Valdemāra Veisa pulks*, atvairīja kopskaitā 35 lielinieku uzbrukumus, veiktus ar spēkiem līdz pulka stiprumam, un nodarīja ienaidniekam lielus zaudējumus, iznīcinot ar tanku dūrēm arī 5 tankus. Šo 42. k. p. izcilo panākumu savā frontes ziņojumā atzīmēja arī Kurzemes frontes virspavēlnieks.

Pārrāvuma likvidēšanas cīņas gaitā bija radusies sprauga starp 42. k. p. un 43. k. p., ko izmantoja ienaidnieka tanki, lai ietriektos 43. k. p. labā flanga aizmugurē. Par spīti pulka grūtajam stāvoklim, tā karavīri cīnījās pašreizēdīgi, nepadevās panikai un beidzot nostabilizēja fronti uz līnijas Ķīpas, Lāči, Biļļi, Oliņas.

21. martā lielinieki ievadīja arī Z no Dobeles uzbrukumu Saldus virzienā.

Sakarā ar lielinieku dziļo iebrukumu A no Saldus, Kurzemes frontes virspavēlniecība, kuras rīcībā nekādu rezervju nebija, ar ko likvidēt šo iebrukumu, bija spiesta atvilkt arī fronti Z no Dobeles.

Šis piespiestais atkāpšanās manevrs prasīja no 19. div. vienībām smagas un asiņainas cīņas. Neatļaidīgos prettriecienu, bieži bez pietiekamas apgādes un nakts atpūtas, tās karavīri atvairīja visus lielinieku mēģinājumus ielauzties mūsu steigā ieņemtās pakāpeniskās pretošanās pozīcijās, nodarot tiem jūtamus zaudējumus. Sevišķi smagas šīs cīņas bija 44. k. pulkam, kura darbības joslā ietilpa Saldus dzelzceļš, kas bija viens no ienaidnieka uzbrukuma smagpunktu virzieniem. Pirmos uzbrukumus lielinieki 44. k. p. iecirknī vērsa pret st. Bērzupe un Brūnmuižu. Šos uzbrukumus 44. k. p. visumā atvairīja. Bet, tā kā lieliniekiem bija izdevies ielauzties mūsu pozīcijās pa kreisi no 44. k. p. un pat izvirzīties līdz Apsaujas ezera D galam, tad 44. k. p., kuram tagad nācās segties arī pret no aizmugures uzbrūkošo ienaidnieku, saskaņā ar saņemto pavēli atgāja ar kauju R virzienā, lai ieņemtu jaunu pretošanās pozīciju uz līnijas Budēļi, Paķimši, Sparvas. Jaunieņemtajā pozīcijā nebija nekādu iepriekš sagatavotu ierakumu, kādēļ cīņas apstākļi pulkam bija ārkārtīgi grūti. Tanku atbalstā lielinieki laužās uz priekšu galvenokārt ceļu virzienos, pie kam to uzbrukumu smagpunkti izpaudās virzienā uz Bikstiem un Jaunpili. Sevišķi niknas cīņas norisinājās ap st. Biksti, ko lielinieki, par spīti mūsu vienību sīvajai pretestībai, beidzot tanku uzbrukumā arī ieņēma.

24. martā lielinieki uzsāka uzbrukumu ar vairākām divīzijām tanku vienību atbalstā arī Liepājas telpā abpus Vārtājas upei. Šo lielinieku uzbrukumu vācu vienības atvairīja, un ciesto zaudējumu dēļ lielinieki to pēc dažām dienām pārtrauca. Turpretim Saldus telpā ienaidnieks savus uzbrukumus turpināja ar neatslābstošu piepūli.

Vēl pirms šīs lielkaujas vācu vadība bija paredzējusi spēku taupīšanas nolūkā saīsināt Kurzemes frontes vidus daļu, atvelkot to uz Viesates upes līniju, kur bija izbūvēta jauna aizstāvēšanās pozīcija.

Turpmāko dienu kaujās zem ienaidnieka neatļaidīga spiediena Kurzemes frontes vidus daļa arī pakāpeniski tika atvilкта uz šo līniju, un, kad lielinieki 4. aprīli savus uzbrukumus šinī frontes sektorā pārtrauca, fronte bija izveidojusies uz vispārējās līnijas: Jūrmalciems (ap 23 km D no Liepājas, lielinieku rokās), Priekule (lielinieku rokās), Pampāji, Saldus, Grenči, Radziņciems (6 km ZA no Tukuma), Klapkalnciems pie Rīgas jūras līča (visi punkti vācu rokās). (Skat. shēmu Nr. 18 grāmatas pielikumā). Šī līnija arī bija visīsākā fronte starp Baltijas jūru D no Liepājas līdz Rīgas jūras līcim. Tāda šī fronte palika līdz Vācijas kapitulācijas

brīdim, jo turpmāk nekāda nozīmīgāka kaujas darbība Kurzemes frontē vairs nenotika, izņemot abpusēju apšaudi un izlūku vienību darbību.

Arī šis sestais lieluzbrukums lieliniekiem nebija devis cerētos panākumus – pārraut Kurzemes fronti un salauzt tās aizstāvju pretestību. Pēc Kurzemes virspavēlniecības aplēsuma lielinieki šinī lielkaujā bija zaudējuši: kritušos un ievainotos ap 74 000 vīru, gūstekņus – 533 vīrus, 263 tankus, 185 lielgabalus, 29 granātmētējus, 249 ložmetējus un daudz citu rokas ieroču, kā arī 27 nogāztas lidmašīnas.

1945. g. 8. maijā plkst. 14.00 19. div. komandieris SS grupenfirers Štrekenbahs pa telefonu paziņoja daļu komandieriem kapitulācijas pavēli. Ar šo brīdi arī beidza eksistēt Kurzemes cietoksnis un izgaisa pēdējais latviešu tautas cerību stariņš redzēt Latviju brīvu un neatkarīgu. Ko lieliniekiem neizdevās iegūt kaujas laukā, to viņi ieguva, Kurzemes aizstāvjiem paklausot kapitulācijas pavēlei.

Vācijas kapitulācijas brīdī Kurzēmē atradās šādas latviešu vienības:

19. divīzija	ap	5200	vīru
Rusmaņa kaujas grupa, Dundagas rajonā	„	2500	„
7 būvbataljoni	„	2800	„
3 kārtības dienesta bataljoni	„	1100	„
gaisa spēku izpalīgi	„	560	„
dažādas sīkākas vienības	„	1000	„
Kopskaitā	ap	14 000	vīru

Daļa no šiem karavīriem kapitulācijas pavēlei tomēr neklausīja un ieročus nenolika, bet devās mežos, lai turpinātu cīņu kā partizāni. Tikai nedaudziem vēl pēdējā brīdī izdevās nokļūt brīvajā pasaulē.

Šis Kurzemes cīņas ir latviešu tautas dēlu lielās tēvzemes mīlestības un varonības spilgtākais apliecinājums. To apstiprina arī daudzie atsevišķu karavīru apbalvojumi par kaujās izrādīto personīgo drošsirdību, to vidū 5 karavīri, kuriem piešķīra vācu Dzelzkrusta Bruņinieku pakāpi. Jau agrākās kaujās ar šo augsto varonības zīmi apbalvoti 3 karavīriem – plkv. Veisam, pltn. Aperātam un kapt. Butkum Kurzemes kauju laikā pievienojās pltn. Galdiņš, kapt. Ādamsons, vln. Ancāns, v. v. Ansons un kapr. Riekstiņš.

The first of these is the fact that the
 population of the area has increased
 rapidly in the last few years. This
 is due to the fact that the area
 has become a popular resort for
 tourists and the local population
 has increased accordingly. The
 second of these is the fact that
 the area has become a popular
 resort for tourists and the local
 population has increased
 accordingly. The third of these
 is the fact that the area has
 become a popular resort for
 tourists and the local population
 has increased accordingly.

The fourth of these is the fact
 that the area has become a
 popular resort for tourists and
 the local population has
 increased accordingly. The fifth
 of these is the fact that the
 area has become a popular
 resort for tourists and the local
 population has increased
 accordingly. The sixth of these
 is the fact that the area has
 become a popular resort for
 tourists and the local population
 has increased accordingly.

15. DIVĪZIJAS CIŅAS VĀCIJĀ

(Shēma Nr. 24 grāmatas pielikumā.)

Pēc smagajām atkāpšanās kaujām no Opočkas rajona 15. div. lielo zaudējumu dēļ vairs nebija spējīga turpināt ciņu kā divīzijas vienība. Bija nepieciešams to papildināt ar jaunu cilvēku sastāvu un no jauna apbruņot. Šim nolūkam 15. div., atkāpšanās gaitā sasniedzot Meirānu, Jaunlubānas rajonu, izdalīja no sava sastāva un nodeva 19. div. visus kaujas sastāvam derīgos karavīrus, galvenokārt kareivjus un instruktorus, kā arī atstāja tās rīcībā 15. art. p. un 15. sap. btl. un ar savu pārpalikumu, kas sastāvēja no dienesta orgāniem un atlikušajiem virsniekiem, instruktoriem un nedaudziem kareivjiem, pārvietojās uz valsts iekšieni, no kurienes to augusta otrā pusē ar kuģiem pārveda no Rīgas uz Vāciju. Pēc izkraušanas Gotenhāfenē un Dancigā 15. div. pārpalikumu novietoja Rietumprūsijas apmācību laukumā (*Truppenübungsplatz Westpreussen*), kas atradās starp Bitovu (*Bütow*) un Bērentu (*Berent*), apmācībai un jaunformēšanai. Divīzijai ierādītais apmācību laukums bija teicams apmācību izdarīšanai arī lielāku vienību sastāvā, tikai novietojuma ziņā tas tik lielai vienībai nebija piemērots. Apmācību laukums vēl nebija izbūvēts; kazarmu trūka pilnīgi. Vienības novietoja apmācības laukumā reti izkaisītos ciemos, no kuriem tikai īsi pirms divīzijas ierašanās bija izvēkti vietējie civiliedzīvotāji. Lielākai karavīru daļai bija jāapmierinās ar dzīvošanu ziemas apstākļiem nepiemērotās un neapkurināmās telpās – šķūņos, staļļos un pašu izbūvētos bunkuros. Līdz vēlām rudenim daudzi karavīri mitinājās teltīs. Trūka arī kurināmā. Pēdējo izsniedza tik niecīgos daudzumos, ka tā pietika tikai ēdiena vārīšanai. Cirst šim nolūkam apmācības laukumā augošos kokus bija stingri aizliegts. Viss tas sagādāja divīzijas karavīriem daudz lieku neērtību.

Līdz ar ierašanos Vācijā 15. div. papildināja ar visai labu cilvēku materiālu – 1925./26. g. dzimušiem jaunekļiem, no kuriem 1925. g. dzimušie pa lielākai daļai jau gandrīz gadu atradās Vācijā darba dienestā (*Reichsarbeitsdienst*). Divīzijas vadība, stājoties pie divīzijas apmācīšanas, centās jauno karavīru apmācībā iesaistīt vienīgi vācu virsniekus. Latviešu ve-

cākos virsniekus, pulku komandierus ieskaitot, nosūtīja uz pulku un bataljonu komandieru kursiem ārpus divīzijas, uzticot pulku un bataljonu pagaidu komandēšanu vācu virsniekiem. Jaunākiem virsniekiem divīzija sarīkoja attiecīgus kursus turpat pie divīzijas. Arī instruktorus un daļu kareivju divīzija nosūtīja uz dažādiem speciāliem kursiem ārpus divīzijas vai arī tādus sarīkoja turpat uz vietas. Jauniesauktos, kas nāca no vācu valsts darba dienesta, nosūtīja rekrūšu apmācībai uz vācu SS apmācības un papildinājumu bataljonu Brusā. Pēc rekrūšu apmācību beigšanas lielāko daļu no šiem jaunekļiem nosūtīja tieši uz dažādu ieroču šķiru instruktoru skolām sagatavošanai par instruktoriem.

Par spīti šīm pūlēm, divīzijai formēšana tomēr neveicās. Iemesls tam bija ieroču un kaujas līdzekļu trūkums, ko radīja Rietumu sabiedroto neatlaidīgie gaisa uzbrukumi Vācijai. Tā, piemēram, kājnieku pulku pret-tanku rotu apbruņojumā noteikto 9–7,5 cm lielgabalu vietā tagad bija paredzētas tikai tanku dūres un tanku stobri, t. s. „Panzerfaust“ un „Panzerschreck“. Arī zirgu transporta, spēkratu un degvielu trūkumu divīzija izjuta smagi. Uzsākot kaujas darbību, divīzija bija tikai par 64% apgādāta ar zirgu transportu un par 58% ar spēkratiem. Degvielu trūkuma dēļ divīzijai jau pirmajās kaujas dienās bija jāzaudē daudzi no saviem smagajiem ieročiem, jo tos vienkārši nevarēja pārvietot. Bēdīgs bija arī karavīru stāvoklis ietērpā ziņā. Karavīri bija bez ziemas ietērpā, daudzi noplīsušos zābakos un stipri novalkātās drēbēs; visiem pat nebija bruņucepuru.

Samērā vēlu savu formēšanu varēja sākt 15. art. p., jo tikai novembra beigās un decembra sākumā ieradās no Kurzemes pulka formēšanai paredzētie kadri no šim nolūkam izformētajiem I/15. art. p. un IV/19. art. p.

Divīzija vēl bija tālu no kaujas gatavības, kad tā 1945. g. 21./22. janv. naktī saņēma pavēli iziet no sava novietojuma un, virzoties caur Konicu (*Konitz*), Vandsburgu (*Wandsburg*), atspiest ZR virzienā uzbrūkošos lielniekus uz D, ieņemt Nakeles (*Nakel*) pilsētu un noorganizēt aizstāvēšanu gar Vislas – Oderas kanālu, pieslienot savu kreiso spārnu Brombergas (*Bromberg*) pilsētas aizstāvēšanai norikotajam vācu garnizonam.

Šādai priekšlaicīgai negatavas divīzijas ievadīšanai kaujā par pamatu bija lielnieku 1945. g. 12. janv. sāktā lielofensīva Austrumu frontē. Uzbrūkošās krievu armijas masas pēc vācu frontes pārraušanas Vislas upes lokā strauji triecās uz R un ZR, un jau janvāra otrā pusē tuvojās Rietumprūsijai un Pomerānijai.

Lai būtu kaut cik spējīga kaujas darbībai, 15. div. līdz ar kaujas pavēles saņemšanu bija spiesta lielā steigā, dažu stundu laikā pārformēt visus trīs kājnieku pulkus no 3 btl. uz 2 btl. sastāvu. Tas pats attiecās arī uz 15. art. p., kas varēja saformēt tikai vienu kaujas spējīgu divizionu

3 vieglo un 1 smagās baterijas sastāvā. Divizionā komandēšanu uzdeva kapt. Mateasam un tāni ietilpināja 1., 6., 8. un 12. btr.

15. art. p. un kājn. pulku atlikumus (trešos bataljonus) divīzijas vadība atstāja vecā novietojumā 15. art. p. kom. pltn. Rēberga vadībā formēšanas darbu un apmācību turpināšanai.

Sevišķi bēdīga bija arī divīzijas apgāde ar municiju. Bija saņemta tikai niecīga daļa no divīzijai pienācīgās municijas un pat šo niecīgo daļu divīzija nespēja izmantot visā pilnībā transporta līdzekļu trūkuma dēļ, un tā palika noliktavās pie Sofienvaldes (*Sophienwalde*).

Arī divīzijas pārvietošana uz kaujas darbības rajonu šī paša transporta un degvielu trūkuma dēļ bija stipri saraustīta, kas lielā mērā apgrūtināja vienību vadību pārvietošanās laikā un to saskaņotu ievadīšanu kaujās. Divīzijas vienību lielākā daļa pārvietojās kājām; tikai dažas vienības pārvietoja ar autotransportu, pārceļot tās pa daļām, arī pusceļā, atkārtotā braucienā.

Kā pirmo vienību uz Nakeli nosūtīja 22. janvārī ar autotransportu 15. izl. btl. bez 1. rotas; pēdējā pārgājienu veica ar divriteņiem.

23. janvāra priekšpusdienā 2. un 3./15. izl. btl. tuvojoties Immenheimai (*Immenheim*), ienāca ziņas, ka tā ienaidnieka ieņemta. Rotas nekaivējoties izvērās, pārgāja uzbrukumā un ap plkst. 14.00 Immenheimu ieņēma, iegūstot vairāk nekā 30 gūstekņu, 4 automašīnas un citus kara materiālus, kā arī atbrīvojot no lielinieku gūsta ap 1000 latviešu būvpulku karavīru. (Skat. shēmu Nr. 25 grāmatas pielikumā.)

Ap šo pašu laiku sāka pienākt arī pirmās ar autotransportu pārvietotās 34. k. p. vienības. Turpmākā 15. div. vienību virzīšanās uz D notika jau kaujas saskarē ar lieliniekiem.

Virzienā uz Nakeli, ar uzdevumu ieņemt pilsētu un noorganizēt aizstāvēšanos abpus pilsētai, uzbruka 34. k. p. ar piedalīto 15. sap. btl., kamēr 15. izl. btl. bija uzdots izdarīt izlūkošanu pa kreisi no uzbrūkošām vienībām un, sasniedzot Brombergas kanālu, ieņemt aizstāvēšanās pozīciju atbalstpunktu veidā kanāla ziemeļu krasta iecirkni Šlesena (*Schlössen*), Krušdorfa (*Kruschdorf*), pēdējo ieskaitot. Kā izlūkošanas kreisā robeža bija norādīta līnija Bergfelda (*Bergfeld*), Krušdorfa (abus punktus ieskaitot).

Pašu Nakeles pilsētu 34. k. p. pltn. Viksnes vadībā izdevās ieņemt tikai 24. janv. vakarā, pie kam ielu ciņas turpinājās līdz pat 25. janv. rītam. Pēc pilsētas ieņemšanas pltn. Viksne noorganizēja aizstāvēšanos gar Vislas – Oderas kanālu abpus Nakeles pilsētai.

24. janv. kaujas laukā ieradās I/32. k. p. (bez 1. rt.) maj. Alksniša vadībā un saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozīciju pa kreisi no

34. k. p. iecirknī Rozenheima (*Rosenheim*), Hoenberga (*Hohenberg*). Tikai pēc smagām cīņām I/32. k. p. izdevās 25. janv. rītā ieņemt Hoenbergu, turpretim 15. izl. btl. bez nopietnas ienaidnieka pretestības jau 24. janv. vakarā sasniedza Brombergas kanālu norādītā iecirknī.

Tanī pašā laikā lielinieki turpināja nepārtraukti pievilkt pastiprinājumus, galvenokārt smagos ieročus. Līdz ar spēku pievilksanu tie arī pastiprināja savu spiedienu.

25. janv. dienā kaujas laukā sāka pakāpeniski ierasties arī pārējās 32. k. p. vienības. Jau pēcpusdienā 15. izl. btl. komandpunktā Gummenhofā (*Gummenhof*) ieradās 32. k. p. štābs un 1. rt. ar jaunieceltu 32. k. p. komandieri (līdzšinējo II/32. k. p. kom.) maj. Rubeni, kurš turpat kaujas laukā pārņēma pulka komandēšanu no pltn. Celles.

32. k. p. bija uzdots naktī no 25. uz 26. janv. nomainīt 15. izl. btl.; pēdējam pēc nomainīšanas bija paredzēts pāriet divīzijas rezervē Immenheimā.

Bet jau 25. janv. pievakarē lieliniekiem izdevās tanku atbalstā ielauzties divīzijas aizstāvēšanās pozīcijās Nakeles pilsētā pie Hoenbergas, Šlesenas un Krušdorfas.

Nakeles pilsētā iebrukušo ienaidnieku mūsu jaunie karavīri ar drošsirdīgu rīcību atkal izsvieda, starp citu tuvciņā iznīcinot arī 2 tankus. Turpretim I/32. k. p. un 15. izl. btl. iecirkņos iebrukušos lieliniekus izsviest neizdevās. I/32. k. p. bija spiests atstāt Hoenbergu un atiet uz ziemeļiem, ieņemot jauno pozīciju tanku grāvī netālu no pēdējā punkta. 15. izl. btl. iecirknī Šlesenā iebrukušā ienaidnieka tālākvirzīšanos apturēja I/32. k. p., bet Krušdorfā iebrukušo ienaidnieku 15. izl. btl. vienības, pastiprinātas ar 32. k. p. štāba rotu un 1 vācu trauksmes rotu, 25./26. janv. naktī atkal atspieda, pie kam šinī pretuzbrukumā mūsu vienības cieta smagus zaudējumus, sevišķi 32. k. p. štāba rt. un vācu trauksmes rota, kura tika pilnīgi izklīdināta.

25. janv. priekšpusdienā kaujas laukā sāka pienākt pirmās 33. k. p. vienības. 33. k. p. komandieris, ierodoties ar savu operatīvo štābu Immenheimā, saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozīciju gar Nakeles – Brombergas ceļu pa kreisi no 32. k. p. iecirknī no Grūnbergas (*Grünberg*) līdz ceļu dakšai 6 km ZR no Brombergas.

II/33. k. p., ko tanī pašā rītā bija pārvietojis no Kamīnas (*Kamin*) auto-transporta, izbraucot cauri Immenheimai, jau pie Holtenavas (*Holtzenau*) uzdūrās ienaidniekam. Bataljons nekavējoties izvērās un pārgāja uzbrukumā. No sākuma uzbrukums attīstījās sekmīgi, bet, parādoties ienaidnieka tankiem, bataljons, kura rīcībā nebija smago ieroču, izņemot grānātmetējus, bija beidzot spiests atiet, ciešot lielus zaudējumus, jo dau-

dziem kareivjiem trūka pat lāpstiņu un tie nespēja sasalušā zemē ierakties. Bataljons pēc atiešanas ieņēma aizstāvēšanās pozīciju ezeru spraugā DA no Šlaufenzē (*Schlaufensee*) ar fronti uz DA. Pievakarē kaujas laukā sāka ierasties arī pārējās 33. k. p. vienības.

26. janv. lielinieki ne tikai pastiprināja savu spiedienu visā divīzijas frontē, bet arī centās dziļi apņemt divīzijas atklāto kreiso flangu.

Arī šinī dienā 34. k. p., tāpat kā iepriekšējā dienā, sekmīgi atsita visus lielinieku uzbrukumus Nakeles pilsētai. Turpretim I/32. k. p. un 15. izl. btl. iecirkņos lielinieki, jau agrā rītā uzbrukdami, ātri sasniedza Zūhenheimu (*Suchenheim*) un Bergfeldu. Līdz ar to 15. izl. btl. abi flangi bija apietī un lielinieki lauzās Immenheimas virzienā. Ap plkst. 11.00, kad 15. izl. btl. bija jau pilnīgi ielenkts, tas saņēma pavēli atiet un ieņemt jaunu aizstāvēšanās pozīciju uz līnijas Gummenhofs (*Gummenhof*), Grensdorfa (*Grenzdorf*). Šo pavēli 15. izl. btl. vairs nevarēja izpildīt, jo, caurlaužoties lielinieku ielenkuma lokam, cieta smagus zaudējumus, pie kam krita vai tika ievainoti gandrīz visi virsnieki. Starp ievainotajiem bija arī bataljona komandieris maj. Hazners. Palikuši bez vadības un sakariem, bataljona karavīri atsevišķās grupās lauzās uz Immenheimu, kur tos uztvēra 3./15. izl. btl. kom. vlt. Krūka un vācu hauptšturmfirers Pomrēns (*Pomrehn*). Pēdējais pārņēma 15. izl. btl. turpmāko komandēšanu.

Līdzīgi 15. izl. btl. arī I/32. k. p. šinī dienā cieta lielus zaudējumus un bija spiests atiet.

Tanī pašā laikā arī R no Nakeles pilsētas, kur darbojās kāda vācu kaujas grupa plkv. Ciglera (*Ziegler*) vadībā, lielinieki vienmēr vairāk spiedās uz ziemeļiem.

Sakarā ar šiem lielinieku iebrukumiem R un A no Nakeles, ļoti kļūmīgā stāvoklī nokļuva 34. k. p. un I/32. k. p., kuru atkāpšanās ceļu uz Immenheimu ienaidnieks draudēja nogriezt.

33. k. p., par spīti ienaidnieka pārspēkam, lielā salā un sniegpuTENI, kas bieži automātiskos ieročus padarīja nelietojamus, ne tikai atsita visus ienaidnieka nepārtraukti tanku atbalstā izdarītos frontālos uzbrukumus, bet arī izjauca visus lielinieku mēģinājumus apiet pulka atklāto flangu no A un ZA. 26. janv. rītā 33. k. p. rīcībā ieradās II/32. k. p. kapt. Siliņa vadībā, ko 33. k. p. kom. izmantoja spraugas nodrošināšanai, kas bija radusies pulka labajā spārnā sakarā ar 15. izl. btl. un I/32. k. p. atspiešanu.

Sakarā ar divīzijas vispārējo draudošo stāvokli, 34. k. p. un I/32. k. p. 26. janv. ap plkst. 18.00 saņēma pavēli atiet un ieņemt pretošanās pozīciju: 34. k. p. uz līnijas Erlava (*Erlau*), Gernheima (*Gernheim*), bet

I/32. k. p. – pie Lindenburgas (*Lindenburg*). Šo pavēli minētās vienības vairs nevarēja izpildīt, jo ar lielinieku dziļo iebrukumu A no Nakeles bija nokļuvušas ielenktā stāvoklī. Situāciju pa daļai glāba I/15. art. p. artīlēristi, kuri divizona komandiera kapt. Mateasa vadībā devās prettriecienā pret Nakeles – Immenheimas ceļu sasniegušo ienaidnieku un to atspieda, līdz ar to dodot iespēju mūsu spēkiem atiet uz Immenheimu.

I/34. k. p., kas aizstāvēja labo iecirkni, uz Immenheimu atiet tomēr nespēja. Izmantojot sniegputeni, bataljonam maj. Ķiliša vadībā izdevās nepamanītam iziet cauri lielinieku spēkiem, un, veicot pa aplinkus ceļiem sliktos laika apstākļos ap 50 km lielu pārgājieni, pie tam nesot visus smagos kājnieku ieročus uz muguras, 27. janv. ap plkst. 23.00 sasniegt Vitūnu (*Wittun*), ap 2 km R no Vandsburgas.

Lai atbrīvotu atiešanas ceļu I/32. k. p. vienībām, maj. Alksnītis sapulcināja visus vēl brīvos bataljona karavīrus, ap 60 cilvēku, un devās ar tiem triecienā pret Lindenburgu ielencošiem lieliniekiem un atsvieda tos. Ar to maj. Alksnītis nodrošināja Nakeles pilsētas rajonā esošām vienībām atiešanu uz Z. Pēc atiešanas uz Immenheimu maj. Alksnītis saņēma pavēli ar bataljona atliekām aizstāvēt Immenheimu.

26. janvāri bez vēsts pazuda 15. div. kom. oberfirers Obvurcers, kad viņš ap plkst. 14.00 pēc 34. k. p. apmeklējuma automašīnā devās uz I/32. k. p. komandpunktu. Līdz ar divīzijas komandieri bez vēsts pazuda viņa tulkis docents ltn. Putniņš, kara ziņotāju vada komandieris vācietis unteršturmfirmers Šleips (*Schleip*) un šoferis²³.

33. k. p. pavēli par atiešanu saņēma tikai 26./27. janv. naktī, pie kam pulkam bija pavēlēts ieņemt jaunu aizstāvēšanās pozīciju uz līnijas Grīnhauzena (*Grünhausen*), Hoenalde (*Hohenwalde*), Bahvica (*Bachwitz*). Tas pulkam bez sevišķiem traucējumiem arī izdevās.

27. janv. divīzijas stāvoklis ievērojami pasliktinājās. Izjukušās 34. k. p., I/32. k. p., 15. izl. btl. un 15. sap. btl. vienības vairs nespēja izrādīt nopietnu pretestību uzbrūkošiem lielinieku spēkiem, kamēr divīzijas atklāto kreiso flangu vienmēr vairāk apgāja ienaidnieka tanki un motorizētās vienības, draudot nogriezt divīzijas vienīgo atkāpšanās ceļu Immenheima – Vandsburga. Šīnī sakarā divīzijas vadība pavēlēja 27. janv. rītā 33. k. p. pārkārtot savu aizstāvēšanos tā, lai varētu aizstāvēt arī Immenheimu. Tas 33. k. p. vairs neizdevās, jo jau 27. janv. agrā rītā lielinieku tankiem bija izdevies ielauzties Immenheimā un mūsu vienības no turienes atspiest. Tāpēc arī ap pusdienas laiku 33. k. p. saņēma jaunu

²³ Oberfirers Obvurcers bija kritis lielinieku gūstā, no kura pēckara gados atgriezās Rietumvācijā.

pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozīciju spraugā starp Veilenzē (*Weilensee*) ezeriem. Ieņemot jauno aizstāvēšanās pozīciju, 33. k. p. kom. plkv. Janumam pakļāva arī Z no Immenheimas esošo 15. izl. btl. un vācu šturmbanfirera Joahima kaujas grupu.

Jau 27. janv. vakarā atejošajām vienībām sekojošais ienaidnieks nāca kaujas saskarē ar jauno pretošanās pozīciju pie Klārashēes (*Klarashöhe*). Aizstāvji pielaida lielniekus tuvu savai pozīcijai un pēc tam atklāja spēcīgu uguni. Lielinieki, ciešot lielus zaudējumus, bija spiesti atiet. Pievilkuši smagos ieročus, lielinieki tumsā savus uzbrukumus atkārtoja. Arī šos uzbrukumus varonīgi aizstāvji atsita, pie kam pats ciems vairākkārt gāja no rokas rokā. Nevarēdami ar frontāliem uzbrukumiem aizstāvju pretestību salauzt, lielinieki ar krietnu loku apgāja pozīcijas atklāto flangu un pārķēra Immenheimas – Vandsburgas ceļu ap 3 km ZR no Bartenavas (*Bartenau*, arī *Zabartowo*).

Bez tam divīzijas štābā jau 27. janv. pēcpusdienā bija ienākušas ziņas, ka lielinieku tanki parādījušies arī Z no Vandsburgas pie Cempelburgas (*Zempelburg*), tādējādi nogriežot divīzijai atkāpšanās ceļu uz Konicu (*Konitz*). Šinī sakarā divīzijai neatlika nekas cits kā atiet Vandsburgas, Flātovas (*Flatow*), Landekas (*Landeck*) virzienā, lai tur pieslēgtos vācu 32. kājn. divīzijai.

Tikai šinī dienā ieradās 6. un 12. btr., kas pārgājienu no apmācības laukuma bija veikušas ar zirgu vilkmi. Baterijas tūdaļ ieņēma kaujas pozīcijas Z no Immenheimas, bet nekādu sevišķu darbību attīstīt nevarēja municijas trūkuma dēļ. 8. btr., kuru kopā ar 1. btr. 23. janv. motorizēja pa ceļam uz Nakeli, degvielu trūkuma dēļ Immenheimas rajonā bija spiesta atkal pāriet uz zirgu vilkmi, pametot ceļā visas smagās mašīnas.

28. janv. ap plkst. 1.00 plkv. Janums saņēma pavēli atiet uz Vilkenšvaldi (*Wilkenšwalde*, arī *Sypniewo*), kā arī uzdevumu atbrīvot ienaidnieka pārķerto Immenheimas – Vandsburgas ceļu pie Bartenavas. Pēdējam uzdevumam plkv. Janums norīkoja II/33. k. p., kuram atkārtotā uzbrukumā tas arī izdevās. Bartenavas rajonā iesaistītā 2./15. art. p. bija spiesta saspridzināt 2 savus lielgabalus, jo tos izvest nebija iespējams. Aizlaidis garām visu divīzijas transportu uz Vandsburgu, uz turieni atgāja arī II/33. k. p., kur tas kopā ar 15. sak. btl. karavīriem un I/34. k. p. piedalījās Vandsburgas aizstāvēšanā līdz visu divīzijas vienību iziešanai cauri šim punktam. Pēc šī uzdevuma izpildīšanas Vandsburgas aizstāvji atgāja uz Vilkenšvaldi, ko tie sasniedza 28. janv. īsi pirms pusnakts.

Pārējās plkv. Januma kaujas grupā ietilpstošās vienības pēc atrašanās no ienaidnieka atgāja caur Rūnavu (*Runau*), apejot Vandsburgu no D, un 28. janv. pēcpusdienā sasniedza Vilkenšvaldi, kas bija noteikta

par pulcēšanās vietu izkļiedētām 15. div. vienībām. Vilkensvaldes nodrošināšanai pret ienaidnieka uzbrukumu divīzijas vadība uzdeva 34. k. p. kom. pltn. Viksnem noorganizēt šī punkta aizstāvēšanu.

Ar atiešanu uz Vilkensvaldi arī izbeidzās t. s. *Nakeles kauja*, kas no jaunajiem latviešu karavīriem bija prasījusi ārkārtīgu fizisku piepūli un nesusi 15. div. lielus zaudējumus kā cilvēku, tā arī materiālā ziņā. Pēdējie bija cēlušies galvenokārt transporta un degvielu trūkuma dēļ. Tikai šī iemesla dēļ bija jāpamet arī daudz smago ieroču, motorvilcēju un spēkratu. Par divīzijas lielajiem zaudējumiem spilgtu piemēru dod 15. sap. btl., kura kaujas sastāvs pēc šīm cīņām bija sarucis uz 40 cilvēkiem. Šis bataljons kapt. Ijaba vadībā bez saviem sapieru uzdevumiem bija varonīgi piedalījies kājnieku kaujās.

Nakeles kauja lieku reizi pierādīja latviešu karavīru lielo drosmi un izturību. Lai gan karavīri bija trūcīgi ietērti un apbruņoti un cīņas notika lielā salā un sniegpuTENI, viņi, lielāko tiesu jauni zēni, cīnījās ar apbrīnojamu pašreizējību, sīkstumu un varonību pret skaitliskā un apbruņojuma ziņā daudz stiprāko ienaidnieku. Šinīs smagajās cīņās mūsu pusē piedalījās tikai 2 btr. (1. un 8.), jo 6. un 12. btr. ieradās frontē tikai 27. janv., kad bija sākusies divīzijas atkāpšanās. Bez tam artilērija vispār savu darbību sevišķi attīstīt nevarēja, jo, jau sākot ar otro kaujas dienu, tai bija jācīnās ar municijas trūkumu. Līdz divīzijas atiešanai uz Landeku baterijām nebija pat neviena prettanku šāviņa.

Par izrādīto varonību Nakeles ieņemšanā un aizstāvēšanā 34. k. p. kom. pltn. Viksni un II/34. k. p. kom. maj. Balodi apbalvoja ar I un II šķiras Dzelzkrustiem reizē.

Jau 28. janvāra vakarā lielinieku tanki pienāca pie mūsu ap 2–3 km A no Vilkensvaldes ieņemtās aizstāvēšanās pozīcijas. (Skat. shēmu Nr. 26 grāmatas pielikumā.) Tanku mēģinājumi ielauzties tajā beidzās nesekmīgi. Nākošā rītā lielinieku kājnieki devās triecienā tanku atbalstā un tiem izdevās iebrukt mūsu pozīcijā abpus ceļam, kur aizstāvējās šturmbanfirera Joahima kaujas grupa. Lai uztvertu ienaidnieka iebrukumu, II/33. k. p. lielā steigā ieņēma aizstāvēšanās pozīciju Vilkensvaldes A malā. Pirmo ienaidnieka triecienu bataljons atsita, sašaujot 1 tanku. Tomēr atkārtotā triecienā, mainot uzbrukuma virzienu, ienaidnieka tankiem izdevās ielauzties Vilkensvaldē. Diemžēl mūsu artilērija municijas trūkuma dēļ nespēja sniegt vajadzīgo atbalstu pozīcijas aizstāvjiem – visam divizionam bija tikai ap 40 šāviņu. Lai gan apvidus R no Vilkensvaldes bija atklāts un ļoti neizdevīgs atiešanai dienā, mūsu vienības tomēr bija spiestas atiet uz mežu pie Dorotēnhofas (*Dorotheenhof*), ciešot lielus zaudējumus. Šai mežā lielā skaitā bija sapulcējušies

dažādi transporti, spēkrati un smagie ieroči. Laimīgā kārtā lielinieku tanki atejošām vienībām tūdaļ nesekoja, un tās, atgājušas mežā, varēja atkal daudz maz sakārtoties un ieņemt jaunu pretošanās pozīciju.

Vilkensvaldes kaujas laikā bez vēsts pazuda I/15 art. p. komandieris kapt. Mateass; divizona turpmāko komandēšanu pārņēma kapt. Eglite.

Jauno pretošanās pozīciju ieņēma šādi: centrā – 33. k. p., meža A un D malā, kas atrodas A no Dorotēnhofas līdz Lobzonkas (*Lobzonka*) upītei, pa labi – 34. k. p., Lobzonkas upītes krastos, un pa kreisi – 15. izl. btl.

Tā kā jaunieņemtās pretošanās pozīcijas fronte bija samērā šaura, lielinieku tanki to apgāja no ZR caur Zēdorfu (*Seedorf*) un Frīdrihštāli (*Friedrichsthal*), un ap plkst. 16.00 pienāca pie ceļu krustojuma mežā, kas atrodas ap 2 km R no Dorotēnhofas. Krustojuma tuvumā bija sapulcēti vairāki spēkrati, zirgu transporti, kā arī dažas kaujas vienības. Iebrukušie tanki isā brīdī sašāva mežā sapulcēto karaspēku, un tā atliekas lielā steigā metās bēgt Flātovas virzienā. Šis lielinieku pēkšņais iebrukums uz laiku bija pārtraucis arī vadības sakarus ar pozīcijās esošajām vienībām. Tās, šāda pēkšņa un dziļa ienaidnieka iebrukuma pārsteigtas, sāka atiet savrup. Daļai divīzijas vienību izdevās atiet tieši uz R, uz Kujānu (*Kujan*), kur atradās 15. div. štābs un kuras priekšā jau pirms tam dziļumā pretošanās pozīciju bija ieņēmis II/34. k. p., kamēr 33. k. p. un vēl dažām citām kājnieku vienībām tas vairs neizdevās. Šis grupējums plkv. Januma vadībā bija spiests atiet ārpus ceļiem, dažkārt brienot līdz jostas vietai dziļā sniegā, caur mežu masīvu D no Vilkensvaldes – Flātovas ceļa.

Cīņas pie Dorotēnhofas sagādāja arī materiālus zaudējumus mūsu skaitliskā ziņā jau tā vājajai artilērijai. 1./15. un 6./15. art. p. zaudēja pa vienam lielgabalam, kas bija novietoti prettanku pozīcijās Dorotēnhofas priekšā; šos lielgabalus sašāva ienaidnieka tanki.

Plkv. Januma grupējums, virzoties līdztekus Vilkensvaldes – Flātovas virzienā uzbrūkošiem lieliniekiem, pēc Neišventes (*Neu-Schwente*) sasniegšanas bija spiests pagriezties uz DA, lai caur Voncovu (*Wonzow*) apietu Šventi (*Schwente*), ko lielinieki bija paspējuši ieņemt. No Voncovas grupējums devās uz Blankenfeldi (*Blankenfelde*) ap 4 km DR no Flātovas, kurā bija nocietinājusies kāda vācu vienība. Pārgurušie grupējuma karavīri Flātovu sasniedza tikai 30. janv. plkst. 05.00.

Izrādījās, ka Flātovā esošās vācu vienības bija izveidojušas fronti tikai pret Krojankes (*Krojanke*) virzienā no dienvidiem uzbrūkošo ienaidnieku, pieņemot, ka pilsētiņu no austrumiem nodrošina Vilkensvaldes, Flātovas virzienā operējošie vācu spēki. Līdz ar to 15. div. vienības, neievērojot lielo nogurumu, ierodoties Flātovā, bija spiestas stāties pie šīs pilsētiņas

aizstāvēšanas arī no DA un A, ieņemot aizstāvēšanās pozīciju puslokā ap 2–3 km no tās.

Lielinieki pašai pilsētiņai neuzbruka, bet gāja tai garām. Pilsētiņas centrā novietotais I/15. art. p., kas bija izveidojis novērošanu, lai varētu šaut uz visām pusēm, municijas trūkuma dēļ bija spiests noskatīties, kā lielinieku kolonnas virzās pilsētiņai garām. Tikai 30. janv. pēcpusdienā divizons beidzot saņēma municiju, kuru arī nekavējoties izlietoja ienaidnieka intensīvai apkarošanai. Lielinieku mēģinājumus ar mazākiem spēkiem uzbrukt pilsētiņai tās aizstāvji sekmīgi atvairīja.

Nakti no 30. uz 31. janvāri divīzijas vienības saņēma pavēli atstāt Flātovu un atiet uz Jastrovu (*Jastrow*). Pēdējo punktu divīzijas vienības sasniedza ienaidnieka netraucētas 31. janv. pēcpusdienā.

Jau 29. janv. vakarā 15. div. vadībai kļuva skaidrs, ka divīzija no visām pusēm ienaidnieka motorizēto vienību ielenkta un ka šis loks ap divīziju savelkas aizvien ciešāk. Divīzijas grūto stāvokli bez tam vēl pasliktināja municijas un smago ieroču, galvenokārt prettanku lielgabalu trūkums, kā arī apstākļi, ka jau tā sarukušais divīzijas transports bija pārpildīts ar ievainotiem karavīriem, kuru skaits pārsniedza 500. Divīziju tanī laikā bez vēsts pazudušā oberfīrera Obvurcera vietā komandēja oberfīrers Akss (*Ax*), vecāks kungs, nevarīgs un bez sevišķām spējām.

Apsvērusi divīzijas stāvokli, divīzijas vadība nolēma izlauzties no ielenkuma Ratcebūras (*Ratzebuhr*) virzienā. Izlaušanās pavēli divīzijas vadība deva Jastrovā sapulcētiem daļu komandieriem 31. janvāri ap pusdienas laiku, un tā skanēja šādi:

- divīzijai piedalītajam vācu 59. k. p. (pēdējais tanī laikā atradās pozīcijās uzkalnos ap 1,5 km ZR no Jastrovas) palikt ieņemtajās pozīcijās un nodrošināt pilsētu no ziemeļiem;
- plkv. Janumam ar 32. k. p. un piedalītiem 2 bataljoniem no vācu 51. k. p. līdz turpmākam aizstāvēt Jastrovu. Abi piedalītie vācu bataljoni pavēles došanas laikā ieņēma aizstāvēšanās pozīcijas: I/51. k. p. – mežā, Kidovas (*Küddow*) upītes krastā, ap 3 km A no pilsētiņas, sprostojot virzienu Flātova, Jastrova; II/51. k. p. – pie Betkenhammeras (*Betkenhammer*), ap 5 km D no pilsētiņas, sprostojot Šneidemīles (*Schneidemühl*), Jastrovas virzienu. Plkv. Januma kaujas grupas tiešam pabalstam divīzija norīkoja 1 vācu zenīart. btr. divu 8,8 cm lielgabalu un divu četrstobru 2 cm lielgabalu sastāvā;
- pltn. Viksnem ar 34. k. p. un piedalītām 32. k. p. atliekām ap 1 btl. stiprumā maj. Alksniša vadībā doties uz Flēderbornu

(Flöderborn) un pēc tās sasniegšanas nomainīt tur esošo vācu 48. SS gren. p., lai pēdējo atbrīvotu izlaušanās operācijai Ratcebūras virzienā;

- I/15. art. p. motorizēt 2 lielgabalus un tūdaļ nosūtīt uz Flöderbornu tās aizstāvju rīcībā; ar atlikušo artilēriju piedalīties Jastrovas aizstāvēšanā;
- pārējām divīzijas vienībām ar piedalīto kapt. Joahima kaujas grupu, vācu 51. k. p. štābu un kādu vācu granātmētēju bataljonu līdz turpmākam palikt Jastrovā.

Tā kā 33. k. p. sastāvs bija stipri sarucis (rotas pastāvēja tikai vārda pēc), plkv. Janums no abu bataljonu atliekām saformēja 2 kaujas rotas, apvienojot tās vienā bataljonā maj. Lazduzieda vadībā. Ievērojot to, ka ienaidnieks tanī laikā nekādu aktivitāti neizrādīja, plkv. Janums nogurušo bataljonu pagaidām paturēja rezervē pilsētas centrā.

34. k. p. vēl tanī pašā dienā, 31. janv. pēcpusdienā, uzsāka virzīšanos Flöderbornas virzienā, bet jau ap 2 km aiz Jastrovas saņēma lielinieku prettanku un granātmētēju flankējošu uguni no kalnu grēdas, kas stiepjas rietumos no ceļa Jastrova – Flöderborna. Lai izvairītos no ienaidnieka uguns, pulks bija spiests noiet no ceļa un turpināt virzīšanos pa apvidu, izmantojot gravu, kas stiepjas austrumos un līdztekus ceļam. Krēslā pienākot Flöderbornai, pulks uzdūrās lieliniekiem, kas uzbruka ciemam. Pulks nekavējoties pārgāja uzbrukumā pret Flöderbornai uzbrūkošo ienaidnieku no muguras un izklidināja to, saņemot ap 150 poļu gūstekņu un iegūstot 3 prettanku lielgabalus. Pēc gūstekņu ziņām Flöderbornai uzbrukuši 2 bataljoni no poļu „Sikorska“ un „Kostjuško“ divīzijām.

34. k. p., ieejot Flöderbornā, pārpratuma dēļ iznāca apšaušana ar vācu 48. SS gren. pulku, kas mūsējos bija uzskatījis par ienaidniekiem; apšaudes rezultātā mūsu pusē bija daži kritušie.

Naktī no 31. janv. uz 1. febr. 32. k. p. apvienotais bataljons maj. Alksniša vadībā mēģināja ieņemt Štrāsfortas (*Strassforth*) ciemu, ap 2 km DA no Flöderbornas, bet bez sekmēm, jo bataljonam trūka smago ieroču pabalsta, lai apslāpētu ienaidnieka uguni.

1. februāra agrā rītā 33. k. pulkā atgriezās 1. rota, kuru lielinieku tanki bija ielenkuši pie Dorotēnhofas. Pēc 2 dienu cīņām ienaidnieka aizmugurē rota tās visai drošsirdīgā komandiera ltn. Bonaparta vadībā no ielenkuma izlauzās, pie tam iznīcinot 1 tanku.

Arī pēc tam, kad 34. k. p. bija izdevies sasniegt Flöderbornu, lielinieki no augstienēm R no Jastrovas – Flöderbornas ceļa ar smago kājnieku ieroču uguni turpināja apdraudēt divīzijas vienīgo atiešanas ceļu. Lai

atbrīvotos no šiem draudiem, divīzija 1. februāra rītā uzdeva 15. izl. btl. ar piedalīto 1 vācu granātmētēju un 1 strēlnieku rotu padzīt lielniekus no šīs augstieņu grēdas.

Uzbrukumu 15. izl. btl. sāka 1. febr. plkst. 12.30. Ļoti smagās cīņās, kas ilga 4 stundas, bataljons ienaidnieku atspieda, ieņēma Tifenortu (*Tiefenort*) un uzņēma sakarus ar Flēderbornu aizstāvošo 34. k. p., pie tam iegūstot divus 7,5 cm lielgabalus, 2 prettanku lielgabalus, divus 2 cm ložmetējus un daudz citu kājnieku ieroču. Starp kritušajiem lielniekiem bija arī 1 pulkvedis un 1 majors.

Naktī no 1. uz 2. febr. 15. izl. btl. nomainīja vācu 59. k. p. vienības, bet jau 2. febr. rītā ap plkst 8.00 15. izl. btl. no jauna bija jādodas uz Tifenortu, lai glābtu stāvokli, jo 59. k. p. vienības zem ienaidnieka spiediena lielā steigā atkāpās. Pārejot pretuzbrukumā, 15. izl. btl. stāvokli atkal atjaunoja un to noturēja līdz plkst. 22.00, kad to nomainīja 33. k. p. štāba rota, kurai bija uzdots Tifenortas līnijā ieņemt uztverošu pozīciju ar fronti uz D, lai nodrošinātu plkv. Januma kaujas grupai atiešanu no Jastrovas. Bataljona uzbrukumos ar savu drošsirdīgo un enerģisko rīcību sevišķi izcēlās tā komandieris hauptšturmfirmers Pomrēns, 1. rt. kom. ltn. Lejiņš un 3. rt. kom. vlt. Krūka. Šīs cīņas no mūsu vienībām bija prasījušas smagus cilvēku upurus.

Apmēram tānī pašā laikā, kad 15. izl. btl. sāka savu uzbrukumu, arī lielnieki ar stiprākiem spēkiem uzbruka vācu II/51. k. p. pie Betkenhammeras (*Betkenhammer*) un to atspieda. Šinī sakarā 33. k. p. kom. uzdeva apvienotām maj. Lazduzieda btl. kaujas rotām izdarīt pretuzbrukumu un atjaunot stāvokli pie Betkenhammeras. Bet, tā kā II/51. k. p., kuram plkv. Janums bija uzdevis nodrošināt uzbrūkošā maj. Lazduzieda btl. labo flangu, sprostojojot ceļu Jastrova – Doiče Krone (*Deutsche Krone*) pie ceļa likuma 3 km DR no Jastrovas stacijas, izvairījās no uzdevuma pildīšanas, tad maj. Lazduzieda bataljonam neatlika nekas cits kā ar divīzijas vadības piekrišanu ieņemt aizstāvēšanās pozīciju ap 3 km dienvidos no Jastrovas pie Šēnvaldes (*Schönwalde*). II/51. k. p. kom. par šādu rīcību atcēla no bataljona komandiera amata.

Ap plkst. 21.00 sākās lielnieku uzbrukums jaunieņemtai pozīcijai. Šo uzbrukumu maj. Lazduzieda btl. sekmīgi atsita. Tikpat sekmīgi bataljons atsita arī 2. febr. rītā 2 lielnieku pēc kārtas izdarītos uzbrukumus. Šo uzbrukumu atsišanā bataljonam ievērojamu atbalstu sniedza vācu tiešam pabalstam norīkotā zenītbaterija. Tikai ap plkst. 11.00, uzbrūkot trešo reizi un iztrūkstot zenīartilērijas uguns pabalstam (pēdējā bija mainījusi kaujas pozīciju), lielniekiem izdevās maj. Lazduzieda btl. atspiest līdz Jastrovas stacijai.

Ap plkst. 13.00 lielinieki uzsāka jaunu uzbrukumu Jastrovai no DR, un viņiem izdevās ieņemt augstieni 148,0, kas atrodas 2 km R no Jastrovas stacijas. Zem ienaidnieka spiediena 33. k. p. vienībām bija soli pa solim jāatkāpjas, vairākas reizes nonākot pat tuvciņā ar uzbrūkošiem lieliniekiem; taņī pašā pievakarē lielinieki ieņēma Jastrovas staciju.

Pret I/51. k. p., kas aizstāvējās mežā A no Jastrovas, lielinieki 1./2. febr. naktī atklāja stipru granātmetēju uguni, pie kam krita šī bataljona komandieris. Zaudējušas savu komandieri un baidīdamās naktī mežā nonākt aplenkumā, bataljona vienības sāka patvaļīgi atiet uz Jastrovas pilsētu. Lai glābtu stāvokli, divīzijas vadība nodeva plkv. Januma rīcībā rezervē turēto kapt. Joahima kaujas grupu apm. bataljona stiprumā ar uzdevumu atjaunot stāvokli. Tas šai kaujas grupai tomēr neizdevās, un tā ieņēma aizstāvēšanās pozīciju Jastrovas A malā, kuru tā arī noturēja līdz tumsai. 2. febr. rītā, kad noskaidrojās, ka 48. SS gren. p. nav izdevies atbrīvot divīzijas atiešanas ceļu uz Ratcebūru, divīzijas vadība, redzēdama, ka lielinieku loks ap Jastrovu aizvien vairāk savelkas, nolēma izlauzties uz Landeku, lai gan pēc ienākušām ziņām arī ceļu uz turieni ienaidnieks bija paspējis pārķert pie Valahzē (*Wallachsee*). Šo savu lēmumu divīzijas vadība pamatoja ar to, ka vācu 32. k. div., uzbrūkot no Z, bija izdevies 1. febr. vakarā izvirzīties līdz vispārējai līnijai Landeka, Prūšu Fridlande (*Pr. Friedland*).

Lai noorganizētu izlaušanos uz Landeku, div. štābs jau 2. febr. ap plkst. 10.00 devās uz Flēderbornu, pavēlot arī visām pārējām Jastrovā esošām vienībām, izņemot plkv. Januma kaujas grupu, uzsākt atiešanu uz Landeku, pārliecībā, ka līdz šo vienību pienākšanai pie Valahzē ceļu izdosies atbrīvot.

Plkv. Januma kaujas grupa saņēma pavēli segt divīzijas atiešanu, noturot Jastrovu cik ilgi vien iespējams.

Jastrovā sapulcētās vienības atiešanu sāka ap plkst. 11.00. Līdz ar šīm vienībām atgāja arī abi 51. k. p. bataljoni, neinformējot par savu atiešanu plkv. Janumu, kam tie operatīvā ziņā bija pakļauti. Divīzijas vienību atiešanu lielā mērā traucēja ienaidnieks ar artilērijas un kājnieku smago ieroču uguni. Divīzijas kolonna, ar kuru virzījās arī daudzi bēgļu vārumi, 2. febr. pievakarē sasniedzot Flēderbornu, sablīvējās ciema vidū uz ceļa 3–4 rindās, jo izrādījās, ka divīzijai vēl nebija izdevies atbrīvot pie Valahzē ienaidnieka pārķerto ceļu.

Ap plkst. 17.00 plkv. Janums deva pavēli arī savai kaujas grupai, kura bija pratusi noturēt Jastrovu pret daudzkārt stiprāko ienaidnieku līdz tumsai, atiet uz Flēderbornu, atstājot sedzošās vienības 3 dziļumā grupētās uztverošās pozīcijās: pirmā – Jastrovas DR malā, otrā – mežiņa

DR malā, ZA no Jastrovas, un trešā – pie Tifenortas, ar uzdevumu noturēt pēdējo līdz rīkojumam.

Ierodoties ap plkst. 23.00 Flēderbornā, plkv. Janums saņēma divīzijas komandiera pavēli, ka sakarā ar neizdevušos caurlaušanos pie Valahzē divīzijai ir nepieciešama telpa rīcībai, kādēļ 33. k. p. jānodas atkal atpakaļ uz Jastrovu, kur no jauna jāieņem aizstāvēšanās pozīcija. Lai gan plkv. Janums div. komandierim norādīja, ka tas vairs nav iespējams, jo ap šo laiku arī pulka sedzošās vienības Jastrovu jau atstājušas, pēdējais tomēr palika pie sava lēmuma, mikstinot to vienīgi tādējādi, ka 33. k. p. jāvirzās vismaz līdz Tifenortas linijai, kur jāieņem aizstāvēšanās pozīcija.

Tanī brīdī, kad 33. k. p. jau taisījās stāties pie jaunā uzdevuma pildīšanas, lielinieki, kas bija pienākuši Flēderbornai no A un R uz apm. 1 km, vietām pat tuvāk, pēkšņi no abām ceļa pusēm atklāja ārkārtīgi spēcīgu artilērijas, granātmetēju, prettanku lielgabalu un automātisko ieroču uguni pa ceļā cieši sablīvēto karaspēku. Uguns bija tik pārsteidzoša un spēcīga, ka vienā mirklī uz ceļa sablīvētais karaspēks izjuka: katrs centās glābties uz savu roku, bēgot Landekas virzienā. Šī apšaude bija prasījusi no divīzijas ārkārtīgi smagus upurus. Kad pēc apm. 10 minūtēm uguns aprima, viss ceļš un ceļa grāvis bija pilns kritušiem un ievainotiem karavīriem un zirgiem. No apšaudes aizdegās arī vairākas ēkas, kas tālu apgaismoja pilnīgi atklāto ceļu, kuru lielinieki turpināja apšaudīt ar kājnietu automātiskiem ieročiem.

Dažus kilometrus pirms Valahzē, no apšaudes izglābies, stipri sajauktais karaspēks no jauna cieši sablīvējās uz ceļa vairākās rindās, jo ienaidnieks no uzkalniem D no Valahzē ar prettanku un automātisko ieroču uguni turēja ceļu zem tiešas apšaudes. Stāvoklis kļuva sevišķi kritisks, kad rietumos no ceļa parādījās lielinieku tanki, kas, atspieduši mūsu sedzošās vienības no uzkalniem R no ceļa, pilnīgi netraucēti apšaudīja uz ceļa sablīvēto karaspēku, radot paniku, kā arī nodarot smagus zaudējumus. Ceļa posmā Flēderborna – Valahzē I/15. art. p. zaudēja 3 vieglos un 2 smagos lielgabalus.

Cīņa par ceļa atbrīvošanu pie Valahzē ilga ap 11 stundas. Beidzot 3. febr. ap pusdienas laiku 48. SS gren. pulkam izdevās pārsteidzošā uzbrukumā ieņemt Valahzē un atbrīvot divīzijai atiešanas ceļu. Bet ap 1,5 km D no Landekas lieliniekiem bija izdevies no jauna aizsprostot divīzijai atkāpšanās ceļu. Divīzijas vienības atkal sablīvējās ap 1,5 km garā ceļa posmā, ciešot zaudējumus ienaidnieka tiešā apšaudē. Notika jauna caurlaušanās, iesaistot kaujā visus vēl atlikušos divīzijas karavīrus. Beidzot ar zaudējumiem divīzijai tas arī izdevās, pie kam šinī kaujā starp citiem krita arī divīzijas pirmais ģenerālštāba virsnieks (Ia) šturmbanfirers Vulfs

(Wulff), 32. k. p. kom. maj. Rubenis, 15. sak. btl. kom. šturmbanfirers Dostmans (*Dostmann*) un I/15. art. p. kom. kapt. Eglīte. Divizona turpmāko komandēšanu pārņēma kapt. Tūte.

34. k. p. ar 15. izl. btl. atliekām un I/33. k. p. aizstāvēja Flēderbornu līdz 3. febr. plkst. 13.00 un, pēc visu divīzijas vienību izlaisšanas cauri pēdējam punktam, atgāja uz Landeku, lai pievienotos pārējiem divīzijas spēkiem. Lieliniekiem 3. febr. priekšpusdienā apšaudot Flēderbornu ar artilērijas un granātmetēju uguni, ievainoja 34. k. p. kom. pltn. Viksni. Pulka turpmāko komandēšanu pārņēma maj. Ķilitis.

Pēc caurlaušanās vienības devās uz divīzijas vadības noteikto pulcēšanās vietu Krummenzē (*Krummensee*) rajonā, kuru tās arī sasniedza 3. febr. vēlā vakarā. Pēc novietošanās atpūtā izrādījās, ka daudziem karavīriem bija apsaldētas rokas un kājas, un tos nācās evakuēt uz slimnīcām. Līdz ar to vienību jau tā mazais skaitliskais sastāvs saruka vēl vairāk.

Asiņainās *Jastrovas*, *Landekas kaujas* bija beigušās. Tās bija prasījušas no divīzijas ārkārtīgi smagus zaudējumus. 2. un 3. febr. bija 15. divīzijai visasiņainākās dienas visā Pomerānijas kauju laikā.

Krummenzē rajonā sapulcētais karaspēks vēl nebija paspējis atgūties no visa pēdējo divu nedēļu laikā pārdzīvotā, kad tas jau 4. febr. saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozīciju Dobrinkas (*Dobrinka*) upītes Z krastā starp Landeku un Pricenvaldi (*Prützenwald*).

Šinī dienā divīzija saņēma arī pirmo cilvēku papildinājumu kopš Rietumprūsijas apmācību laukuma atstāšanas. Papildinājums nāca no 15. latv. lauku papildinājumu depo un sastāvēja pa lielākai daļai no bij. policijas pulku karavīriem. Ar papildinājumu saņemšanu notika arī divīzijas vienību pārkārtošana. 32. k. p. kā kaujas vienību pagaidām likvidēja, un tā kaujas spējīgos karavīrus nodeva 33. k. pulkam, kurš šos karavīrus iedalīja II bataljonā kā 8. rotu un norīkoja 32. k. p. kom. maj. Alksnīti par šī btl. komandieri. Saņemtais papildinājums un 32. k. p. karavīru izdalīšana 33. k. pulkam atļāva 33. k. p. un 34. k. p. atkal izveidot 2 bataljonu sastāvā.

Arī I/15 art. p. pārkārtoja savas baterijas, izveidojot no visām 4 baterijām divas: 1. btr. – 3 lielgabalu un 3. btr. – 2 lielgabalu sastāvā.

Jauno aizstāvēšanās pozīciju divīzija ieņēma tikai ar 1 pulku – 33. k. p. – kaujas ešelonā, paturot pārējos spēkus rezervē ar uzdevumu izbūvēt dziļumā rezerves pozīciju.

33. k. p. tam ierādīto aizstāvēšanās iecirkni Dobrinkas upītes Z krastā ieņēma bez sevišķiem traucējumiem no ienaidnieka puses, pieslienot labo spārnu vācu maj. Šeibes (*Scheibe*) kaujas grupai, ap 1 km DA no

Landekas, un kreiso spārnu vācu 32. k. div. pie Pricenvaldes. Vienīgi I bataljona uz priekšu izsūtītai izlūku vienībai (bataljonam bija ierādīts pulka labais aizstāvēšanās iecirknis) 4. febr. pēcpusdienā bija sadursme ar ienaidnieka priekšējām vienībām D no Vustersas (*Wusters*), kas bija pārnākušas Dobrinkas upītes Z krastā. Sadursmes rezultātā ienaidnieks atstāja kaujas laukā 18 kritušos un pazuda no upītes Z krasta. Līdz ar pozīcijas ieņemšanu vienības karavīri stājās pie tās nocietināšanas.

Ilgī tomēr divīzijai nebija lemts palikt šajās pozīcijās, kas atradās mierīgā frontes sektorā. 10. februāra rītā divīzija saņēma pavēli steidzīgi noņemties no pozīcijas un pāriet uz Grīnavas (*Grünau*), Kaminas (*Kamin*) rajonu un 10./11. febr. naktī nomainīt tur aizstāvēšanās pozīcijās esošās vācu vienības. Pēc Dobrinkas upes aizstāvēšanās iecirkņa nodošanas maj. Šeibes kaujas grupai divīzijas vienības ap pusdienas laiku uzsāka gājienu A virzienā pa ceļu Pētersvalde (*Peterswalde*) – Prūšu Frīdlande (*Pr. Friedland*) – Grīnava uz jauno darbības rajonu.

Divīzijas pārvietošanās laikā Krummenzē ieradās no Sofienvaldē atstātās divīzijas artilērijas 1 baterija 4 lg. sastāvā; to iedalīja I/15. art. p. kā 2. bateriju.

Pārgājiens bija ap 35–40 km liels, un uznākušais pavasara atkusnis lielā mērā apgrūtināja kustību. Vēlā naktī sasnieguši divīzijai norādīto rajonu, abi kājnieku pulki, lai gan ārkārtīgi noguruši, nekavējoties bez atpūtas stājās pie vācu vienību nomaīņas un pozīcijas ieņemšanas.

11. febr. rītā 15. div. ieņēma aizstāvēšanās pozīciju atbalsta punktu veidā uz vispārējās līnijas Grīnhirša (*Grünhirsch*), Kol. Dombrovo (*Kol. Dombrowo*), Pleciģa (*Plötzig*), pie kam pa labi līdz Kol. Dombrovo (pēdējo izslēdzot) aizstāvējās 34. k. p., pa kreisi līdz Konicas – Cempelburgas dzelzceļam (pēdējo ieskaitot) – 33. k. p. Bet, tā kā lielinieki 10. febr. vēl pirms 15. div. ierašanās šinī rajonā bija uzsākuši plašāku uzbrukumu Konicas virzienā un vācu 4. tanku korpusa vienības, kas aizstāvējās A no minētā dzelzceļa, zem ienaidnieka spiediena naktī atgāja uz Gros-cirkvicu (*Gr. Zirkwitz*) un ar to atklāja 33. k. p. kreisos sānus, 33. k. p. komandieris bija spiests jau 11. febr. rītā atlikt pulka kreiso spārnu ar fronti pret A, ieņemot aizstāvēšanās pozīciju uz līnijas Pleciģa, Brzuhovo (*Brzuchowo*) ezers, Moheles (*Mochel*) ezera DA gals, kā arī pēc divīzijas pavēles izbīdīt 1. rt. uz augst. 148,0, kas atradās ārpus divīzijas aizstāvēšanās iecirkņa A no Konicas dzelzceļa, ar uzdevumu sprostot Klein-cirkvicas (*Kl. Zirkwitz*), Kaminas virzienu.

15. div. vienības vēl nebija paspējušas iekārtoties jaunieņemtajā pozīcijā, kad jau tai pašā dienā – agrā priekšpusdienā – lielinieki sāka uzbrukt visā 15. div. iecirknī, pie kam to spiediens bija sevišķi stiprs

Grīnhiršas virzienā. Šinī frontes iecirknī iesaistītām 34. k. p. vienībām zem ienaidnieka spiediena nācās soli pa solim atiet, jo mūsu artilērijai trūka municijas, lai varētu sniegt kājniekiem nepieciešamo uguns palstu.

33. k. p. lielinieku dienas laikā izdarītos uzbrukumus atsita un pulka kreisā spārna iecirknī iebrukušo ienaidnieku prettriecienā atsveda. (Skat. shēmu Nr. 27 grāmatas pielikumā.) Tikai 11. febr. vakarā lieliniekiem izdevās tanku atbalstā ielauzties mūsu pozīcijās R no Plecigas, kur aizstāvējās 33. k. p. piedalītā vācu ltn. Jākoba (*Jacob*) rota ap 30 cilvēku sastāvā, un atšķelt no pulka tā 5. rt., kas aizstāvēja Kol. Dombrovo, kā arī ielauzties Plecīgā un to ieņemt. Sakarā ar šiem lielinieku panākumiem, 33. k. p. komandieris bija spiests pārnest pulka aizstāvēšanās fronti D no Kaminas tuvāk pilsētiņai uz līnijas augst. 159,0, Brzuhovo ezera Z krasts.

Izmantojot tumsu, lielinieki ap plkst. 23.00 ievadīja nakts uzbrukumu gar Konicas dzelzceļu Z virzienā, pie kam vācu 79. bruņotā sapieru pulka vienība, kas aizstāvējās A no dzelzceļa, atkāpās Grosčirkvicas virzienā. Tānī pašā laikā ienaidnieks iesūcās arī 33. k. p. kreisā spārna aizmugurē. Sakarā ar radušos kritisko stāvokli, 33. k. p. kom. pavēlēja 15. izl. btl., kas šinī dienā – vēlā pēcpusdienā – bija ieradies tā rīcībā Kaminā, uzbrukt virzienā Kamina, st. Kamina un sasniegt dzelzceļa līniju. Iztrūkstot pietiekamam artilērijas pabalstam un 2./15. izl. btl. apmaldoties tumsā, bataljons cieta smagus zaudējumus, un tā uzbrukums sabruka. Līdz ar to 33. k. p. komandieris atvilka pulka kreiso spārnu pozīcijās ap 300 m A no Kaminas pilsētiņas.

12. febr. lielinieki savu uzbrukumu atjaunoja, pie kam viņiem izdevās 34. k. p. vēl vairāk atspiest uz Z Grīnavas virzienā un ieņemt Vitkavu, līdz ar to pāršķeļot 15. div. fronti. Ar Vitkavas zaudēšanu bīstamā stāvoklī nokļuva 33. k. p., kas šinī dienā, pastiprināts ar 1 vācu btl. no 32. k. div. kapt. Noltes vadībā, savas pozīcijas visumā noturēja. Kapt. Noltes bataljons nomainīja 15. izl. bataljonu, kas pēc nesekmīgā nakts uzbrukuma ieņēma aizstāvēšanās pozīciju DA no Kaminas. Pēc nomaņas 15. izl. btl. palika divīzijas rezervē Kaminā. Šīs pilsētiņas aizstāvju rīcībā tagad bija palicis tikai vienīgais brīvais ceļš Kamina – Vordele (*Wordele*) – Bonštetena (*Bonstetten*), jo 12. febr. rītā arī vācu 4. tanku korpusa vienības, kas darbojās pa kreisi no pulka, zem ienaidnieka spiediena bija atstājušas Grosčirkvicu un atkāpās uz Z, pilnīgi atklājot 33. k. p. kreisos sānus. Sakarā ar šo draudošo stāvokli 33. k. p. kom. bija spiests atlikt arī savu labo spārnu ar fronti uz R uz līnijas augst. 159,0, Probstei (*Probstei VW*) līdz Kamionkas upītei. Lai nodrošinātu vienīgo Kaminas aizstāvju rīcībā palikušo ceļu Kamina – Bonštetena no ZA, 33. k. p. kom.

novietoja 2 rotas no I btl. (1. un 4. rt.) pozīcijās Z no Moheles ezera uz līnijas Moheles ez. Z gals, Obkasa (*Obkass*).

13. febr. jau tūlīņ pēc pusnakts lielinieki pastiprināja savu spiedienu Grīnavas rajonā, ieņēma to un atspieda 34. k. p. vēl vairāk uz Z Mosinas (*Mossin*) virzienā. Naktī no 12. uz 13. februāri 15. izl. btl. saņēma divīzijas pavēli atjaunot sakarus ar 34. k. p. Izpildot pavēli, bataljons izgāja no Kaminas 13. febr. plkst. 15.00 R virzienā, bet jau pirms Vitkavas to pārsteidza ienaidnieks un piespieda atiet Kamionkas upītes Z krastā. Tās pašas dienas agrā rītā lielinieki uzsāka uzbrukumu arī Z no Moheles ez. R virzienā. Zem ienaidnieka spiediena abas I bataljona rotas atgāja un ieņēma pozīcijas tuvu Vordeles – Bonštetenas ceļam. Ap plkst. 10.00 lielinieki atklāja spēcīgu prettanku lielgabalu un granātmetēju uguni pa Vordeli un mūsu pozīcijām, un ap plkst. 11.00 sākās viņu uzbrukums Vordelei no A, kā arī no DR ar spēkiem, kas, izmantodami radušos spraugu starp 33. un 34. k. p., bija pārgājuši Kamionkas upīti A no Vitkavas. Zem šī ienaidnieka koncentriskā uzbrukuma I btl. vienības bija spiestas atiet uz mežu, kas ap 3 km Z no Vordeles, un pēc tam vēl tālāk uz Z uz Annafeldi (*Annafeld*), kur pozīcijās atradās 15. sap. btl. Ar Vordeles zaudēšanu Kaminas aizstāvji bija pilnīgi ielenkti. Jau no paša rīta pār pilsētiņu gūlās ienaidnieka visu kalibru artilērijas uguns, sagraujot mājas un radot neskaitāmus ugunsgrēkus visās pilsētiņas malās.

Lai gan divīzijas un pat korpusa vadība bija labi informēta par Kaminas aizstāvju grūto stāvokli, tā tomēr neatlaidīgi pastāvēja uz to, ka Kamina par katru cenu turama. Vēl 12. febr. Kaminu apmeklēja vācu 18. kalnu korpusa komandieris ģen. Hohbaums (*Hochbaum*), kuru 33. k. p. kom. uz vietas sīki informēja par Kaminas aizstāvju grūto stāvokli, bet, to neievērojot, korpusa komandieris pastāvēja uz Kaminas aizstāvēšanu, motivējot šo lēmumu ar to, ka 4. vācu tanku korpuss pārgrupējot savus spēkus, lai pārietu uzbrukumā, un ka šī pretuzbrukuma izdošanās ir atkarīga no Kaminas noturēšanas. Pat pēc pilsētiņas pilnīgas ielenkšanas 15. div. vadībai uz plkv. Januma radiogrammu, ka Kamina ielenkta un tās aizstāvjiem trūkst municijas, 12. febr. plkst. 13.30 pa radio pienāca atbilde, ka Kamina aizstāvama, lai atvieglotu vācu 4. tanku korpusa pretuzbrukumu.

Ap plkst. 13.00 lielinieki no jauna atklāja viesuļuguni pa pilsētiņu. Sekoja spēcīgs kājnieku uzbrukums II/33. k. p. kreisajam spārnam, kas aizstāvējās D no Kamionkas upītes. Bataljons zem ienaidnieka spiediena bija spiests atkāpties uz pilsētiņas rietumu malu.

Ievērojot pulka kritisko stāvokli, plkv. Janums nolēma pretēji divīzijas pavēlei Kaminu atstāt un izlauzties. Šim nolūkam viņš plkst. 15.00 deva

pavēli izlauzties Vordeles, Blūmfeldes virzienā, noliekot uzbrukuma sākumu plkst. 18.00.

Visu 13. febr. pēcpusdienu lielinieki atkārtoti uzbruka Kaminas pilsētiņai, bet visus viņu uzbrukumus tās varonīgie aizstāvji izmisuma pilnā cīņā tomēr atsita. Plkst. 15.30 plkv. Janums atkārtoti ziņoja ar radiogrammu divīzijas vadībai par pulka grūto stāvokli un municijas trūkumu, bet atkārtoti saņēma pavēli: „Kaminu aizstāvēt, jo nav armijas vadības rīkojuma par pilsētiņas atstāšanu.“ Neievērojot šo kategorisko divīzijas vadības rīkojumu, plkv. Janums palika pie sava iepriekšējā lēmuma izlauzties. Ap plkst. 16.00 Kaminā atgriezās 15. izl. btl. Tas ziņoja, ka mēģinājis izlauzties Blūmfeldes virzienā, bet tas nav izdevies, jo bataljons uzdūries lielākiem ienaidnieka spēkiem, kas ieņēmuši uzkalnus ap 1,5 km R no Vordeles; bataljons esot cietis smagus zaudējumus. Uz šo ziņu pamata plkv. Janums grozīja izlaušanās virzienu, t. i., noteica to nevis uz Blūmfeldi, bet tieši uz Z gar ceļu Kamina – Bonštetenā.

Izlaušanās uzbrukumu sāka II/33. k. p. ar piedalītām 2 rotām no 15. izl. btl. maj. Alksniša vadībā plkst. 18.00, virzoties diezā ķēdē pa labi un pa kreisi no Kaminas – Bonštetenas ceļa. Vordeles ciemā esošais ienaidnieks bataljona tuvošanos pamanīja tikai tad, kad vienības bija pievirzījušās ciema pirmajām mājām. Ienaidnieks triecienu neizturēja un atkāpās. Izlaušanās bija izdevusies, pie kam pulks saņēma trofejas: vairākus gūstekņus, zirgus un pat 1 lauku virtuvi. Tikai tumsas dēļ lielinieku baterijai, kas bija atradusies 200 m Z no ciema, izdevās paglābties. Pēc visu vienību izešanas cauri Vordelei pulks turpināja gājienu Z virzienā un ap plkst. 22.00 sasniedza Bonštetenā, kur pozīcijas bija ieņēmis 15. sap. btl. Vienīgi 13./33. k. p. – kas pie Vordeles ciema bija atstāta kā sedzošā vienība – aiz pārpratuma, sakarā ar izlaušanās virziena maiņu, nebija savlaicīgi informēta par atiešanu un bija palikusi Vordele. Sava komandiera v. v. Dumpja vadībā rotai tomēr izdevās iziet no ielenkuma un 15. febr. pievienoties pulkam.

Ieradies Bonštetenā, plkv. Janums uzzināja no div. vadības tur atstātā sevišķu uzdevumu virsnieka, ka plkst. 19.00 esot bijusi saņemta vācu augstākās vadības pavēle par Kaminas atstāšanu, bet šo pavēli nav bijis iespējams nodot tālāk pulkam.

Divīzijas vadība šinīs kaujās bija stipri nenoteikta un nemākulīga, jo to komandēja nevarīgais SS oberfirers Akss un divīzijas I ģenerālštāba virsnieka pienākumus veica pavisam jauns vācu leitnants Pape bez atiecīgām zināšanām un piedzīvojumiem.

No Bonštetenas 33. k. p., neievērojot lielo nogurumu un nervu sašprindzinājumu, slēgtā kolonnā devās tālāk caur Šlohavu (*Schlochau*)

uz divīzijas noteikto pulcēšanās vietu Klausfeldē (*Klausfeld*), ko arī sa-
sniedza 14. februārī plkst. 03.00.

Grīnavas, *Vītkavas* un *Kaminas cīņas* bija beigušās. Šīs cīņas no
mūsu karavīriem bija prasījušas asiņainus upurus un pārcilvēcisku pie-
pūli, bet tanī pašā laikā tās ir spilgta liecība latvju karavīra lielajai iztu-
rībai, drošsirdībai un varonībai.

Pēc divīzijas sapulcēšanās Klausfeldē Lindenbergas rajonā tā šeit
palika rezervē līdz 18. febr., izņemot I/15. art. p., ko atstāja vācu 32. k.
div. rīcībā pozīcijās Šteinbornas (*Steinborn*) rajonā. Naktī no 15. uz
16. febr. I/15. art. p. pārvietoja uz Šlohavas, Damnicas (*Damnitz*), August-
hofas muižas (*Gut Augusthof*) rajonu, pakļaujot to taktiski III/32. art. p.
Šinīs pozīcijās divīzions palika līdz 21. febr., kad tas saņēma pavēli
atgriezties divīzijā.

Pa atrašanās laiku rezervē 15. div. vienības nodarbināja pie rezerves
pozīcijas izbūves darbiem Kristfeldes (*Christfeld*), Damnicas rajonā. Reizē
ar šiem pozīcijas izbūves darbiem vienības saveda kārtībā savus ieročus,
transportu un citus kaujas līdzekļus.

Šeit 33. k. p. pievienojās pulka 2. rotas kadets Būrmeisters ar ap-
mēram 20 karavīriem, kuri 27. janv. pie Hoenveldes bija palikuši lieli-
nieku aizmugurē. Nemitīgos gājienos un sadursmēs ar ienaidnieku šai
grupai bija izdevies iziet cauri tā līnijām un 3. febr. sasniegt vācu līnijas
pie Prūšu Frīdlandes. Gandrīz visi šie karavīri bija ievainoti vai arī ap-
saldējušies, un tos nācās nogādāt slimnīcā.

15. febr. divīzijas komandēšanu pārņēma jaunieceltais div. kom. SS
oberfirers Burks (*Burk*). Pirmais iespaids par jaunieceldo divīzijas koman-
dieri nebija teicams. Jau savas ierašanās dienā viņš sapulcēja visus
pulku un bataljonu komandierus, kritizēja vienību līdzšinējo kaujas dar-
bību un apšaubīja latviešu virsnieku spējas, pie kam, kā vēlāk noskaid-
rojās, pat rakstiski bija ierosinājis SS vadības štābam (*Führungshaupt-
amt*) apmainīt latviešu virsniekus pret vācu. Vainīgs pie tādas oberfirera
Burka nostājas bija iepriekšējais div. kom. amata pagaidu izpildītājs
oberfirers Akss, kas, lai sevi attaisnotu par divīzijas neveiksmēm pēdējās
kaujās, visu vainu centās uzvelt latviešu karavīriem. Vēlāk, kopējo cīņu
gaitās, oberfirers Burks savus ieskatus un nostāju šinī jautājumā stipri
mainīja.

Reizē ar jauno div. kom. ieradās arī jaunieceltais divīzijas pirmais
ģenerālštāba virsnieks šturmbanfirers Kops (*Kopp*).

18. febr. ap pusdienas laiku vienības saņēma pavēli pārvietoties uz
Landekas, Pricenveldes rajonu un ieņemt tās pašas pozīcijas Dobrinkas
upes Z krastā, kuras divīzija jau bija ieņēmusi februāra sākumā, tūlīn

pēc izlaušanās pie Landekas. Jaunās pozīcijas rajonu divīzija sasniedza naktī no 18. uz 19. febr., bet aizstāvēšanās pozīciju ieņēma tikai 19. febr. ar tumsas iestāšanos, pie kam 34. k. p. aizstāvējās pa labi, ieņemot pozīciju cieši Z no Landekas gar Kidovas (*Küddow*) upītes A krastu ar fronti pret R, kamēr 33. k. p., kas aizstāvējās pa kreisi, ieņēma pozīciju Dobrinkas upītes Z krasta iecirknī starp Landeku un Rozenfeldi ar fronti uz D. Tādējādi divīzijas pozīcija izveidoja taisnu leņķi ar galotni Landekā. Rezervē palika 15. izl. btl.

Pozīcija bija labi izbūvēta un aizstāvēšanās iecirknis mierīgs. Ienaidnieka tuvumā nebija, tikai paretam tas apšaudīja divīzijas pozīcijas un divīzijas aizmugures ceļus ar prettanku lielgabalu un granātnmetēju uguni. Divīzijas vienības intensīvi turpināja apvidus nocietināšanas darbus.

22. febr. rītā divīzijā atgriezās I/15. art. p., kas tūdaļ ieņēma kaujas pozīciju ar 2 btr. Landekas Z galā un ar 1 btr. – DA no ceļu krustojuma, kas ir 5 km ZA no Landekas.

23. febr. divīziju apmeklēja Sofienvaldes apmācības laukumā atstātā 15. art. p. komandieris pltn. Rēbergs, atvezdams pastu I/15. art. p. (pirmo kopš izešanas no apmācības novietojuma) un sniegdams ziņas par apstākļiem Sofienvaldē. Izrādījās, ka starplaikā tur atstātajiem artilērijas divizioniem atņemti visi lielgabali. Šis pltn. Rēberga apmeklējums bija pēdējā tiešā saskare ar Sofienvaldes rajonā palikušajām 15. div. vienībām, jo nākošā dienā sākās lielinieku lieluzbrukums, kas ielenca visus Pomerānijas kaujas laukā operējošos vācu spēkus un līdz ar to atšķīra divīziju no apmācības laukumā atstātām vienībām.

24. febr. ap plkst. 08.00 lielinieki atklāja spēcīgu viesuļuguni pa kreisi no 15. div. iecirkņa, kas ilga ap 1 stundu. Drīz pēc tam divīzijā ienāca ziņas, ka lieliniekiem izdevies ielauzties Prūšu Fridlandē, kur aizstāvējās vācu 32. k. div., un ka tie spiežas uz priekšu ZR virzienā.

Lai nodrošinātos no ZA, divīzijas vadība ap plkst. 18.00 pavēlēja 33. k. p. ieņemt jau iepriekš izlūkoto pozīciju uz līnijas Pētersvalde, Heinhrihvalde, līdz ar to nododot 33. k. p. rīcībā 15. izl. btl. Dodoties uz norādīto aizstāvēšanās iecirkni, 15. izl. btl. pie ceļu dakšas ap 1 km ZA no Pētersvaldes uzdūrās lielinieku spēcīgai ugunij, cieta zaudējumus un, nesasniedzot norādīto pozīciju, bija spiests pāriet uz pretošanos turpat pie ceļu dakšas. Tanī pašā laikā divīzijas štābā ienāca ziņas, ka lielinieki ieņēmuši Heinhrihvaldi un spiež atpakaļ ZR virzienā franču SS div. „*Charlemagne*“, kurai bija uzdots ar pretuzbrukumu apturēt uzbrūkošo ienaidnieku.

Sakarā ar draudošo stāvokli divīzijas kreisajā spārnā, 33. k. p. ap pusnakti saņēma pavēli atiet nedaudz uz ZR un izveidot jaunu pretestību uz Šēnverderas muižas (*Gut Schönwerder*), augst. 174 līnijas ar fronti uz

DA, pie kam pa labi no 33. k. p., t. i., starp 34. k. p. un 33. k. p., pozīciju ieņēma divīzijai piedalītā vācu maj. Hēmela (*Hämel*) kaujas grupa.

Lielinieki 25. februārī ap plkst. 10.00 uzbruka jaunajai pozīcijai ar smagpunktu pret divīzijas centru, kur aizstāvējās maj. Hēmela kaujas grupa. Ienaidnieka uguns pārspēka mākta, tā bija spiesta atkāpties. Tā kā ieņemtā pozīcija bija neizdevīga arī taktiskā ziņā – trūka apšaudes lauka un ienaidnieks savukārt varēja ieskatīties pozīcijas dziļumā, – tad mūsu vienības atgāja un ieņēma jaunu pozīciju Cīrflises (*Zierflies*) upītes R krastā (2 km aiz Šēnverderas). Sekojot mūsu atejošām vienībām, lielinieki jau ap pusdienas laiku uzbruka arī šai jaunajai pozīcijai. Vairākkārt radās kritisks stāvoklis, bet ar mūsu nelielo rezerves vienību enerģisko pret darbību šo pozīciju izdevās visumā noturēt.

Nevarēdami gūt izšķirējus panākumus frontālos uzbrukumos, lielinieki sāka apiet divīzijas atklāto kreiso flangu, jo 33. k. p. nebija izdevies uzņemt sakarus ar franču „*Charlemagne*“ divīziju un radīt nepārtrauktu frontes līniju. Plašā lokā apejot 33. k. p. kreiso spārnu, lieliniekiem izdevās 25. febr. pievakarē ieņemt uzkalnus A no Domslafas (*Domsloff*), pie Neiberģenas (*Neubergen*), noslēdzot ar automātisko ieroču uguni 33. k. p. atiešanas ceļu Šēnverdera, Domslafa. Atiešanas pavēli pulki saņēma ap plkst. 21.00. Pati atrauššanās un atiešana sākās tikai ap pusnakti. Lai atbrīvotu pulkam atiešanas ceļu, 33. k. p. ievadīja uzbrukumā 1./33. k. p. pret ienaidnieku, kas bija ieņēmis augstienes pie Domslafas. Rota straujā uzbrukumā lieliniekus no augstienēm padzina, bet šis panākums rotai bija dārgi jāsamaksā – tā zaudēja savu visai drošsirdīgo komandieri ltn. Bonapartu, kuru nāvīgi ievainoja granātas šķemba. Iegūto 8 gūstekņu vidū bija arī viens latvietis, kurš lielinieku armijā bija iesaukts Latgalē 1944. g. beigās.

26. febr. rītā divīzija ieņēma aizstāvēšanās pozīciju Cānes (*Zahne*) upītes rietumu krastā, ZA no Hammeršteinas (*Hammerstein*) (skat. shēmu Nr. 28). Arī šeit lielinieki ilgi uz sevi gaidīt nelika un jau ap plkst. 10.00 uzbruka jaunajai pozīcijai, bet viņus atsita. Arī viņu turpmākie, smago ieroču atbalstā izdarītie uzbrukumi beidzās nesekmīgi, taču viņu tankiem izdevās apiet divīzijas atklāto kreiso flangu un jau 26. febr. rītā parādīties divīzijas aizmugurē pie Kleinkides (*Kl. Küdde*), kur atradās 15. div. štābs, un atklāt uguni pa Kleinkidi un tās tuvumā esošo I/15. art. p. Izbīdot atsevišķus lielgabalus prettanku pozīcijā, I/15. art. p. lielinieku tankus beidzot padzina. Mūsu vienību darbību šeit lielā mērā traucēja daudzie civilo iedzīvotāju vezumi, kas drūzmējās uz ceļiem.

Ap pusdienas laiku lielinieki tanku un artilērijas atbalstā uzbruka Hammeršteinas pilsētiņai, ko aizstāvēja vācu vienības, un to ieņēma.

15. rez. brigādes karavīri Jelgavas pilī 1944. g. jūlija beigās

(201)

(202)

Latv. ložmetējnieki ielu
cīņās Jelgavā

(203) Sagraudā Ērgļu ciema drupas

(204) 15. div. ierodas Gotenhāfenas ostā 1944. g. augustā

(206)

(207)

Ltn. N. Gūtmanis

Plkv. K. Lobe sarunā ar dir.
J. Niedru un pltn. Ozoliņu

19. divīzija pārgājienā starp Dzelzavu un Cesvaini
1944. g. augustā

(208)

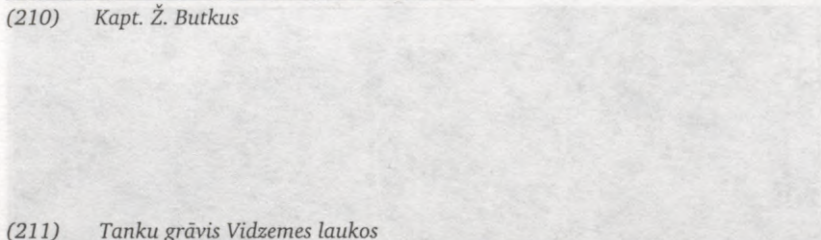
19. divīzijas karavīri pie Cesvaines

(209)

(210) Kapt. Ž. Butkus

(211) Tanku grāvis Vidzemes laukos

Leģionāru kapi starp Barkavu un Madonu

(212)

Civiliedzīvotāji nocietinājumu rakšanas darbos

(213)

(214) Dkar. Raudziņš Ķesvaines baznīcā – kritušo piemiņai

Lauku virtuve Kurzemē

(215)

(216)

*Karavīri svilina
cūku pamestās
Vidzemes mājās
Cesvaines
apkārtņē 1944. g.
augustā*

(217) Auces drupas pēc 1944. g. augusta cīņām

(218)

Civiliedzīvotāju pārstāvji
kapt. Kamaldnieka
komandpunktā pie Auces,
1944. g. septembrī

Tanku aizsprosti pie
kādas dzelzceļa stacijas
Kurzemē

(219)

Civiliedzīvotāji piefrontes nocietinājumu darbos

(220)

(221)

Jauniesauktie

(222) 106. k. p. komandieris plkv. Jānis Jansons

(223) Kādas rotas ieroču meistars dzer kafiju

Vezumnieki dzirda
zirgus pie Pienavas
1944. g. rudenī

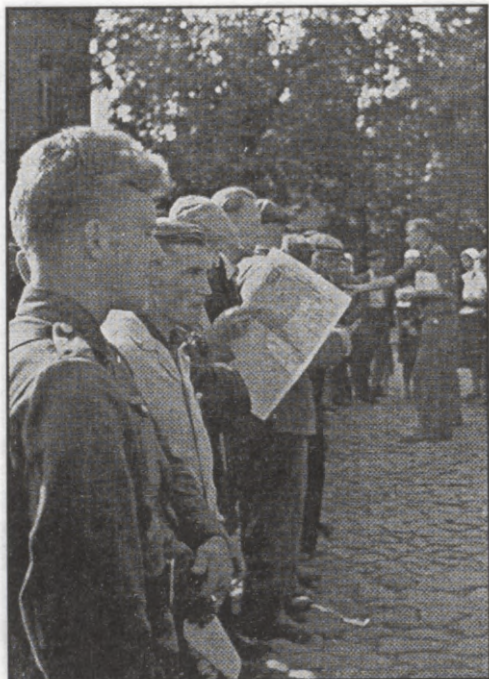

(224)

(225)

No kreisās: 19. sap. btl. kom.
pltn. Taube, 19. div. kom.
ģen. ltn. Štrekenbahs

*Jauniesaukie Liepājā
1944. g. septembrī*

(226)

(227) *Grupa 19. divīzijas karavīru*

Red. P. Klāns intervē cīnītājus

(228)

Bēgļu vezumi

(229)

(230)

Kāda cita lielinieku vienība, apejot Hammeršteinu no D, sāka tuvoties Hammeršteinas – Kleinkides ceļam, lai pārķertu Hammeršteinas pilsētiņā un Z no tās vēl esošajām mūsu daļām atiešanas ceļu. Arī lielinieku kaujas aviācija tagad bija ļoti aktīva un vairākkārt uzbruka mūsu baterijām, tomēr nenodarot tām nekādus ievērojamus zaudējumus.

Shēma Nr. 28

15. DIV. CĪŅAS HAMMERŠTEINAS – ŠPÄRZĒ –
GRAMENCAS RAJONĀ

26. febr. 15. div. vienības saņēma pavēli atiešanai uz Kleinkidi. Lai gan lielinieki jau bija pienākuši ļoti tuvu ceļam, kas veda uz Kleinkidi, mūsu vienībām tomēr izdevās bez ievērojamiem zaudējumiem atiet un sasniegt Kleinkidi, kur tās saņēma pavēli:

- 34. k. p., maj. Hēmela kaujas grupai un 15. sap. btl. aizstāvēt ezeru spraugu starp Vilmas (Vilm) un Dolgenas (Dolgen-See) ezeriem, bet
- 33. k. p. ieņemt pretošanās pozīciju gar Dolgenas ezera rietumu krastu līdz Stepenai (Steppen) ar fronti pret A.

Jau 27. febr. agrā rītā lielinieki uzbruka Kleinkidei un to ieņēma. Mūsu vienības, kas aizstāvēja Vilmas un Dolgenas ezeru spraugu, atgāja ZR virzienā un ap pusdienas laiku izveidoja jaunu pozīciju starp Vilmas un Dolgenas ezeriem spraugas šaurākā vietā. Bet drīz lielinieki atjaunoja savus uzbrukumus arī šai spraugas pozīcijai. Kamēr lielinieki uzbruka bez tanku atbalsta, mūsu vienības visus viņu uzbrukumus atsita, bet,

kad ienaidnieks ciņā ievadīja arī tankus, mūsu vienības neizturēja un atgāja ZR virzienā, pie kam 7 ienaidnieka tankiem izdevās izlauzties cauri un tuvoties Špārzē (*Sparsee*) ciemam, kur atradās 33. k. p. kom. punkts. Šo tanku apkarošanai 33. k. p. kom. ievadīja kaujā savas pēdējās rezerves – 13. un 14. rt., kuras ieņēma pozīcijas Špārzē ciema D malā. Pēc pirmajiem ienaidnieka tanku granātu sprādzieniem ciemā izcēlās panika, jo iedzīvotāji vēl nebija paspējuši izvākties. Tie aizbrauca lielā steigā, tāpat ciemu steigā atstāja tur esošie 33. k. p. kaujas vezumi; drīz ciems iztukšojās, un tur palika vienīgi 33. k. p. štābs.

Kaujā ievadītā 14. rt. isā laikā sašāva 2 ienaidnieka tankus, un tie palika degot. Brīdi vēlāk 2 tankus iznīcināja kādas vācu vienības karavīri. Bez tam ienaidnieka tankus un uz tiem uzsēdinātos kājniekus ar tiešu tēmēšanu ļoti sekmīgi apkaroja I/15. art. p. baterijas, kas bija ieņēmušas pozīcijas R no Špārzē ciema. Lai gan baterijām prettanku šāviņu nebija, tās tomēr 2 tankus padarīja nekustīgus; atlikušais pēdējais tanks ciemā ielauzties vairs neuzdrošinājās. Bet, tā kā pārējās divīzijas vienības turpināja atiet uz ZR, arī Špārzē ciema aizstāvji bija spiesti to atstāt un atiet uz Vurhovu (*Wurchow*), ko divīzijas vadība bija noteikusi par vienību pulcēšanās punktu. Turpat atradās arī 15. div. štābs.

27. febr. vakarā Vurhovā sapulcētās vienības saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozīciju uz vispārējās līnijas st. Elfenbuša (*Elfenbusch*), Kusova (*Kussow*).

Šo vienību skaitliskais sastāvs bija ārkārtīgi mazs, jo daudzi karavīri vēl klīda apvidū. Piemēram, 33. k. p. kaujas sastāvs bija tikai ap 100 vīru, pie kam lielu daļu no tiem pulka komandieris bija salasījis pa ceļam, galvenokārt 15. izl. btl. un 2. prett. btl. karavīrus, kuri bija noklīduši no savām vienībām. Nebija arī nekādu ziņu par I un II/34. k. p. likteni.

Šie divi bataljoni bija ieņēmuši pretošanās pozīciju gar Dolgenas ezera R krastu. Lai gan lielinieki šiem bataljoniem tieši neuzbruka, to komandieri, palikuši bez vadības un redzēdami, ka kauja aizvirzās arvienu vairāk uz ZR, pēc savas ierosmes pavēlēja pakļautām vienībām atiet caur Zassenburgu (*Sassenburg*) uz divīzijas pulcēšanās vietu Vurhovu. Bataljoni atkāpās atsevišķi un Vurhovu sasniedza stipri vēlu un dažādos laikos. Visas 15. div. vienības jau bija atstājušas Vurhovu. Neatrazdami Vurhovā neviena, kas būtu varējis norādīt 33. k. p. štāba atrašanās vietu, bataljoni maldījās apvidū un tikai pēc ilgāka laika varēja atkal pievienoties pulkam. II/33. k. p. ieradās pulka rīcībā Lībgustas muižā (*Gut Lūbgust*) 28. febr. ap pusdienas laiku, bet I/33. k. p. – tikai 1. marta rītā.

Jaunierādīto pozīciju divīzijas atliekas ieņēma 28. febr. rītā, pie kam

pa labi, iecirknī st. Elfenbuša, Kusova aizstāvējās 33. k. p., un pa kreisi no tā – 34. k. p.

Jau tanī pašā dienā ap plkst. 10.00 lielinieki uzbruka jaunieņemtajai pozīcijai un piespieda 34. k. p. atliekas atiet Rafenbergas (*Raffenberg*) virzienā. Līdz ar vācu vienībām bija spiesta atiet arī 33. k. p. kaujas grupa ap 20 karavīru sastāvā, kas aizstāvēja Kusovu. Lielinieki, attīstot savu uzbrukumu, sāka jau apdraudēt Gramencu (*Gramenz*) no ZA, kas atradās pozīcijas aizmugurē ap 8 km R no Kusovas. Ar 1 vācu sap. btl. ierašanos, kas ieņēma pozīciju Rafenbergas A malā, un ar II/33. k. p. atgriešanos fronti izdevās kaut cik nostabilizēt uz Lībustas, Rafenbergas līnijas. 1. marta rītā 33. k. p. rīcībā atgriezās arī I/33. k. p., kas tūdaļ ieņēma pozīciju iecirknī Flankenheide (*Flanckenheide*), Lībustas muiža.

1. un 2. martā lielinieki 15. div. frontes sektorā nekādu sevišķu aktivitāti neizrādīja.

3. martā lielinieki atjaunoja savu lieluzbrukumu Pomerānijas frontē, lai iznīcinātu tos vācu spēkus, kas vēl aizstāvējās A no Štetīnes. Šī uzbrukuma rezultātā divīzijas dienestu orgānus un daļu no pulka transportiem atšķēla no divīzijas. Divīzijas štāba dienestu nodaļa (*Q Abt.*) kopā ar daļu no div. apgādes orgāniem un 15. sap. btl. izrādījās ieslēgti Kolbergā (*Kolberg*), kamēr atlikušai apgādes vienību un pulku transportu daļai izdevās apgādes pulka kom. maj. Baumaņa vadībā vēl pēdējā mirkli pie Svinemindes (*Swinemünde*) izkļūt no ielencuma un 6./7. martā sasniegt Neibrandenburgas (*Neu-Brandenburg*) rajonu.

15. div. frontē lielinieki savu uzbrukumu sāka 3. marta rītā stiprā tanku, artilērijas un granātmetēju atbalstā. Lai gan mūsu vienības varonīgi pretojās, tās tomēr bija spiestas zem ienaidnieka pārspēka soli pa solim atkāpties. 3. marta kaujās sevišķi izcēlās I/15. art. p. kapt. Tūtes vadībā, kas kājniekiem sniedza ievērojamu atbalstu, vairākkārt piedalīdamies arī kājnieku kaujās.

Izmisīgi cīnoties ar uzbrūkošiem lieliniekiem vairākās pakāpeniski ieņemtās pretošanās pozīcijās, 15. div. vienības 4. martā bija atspiestas līdz līnijai Dāmena (*Damen*), Cadkova (*Zadtkow*) ap 20 km DA no Belgardes, kad divīzijas vadība paziņoja daļu komandieriem, ka lieliniekiem izdevies vācu fronti pārraut un to tanku spēki sasnieguši jūras piekrasti pie Kolbergas un Kaminas (*Cammin*), kas atrodas A no Svinemindes, līdz ar to pilnīgi ielencot A no Štetīnes operējošo vācu III, t. s. „Tetova“ (*Tetow*) korpusu, kurā bez 15. div. ietilpa vēl vācu „Pommernas“ (*Pommern*) div. un t. s. „Mintcela“ korpusa grupa, sastāvoša no vācu 5. jēgeru un „Holšteinas“ divīzijām un franču „Charlemagne“ divīzijas. (Skat. shēmu Nr. 29 grāmatas pielikumā.)

Sakarā ar radušos stāvokli vācu III korpusa vadība bija nolēmusi izlauzties uz rietumiem. Šim nolūkam katrai divīzijai ierādīja savu atkāpšanās ceļu, lai pēc tam atkal kaut kur pie Štetines apvienotos un tad ar kopējiem spēkiem izlauztos.

15. div. atiešanai paredzētais virziens bija Vusterbarta (*Wusterbarth*), Luciga (*Lutzig*), Langena (*Langen*), Damerova (*Damerow*), Nemina (*Nemmin*), Gresina (*Grössin*). Ziemeļos no 15. div. bija jāvirzās franču „*Charlemagne*“ div., bet dienvidos – pārējām vācu divīzijām. Atiešanas sākumu 15. div. noteica 5. martā plkst. 06.00 no pulcēšanās vietas Vusterbartas.

Noteiktā laikā divīzija arī uzsāka kustību. Kolonnas galvā virzījās maj. Hēmela kaujas grupa ar uzdevumu vajadzības gadījumā atbrīvot divīzijas atiešanas ceļu ar kauju, bet 33. k. p. bija jāsedz divīzija no aizmugures.

Lai gan visas vienības centās virzīties nepārtraukti un neaizsprostot ceļu, gājiens tomēr noritēja gausi. Vienā kolonnā virzījās kā kājnieki, tā zirgu transporti un automašīnas. Bez tam atiešanai bija norādīti pa lielākai daļai mazākie blakusceļi, kas, pavasara atkusnī izmirkuši, automašīnām sagādāja milzu grūtības. Daudzas no tām, iegrimušas dubļos, palika uz ceļa. Lai ceļu atbrīvotu, tās iegāza grāvjos. Laimīgā kārtā lielnieku zemes karaspēks divīzijas gājienu netraucēja. Tikai lielnieku lidmašīnas dažkārt uzbruka kolonnai, apšaudot to ar automātiskiem ieročiem, nenodarot tomēr lielākus zaudējumus.

Divīzijas kolonnai 5. martā ar krēslas iestāšanos sasniedzot Neminas rajonu, izrādījās, ka ienaidnieks bija paspējis pārķert ceļu pie Gresinas. Līdz ar to divīzija bija spiesta mainīt gājiena virzienu caur Balsdreiju (*Balsdrey*). Tikko divīzijas kolonna bija uzsākusi virzišanos, tā no jauna bija spiesta apstāties un palikt uz ceļa līdz pusnaktij. Šoreiz divīzijas gājiena ceļu aizsprostoja kādas vācu divīzijas transporti, kuriem bija jāvirzās caur Šivelbeinu (*Schivelbein*), bet kuri sakarā ar ienaidnieka iedarbību Šivelbeinas, Gresinas rajonā, bija novirzījušies vairāk uz ziemeļiem, uz 15. divīzijas gājiena ceļa.

Arī visu 6. martu divīzija pavadīja ceļā, gan kustoties lēni uz priekšu, gan stāvot uz vietas nepārredzamos kolonnu sablīvējumos, kurus pa lielākai daļai radīja garas bēgļu vezumu rindas. No Balsdreijas divīzija turpināja gājienu caur Lekovu (*Leckow*), Kartlovu (*Kartlow*), Zemerovu (*Semerow*), Altdēbericu (*Alt-Döberitz*), Gleiglicu (*Gleiglitz*), Vicmicu (*Witznitz*).

6. marta vakarā divīzija sasniedza Ostenheides mežu Z no Gleiglicas, kur novietojās atpūtā. Atpūtas nodrošināšanai 34. k. p. bija jāizliek apsardzība meža R malā, bet 33. k. p. – meža DR malā. Meža DA un A

malas nodrošināšana bija uzdota vācu „Pommernas“ un franču „*Charlemagne*“ divīzijai.

Īsi pirms pusnakts korpusā atgadījās bēdīgs pārpratums. Kā liekas, bez sevišķa iemesla vācu „Pommernas“ un franču „*Charlemagne*“ divīzijās bija izcēlusies panika, un abas divīzijas, pametušas savus iecirkņus, nekārtībā atkāpās. Uz korpusa štābā ienākušo ziņu pamata, ka abas minētās divīzijas galīgi iznīcinātas un arī 33. k. p. it kā patvaļīgi pametis savu iecirkni, lai izlauztos no ielenkuma uz savu roku, korpusa komandieris uzskatīja stāvokli par tik bezcerīgu, ka pavēlēja korpusam iznīcināt visus smagos ieročus, mašīnas un pajūgus, lai tie netraucētu izlaušanos no ielenkuma mazākās vienībās. Atstājami bija vienīgi pajūgi ievainoto transportam. Nelaimīgo pavēli gan dažas stundas vēlāk atsauca, bet bija jau par vēlu. Arī 15. div. vienības bija jau paspējušas korpusa pavēli izpildīt, izņemot 33. k. p., kas laimīgā kārtā šo pavēli nebija saņēmis. Divīzijas štāba virsniekus, kuriem korpusa pavēle bija jānogādā 33. k. p., pa ceļam it kā apšaudījusi kāda ienaidnieka patruļa, pie kam, apgriežot uz šaurā ceļa mašīnu, tā ieslidējusi grāvī. Pametuši mašīnu, virsnieki tanī bija aizmirsuši štāba priekšnieka līdzdoto karti, kurā bijusi iezīmēta 33. k. p. komandpunkta atrašanās vieta, kādēļ pavēli nav bijis iespējams nogādāt pulkam. Par notikušo pārpratumu 33. k. p. komandieris uzzināja tikai nākošā rītā, kad viņš ieradās divīzijas štābā. Pēc ieroču un transporta līdzekļu iznīcināšanas 15. div. vienības jau naktī bija atgājušas uz Natelficu (*Natelfitz*), kamēr 33. k. p. vēl visu 7. martu pavadīja Ostenheides mežā un tikai ar tumsas iestāšanos mežu atstāja. Atrodoties mežā, 33. k. p. pievāca tur apkārtnīstošos zirgus, pamestos pajūgus un citus kara materiālus, tā ievērojami papildinot savu apbruņojumu un transportu. Gleiglicā pulks paspēja pārņemt kādas vācu vienības pamestos pārtikas krājumus.

Arī I/15. art. p. izdevās vēl nākošā dienā, 7. martā, pievākt Ostenheides mežā pamestos 3 bojātos lielgabalus, dažus zirgus, ratus un sakaru līdzekļus. Vienu no atrastiem lielgabaliem pat izdevās savest pilnīgā kārtībā.

7. martā, krēslai iestājoties, 15. div. turpināja gājienu uz Broicu (*Broitz*), ko sasniedza tikai 8. martā ap plkst. 05.00, jo ceļu atkārtoti aizsprostoja bezgalīgas bēgļu vezumu kolonnas. Ap pusdienas laiku divīzijas vienības atkal uzsāka kustību pa ceļu Prusta (*Prust*) – Borntina (*Borntin*) – Vangerina (*Wangerin*) – Groscaplina (*Gr. Zapplin*) – Gumtova (*Gumtow*) – Cedlina (*Zedlin*).

Šinī dienā I/15. art. p. saņēma pavēli pilnīgi iznīcināt abus mežā pie Ostenheides pievāktos bojātos lielgabalus, aprakt visu municiju, izņemot

50 granātas, kas bija atstājamas tilta spridzināšanai pie Borntinas, kā arī iznīcināt visus ratus, izņemot 10 četrjūgu ratus.

Cedlinas rajonā 15. div. palika līdz 9. marta rītam, kad turpināja kustību caur Mittelhāgenu (*Mittelhagen*), Kirshāgenu (*Kirschhagen*), Eiersbergu (*Eiersberg*) un Fišerkātenu (*Fischerkatzen*) uz Horstu (*Horst*).

Ar jūras piekrastes sasniegšanu 15. divīzija bija vistālāk uz austrumiem izbīdītā korpusa vienība, kādēļ arī saņēma pavēli nodrošināt korpusa caurlaušanos un tā galveno spēku atiešanu Bergdīfenovas (*Berg Dievenow*) virzienā. Uzdevuma veikšanai divīzija ar 33. k. p. un 34. k. p. ieņēma aizstāvēšanās pozīciju uz linijas Foigtshāgena (*Voigtshagen*), Kēniga kalns (*Königs-Berg*) jūras piekrastē. Tikko šī linija bija ieņemta, divīzijas vadība pavēli grozīja, un 33. k. p. atkal bija jāatgriežas Cedlinā un jāieņem pozīcija uz linijas Gumtova, Cedlina, bet 34. k. p. dažus kilometrus A no Horstas. Jaunierādīto pozīciju 33. k. p. ieņēma ar I btl. Cedlinas D un DA malā un ar II btl. – Gumtovā.

Jau 10. marta priekšpusdienā lielinieki atklāja stipru tanku lielgabalu un granātmetēju uguni pa Cedlinu, radot vairākus ugunsgrēkus, kuru dūmi aizklāja I/33. k. p. pozīcijas priekšlauku un lielā mērā apgrūtināja novērošanu un apšaudi. Ap plkst. 15.00 sākās viņu trieciens. Tanku atbalstā lieliniekiem izdevās ielauzties Cedlinā, bet ar I/33. k. p. pretuzbrukumu, niknā tuvciņā cīnoties par katru māju, lieliniekus atsvieda un ap plkst. 19.00 ciems bija atkal mūsējo rokās. Arī pret II/33. k. p. lielinieku spiedienu šīnā dienā nebija mazs, bet ar pievestām rezervēm no mazāk apdraudētām vietām arī šeit izdevās pozīciju visumā noturēt.

Divīzijas stāvoklis ap to laiku bija ārkārtīgi smags. No vairāku nedēļu ilgstošām, nepārtrauktām cīņām karavīri bija tuvu sabrukumam. Arī izsalkums sāka vienmēr vairāk mocīt. Regulāras pārtikas piegādes jau sen vairs nebija; karaspēks faktiski pārtika tikai no tā, ko atrada uz vietas. Bet tagad, nonākot apvidū, ko bija pārstaigājuši daudzi tūkstoši karavīru un bēgļu, arī uz vietas vairs neko nevarēja dabūt. Nelīdzēja arī tasniecīgais pārtikas daudzums, ko vācu aviācija ar izpletņiem nometa pie Natelficas un pēdējās dienās arī pie Mittelhāgenas un Horstas.

10. martā ap plkst. 19.00 15. div. galvenā kolonna atkal sāka kustību R virzienā, un sakarā ar to arī 33. k. p. saņēma pavēli atrauties no ienaidnieka un pāriet uz Lensinu (*Lensin*), kas pulkam bez nozīmīgiem zaudējumiem arī izdevās.

10./11. marta naktī 33. k. p., sasniedzis Lensinu, saņēma divīzijas pavēli, ar kuru tas tika norikots „Mintcela“ korpusa grupas rezervē, un vēl tajā pašā naktī pulkam bija jāpāriet uz Šlefinu (*Schleffin*). Bet jau 11. martā plkst. 06.00 pulks no korpusa saņēma jaunu pavēli doties

gar jūras piekrasti caur Rēvāli (*Rehwahl*), Hofu, Poberovu (*Poberow*) uz Lihentīnu (*Lüchenthin*) un atbrīvojot korpusa atiešanas ceļu no varbūtējām mazākām ienaidnieka vienībām.

Gājiena laikā 33. k. p. sadursmes ar ienaidnieku nebija. Vienīgi, kad pulks gāja caur Hofu, lielinieki to apšaudīja ar artilērijas un granātmetēju uguni, nodarot tikai niecīgus zaudējumus. Gan ap 1,5 km pirms Lihentīnas avangardā norīkotā 8. rota uzdūrās ienaidnieka vienībai, kas pašlaik ieņēma pozīciju, lai aizsprostotu ceļu. Rota tieši no gājiena iekārtas pār-gāja straujā triecienā un ienaidnieku padzina. Lihentīnā 33. k. p. atrada jau priekšā vācu 5. jēgeru divīzijas karavīrus, kuri, padzinuši no ciema lieliniekus, tagad tur ieņēma pozīcijas. Tās pašas dienas pēcpusdienā 33. k. p. saņēma pavēli ieņemt priekštilta pozīciju pie Lihentīnas un nodrošināt visu korpusa vienību atkāpšanos. Pozīciju pulks ieņēma ar abiem bataljoniem kaujas ešelonā starp Lihentīnu un jūrmalu ar fronti uz DA.

15. div. pārējās vienības, kas atkāpās gar jūrmalu uz rietumiem, sasniedzot Hofu, uzdūrās ienaidniekam. Izrādījās, ka lieliniekiem šeit bija izdevies pārķert korpusa atiešanas ceļu. Tā kā vienīgā kaujas vienība, kas vēl bija palikusi divīzijas rīcībā, bija I/15. art. p. atliekas, tā saņēma pavēli ceļu atbrīvojot. Straujā uzbrukumā mūsu artilēristi lieliniekus atsvieda, nodarot tiem ievērojamus zaudējumus un atbrīvojot divīzijai, kā arī vairākām vācu vienībām un bēgļu kolonnām ceļu atiešanai uz rietumiem. Pēc Hofas atbrīvošanas I/15. art. p. karavīri ieņēma pozīciju Pusthovas meža malā. Šeit mūsu varonīgie artilēristi, kuru kaujas sastāvs bija tikai 70 vīru, atsita vairākus lielinieku prettanku lielgabalu un granātmetēju atbalstā izdarītus uzbrukumus, dodot iespēju divīzijas kolonnai atiet uz Bergdifenovu, ko tā, ienaidnieka zemes spēku vairs netraucēta, arī sasniedza. Artilēristiem jau sāka apstrūkt municijas, kad tos beidzot 11. martā ap plkst. 23.00 nomainīja kāda vācu vienība. Šis ciņņas pie Hofas un Pusthovas bija stipri izretinājušas jau tā retās divīzijas rindas. Kritušo vidū bija arī ltn. Bisenieks, kas vairākkārt bija izcēlies ar savu drošsirdīgo rīcību, bet it sevišķi 3. martā kā priekšējais art. novērotājs ciņņas Libgustas rajonā. Pēc nomaņas I/15. art. p. devās tieši uz Bergdifenovu, ko arī sasniedza 12. martā ap pusdienas laiku, izvedot arī vienīgo 15. div. rīcībā vēl palikušo lielgabalu.

Vēl visu 11./12. marta nakti gar pludmali virzījās nepārtrauktas karspēka un bēgļu kolonnas, būdamas pakļautas ienaidnieka uguns iedarbībai. Tikai 13. martā, gaismiņai austot, šis kolonnu plūdums pamazām sāka mazināties. Skats, ko rādīja šis pēdējais korpusa atiešanas ceļš, bija drausmīgs. Visa pludmale bija kā nosēta ar smiltis iestrēgušiem

un salauztiem ratiem un automašīnām, kā arī ar kritušiem karavīriem, bēgļiem un zirgiem.

13. marta rītā ap plkst. 07.00 lielinieki atklāja spēcīgu artilērijas un granātmetēju uguni R no Lihentīnas, kur aizstāvējās vācu 5. jēgeru divīzijas vienības. Ciešot jūtamus zaudējumus, vācu vienības bija spiestas atiet, un lielinieki strauji tuvojās jūrmalai. Lai izvairītos no ielenkuma, arī 33. k. p., kas aizstāvējās A no Lihentīnas, bija spiests atiet. Virzoties gar pašu pludmali, 33. k. p. 13. marta pievakarē kā pēdējā 15. div. vienība sasniedza Bergdīfenovu. Nesaņēmis no „Mintcela“ korpusa grupas nekādus norādījumus ne par turpmāko darbību, ne arī par tā štāba atrašanās vietu un redzēdams, ka visas karaspēka vienības jau puslīdz pārceļušās pār Dīfenovas ieteku jūrā, 33. k. p. komandieris pēc savas ierosmes ap pusnakti uzsāka kustību uz rietumiem. Pārlaidis pāri Dīfenovas ietekas tiltam pēdējos karaspēka transportus un bēgļu kolonnas, arī 33. k. p. 13. marta agrā rītā pārgāja šo tiltu. Kā pēdējā 15. div. vienība tiltu pārgāja II/33. k. p.

Pomerānijas kaujas bija beigušās. Tās bija prasījušas no latviešu tautas smagus asinsupurus un pārcilvēcisku piepūli no tās karavīriem. Šis Rietumprūsijas un Pomerānijas cīņas ieies kara vēsturē kā izcils latvju karavīru izturības, pašaieliedzības un varonības paraugs.

Šinis cīņās ar savu aukstasinību, karaspēka izcilu vadību un personīgo drošsirdību sevišķi izcēlās 33. k. p. komandieris plkv. Janums, kuru vācu vadība par šīm cīņām apbalvoja ar Vācu krustu zeltā.

Kas attiecas uz Kolbergā ieslēgtajām, kā arī Rietumprūsijas apmācību laukumā atstātajām 15. div. vienībām, Kolbergā ieslēgtos karavīrus vācu kara flotei izdevās 17. martā pa jūras ceļu izvest, kamēr Rietumprūsijas apmācību laukumā atstātās vienības pa lielākai daļai gāja bojā.

Ar lielinieku 24. febr. uzsākto izšķirīgo uzbrukumu Rietumprūsijā un Pomerānijā operējošiem vācu spēkiem Rietumprūsijas apmācību laukumā atstātās 15. div. vienības bija spiestas atiet uz Dancigas un Gotenhāfenes rajonu, kur tām uz šī rajona kaujas komandanta rīkojumu bija jānodod pēdējie ieroči un jāpiedalās apvidus nocietināšanas darbos. 20. martā pltn. Rēbergs saņēma rīkojumu sadalīt visus 15. art. p. karavīrus pa vācu artilērijas un tanku vienībām, atstājot nedaudz karavīru vienību pārvaldes likvidācijai un dokumentu kārtošanai. Par šo atstāto karavīru komandieri pltn. Rēbergs iecēla kapt. Keseli. Šai karavīru grupai pēc dažām dienām pievienojās arī tie karavīri, kas bija norīkoti tanku divizionam, jo pēdējais šos karavīrus viņu tehnisko zināšanu trūkuma dēļ nevarēja izmantot. Atgriezās arī daži virsnieki, pēc kuriem vācu art. vienībām nebija vajadzības. 27. martā šo karavīru grupu, skaitā 176

cilvēkus, pārvietoja uz Hoibudi (*Heubude*). Veikselmindē (*Weichselmünde*) šie karavīri atrada Rīgas velkonišus „Augusts“ un „Alnis“ un Jelgavas kuģīti „Potrimps“. Pierunājuši kuģišu komandas pacelt enkurus, šī karavīru grupa 27. martā plkst. 13.30 atstāja Veikselmindi, lai dotos uz Bornholmas salu. Kuģišu vadību uzņēmās kapt. Keselis, kas kādreiz bija beidzis jūrskolu. 29. martā plkst. 14.30 kuģīši arī laimīgi sasniedza Bornholmas salu. Vēlāk šie karavīri pārcēlās uz Zviedriju, kur zviedru valdība tos internēja un 1946. g. janvārī uz Padomju Savienības pieprasījumu tai ar varu izdeva.

Bez šiem 176 karavīriem parastajā evakuācijas gaitā izdevās izvest no ielenkuma arī daļu ievainoto un slimo latviešu karavīru. Arī atsevišķiem karavīriem un pat lielākām karavīru grupām izdevās pa jūras ceļu no turienes izkļūt. Tā, piemēram, 5. apr. no Gotenhāfenes rajonā ielenktajiem latviešu karavīriem Svinemindē ieradās 6 virsnieki, 30 instruktori un 180 kareivji, un ap 14. apr. – 3 virsnieki, 61 instruktors un 336 kareivji.

Lai gan vācu augstākā militārā vadība dažas dienas pirms Vācijas kapitulācijas bija pavēlējusi no ielenkuma izvest visus latviešu karavīrus, tas tomēr vairs nebija iespējams. Tikai 99 karavīriem 15. art. p. kapt. Lūša vadībā izdevās vēl pēc kapitulācijas 8. maijā plkst. 23.00 uzklūt uz vācu kara kuģiem un 9. maijā ap pusdienas laiku sasniegt Ķīles ostu.

Visi pārējie Dancigas rajonā esošie 15. div., kā arī Kēnigsbergas rajonā iesaistītie Aviācijas leģiona latviešu karavīri, skaitā ap 3000, Vācijai kapitulējot, krita lielinieku rokās.

30. martā diviņu pārcēlās uz Kēnigsbergas pilsētu, Kēnigsbergas (Königsberg, Līnijas leģiona) rajonā, ap 30. 35 km uz A no Kēnigsbergas (Königsberg) ar iedzīvotāju koncentrāciju, kur vācu valdība bija pārcēlusi latviešu karavīrus, lai tos izvestu uz dzimteni. Karavīriem bija jāgaida, līdz vācu valdība pieņemtu lēmumu par to, kā izvest karavīrus. Karavīriem bija jāgaida, līdz vācu valdība pieņemtu lēmumu par to, kā izvest karavīrus. Karavīriem bija jāgaida, līdz vācu valdība pieņemtu lēmumu par to, kā izvest karavīrus.

... in ...

... in ...

... in ...

Kas ...

Ar ...

15. DIVĪZIJAS PĒDĒJĀS GAITAS

Pēc iznākšanas no ielenkuma 15. div. 13. martā sapulcējās Heidebrinkas (*Heidebrink*) rajonā, no kurienes tā 2 pārgājienos pārvietojās uz Melentinas (*Melenthin*), Kačovas (*Katschow*), Sukovas (*Suckow*, ap 15 km R no Svinemindes) rajonu. Šinī laikā karavīri vārda īstā nozīmē badojās. Pirmo pārtiku divīzijas vienības saņēma tikai 16. martā, turklāt ļoti mazā daudzumā, tikai 125 g sausiņu un nedaudz desas 2 dienām. Arī turpmākās dienās uztura devas nebija daudz lielākas.

14. martā 15. div. saņēma pavēli nodot savus ieročus vācu kaujas ešelona karaspēkam. Šis rīkojums radīja latviešu karavīros lielu sarūgtinājumu. Viņiem tas bija ļoti sāpīgi, jo aizvadītajās smagajās cīņās tie nebija savus ieročus pametuši, bet gan burtiski uz savām mugurām iznesuši no kaujas lauka.

20. un 21. martā 15. div. gājiena kārtībā pārvietojās uz Neibrandenburgas rajonu un novietojās D un DA no šīs pilsētiņas. Šeit karavīri atpūtās, kaut cik atkopās un saveda kārtībā pēdējos divīzijai vēl atstātos ieročus. Tanī pašā laikā divīzijas vadībai kopā ar Leģiona ģenerālinspektoru bija jāizcīna smaga cīņa ar vācu augstāko vadību par divīzijas turpmāko likteni. Ieroču trūkuma dēļ vācu augstākajos štābos pastāvēja nodoms 15. divīziju izformēt un tās karavīrus turpmāk iesaistīt frontē kā papildinājumu bataljonus (*Marschbataillone*). Tomēr beidzot izdevās panākt, ka divīzija arī turpmāk palika kā slēgta vienība, papildinot to ar karavīriem no latviešu lauku papildinājumu depo. Saņemot 27. martā jaunus papildinājumus, atkal kā kaujas vienību saformēja 32. k. p., izdalot pēdējam kā kadru II/33. k. p. Izdalītā II btl. vietā 33. k. p. saņēma no 34. k. p. maj. Ķīliti un 300 karavīrus.

30. martā divīziju pārvietoja uz Firstenbergas (*Fürstenberg*), Feldbergas (*Feldberg*), Lihenas (*Lychen*) rajonu, ap 20–25 km D un A no Neistrēlicas (*Neu-Strelitz*) ar uzdevumu šinī rajonā izbūvēt sprostpozīciju, t. s. „C“ līniju. Karavīri pie šī darba ķērās ar lielu nopietnību cerībā, ka viņiem nāksies šinīs pozīcijās pretoties lieliniekiem līdz Rietumvalstu karaspēka pienākšanai. Ierakšanās rīku trūkums tomēr neatļāva visus karavīrus

iesaistīt darbos, tāpēc līdztekus darbiem vienības izdarīja arī apmācības, par cik to savukārt atļāva ierobežotais ieroču daudzums. Uztura apgāde bija labāka nekā pirmajās dienās pēc divīzijas iznākšanas no Pomerānijas ielenkuma, bet tomēr trūcīga. Vienības pārtiku tagad saņēma gan regulāri, taču devas bija tik ārkārtīgi mazas, ka vienības bija spiestas sagādāt papildu pārtiku uz savu roku.

11. aprīlī sākās lielinieku lieluzbrukums vācu Oderas upes aizstāvēšanas pozīcijai. Šinī sakarā vienības saņēma pavēli steidzināt pozīcijas izbūves darbus, vajadzības gadījumā strādājot pat naktis.

Tanī pašā laikā 15. div. karavīros radās jauns, liels satraukums. Bija uzzināts vācu augstākās vadības nolūks pārvietot 15. div. uz Kurzemi, turklāt bez ieročiem. Latviešu daļu komandieri, kopīgi apspriežoties, atzina, ka doties uz Kurzemi bez ieročiem nozīmētu iet pašnāvībā, jo pēc ienākušām ziņām arī Kurzemes aizstāvjiem trūka ieroču. Daļu komandieri nolēma šādai pārvietošanas pavēlei neklausīt, bet plkv. Januma vadībā doties rietumu virzienā, lai padotos Rietumu sabiedrotiem, ja vajadzīgs – izlaužot sev ceļu pat ar cīņu. Šinī lietā iejaucās arī Leģiona ģenerālinspektors, panākot no augstākās SS vadības solījumu 15. div. nepārvietot uz Kurzemi. Bez tam Leģiona ģenerālinspektors saņēma arī 15. div. komandiera SS oberfirera Burka solījumu, ka viņš darīs visu iespējamo, lai Vācijas kapitulācijas gadījumā 15. div. nekristu lielinieku gūstā, bet gan nokļūtu pie Rietumu sabiedrotiem.

Par spīti šiem solījumiem, karavīru garastāvoklis tomēr neuzlabojās, bet kļuva satrauktāks. Vispirms, karavīri vācu solījumiem vairs neticēja, un, otrkārt, Austrumu frontes stāvoklis ar katru dienu kļuva draudīgāks.

Pēkšņi 19. aprīlī 15. div. saņēma pavēli no visām divīzijas vienībām sastādīt vienu spējīgu pulku 3 kājn. bataljonu sastāvā iesaistišanai kaujās. Par pulka komandieri divīzijas vadība norīkoja plkv. Janumu, ietilpinot jaunformējamā pulkā I/33. k. p. kapt. Rubja vadībā, I/32. k. p. maj. Alksnīša vadībā un 15. izl. btl. vācu hauptšturmfirera Valija (*Wally*) vadībā. Pulka pārvietošana uz darbības iecirkni bija paredzēta ar autotransportu, neņemot līdzi nekādus transporta līdzekļus; bija paredzēts, ka pulks tos saņems, ierodoties jaunajā vietā. Tikai 19. apr. vakarā uzzināja, ka pulka ceļa mērķis ir Hercfelde (*Herzfeld*), 15 km A no Berlīnes. No novietojuma plkv. Januma kaujas grupa izbrauca 19. apr. plkst. 21.30, izņemot 15. izl. btl., kuru autotransports vienlaicīgi pacelt nespēja. Bataljons izbrauca no Lihenas atsevišķi, pa ceļam noklida un pulka rīcībā vairs neieradās (skat. pielikumu Nr. 8). Hercfeldes rajonā plkv. Januma kaujas grupa ieradās nākošā rītā. (Skat. shēmu Nr. 30 grāmatas pielikumā.)

Hercfeldē plkv. Janums uzzināja, ka viņa kaujas grupa pakļauta vācu XI tanku korpusam. Korpusa štābā, kas atradās Šprēhāgenā (*Spreehagen*), plkv. Janums pieteicās tās pašas dienas pēcpusdienā. Korpusa vadība, uzzinājusi, ka kaujas grupa ieradusies bez transporta, to pieņemt nevēlējās, jo korpusam nebija lieka transporta, ko nodot pulkam. Plkv. Janumam vēl atrodoties korpusa štābā, ienāca ziņojums, ka lielinieku tanki pārrāvuši fronti un tuvojas Šprēhāgenai. Uz šo ziņu pamata korpusa štābs lielā steigā atstāja Šprēhāgenu, pie kam korpusa štāba priekšnieks uzdeva plkv. Janumam pieteikties pie Berlīnes komandējošā ģenerāļa turpmāko pavēļu saņemšanai. Izprazdams, ka pulka palikšana Berlīnes aizstāvēšanai nozīmētu tā iznīcināšanu, plkv. Janums, izmantojot izdevīgo situāciju, nolēma uz savu roku doties rietumu virzienā, apejot Berlīni no D ar nolūku padoties Rietumu sabiedrotajiem. Bet, tā kā plkv. Janums bez 15. izl. btl. aiziet negribēja un cerēja to vēl atrast, viņš maskēšanās nolūkā, kā arī lai nodrošinātos pret pārsteigumiem no ienaidnieka puses, pavēlēja ieņemt pretošanās pozīcijas – I btl. iecirkni Neicitava (*Neu-Zittau*), Buhhorsta (*Buchhorst*), un II btl. (32. k. p. bataljonam) – Erkneras (*Erkner*), Valtersdorfas (*Waltersdorf*) rajonā, norādot bataljoniem ar ienaidnieku kaujās neiesaistīties, bet tā uzbrukuma gadījumā atiet DR virzienā uz Blankenfeldi (*Blankenfeld*).

21. aprīļa rītā pulka štābā ieradās 15. izl. btl. komandieris hauptšturmfišers Valijs, kas bija izbraucis savam bataljonam pa priekšu un tagad to vairs nevarēja atrast. Ar viņa ierašanos pulkā bija 2 vācu virsnieki: hauptšturmfišers Valijs un pulka apgādes virsnieks oberšturmfišers Martins (*Martin*), kuriem plkv. Janums savu nodomu atklāt neuzdrošinājās. Tādēļ plkv. Janums uzdeva abiem vācu virsniekiem doties uz Berlīni: pirmajam pie Berlīnes komandējošā ģenerāļa, lai informētu par kaujas grupas stāvokli un saņemtu norādījumus par turpmāko darbību, un otram – nokārtot pulka apgādi.

I btl. jau dienas laikā, nonākot kaujas saskarē ar uzbrūkošo ienaidnieku, atgāja kopā ar pulka štābu un pārējām pulka vienībām, bet II btl. savas pozīcijas atstāja tikai ar tumsas iestāšanos. Kaut gan abi pulka grupējumi atkāpās atsevišķi dažādos laikos un ar dēkainiem starpgadījumiem – lai izvairītos no aizturēšanas un iesaistes Berlīnes aizstāvēšanā – tie ap pusnakti gandrīz vienlaicīgi sasniedza Blankenfeldi. Iztrūka tikai 15. izl. btl.

Paredzot, ka lielinieki varētu aizsteigties pulkam priekšā un ieņemt Potsdamu, tādējādi atgriežot pulkam atiešanu uz rietumiem, plkv. Janums atļāva pulkam, neievērojot karavīru lielo nogurumu, tikai vienu stundu atpūtas. Turpinot gājienu caur Gūtergolcu (*Gutergoltz*), Nudovu

(Nudow), Zārmundu (*Kolonie Saarmund*), pulks ap plkst. 09.00 sasniedza Vildenbruhu (*Wildenbruch*). Lai gan pulka karavīri jau bija veikuši ap 50 km lielu pārgājienu, turklāt jau otro dienu bez pārtikas, tie pēc īsas atpūtas, galīgi noguruši, bija spiesti turpināt gājienu, jo pēc vācu bēgļu ziņām lielinieku tanku smailes jau tuvojās Potsdamai. Pulka turpmākais gājiena mērķis bija Fihtenvalde (*Fichtenwald*), kuru tas, ienaidnieka ne-traucēts, sasniedza 22. apr. ap plkst. 13.00 un novietojās atpūtā tuvējā mežā, norīkojot apsardzībā gar meža A malu 3. un 8. rotu.

23. aprīli ap plkst. 10.00 mežā pēkšņi ielauzās 2 lielinieku tanki un vairākas automašīnas ar uzsēdinātiem kājniekiem. Abus tankus pulka karavīri sašāva, bet, kad parādījās vēl citi lielinieku tanki, I un II btl., kas bija novietojušies meža R daļā, saskaņā ar iepriekš doto pulka komandiera norādījumu, atkāpās DR virzienā caur Mellendorfu (*Möllendorf*) uz Freientāli (*Freienthal*), kamēr abas apsardzībā esošās rotas un pulka štābs to vairs nespēja, jo atiešanu šim vienībām sprostoja ienaidnieks, kas virzījās uz ZR pa mežu šķērsojošo Bēlicas (*Beelitz*) – Lēninas (*Lehnin*) ceļu. Nemanīti pievirzījušies Bēlicas – Lēninas ceļam, šie atgriezti karavīri, nogaidot izdevīgu brīdi, pulka komandiera vadībā bez zaudējumiem pārskrēja pāri ceļam un nozuda meža R daļā. Pievakarē šis karavīru pulciņš panāca pulka kodolu mežā pie Freientāles ap 20 km DA no Brandenburgas.

Baidīdamies, ka ienaidnieks no jauna varētu atgriezt atkāpšanās ceļu, pulks pēc pāris stundu atpūtas atkal devās gājienā, lai sasniegtu nākošo mežu masīvu pie Ferlorenvaseras (*Verlorenwasser*). Tuvojoties Damelangas (*Damelang*) ciemam, noskaidrojās, ka to jau ieņēmušas ienaidnieka vienības, kādēļ pulks bija spiests mainīt gājiena virzienu un noiet no ceļa, lai dotos tieši pāri Plānes (*Plane*) upes pļavām Ferlorenvaseras virzienā, ko tas arī sasniedza 24. apr. plkst. 06.00 un novietojās atpūtā. Šeit pēc 3 dienu badošanās pulka karavīriem varēja izsniegt uzturu, jo vietējā civilpārvalde pārdeva pulkam 2 cūkas un saknes.

Tanī pašā vakarā plkst. 20.00 pulks turpināja gājienu, lai sasniegtu Eihenkvastu (*Eichenquast*), pie kam tas par gājiena ceļu izraudzīja mazus meža ceļus caur Verbigu (*Verbig*) un Repinihinu (*Repinichin*). To pulks darīja galvenokārt, lai izvairītos no vācu vienībām, kuras varētu to aizturēt, jo pulka patvaļīga aiziešana vāciešiem nevarēja palikt noslēpums. Tas arī apstiprinājās, kad pulks 25. apr. rītā, vietām bezceļa pārgājienā meža biezoknī, sasniedza Eihenkvastu. Piesardzības dēļ pulks bija novietojies tuvumā esošā mežā. Pulka komandieris, uzzinājis, ka netālu no Eihenkvastas atrodas armijas noliktava, lika izgatavot pārtikas pieprasījumus un nosūtīja uz turieni virsnieku ar attiecīgu transportu. Pēc neilga

laika virsnieks atgriezās, neko nepanācis, jo izrādījās, ka armijas noliktavas priekšnieks jau bija saņēmis priekšniecības brīdinājumu, ka tuvumā manīta plkv. Januma kaujas grupa, kurai pārtiku neizsniegt, bet norādīt, ka plkv. Janumam personīgi jāpieteicas 20. armijas štābā.

Īsi pirms pusnakts pulks devās tālāk un 26. apr. ap plkst. 03.00 sasniedza mežu masīvu 6 km ZR no Lindavas (*Lindau*).

Ap pusdienas laiku pulkā atgriezās divas pulka komandiera izsūtītas izlūku patruļas, kurām bija uzdots noskaidrot, cik stipri un kā grupēti vācu spēki frontē un kur atrodas amerikāņu linijas. Patruļas ziņoja, ka fronte ieņemta ar samērā vājiem vācu spēkiem un ka amerikāņu vienības atrodoties pie Giterglikas (*Güterglück*) ciema. Patruļas vēl ziņoja, ka amerikāņiem esot ļoti spēcīga artilērija un pa vismazāko kustību vācu pusē tie atklājot iznīcinošu uguni. Uz šo ziņu pamata plkv. Janums nekavējoties izsūtīja delegāciju 4 vīru sastāvā kapt. Akermaņa vadībā nokārtot ar amerikāņu armiju pāriešanas noteikumus.

Pulkam atrodoties Lindavas mežā, ieradās ap 20 vācu žandarmu, kuri vēlējās runāt ar plkv. Janumu. Nelīdzēja aizrādījumi, ka plkv. Januma pulkā pašlaik nav, un tikai pēc tam, kad pulka sakaru vads izvērsās un ieņēma šaušanas pozīciju, žandarmi nozuda.

Plkst. 21.45 atgriezās delegācijas mašīna ar šoferi vienu pašu, kas atveda paziņojumu, ka kaujas grupas pāriešana paredzēta pie Giterglikas un tai jānotiek ne vēlāk kā 27. aprīlī plkst. 01.00.

Pēc 10 minūtēm, kad pulka komandieris bija teicis īsu atvadu runu, pulka kolonna devās ceļā un plkst. 01.10 sasniedza Gitergliku, kur to sagaidīja 3 amerikāņu virsnieki un kapt. Akermanis.

Pārejot pie amerikāņiem, pulka sastāvs bija: 40 virsnieki un kadeti, 126 instruktori un 658 kareivji. Līdz ar pāriešanu plkv. Januma pulks izbeidza pastāvēt kā kaujas vienība un uzsāka smagas gūstniecības gaitas.

Neistrēlicas rajonā palikušo 15. div. vienību stāvoklis aprīļa beigās kļuva aizvien bīstamāks, jo lielinieku tanku ķīļi arvien vairāk spiedās uz priekšu un 28. apr. bija jau pievirzījušies pavisam tuvu Neistrēlicai, kad beidzot divīzija saņēma pavēli pārvietoties uz Malhinerzē (*Malchiner-See*) rajonu; divīzija to sasniedza 29. apr. Šeit vācu vadība bija paredzējusi ar 15. divīziju ieņemt aizstāvēšanās pozīciju. Divīzijas vienības, baidīdamās ienaidnieku motorizēto vienību ielenkuma un pa daļai div. apgādes pulka komandiera maj. Baumaņa iespaidā, sāka uz savu roku atiet rietumu

virzienā, lai sasniegtu mežu pie Švincas (*Schwinz*). Naktī uz 1. maiju Švincas mežā bija sapulcējušies jau turpat 4000 latviešu karavīru.

Šeit vēl pēdējo reizi vācu augstākā vadība mēģināja 15. div. iesaistīt kaujās. Naktī no 1. uz 2. maiju, kad divīzijas vienības jau bija uzsākušas virzīšanos vēl tālāk uz rietumiem, divīzijas štābā Restā (*Röst*) ieradās vācu ģen-ltn. Dēnike (*Dönicke*), kam bija uzticēti visi aizmugures nocietināšanas darbi šinī rajonā, un pavēlēja 15. div. ieņemt aizstāvēšanās pozīciju uz līnijas: Goldberga (*Goldberg*), Dobertīna (*Dobertin*), Nīnhāgena (*Nienhagen*). Bet, tā kā divīzijas vienības jau bija patvaļīgi uzsākušas virzīšanos un apgādes pulka kom. maj. Baumanis div. komandierim SS oberfireram Burkam paziņoja, ka latviešu karavīru nelokāmais lēmums ir doties uz rietumiem un padoties Rietumu sabiedrotiem, tad SS oberfireram Burkam nekas cits neatlika, kā tam piekrist. Gan vēl pirms tam viņš jautāja maj. Baumanim – vai latviešu karavīri aizstāvētu savu divīzijas komandieri, ja viņš dotos tiem līdzī. Saņēmis maj. Baumaņa atbildi, ka latviešu karavīri pret viņu kā personu nekāda ienaida nejut, jo viņš kopā ar tiem cīnījies Pomerānijas kaujas laukos, SS oberfirers Burks – kā maj. Baumanis liecina – esot burtiski teicis: „Tā kā tā viss ir zaudēts, un es kā godīgs karavīrs nevaru pielaist, ka piepildās 3. tanku armijas komandiera vēlēšanās – iznīcināt latviešu karavīrus Goldbergas, Nīnhāgenas rajonā. Turpiniet savu izraudzīto ceļu.“

2. maija agrā rītā 33. k. p., 34. k. p., prett. dzn. un div. apgādes pulks, kā arī daļa artilēristu bija sapulcējušies Šverinerforsta (*Schweriner Forst*) mežā, kad ienāca ziņa, ka Šverīnei tuvojas amerikāņu karaspēks. Lai nokārtotu divīzijas pāriešanu, maj. Baumanis ap plkst. 14.00 izbrauca pretim amerikāņu motorizētai kolonnai, kas no Ludvigslustes tuvojās Šverīnei. Ap plkst. 18.00 Šverinerforsta mežā sapulcētie ap 4500 latviešu karavīri, atdevuši pēdējos ieročus, uzsāka ceļu uz Šverīnes gūstekņu nometni. Arī pārējās div. vienības un atsevišķi karavīri padevās amerikāņu karaspēkam Šverīnes rajonā.

Lielinieku tanku ķīļiem spiežoties arvienu tālāk uz rietumiem, arī Leģiona ģenerālinspekcija bija spiesta aprīļa pēdējās dienās no Gistrovas (*Güstrow*) pārvietoties uz Lībeku. 2. maijā Lībeku ieņēma britu karaspēks. Ar Lībekas krišanu Rietumu sabiedroto armijas rokās arī Leģiona ģenerālinspekcijai nācās izbeigt savu darbību, un ar šo brīdi arī Latviešu leģions īstenībā vairs nepastāvēja, lai gan Kurzemes cietoksnī un Dancigas rajonā palikušās latviešu vienības savus ieročus vēl nebija nolikušas, bet izdarīja to tikai 8. maijā, Vācijai kapitulējot.

LEĢIONA REZERVES VIENĪBAS

15. apmācības un papildinājumu bataljons

1943. g. pavasarī, kad vācieši sāka formēt Leģionu, tie iekārtoja Rīgā, bij. Vidzemes artilērijas pulka kazarmās pie Krusta baznīcas, pulcēšanās vietu tiem brīvprātīgajiem, kuri pieteicās SS standartenfirera Hirtesa Rīgā ierīkotajā iestādē „SS papildinājumu komanda Austrumzemē“ (SS *Ersatz-Kommando Ostland*) dienestam Leģionā. Aprīlī, kad sāka formēties 15. div., šo pulcēšanās vietu pārvietoja uz bij. Latvijas armijas municijas noliktavām Cekulē, 15 km A no Rīgas, un pakļāva 15. divīzijai kā papildu apmācības vienību papildinājumu sagatavošanai galvenokārt 2. latviešu brigādei. Sākumā šo vienību nosauca par „15. (latv.) SS brīvprātīgo divīzijas papildinājumu btl.“ (*Ersatz-Btl. der 15. /lett./ SS-Freiw. Div.*) un par tās komandieri iecēla pltn. Jansonu, bet jau 25. jūnijā bataljonu pārdēvēja par „15. (latv.) SS brīvprātīgo divīzijas papildinājumu un apmācības btl.“ (*Ersatz- und Ausbildungs Btl. der 15. /lett./ SS-Freiw. Div.*) un noteica tā sastāvu: 3 strēlnieku, 1 smagā un 1 veselības rota. Kā improvizēta vienība, bez sagatavota apmācītāju kadra un bez attiecīgiem mācības līdzekļiem, bataljons nespēja tam paredzēto uzdevumu veikt, un 15. div. bija spiesta līdz pat 1943. g. rudenim izdalīt no sava vēl trūcīgi apmācītā sastāva cilvēku papildinājumus 2. latviešu brigādei, kas savukārt ļoti traucējoši atsaucās uz divīzijas formēšanu.

1943. g. septembra otrā pusē bataljonu pārcēla uz Jelgavu. Novembra vidū bataljona štatus paplašināja un to pārdēvēja par „15. SS grenadieru apmācības un papildinājumu btl.“ (*SS-Gren. Ausb. u. Ers. Btl. 15*), tomēr tā funkcijas līdz 1943. g. beigām faktiski aprobežojās ar no slimnīcām atlaisto karavīru apzināšanu līdz viņu pilnīgas izveseļošanās brīdim; pēc izveseļošanās šos karavīrus pārskaitīja uz pamatotām līdz to nosūtīšanai uz kaujas vienībām. 1943. g. rudenī par bataljona komandieri pltn. Jansona vietā iecēla kapt. Melceri.

Ar 15. div. aizbraukšanu uz fronti 15. apm. un pap. btl. tagad piekrita visu papildinājumu sagatavošana abām lielajām Leģiona vienībām, t. i.,

2. brig. un 15. div. Lai varētu šo uzdevumu veikt, 21. decembrī ar SS vadības štāba rīkojumu bataljonu pārformēja par brigādi ar oficiālo nosaukumu „15. SS grenadieru apmācības un papildinājumu brigāde“ (*SS-Gren. Ausb. u. Ers. Brig. 15*).

Brigādes sastāvā tagad ietilpa:

- 1 apmācības pulks, sastāvošs no
 - 1 papildinājumu btl. ar 2 veselības un 2 pamatotām,
 - 2 apmācības bataljoniem (6 strēlnieku un 1 ložmetēju rota),
 - 1 braucēju (zirgu vilkmes) apm. rotas un
 - 1 autobraucēju rotas;
- 1 vieglā baterija;
- 1 zenītart. baterija;
- 1 kājn. lielg. rota;
- 1 prett. lielg. rota (smagā, motorizēta);
- 1 sakaru rota un
- 1 sapieru rota.

Brigādes, pulka un papildinājumu bataljona štābs bija vācu. Par brigādes komandieri iecēla SS šturmbanfireru Garti (*Garthe*), kuru 1944. g. pavasarī nomainīja SS oberfirers fon Obvurcers (*von Obwurzer*).

Novietojuma ziņā brigāde bija plaši izkaisīta un aptvēra rajonu Jelgava, Bauska, Auce, Jaunpils ar brigādes štābu Jelgavā.

1944. g. vasarā, īsi pirms lielinieku iebrukuma Zemgalē, brigādi pārdēvēja par „15. latv. SS apmācības un papildinājumu vienībām“ (*Lett. SS-Ausbildungs- und Ersatzeinheiten 15*) un par tās komandieri oberfirera fon Obvurcera vietā, kuru pārcēla uz 15. div. šīs divīzijas komandiera amatā, iecēla SS standartenfireru fon Bredovu (*von Bredow*).

Sakarā ar vācu frontes pārrāvumu pie Vitebskas un lielinieku straujo spiešanos uz R un ZR, arī kaujām vēl nesagatavotās latviešu apmācības un papildinājumu vienības 1944. g. jūlija otrā pusē negaidīti ierāva kaujās.

Ar lielinieku ielaušanos Lietuvā, arī pie Latvijas–Lietuvas robežas sāka parādīties lielinieku partizānu grupiņas. Lai nodrošinātu Latvijas pierobežas joslu, apmācības un papildinājumu pulka II btl. komandieris kapt. Kunkulis 18. jūlijā saņēma pavēli saformēt 1 trauksmes bataljonu 3 str. rotu un 1 ložm. vada sastāvā un ar šo bataljonu, kopā ar piedalīto 1 prett. lielg. vadu, ieņemt apsardzības iecirkni gar Latvijas–Lietuvas robežu starp Mežmuižu un Sesavas pagasta valdi (abus punktus ieskaitot) ar uzdevumu nelaist pāri Mežmuižas – Elejas – Bauskas lielceļam partizānu un lielinieku armijas grupas.

26. jūlijā kapt. Kunkuļa bataljons cieta pirmos zaudējumus no lielnieku diviem gaisa uzbrukumiem Elejai; krita 2 instruktori, ievainoja 2 virsniekus un 15 instruktorus un kareivjus.

Tanī pašā dienā standartenfirers fon Bredovs saņēma pavēli saformēt no brigādes vienībām vienu kaujas grupu un doties uz Jānišķi (*Joniškis*) ģen-ltn. Kellera (*Koeller*) rīcībā, jo lielnieku tanki ar kājniekiem bija manīti pie Jelgavas – Šauļu (*Šiauliai*) šosejas, Z no Šauļiem.

SS standartenfirera fon Bredova kaujas grupa, kurā bez kapt. Kunkuļa trauksmes btl. ietilpa vēl divas no pārējām brigādes vienībām sastādītas trauksmes rotas un 2 kājnieku lielgabali, 26./27. jūlija naktī ar automašīnām devās Jānišķes virzienā. Jānišķē kaujas grupa saņēma pavēli atbrīvot Jelgavas – Šauļu šoseju un ieņemt Šauļus. Bet jau ap 4–5 km D no Jānišķes kaujas grupa, kura brauca kopējā kolonnā bez izlūkošanas, nokļuva ienaidnieka artilērijas apšaudē. Kaujas grupa nekavējoties izvērās kaujai un pārgāja uzbrukumā abpus šosejai. Pamazām tā spieda lielniekus atpakaļ, lai gan pati cieta ievērojamus zaudējumus smago ieroču trūkuma dēļ. Rotām nebija pat pietiekamā daudzumā patšauteņu. Vienai rotai to trūka pilnīgi. Ap pusdienas laiku vienībām sāka apstrūkt arī municijas, un tās bija spiestas atiet. Pēc municijas saņemšanas kaujas grupa no jauna pārgāja uzbrukumā un ieņēma kādu lielāku ciemu. Bet tad ciemu aizdedzināja vietējie iedzīvotāji – lietuvieši, pārvēršot to uguns jūrā. Kaujas grupai neatlika nekas cits, kā ciemu atkal atstāt un atiet Jānišķes virzienā, jo lielnieku armijas vienības kopā ar lietuviešu partizāniem draudēja pārķert grupas vienīgo atiešanas ceļu – Jelgavas – Šauļu šoseju. Izcīnot grūtu kauju, grupa ap plkst. 21.00 sasniedza Jānišķi. Kaujas grupas zaudējumi šinī dienā bija ļoti smagi – ap 2/3 no sastāva. No 32 virsniekiem 25 bija krituši vai ievainoti. Saskaņā ar kaujas grupas pavēli, 28. jūlijā, gaismai austot, bija paredzēts stāties pie Jānišķes nocietināšanas. Bet jau 27./28. jūlija naktī Jānišķē ielauzās vairāki desmiti lielnieku tanku un automašīnas ar kājniekiem un pilnīgi izklidināja fon Bredova kaujas grupu, kā arī latv. policijas rotu kapt. Elša vadībā, kas bija ieradusies Jānišķē tikai 27. jūlija vakarā. Izmantojot tumsu, katrs mēģināja glābties, kā var. Tikai nedaudziem tas izdevās; lielākā daļa karavīru devās Zaļās muižas un Dobeles virzienā. Šinī nakts kaujā bez vēsts pazuda arī SS standartenfirers fon Bredovs un viņa štābs.

Ar SS standartenfirera fon Bredova aizbraukšanu uz fronti Jelgavā palikušo 15. apm. un pap. brigādes vienību komandēšanu pārņēma pltn. Jurko.

Jau 27. jūlija pēcpusdienā Jelgavai uzbruka lielāks skaits lidmašīnu, kas izpostīja dzelzceļa staciju un aizdedzināja ēkas stacijas apkārtnē.

Līdz ar to arī pilsētā pārtrūka telefona satiksme, kā arī elektrības un ūdens piegāde.

27. jūlija vakarā Jelgavas lauku komandanta telpās notika vienību komandieru apspriede, ko vadīja ģen-ltn. Flugbeils (*Pflugbeil*). Apspriedes rezultātā Jelgavu izsludināja par nocietinātu punktu, kas aizstāvams par katru cenu. Pltn. Jurko uzdeva sastādīt no Jelgavā palikušajiem 15. apm. un pap. brig. karavīriem 2 kaujas rotas. Sastādīto rotu kaujas spējas bija ļoti vājas, jo tās sastāvēja pa lielākai daļai no vēl slimiem vai arī gluži neapmācītiem kareivjiem, kuri bija apbruņoti vienīgi ar šautenēm.

28. jūlijā ap plkst. 02.00 pltn. Jurko saņēma pavēli ar pakļautām vienībām ieņemt aizstāvēšanās pozīcijas uz līnijas: Romas kazarmas, Aveņciems, Smiltnieki, Liepājas dzelzceļa tilts pār Svētes upi, dzelzceļa uzbērums D no Ģintermuižas.

Jau 28. jūlija agrā rītā lielinieku priekšējās motorizētās vienības nāca kaujas saskarē ar Jelgavas aizstāvjiem. Cīņām attīstoties, frontē ievirzīja arī dažāda stipruma vācu vienības, un par iecirkņa komandieri iecēla vācu plkv. Debesi. Šāda vācu vienību iepludināšana lielā mērā apgrūtināja latviešu vienību vienoto vadību.

Tanī pašā pēcpusdienā Tuškos, ap 4 km R no Jelgavas, ieradās brigādes III btl. kapt. Sukatnieka vadībā, kas bija novietots Auces rajonā. Btl. saņēma pavēli kopā ar piedalīto jātnieku-braucēju eskadronu, kuru komandēja kapt. Rullīņš, nosprostot Jelgavas – Dobeles lielceļu, ieņemot aizstāvēšanās pozīcijas uz līnijas Kļaviņi, Slāpes, Tērvetes upes kreisais krasts līdz ietekai Svētē.

28. jūlijā ienaidnieka mēģinājumi ielauzties ar tanku pabalstu Jelgavā visumā cieta neveiksmi. Tikai pret vakaru Baložu kapu rajonā lieliniekiem izdevās atspiest mūsu vienības līdz dzelzceļa viaduktam D no Ģintermuižas. Cīņa šeit ilga visu nakti un aprīma, tikai gaismai austot.

Arī ienaidnieka bumbveži 28. jūlijā no jauna uzbruka Jelgavai. Pilsēta dega visās malās, izņemot rietumu daļu pie Dobeles lielceļa. Ugunsgrēks lielā mērā apgrūtināja pilsētas aizstāvēšanu, bet it sevišķi sakaru uzturēšanu ar augstāko vadību.

29. jūlijā ap plkst. 14.00 lielinieki uzbrukumu Jelgavai atkal atjaunoja.

Pie Zanderu kapiem un Svētes pamatskolas rajonā viņiem izdevās pārraut Dobeles šoseju, atdalot III btl. un jātnieku-braucēju esk. no pārējiem Jelgavas aizstāvjiem. Pēdējie zem ienaidnieka spiediena soli pa solim atkāpās uz degošās pilsētas centru, pie kam kauja tagad izvērtās par atsevišķu grupu cīņām bez kopējas vadības. Arī 30. jūlijā visu dienu, pilsētai arvienu vēl degot, turpinājās smagas ielu cīņas ar ienaidnieka

tankiem un kājniekiem, kuri nemitīgi uzbruka. Pēc mainīgu sekmju ielu ciņām 31. jūlija pēcpusdienā izveidojās neliels aizstāvēšanās četrstūris Lielupes tiltu priekšā, kuru salauzt lieliniekiem neizdevās.

Naktī no 31. jūlija uz 1. augustu Jelgavas aizstāvji saņēma pavēli atkāpties pāri Lielupei. Pēc tam, kad pēdējās vienības bija atstājušas pilsētas centru, 1. augustā plkst. 02.00 tiltus uzspridzināja. Kauja par Jelgavu bija beigusies.

Brigādes III btl., atšķelts no pārējiem Jelgavas aizstāvjiem, 29. jūlijā atgāja uz Līvberzi, atstājot nelielu aizklāju pie Bērzes upes tilta. 30. jūlijā ap plkst. 04.00 bataljonam uzbruka lielinieku tanki un motorizētie kājnieki, kas triecās Tukuma virzienā, un to izklidināja. Pēc salasīšanās bataljona atliekas Slokā aizturēja vācu 81. divīzija. Šīs divīzijas sastāvā bataljons piedalījās uzbrukumā, likvidējot lielinieku ķili Ķemeru, Tukuma rajonā.

Pārējo latviešu apmācības un papildinājumu vienību atliekas vai nu aizturēja vācu vienības, iekļaujot tās savā sastāvā, vai arī tās uztvēra Leģiona ģenerālinspekcijas pulcēšanās vietas Rīgā un Liepājā. Uz Leģiona ģenerālinspektora neatlaidīgiem pieprasījumiem, visus vācu vienībās iekļautos latviešu karavīrus vēlāk atbrīvoja, lai gan dažos gadījumos atbrīvošana nāca stipri vēlu. Piemēram, t. s. „Findeizena“ bataljonā iekļautos latviešus atbrīvoja tikai novembrī.

Vispārējā evakuācijas gaitā 15. apm. un pap. brigādes vienību atliekas, kuras neiedalīja latviešu kaujas vienībās, pārsūtīja uz Vāciju 15. div. rīcībā. No šīm atliekām Bērentas (*Berent*) pilsētiņā izveidoja jaunu 15. SS gren. apmācības un papildinājumu btl. (*SS-Gren. Ausb. u. Ersatz Btl. 15*). Telpu trūkuma dēļ pilsētiņā novietoja tikai bataljona veselības rotas, bet apmācības rotas – meža barakās un teltīs pie Gracineras (*Gracziner*) ezera, ap 5 km R no pilsētiņas. Novietojums tur bija ļoti trūcīgs. Barakas līdzinājās zemniecām, karavīri gulēja uz kailas zemes un stipri cieta no aukstuma. Tā kā arī vispārējā apgāde tajā laikā bija ļoti trūcīga, tad apmācību rotās iedalīto karavīru stāvoklis bija smags.

1945. g. februāra sākumā, lieliniekiem tuvojoties Dancigas rajonam, no apmācības rotu karavīriem sastādīja trauksmes vienību, kurā ietilpa 8 virsnieki, kā arī 375 instruktori un kareivji. Šo trauksmes vienību iesaistīja smagajās aizstāvēšanās kaujās pie Marienburgas (*Marienburg*), kur tā cieta lielus zaudējumus. Lielinieku lokam ap Dancigu vienmēr vairāk savelkoties, arī trauksmes vienības atliekas kopā ar pārējām latviešu vienībām, kas bija piedalītas pilsētas aizstāvēšanai, krita lielinieku gūstā.

Šīs vienības iesaistīšana kaujās pa daļai jāpieraksta toreizējā 15. apm. un pap. btl. komandiera vācu maj. Jenkes (*Jenke*) godkārei. Būdam dancigietis, viņš it kā gribēja izcelties savas dzimtās pilsētas aizstāvēšanā.

Pārējās 15. apm. un pap. btl. veselības rotas 1945. g. marta sākumā pārvietoja uz Gotenhāfeni (*Gotenhafen*). Šeit tās kādas trīs nedēļas nodzīvoja vilcienā. Tikai pēdējā mirklī, īsi pirms pilsētas krišanas lielinieku rokās, veselības rotas karavīrus izdevās uzsēdināt uz kuģa un nogādāt Svinemindē (*Swinemünde*). No turienes tos pēc kādas nedēļas pārvietoja uz Dāniju – Korsēras apgabalu. 1945. g. jūnija beigās Dānijā novietotos latviešu karavīrus pārvietoja uz karagūstekņu nometni Vācijā, Heides apkārtnē, no kurienes tos septembrī nosūtīja uz Cedelghēmas karagūstekņu nometni Beļģijā.

Latviešu lauku papildinājumu depo

1944. g. vasaras otrā pusē vācu Austrumu frontes ziemeļu spārna stāvoklis arvien vairāk pasliktinājās, tā ka vācu armijas vadībai bija jārēķinās arī ar Vidzemes telpas atstāšanu. Šinī sakarā augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē obergruppenfirers Jekelns 9. septembrī deva pavēli nosūtīt uz apmācības laukumu „Jūras nometni“ (*Seelager*) Dundagā vācu apmācības divīzijas „Nord“ rīcībā visas kaujas darbībā neiesaistītās latviešu policijas vienības, to vidū arī 1. Rīgas policijas pulku, kura sastāvā kopš augusta beigām bija ietilpinātas 2. un 3. policijas pulka atliekas²⁴. Septembra otrā pusē uz Dundagu nosūtīja tikko jaunformēto Kurzemes policijas pulku un 19. div. lauku rekrūšu depo. Dundagā sapulcētās latviešu vienības ilgi tomēr nepalika, jo sakarā ar vācu Ziemeļu frontes kreisā spārna atvilkšanu uz Kurzemi, tās jau oktobra pirmajā pusē sāka pa jūras ceļu pakāpeniski pārvietot no Ventspils uz Vāciju

24 Septembra pirmajā pusē Rīgā no lielinieku ieņemtajiem Latvijas apgabaliem saplūda daudz savrupdienesta policijas un aizsargu organizācijas piederīgo, kādēļ augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē obergruppenfirers Jekelns pavēlēja no šiem vīriem, kā arī no Rīgas policijas iecirkņu piederīgiem saformēt jaunu policijas pulku. Par šī pulka komandieri iecēla pltn. Rusmani un to nosauca par 2. Kurzemes policijas pulku. Pulks savu formēšanu sāka 16. septembrī Rīgā, Latgales priekšpilsētā, Kazāku un Skrindas ielas kazarmās, un jau 21. septembrī gājiena kārtībā devās uz apmācības vietu – „Jūras nometni“ pie Dundagas.

Pulks bija ārkārtīgi raibs kā apģērba, tā arī sastāva ziņā. Daži bija vācu formas tērpos, daži aizsargu, bet daudzi arī bij. Latvijas armijas tērpā. Karavīru ar kaujas pieredzi bija gaužām maz. Juceklis bija arī ar dienesta pakāpēm, jo daudzi bija paaugstināti instruktoru un virsnieku pakāpēs policijas savrupdienestā. Apbruņojumā bija vienīgi šautenes un tikai pa retai patšauteni, pie kam tās pašas bija dažādu sistēmu. Viss tas nesekmēja ne disciplīnu, ne arī nāca par labu vienību militārai vērtībai. Jau ceļā uz Dundagu daudzi dezertēja. Ierodoties Dundagā, pulkam iztrūka ap 40% sastāva. Dezertēšana turpinājās, arī pulkam atrodoties apmācības vietā. Tā, piemēram, gatavojoties uz nakts mācībām, vienā vakarā no kādas rotas dezertēja 36 karavīri. Daudzi ar visiem ieročiem devās pie t. s. „kureliešiem“. Šai sakarā vācu vadība deva rīkojumu nodot visus vienības rīcībā vēl esošos automātiskos ieročus.

15. divīzijas rīcībā, kura tanī laikā atradās jaunformēšanas stadijā Rietumprūsijā.

Tā kā 15. divīzija sava sastāva papildināšanai, no militārā viedokļa raugoties, jau bija saņēmusi visai labu cilvēku materiālu – 1925./26. g. dzimušos jaunekļus, – tad divīzijas vadība no atsūtītajiem Dundagas apmācības laukuma karavīriem saformēja būvviēnības un tikai nēcīgu daļu no tiem iedalīja savās viēnībās. Sākumā divīzijas vadība saformētās būvviēnības izmantoja apmācības laukuma izbūves darbos, bet vēlāk, no Latvijas atsūtīto karavīru skaitam stipri pieaugot, šīs viēnības izvietoja ārpus apmācības laukuma un iesaistīja aizmugures nocietināšanas darbos. Kopskaitā 15. div. vadība saformēja 5 būvpulkus un izvietoja tos šādi: 1 pulku Rummelsburgas (*Rummelsburg*) apriņķī Pomerānijā un 4 pulkus – Tornas (*Thorn*) pilsētā un tās tuvākā apkārtnē. Tornas rajonā novietotiem 4 pulkiem 15. div. vadība, saskaņā ar Leģiona ģenerālinspektoru, par priekšnieku iecēla plkv. Lobi, kuram savā laikā VI SS korpasa vadība bija uzdevusi pārzināt 19. lauku rekrūšu depo. Darba veikšanas ziņā būvpulki bija pakļauti vācu celtniecības izbūves štābam Dancīgā.

Šis lielais cilvēku virskomplekts (1944. g. oktobra beigās 15. divīzijai pakļauto būvviēnību sastāvs bija pāri par 10 000 vīru) bija liels apgrūtinājums divīzijai, sevišķi attieksmē uz apgādi. Pie Vācijas toreizējā vispārējā ārkārtīgi grūtā apgādes stāvokļa, kuru radīja Rietumu sabiedroto nemitīgie gaisa uzbrukumi Vācijas rūpniecības centriem un satiksmes mezgliem, divīzija nespēja apmierinoši apgādāt pat savas organiskās viēnības, nemaz nerunājot par šo lielo cilvēku virskomplektu. Lai atrīvotos no šī traucēkļa divīzijas formēšanas gaitā, 15. div. komandieris griezās pie augstākās SS vadības ar ierosinājumu izveidot no šīm būvviēnībām atsevišķu rezerves brigādi, pakļaujot to tieši Leģiona ģenerālinspektoram. Šim ierosinājumam reihsfīrers Himlers arī piekrita. Savā rakstā SS vadības štāba priekšniekam, SS obergruppenfīreram Jitneram (*Jüttner*) Himlers uzsver, ka ar šādu izkārtojumu 15. divīzijai būs mazāk darba un Leģiona ģenerālinspekcija ar to būs apmierināta (skat. pielikumu Nr. 9).

1944. g. 29. novembrī SS vadības štābs arī deva pavēli formēt „Latviešu lauku papildinājumu viēnību“, kurai vēlāk piešķīra oficiālo apzīmējumu „Ieroču SS latviešu lauku papildinājumu depo“ (*Waffen SS Lettisches Feldersatz Depot*).

Neievērojot to, ka reihsfīrers Himlers bija piekritis šo rezerves viēnību pakļaut tieši Leģiona ģenerālinspektoram, SS vadības štābs no tā tomēr izvairījās un depo pakļāva Leģiona ģenerālinspektoram tikai pagaidām, t. i., līdz tam brīdim, kad depo komandēšanu pārņēma par depo komandieri ieceltais SS oberfīrers Martins (*Martin*) ar savu štābu. Oberfīreram

Martinam SS vadības štābs piešķīra divīzijas komandiera tiesības. Uz Leģiona ģenerālinspekcijas protestu pret šādu pakļautību vācu SS vadība aizrādīja, ka depo tiesību ziņā pielīdzināts divīzijai un līdz ar to tās komandierim piekrit vācu tiesas kunga (*Gerichtsherr*) funkcijas, un saskaņā ar Vācijas likumiem tam jābūt Vācijas pavalstniekam, pakļautam vācu augstākai vadībai – šīnī gadījumā SS vadības štābam.

Depo uzdevums bija saziņā ar Leģiona ģenerālinspekciju savākt visus Latviešu leģionam piederīgos, kuri atradās ārpus kaujas vienībām, pārbaudīt to derīgumu militārajam dienestam un pēc pārbaudes ierindai derīgos apmācīt kaujas vienību papildināšanai, bet no pārējiem izveidot būvvienības vai arī nodot tos vācu gaisa spēkiem lidlauku apkalpošanai, resp. pārsūtīt vācu ģenerālpilnvarotajam izvietojšanai darbā, lai iesaistītu civilā darba frontē.

Depo kā tāds bija paredzēts 2 pulku sastāvā, katrā pulkā 5 bataljoni, bataljonā – 4 rotas, un rotā – 200 vīru. Bet, tā kā uz Vāciju pārsūtīto vīru skaits pārsniedza 2 pulkiem paredzēto sastāvu, tad saformēja vēl trešo pulku. Jaunsaformētie pulki dabūja oficiālo nosaukumu „1., 2. un 3. ieroču SS grenadieru pulks“ (*Waffen SS Grenadier-Regiment*), bet neoficiāli šos pulkus arī turpmāk sauca par „būvpulkiem“, jo faktiski nekas arī nebija mainījies pēc notikušās reorganizācijas šo vienību būtībā un izmantošanas ziņā. (Depo pulki arī šīnī aprakstā apzīmēti par būvpulkiem.) Tā kā pamatu pirmiem diviem pulkiem sastādīja 1. un 2. latviešu policijas pulks, tad leģionāri mēdza 1. pulku saukt par „Rīgas“, bet 2. par „Kurzemes“ pulku. Par pulka komandieriem depo komandieris, iepriekš nesazinoties ar Leģiona ģenerālinspektoru, iecēla 1. būvpulkā – plkv. Meiju, 2. būvpulkā – pltn. Rusmani un 3. būvpulkā – plkv. Briggi. 1. un 2. būvp. bija novietoti Tornas rajonā, bet 3. būvp. – Pomerānijā.

Būvpulku apgāde palika tikpat bēdīga, kāda tā bija pirms reorganizācijas. Daudzi karavīri bija bez ietērpa un zābakiem, un kam tādi vēl bija – tie paši galīgi nolietoti. Bēdīgs bija arī novietojums. Lielākā daļa karavīru mitinājās neapkurināmos šķūņos, barakās un pat zirgu stalljos, kuros temperatūra parasti bija zem nulles. Daļa karavīru dzīvoja somu teltīs. Kaut gan tajās bija krāsniņas, tomēr temperatūra reti turējās virs nulles. Dažas vienības bija novietotas mežā, pie kam karavīriem vācu vadība bija stingri noliegusi cirst kokus apkurei vai zarus paklājam; cilvēki bija spiesti gulēt uz kailas zemes, labākā gadījumā uz mitriem un netīriem salmiem. Trūka arī segu, daži nebija pat mēteļa, ar ko segties. Aukstuma dēļ vīri bija spiesti naktīs negulēt, bet staigāt apkārt, lai kaut cik sasildītos; daudzi pat raudāja.

Dažām vienībām trūka arī katlu ēdiena vārīšanai. Šādu vienību apgāde ar silto ēdienu piekrita nacionālsociālistiskās partijas iestādēm (NSV). Bet, tā kā vienībām nebija transporta, ar ko ēdienu pievest, tad apgāde bija ļoti nekārtīga; bieži cilvēki saņēma pusdienas tikai vēlā vakarā. Trūka arī katliņu un karošu. Lielākā daļa cilvēku ēda no konservu kārbām, bet arī to nebija visiem, un daudziem nācās gaidīt, kamēr citi paēd, lai tad aizņemtos traukus no draugiem. Lai apmierinātu izsalkumu, karavīri bija spiesti paši sagādāt sev uzturu vai nu pārdodot savas personīgās lietas un ietēra priekšmetus, vai arī zogot.

Transporta līdzekļu trūkuma dēļ bija apgrūtināta arī slimo nogāde uz ārstniecības iestādēm, sevišķi tanīs vienībās, kuras bija novietotas ārpus Tornas pilsētas. Pat smagi slimos šī iemesla dēļ nācās ārstēt bataljonu ambulancēs.

Spilgtu liecību par apstākļiem Tornas rajonā novietotās latviešu būv vienībās sniedz Leģiona ģenerālinspekcijas štāba sanitārās daļas priekšnieka ārsta pltn. Puriņa 1944. g. 21. dec. ziņojums Leģiona ģenerālinspekcijas štāba priekšniekam (skat. pielikumu Nr. 10).

Ārkārtīgi trūcīgs bija šo vienību apbruņojums. Izņemot dažas šautenes un pa retai patšautenei, pulki bija bez jebkādiem ieročiem. Visi ieroči, kurus vienības vai atsevišķi karavīri bija paņēmuši līdzī, izbraucot no Latvijas, tiem bija jānodod, ierodoties Vācijā. Daži karavīri tomēr bija pratuši sev sagādāt ieročus, nopērkot tos no vācu karavīriem.

Tāds bija Latviešu lauku depo stāvoklis, kad 1945. g. 12. janvārī lielnieki uzsāka savu lielofensīvu Vislas upes lokā, un to tanku un motorizēto vienību smailes pēc vācu frontes pārraušanas jau janvāra otrā pusē strauji tuvojās Rietumprūsijai.

Neapbruņoti, neapģērbti un neapgādāti, bez jebkāda transporta, Tornas rajonā novietotie 1. un 2. būvp. 1945. g. 20. janvārī uzsāka atiešanu caur Brombergu R virzienā. Šis pārgājiens, kas notika lielā salā un sniegunī, prasīja no karavīriem pārcilvēcisku piepūli. Pārvadājot pašpagatavotās rokas ragaviņās ne tikai savas personīgās, bet arī pulka mantas, turklāt lielnieku tanku smaiļu vajātiem, būvpulku karavīriem nācās pārdzīvot daudz grūtu un dramatisku brīžu. Gājienu bez tam lielā mērā apgrūtināja tas, ka pulkiem nācās virzīties kopējā kolonnā ar bēgošo civiliedzīvotāju masām un karagūstekņu kolonnām, kas bieži pulkiem aizsprostoja atiešanas ceļu.

Jau 22. janvāra vakarā lielnieku tanki pārsteidza 1. būvpulka V bataljonu, kuru komandēja pltn. Veckalniņš, un nodarīja tam smagus zaudējumus. Bataljons pēc grūta dienas pārgājiena 21. janvāra naktī izgāja cauri Brombergas pilsētai un novietojās atpūtā Neiheimas (*Neu-*

heim) ciemā, ap 10 km ZR no Brombergas. 22. janvāra vakarā ap plkst. 09.30 bataljons sāka nostāties gājiena kolonnā, lai turpinātu atiešanu uz Cempelburgu (*Zempelburg*), kad tam no Nakeles puses tuvojās tanki un dažas automašīnas ar uzsēdinātiem karavīriem. Tanki un mašīnas likās būt vācu. Tikai tad, kad tanki aizbrauca kolonnai garām, karavīri ieraudzīja, ka tie ir lielinieku. Bet bija jau par vēlu; tanki, ieņēmuši pozīcijas, acumirkli atklāja iznīcinošu uguni pa ceļā nostādītiem karavīriem. Tie metās bēgt uz visām pusēm, tomēr daudzi saņima no ienaidnieka lodēm un tanku granātām. Ap 60–70 karavīru padevās gūstā. Tos lielinieki apšāva. Viņu liķus pēc tanku aizbraukšanas atrada izģērbtus, aplaupītus un tanku kāpurķēžu sabrauktus. Vissmagāk bija cietušas 19. un 20. rota, kas jau pilnā sastāvā bija nostājušās uz ceļa. (Skat. V/1. būvpulka sakaru vada ltn. Raudiņa šī notikuma aprakstu pielikumā Nr. 11.)

Tanī pašā naktī lielinieku tanki pārsteidza arī 2. būvpulku, kas bija apmeties atpūtā Immenheimas (*Immenheim*) pilsētiņā un tās tuvākā apkārtnē. Pašā pilsētiņā bija apmeties pulka štābs ar štāba rotu un I bataljons. Piepeši naktī Immenheimā ielauzās lielinieku tanki. Tikai pēdējā brīdī pulka štābam un daļai I bataljona karavīru izdevās paglābties. Pārējiem bataljona karavīriem, kā arī pulka štāba rotai tas vairs neizdevās, un tie krita lielinieku gūstā. Šajā gadījumā lielinieku tanki gūstekņus neapšāva, un tos nākošā dienā no gūsta atbrīvoja 15. izl. btl., kad tas priekšpusdienā ieņēma Immenheimu.

Turpmākās dienās abu būvpulku vienības atgāja caur Cempelburgu un Šlohavu (*Schlochau*) uz Hammeršteinas (*Hammerstein*) apkārtni, kuru tās pēc gūtiem pārgājieniem smagos ziemas apstākļos sasniedza janvāra beigās. Šeit Lauku papildinājumu depo no sava sastāva izdalīja pirmos papildinājumus 15. divīzijai, kura aizvadītajās cīņās skaitliski bija stipri sarukusi.

Februāra pirmajā pusē Lauku papildinājumu depo saņēma pavēli izdalīt no sava sastāva 2500 vīrus Kurzemē esošo latviešu vienību papildināšanai. Par šo karavīru komandieri iecēla 2. būvp. komandieri pltn. Rusmani, apzīmējot izdalīto vienību par „Rusmaņa kaujas grupu“. Pltn. Rusmaņa vietā par 2. būvp. komandieri iecēla plkv. Liepiņu.

Hammeršteinas apkārtnē depo vienības atradās līdz 19. februārim, kad tām sakarā ar lielinieku ievadīto lieluzbrukumu Pomerānijā operējošiem vācu spēkiem lielā steigā nācās iekrauties vilcienos pārvietošanai uz Štetīni. Pēc izkraušanās depo vienības iekļāva apvidus nocietināšanas darbos, pie kam 1. būvp. nosūtīja uz Svinemindi un iesaistīja darbos Volinas (*Wollin*) salā. Marta beigās par 1. būvp. komandieri plkv. Meijas

vietā, kuru pārvietoja uz 15. divīziju 32. k. p. komandiera amatā, iecēla kādu vācu pulkvedi. 2. būvpulku iesaistīja būvdarbos Oderas upes R krastā D no Štetīnes.

3. būvpulks līdz lielinieku izšķirošajam uzbrukumam Pomerānijā atradās apvidus nocietināšanas darbos Polnovas (*Pollnow*) un Sidovas (*Sydow*) apkārtnē. Ienaidnieka lieluzbrukums piespieda arī 3. būvpulku uzsākt atiešanu rietumu virzienā. Pulks caur Keslinu (*Köslin*) atgāja uz Kolbergu. Šeit pulkam draudēja ielenkšana. Pateicoties pulka komandiera plkv. Brigges enerģiskai rīcībai, pulkam tomēr izdevās pēdējā brīdī atstāt Kolbergas pilsētu un grūtos pārgājienos ap 8. martu sasniegt Altdammu (*Altdamm*) pie Štetīnes. Vācu II korpusa vadība, kurai bija uzdota Štetīnes aizstāvēšana, gribēja neapbruņoto un neapmācīto pulku iesaistīt Altdammas aizstāvēšanā. Sakarā ar Leģiona ģenerālinspekcijas noteikto iejaukšanos, korpusa štābs beidzot piekrita pulka atvilkšanai Oderas upes R krastā un iesaistīšanai apvidus nocietināšanas darbos pie Štetīnes. Arī Rusmaņa kaujas grupa līdz tās aizbraukšanai uz Kurzemi strādāja Štetīnes apkārtnē pie apvidus nocietināšanas.

Marta beigās pltn. Rusmaņa kaujas grupu pārvietoja uz Svinemindi, un 12. aprīlī to pa jūras ceļu pārveda uz Kurzemi. Vācijas kapitulācijas laikā pltn. Rusmaņa kaujas grupa bija novietota Irbes apkārtnē. Uzziņājuši par Vācijas kapitulāciju, daži karavīri bija metušies bēgt uz mājām, citi devušies mežā, lai turpinātu cīņu kā partizāni, bet pārējie bezcerīgi sagaidījuši savu turpmāko likteni.

16. aprīlī ienaidnieks pārgāja pēdējā lieluzbrukumā no Oderas upes priekštilta pozīcijām. Lai gan lielinieki jau pirmajās uzbrukuma dienās guva izšķirīgas sekmes un strauji spiedās uz rietumiem, Lauku papildinājumu depo vienības tikai 27. aprīlī saņēma atļauju atiet uz rietumiem, kad lielinieki jau tuvojās Štetīnes pilsētai un tai draudēja ielenkums. Šī atļauja nāca par vēlu un depo vienības vairs nepaspēja atiet, lielinieku zemes karaspēka netraucētas. Ienaidnieka tanku smailes tās vairākkārt pārsteidza un, nodarot smagus zaudējumus, vai nu izklidināja, vai saņēma gūstā. Visjūtamākos zaudējumus šinī pēdējā atiešanas posmā cieta 3. būvpulks. Jau ap 25 km R no Štetīnes pie Leknicas (*Löcknitz*) lielinieku tanki gandrīz pilnīgi iznīcināja vienu rotu no 3. būvpulka.

Depo vienībām sasniedzot Frīdlandi (*Friedland*), vietējais vācu kaujas komandants gribēja tās iesaistīt šī rajona aizstāvēšanā. Vienības no pavēles izpildīšanas tomēr izvairījās un turpināja atiešanu Elbes upes virzienā.

Turpmākā atiešanas gaitā 2. būvpulks, kas līdz tam bija virzījies pa kreisi, t. i., dienvidos no 3. būvp., devās nevis uz R, bet atgāja ZR virzienā,

kamēr 3. būvp. turpināja atiešanu taisni uz R. Līdz ar to 3. būvp. bija tālu izbīdījies uz dienvidiem un pakļāties ienaidnieka iedarbībai. Atkāpjoties no Tesinas (*Tessin*) uz Švanu (*Schwann*), pulkam Z no Lāges (*Laage*) uzbruka lielnieku tanki un to izklidināja, pie kam daudz karavīru krita lielnieku gūstā. Lielnieku gūstā kritušo karavīru vidū bija arī 3. būvp. II bataljona komandieris kapt. Sukatnieks.

Depo lielākai daļai tomēr izdevās sasniegt Vismāras (*Wismar*), Dasovas (*Dassow*) un Trāvemīndes (*Travemünde*) rajonu, kur tie nolika savus nedaudzos ieročus un kļuva Rietumu sabiedroto armiju karagūstekņi.

DAŽĀDAS PAPILDU VIENĪBAS

Apmācības pulki

1943. g. beigās vācu augstākā SS vadība nolēma pārveidot 2. latv. brigādi par divīziju trīs kājnieku pulku sastāvā. Kā kadrus jaunformējamam trešajam kājn. pulkam brigādes vadība izdalīja 1. un 2. k. p. trešos bataljonus. Izdalīto bataljonu vietā brigāde saformēja jaunus bataljonus no nupat iesauktajiem karavīriem. Šo jauniesaukto karavīru apmācībai no brigādes kaujas vienībām nosūtīja attiecīgu skaitu virsnieku un instruktoru uz frontes tiešā aizmugurē izveidotajiem apmācības centriem, kas atradās Gatčinā, Lugā, Bateckijā un Olhovnā.

1944. g. janvāra sākumā lielinieki ievadīja lieluzbrukumu Ļeņingradas frontē. Uzbrukuma rezultātā vācu Austrumu frontes ziemeļu spārns bija spiests atkāpties, tādēļ arī jauno bataljonu apmācība frontes tuvumā bija jāpārtrauc. Karavīrus no apmācības centriem pārvietoja: 1. k. p. vīrus uz Rīgu, bet 2. k. p. – uz Vaiņodi.

Tā kā vācu Ziemeļu frontes stāvoklis tanī laikā arvien vairāk pasliktinājās, pie kam lielinieku spēki jau tuvojās Igaunijas, kā arī Latvijas robežām, augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē obergrupenfīrers Jekelns ierosināja izveidot no Rīgā un Vaiņodē novietotām 2. latv. brigādes apmācības vienībām divus kājn. pulkus frontes pastiprināšanai. Obergrupenfīrers Jekelns, būdams ļoti godkārīgs, bija nodomājis šos pulkus iesaistīt kaujās viņa personīgā vadībā Narvas rajonā. Ar šādu rīcību obergrupenfīrers Jekelns, šķiet, bija cerējis gūt izdevību apbalvojumam ar Bruņinieku pakāpes Dzelzkrustu, jo aizmugurē kā augstākajam SS un policijas vadītājam tas viņam nebija iespējams²⁵. 1. februārī obergrupenfīrers Jekelns arī deva pavēli papildināt 2. latv. brigādes abas apmācības vienības ar karavīriem, kurus mobilizēja robežapsardzības vienībām, un saformēt 2 kājn. pulkus.

²⁵ Pēc obergrupenfīrera Jekelna tuvāko līdzstrādnieku izteicieniem, Jekelns sirdzis ar t. s. „kakla slimību“, ar ko vācu karavīru valodā mēdza apzīmēt pārlieku tiekšanos pēc apbalvojuma ar Bruņinieku pakāpes Dzelzkrustu, kuru apbalvotais pastāvīgi nēsāja kaklā.

Pulki bija paredzēti 3 bataljonu sastāvā, bez prettanku rotām (2. k. p. nebija arī kājn. lielgabalu rotas). Jaunsaformētos divus pulkus oficiāli apzīmēja par 2. latv. brigādes apmācības pulkiem (*Ausbildungs Regiment der 2. Lett. Brigade Nr. 1 und 2*), un par to komandieriem iecēla: 1. apm. pulkam – pltn. Kociņu un 2. apm. pulkam – pltn. Aperātu.

Lai gan obergruppenfīrers Jekelns centās panākt šo abu pulku iesaistīšanu kaujās viņa vadībā, tas viņam tomēr neizdevās. Kaut papildināti ar robežapsardzībai iesauktiem karavīriem, pulki arī turpmāk operatīvās izmantošanas ziņā palika 2. latv. brigādes pārziņā, un jau 1944. g. marta sākumā tos nosūtīja uz fronti brigādes rīcībā, kura smagajās atkāpšanās kaujās no Volhovas pozīcijām bija cietusi ievērojamus zaudējumus. Lai aizpildītu robus cilvēku sastāvā, brigādei steidzami bija vajadzīgi papildinājumi. Šīnī sakarā tad arī 1. martā no Šķirotavas stacijas uz fronti izbrauca 1. apm. pulks. 2. martā tas izkrāvās Brenčaņinovas stacijā, ap 15 km DR no Ostrovas, no kurienes tas gājiena kārtībā devās uz 2. latv. brigādi, kura tikko bija ieņēmusi aizstāvēšanās pozīcijas Veļikajas upes krastā.

Pārgājiens ziemas apstākļos bija grūts. Pulka karavīri nebija pie ilgstosa pārgājiena pieraduši un pa ceļam pameta lielu daļu izsniegto uzkabes priekšmetu. Jāpiezīmē, ka 1. apm. p. pirms došanās uz fronti bija labi ietērpts. Pamesto ietērpu vēlāk atkal uzlasīja no brigādes ar automašīnām speciāli izsūtīta komanda. Tā kā uzkabes priekšmetos bija ierakstīti īpašnieku vārdi, viegli konstatēja vainīgos.

Apmācības pulku nosūtīšana uz fronti radīja lielu neapmierinātību jauniesauktajos karavīros, kuri ieskatīja, ka iesaukti robežapsardzībai, nevis cīņai Leģiona vienībās ārpus Latvijas robežām. Daudzi pa ceļam dezertēja.

2. martā uz fronti no Vaiņodes izbrauca arī 2. apm. pulka I btl. pltn. Taubes vadībā, kam 24. aprīlī sekoja pulka II btl. maj. (toreiz kapt.) Lauņaņa vadībā.

Pēc ierašanās frontē no 1. apm. p. izdalīja papildinājumus 1. un 2. k. p., pa 600 vīru katram, bet atlikumu izmantoja trešā kājn. pulka formēšanai. Tanī laikā notika arī brigādes oficiāla pārdēvēšana par 19. divīziju, un jaunformētajam trešajam pulkam piešķīra numerāciju „44. k. p.“ (latv. 6. k. p.). Par pulka komandieri iecēla līdzšinējo 1. apm. p. komandieri pltn. Kociņu. 2. apm. p. I bataljonu ieskaitīja kā I btl. 44. k. pulkā, bet no II/2. apm. p. divīzijas vadība izveidoja 19. lauku papildinājumu btl.

Vaiņodē tanī laikā formējās arī 19. art. pulks pltn. Grāveļa vadībā, kā arī pārējās divīzijas štatos paredzētās speciālās vienības, izņemot II/19. art. p., kuru saformēja 1944. g. maijā, divīzijai atrodoties t. s. *Kude-*

veras pozīcijās, un 19. sap. btl. pltn. Sauliša vadībā, kuru nosūtīja apmācībām uz Čehoslovākiju – Prāgas tuvumā. 2. latv. brigādes art. divizionu, kuru saformēja, brigādei esot *Volhovas pozīcijās*, ieskaitīja 19. art. pulkā kā I divizionu.

Bez jau minētiem diviem apmācības pulkiem arī 15. divīzijai bija savs apmācības pulks, t. s. 3. apm. pulks.

Kad 15. divīzija, kura formējās dzimtenē, 1943. g. novembrī saņēma rīkojumu doties uz fronti, tās vienības vēl nebija kaujas gatavībā, t. i., nebija pietiekami apmācītas un apgādātas, galvenokārt apbruņojuma un kaujas līdzekļu ziņā. Šis rīkojums nāca divīzijai negaidīts. Lai kāpinātu kājnieku pulku kaujas spējas, divīzijas vadība pavēlēja izformēt pulku trešos bataljonus. Izformēto bataljonu cilvēku pārpalikumu, liekos apgādes priekšmetus un apbruņojumu divīzija savāca Paplakā kājnieku pulku trešo bataljonu jaunformēšanai. Turpat bija arī paredzēta 15. lauku papildinājumu btl. formēšana. Visu šo vienību pārzināšanu divīzijas vadība uzdeva III/34. k. p. komandierim maj. Šmitam. 1944. g. Paplakā esošās 15. div. vienības pārdēvēja par 3. apmācības pulku, ieceļot par tā komandieri plkv. Apsīti, kurš slimības dēļ bija atbrīvots no 34. k. p. komandēšanas.

1944. g. februāra otrā pusē no apmācības pulka izdalīja 15. lauku pap. btl. un maj. Šmita vadībā nosūtīja uz fronti 15. divīzijai, kas tanī laikā atkāpās uz Veļikajas upes pozīcijām. 19. martā uz fronti nosūtīja arī I/3. apm. p. pltn. Skudruļa vadībā. Šo vienību divīzijas vadība ieskaitīja kā III bataljonu 32. k. pulkā. Pārējie šī pulka bataljoni turpināja apmācības līdz 1944. g. jūlija beigām, t. i., līdz lielinieku iebrukšanai Zemgalē. Lai ierobežotu iebrucēju spēku izplatīšanos uz rietumiem, abus 3. apm. p. bataljonus iesaistīja kaujās Dobeles rajonā. Bataljonus tanī laikā komandēja: II btl – kapt. Zālite un III btl. – kapt. Blaumanis. Ienaidnieks bataljonus izklidināja, un transporta līdzekļu trūkuma dēļ tiem nācās pamest daļu savu smago ieroču. Bataljonu atliekas vācu vadība iekļāva savās vienībās. Pēc ilgākām pūlēm Leģiona ģenerālinspektoram tomēr izdevās bataljonu atliekas atbrīvot no vācu vienību pakļautības. Pēc tam VI SS korpuss šīs atliekas izmantoja Leģiona kaujas vienību papildināšanai.

Leģiona ģenerālinspekcijas pulcēšanas vietas

1944. g. vasarā lieliniekiem ielaužoties Latvijā, Leģiona ģenerālinspekcija saskaņā ar augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē rīkojumu,

jūlija beigās ierīkoja Rīgā, bij. Vidzemes artilērijas pulka kazarmās pie Krusta baznīcas, pulcēšanas vietu latviešu karavīriem, kuri kaut kāda iemesla dēļ bija noklīduši no savām vienībām. Par šīs pulcēšanas vietas priekšnieku Leģiona ģenerālinspektors norīkoja plkv. Apsīti, kas šīnī amatā bija līdz 19. septembrim, kad to nomainīja plkv. Brigge.

28. augustā Leģiona ģenerālinspektors uzdeva plkv. Liepiņam ierīkot līdzīgu pulcēšanas vietu Liepājā, Kara ostas kazarmās.

Pulcēšanas vietās uztvertos karavīrus ģenerālinspekcijas štābs daļēji nosūtīja kā papildinājumus VI SS korpusa kaujas vienībām, un no atlikušajiem saformēja 1 trauksmes (kaujas) un vairākus būvbataljonus. Minētās vienības saformēja galvenokārt no Rīgas pulcēšanas vietas uztvertajiem karavīriem, kamēr Liepājā uztvertos pārveda pa jūras ceļu uz Vāciju.

Kapteiņa Ivanova trauksmes bataljons

[1944. g.] 11. augustā augstākais SS un policijas vadītājs obergru-penfirers Jekelns uzdeva Leģiona ģenerālinspekcijai steidzīgi saformēt vienu trauksmes bataljonu no Rīgas pulcēšanas vietā uztvertajiem karavīriem un to nosūtīt uz Api viņa vadītās kaujas grupas rīcībā. Par bataljona komandieri Leģiona ģenerālinspektors iecēla kapt. Ivanovu un bataljonu nosauca tā komandiera vārdā. Steigā saformētais bataljons jau 12. augustā izbrauca uz fronti, kur to iesaistīja aizstāvēšanās kaujās Apes rajonā. Augusta otrā pusē obergru-penfirera Jekelna kaujas grupu izformēja un bataljonu iekļāva VI SS korpusā. Pēdējais bataljonu izmantoja 19. divīzijas vienību papildināšanai.

Būvbataljoni

Lai atbrīvotu no apcietinājuma Latvijas pilsoņus, kas par vieglākiem pārkāpumiem bija ieslodzīti Salaspils koncentrācijas nometnē un citās ieslodzīšanas vietās, Leģiona ģenerālinspektors 1944. g. vasarā ierosināja formēt no šiem apcietinātiem būvbataljonus. Sakarā ar vācu Ziemeļu frontes kritisko stāvokli tanī laikā obergru-penfirers Jekelns šim Leģiona ģenerālinspektora priekšlikumam arī piekrita.

No ieslodzījuma vietām atbrīvotajiem ģenerālinspekcijas štābs līdz 14. septembrim saformēja 7 būvbataljonus. Priekšnieku kadrus šiem bataljoniem ģenerālinspekcijas štābs norīkoja no virsniekiem un instruk-

Pēc apbalvošanas

(231)

(232)

*Sakarnieki dodas
uz uguns jostu
labot vadus*

(233) No kreisās: maj. Zālītis, maj. Praudiņš, maj. Stipnieks un
pltn. Kociņš janvāra kaujās

(234) Ģen. Bangerskis ar kara ziņotāju kapr. Ģermani
Liepājas stacijā

Latviešu 19. divīzijas kapi Lestē

(235)

Latviešu 19. divīzijas kapi pie Blīdenes

(236)

(237)

Plkv. Galdiņš

(238)

Vltn. Ancāns

42. k. p. 5. rota kaujā Zvejnieku augstienē, slēpjoties aiz bunkura sienas pēc atsistā krievu trieciena 27.12.44.

(239)

(240)

42. k. p. kapr. Š.
kaujas laikā
Zvejnieku augstienē
1944. g. decembrī

(241) 42. k. p. štāba rota prettriecienā pie Silgaiļiem 28.12.44.

Ievainoto leģionāru pārvešana uz Vāciju. Uzņēmums no lazaretēs
(242) kuģa „Berlin“ klāja. Kuģis „Vētra“ pietauvojas „Berlin“ pontoniem

42. k. p. II btl. kom. kapt. Šeibelis savu karavīru vidū (243)

Varoņu kapi
Brīvības pieminēkļa
pakājē pie Džūkstes

(244)

(245)

Apmācības piefrontē

(246) Vācieši dzen rekvizētos Kurzemes ganāmpulkus

(247) Trauksme!

(248)

(249)

19. divīzijas sakarnieki mežā pie Kriksām
1944. g. oktobrī

(250)

Ziņnesis kar. Putāns uz
bunkura jumta mežā pie
Kriksām

(251)

(252) Zolite

V. v. Hincenberga ar tanku dūri sašautais krievu tanks pie Ģibeļām (253)

(254)

V. v. Hincenbergs, kas
1945. g. 5. janv.
pretuzbrukumā
sašāva trīs tankus.
Pa labi vln. Bērziņš

(255) Tanks pretī Vidiņiem

V. V. V. V.
1945. 3. 24. 1941
P. P. P. P.
P. P. P. P.

...tāpat, ātrus un
jautrus pārceltājus un
...ar Ziemeļ
...atbilstoši

(256)

(257)

*Triecienlielgabalu
kursos Čehijā*

(258)

(259)

(260)

(261)

Аpmācībās

(262)

(263)

toriem, kurus uztvēra Rīgas pulcēšanas vietā. Pēc saformēšanas bataljonus nosūtīja uz fronti kā darbaspēku dažādām vācu sapieru vienībām saskaņā ar Ziemeļu frontes sapieru komandiera norādījumiem. Šo bataljonu skaitliskais sastāvs ātri saruka, jo daudzi to karavīri bija politiski neuzticami vai arī ar kriminālu pagātņi un pie pirmās izdevības dezertēja. Vācijas kapitulācijas brīdī Kurzemē atradās ļoti niecīgas šo bataljonu atliekas.

Vienu no šiem būvbataljoniem izveidoja no Bolderājā novietotā t. s. kapt. Meiera soda bataljona.²⁶

Bez minētiem 7 būvbataljoniem, kurus saformēja Leģiona ģenerālinspekcijas štābs, vācu armijas vadība jau 1943. g. pavasarī bija izveidojusi 2 būvbataljonus no vācu armijas izpalīgu dienestam iesauktajiem latviešiem. Šos t. s. „Izpalīgu būvbataljonus“ (*Hilfswillige*, saīsināti „*HIWF*“) nodarbināja frontē dažādos vācu gaisa spēkiem nepieciešamos būvdarbos.

1944. g. sākumā saformēja arī 2 būvbataljonus no robežapsardzībai iesauktajiem Latvijas – Padomju Savienības pierobežas apgabalu iedzīvotājiem – galvenokārt krievu tautības, kurus uzskatīja par politiski neuzticamiem cīņā pret lieliniekiem. Arī šos abus bataljonus nosūtīja vācu Ziemeļu frontes sapieru komandiera rīcībā. Ziņas par šo bataljonu likteni ļoti trūcīgas. Domājams, ka šos bataljonus ar laiku likvidēja, atlikušos cilvēkus pievienojot dažādām vācu vienībām.

Apmācības bataljoni

Ar SS vadības štāba 1944. g. 10. augusta pavēli visas latviešu apmācības vienības pakļāva VI SS korpusam. Tā kā pēdējais tanī laikā bija iesaistīts smagajās aizstāvēšanās kaujās Vidzemes telpā, tad šāda pakļautība bija tikai lieks apgrūtinājums korpusam. Korpusa komandieris obergrupenfīrers Krīgers tādēļ bija ar mieru pieņemt korpusa pārzināšanā tikai to karavīru apmācību, kurus korpusa vadība uzskatīja par derīgiem korpusam. Lai radītu apmācības centrus tiem karavīriem, kurus tanī laikā iesauca un kurus korpusa štābs atteicās pieņemt savā pārzināšanā, augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē deva rīkojumu formēt

²⁶ Sakarā ar Zemes pašpārvaldes 1944. g. sākumā izsludināto mobilizāciju 1906.–1914. gados dzimušiem Latvijas pilsoņiem, strauji palielinājās kara tiesas sodīto karavīru skaits; to vidū bija daudz tādu, kuri bija mēģinājuši neatļautā ceļā izvairīties no karaklausības. Kara tiesas sodīto karavīru soda izciešanai Bolderājā izveidoja soda bataljonu, nosaucot pēdējo tā komandiera kapt. Meiera vārdā.

atsevišķus apmācības bataljonus, paredzot tos pēc saformēšanas nodot vācu apmācības divīzijas „Nord” rīcībā.

Saskaņā ar šo pavēli Leģiona ģenerālinspekcijas štābs arī saformēja četrus apmācības bataljonus, ap 500 vīru stiprumā katru:

- 3. septembrī – I apm. btl., komandieris maj. Lazduzieds;
- 7. septembrī – II apm. btl., komandieris pltn. Muižzemnieks;
- 10. septembrī – III apm. btl., komandieris kapt. Mednis, un
– IV apm. btl., komandieris pltn. Opmanis.

Divus pirmos bataljonus pēc saformēšanas nosūtīja apmācībai uz Lilasti, bet abus pēdējos paturēja Bolderājā.

Apmācības mūžs tomēr šiem bataljoniem nebija ilgstošs. Sakarā ar paredzēto vācu 16. un 18. armijas atvilkšanu uz Kurzemes telpu, jau 24. septembrī I un II apm. btl. Lilastē iekrāva vilcienā un I apm. btl. pārveda uz Durbi, bet II apm. btl. – uz Izriedi. No šīm izkraušanās vietām abi bataljoni 27. septembrī gājiena kārtībā devās uz Liepāju, no kurienes tos 29. septembrī kuģos pārveda uz Vāciju. Tā kā vācu vadība savu nodomu par apmācības bataljonu pārvešanu uz Vāciju karavīriem bija slēpusi līdz to pienākšanai Liepājā, tad daudzi no tiem pirms iekraušanās kuģos dezertēja. Pēc izkraušanās Gotenhāfenes ostā bataljonus pārsūtīja uz Rietumprūsijas apmācību laukumu 15. div. rīcībā. Tikai nelielu daļu no šo bataljonu karavīriem, to vidū maj. Lazduziedu, 15. div. izmantoja savu vienību papildināšanai. No atlikušajiem apmācības bataljonu karavīriem, papildinātiem ar no Liepājas pulcēšanas vietas uz Vāciju pārvietotiem, izveidoja būvbataljonu, ieskaitot to kā II bataljonu 2. būvpulkā. Par 2. būvpulka komandieri 15. div. iecēla bij. Liepājas pulcēšanas vietas priekšnieku plkv. Liepiņu.

Arī III un IV apm. btl. septembra beigās no Rīgas kuģos pārveda uz Vāciju 15. div. rīcībā. Līdzīgi pirmajiem diviem apmācības bataljoniem 15. div. vadība arī no šiem bataljoniem izveidoja būvvienību.

Robežapsardzības pulki

1944. g. janvāra sākumā lielieki Ļeņingradas frontē uzsāka lieluzbrukumu un piespieda vācu Austrumu frontes ziemeļu spārnu (16. un 18. armiju) atkāpties. Igaunijai un Latvijai draudēja lielinieku iebrukums. Sakarā ar draudošo stāvokli augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē SS obergruppenfirers Jekelns 27. janvārī kopā ar vadītājām vācu amatpersonām uzaicināja pie sevis uz apspriedi arī Zemes pašpārvaldes

iekšlietu ģenerāldirektoru ģen. Dankeru un Leģiona ģenerālinpektoru ģen. Bangerski ar štāba priekšnieku plkv. Plensneru. Apspriedē Jekelns izteica priekšlikumu Zemes pašpārvaldei iesaukt papildus 20 000 vīru Latvijas robežu nosargāšanai. Šim priekšlikumam Zemes pašpārvalde sākumā nepiekrita, motivējot savu nostāju ar to, ka Zemes pašpārvalde nav tiesīga to darīt. Tai neesot valdības funkciju, bez tam arī Vācija vēl vienmēr uzskatot Latviju par Padomju Savienības sastāvdaļu. Bet dažas dienas vēlāk, lieliniekiem strauji tuvojoties Latvijas robežām, Zemes pašpārvalde savu nostāju iesaukšanas jautājumā grozīja. 2. februārī, kad tā saņēma vācu ģenerālkomisāra Latvijā Dr. Drekslera rakstveida paziņojumu, ka ar vācu karaspēka ienākšanu Latvijā pēdējā nav uzskatāma par Padomju Savienības sastāvdaļu, Zemes pašpārvalde pieņēma lēmumu iesaukt Latvijas robežu aizsardzībai jaunus gadagājumus, kuri pēc lielinieku draudu novēršanas atkal atvaļināmi no aktīvā karadienesta.

Uz šī lēmuma pamata iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers vēl tanī pašā dienā parakstīja rīkojumu par 1910.–1914. gadā dzimušo Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā karadienestā. Ar iekšlietu ģenerāldirektora 5. februāra rīkojumu iesaucamo gadagājumu skaitu paaugstināja līdz 1906. gadam ieskaitot.

Saskaņā ar augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē 6. februāra pavēli no iesauktajiem bija jāsaformē 6 robežapsardzības pulki, katrs 4 bataljonu sastāvā. Viens bataljons bija paredzēts kā būvbataljons. Vēlāk būvbataljonus no pulka štatiem svītroja. To vietā formēja prettanku rotas. Robežapsardzības bataljona skaitliskais sastāvs un apbruņojums bija paredzēts līdzīgs Leģiona grenadieru bataljonu štatiem. Pulku oficiālais apzīmējums bija „1., 2. utt. Latviešu SS robežapsardzības pulks“ (*Let. SS-Grenzschutz Rgt.*).

1., 2. un 3. robežapsardzības pulks formējās Rīgā, 4. rb. p. – Tukumā un Slokā, 5. rb. p. – Aizputē un 6. rb. p. – Kuldīgā, Kandavā un Sabilē. Par pulku komandieriem iecēla: 1. rb. p. – plkv. Liepiņu, 2. rb. p. – pltn. Ciemiņu (viņš pulku komandēja līdz 18. maijam, kad vadību pārņēma plkv. Jansons), 3. rb. p. – pltn. Celli, 4. rb. p. – pltn. Ķikuli, 5. rb. p. – pltn. Zvaigzni un 6. rb. p. – plkv. Briggi.

Lai gan jaunieceltie pulku komandieri pie vienību formēšanas ķērās ar lielu dedzību, tomēr formēšana un apmācība veicās ne visai sekmīgi. Galvenais iemesls bija apgādes grūtības, sevišķi apbruņojuma un transporta līdzekļu ziņā. Ietērpu robežapsardzības vienībām izsniedza kā no SS, tā arī no policijas un vācu armijas krājumiem. Atšķirībā no Leģiona vienībām, robežsargiem nebija paredzētas zīmotnes.

Šie trūkumi robežapsardzības pulku formēšanas gaitā, kā arī tas, ka jauniesauktos nācās izmantot ne tikai sākotnējam nolūkam, t. i., robežu apsardzībai, bet arī Leģiona kaujas vienību papildināšanai, negatīvi ietekmēja jauniesaukto garastāvokli un vienību kaujas vērtību. Uz jauniesaukto izmantošanu kaujas vienību papildināšanai spieda liels cilvēku trūkums abās lielajās Leģiona kaujas vienībās – 2. latv. brig. un 15. div., kas bija radies smagajās atkāpšanās kaujās no Ļeņingradas un Staraja Rusas rajoniem. Nekādu citu rezervju tanī laikā nebija šo vienību robu aizpildīšanai, izņemot robežu apsardzībai iesauktos.

Jau marta otrā pusē lielā steigā bez latviešu virsniekiem un instruktoriem uz fronti kā papildinājumu 15. div. nosūtīja ļoti trūcīgi apmācīto 2. rb. pulka kareivju sastāvu. Virsniekus un instruktorus aizturēja dzimtenē kā kadru 2. rb. pulka jaunfomēšanai.

2. rb. p. kareivju nogādāšanu uz fronti vācu vadība uzdeva vācu SS papildinājumu komandas priekšniekam SS standarteneram Hirtesam (*Hierthes*), dodot viņa rīcībā par pavadoņiem tikai nedaudzus latviešu virsniekus un instruktorus. Protams, šāda neapmācītu un nepietiekami apbruņotu kareivju sūtīšana uz fronti, bez tam vēl bez latviešu virsniekiem un instruktoriem, radīja tautā, bet sevišķi karavīros lielu neapmierinātību. Pēc ierašanās Abrenē 2. rb. p. kareivji negribēja klausīt pavēlei un doties pāri robežai, motivējot savu rīcību ar to, ka viņi iesaukti Latvijas robežu apsardzībai, nevis Leģiona kaujas vienībām. Laba daļa šo karavīru turpat iztukšoja savas patronsomas, šaujot gaisā. Daudzi dezertēja. Uz Abreni izsūtītie 15. div. pieņēmeji tikai ar lielām pūlēm beidzot kareivjus nogādāja divīzijā.

Tur kareivjus tūlīt sadalīja pa kaujas vienībām. Nelaimīgā kārtā tanī pašā naktī, kad jaunie papildinājumi iegāja ierakumos, 15. divīzijas iecirknī sākās lielinieku 26. marta lieluzbrukums. Daudzi karavīri jau pēc dažām stundām Veļikajas upes krastos krita varoņu nāvē.

Kā papildinājumus VI SS korpusam nosūtīja arī 1. un 3. rb. p. Lai novērstu nepatīkamās parādības, kādas bija vērojamas, sūtot uz fronti 2. rb. p., abus pēdējos pulkus nosūtīja pilnā sastāvā ar visiem virsniekiem un instruktoriem. Tādēļ nogāde noritēja daudz gludāk, bez lielākiem traucējumiem.

1. rb. p. atstāja Rīgu 31. martā, un to pēc ierašanās frontē nodeva 2. brigādei kaujas vienību papildināšanai. Turpretim 3. rb. pulku, kas izbrauca uz fronti 2. un 3. aprīlī, korpusa vadība paturēja kā slēgtu vienību savā rīcībā un novietoja Zilupes A krastā Z no Krasnije. Tanī pašā rajonā korpuss novietoja arī 15. lauku pap. btl. No abām šīm vienībām izveidoja kaut ko līdzīgu apmācības centram, pakļaujot to vācu plkv. Kesleram (*Kösler*).

28. aprīli no 3. rb. p. izdalīja 8 virsniekus un 800 kareivjus un nosūtīja apmācībai uz Lietuvu vācu apmācības divīzijas „Nord” rīcībā. No šiem kareivjiem saformēja 4 apmācības rotas, pie kam 2 rotas bija novietotas Ukmergē (*Ukmergė*) un 2 rotas Utenā (*Utena*). Sakarā ar lielinieku pārsteidzošo ielaušanos Lietuvā jūnija otrā pusē, šīs rotas pulkā vairs neatgriezās. Tās iesaistīja kaujās kopā ar vācu vienībām.

Krasnīje novietojumā 3. rb. p. atradās līdz 1944. g. jūlija vidum, kad tas, sakarā ar VI SS korpusa atkāpšanos no Opočkas, saņēma pavēli ieņemt uztverošu pozīciju pie Krasnīje. Tur pulks pretojās līdz 19. jūlijam un pēc tam kopā ar VI SS korpusa vienībām atkāpās uz Kārsavas apkārtni. Tur to izformēja un pulka karavīrus sadalīja pa 19. divīzijas vienībām.

Pēc minēto robežapsardzības vienību nosūtīšanas uz fronti dzimtenē palika 4., 5., 6. rb. p. un no jauna Rīgā sakomplektētais 2. rb. p. Lai gan šo pulku vadība vēltīja lielas pūles karavīru sagatavošanai gaidāmai kaujas darbībai, apmācība tomēr nebija pabeigta, kad viņus iesaistīja frontes cīņās. Tā, piemēram, 5. rb. pulkā, kuru kā pirmo no šiem 4 pulkiem 16. aprīlī nosūtīja uz fronti, kareivji nebija izšāvuši nevienu šaušanas vingrinājumu, un daudzi automātiskos ieročus nebija pat ne rokā turējuši.

Pēc izkraušanās Zahaču stacijā uz Polockas – Molodečno dzelzceļa 5. rb. p. iesaistīja cīņā pret partizāniem, kuri operēja šini apkārtnē. Maija beigās pulku pārvietoja uz Borkoviču rajonu (15 km Z no Disnas), kur tas kopā ar 3. latv. policijas pulku (pēdējais tur atradās jau kopš februāra) piedalījās partizānu apkarošanā purvainā apvidū R un DR no Disnas. Cīņas ar partizāniem šeit ilga līdz jūnija beigām. Pulks jau gatavojās doties atpakaļ uz dzimteni, kad tas 29. jūnija pēcpusdienā saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozīcijas gar Disnas upes R krastu no Hermanovičiem (*Hermanowicze*, 20 km D no Disnas) līdz Daugavai pie Disnas. Pulks pozīcijas ieņēma naktī no 29. uz 30. jūniju, un jau 30. jūnija vakarā tas bija kaujas saskarē ar padomju armijas kājnieku un tanku vienībām. Smagajās cīņās vāji bruņoto pulku, kas turklāt aizstāvējās ap 20 km platā frontē, uzbrūkošais ienaidnieks 4. jūlijā galīgi izklīdināja. Daļa pulka karavīru mazās grupiņās devās tieši gar Daugavas kreiso krastu uz dzimteni, radot pa ceļam nekārtības un pretojoties apriņķu policijas norādījumiem. Pulka atlikušie karavīri ar pulka štābu salasījās Krāslavā.

Ar augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē 8. jūlija pavēli visus 4 robežapsardzības pulkus iedalīja jaunizveidotajā „Jekelna kaujas grupā”, kurā bez šiem 4 pulkiem ietilpa arī latviešu, igauņu un vācu policijas vienības un kurai bija paredzēts uzdevums ieņemt uztverošu

pozīciju ap 12–20 km aiz vācu II korpusa vienībām, kuras aizstāvējās uz vispārējās līnijas Ignalina (*Ignalina*), Vidžai (*Vidžiai*), ap 60 km D no Daugavpils. Šinī sakarā 5. rb. pulku 9. jūlijā pārvietoja uz Medumu rajonu, 15 km DR no Daugavpils, ar uzdevumu ieņemt pozīciju Zarasajas (*Zarasai*) rajonā. Lai gan 5. rb. pulkā tanī laikā vēl skaitījās 28 virsnieki, pārvaldes virsniekus un ārstus ieskaitot, un 800 instruktoru un kareivju, tas tomēr vairs nebija kaujas darbības spējīgs, jo puse no tā sastāva bija vezumnieki un aizmugures dienesta karavīri, un viss pulka apbruņojums sastāvēja no 10 pašsautenēm, 2 ložmetējiem, 4 granātmetējiem un 4 prettanku lielgabaliem bez municijas. Pulkam bija nepieciešama atpūta un papildinājumi kā cilvēkos, tā apbruņojumā. Tā kā lielinieki turklāt 9. jūlijā bija pārrāvuši II korpusa fronti, radot tajā sajukumu, tad 5. rb. p. saņēma pavēli gājiena kārtībā caur Ilūksti, Daudzevu, Jaunjelgavu pāriet uz Rīgu, kur tas ieradās augusta sākumā.

No paredzētās atpūtas pulkam tomēr nekas neiznāca, jo sakarā ar lielinieku iebrukumu Zemgalē un Jelgavas krišanu to rokās pulku iedalīja SS oberfirera Krukenberga (*Kruckenberg*) kaujas grupā, kura bija saformēta steidzīgā kārtā, lai aizstāvētu Rīgu no rietumiem.

Arī pārējie robežapsardzības pulki vēl nebija pabeiguši formēšanos, kad tos, sakarā ar lielinieku straujo spiešanos no Vitebskas R un ZR virzienos, laikā no 7. līdz 10. jūlijam ārkārtīgi lielā steigā pārvietoja uz fronti dienvidos no Daugavpils. Daudzām vienībām ieročus paspēja izsniegt tikai pēdējā mirklī pirms sēšanās vilcienā, pie kam tie pa lielākai daļai bija dažādu sistēmu, iegūti kā trofejas. Iemesls šādu steigai bija vācu austrumu frontes katastrofālais stāvoklis, kāds bija radies pēc frontes pārrāvuma pie Vitebskas. Protams, tas viss ļoti nelabvēlīgi ietekmēja robežapsardzības vienību karavīru cīņas gribu, kura jau pirms tam nebija teicama. Morāli grāva vācu armijas atkārtotās neveiksmes frontē, robežapsardzības vienību trūcīgā apgāde, kā arī komunistu aģentu un neapzinīgu elementu propaganda.

Sevišķi slikts noskaņojums valdīja 4. rb. p. Karavīri bieži dziedāja vāciešiem naidīgas dziesmas un arī citādi izturējās noraidoši pret cīņu frontē. Daudzi dezertēja, tiklīdz kļuva zināms, ka pulkam jādodas uz fronti. Nelaimīgā kārtā 4. rb. p. rindās bija arī daži virsnieki, kuri apzināti grāva disciplīnu un kareivju morāli. Piemēram, prettanku rotas komandieris iepriekšējā vakarā pirms izbraukšanas uz fronti sapulcināja pakļauto rotu un ieteica karavīriem dezertēt. Tā paša pulka leitnants Prikulis organizēti ar visu pakļauto vienību atstāja pulku 4,5 t smagā mašīnā, kura bija atbraukusi tai pakāļ. Pulka izbraukšanas dienā I bataljona kareivji Tukumā sarīkoja pat īstu traci. Nekārtības izcēlās, kad 15. apm.

un pap. btl. kareivis Bože alkohola skurbumā izdarīja divkāršu slepkavību. Bataljonam 7. jūlijā ievietojoties vilcienā, Bože kādā vagonā pēc kopīgas iedzeršanas strīdā nodūra divus kareivjus. Vainīgo arestēja un nodeva Tukuma dzelzceļa policijai. Pēc pusstundas policijas sardznē ielauzās ap 150–200 iereibušu kareivju, kas pieprasīja Boži izdot linčošanai. Kad policija attiecās ievērot pūļa prasības, policijas ierēdņus atbruņoja un piekāva. Izdemolēja ne vien sardzni, bet pat privātus dzelzceļnieku dzīvokļus. Nekārtības draudēja izvērsties par sacelšanos pret priekšniecību: pūlis atbruņoja un piekāva arī vairākus virsniekus un instruktorus. Beidzot tomēr kārtību izdevās atjaunot, un ešelonš pēc lielas nosebošanās aizbrauca. Daži barveži tomēr bija palikuši Tukumā un vēl nākošās dienās pilsētā rīkoja nekārtības, musinādami arī pārējos pulka karavīrus uz nepaklausību. Daži pat lietoja ieročus. Visur bija redzami pamesti ieroči un citi apgādes priekšmeti. Šo nekārtību dēļ pa visu pulka braukšanas ceļu bija izsludināta trauksme, un karavīrus, vilcienam stacijās stāvot, no vagoniem neizlaida.

Robežapsardzības pulku izkraušanās bija paredzēta Dūkstu (*Dūkštas*) stacijā uz Daugavpils – Viļņas dzelzceļa līnijas, bet tas vairs nebija iespējams, jo jau 9. jūlijā lieliniekiem bija izdevies izlauzties starp Disnas un Drisvjatu (*Drysviaty*) ezeriem un, turpinot uzbrukumu, 10. jūlijā pārķert dzelzceļu starp stacijām Turmanti (*Turmantas*) un Dūksti. Tikai vienam 2. rb. p. ešelonam bija izdevies izkrauties Dūkstu stacijā. Taču nekādu kaujas darbību izkrautās vienības uzsākt nevarēja, jo nebija vairs nekādas sakarīgas vācu frontes šinī rajonā, un tās bija spiestas atiet Zarasajas virzienā, pametot daļu apgādes priekšmetu Dūkstu stacijā. Visi pārējie robežapsardzības pulku ešeloni bija spiesti izkrauties Turmantu vai Grīvas stacijās.

Šī stāvokļa dēļ Jekelna kaujas grupu kā slēgtu vienību kaujā šajā frontes iecirknī nemaz neievadīja. Nebija arī saskaņotības augstākajā vadībā. Obergruppenfirsers Jekelns vēlējās pienākušās vienības sapulcināt Zarasajas apkārtnē, lai tur izveidotu aizstāvēšanās pozīciju, bet II korpusa vadība pienākušos ešelonus tūlīt pārņēma savā rīcībā un, aizpildot daudzus kaujas līnijās radušos robus, tos sadalīja un ievadīja kaujās atsevišķi. Tādā kārtā Jekelna kaujas grupa faktiski beidza pastāvēt pirms kaujas darbības uzsākšanas. Pats obergruppenfirsers Jekelns kaujas grupu atstāja jau 9. jūlijā. Viņa vietā palika štāba priekšnieks plkv. fon Braunsšveigs (*von Braunschweig*). Nekādas operatīvas funkcijas Jekelna kaujas grupas štābs vairs neveica. Tas darbojās vienīgi kā sakaru štābs. 13. jūlijā kaujas grupas štābs devās uz Krustpili, un tā vadību pārņēma obergruppenfirsers fon dem Bahs (*von dem Bach*). 1944. g. 24. jūlijā, saskaņā ar

augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē pavēli, Jekelna kaujas grupa oficiāli izbeidza pastāvēt.

II korpuss robežapsardzības pulkus iesaistīja frontē D un DA no Turmantiem, spraugās starp Smalvu (*Smalvos*), Drisvātu un Riču ezeriem. Kaujas sākumā visas robežapsardzības vienības darbojās vācu 215. divīzijas iecirknī. Vienīgi III/6. rb. p. pēc ierašanās Grīvas stacijā II korpuss pakļāva vācu 81. divīzijai. Tas 13. jūlijā ieņēma aizstāvēšanās pozīciju no Silenes līdz Šlapakiem (20 km DA no Daugavpils). Šeit bataljons pretojās līdz 15. jūlijam, dodamies sekmīgos prettriecienos, lai atsviestu uzbrūkošos lieliniekus. Naktī no 15. uz 16. jūliju bataljonu nomainīja vācu vienības, un tas pārgāja uz Taržeku rajonu 215. divīzijas pakļautībā. Arī 215. divīzija robežapsardzības pulkiem neierādīja atsevišķus kaujas iecirkņus, bet pakļāva vācu pulkiem, kuri tos sadalīja vēl sīkākās vienībās, neievērojot latviešu komandieru iebildumus. Bija pat gadījumi, kad vadus izdalīja pa grupām un piedalīja dažādām vācu vienībām. Visai mainīgā un ļoti nenoteiktā frontes stāvokļa dēļ robežapsardzības vienības bieži pārvietoja no viena kaujas iecirkņa uz citu, kā arī mainīja to pakļautību. Cīņu gaitā latviešu vienības šinī frontes iecirknī bija pakļautas vācu 81., 87., 132., 215. kājnieku un 388. apmācības divīzijai (*F. A. Div. 388*). Šāda latviešu vienību sadalīšana radīja karavīros lielu neapmierinātību, un daudzi patvaļīgi atstāja savas vienības.

Ļoti raksturīgs ir robežapsardzības pulku zaudējumu salīdzinājums ar latviešu policijas pulka zaudējumiem. Laikā no 10. līdz 31. jūlijam zaudēja:

- 2. rb. p. – 11 kritušos, 141 ievainoto un 264 pazudušos,
- 4. rb. p. – 18 kritušos, 117 ievainotos un 469 pazudušos,
- 6. rb. p. – 24 kritušos, 166 ievainotos un 952 pazudušos,

kamēr 2. pol. p., kas cīnījās turpat un līdzīgos apstākļos, tanī pašā laikā zaudēja:

61 kritušo, 407 ievainotos un tikai 38 pazudušos.

Cīņas dienvidos no Daugavpils ieilga līdz jūlija beigām. Ap šo laiku lielinieki jau bija atspieduši vācu fronti ziemeļos no Daugavpils līdz linijai Līvāni, Lubānas ezers, kā arī paspējuši iebrukt Zemgalē. Tādēļ arī II korpussam bija jāatiet. Pēc atiešanas robežapsardzības vienību kādu laiku iesaistīja apvidus nocietināšanas darbos Kokneses rajonā. Uz Leģiona ģenerālinspektora atkārtotiem pieprasījumiem vācu 16. armijas vadība 11. augustā robežapsardzības pulkus izņēma no II korpusa pakļautības un pārveda uz Rīgu iedalīšanai SS obergruppenfirera Krukenberga kaujas grupā.

Tā kā robežapsardzības pulku skaitliskais sastāvs bija stipri sarucis, tad 4. un 6. rb. p. 17. augustā izformēja. 4. rb. p. atlikumu iedalīja 5. rb. p., bet 6. rb. p. – 2. rb. p. Kad pēc lielinieku padzišanas no Tukuma tiešie uzbrukuma draudi Rīgai no rietumiem izbeidzās, 2. rb. p. 15. septembra vakarā steidzamā kārtā automašīnās nogādāja uz Iecavas apkārtni un iesaistīja kaujās frontes pārrāvumā pie Grimas mājām (6 km ZA no Iecavas). Šeit pulks varonīgā komandiera plkv. Jansona vadībā 4 smagas kaujas dienas cīnījās ar uzbrūkošo lielinieku kājnieku un tanku vienībām. Par kaujas smagumu liecina sašautais ienaidnieka tanku skaits: 2 dienās 2. rb. p. karavīri sašāva 13 tankus. Arī pulka zaudējumi bija lieli: krita 4 virsnieki (to vidū 1 bataljona komandieris), kā arī 24 instruktori un kareivji; ievainoti – 8 virsnieki un 161 instruktors un kareivis. Pēc cīņām pulku apmeklēja I korpusa komandieris, kuram pulks bija pakļauts, un izteica pateicību par drosmīgajām cīņām. Arī Leģiona ģenerālinspektors rakstiski pateicās 2. rb. p. karavīriem par kaujās izrādīto brašo stāju.

Septembra beigās pulks ieņēma aizstāvēšanās pozīciju pie Rīgas – Bauskas lielceļa Salmiņu māju apkārtnē.

5. rb. pulku pēc Tukuma atbrīvošanas no lieliniekiem 16. armija izmantoja apvidus nocietināšanas darbos pie Lielvārdes.

Ar SS vadības štāba 1944. g. 28. augusta rīkojumu robežapsardzības pulki bija tieši pakļauti VI SS korpusam.

Oktoobra pirmajā pusē korpusam atkāpjoties no Vidzemes uz Dobeles apkārtni, uz turieni pārvietoja arī abus robežapsardzības pulkus. No abu pulku pārpalikuma VI SS korpusam izveidoja septīto latviešu grenadieru pulku (106. k. p.), ieceļot par tā komandieri plkv. Jansonu. Plkv. Jansonam krītot varoņa nāvē, pulka vadību uzticēja majoram Stīpniekam.

1. 1930. gada sākumā...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...
 26. ...
 27. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 31. ...
 32. ...
 33. ...
 34. ...
 35. ...
 36. ...
 37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...
 41. ...
 42. ...
 43. ...
 44. ...
 45. ...
 46. ...
 47. ...
 48. ...
 49. ...
 50. ...
 51. ...
 52. ...
 53. ...
 54. ...
 55. ...
 56. ...
 57. ...
 58. ...
 59. ...
 60. ...
 61. ...
 62. ...
 63. ...
 64. ...
 65. ...
 66. ...
 67. ...
 68. ...
 69. ...
 70. ...
 71. ...
 72. ...
 73. ...
 74. ...
 75. ...
 76. ...
 77. ...
 78. ...
 79. ...
 80. ...
 81. ...
 82. ...
 83. ...
 84. ...
 85. ...
 86. ...
 87. ...
 88. ...
 89. ...
 90. ...
 91. ...
 92. ...
 93. ...
 94. ...
 95. ...
 96. ...
 97. ...
 98. ...
 99. ...
 100. ...

1930. gada sākumā...

1930. gada sākuma...

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...
 26. ...
 27. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 31. ...
 32. ...
 33. ...
 34. ...
 35. ...
 36. ...
 37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...
 41. ...
 42. ...
 43. ...
 44. ...
 45. ...
 46. ...
 47. ...
 48. ...
 49. ...
 50. ...
 51. ...
 52. ...
 53. ...
 54. ...
 55. ...
 56. ...
 57. ...
 58. ...
 59. ...
 60. ...
 61. ...
 62. ...
 63. ...
 64. ...
 65. ...
 66. ...
 67. ...
 68. ...
 69. ...
 70. ...
 71. ...
 72. ...
 73. ...
 74. ...
 75. ...
 76. ...
 77. ...
 78. ...
 79. ...
 80. ...
 81. ...
 82. ...
 83. ...
 84. ...
 85. ...
 86. ...
 87. ...
 88. ...
 89. ...
 90. ...
 91. ...
 92. ...
 93. ...
 94. ...
 95. ...
 96. ...
 97. ...
 98. ...
 99. ...
 100. ...

VĀCU GAISA SPĒKU VADĪBAI PAKĻAUTĀS LATVIEŠU VIENĪBAS

Aviācijas leģions „Latvija“

Dažu bijušo latviešu lidotāju ierosināta, vācu gaisa spēku vadība 1943. g. septembrī nolēma formēt arī latviešu aviācijas vienības. Latviešu lidotāju apmācību un vienību formēšanu vācu vadība bija paredzējusi lielinieku 1940./41. g. izbūvētā lidlaukā pie Grobiņas²⁸ – lidotāju apmācības skolā „*Flugzeugführerschule A/B Libau-Grobin*“. Šajā skolā bez latviešu lidotājiem apmācīja arī igauņu lidotājus²⁹ 1944. g. 1. janvārī skolu pārdēvēja par Papildu nakts kaujas grupu Austrumzemē (*Ergänzungs-Nachtschlachtgruppe Ostland*), saīsināti „ENO“. ENO komandieris bija vācu gaisa spēku majors Endress. Arī pārējais ENO administratīvais, saimnieciskais un tehnisko darbinieku vadības personāls bija vācu. Pie ENO vadības bija paredzēti 1 latviešu un 1 igauņu sakaru virsnieks. Latviešu sakaru virsnieks bija aviācijas pltn. Rucels.

ENO uzdevumos ietilpa:

- sagatavot lidojošo sastāvu un citus aviācijas speciālistus latviešu un igauņu aviācijas vienībām;
- saformēt kaujas vienības no sagatavotā lidojošā personāla;
- apgādāt un papildināt saformētās vienības ar cilvēkiem un materiālo daļu.

²⁸ Šis lidlauks atradās Liepājas ezera ZA galā starp Liepājas ezeru un Alandas dzelzceļa staciju Grobiņas pagasta robežās uz bij. Batmuižas zemes.

²⁹ Jau 1941. g. igauņiem bija 1 aviācijas eskadriļa, t. s. „*Sonderstaffel Buschmann*“ ar 6 kā kara laupījumu iegūtām lidmašīnām. Šī eskadriļa sākumā bija pakļauta SS un policijas vadībai Igaunijā līdzīgi pārējām igauņu policijas vienībām. Šī pasākuma ierosinātais bija igauņis Gerhards Bušmans (*Buschmann*). 1942. g. eskadriļu pārņēma vācu 1. gaisa flotes vadība, un to apbruņoja ar vieglām vācu jūras izlūku lidmašīnām (*Leichte deutsche See-Aufklärer*), un tās uzdevums bija uzraudzīt ienaidnieka zemūdenes, kā arī norādīt ceļu vācu zemūdeņu iznīcinātājiem (*U-Bootzerstörer*). Tallinā iekārtoja arī igauņu lidskolu. 1943. g. rudenī šo lidskolu ar visu personālu un iekārtu pārvietoja uz Grobiņas lidlauku.

Šis Latviešu aviācijas leģions komplektējās no bij. Latvijas armijas aviācijas karavīriem, aizsargu aviācijas un Latvijas aerokluba bij. lidotājiem un aviācijas speciālistiem. 1944. g. sākumā, pietrūkstot lidotājiem un aviācijas speciālistiem, Aviācijas leģionā uzņēma arī tehnikuma pēdējo klašu audzēkņus.

Pati komplektēšana ietilpa latviešu sakaru virsnieka pltn. Rucela kompetencē, un viņš to arī faktiski pārzināja.

Komplektēšana notika pakāpeniski,

- pieprasot katrreizējām vajadzībām attiecīgi piemērotus kontingentus no Latviešu leģiona ģenerālinspekcijas papildinājumu pārvaldes;
- pārskaitot no Leģiona, kārtības dienesta, robežsargu un citām vienībām bij. lidotājus un aviācijas speciālistus, un
- pieņemot brīvprātīgos.

Pavisam Aviācijas leģions savā pastāvēšanas laikā saņēma pāri par 1000 vīru.

Pirms uzņemšanas Aviācijas leģionā visiem bija paredzēta īpaša veselības pārbaude, pie kam bij. lidotājiem tā bija ļoti pamatīga un stingra. Veselības pārbaude lidotājiem notika Pleskavā, bet izņēmuma gadījumos arī Rīgā.

Lidspēju atjaunošanai bij. lidotājus ieskaitīja šādās apmācības grupās:

- a) bij. kara lidotāji;
- b) aizsargu aviācijas lidotāji;
- c) aerokluba lidotāji;
- d) bij. lidskolnieki;
- e) bij. burlidotāji.

Lidapmācības kurss sākās 1943. g. oktobrī, un to vispirms veica bij. kara lidotāji, pie kam apmācītāji bija vācieši. Vēlāk par apmācītājiem piesaistīja 10 latviešus; bez viņiem bija 2 vācieši – lidapmācību pārbaudītāji. Apmācībā ietilpa 8 posmi, un, pēc 2. eskadriņas komandiera kapt. Graudiņa novērtējuma, tā bija organizēta šādi:

- 1) *pirmapmācība* – labi;
- 2) *treniņa lidojumi* – pietiekami;
- 3) *grupu lidojumi* – vecajiem lidotājiem – pietiekami, pārējiem – par maz;

- 4) *figūrlidojumi* – vecajiem – pietiekami, pārējiem – par maz;
- 5) *instrumentu lidojumi* – nostādīti labi, bet nebija pietiekami treniņa, lai sekmīgi veiktu kaujas lidojumus;
- 6) *orientēšanās lidojumi* – vecajiem – pietiekami, pārējiem – par maz;
- 7) *nakts lidojumi* – vecajiem lidotājiem – pietiekami, pārējiem daudz par maz;
- 8) *kaujas apmācības lidojumi* – nepietiekami. Uzdevumiem, kādus vēlāk nācās veikt, nekādas apmācības faktiski nebija. Provizoriskā skolas apmācība neko nedeļa.

Apmācībām lietoja šādas lidmašīnas:

- apmācības lidmašīnu „Bücker 131“;
- treniņa un kaujas lidmašīnas „Arado 66“ un „Gotha 45“.

Lidotāju apmācības kursu skolā beidza:

- apm. 30 bij. kara lidotāju;
- apm. 50 aizsargu aviācijas lidotāju un kara aviācijas lidskolnieku;
- apm. 25 aerokluba lidskolnieki un buru lidotāji.

Lidapmācības laikā Grobiņas lidlaukā nositās 3 lidotāji:

- ltn. Jānis Stukāns – 1944. g. jūnijā vājās instrumentu lidapmācības dēļ;
- kar. Martini un kar. Degimuss – 1944. g. augustā, nelaiemes gadījumā saduroties gaisā 2 lidmašīnām.

Mehāniķu un citu speciālistu apmācība bija nostādīta šādi:

- a) *mehāniķu* – nepietiekami; apmācība bija minimāla un pietika vienīgi lidmašīnu apkalpošanai. Ja Aviācijas leģionā nebūtu bij. aviācijas pulku mehāniķu, lidotāju zaudējumi eskadriņās būtu bijuši daudz lielāki;
- b) *elektriķu* – apmierinoši;

- c) *bumbu speciālistu* – apmierinoši;
- d) *ložmetējnieku* – apmierinoši.
(pretaviācijas)

Novietojums Grobiņas lidlaukā, apgāde un uzturs bija visumā labs.

Attieksmes ar vāciešiem bija korektas; ar igauņiem – ļoti draudzīgas un sirsnīgas.

1944. g. martā lidapmācību beidza apm. 30 karavīru, un līdz ar to saformēja pirmo latviešu kaujas aviācijas vienību – 1. latv. nakts kaujas eskadriju (*Nachtschlachtstaffel 1*), ieceļot par tās komandieri kapt. Salmiņu.

Eskadriļas sastāvā ietilpa:

- 9 virsnieki un 10 instruktori lidotāji;
- apm. 70 instruktori un kareivji – zemes personāls;
- 1 vācu sakaru virsnieks un 5 vācu instruktori un kareivji – saimniecības lietu kārtotāji;
- 18 lidmašīnas „Arado 66”³⁰.

1944. g. 22. martā eskadriļa izlidoja uz fronti un novietojās lauku lidlaukā, t. s. Salas aerodromā pie st. Vecumi (Gulbenes – Jaunlatgales dzelzceļš apm. 14 km ZA no Viļakas), kur to pakļāva kādai vācu aviācijas grupai un to tūdaļ iesaistīja kaujas uzdevumu veikšanā. Zemes ešelons aizbrauca 29. martā.

Kaujas uzdevumos ietilpa naktīs bumbot ienaidnieka zemes spēka koncentrācijas, štābus, apgādes kolonnas, noliktavas u. tml. mērķus frontes tuvākā aizmugurē. Kaujas uzdevumu veikšanai lidmašīnas lidoja atsevišķi; tajās atradās vienīgi lidotājs, kurš pats vadīja lidmašīnu, orientējās, meklēja mērķus, tos izvēlējās un izdarīja bumbošanu. Kaujas lidojumos, atkarībā no lidlauka stāvokļa, lidotājs varēja paņemt 2–3 70 kg smagas šķēpuļi vai degbumbas; parastais bumbošanas augstums – ap 1000 m. Piespiedu nolaišanās gadījumam lidotājam līdzī bija pistole un mašīnpistole. Mērķu meklēšanas un bumbošanas rajoni sniedzās līdz 50 km aiz ienaidnieka frontes līnijas. Frontes attālums no lidlauka tanī laikā bija apm. 150 km, kas arī noteica atsevišķu kaujas lidojumu ilgumu. Parasti izmantoja lidmašīnas maksimālo lidojuma ilgumu, kas sniedzās

³⁰ Lidmašīna „Arado 66” – divplāksņu divvietnis bez apbruņojuma (šaujamiem ieročiem), 1930. g. konstrukcijas, treniņa lidojumiem. Tehniskie dati: derīgā celtspeja – ap 200 kg., praktiskais ātrums – 160 km/st., kāpšanas ātrums uz 3000 m – 30 minūtes, lidojuma praktiskais ilgums – 2 stundas.

līdz 2 stundām. Kaujas lidojumus izdarīja gandrīz visos meteoroloģiskos apstākļos, izņemot miglu, kad redzamība bija zem 2 km, un ļoti stiprā vējā. Sakarā ar to ļoti bieži nācās lidot instrumentu lidojumus, un, tā kā šādi lidojumi bija apmācības vājākais punkts, tad arī neizpalika apmaldīšanās, piespiedu nolaišanās un materiālās daļas zaudējumi. Tikai pateicoties tam, ka eskadriļas sastāvā bija veci, piedzīvojuši aviācijas pulka lidotāji, lidotāju sastāva zaudējumi bija niecīgi.

1944. g. jūnijā lidapmācību beidza nākošais izlaidums – apm. 20 karavīru, no kuriem saformēja 2. nakts kaujas eskadriļu (*Nachtschlachtstaffel 2*) šādā sastāvā:

- komandieris – kapt. Graudiņš;
- lidojošais sastāvs – 4 virsnieki, 13 instruktori un kareivji;
- zemes personāls – 65 instruktori un kareivji;
- vācu personāls – 1 sakaru virsnieks un 3 kareivji;
- lidmašīnas – 19 „Arado 66“.

Līdz ar 2. eskadriļas saformēšanu izveidoja latviešu aviācijas grupu ar nosaukumu „Naktskaujas grupa 12“ (*Nachtschlachtgruppe 12*), saīsināti „NSG 12“, un par tās pagaidu komandieri iecēla 2. eskadriļas vācu sakaru virsnieku kapt. Rademaheru (*Rademacher*). Grupas štābs sastāvēja no 1 vācu saimniecības virsnieka (*Zahlmeister*) un 12 latviešu un vācu instruktoriem un kareivjiem.

1944. g. 26. jūnijā arī 2. eskadriļa izlidoja uz fronti un novietojās Salas lidlaukā pie st. Vecumi, kur jau darbojās 1. eskadriļa, un jau tanī pašā naktī izdarīja pirmos kaujas lidojumus ienaidnieka frontes tuvākā aizmugurē, veicot līdzīgus uzdevumus, kādi bija 1. eskadriļai.

Kad 1944. g. jūlija vidū vācu Ziemeļu fronte zem lielinieku spiediena atgāja uz rietumiem, arī latviešu aviācijas grupu pārvietoja uz Gulbenes lidlauku, no kurienes to 29. jūlijā pārcēla uz Rīgas–Skultes, t. s. Kalnciema lidlauku (Latvijas civilās aviācijas bij. lidlauks Rīgas – Kalnciema šosejas Z malā pie Skultes mājām). No šī lidlauka abas eskadriļas ar 30. jūliju uzsāka kaujas lidojumus pret lielinieku spēkiem, kas lauzās Šauļu – Jelgavas – Tukuma virzienā. Jau nākošajās naktīs norisinājās latviešu aviācijas grupas visintensīvākā un sekmīgākā darbība visā tās pastāvēšanas laikā. Tā, piem., naktī no 31. jūlija uz 1. augustu no abām eskadriļām kaujas uzdevumus veica 35 lidmašīnas, izdarot ap 300 lido-

jumus un nometot vairāk nekā 50 t bumbu kravu pa lielinieku tankiem un kājnieku koncentrācijām Jelgavas D nomalē. Attālums no Rīgas-Skultes lidlauka līdz darbības rajonam bija tikai 40 km, un, lai lidmašīnas, kas šeit darbojās lielā skaitā un šaurā telpā, nesadurtos gaisā, tās lidoja ar iedegtām bortugunīm. Lidojumi noritēja ap 800–1000 m augstumā, t. i., ārpus kājnieku vieglo ieroču uguns sniedzamības. Tani laikā lieliniekiem zenītieroču šīni rajonā vēl nebija.

Par sekmīgu darbību latviešu aviācijas grupa saņēma frontes vadības, kā arī atsevišķu kaujas iecirkņu komandieru atzinības rakstus.

Laikā no jūlija vidus līdz septembra sākumam grupas kaujas darbība vispār bija ārkārtīgi intensīva sakarā ar vācu Ziemeļu frontes grūto stāvokli. Kaujas lidojumus eskadriļas veica gandrīz visos meteoapstākļos. Tā, piem., 23. jūlijā lija spēcīgs, smalks lietus un lielākā tiesa lidojumu bija jāveic pēc instrumentiem, pie kam attālums līdz mērķu rajoniem bija apm. 150 km. Izlidoja 16 mašīnas, no kurām atgriezās tikai 9. Vēlāk atradās vēl 4 lidmašīnas, bet 3 pazuda bez vēsts. Visas pazudušās mašīnas bija no 2. eskadriļas, un to vadītāji bija jaunākās pakāpes lidotāji. Naktī no 12. uz 13. augustu plosījās pērkona negaiss ar vēja ātrumu līdz 90 km/st. Izlidoja 13 mašīnas, no kurām 1 lidotājs no 1. eskadriļas nositās, bet 1 lidotājs no 2. eskadriļas pazuda bez vēsts.

Šīni intensīvās darbības periodā eskadriļas izlidoja arī no papildu lidlaukiem pie Idricas, Blomes muižas (Smiltenes tuvumā), Cēsīm un Salaspils. Parasti eskadriļas uz šiem papildu lidlaukiem pārsvieda tikai uz dažām naktīm, izņemot Salaspili. No Salaspils lidlauka 1. eskadriļa darbojās sākot ar augusta vidu līdz septembra sākumam, kad to pārvietoja uz Tukuma lidlauku.

Eskadriļu kaujas darbības rajoni tani laikā aptvēra gandrīz visu Baltijas telpu: Jelgavu, Dobeli, Auci, Jānišķus, Šauļus, Bausku, Biržus, Taurkalni, Krustpili, Ērgļus, Madonu, Alūksni, Pleskavu, Pečorus, Smilteni, Valku, Valmieru, Cēsis, Siguldu un Baldoni.

1944. g. maija beigās igauņu lidotājus pārvietoja uz Pērnavu Igaunijā, un jūnijā ENO pārdēvēja par „Papildu nakts kaujas grupu Latvija“ (*Ergänzungs Nachtschlachtgruppe Lettland*).

1944. g. jūlijā Grobiņas lidlaukā sakomplektēja arī 3. latviešu eskadriļu, un par tās komandieri iecēla kapt. Greizi. Eskadriļai pietrūka apbruņojumā paredzētā lidmašīnu skaita, un, tā kā lidmašīnu trūka arī 1. un 2. eskadriļai, tad 3. eskadriļas lidojošo sastāvu ar 8 lidmašīnām jūlija

beigās pārsūtīja uz Rīgas–Skultes lidlauku un sadalīja starp abām minētajām kaujas darbībā iesaistītajām eskadriļām. Līdz ar to abu eskadriļu lidmašīnu skaits pieauga līdz 21 mašīnai katrā. Vēlāk uz Rīgas–Skultes lidlauku pa jūras ceļu pārvietoja arī 3. eskadriļas zemes personālu kā papildinājumu NSG 12. Vācu vadība gan solīja apbruņot latviešu aviācijas grupu ar „STKS“ (*Sturzkampf*), t. s. „Stukas“ lidmašīnām, bet sakarā ar Vācijas vispārējo sliktu apgādes stāvokli no tā nekas neiznāca.

Augusta pirmajā pusē pltn. Rucela sarunu rezultātā ar vācu 1. gaisa flotes vadību, tā pavēlēja no latviešu aviācijas vienībām izveidot Aviācijas leģionu „Latvija“ (*Luftwaffen Legion Lettland*) un ar 17. augusta rīkojumu par tā komandieri iecēla pltn. Rucelu. (Skat. pielikumu Nr. 12.)

Aviācijas leģiona „Latvija“ sastāvā ietilpa:

- Lidotāju skola Liepājā/Grobiņā, kas reizē bija arī visu latviešu gaisa spēku vienību bāze (*ENG-Lettland*);
- NSG 12 – 3 eskadriļas;
- 1 vēl formējama iznīcinātāju eskadriļa;
- 1 zenitartilērijas divīzijs.

1944. g. 22. augustā Aviācijas leģionā iesauca aviācijas pltn. Bulmani, paredzot viņu NSG 12 komandiera amatam. Viņu pēc lidspēju atjaunošanas Cēsu lidlaukā 18. septembrī oficiāli iecēla par NSG 12 komandieri.

Līdz ar Aviācijas leģiona nodibināšanu visu NSG 12 sastāvā ietilpstošo vācu personālu atkomandēja, izņemot 1. eskadriļas vācu sakaru virsnieku vlt. Bindhaku, kurš arī turpmāk palika pie grupas kā vācu sakaru virsnieks. Bez viņa palika vēl viens vācu saimniecības virsnieks (*Zahlmeister*) ar 3 kareivjiem.

18. septembrī Aviācijas leģiona rīcībā ieradās arī maj. Tomass, kurš bija paredzēts Liepājas bāzes komandiera amatam, bet sakarā ar latviešu aviācijas vienību paredzēto pārvietošanu uz Vāciju un izformēšanu maj. Tomass pie bāzes faktiskās pārņemšanas vairs netika.

(Vācu gaisa spēkos iekļauto latviešu vienību padotības shēmu skat. pielikumā Nr. 13.)

1944. g. septembra sākumā sakarā ar lielu degvielu trūkumu vācu armijā lidojumu skaitu latviešu aviācijas grupai stipri ierobežoja, norādot kaujas uzdevumiem dziļu mērķu rajonus. Līdz ar to grupas kaujas darbība kļuva daudz nesekmīgāka.

8. oktobra pēcpusdienā, kad lielinieki bija jau ķekavā un to iznīcinātāji pārlidoja mūsu lidlaukus kā savējos, abas eskadriļas – 1. eskadriļa

no Tukuma un 2. eskadrija no Rīgas–Skultes lidlauka – bez zaudējumiem pārlidoja uz Grobiņas lidlauku, no kurienes tās 9. oktobra rītā pārlidoja uz Liepājas ziemeļu (*Libau-Nord*) lidlauku, lai vēl tās pašas dienas pēcpusdienā pārlidotu uz Kēnigsbergu, uz *Königsberg-Seerappen* lidlauku. Grupa 10. oktobrī izlidoja uz Sorocki lidlauku pie Brombergas, lai tur nodotu lidmašīnas. Pēc lidmašīnu nodošanas grupas lidojošo sastāvu pārvietoja uz Hoenzalcu (*Hohensalz*), apm. 35 km DR no Tornas pilsētas.

1. eskadrijas zemes ešelons ar autotransportu pārvietojās no Tukuma uz Liepāju, no kurienes tas 11. oktobrī pa zemes ceļu devās tālāk uz Vāciju. Pie Klaipešas autokolonna iekļuva lielinieku tanku ugunī un zaudēja 2 automašīnas; laimīgā kārtā cilvēku zaudējumu nebija. Pāri Kuršu kāpām zemes ešelons devās uz Hoenzalcu, kur ieradās 20. oktobrī.

Arī 2. eskadrijas zemes ešelons ar autotransportu pārvietojās uz Liepāju caur Tukumu un Kuldīgu. Rīgas–Skultes lidlauku tas atstāja 8. oktobrī. No Liepājas ešelonu 28. oktobrī ar kuģi pārvietoja uz Vāciju, kur tas 1. novembrī izkrāvās Štetinē.

Uz Štetīni pārvietoja arī lidotāju skolu. Tās lidojošais sastāvs izlidoja no Grobiņas 27. septembrī, bet pārējais skolas sastāvs un ENO vadība izbrauca uz Štetīni pēc dažām dienām ar kuģi. Štetinē ieradusās latviešu aviācijas vienības novietoja Altdammas (*Altdamm*) lidlaukā.

Ar ierašanos Vācijā izbeidzās Latviešu aviācijas leģiona kaujas gaitas un tā faktiskā pastāvēšana kā slēgtai vienībai. Sākās Aviācijas leģiona izformēšanas posms, kas latviešu aviācijas karavīriem sagādāja daudz sarūgtinājumu un kura rezultātā ap 800 vīru krita lielinieku gūstā.

Savā īsajā kaujas darbības laikā latviešu lidotāji bija parādījuši lielu pašaieliedzību un izcēlušies ar teicamu darbību. No 1944. g. marta beigām līdz 1944. g. oktobra sākumam 1. eskadrijas lidotāji bija veikuši ap 3500 kaujas lidojumu, bet 2. eskadrijas lidotāji no 1944. g. jūnija beigām līdz tā paša gada oktobra sākumam – 2658 kaujas lidojumus. Veicot kaujas uzdevumus, grupa zaudēja:

- 1. eskadrija – vlt. Kārkliņu, kurš nositās 1944. g. 12. augustā ļoti stiprā pērkona negaisā pie Smiltenes; viņš apglabāts Rīgā, Brāļu kapos;
- ltn. Daigu, kurš 1944. g. septembrī neatgriezās no lidojuma Alūksnes rajonā. Domājams, ka ltn. Daiga izdarīja piespiedu nolaišanos un krita par upuri partizāniem. Vācu kājnieki atrada ltn. Daigas lidmašīnu izdemolētu, bet viņu pašu nošautu un apraktu. Ltn. Daiga apglabāts Alūksnes rajonā;

- kapr. Jaci, kurš 1944. g. septembrī neatgriezās no lidojuma Šauļu rajonā;
- 2. eskadriļa – serž. Gaili, kapr. Janševicu un dkar. Kiršteinu. Visi trīs neatgriezās no kaujas lidojumiem 23. jūlijā Ostrovas rajonā. Tajā nakti nolaisties ārpus lidlauka bija spiesti vēl 4 lidotāji. Visi 4 nolaidās savā frontes aizmugurē.

Apm. 80% grupas lidojošā sastāva bija apbalvoti ar vācu Dzelzkrusta II un I šķiru. Vācu 1. gaisa spēku divīzijas (*1. Luftwaffen Division*) komandieris ģen-maj. Falkenšteins, kuram latviešu aviācijas grupa bija pakļauta, vairākkārt uzsvēra, ka latviešu aviācijas grupa NSG 12 ir labākā šāda veida vienība divīzijā.

Pēc visu Latviešu aviācijas leģiona karavīru ierašanās Altdammās lidlaukā (29. oktobrī Altdammā no Hoenzalcas ieradās arī NSG 12 lidojošais sastāvs un 1. eskadrijas zemes personāls) sākās Aviācijas leģiona izformēšana, ko vadīja ENO komandieris maj. Endress. Izformēšana nenoritēja bez asumiem, jo cilvēku sadalīšanu vācu vadība veica pēc sava ieskata, nesazinoties ar Latviešu leģiona ģenerālinspektoru, un bez latviešu līdzdalības.

Ap 30 virsnieku un 800 instruktoru un kareivju nosūtīja uz Dāniju un novietoja Nimindegabas (*Nymindegab*) ciemā, Ziemeļjūras krastā, apm. 60 km no Esbjergas (*Esbjerg*) pilsētas. 10 virsniekus nosūtīja tieši uz latviešu būvpulkkiem un nelielu daļu virsnieku SS vadības štāba rīcībā. Pēdējais atsūtītos virsniekus iedalīja vai nu būvpulkos, vai arī 15. un 19. divīzijā.

No aviācijas mehāniķiem saformēja 10 mehāniķu grupas – katru 8 vecāko mehāniķu sastāvā, un nosūtīja uz dažādām vācu aviācijas fabrikām un lidlaukiem, kur tās nodarbināja vācu bumbvežu iznīcināšanā, motoru nomontēšanā u. tml. darbos. Šīs grupas palika savās darba vietās līdz kara beigām.

Ap 100 karavīru palika Štetīnē galīgai vienības likvidācijai un formalitāšu nokārtošanai, pēc kam tās nosūtīja uz Kēnigsbergu 11. smagā zenitartilērijas papildu divīziona (*Schw. Flack Ers. Abt. 11*) rīcībā.

Nimindegabas ciemā atradās labas un plašas kazarmas, kurās bez neliela vācu garnizona mitinājās arī izformēto igauņu aviācijas vienību virsnieki; igauņu karavīru lielākā daļa bija izvietota Esbjergas pilsētā. Ciema

garnizona priekšnieks bija vācu izpletņu lēcēju pltn. Fikss (*Fix*), kurš 1919. g. bija sastāvējis Bermonta armijā un kuram pēc paša nostāstiem nebija labas atmiņas par Latviju. Viņš bija ļoti neiecietīgs pret latviešiem un igauņiem, un jau no viņu pirmām ierašanās dienām Dānijā to attieksmes ar pltn. Fiksu bija ļoti saspīlētas.

Latviešu karavīriem pltn. Fikss paziņoja, ka viņam uzdots formēt Baltiešu leģionu izpletņu lēcēju armijai (*Baltische Legion der Fallschirm Armee*) un ka latviešiem šeit būs jānodarbojas ar kājnieku apmācību, bet, tā kā pienākušiem latviešu virsniekiem „nav piemērotu bikšu“, tad līdz to saņemšanai virsniekiem mācībās nav jāpiedalās. Pēc dažām dienām pltn. Fikss, pārrunājot, ko iesākt ar latviešu virsniekiem, izteicās, ka viņš nevarot nozīmēt latviešu un igauņu virsniekus par vadu un rotu komandieriem. Uz maj. Tomasa aizrādījumu, ka starp latviešu virsniekiem ir arī tādi, kuri jau frontē komandējuši rotu un bataljonu, pltn. Fikss reaģēja visai neapvaldīti. Katra šāda veida pārruna beidzās ar lieliem asumiem. Tā, piemēram, bija pienākusi paaugstināšanas pavēle kādam igauņu kadetam par virsnieku. Pltn. Fikss šo pavēli visu virsnieku klātbūtnē nokritizēja, sacīdams: „Ja es paaugstināšu igauņu oberjunkuru par leitnantu, tad mani virsšeržanti (domāti vācieši) jāpaaugstina par kapteiņiem.“ Uz latviešu virsnieku pieprasījumu pārsūtīt viņus Latviešu leģiona ģenerālinspektora rīcībā pltn. Fikss aizbildinājās, ka atsūtītie karavīri skaitās vācu gaisa spēku (*Luftwaffe*) rīcībā, un ka viņam tāds Latviešu leģions neesot zināms.

Kājnieku apmācības vācu instruktoru vadībā bija primitīvas. Sākumā mācībās piedalījās arī 4 latviešu virsnieki, bet vēlāk pltn. Fikss noliedza arī šiem virsniekiem mācībās piedalīties. Noliegums attiecās arī uz latviešu virsnieku vietniekiem un virsšeržantiem.

Novembra vidū latviešu virsniekus, virsnieku vietniekus un virsšeržantus nosūtīja uz kursiem Esbjergā sagatavošanai par kājniekiem. Kursu priekšnieks bija kāds vācu virsšeržants. Šajos „kursos“ atsūtītos latviešus apmācīja tēmēšanā ar šauteni un iepazīstināja ar 1915. g. patšauteni. „Kursi“ ilga līdz decembra sākumam, un, kā vēlāk izrādījās, tikai divi virsnieki tos bija beiguši un atzīti par derīgiem vadu komandieru amatam.

Pēc kursantu atgriešanās no šīm apmācībām pltn. Fikss virsnieku sanāksmē ierosināja jautājumu par latviešu un igauņu iesaistīšanu cīņās Rietumu frontē. Latviešu un igauņu virsnieki šo priekšlikumu ļoti noteikti noraidīja, paziņojot, ka ne virsnieki, ne instruktori un kareivji nekādā gadījumā Rietumu frontē necinīsies, un atkārtoti pieprasīja visus bij.

latviešu un igauņu aviācijas vienību karavīrus nosūtīt Latviešu resp. Igauņu leģiona rīcībā.

1944. g. decembrī visus Dānijā novietotos Aviācijas leģiona karavīrus – 21 virsnieku un 830 instruktorus un kareivjus – nosūtīja uz Kēnigsbergu vācu 11. smg. zenītart. papildu divizona rīcībā sagatavošanai par zenītartilēristiem. Kēnigsbergā šie karavīri ieradās 1944. g. 6. decembrī un atrada jau priekšā no Štetīnes atsūtītos 4 virsniekus un 140 instruktorus un kareivjus, kuri bija atstāti Štetīnē Aviācijas leģiona lietu galīgai nokārtošanai. Tūlīt pēc ierašanās sākās apmācības, pie kam virsniekus apmācīja atsevišķi no instruktoriem un kareivjiem. Virsniekiem bija teikts, ka pēc nobeigtas apmācības formēs latviešu zenītaterijas, kuru štos paredzētas 2 virsnieku vietas latviešiem. Apm. 60 instruktorus un kareivjus nosūtīja uz Šēngau (*Schöngau*) speciālai 8,8 cm zenītlielgabalu mērīšanas instrumentu apkalpes apmācībai.

Kad lielnieki 1945. g. janvāra pirmajā pusē pēc ievadītās lielofensīvas Vislas upes izliekumā strauji tuvojās Kēnigsbergai, apmācības 22. janvārī pārtrauca un visus latviešu instruktorus un kareivjus bez virsniekiem sadalīja pa vācu zenītaterijām. Daļu no šiem karavīriem nosūtīja uz Marienburgu – 90 vīrus, Elbingu – 150 vīrus, Graudencu – 90 vīrus. Zenītartilērijas divizona komandieris maj. Kirhs (*Kirch*) gan solīja parūpēties, lai baterijām, kurās bija iedalīti latviešu kareivji, dod arī latviešu virsniekus. Augstākā vadība šo maj. Kirha ierosinājumu tomēr noraidīja un pavēlēja virsniekus pārsūtīt uz Štetīni turpmākai zenītartilērijas apmācībai. 23. janvārī ap 20 latviešu aviācijas virsniekus pltn. Rucela vadībā uzsēdināja uz kuģa „*Der Deutsche*” pārvešanai uz Štetīni, bet jau tani pašā naktī šos virsniekus no kuģa atkal uzsēdināja vācu armijas (*Wehrmacht*) patruļa, pamatojoties uz rīkojumu, ka nevienam karavīram nav atļauts bez Kēnigsbergas kaujas komandanta atļaujas atstāt pilsētu. Pēc atgriešanās zenītartilērijas divizionā latviešu virsniekus nosūtīja Kēnigsbergas SS un policijas vadītāja rīcībā iesaistīšanai Kēnigsbergas aizstāvēšanā. Pret virsnieku šādu iesaisti, šķirti no latviešu kareivjiem, iebildumus cēla pltn. Rucels. SS un policijas vadītājs, nezinādams, ko ar šiem virsniekiem iesākt, nosūtīja tos Kēnigsbergas kaujas komandanta rīcībā. Tas latviešu virsniekus savukārt nosūtīja Austrumprūsijas gaisa spēku pavēlnieka rīcībā. Šinī amatā bija iecelts bij. 1. gaisa flotes štāba priekšnieks aviācijas ģen-maj. Ībe (*Uebe*), kurš latviešu lidotājus pazina no sadarbības Latvijā. Pēc sazināšanās ar ģenerāli, kurš pārzināja ārzem-

nieku personālu vācu gaisa spēku virspavēlniecības štābā (*General für das ausländische Personal der Luftwaffe beim OKL*), ģen-maj. Ībe izsniedza virsniekiem un dažiem virsnieku vietniekiem komandējuma apliecības ierasties Dancigā Latviešu leģiona ģenerālinspektora rīcībā. Kēnigsbergā palika tikai vltņ. Grāve kā latviešu sakaru virsnieks pie vācu 18. zenītartilērijas divīzijas. Tā kā regulāras satiksmes ar Dancigu tai laikā vairs nebija, virsnieki bija spiesti doties uz Dancigu kājām. Viņiem ierodoties Dancigā, Leģiona ģenerālinspekcijas štāba tur vairs nebija. No Dancigas virsnieki devās uz Latviešu leģiona pulcēšanās vietu Neibrandenburgu, kur tie ieradās 1945. g. februāra sākumā. Bez minētiem virsniekiem Neibrandenburgas pulcēšanās vietā ieradās vēl 60 karavīru no bij. Aviācijas leģiona, kas no Kēnigsbergas bija aizkomandēti speciālosursos Šēngauā, un vēl daži desmiti karavīru no Kēnigsbergas un citām vietām, pavisam ap 100 bij. aviācijas vienību karavīru. Austrumu frontei tuvojoties Neibrandenburgai, pulcēšanās vietas karavīrus pārvietoja uz Dāniju, kur tie nokļuva angļu gūstā.

Kēnigsbergas rajonā palikušie aviācijas karavīri – apm. 800 instruktoru un kareivju ar sakaru virsnieku vltņ. Grāvi priekšgalā – nokļuva lielnieku gūstā.

Bez minētām nakts kaujas aviācijas vienībām vācieši bija paredzējuši saformēt arī vienu latviešu iznīcinātāju eskadriļu. Šim nolūkam 1944. g. aprīlī uz iznīcinātāju skolu Vācijā nosūtīja gados jaunākos 3 virsniekus un 3 instruktorus no bij. Latvijas armijas lidotājiem, un 1944. g. jūlijā vēl 10 instruktorus un kareivjus. Pirmie nosūtītie 6 lidotāji beidza iznīcinātāju skolu 1944. g. augustā, bet pārējie 10 lidotāji iznīcinātāju lidapmācību nespēja nobeigt pirms Latviešu aviācijas leģiona izformēšanas, t. i., līdz tā pārvietošanai uz Vāciju. Pēc skolas beigšanas pirmos 6 lidotājus nosūtīja uz Brombergu lidmašīnu saņemšanai. Sakarā ar Vācijas vispārējo grūto kara apgādes stāvokli tikai 2 lidotājiem izdevās saņemt „*Focke Wulf 190*“ lidmašīnas, un tie 1944. g. septembrī ieradās Rīgā Spilves lidlaukā. Abus lidotājus iedalīja vācu iznīcinātāju eskadriļā, un tās sastāvā katrs no viņiem izdarīja 8–10 kaujas lidojumus. Pārējie 4 lidotāji mašīnas saņēma vēlāk, un tie tikai septembra beigās ieradās Ventspils lidlaukā. Kad pēc Aviācijas leģiona pārvietošanas uz Štetīni sākās tā izformēšana, latviešu lidotājus iznīcinātājus iedalīja vienā no Meklenburgā esošajiem lidlaukiem dažādās iznīcinātāju eskadriļās. Vācu eskadriļu sastāvā tie piedalījās kaujas lidojumos Rietumu frontē. Katrs

no viņiem izdarīja ap 10 kaujas lidojumus, un visi viņi tika nogāzti, bet paguva glābties savā aizmugurē ar izpletņu palīdzību. Visilgāk noturējās kapr. Klints, bet tas 1945. g. janvārī neatgriezās no kaujas lidojuma virs Frīzu salām.

No otrās iznīcinātāju lidgrupas iznīcinātāju skolā nositās kapr. Stars pie Plātes (*Plathe*), Pomerānijā.

Aviācijas leģiona zenītartilērijas vienības

Sakarā ar lielinieku 1944. g. vasarā austrumfrontē ievadīto lielofensīvu un vācu armijas piespiesto atiešanu uz Latvijas teritoriju, vācu vadība nolēma Rīgas gaisa aizsardzībai formēt no latviešiem zenītartilērijas baterijas. Šim nolūkam pltn. Rucelu 25. jūlijā aicināja uz 1. gaisa flotes štābu un iepazīstināja ar rīkojumu par latviešu zenītartilērijas bateriju formēšanu.

Bija paredzēts saformēt 1 zenītartilērijas divizionu (*Flack Abt. 385*), sastāvošu no 3 baterijām ar sešiem 8,8 cm zenītlielgabaliem katrā. Divizionu pakļāva vācu 43. zenītartilērijas pulkam (*Flack Rgt. 43*), kura komandierim plkv. Krempem bija uzticēta arī tā formēšana. Attiecīgā personāla komplektēšana baterijām bija uzdots pltn. Rucelam, kurš arī tanī pašā dienā stājās sakaros ar Leģiona ģenerālinspekciju. Trūkstot latviešu zenītartilērijas virsniekiem, divizona un bateriju komandējošā virsnieku sastāvā bija tikai vācieši. Bija gan paredzēts vēlāk vācu virsniekus atvietot ar latviešu virsniekiem, bet sakarā ar Rīgas drīzo krišanu lielinieku rokās un Latviešu aviācijas leģiona pārvietošanu uz Vāciju un izformēšanu no tā nekas neiznāca. Sākumā divizionu komandēja kapt. Maskovs (*Maskow*), bet vēlāk citi. Arī divizona numerāciju vēlāk mainīja.

Pirmā baterija – oficiālā numerācija „4807“ – sāka formēšanu augusta sākumā un bija novietota Z no Grīziņkalna, pie dzelzceļa sliedēm. Šai baterijai apmācības nolūkā bija piekomandēti ap 20 latviešu virsnieki.

Otru bateriju – oficiālā numerācija „4808“ – saformēja 3–4 nedēļas vēlāk, un to novietoja Torņkalnā, Ziepniekkalna smilšu kāpās.

Trešo bateriju – oficiālā numerācija „4809“ – saformēja septembra beigās, un tā bija novietota līdzenumā starp Šarlotes ielu un Rīgas preču staciju. Rīgas krišanas laikā baterija vēl nebija galīgi saformēta, un tā Rīgas gaisa aizsardzībā aktīvi nepiedalījās.

Bateriju skaitliskais sastāvs bija 115–120 karavīru un 40–60 gaisa izpalīgu jauniešu.

1. un 2. baterija aktīvi piedalījās Rīgas gaisa aizsardzībā līdz Rīgas krišanai lielinieku rokās. 1. baterijai iznāca arī sadursme ar ienaidnieka zemes karaspēku, kad 11. oktobrī pa Rumpmuižas ielu Rīgai tuvojās 4 lielinieku tanki. Baterija tankus padzina; tai bija arī daži ievainoti.

Pēc Rīgas atstāšanas visas trīs baterijas pārvietoja uz Tukumu, kur tās līdz 20. oktobrim piedalījās gaisa aizsardzībā. Pēc tam baterijas pārveda ar vilcienu pa frontes tuvākā aizmugurē jaunizbūvēto dzelzceļu caur Bērmuižu, Vaiņodi uz Liepāju, kur tās tūlīt ieņēma pozīcijas Liepājas gaisa aizsardzībā.

1. bateriju uz kādām 5–6 dienām novietoja pozīcijā pie Grobiņas šosejas un dzelzceļa krustojuma, un pēc tam pārvietoja D no Liepājas, kur tā ieņēma pozīciju Pērkones pagastā starp jūru un Liepājas ezeru.

2. bateriju novietoja Liepājas Kara ostā pie Tosmares ezera un vēlāk Velna ciemā, Z no Liepājas stacijas.

3. baterija, kura bija novietota Liepājas ostas bākas tuvumā, atradās lielinieku gaisa uzbrukumu smagpunktā. Baterijas zaudējumi tomēr nebija lieli – tikai daži ievainoti. Spēcīgākais lielinieku gaisa uzbrukums bija apm. 300 lidmašīnu sastāvā.

Īsi pirms Vācijas kapitulācijas pietrūka municijas, jo eksplodēja municijas noliktava, un līdz ar to zenītartilērijas vienību skaitu samazināja. Ap 20. aprīli latviešu bateriju karavīrus sadalīja starp vācu zenītartilērijas vienībām, bet tos, kuri vēlējās – pārskaitīja uz 19. divīziju. Lielai daļai šo vienību karavīru tomēr izdevās nokļūt Vācijā. Baterijās iedalītos gaisa izpalīgus nosūtīja uz Vāciju jau 1944. g. janvārī.

Gaisa spēku izpalīgi (Kampfhelfer der Luftwaffe)

Otram pasaules karam ieilgstot, vācu armijas rindas bija kļuvušas ievērojami retākas, jo trūka cilvēku rezervju. Lai kaut cik šos robus aizpildītu, vācu augstākā militārā vadība 1944. g. vasarā nolēma nodot frontes karaspēka rīcībā militāros lidlaukos nodarbināto gaisa spēku zemes personālu, atvietojojot pēdējo ar vīriem, kuri bija atzīti par derīgiem vienīgi ārrindai vai darbam. (Skat. pielikumu Nr. 13.)

Šīnī sakarā augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē obergruppenfīrers Jekelns, kuru Hitleris 1944. g. 12. jūlijā bija iecēlis par Baltijas valstu teritorijas aizstāvēšanas organizācijas vadītāju, pieprasīja iesaukt karadienestam arī visus tos Latvijas pilsoņus, kurus pieņemšanas komisijas iepriekšējos iesaukumos bija atzinušas par derīgiem

ārrindai vai tikai darbam, tā sauktos „bkv“ (*bedingtkriegsverwendbar*) un „av“ (*arbeitsverwendbar*). Lai gan Latviešu zemes pašpārvalde sākumā pret šādu iesaukšanu izturējās noraidoši, tā, ievērojot draudošo stāvokli, kas bija izveidojies pēc lielinieku otrreizējā iebrukuma mūsu zemē, bija spiesta šādai iesaukšanai piekrist.

Iesaukšana notika 1944. g. augustā, un jauniesauktos tūdaļ pēc iesaukšanas nosūtīja uz Vāciju vācu gaisa spēku virspavēlniecības štāba rīcībā. Vācijā iesauktos no jauna pārbaudīja vācu gaisa spēku ārstu komisija, kura dažus atzina par pilnīgi nederīgiem karadienestam, bet dažus – par derīgiem ierindai. Pēdējos pa lielākai daļai iedalīja vācu izpletņu lēcēju vienībās. Pēc otrreizējās veselības pārbaudes gaisa spēku izpalīgus izvietoja pa vācu lidlaukiem ne tikai pašā Vācijā, bet arī Rietumu un Itālijas frontē.

Lai gan Leģiona ģenerālinspektors, tiklīdz viņam tas kļuva zināms, cēla iebildumus pret šādu latviešu izpalīgu iesaisti vācu gaisa spēku virspavēlniecības štābā, kā arī griezās pie Himlera, stāvoklis tomēr palika negrozīts līdz kara beigām. Savu rīcību vācu gaisa spēku virspavēlniecības štābs, kā tas redzams no Leģiona ģenerālinspekcijas sarakstes ar vācu gaisa spēku virspavēlniecības štābu (skat. pielikumu Nr. 14), motivēja ar to, ka tam nav bijis norunas ar SS vadību par to, kādos kaujas laukos latviešu izpalīgus izmantot, un, ja tāda noruna būtu bijusi, tad vācu gaisa spēku vadība nespētu pilnam izmantot saņemtos papildinājumus kā atvietošanu fronteī nodotajiem vācu gaisa spēku karavīriem. Vācu gaisa spēku virspavēlniecība pastāvēja uz to, ka tā ir noteicēja par gaisa izpalīgu iesaistīšanas veidu un vietu.

Gan Leģiona ģenerālinspektora celto iebildumu rezultātā SS galvenā pārvalde (*SS-Hauptamt, Amtsgruppe D 15, Oststelle*) ar 1945. g. 24. februāra slepeno rakstu paziņoja ģen. Bangerskim, ka Himlers uzdevis nozīmēt (burtiski: „*Der Reichsführer SS hat entschieden*“) latviešu sakaru virsnieku gaisa spēku virspavēlniecības štābā, lai panāktu pārskatāmību par vācu gaisa spēkos iesaistītiem latviešiem; bet sakarā ar Vācijas toreizējo vispārējo haotisko stāvokli šāda latviešu sakaru virsnieka nozīmēšana izpalīka.

Vācijai kapitulējot, gaisa izpalīgu lielais vairums krita Rietumu sabiedroto gūstā. Kādas īstenībā bija latviešu gaisa izpalīgu gaitas pēc ierašanās Vācijā, raksturo bij. gaisa izpalīga Elmāra Zieda atstāstījums (skat. pielikumu Nr. 15).

Gaisa spēku izpalīgi jaunieši
(Luftwaffen-Helfer, saīsināts „LW-Helfer“)

Sakarā ar pieaugošo cilvēku rezervju trūkumu vācu armijai vācieši 1944. g. pavasarī griezās ar prasību pie Latviešu zemes pašpārvaldes iesaukt kā izpalīgus vācu gaisa spēkiem 1927./28. g. dzimušos latviešu jauniešus. Šai vācu prasībai Zemes pašpārvalde nepiekrita, un tās nostāja bija tik noraidoša, ka vācieši, kā tas vēlāk noskaidrojās Nirnbergas kara noziedznieku procesā, bija pat apsvēruši Zemes pašpārvaldes pirmā ģenerāldirektora (reizē arī iekšlietu ģenerāldirektora) ģen. Dankera apcietināšanu. Tomēr vēlāk, 1944. g. jūlija beigās, sakarā ar lielinieku iesoļošanu Latvijā un iespējamo Latvijas otrreizējo nokļūšanu komunistu varā, Zemes pašpārvalde jutās spiesta piekrist vācu prasībai, un 1944. g. 27. jūlijā iekšlietu ģenerāldirektors izsludināja rīkojumu par 1927./28. g. dzimušo Latvijas pilsoņu iesaukšanu.

Atšķirībā no iepriekšējiem iesaukumiem, kurus kārtoja Leģiona ģenerālinspekcija, šo jauniešu iesaukšanu uzticēja Latviešu jaunatnes organizācijas štābam. Ciešā sadarbībā ar vācu vietējo gaisa spēku vadību – 1. gaisa flotes štābu – tas veica visus iesaukšanai nepieciešamos priekšdarbus, kā arī piedalījās dienesta noteikumu izstrādāšanā iesaucamiem jauniešiem.

Jauniešu pieņemšanu dienestā veica komisija šādā sastāvā:

- Latviešu jaunatnes organizācijas pārstāvis;
- SS un policijas vadītāja pārstāvis;
- gaisa spēku pieņemšanas virsnieks (*Erfassungsoffizier der Luftwaffe*);
- gaisa spēku ārsts.

Tā kā tanī laikā Latgalē jau bija ieņemta un ienaidnieks lauzās arī no Šauļu rajona Jelgavas, Tukuma virzienā, tad iesaukšanu nācās izdarīt visīsākā laikā, turklāt tikai Rīgas pilsētā un 7 apriņķos, no kuriem 4 apriņķi – Bauskas, Jēkabpils, Madonas un Valkas – bija jau pa daļai ienaidnieka okupēti vai lielā mērā apdraudēti. Iesaukšana sākās 1944. g. 2. augustā un to nobeidza 9. septembrī, pie kam pieņemšanas komisijas pārbaudīja:

- Rīgas pilsētā	- 1543 jauniešus
- Rīgas apriņķī	- 702 „
- Madonas apriņķī	- 142 „
- Bauskas apriņķī	- 102 „

- Cēsu apriņķī	- 472	„
- Valmieras apriņķī	- 674	„
- Valkas apriņķī	- 343	„
- Jēkabpils apriņķī	- 42	„
- no pārējiem apriņķiem	- 120	„

Kopā - 4139 jauniešus,

no kuriem 562 jaunieši bija pieteikušies brīvprātīgi. No pārbaudītā jauniešu kopskaita gaisa spēku izpalīgu dienestam iesauca 3614 jauniešus.

Saskaņā ar gaisa spēku vadības izstrādātiem un iekšlietu ģenerāldirektoram iesniegtiem dienesta noteikumiem, iesauktie jaunieši skaitījās skolnieki, piederīgi vācu armijas palīgdienestam (*Angehörige d. Wehrmachtsgefolge*). Kā tādi viņi bija pakļauti vācu sodu likumiem, kādi bija paredzēti gaisa spēku izpalīgiem, ievērojot vācu jaunatnes sodu likumos ietvertos aizsardzības noteikumus.

Pēc iedalīšanas vienībās izpalīgiem jauniešiem bija jāparaksta tikai solījums (*Verpflichtung*), nevis svinīgais solījums (zvērēsts). Solījums skanēja:

„Kā gaisa spēku izpalīgs apsolos cīņā pret boļševismu katrā laikā veikt savu pienākumu uzticīgi un paklausīgi, drošsirdīgi un cīņas gatavībā, kā tas latviešu zēnam pienākas.“ (*Ich verspreche im Kampf gegen den Bolschewismus als Luftwaffen Helfer jederzeit meine Pflicht zu tun, treu und gehorsam, tapfer und einsatzbereit wie es sich für einen lettischen Jungen geziemt.*)

Jauniešiem bija paredzētas 2 dienesta pakāpes: gaisa spēku izpalīgs (*L. Helfer*) un gaisa spēku virsizpalīgs (*L. Oberhelfer*). Pēdējo pakāpi varēja piešķirt pēc 9 mēnešu dienesta.

Katram izpalīgam varēja piešķirt 2 reizes gadā 14 dienu atvaļinājumu, pieskaitot ceļam nepieciešamās dienas. Lai jaunieši nezaudētu sakarus ar vecāku mājām, tiem papildus piešķīra ik pa 5 nedēļām 48 stundu atvaļinājumu, pieskaitot dienas ceļam. Abos gadījumos ceļš bija par brīvu. Tiem izpalīgiem, kuru dienesta vieta atradās vecāku māju tuvumā, minētā atvaļinājuma vietā pienācās mēnesī 1 nedēļas atvaļinājums, un ik nedēļas – dažu stundu atvaļinājums ar atļauju pārnakšpot, protams, ja dienesta apstākļi to atļāva.

Jauniešu dienesta iesaiste bija paredzēta Latvijas teritorijas robežās. Lai jaunieši blakus militāram dienestam varētu turpināt izglītību vidusskolas gatavības apliecības iegūšanai, viņu iedalīšana vienībās bija paredzēta pēc iespējas veselām klasēm un nekādā gadījumā mazāk par 6 izpalīgiem grupā. Mācību sākums bija noteikts 1. oktobrī. Pasniedzējus

vispārizglītojošiem priekšmetiem nozīmēja Zemes pašpārvalde, pie kam pie katras vienības bija paredzēts viens pastāvīgs skolotājs aizgādnis (*Betreuungslehrer*) kā vienības komandiera palīgs un padomdevējs apmācības un audzināšanas jautājumos.

Iesauktie jaunieši skaitījās „Austrumzemes gaisa novada“ štāba (*Luftgaustab „Ostland“*) pārzināšanā. Kā latviešu sakaru virsnieks un Latviešu jaunatnes organizācijas pārstāvis gaisa novada štābā bija kapt. Rempe, kurš veda izpalīgu jauniešu vārdiskos sarakstus, rūpējās par skolotāju nozīmēšanu vispārizglītojošiem priekšmetiem, apmeklēja jauniešus vienībās un bija vidutājs starp jauniešiem un militāro vadību. Viņa palīgs bija ltn. Kažociņš.

Arī pēc iedalīšanas vienībās izpalīgi jaunieši palika Latviešu jaunatnes organizācijas pārzinā; pie katras vienības bija paredzēts 1 jaunatnes vadītājs, kura uzdevumos ietilpa būt par vidutāju starp vienības militāro vadību un jauniešiem, kā arī vadīt šo jauniešu nodarbības, kādas bija paredzētas Latviešu jaunatnes organizācijai.

Izpalīgus jauniešus iedalīja zenīartilērijas un starmešu vienībās, un tos izmantoja:

- smagās baterijās
- vidējās un vieglās baterijās
- starmešu baterijās
- peilēšanā, mērīšanā un ugunsvadības instrumentu apkalpošanā, sakaru dienestam un kā 1., 2. un 6. numurus pie dižgabaliem;
- sakaru dienestam un dižgabalu apkalpošanā;
- kā 1., 2. un 3. numurus 60 cm starmešu apkalpošanā.

Sakarā ar Latvijas telpas straujo sašaurināšanos 1944. g. rudenī izpalīgus jauniešus sāka pakāpeniski pārvest uz Vāciju, uz gaisa spēku nometni (*Fliegerhorst*) Egerā (*Eger*), Sudetijā. Līdz ar ierašanos Vācijā šie izpalīgi skaitījās t. s. „*Dienststelle Hauptbannführer Nickel*“ rīcībā, kas bija Austrumministrijas dienesta vieta un kuras galvenās iestādes atradās Tropavā (*Troppau*), Sudetijā. Tropavā atradās arī Latviešu jaunatnes organizācijas štāba priekšnieks Rullis. Pa atrašanās laiku Egeras nometnē izpalīgi jaunieši bija pakļauti vācu gaisa spēku vadībai tikai saimnieciski. Šeit viņus reģistrēja kartotēkā, ietērpa un izsniedza personas apliecības un pēc tam nosūtīja uz dažādām gaisa spēku vienībām. Kā Latviešu jaunatnes pārstāvis Egeras nometnē rīkojās ltn. Kažociņš. Līdz 1944. g. 25. novembrim Egeras nometnē bija jau reģistrēti 1012 izpalīgi un nosūtīti

uz gaisa spēku vienībām, kas pa lielākai daļai bija izvietotas Tīringenā (*Thüringen*) un dažas arī Nīderfīno (*Niederfino*) pie Berlīnes. Minētajā dienā Egeras noietnē atradās vēl apm. 800 uz gaisa spēku vienībām nenosūtīto latviešu jauniešu. Bez latviešiem Egeras noietnē bija sapulcināti jaunieši vismaz no 20 dažādām tautībām.

Pavisam uz Vācijas no iesaukto jauniešu kopskaita pārveda ap 2500 vīru. Vācijai kapitulējot, tie pa lielākai daļai nokļuva Rietumu sabiedroto gūstā, un viņiem – līdzīgi pārējiem latviešu karavīriem – nācās izbaudīt visas gūsta grūtības. Atlikusi gaisa izpalīgu daļa palika Kurzemē un krita lielinieku gūstā.

LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKCIJA

Stājoties pie Latviešu leģiona formēšanas 1943. gada sākumā, vācieši tā uzbūvē nebija paredzējuši Leģiona ģenerālinspektora amatu. Šis institūts radās toreizējo notikumu gaitā, kad noskaidrojās, ka latviešu divīzijas vadība tomēr būs vācu un ka ģen. Bangerska iecelšana divīzijas komandiera amatā notikusi aiz pārpratuma. Ar to arī pa daļai izskaidrojams, kādēļ ģenerālinspektora pienākumi un tiesības nebija rakstiski fiksēti, kā arī nebija izstrādāti un oficiāli apstiprināti Leģiona ģenerālinspekcijas štāba štati²⁷. Laika tecējumā ģenerālinspektora pienākumi noskaidrojās paši, un toreizējie notikumi noteica viņa funkcijas, kuras izpaudās:

- Leģiona idejiskā vadībā cīņā pret boļševismu un leģionāru cīņas gribas stiprināšanā;
- saišu izveidošanā un uzturēšanā starp tautu un Leģionu;
- latviešu militāro vienību pārraudzīšanā un inspicēšanā;
- latviešu karavīru interešu aizstāvēšanā pie vācu SS un armijas vadības;
- Leģiona nacionālajā aprūpē;
- Leģionam ziedoto līdzekļu pārraudzīšanā;
- ievainoto un slimo leģionāru papildus aprūpē un gādībā par kritušo leģionāru piederīgiem;

²⁷ Ģen. Bangerskis, kura pieeja visām lietām bija pedantiska, bieži izteica savu neapmierinātību, ka viņa pienākumi un tiesības nav rakstiski fiksēti, un pat uzskatīja šādu fiksētu noteikumu trūkumu par traucējošu apstākli sekmīgai darbībai. Būtībā tā tomēr nebija. Pie toreizējās vācu vadības nesaskaņotības, kad ne tikai valsts iestādēm, bet pat bruņoto spēku atsevišķām ieroču šķirām bija nemitīgi kompetences strīdi, nav domājams, ka ar rakstiski fiksētām tiesībām ģen. Bangerska darbība būtu bijusi sekmīgāka. Taisni otrādi – tas būtu viņu ierobežojis. Turpretim bez šiem fiksētiem dienesta noteikumiem viņš varēja brīvi griezties pie katra vācu bruņoto spēku komandiera vai civilām valsts iestādēm arī jautājumos ārpus militārā loka.

- gādībā par vācu reglamentu, noteikumu un dažādu instrukciju tulkošanu latviešu valodā un izdalīšanu vienībām, kā arī
- Leģiona papildināšanā ar virsniekiem, instruktoriem, medicīnisko un citu speciālo personālu.

Sākot ar 1943. g. novembri, ģenerālinspektoram piekrita arī Latvijas pilsoņu iesaukšana militāram dienestam. Turklāt, Zemes pašpārvaldei 1944. g. rudenī aizbraucot uz Vāciju, ģen. Bangerskim nācās uzņemties arī latviešu civiliedzīvotāju aizstāvību ne tikai lielinieku vēl neieņemtajā Latvijas daļā, bet arī Vācijā.

Pirmo oficiālo paziņojumu par iecelšanu ģenerālinspektora amatā ģen. Bangerskis saņēma 1944. g. 17. aprīlī no augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē obergrupenfirera Jekelna, kad tam priekšā stādījās un svinīgo solījumu nodeva jaunieceltie Leģiona pulku komandieri. Oficiālo iecelšanas rakstu no obergrupenfirera Jekelna ģen. Bangerskis saņēma tikai 30. aprīlī, kad ģenerālinspektors arī izdeva savu pirmo pavēli.

Savu uzdevumu veikšanai ģenerālinspektora rīcībā bija ģenerālinspekcijas štābs ar Papildinājumu pārvaldi un Sevišķo kara tiesu.

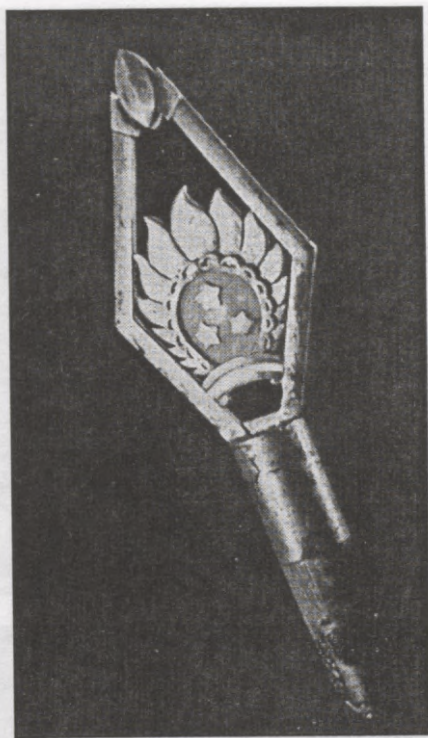
Sākumā ģenerālinspekcijas štābs, kas sastāvēja no pāris virsniekiem un nedaudz karavīriem – kancelejas darbiniekiem, mitinājās Zemes pašpārvaldes telpās Brīvības un Stabu ielas stūrī, kur Iekšlietu ģenerāldirekcijā ģen. Bangerskim bija ierādīts neliels darba kabinets. Pēc dažiem mēnešiem ģenerālinspekcijai piešķīra atsevišķas, plašākas telpas Andreja Pumpura ielā 6, otrā stāvā. 1944. g. martā ģenerālinspekcija ieguva savā rīcībā arī ceturto stāvu un nedaudz vēlāk – arī trešo. Ceturto stāvu aizņēma Papildinājumu pārvalde, bet trešo – Sevišķā kara tiesa.

Visumā ģenerālinspekcijas uzbūve nebija pastāvīga, bet gan pakļauta biežām pārmaiņām un papildinājumiem, atkarībā no ģenerālinspektora darba apjoma. Visplašāk ģenerālinspekcija bija izveidota 1944. g. vasarā, un tās uzbūve redzama klātpieliktajā shēmā. (Skat. pielikumu Nr. 16.)

Kā Leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis skaitījās tieši pakļauts reihsfireram Himleram, bet kā papildinājumu komandas komandieris viņš ar 1944. g. 14. februāri bija pakļauts arī Papildinājumu inspekcijas komandierim – augstākajam SS un policijas vadītājam Austrumzemē obergrupenfireram Jekelnam. Jau kopš pirmajām Leģiona formēšanas dienām Jekelns centās iejaukties Leģiona lietās un ģenerālinspekcijas darbībā, atsaucoties uz reihsfirera Himlera vai arī vācu vadoņa Hitlera personīgo rīkojumu.

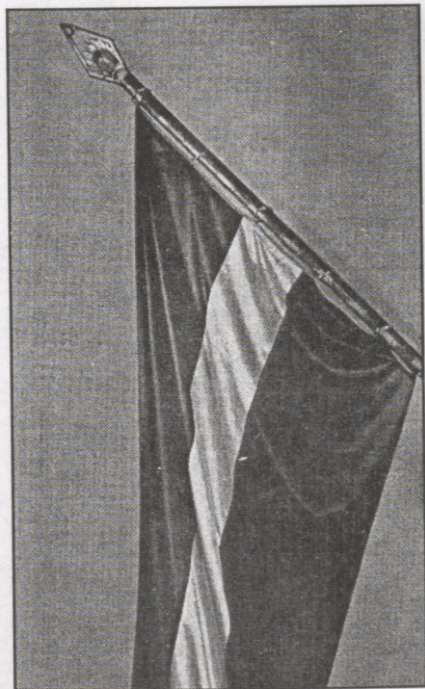
Kaut ģen. Bangerskis savā darbībā bija ierobežots, tomēr Leģiona karavīri viņu uzskatīja par savu augstāko priekšnieku, un viņš baudīja

32. k. p. kaujas
karoga smaile

(264)

(265)

32. k. p. kaujas karogs

(266) Plkv. Janums vēro savu pulku Pomerānijā

(267)

Plkv. Janums apbalvo 33. k. p.
karavīrus 1945. g. martā

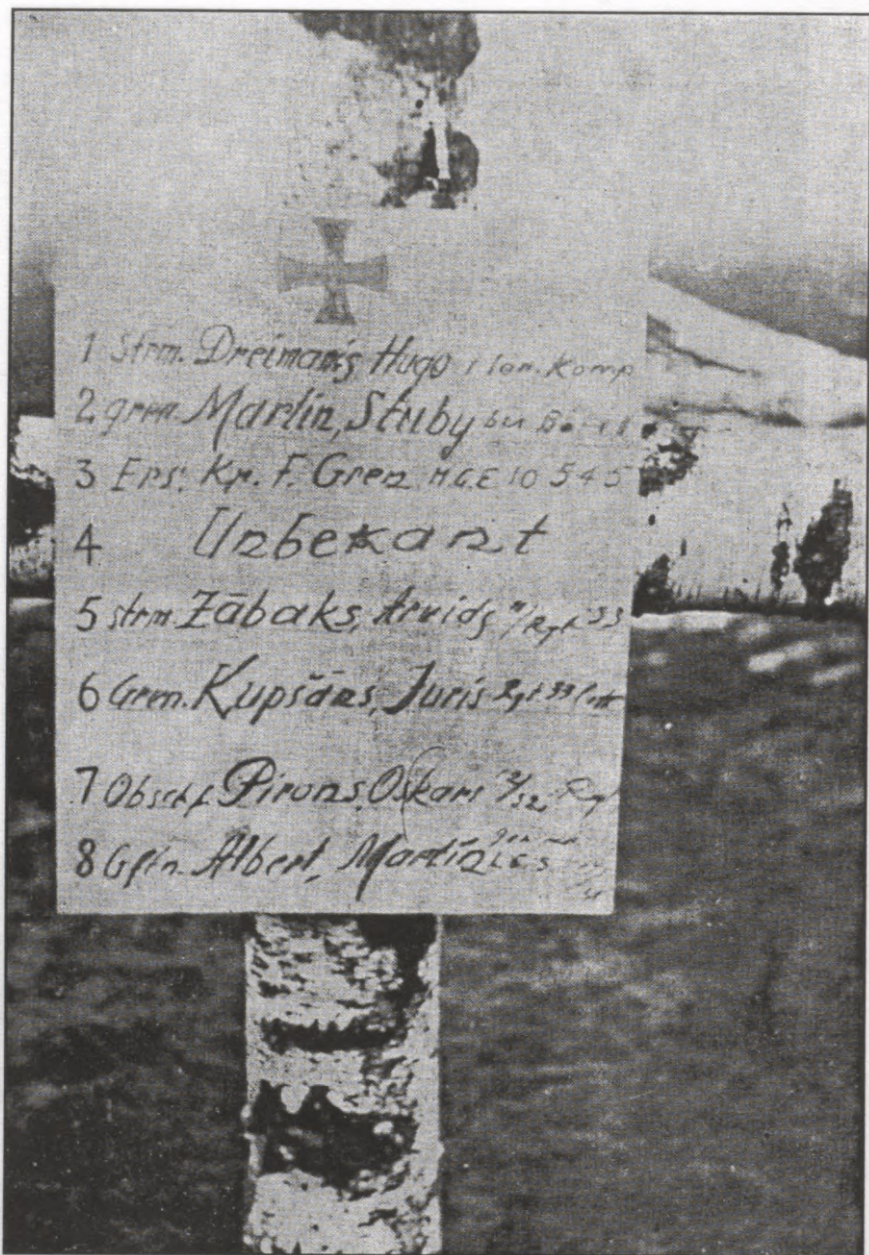

(268)

*Ievainoto transports
Pomerānijā 1945. g.
februārī*

(269)

- 1 Strm. Dreimanis Hugo 1 lon. Komp
- 2 Gren. Martin, Stuby 5m 80-11
- 3 Ers. Kp. F. Grenz. H.G.E. 10 545
- 4 Unbekant
- 5 Strm. Zābaks, Arvids 7. Kp. 33
- 6 Gren. Kupsārs, Juris 2. Kp. 33/1st
- 7 Obsch. Pironis, Oskars 7. 2. Kp.
- 8 Gftr. Albert, Martiņš 2. Kp. 33/1st

Januma kaujas grupa Berlīnes telpā

(271)

(272)

(273) Kurzemes vācu karaspēka, Leģiona un latviešu pašpārvaldes pārstāvji
svinīgā aktā Liepājā

(274) Ģen. Bangerskis kādas vienības apmeklējumā sveic godasardzi

33. k. p. pajūgi
atstāj Broicu

(275)

(276)

Pēc nakts gājiena
33. k. p. sasniedz
Mittelhāgenu

Svinemindes tuvumā pie
Horstas 15. div. šaurā joslā
traucas ārā no ielenkuma

(277)

(278)

15. div. art. divizona
III btl. karavīri

(279) Atpūta pārgājiena laikā

1. Rīgas policijas pulka
novietne Pozendorfā,
Tornas tuvumā

(280)

(281) Novietojuma kopaina

(282)

Būvpulks parādē

(283) *Būvpulka atiešana no Tornas*

(284)

Pomerānijā

(285)

1. Rīgas pol. pulka atiešana uz Burg-Štārgardi

(286)

(287) Vācu armijas izpalīgu grupa

(288) Vācu armijas izpalīgi ceļā

Pēc 2000. lidojuma

(289)

Latviešu kara lidotāju apbalvošana

(290)

(291) *Latv. gaisa spēku izpalīgu apmācība Rīgā 1944. g. vasarā*

(292)

Ierindas mācībā

Grupa gaisa spēkos iedalīto netālu no Ķelnes 1944. g. 3. oktobrī (293)

Latviešu kolonnas Holandē 1944. g. oktobrī

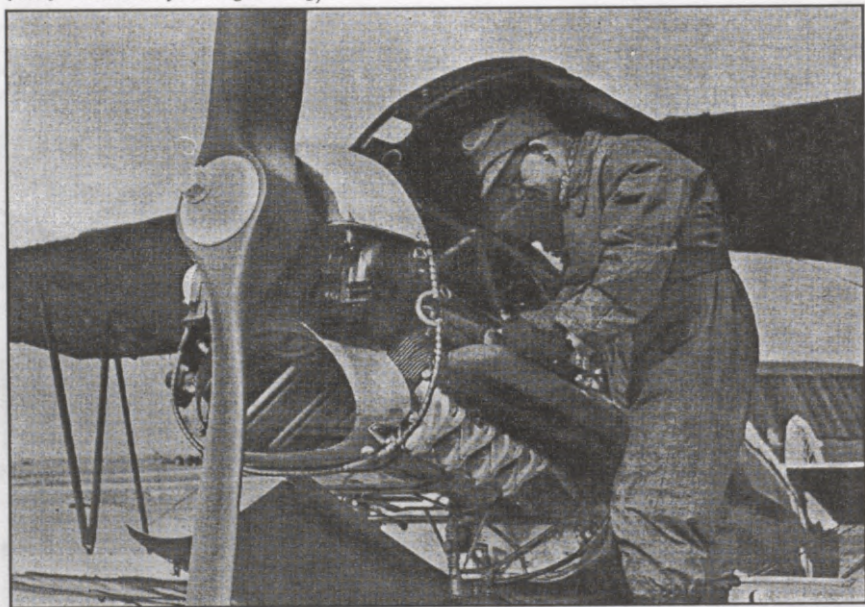
(294)

(295) *Latviešu sakarnieki Volhovas hrontē*

(296) *Latviešu jaunie gaisa ērgļi*

ne tikai latviešu karavīru, bet arī tautas lielā vairuma uzticību. Ar šo faktu vācu vadībai gribot negribot nācās rēķināties, un tā bija spiesta daudzkārt piekāpties ģen. Bangerska prasībām.

Stājoties pie ģenerālinspektora pienākumiem, ģen. Bangerskis par ģenerālinspekcijas štāba priekšnieku izraudzīja plkv. Plensneru, kurš 1943. g. maija sākumā arī sāka šī amata pildīšanu. Viņam ir ļoti lieli nopelni ģenerālinspekcijas štāba noorganizēšanā un izveidošanā tādā uzbūvē un sastāvā, kas ģenerālinspektoram deva iespēju sekmīgi veikt tam piekritošos daudzpusīgos un atbildīgos uzdevumus. Štāba priekšnieka amatā plkv. Plensners darbojās līdz 1944. g. 20. maijam, kad viņu pārvietoja uz 19. divīziju. Šo pārvietošanu bija panācis obergruppenfirers Jekelns pret ģen. Bangerska gribu. Plkv. Plensnera vietā ģen. Bangerskis par ģenerālinspekcijas štāba priekšnieku izraudzīja vplkv. Silgaili, kurš 1944. g. 8. jūlijā arī stājās pie šī amata veikšanas. Starplaikā štāba priekšnieka amatu pagaidām veica maj. Mednis.

Ģenerālinspekcijas darbības pirmajos mēnešos vācu SS vadība tai bija piekomandējusi kā pastāvīgo ģenerālinspekcijas štāba priekšnieka vietnieku SS standartenfireru Teiermanu (*Theuermann*). Viņš bija baltvācietis, kuram latviešu tautas mentalitāte un vietējie apstākļi nebija sveši; viņš labi pārvaldīja latviešu valodu, un sadarbība ar viņu bija laba. Kad 1944. g. oktobra beigās standartenfireru Teiermanu pārcēla uz citu dienesta vietu, vācu vadība jaunu štāba priekšnieka vietnieku vairs nepiekomandēja. Šis apstāklis liek domāt, ka vācu vadība sākumā Leģiona ģenerālinspektoram ne visai uzticējās.

Īsi pirms Rīgas krišanas lielinieku rokās ģenerālinspekciju pārvietoja uz Liepāju. Ģen. Bangerskis ar saviem tuvākiem līdzstrādniekiem atstāja Rīgu 1944. g. 10. oktobra rītā.

1944. g. oktobra beigās ģenerālinspekciju pārvietoja pa jūras ceļu uz Dancīgu (*Danzig*), kur tai ierādīja darba telpas barakās, *Breitenbach* ielā 14. Liepājā palika tikai neliels darba štābs maj. Medņa vadībā. Karaklausības lietu kārtošanai Kurzemē Liepājā palika arī Papildinājumu pārvaldes priekšnieks plkv. Lasmanis ar dažiem darbiniekiem. Turklāt plkv. Lasmanis bija arī ģenerālinspektora atvietotājs Kurzemē, ģen. Bangerskim atrodoties Vācijā.

Kad 1945. g. janvāra beigās, pēc vācu frontes pārraušanas Vislas upes lokā, lielinieki tuvojās Dancīgai, ģenerālinspektora štābu pārvietoja uz Gistrovu (*Güstrow*) Meklenburgā, no kurienes tas aprīļa beigās pārcēlās uz Lībeku (*Lübeck*). Tanī laikā šī Holšteinas pilsēta bija pārpilnīga bēgļiem un dažādām iestādēm, un atrast štābam telpas bija gandrīz neiespējami. Pateicoties bij. SS un policijas vadītāja Latvijā brigādefirera

Šrēdera gādībai, kurš pēc Latvijas atstāšanas atkal bija uzņēmies Lībekas policijas prezidenta amatu, izdevās dabūt telpas *Burg* ielā 40. Šajās telpās bez ģenerālinspekcijas pajumti atrada arī Latviešu karavīru palīdzība un Latvijas sarkanais krusts.

Lai pasargātu ģenerālinspekcijas arhīvu un Papildinājumu pārvaldes svarīgākos dokumentus, piem., iesaukto karavīru sarakstus, pases u. tml. no krišanas lielinieku rokās, Papildinājumu pārvaldes personālu ar šiem dokumentiem pēc Dancigas atstāšanas pārvietoja uz Lauenburgu, Elbes upes rietumu krastā, pārliecībā, ka Rietumu sabiedrotie nelaidīs lieliniekus pāri Elbei. Diemžēl tomēr neizdevās šos svarīgos dokumentus visā pilnībā saglabāt. Pēc Vācijas kapitulācijas tos izvandīja Rietumu sabiedroto armiju karavīri, kā arī no koncentrācijas un darba nometnēm atlaistās pārvietotās personas (DP), meklējot ģenerālinspekcijas kastēs materiāli vērtīgākas mantas.

1945. g. 2. maijā Lībekā iesoļoja angļu karaspēks, un ar šo dienu Leģiona ģenerālinspekcija izbeidza savu darbību.

Tomēr arī turpmāk ģen. Bangerskis savu galveno uzdevumu redzēja gādībā par latviešu karavīriem, palikdams uzticīgs šai savas darbības vadzvaigznei arī pēc karavīra ietērpa novilkšanas; savu tuvāko līdzdarbinieku atbalstīts, viņš turpināja rūpēties ne tikai par bij. leģionāriem, bet arī par latviešu bēgļiem. Viņu interešu aizstāvēšanu pie Rietumu sabiedroto armiju vadības sirmais karavīrs veica kā Latviešu nacionālās komitejas prezidents. Šo amatu ģen. Bangerskis pildīja līdz 1945. g. 21. jūnijam; šai dienā – ceļā uz Dienvidvāciju – viņu Goslārā arestēja angļu pretizlūkošanas dienests, jo daži tautieši ģen. Bangerski bija denuncējuši.

LEĢIONA KOMPLEKTĒŠANA

Līdz 1943. g. martam latviešu militāro vienību komplektēšana bija brīvprātīga. Bet jau sākot ar 1942. g. otro pusi šī brīvprātīgo komplektēšana bija daļēji piespiesta. Tā, piem., vācu vadība neatbrīvoja no militārā dienesta kārtības dienesta slēgto vienību karavīrus pēc iestāšanās līgumā paredzētā dienesta laika notecēšanas, bet uzskatīja tos par saistītiem dienestā līdz kara beigām. Bija arī gadījumi provincē, kad vietējās amatpersonas ar draudiem spieda iestāties kārtības dienesta slēgtās vienībās.

Arī Latviešu leģiona (vārda šaurākā nozīmē) komplektēšana sākumā bija dibināta uz brīvprātības principa. 1943. g. februāra otrā pusē Rīgā no Vācijas ieradās SS papildinājumu komanda (*SS Ersatzkommando Ostland*) SS standartfirera Hirtesa (*Hirtes*) vadībā un uzsāka darbību Marijas ielā 16, aicinot Latvijas pilsoņus – āriešus, tiesas nesodītus, augumā ne mazākus par 168 cm – pieteikties brīvprātīgo dienestam jaunformējamā Latviešu leģionā.

Saņēmis vācu vadības piekritošu atbildi, ka Leģiona vadība būs latviska, arī iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers 9. martā Zemes pašpārvaldes vārdā publicēja uzsaukumu bij. latviešu karavīriem – iestāties jaunformējamā Leģionā. Pamatojoties uz šo uzsaukumu, Iekšlietu ģenerāldirekcijas personāllietu departamenta direktors izsludināja brīvprātīgo pieteikšanās kārtību un vecuma robežas. Rīgā dzīvojošiem pieteikšanās bija paredzēta Iekšlietu ģenerāldirekcijā, bet provincē dzīvojošiem – apriņķu pārvaldēs, pilsētu un pagastu valdēs. Virsniekiem kapteiņa un jaunākās dienesta pakāpēs vecuma robeža bija noteikta 50 gadi, augstākās dienesta pakāpēs – 55 gadi, sanitārajiem un administratīviem virsniekiem – 66 gadi, virsnieku vietniekiem un administratīviem instruktoriem – 48 gadi, visiem pārējiem bij. karavīriem, kā arī vēl nedienējušiem – no 17 līdz 45 gadiem.

Ar ģen. Bangerskis, pēc iecelšanas raksta saņemšanas divīzijas komandiera amatā, 22. martā griezās pie tautas ar aicinājumu – pieteikties dienestam Leģionā. Bez šiem uzsaukumiem 15. div. kājnieku priekšnieks aprīļa beigās un maija sākumā izsludināja laikrakstā „Tēvija“, ka for-

mējamā divīzijā vēl ir brīvas ārrindas amatu vietas un motorizētām pret-tanku vienībām nepieciešami instruktori un prettanku artilēristi. Pieteikšanās bija paredzēta 15. div. štābā Kliņģeru ielā 2a.

Līdztekus brīvprātīgo vervēšanai notika arī 1919.–1924. g. dzimušo (no 19 līdz 24 g. veco) iesaukšana piespiedu kārtā, kas formāli gan bija nostādīta kā brīvprātīga pieteikšanās militāram dienestam. Iesaukšanu izdarīja vācu Darba pārvalde, pamatojoties uz austrumu reihšministra Rozenberga 1941. g. 19. decembra rīkojumu par obligāto darba pienākumu ieviešanu ieņemtajos austrumu apgabalos. Formāli jauniešus iesauca karam svarīgos darbos ar tiesību – darba vietā izvēlēties dienestu Leģionā vai arī vācu bruņotajos spēkos par izpalīgiem. Būtībā tā bija apslēpta mobilizācija. Bez tam ne visiem iesaucamiem bija dota iespēja izvēlēties dienesta veidu pēc patikas, bet bieži to noteica iesaukšanas komisija, vadoties no skaitliskā sadalījuma, kādu vācu vadība bija paredzējusi atsevišķiem dienesta veidiem. Pēc šī skaitliskā sadalījuma Leģionam bija paredzēts apm. 15–17 000 vīru, vācu bruņoto spēku izpalīgos – 25 000, kā papildinājums kārtības dienesta bataljoniem – 6000, un karam svarīgos darbos – 10 000 vīru. Tā kā lielais vairums iesaucamo pieteicās dienestam Leģionā, iesaukšanas komisijām nācās pašām noteikt iesaucamam dienesta veidu, lai arī pārējie dienesti saņemtu tiem paredzēto cilvēku skaitu. Nosakot dienesta veidu, pieņemšanas komisijas parasti vadījās no iesaucamā veselības stāvokļa. Veselīgākos iedalīja Leģionā, bet vājākos norīkoja darbam.

Iesaukšanu vācu Darba pārvaldes sāka 26. februārī. Pēc SS un policijas vadītāja rīkojuma 1919.–1924. g. dzimušiem jauniešiem pirms iesaukšanas bija jāreģistrējas policijas iestādēs un Darba pārvaldēs. Pēc reģistrācijas jauniešiem piesūtīja rīkojumu ierasties Darba pārvalžu pārbaudes komisijās, atsaucoties uz iepriekš minēto reihšministra Rozenberga rīkojumu. Komisijās ieradušos uzrunāja Latviešu leģiona, vācu karaspēka un Darba pārvaldes pārstāvji. Pēc medicīniskās pārbaudes jauniešus norīkoja attiecīgam dienestam, pie kam tiem bija jāparakstās, ka izvēle bijusi brīvprātīga. Pēc tam viņus atlaida uz mājām līdz turpmākam rīkojumam.

Iesaukšana vienībās notika ar individuālām pavēlēm, kuras piesūtīja:

- Leģionam norīkotiem – SS papildinājumu komanda Austrumzemē;
- izpalīgu dienestam – bruņoto spēku pavēlniecības štābs Austrumzemē (*Wehrmachtsbefehlshaber Ostland*);
- darba dienestam – Darba pārvaldes.

Leģionam nolemtos jauniešus neiesauca dienestā visus reizē, bet pakāpeniski, atkarībā no novietošanas un apmācības iespējām, pie kam šī iesaukšana ieilga līdz 1943. g. vēlam rudenim. Izpaligus un darbam norīkotos iesauca tūliņ pēc pieņemšanas pārbaudes komisijās.

Virsniekus un instruktorus neiesauca dienestā pēc gadagājumiem, bet individuāli – pēc vajadzības. Šim nolūkam Zemes pašpārvalde 1943. g. 26. martā pilnvaroja Leģiona vadību piesūtīt virsniekiem un instruktoriem uzaicinājumu iestāties Leģionā. Formāli virsnieku un instruktoru komplektēšana bija brīvprātīga, jo tie varēja uzaicinājumam nepaklausīt; bet, tā kā Darba pārvaldes varēja vērst zināmas represijas pret tiem, kuri šim uzaicinājumam nebūtu sekojuši, arī šī komplektēšana zināmā mērā uzskatāma par piespiestu.

Ievērojams lūzums iesaukšanas kārtībā – kā juridiskā ziņā, tā arī pēc būtības – notika 1943. g. 15. novembrī, kad iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers Rīgā, Universitātes aulā saaicinātiem Pašpārvaldes, pilsētu un apriņķu atbildīgiem darbiniekiem un latviešu sabiedrības redzamākiem pārstāvjiem paziņoja Zemes pašpārvaldes lēmumu – iesaukšanu pārņemt latviešu rokās. Uz šo izšķirīgo soli Zemes pašpārvaldi bija pamudinājuši galvenokārt divi svarīgi apstākļi:

- Austrumu frontes draudošais stāvoklis un
- vācu vadības nodoms – izdarīt jaunas iesaukšanas Latvijā.

Novembra pirmajā pusē lieliniekiem bija izdevies dziļš iebrukums vācu frontē Neveles rajonā, līdz ar ko fronte bija pievirzījies tuvu mūsu robežām. Ienaidnieka iebrukuma nosprostošanai šinī rajonā bija iesaistītas arī vairākas mūsu kārtības dienesta slēgtās vienības. Ap to laiku bija izsmelti arī Darba pārvalžu iesauktie 6 gadagājumu kontingenti. 1943. g. 9. novembrī ģenerālkomisārs Latvijā Drekslers (*Drechsler*) paziņoja iekšlietu ģenerāldirektoram ģen. Dankeram, ka saņemts Vācijas vadoņa rīkojums iesaukt karadienestā 1915.–1924. g. dzimušos vīriešus Latvijā un Igaunijā, pie kam vēlams, lai iesaukšanu izdarītu Zemes pašpārvalde. Sākumā tā nostājās pret iesaukšanu vispār, kā arī neatzina sevi par tiesīgu šādai rīcībai. Bet, ievērojot stāvokļa nopietnību un apziņoties, ka vācieši iesaukšanu izdarīs arī bez Zemes pašpārvaldes līdzdalības, ģenerāldirektori beidzot atzina, ka šinī gadījumā likumībai nav izšķirošas nozīmes, grozīja savu nostāju un nolēma iesaukšanu pārņemt savās rokās.

Pēc šī lēmuma paziņošanas iekšlietu ģenerāldirektors, atsaucoties uz ģenerālkomisāra Latvijā pilnvarojumu un visu Zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru piekrišanu, 1943. g. 24. novembrī izsludināja rīkojumu

par Latvijas pilsoņu pakļaušanu aktīvam karadienestam. Pēc šī rīkojuma visi bij. Latvijas armijas un flotes virsnieki un instruktori, kā arī visi 1915.–1924. g. dzimušie vīrieši, kas līdz 1940. g. jūnijam bijuši Latvijas pavalstnieki, tika pakļauti iesaukšanai aktīvā karadienestā Latviešu leģionā. Iesaukšanas izdarīšanu uzdeva Leģiona ģenerālinspektoram, piešķirot viņam tiesību iesaukt karadienestā pēc vajadzības veselus gadagājumus, atsevišķas kategorijas vai arī individuāli – saskaņā ar Latvijas karaklausības un karadienesta likumu, kas bija spēkā 1940. g. 17. jūnijā. Šinis likumos paredzētās kara ministra un armijas virspavēlnieka tiesības tagad piešķīra Leģiona ģenerālinspektoram. Darbavietām visi iesauktie bija jāuzskata par ilgstošā atvaļinājumā esošiem, un tiem bija dota tiesība pēc atvaļināšanās no aktīvā karadienesta mēneša laikā atgriezties savā darbā. Par izvairīšanos no iesaukšanas vai citu pamudināšanu uz to vainīgie bija nododami Sevišķai kara tiesai un sodāmi pēc Latvijas karastāvokļa likumiem, kuri bija spēkā 1940. g. 17. jūnijā. Sevišķās tiesas sastāvu un tiesības noteica iekšlietu ģenerāldirektors saziņā ar Leģiona ģenerālinspektoru.

Uz šī rīkojuma pamata Leģiona ģenerālinspektors pie sava štāba izveidoja mobilizācijas daļu (līdz tam virsnieku un instruktoru reģistrāciju veica ģenerālinspekcijas štāba personāla daļa), kā arī iecēla karaklausības virskomisiju un izstrādāja Sevišķās kara tiesas darbības noteikumus un izraudzīja tās sastāvu.

Pirmo mobilizācijas rīkojumu Leģiona ģenerālinspektors izsludināja 1943. g. 1. decembrī, pakļaujot iesaukšanai 1924., 1923., 1922., 1921., 1920., 1919. un 1918. g. dzimušos (19 līdz 25 g. vecos) vīriešus un nosakot par pirmo iesaukšanas dienu Rīgā 6. decembrī, bet pārējā Latvijā – 13. decembrī. Tā kā tanī laikā kara apriņķu pārvalžu vēl nebija, kara apriņķu priekšnieku tiesības, kas bija paredzētas Latvijas karaklausības likumā, piešķīra apriņķu policijas priekšniekiem, bet Rīgā, Liepājā un Daugavpilī – šo pilsētu prefektiem, pie kam to pārvaldēm bija jāveic ar karaklausību saistītā darbvedība. Iesaukšanu izdarīja karaklausības komisijas, kuru priekšsēdētāji bija attiecīgo pilsētu prefekti resp. apriņķu priekšnieki vai to vietnieki, bet locekļi – viens veselības departamenta un viens Leģiona ģenerālinspektora norīkots ārsts.

Rīgā galvenā iesaukšanas komisija darbojās bijušās Kara skolas telpās Krišjāņa Barona ielā 99. Derīguma pārbaudi sāka lielākos un kara saimniecībai svarīgākos uzņēmumos strādājošiem pēc sarakstiem, ko šie uzņēmumi bija iesnieguši Rīgas darba pārvaldei par saviem darbiniekiem iesaukšanas gados. Pārējo pilsoņu iesaukšana Rīgā notika no 10. līdz 28. decembrim.

1943. g. 28. decembrī Leģiona ģenerālinspektors izsludināja rīkojumu par 1916. un 1917. g. dzimušo (26 un 27 g. veco) virsnieku un instruktoru iesaukšanu aktīvā karadienestā Leģionā, kam 1944. g. 21. janvārī sekoja rīkojums par 1917. g. dzimušo, bet 2. februārī – par 1916. un 1915. g. dzimušo (27 un 28 g. veco) vīriešu iesaukšanu.

Ar šiem rīkojumiem viss iesaucamo kontingents, ko bija noteicis iekšlietu ģenerāldirektors savā 1943. g. 24. novembra rīkojumā, bija izsmelts. Šī kontingenta ietvaros iesauktos iedalīja 2. latv. brigādē, 15. divīzijā, 15. apmācības un papildu brigādē Jelgavā, kā arī divos latviešu (izpalīgu) būvbataljonos.

Pa to laiku frontes stāvoklis bija ievērojami pasliktinājies. Lielinieku 1944. g. sākumā ievadītā lielofensīva Ļeņingradas sektorā bija ievērojami iedragājusi vācu Austrumu frontes ziemeļu spārnu, un jau janvāra beigās ienaidnieka karapulki tuvojās Igaunijas robežām starp Peipusa ezeru un Kaporjes jūras līci. Šis ārkārtīgi draudošais frontes stāvoklis piespieda Zemes pašpārvaldi pakļaut iesaukšanai aktīvā karadienestā arī vecāko gadagājumu rezervistus. Tie bija domāti Latvijas robežu tiešai aizsardzībai. No šiem iesaucamiem bija jāformē 6 robežsargu pulki, kurus pēc draudu novēršanas bija paredzēts atkal izformēt, iesauktos atvaļinot no aktīvā karadienesta. Šinī sakarā iekšlietu ģenerāldirektors 1944. g. 2. februārī attiecināja savu 1943. g. 24. novembra iesaukšanas rīkojumu arī uz 1910.–1914. g. dzimušiem, bet 5. februārī – vēl papildus uz 1906.–1909. g. dzimušiem. Šī papildus izsludinātā mobilizācija kopā ar iepriekšējiem iesaukumiem aptvēra visus no 1906. līdz 1924. g. dzimušos (19 līdz 37. g. vecos) Latvijas pilsoņus. Arī šo gadagājumu iesaukšana bija jāveic Leģiona ģenerālinspektoram.

Uzņemoties iesaukšanas lietu kārtošanu 1943. g. novembrī, ģen. Bangerskis cerēja novērst visas nevēlamās parādības, kas bija novērotas iepriekšējās iesaukšanas gaitā. Diemžēl, ģenerālinspektoram tomēr neizdevās šo teicamo nodomu īstenot pilnībā. Tam par iemeslu galvenokārt bija Darba pārvaldes iejaukšanās „neaiestājamo“, t. s. „UK“ kategorijas vīru noteikšanā. Ļoti traucēja arī tas, ka ģenerālinspektora rīcībā nebija pastāvīga aparāta iesaukšanas veikšanai, bet tā bija jāuzdod policijas iestādēm un pat pagastu vecākiem. Tā kā policijas iestādēm nebija iesaucamo sarakstu, pilsoņu reģistrācijas nebija pilnīgas. Bija gadījumi, kad iesaukšanai meklējamā persona jau sen atradās frontē, kamēr citi bija pratuši no reģistrācijas izvairīties, sniedzot ziņas, ka pārgājuši uz citu dzīves vietu. Laukos par atsevišķu personu neaiestājāmību atsauksmes deva pagastu vecākie, un viņu uzskati bija dažādi; kamēr daļa to savās atsauksmēs bija objektīvi, citi centās pasargāt sava pagasta cilvēkus no

iesaukšanas. Pilsētās atsauksmes par neaizstājamību deva Darba pārvaldes, kuru interesēs savukārt bija nodrošināt netraucētu darbību uzņēmumos un iestādēs. Visā valstī darbojās 53 iesaukšanas komisijas, kas bija noorganizētas lielā steigā, kādēļ to darbībā bija liela dažādība. Dabīgi, ka šādi apstākļi radīja tautā daudz sarūgtinājuma, kā arī pārmetumus latviešu vadībai.

Lai novērstu trūkumus iesaukšanas procedūrā, ģenerālinspektors ģen. Bangerskis vairākkārt griezās ar attiecīgiem iesniegumiem kā pie vietējās vācu civilās pārvaldes, tā arī pie augstākās SS vadības. 1944. g. janvāra pirmajā pusē ģen. Bangerskis sava štāba priekšnieka plkv. Plensnera pavadībā izlidoja uz Berlīni, kur tam iesaukšanas jautājumos bija sarunas ar SS galvenās pārvaldes (*SS-Hauptamt*) priekšnieku obergru-penfireru Bergeru (*Berger*). Šo sarunu rezultātā augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē obergru-penfirers Jekelns, pamatojoties uz SS galvenās pārvaldes 1944. g. 31. janvāra rīkojumu, 14. februārī izdeva pavēli par līdzšinējās SS papildinājumu komandas Austrumzemē (standartenfirera Hirtesa iestādes) likvidēšanu. Saskaņā ar šo pavēli iesaukšanas organizācija, pārraudzība un neaizstājamo, t. s. „UK“ noteikšana Latvijā un Igaunijā turpmāk piekrita jaunnodibinātai SS papildinājumu inspek-cijai Austrumzemē (*SS-Ersatzinspektion Ostland*), kuras komandieris bija pats obergru-penfirers Jekelns. Iesaukšanas tehnisko veikšanu uzticēja jaundibināmām SS papildinājumu komandām Latvijā un Igaunijā (*SS-Ersatzkommando Lettland un SS-Ersatzkommando Estland*), ieceļot par to komandieriem attiecīgo zemju leģionu ģenerālinspektoros.

Šī uzdevuma veikšanai ģen. Bangerskis izveidoja pie ģenerālinspek-cijas Papildinājumu pārvaldi, ieceļot par tās priekšnieku plkv. Lasmani. Ar ģenerālinspektora 1944. g. 24. februāra pavēli visā valstī nodibināja 7 kara apriņķu pārvaldes (*Wehrbezirkskommandos*):

- Rīgas pilsētas	- Rīgas pilsētai, komandieris plkv. Skurbe;
- Rīgas un Madonas	- Rīgas un Madonas apriņķiem, komandieris pltn. Breņķis;
- Liepājas	- Liepājas pilsētai, Liepājas, Ventspils, Talsu, Kuldīgas un Aizputes apriņķiem, komandieris pltn. Bērziņš;
- Jelgavas	- Jelgavas, Tukuma, Bauskas, Jēkabpils un Ilūkstes apriņķiem, komandieris pltn. Neimanis;
- Valmieras	- Valmieras, Cēsu un Valkas apriņķiem, komandieris pltn. Zvirbulis;

- Daugavpils	- Daugavpils pilsētai un apriņķim, komandieris plkv. Krastiņš;
- Rēzeknes	- Rēzeknes, Ludzas un Abrenes apriņķiem, komandieris pltn. Ankevics.

Saskaņā ar kara apriņķu pārvalžu darbības pagaidu noteikumiem tām piekrita:

- iesaukto un vēl neiesaukto gadagājumu reģistrācija, pārbaude un iesaukšana, kā arī eventuālā pēcpārbaude;
- neatvietojamības jautājumu izšķiršana saskaņā ar priekšrakstiem;
- karadienestam pakļauto un iesaukto pārraudzība.

Arī ar šo pārkārtojumu iesaukšanas tehniskā veikšanā sevišķa uzlabojuma nebija, jo arī turpmāk iesaukšanas vispārējā vadība un neaizstājamības noteikšana palika vācu rokās.

Zemes pašpārvalde 1944. g. 21. jūlijā pilnvaroja Leģiona ģenerālinpektoru iesaukt aktīvā karadienestā 1925. un 1926. g. dzimušos jaunekļus, lai papildinātu uz Vāciju jaunformēšanai pārsūtāmo 15. divīziju.

Augusta pirmajā pusē iesauca arī visus 1906.–1926. g. dzimušos vīriešus, kuri iepriekšējos iesaukumos bija atzīti par derīgiem ārrindai vai tikai darbam, t. s. „bkv“ un „av“ (*bedingtkriegsverwendbar* un *arbeitsverwendbar*). Pēdējie bija paredzēti vācu gaisa spēkiem kā izpalīgi (*Kampfhelfer der Luftwaffe*).

Bez minētajām iesaukšanām iekšlietu ģenerāldirektoram ģen. Dankeram 1944. g. 27. jūlijā nācās izsludināt iesaukšanu arī 1927. un 1928. g. dzimušiem jaunekļiem izpalīgu dienestam (*Jugendliche Kampfhelfer*) vācu gaisa spēkiem pakļautās zenītartilērijas un starmetēju vienībās. Atšķirībā no iepriekšējiem iesaukumiem šo jauniešu iesaukšanu nekārtoja Leģiona ģenerālinpektors, bet Latviešu jaunatnes organizācijas štābs sadarbībā ar vācu gaisa spēku pieņemšanas komisijām. Ar to arī izbeidzās Latvijas pilsoņu iesaukšana militāram dienestam plašākā mērogā.

Sakarā ar lielinieku ielausanos Latvijā un vācu armijas atkāpšanos uz Kurzemi ģen. Bangerskis ar 1944. g. 12. oktobra Papildinājumu pārvaldes 5. pavēli likvidēja kara apriņķu pārvaldes un atbrīvoja to priekšniekus no amatiem. Sekmīgai karaklausības lietu kārtošanai vēl brīvājā Latvijas teritorijā ģenerālinpektors ar to pašu pavēli nodibināja šādu iesaukšanas punktus (*Wehrmeldeamt*) Liepājas kara apriņķī:

- Ventspilī	- Ventspils administratīvajam apriņķim, komandieris pltn. Ankevics;
- Talsos	- Talsu adm. apriņķim, komandieris pltn. Breņķis;
- Kuldīgā	- Kuldīgas adm. apriņķim, komandieris pltn. Hartmans;
- Aizputē	- Aizputes adm. apriņķim, komandieris pltn. Zvirbulis.

Gan vācu armijas vienības Kurzemes atlikušajā daļā vēl mēģināja patvaļīgi iesaukt militāram dienestam Latvijas pilsoņus (šādi mēģinājumi notika arī Vācijā no dažu vācu iestāžu puses), taču ar Leģiona ģenerālspektora iejaukšanos nelikumīgās iesaukšanas izdevās novērst.

Iesaucot latviešus karadienestā, radās dažādas neskaidrības dienesta pakāpju atzišanas ziņā, kā arī šo pakāpju apzīmēšanā, ordeņu valkāšanā u. tml. Visus šos jautājumus izšķīra Leģiona ģenerālspektors vai nu ar savu varu, vai arī ierosinot jautājumu izšķiršanu pie augstākās vadības.

Jau 1943. g. martā, aicinot virsniekus un instruktorus pieteikties brīvprātīgam dienestam Leģionā, iekšlietu ģenerāldirekcijas personālietu departamenta direktors norādīja, ka Leģionā neatzīs sarkanarmijā iegūtās dienesta pakāpes. Šo jautājumu vēlāk galīgi nokārtoja, atzīstot tikai tās dienesta pakāpes, kas bija iegūtas Latvijas armijā līdz 1940. g. 5. augustam, vācu armijā, kā arī kārtības dienesta un drošības policijas slēgtās vienībās; turpretim kārtības savrupdienestā (*Schutzmannschaft des Einzeldienstes*) iegūtās dienesta pakāpes neatzina. Latvijas armijas kapteiņleitnantus ieskaitīja Leģionā kapteiņa dienesta pakāpē; kara ierēdņus – attiecīgajā virsnieka pakāpē, bet kara laika ierēdņus – tajā dienesta pakāpē, no kuras tie bija paaugstināti par kara laika ierēdņiem, bet ne zemāk par seržanta dienesta pakāpi. Latvijas armijas Kara skolas pirmo kursu beigušos kadetus un virsnieku vietnieku kursus beigušos un vēl nepaaugstinātos karavīrus ieskaitīja par virsnieku vietniekiem, ja tie starplaikā nebija ieguvuši augstāku dienesta pakāpi. Kā ārējo nozīmi šiem virsnieku vietniekiem ģenerālspektors noteica divas instruktora lentītes uzpleču lejgalā.

Ar 1944. g. 23. marta pavēli ģenerālspektors noteica, ka ārsti, zobārsti, veterinārārsti un farmaceiti ar pabeigtu augstskolas izglītību un Latvijas Kara skolas rezerves leitnantu nodaļu beigušie karavīri ieskaitāmi Leģionā kā leitnanti, ja nebija jau ieguvuši augstāku dienesta pakāpi; medicīnas un veterinārmedicīnas fakultāšu studentus, kuri bija nobeiguši visus kursa priekšmetus un praktiskos darbus, bet vēl nebija nobeiguši

valsts pārbaudījumus, ieskaitīja virsseržanta dienesta pakāpē, ja tos norīkoja amatos savā specialitātē. Šo pavēli ģenerālinspektors, pamatojoties uz ieroču SS pavēlnieka Austrumzemē norādījumiem, 1944. g. 7. augustā daļēji grozīja, nosakot, ka Latvijas armijā dienējušie ārsti un veterinārārsti ieskaitāmi Leģionā ar iegūto dienesta pakāpi, bet nedienējušie ārsti resp. veterinārārsti, kā arī dienējušie, bet virsnieka dienesta pakāpi neieguvušie – ieskaitāmi kā leitnanti-speciālisti (*Waffen-Untersturmführer (F)*). Šādi virsnieki-speciālisti valkāja leitnanta zīmotnes, virsnieku-speciālistu uzplečus un sarkanbaltu ieloku, saņēma savai dienesta pakāpei atbilstošu atalgojumu un parakstoties atzīmēja savu dienesta pakāpi „leitnants (S)“, vāciski „*Waffen-U stuf. (F)*“.

1944. g. 12. jūlijā Leģiona ģenerālinspektors saņēma reihsfirera Himlera adjutantūras paziņojumu, ka latviešu un igauņu karavīriem atļauts valkāt viņu bij. armijas ordeņus. Arī latviešu žēlsirdīgām māsām, kuras darbojās vācu SS lazaretēs, atļāva valkāt uz piedurknēm Latvijas nacionālo vairodziņu.

Latvian Language Institute, Riga, Latvia. The text discusses the history and development of the Latvian language, mentioning the Institute's role in research and education. It highlights the importance of preserving the language's unique features and its role in national identity.

The text continues to explore the linguistic and cultural aspects of the Latvian language. It discusses the influence of neighboring languages and the role of the language in the development of Latvian literature and thought. The author emphasizes the need for continued research and the promotion of the language in all spheres of life.

In 1944, the Latvian Language Institute was reorganized. The text describes the changes and the new focus of the Institute's work. It mentions the appointment of a new director and the expansion of the Institute's research and educational activities.

LEĢIONA APGĀDE

Leģiona apgāde ar ietērpu un uzturu bija līdzīga vācu SS vienību apgādei un visumā apmierinoša, izņemot lauku papildinājumu depo, kura apgāde bija diezgan trūcīga; tam par iemeslu bija Vācijas vispārējais grūtais apgādes stāvoklis kara pēdējos mēnešos.

Ietērps Leģionā bija vācu ar ieroču SS pakāpju apzīmējumiem. Atšķirībā no vācu ieroču SS vienībām, *Leģiona karavīri valkāja uz kreisās piedurknes augšdaļas vairodziņu ar Latvijas nacionālajām krāsām un uzrakstu „Latvija“*, bet SS zīmotņu vietā:

- 15. divīzija - Latvijas armijas uzlecošo saulīti;
- 19. divīzija - latviešu ugunskrustu un
- robežsargu vienības - melnas zīmotnes bez jebkādām zīmēm vai burtiem.

Vācu gaisa spēkiem pakļauto vienību karavīri valkāja vācu gaisa spēku ietērpu ar lidotāju dienesta pakāpju apzīmējumiem un leģionāru vairodziņu uz kreisās piedurknes augšdaļas.

Uzturs, kā arī kantīnes un dažas papildu devas, piem., lielkauju dienās, bija līdzīgas vācu karavīru devām. Jāpiezīmē, ka vienību apgāde bija ievērojami atkarīga no apgādes virsnieka centības, mākas un godīguma.

Atalgojums

Atsevišķu dienesta pakāpju atalgojuma likmes bija visumā līdzīgas attiecīgo vācu ieroču SS dienesta pakāpju likmēm. Arī atalgojuma izmaksas kārtība bija līdzīga vācu armijā pastāvošai. Uz rokas katrs karavīrs saņēma tikai t. s. dienas naudu (*Wehrsold*), bet pamatalgu izmaksāja vai nu ģimenei, vai arī iemaksāja bankā, attiecīgā karavīra kontā. Pamatalgas pārvešanu ģimenei resp. iemaksu karavīra bankas kontā veica SS

aizgādības virsnieks (*SS Fürsorge Offizier*) Rīgā, Hamburgas ielā 21. Pēc mūsu galvaspilsētas krišanas lielinieku rokās algas pārvešana ģimenēm un bankām notika no Prāgas.

Par spīti haotiskajam štāvoklim Vācijā kara pēdējos gados un ienaidnieka gaisa uzlidojumos sapostītajam satiksmes un sakaru tīklam, atalgojuma izmaksa visumā noritēja labi.

Sanitārā aprūpe

Ievainoto un slimo karavīru nogāde un ārstēšana noritēja vācu armijas sanitārās aprūpes ietvaros. Tā kā Leģiona vienības līdz 1944. g. rudenim bija iesaistītas tikai vācu Austrumu frontes ziemeļu sektorā, lielākā daļa ievainoto un slimo leģionāru ārstējās vācu slimnīcās un kara lazaretēs, kas atradās Latvijā. Lai gan visās Leģiona vienībās medicīniskais personāls bija latviešu un par šī personāla papildināšanu rūpējās ģenerālinspekcijas štāba sanitārā daļa, latvieši tomēr vēlējās atsevišķu Leģiona lazareti. Šis vēlēšanās īstenošanai Latvijas arodu savienība 1943. g. 13. decembrī ziedoja Leģiona lazaretei 250 gultas ar visiem piederumiem un 50 000 RM naudā. Tā bija viena no lielākajām veltēm Leģionam un atļāva iekārtot Rīgā, Brīvības ielā, priekšzīmīgu lazareti. Par Leģiona lazaretē priekšnieku ģenerālinspektors iecēla ārstu pltn. Lediņu. Sakarā ar Rīgas atstāšanu lazareti 1944. g. rudenī pārveda uz Vāciju, kur ar lielām grūtībām beidzot izdevās to atkal iekārtot Šverinē (*Schwerin*), Meklenburgā. Īsi pirms Meklenburgas ietilpināšanas Padomju Savienības okupācijas joslā Leģiona lazareti izdevās pārvest uz Lībeku, kur tā turpināja darbību līdz 1951. g., sniedzot medicīnisko palīdzību latviešu bēgļiem.

Tiesas lietas

Ar iestāšanos militārā dienestā – brīvprātīgi vai iesaukšanas ceļā – latvieši bija pakļauti vācu kara jurisdikcijai. Pie katras divīzijas pastāvēja kara lauka tiesa (*Feldgericht*), kuras jurisdikcijai bija pakļauti visi divīzijas un tai piekomandēto vienību karavīri. Divīzijas tiesas spriedumus apstiprināja divīzijas komandieris, kurš arī skaitījās par šīs institūcijas „tiesas kungu“ (*Gerichtsherr*).

Latviešu karavīri, kuri ietilpa Rīgas garnizonā novietotās atsevišķās vienībās vai arī augstākajam SS un policijas vadītājam Austrumzemē

padotās vienībās, bija pakļauti XVI SS un policijas tiesai Rīgā, kuras „tiesas kungs“ skaitījās augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē.

Kara lauka tiesas noturēja savas sēdes pēc vajadzības. Tiesa sastādījās no profesionāla tiesneša, t. i., jurista kā priekšsēža un 2 laju piesēdētājiem, pie kam vienam vajadzēja būt no apsūdzētā karavīra vienības un viņa dienesta pakāpē. Spriedumus pieņēma ar vienkāršu balsu vairākumu.

Apsūdzību tiesā uzturēja prokurors. Apsūdzētais varēja pats izvēlēties aizstāvi vai pieprasīt tādu tiesai. Attiecībā uz SS vienībām pastāvēja noteikums, ka karavīriem, kuriem piespriesti sodi, ilgāki par 3 mēnešiem, tie jāizcieš darba un audzināšanas nometnēs, kuras bija pakļautas Valsts drošības galvenai pārvaldei Berlīnē (*Reichssicherheits Hauptamt*). SS tiesas galvenā pārvalde atradās Minhenē (*München*). Latviešiem par soda izciešanas nometni SS tiesas galvenā pārvalde bija noteikusi Darba un audzināšanas nometni (*Arbeits- und Erziehungslager*) Salaspilī, pie Rīgas.

Latviešu karavīrus, kuri bija apcietināti un kuru lietas atradās izmeklēšanas stadijā, turēja apcietinājumā Rīgas centrālcietumā vai armijas virssardzē (*Wehrmachts Haftanstalt*) Citadelē.

Latviešiem pārņemot iesaukšanu savās rokās 1943. g. novembrī, radās nepieciešamība izveidot latviešu kara tiesas institūtu, lai uzturētu savu autoritāti un izvairītos no vācu iejaukšanās lietās, kuras saistītas ar atraušanu no karaklausības. Pēc garākām sarunām ar vācu iestādēm beidzot arī izdevās pie Leģiona ģenerālinspekcijas nodibināt latviešu Sevišķo kara tiesu ar savu jurisdikciju.

Zemes pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers 1944. g. 9. februārī izsludināja Sevišķās kara tiesas nodibināšanu, kā arī noteikumus par tiesāšanas kārtību tajā. Saskaņā ar šo rīkojumu Sevišķajai kara tiesai, ko tautas mutē dēvēja arī par „Leģiona tiesu“, piekrita lietu iztiesāšana par noziedzīgiem nodarījumiem pret karaklausību, kuri bija paredzēti Sodu likuma (1942. g. izd.) 12. nodaļā, piemērojot tiesāšanas kārtību, kāda paredzēta Latvijas kara tiesu likuma (1939. g. Lik. krāj. 4) noteikumos par tiesāšanu kara lauka tiesā (KTL 572.–595. p.). Darbodamies kā kara lauka tiesa ar saīsinātu un paātrinātu procesu, šī tiesa varēja likumā paredzēto sodu paaugstināt un sevišķi smagu nodarījumu gadījumos pat piespriest nāves sodu pēc Kara sodu likuma (1937. g. izd.) I daļas noteikumiem. Kara lauka tiesas process neparedzēja pārsūdzības ne kasācijas, ne arī apelācijas ceļā, un spriedumi bija izpildāmi 24 stundu laikā pēc to pasludināšanas. Lietas izsprieda tiesa, kas sastāvēja no Sevišķās kara tiesas priekšsēža vai tā vietnieka un 2 piesēdētājiem, piedaloties ģenerālinspekcijas apsūdzības pārstāvim (prokuroram)

un tiesas sekretāram. Sevišķās kara tiesas priekšsēdi un viņa vietniekus izraudzīja Leģiona ģenerālinspektors un apstiprināja iekšlietu ģenerāldirektors. Piesēdētājus iecēla ģenerālinspektors; viņš iecēla arī tiesas sekretāru saziņā ar tiesas priekšsēdi.

Par Sevišķās kara tiesas priekšsēdi ģen. Bangerskis iecēla plkv. Palkavnieku un par savu apsūdzības pārstāvi pltn. Karlsonu, kas reizē bija arī Leģiona ģenerālinspekcijas štāba tieslietu daļas priekšnieks.

Pie lietas iztiesāšanas tiesa stājās pēc ģenerālinspektora apsūdzības pavēles. Lietas sagatavošanu līdz nodošanai tiesai pārzināja un vadīja ģenerālinspektora apsūdzības pārstāvis. Iepriekšēju izmeklēšanu lieta neizdarīja; ja notikumu apstākļi nebija pietiekami skaidri, izdarīja izziņu. Sevišķās kara tiesas sēdes bija atklātas, izņemot likumā paredzētos gadījumus. Spriedumus tiesa pasludināja „likuma vārdā“, un tos apstiprināja ģenerālinspektors. Viņam arī bija tiesības uzlikto sodu mīkstināt, atlikt brīvības atņemšanas sodu vai tā daļēju izpildīšanu vai, sodu neapstiprinot, nodot lietu atpakaļ tiesai iztiesāšanai citā tiesnešu sastāvā. Iztiesāto lietu atjaunošanai piemēroja Kara tiesas likuma 880.–885. p., pie kam virstiesas pienākumi un tiesības piekrita ģenerālinspektoram. Apsūdzētā aizstāvēšanai piemēroja Kara tiesas likuma 617.–623. p. Spriedumu izpildīšana piekrita ģenerālinspektora apsūdzības pārstāvim vispārējā kārtībā.

Leģiona ģenerālinspektors 1944. g. 21. augustā nodibināja sevišķu padomi apžēlošanas lūgumu caurskatīšanai par Sevišķās kara tiesas spriedumiem, nosakot šādu sastāvu: padomes priekšsēdis – ģenerālinspekcijas štāba priekšnieks, locekļi – Sevišķās kara tiesas priekšsēdis, ģenerālinspekcijas štāba tieslietu daļas priekšnieks, tieslietu ģenerāldirekcijas pārstāvis – senators Ratermanis, un civiltiesas pārstāvis – prokurors Šūmanis.

Praksē Sevišķās kara tiesas darbība attiekmē uz jauniesaucamiem izvērtās tādēji, ka visiem, kas apņēmās turpmāk pildīt karadienestu, sodus atlaida. Sodus neatlaida tikai tādos gadījumos, kur izvairīšanās no karadienesta bija saistīta ar kādu citu smagu nodarījumu.

Šis tiesas visievērojamākais darbs bija tas, ka, pateicoties labām personīgām attieksmēm ar divīziju tiesu un XVI SS un policijas tiesas priekšsēžiem, izdevās atbrīvot no apcietinājuma Rīgas centrālcietumā, Salaspils koncentrācijas nometnē un citās apcietinājuma vietās tuvu pie 3000 latviešu karavīru, kuri tur bija ievietoti par dažādiem nodarījumiem.

Šo no apcietinājuma atbrīvoto karavīru apmācībai 1944. g. jūnija vidū ģenerālinspektora štāba kapt. Meieram uzdeva formēt „Sevišķu uzdevumu bataljonu“. Šī vienība bija novietota Bolderājā labās telpās, un tās kadra

*Oberfirers Šults pulkveža Valdefnāra Veisa pavadībā apmeklē
priekšējās līnijas*

(297)

Atvairot lielnieku lidmašīnas

(298)

(299)

18. Kurzemes btl. pēc iekļaušanas 2. latv. pulkā ielādējas ešleonā,
lai 1943. g. 10. jūnijā dotos uz Volhovas frontes sektoru (300)

32. k. p. komandiera plkv. Krīpena bunkurs. No kreisās: plkv. Krīpens,
vplkv. Silgailis un štāba virsnieki (301)

(302) *Kāda latviešu vienība ceļā uz Volhovas frontes sektoru gaida Volhovas mazo bānīti
Gluhaja Kerestj stacijā*

(303) *Riteņbraucēju un sakarnieku vads mazajā bānītī*

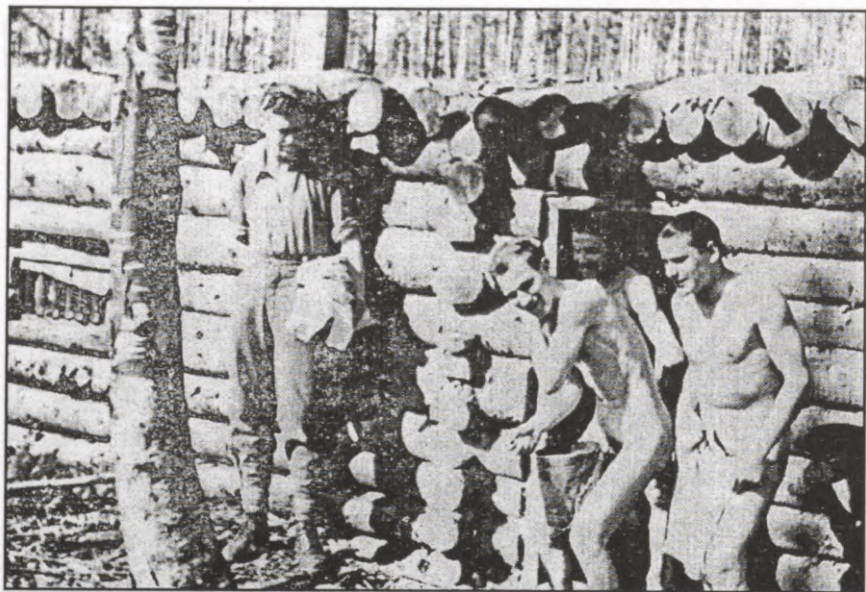
Volhovas lauka dzelzceļš un vilciens „Oskars“

(304)

2. Latv. brigādes komandieris obergruppenfīrers fon Šolcs, pltn. Veiss
un ltn. Videnieks inspekcijas braucienā 1943. g. Volhovā

(305)

(306) 1. k. p. II btl. pirts Volhovā. Ūdeni pievadīja ar krievu gāzmasku elpojamām caurulēm

(307) Peldētava bumbas izrautā bedrē

Volhova. Pusdienu piegāde priekšējām līnijām

(308)

Pusdienas izsniedzot

(309)

(310) Moskitu tikli Volhovā bija nepieciešami

(311) Sprunguļceļš Volhovā

Latviešu karavīru grupa ar diviem krievu gūstekņiem. Volhova, 1943. g. (312)

1943. g. jūlija kaujās iegūtais krievu vieglais tanks, kas latviešu karavīriem kalpoja kā vilcējs. No kreisās: kapt. Galdiņš, pltn. Apeŗāts un šoferis Palks (313)

(314) Kapt. Laumanis (pa labi) pie sava bunkura

(315) „Peldošais transports“ – krievu šķūtnieks piegādā sienu

(316)

Leģionārs ar „tanku dūri“
(Panzerfaust)

(317)

„Tanku briesmas“
(arī „tanku stobrs“)
(Panzerschreck,
Panzerrohre)
darbībā

Vplkv. Silgaiļa iestīgušais „Volkswagen“ Bardovo
rajonā, 1944. g. aprīļa beigas

(318)

(319) 1945. g. 8. janvāris. Vācu tanki pozīcijā prettriecienam pie Ķibeļām

(320) Sašauts krievu tanks T-34 pie Lestenes

19. div. leģionāru grupa Pienavā, Kurzemē, 1944. g. oktobrī

(321)

(322)

Sakarnieks Lauziņš pēc
apbalvošanas ar II šķ.
Dzelzkrustu Vidzemes kauju
laikā 1944. g. jūlijā

(323) Serž. Klints (notriekts un gājis bojā virs Beļģijas 1945. g. pavasarī),
ltn. Mencis un ltn. Ābrams

(324) Latviešu leģionāru apmācības Bolderājā

(325)

Gaisa spēku izpalīgs („LW-Helfer“)
Urbiņš (15 g. vecs) pēc apbalvošanas
ar II šķ. Dzelzkrustu par tanka T-34
iznīcināšanu

Gaisa spēku izpaīgi – jaunieši. Otrais no kreisās Urbiņš

(326)

(327)

Pltn. K. Lobe ar kapr. Vīburgu pie
Dobeles rotas bunkura „7 onkuliši“

(328)

Aviācijas bumbas
sprādziens pie kapsētas

sastāvs bija izraudzīts no labākajiem virsniekiem un instruktoriem; arī bataljona apgādei bija veltīta sevišķa vērība. Pēc lielinieku iebrukuma Zemgalē un izlaušanās līdz Tukumam 1944. g. jūlija beigās šo bataljonu iesaistīja Rīgas aizstāvēšanā ZR iecirknī SS oberfirera Krukenberga (*Krukenberg*) kaujas grupas sastāvā. Kad lielinieku iebrukums bija likvidēts, Sevišķu uzdevumu bataljonu iedalīja latviešu 5. robežsargu pulkā, bet tā komandierim kapt. Meieram uzdeva saformēt 2. sevišķu uzdevumu bataljonu, iedalot tajā citus no apcietinājuma atbrīvotos karavīrus.

Ģenerālinspekcijas štābam 1944. g. oktobra beigās pārceļoties uz Dancigu, kara tiesas darbiniekiem izdevās atbrīvot arī no Štuthofas (*Stutt-hof*) koncentrācijas nometnes bijušās ģen. Kureļa grupas karavīrus un arī daudz citu latviešu.

Nacionālā aprūpe

Pirms Latviešu leģiona formēšanas latviešu karavīru nacionālo aprūpi veica „Latviešu brīvprātīgo organizācijas komiteja“ Gustava Celmiņa vadībā. Šī organizācija arī, sākot ar 1942. g. martu, izdeva latviešu frontes laikrakstu „Daugavas Vanagi“.

Nodibinot Latviešu leģionu, radās nepieciešamība izveidot jaunu organizāciju, kas spētu veikt karavīru nacionālās aprūpes darbu uz daudz plašākas bāzes nekā pirms tam, jo latviešu tautas atsaucība Leģiona atbalstišanā bija ievērojami liela. Tā, piem., Rīgas radiofona 1943. g. 29. martā sarīkotais 2 stundu ilgais izvēles koncerts Leģiona labā bija devis 951 000 RM tīra atlikuma. Šo summu toreizējais ģenerālkomisārs Latvijā Dr. Drekslers pasniedza iekšlietu ģenerāldirektoram ģen. Dankeram karavīru palīdzības noorganizēšanai. Un jau tā paša gada 1. maijā ģen. Dankers izsludināja rīkojumu par organizācijas „Latviešu karavīru palīdzība“ (saisināti LKP) dibināšanu ar atpakaļejošu datumu – 1943. g. 29. martu. Jaunā organizācija bija pakļauta iekšlietu ģenerāldirektoram, bet tās darbību ar Leģiona vajadzībām saskaņoja ģenerālinspektors caur sava štāba kultūras–aizgādības (vēlāko aprūpes) daļu. Tā kā Tautas palīdzības un Latviešu karavīru palīdzības uzdevumi bija līdzīgi un abu šo organizāciju darbība norisinājās paralēli, tad, lai labāk saskaņotu to darbību un varētu daļēji izmantot jau pastāvošo Tautas palīdzības ziedojumu vākšanas aparātu, par LKP priekšnieku iecēla Tautas palīdzības priekšnieku Bruno Pavasaru. Lai gan abu organizāciju priekšgalā bija viena un tā pati persona, LKP darbojās pilnīgi patstāvīgi tās ģenerālsekretāra Evalda Andersona vadībā.

LKP vāca dāvanu sainišus karavīriem, ierīkoja un uzturēja atpūtas namus un karavīru klubus, sarīkoja koncertus, teātra izrādes utt. kā frontē, tā arī dzimtenē, uzturēja Frontes teātri, kā arī veica ievainoto un slimo karavīru, tāpat kritušo karavīru piederīgo aprūpi. Spilgtu liecību par LKP sekmīgo darbu un latviešu tautas atsaucību leģionāru atbalstīšanā dod lielais izdalīto dāvanu sainīšu skaits, kas 1943. g. Ziemsvētkos vien sasniedza 75 000.

Laikrakstu „Daugavas Vanagi“ 1943. g. augustā izsludināja par Leģiona oficiozu; tā izdevējs bija ģenerālinspektors, bet laikrakstu finansēja LKP. Laikraksta galvenais redaktors bija kapr. Krastiņš, viņa vietnieks A.Klišāns.

Kad Latvijas evakuācijas gaitā 1944. g. rudenī Tautas palīdzības priekšnieks B.Pavasars aizbrauca uz Vāciju, par LKP priekšnieku iecēla Evaldu Andersonu, un līdztekus uz Vāciju pārvesto slimo un ievainoto karavīru aprūpei LKP uzņēmās arī gādību par trūcīgā nonākušiem latviešu bēgļiem. LKP personālam izdevās pārvest uz Vāciju visas tai piederošās naudas summas, kā arī gandrīz visas tai saziņotās vai iegādātās mantas. Vācijā LKP ierīkoja 2 nodaļas: vienu Drēzdenē un otru Šverīnē. Nelaimīgā kārtā Drēzdenes nodaļa ar tās mantu krājumiem gāja bojā gaisa uzlidojumā pilsētai 1945. g. naktī uz 14. februāri. Šverīnes nodaļu 1945. g. aprīļa beigās izdevās pārvietot uz Lībeku, kur tā arī pēc pilsētas krišanas Rietumu sabiedroto armiju rokās turpināja sniegt palīdzību gūstā nokļuvušiem leģionāriem un latviešu civiliem bēgļiem, par cik to atļāva toreizējie apstākļi un nodaļas ierobežotie krājumi. Šo palīdzības darbu LKP veica līdz tam laikam, kad atlikušās vērtības savā pārziņā pārņēma tanī laikā jaunizveidotā Latviešu nacionālā komiteja Lībekā.

Bez tiem ziedojumiem, kas ieklāja Leģiona nacionālajai aprūpei caur LKP, daudzi uzņēmumi, organizācijas un privātpersonas šim nolūkam ziedoja lielākus naudas līdzekļus ģenerālinspektoram tieši. Lielākās summas šeit bija: saimniecības ģenerāldirektora V.Zāgara pasniegtā velte 100 000 RM, Tukuma apriņķa un pagastu saziņotās 25 000 RM, Latvijas saimniecības kameras – 20 000, Bauskas apriņķa un iedzīvotāju – 25 000, Madonas apriņķa skolnieku un audzinātāju saziņotās 20 518 RM u.d.c. Ziedotāju vidū bija arī reihsfirers Himlers ar 20 000 RM. Līdz 1944. g. 1. novembrim ģenerālinspektoram bija ienākuši ziedojumi 314 845,54 RM apmērā.

Bez minētās nacionālās aprūpes arī gandrīz katrai Leģiona vienībai bija savi labvēļi – krusttēvi, resp., uzņēmumi, organizācijas un iestādes,

kas labprātīgi bija uzņēmušies šo vienību papildu aprūpi, pie kam dažām vienībām sniegtais materiālais atbalsts bija ievērojams.

Ģenerālinspektors ģen. Bangerskis 1944. g. maijā vienojās ar SS galveno pārvaldi (*SS Hauptamt*) par mēnešraksta „Nākotne“ (mēnešraksts tēvzemei un brīvībai) izdošanu. Tā izdevējs bija ģenerālinspektors, bet izdošanu finansēja SS galvenā pārvalde. Par mēnešraksta galveno redaktoru ģen. Bangerskis iecēla vln. Hugo Vitolu, un redakcijas kolēģijā bija pltn. Grapmanis, pltn. Karlsons, prof. Ludolfs Liberts, prof. Jāzeps Vītols, prof. Pauls Jurēvičs, mag. oec. Eriks Raisters un Francis Ašmanis. Katrs mēnešraksta numurs bija veltīts kādai dzīves nozarei, piem., latviešu kultūrai, mūsu cīnītājiem, latviešu ģimenei utt. Šajā izdevumā līdzdarbojās ievērojamākie latviešu zinātnieki, rakstnieki un mākslinieki, kādēļ satura un ietērpā ziņā tas bija labākais no tanī laikā izdotiem latviešu mēnešrakstiem.

1943. g. novembrī ģenerālinspektora štābs rīkoja kara maršu sacensību. Iesniegto 22 darbu pārbaudes un godalgošanas komisijā ģenerālinspektors iecēla: par priekšsēdi – plkv. Dzenīti-Zeniņu, par locekļiem – prof. Jāni Mediņu, prof. A. Ābeli, doc. H. Pavasaru un doc. A. Skulti. Kā karavīru pārstāvjus komisijā izraudzīja pltn. Meiju, pltn. Grapmani un kapt. Blaumani. Komisija nolēma 1. un 4. godalgu nepiešķirt, bet 2. godalgu sadalīt starp Valdemāra Stiebrīņa Sveikšanas un Jāņa Zvaigznes Parādes marša kompozīcijām, bet 3. godalgu starp Ernesta Kuškevica un Valdemāra Nadziņa Parādes maršu kompozīcijām. Bez tam žūrija nolēma atpirkt arī 2 Alfreda Segliņa maršus, kādu citu J. Zvaigznes Parādes maršu un nezināma autora koncerta maršu.

Lai gan garīgā aprūpe SS vienībās nebija paredzēta, taču ar ģenerālinspektora gādību tomēr panāca, ka augstākā SS vadība latviešu leģionāru garīgai aprūpei šķēršļus nelika, atļaujot pat Leģiona vienību štatos vietas mācītājiem – divīzijās pa vienam luterāņu mācītājam, bet korpusā – arī vienam katoļu mācītājam. 1944. g. 5. jūnijā ģenerālinspektors par 15. divīzijas mācītāju iecēla virsn. vietn. Jūliju Straumi, bet 19. divīzijā – virsserž. Verneru Voitkusu; par VI SS korpusa katoļu kapelānu iecēla Kazimiru Ruču.

NOSLĒGUMS

Par nožēlošanu ir neiespējami noteiktos skaitļos izteikt latvju tautas dzīvā spēka līdzdalību Otrā pasaules kara cīņā pret cilvēces visbīstamāko ienaidnieku – komunismu, jo trūkst attiecīgu datu.

Samērā noteiktas ziņas par latviešu vienībām, to sastāvu un zaudējumiem Leģiona ģenerālinspekcijas štābā ienāca tikai līdz 1944. g. jūlija sākumam. Pēc tam, vācu Austrumu frontei sabrūkot, šādu ziņu iegūšana bija apgrūtināta, gandrīz neiespējama. Bet, ņemot pamatā skaitļus, kādi bija Leģiona ģenerālinspekcijas rīcībā 1944. g. 1. jūlijā, un pieskaitot tiem pēc šī datuma iesauktos, iespējams aptuveni pareizi aplēst latvju tautas dzīvā spēka aktīvo iesaisti Otrā pasaules karā.

1944. g. 1. jūlijā zem ieročiem bija:

Leģiona vienībās	31 446	vīri
Robežsargu pulkos	12 118	„
Policijas slēgtās vienībās (policijas pulkos un kārtības dienesta bataljonos)	14 884	„
Policijas savrupdienestā	5 240	„
„C“ grupas palīgpolicisti – aizsargi	22 262	„
Aviācijas leģionā „Latvija“	628	„
Dažādās vienībās	927	„
<i>Kopā</i>	87 550	vīri
Vācu armijas izpalīgos	12 159	vīri
Dažādās vienībās ārpus Leģiona	10 585	„
<i>Kopā zem ieročiem</i>	110 294	vīri

Pie šī skaita pieskaitāmi arī līdz 1944. g. 1. jūlijam kaujās kritušie, bez vēsts pazudušie un ievainotie. No pēdējiem daži, kas pēc izvešejošanās atgriezās savās vienībās, jau ieskaitīti augstāk minētos skaitļos.

Kritušie un no ievainojumiem mirušie	3 914	vīri
Bez vēsts pazudušie	1 362	„
Ievainotie	7 305	„
<i>Kopā</i>	12 875	vīri

Laikā no 1944. g. 1. jūlija līdz 18. augustam, ar kuru datumu izbeidzās mobilizācija plašākā mērogā, iesaukti:

Frontes dienestam	15 684	vīri
Izpalīgu dienestam vācu gaisa spēkos	5 543	„
<i>Kopā ar iepriekšējiem</i>	142 102	vīri

Bez tam no vācu gaisa spēku pieņemšanas komisijām, sadarbībā ar Latviešu jaunatnes organizāciju iesaukti izpalīgu dienestam zenīrtalērījas un starmetēju vienībās 3 614 jauniešu, kas dzimuši 1927./28. g., palielinot ar to aktīvo cīnītāju kopskaitu līdz 146 000 vīriem, kas ir apm. 8% no toreizējā Latvijas pilsoņu kopskaita, tātad tuvu teorētiski maksimumam robežai, ko tauta no sava dzīvā spēka spēj kara gadījumā iesaukt aktīvā karadienestā.

Īstenībā latviešu aktīvā līdzdalība bija vēl lielāka, jo daudzi, it sevišķi pirmajā laikā pēc vācu armijas ienākšanas Latvijā, brīvprātīgi pieteicās dienestam dažādās vācu armijas vienībās un militāra rakstura organizācijās. Par pēdējiem Leģiona ģenerālinspekcijas štābā nekādu datu nebija.

Un, ja ar šo lielo latvju tautas piepūli Leģionam nebija lemts pasargāt tēvzemi no nokļūšanas komunistu jūgā, tad vaina nav meklējama latviešu karavīros. Latviešu karavīrs, kā no šī apraksta redzams, cīnījās pašreizēji līdz pēdējai kara dienai, un šī cīņa nebija kalpošana kādai svešai idejai vai varai, bet vienīgi lai atgūtu un saglabātu tautai un tēvzemei brīvību. Šī apziņa ir vienīgā, bet arī neatņemamā balva vēl dzīvajiem leģionāriem par viņu smagajiem upuriem.

Ar savu esamību un izmisuma pilnajām cīņām Leģions ir pierādījums, ka latvju tauta nav brīvprātīgi iekļāvusies Padomju Savienībā, bet gan varmācīgi piespiesta.

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

PIELIKUMI

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latvian Republic State Library

Latviešu kārtības dienesta slēgto vienību pārskats

Vienība	Formēšanas vieta un laiks	Komandieri	Komplektēšanas veids	Vienības darbības laiks
16. Zemgales kd. btl.	Rīga 4. 9. 41.	pltn. Mangulis; no 11. 12. 41. pltn. Kociņš	brīvprātīgie	22. 10. 41.
				26. 11. 41.
				17. 12. 41.
				22. 1. 43. 3. 2. 43.
17. Vidzemes kd. btl.	Rīga 21. 12. 41.	kapt. Skrauža; no 21. 7. 42. kapt. Nikāns	brīvprātīgie	28. 12. 41.
				no 1942. g. maija 1943. g. maijā
18. Kurzemes kd. btl.	Rīga 4. 9. 41.	kapt. Bēms; no 16. 12. 41. pltn. Lobe; no 30. 12. 41. plkv. Kurše; no 21. 2. 42. kapt. Rubenis	brīvprātīgie	13. 1. 42.
				4. 5. 42.
				18. 5. 43.
				31. 5. 43.
19. Latgales kd. btl.	Rīga 16. 12. 41.	kapt. Porietis; no 14. 1. 42. kapt. Praudiņš; no 7. 8. 42. vācu kapt. Heifelds (<i>Heufeldt</i>); no 9. 2. 43. pltn. Aperāts	brīvprātīgie	12. 5. 42.
20. Rīgas kd. btl.	Rīga 4. 9. 41.	kapt. Porietis; no 4. 12. 41. kapt. Bēms; no 14. 1. 42. kapt. Porietis; no 11. 3. 42. kapt. Tiltiņš; tad pltn. Užāns	brīvprātīgie	4. 9. 41.

Vienības darbības vieta resp. rajons	Uzdevums	Vienības liktenis
Dno, Staraja Rusas, Soļcu raj. (bez. 4. rt.)	dzelzceļu apsardzība, partizānu apkarošana, kaujas uzdevumi	
4. rt. izbrauca uz Lugu	apsardzība	
atgriezās Latvijā un novietojās Ilūkstē	atpūtā	
Bukmuiža	aizmugures nodrošināšana	30. 1. 43. iekļauts
izbrauca uz Krasnoje Selo		Leģionā kā I/1. k. p.
Lepele (Baltkrievijā)	aizmugures nodrošināšana	
Dņepropetrovska	sardžu dienests	1943. g. maijā
pārvietots uz Ovruču		izformēts un iedalīts 25. kd. btl.
btl. 4. rt. kom., pltn. Doniņš, izbrauca uz fronti, uz Dno Minskas raj.	aizmugures nodrošināšana	
Rīga	atpūtā un papildināšanai	1. 6. 43. iekļauts
izbrauca uz Krasnoje Selo		Leģionā kā III/2. k. p.
Krasnoje Selo	sardžu dienests un kaujas uzdevumi	
		30. 1. 43. iekļauts
		Leģionā kā II/1. k. p.
Rīga	sardžu dienests	
		1944. g. novembrī
		pārvietots uz Vācijas
		15. div. rīcībā

Vienība	Formēšanas vieta un laiks	Komandieri	Komplektēšanas veids	Vienības darbības laiks
21. Liepājas kd. btl.	Liepāja 25. 2. 42.	pltn. Rutulis; no 20. 8. 42. vācu kapt. Jakobs (<i>Jackob</i>); no 9. 2. 43. kapt. Snēbergs	brīvprātīgie	30. 3. 42.
22. Daugavas kd. btl.	Rīga – Bolderāja 25. 2. 42.	pltn. Gerbers; no 1942. g. oktobra kapt. Vanags	brīvprātīgie	26. 7. 42. 7. 10. 42. 28. 8. 43. 29. 12. 43.
23. Gaujas kd. btl.	Rīga – Bolderāja 25. 2. 42.	kapt. Brigaders	brīvprātīgie	5. 5. 42. 2. 3. 44. 4. 4. 44. no 1944. g. jūlija
24. Talsu kd. btl.	Liepāja 1. 3. 42.	pltn. Vēveris; no 9. 2. 43. kapt. Skrauža	brīvprātīgie	31. 5. 42. no 1942. g. rudens
25. Abavas kd. btl.	Liepāja 6. 3. 42.	kapt. Aluts; no 1942. g. jūnija pltn. Plikauss	brīvprātīgie	1. 7. 42. 29. 12. 43.
26. Tukuma kd. btl.	Tukums 6. 3. 42.	pltn. Gredzens; no 31. 8. 42. pltn. Vēveris; no 9. 2. 43. pltn. Aperāts	brīvprātīgie	18. 6. 42. 1942. g. beigās
27. Burtnieku kd. btl.	Rīga – Mangaļsala 14. 3. 42.	kapt. Bēms; no 20. 7. 42. pltn. Zīverts	brīvprātīgie	5. 5. 42. no 1. 2. 43.

Vienības darbības vieta resp. rajons	Uzdevums	Vienības liktenis
izbrauca uz Krasnoje Selo	kaujas uzdevumi	30. 1. 43. iekļauts Leģionā kā I/1. k. p.
Varšava	sardžu dienests	
izbrauca uz Majevsku, Zaporožji pie Žitomiras	sardžu dienests un partizānu apkarošana	
Luckas raj. atgriezās Latvijā	partizānu apkarošana	7. 2. 44. iekļauts 2. latv. policijas pulkā
Dņeprpetrovskas – Kerčas raj. atgriezās Latvijā	sardžu dienests un partizānu apkarošana	
Jaunlatgales raj.	sardžu dienests un partizānu apkarošana	
Bauskas raj.	kaujas uzdevumi	Vācijas kapitulācijas brīdī atradās Kurzemē
Minskas raj.	partizānu apkarošana	
Pēterhofa, Ļeņingradas fronte	kaujas uzdevumi	18. 4. 43. iekļauts Leģionā kā I/2. k. p.
Korestina, Ovruča, Žitomiras raj. atgriezās Latvijā	partizānu apkarošana	7. 2. 44. iekļauts 2. latv. policijas pulkā
Minskas raj. pārvietots uz Novgorodas raj.	partizānu apkarošana un sardžu dienests	23. 4. 43. iekļauts Leģionā kā II/2. k. p.
Grišino raj. (Ukrainā)	sardžu dienests	1943. g. aprīļa sākumā izformēts; btl. atlikums iedalīts
Belaja Gora raj.	kaujas uzdevumi	23. kd. btl.

Vienība	Formēšanas vieta un laiks	Komandieri	Komplektēšanas veids	Vienības darbības laiks
28. Bārtas kd. btl.	Liepāja 9. 3. 42.	pltn. Grāmatiņš; no 6. 6. 42. kapt. E. Šmits	brīvprātīgie	30. 6. 42. 1943. g. jūlijā
16E Rēzeknes kd. btl.; pārdēvēts par 266E Rēzeknes kd. btl.	Rīga – Bolde- rāja 21. 3. 42. 18. 5. 42.	pltn. Meija; no 14. 8. 42. kapt. Skrauja; no 9. 2. 43. kapt. Tiltiņš	brīvprātīgie	
17E Rēznas kd. btl.; pārdēvēts par 267. Rēznas kd. btl.	Krāslava 18. 3. 42. 18. 5. 42.	pltn. Bebris; vēlāk kapt. Pļavnieks	brīvprātīgie	18. 3. 42. 14. 11. 42. 14. 7. 44.
18E Ērgļu kd. btl.; pārdēvēts par 268. Ērgļu kd. btl.	Liepāja 18. 3. 42. 18. 5. 42.	pltn. Rucels; vēlāk kapt. Tomass	brīvprātīgie	4. 7. 42.
19E kd. btl.; pārdēvēts par 269. kd. btl.	18. 3. 42. 18. 5. 42.	nav zināms	saformēts no muitas palig- robežsargiem	
20E kd. btl.; pārdēvēts par 270. Abrenes kd. btl.	Abrene 9. 5. 42. 18. 5. 42.	kapt. Saulīte	brīvprātīgie	
271. Valmieras kd. btl.	Hansevicze (Minskas raj.) 15. 1. 43.	kapt. Avotiņš; no 13. 8. 44. pltn. Bīrzulis	no citām vienībām pārskaitītie	15. 1. 43. 14. 7. 44. 13. 8. 44. no 1944. g. oktobra

Vienības darbības vieta resp. rajons	Uzdevums	Vienības liktenis
Krivoj Rog atgriezās Latvijā	sardžu dienests un partizānu apkarošana	13. 7. 43. iekļauts Leģionā
Bolderāja	apmācības un papildu bataljona uzdevumi	1944. g. novembrī pārvietots uz Vāciju 15. div. rīcībā
Krāslava Besaņicu, Veļikije Luki, Sebežas raj. atgriezās Latvijā	partizānu apkarošana partizānu apkarošana	Vācijas kapitulācijas brīdī atradās Kurzemē
Dņepropetrovska	sardžu dienests un partizānu apkarošana	3. 2. 44. izformēts; atlikums iekļauts 22. kd. btl.
Baltijas piekraste	muitas apsardzības uzdevumi	ziņu trūkst
pēc saformēšanas nosūtīts vācu ziemeļfrontes rīcībā	sapieru uzdevumi	18. 2. 43. pārgāja vācu armijas (Wehrmacht) rīcībā un pārdēvēts par 672. latv. sap. btl.
Sluckas – Minskas raj. atgriezās Latvijā	partizānu apkarošana	
Apes, Siguldas raj. Kurzeme, Dobeles raj.	kaujas uzdevumi kaujas uzdevumi	1944. g. novembrī iekļauts Leģiona 43. k. p.

Vienība	Formēšanas vieta un laiks	Komandieri	Komplektēšanas veids	Vienības darbības laiks
272. Daugavgrīvas kd. btl.	Rīga – Bolderāja 1. 7. 42.	pltn. Mangulis; no 1942. g. jūlija pltn. Taube	brīvprātīgie	26. 7. 42. 1. 10. 42. 11. 10. 42.
273. Ludzas kd. btl.	Ludza 1. 7. 42.	pltn. Birzulis	brīvprātīgie	1. 7. 42.
274. kd. btl. (sastāvs – 1 rota)	Varšava 1. 10. 42.	vltn. Brumers	izdalīts no 272. kd. btl.	16. 10. 42. no 1943. g. okt. beigām 8. 3. 44.
275. kd. btl. (sastāvs – 1 rota)	Rīga – Bolderāja 16. 10. 42.	kapt. Kuģinieks	izdalīts no 266E kd. btl.	
276. Kuldīgas kd. btl.	Kuldīga 7. 12. 42.	pltn. Meija; no 15. 7. 43. pltn. Birzulis	brīvprātīgie un iedalītie kārtības savrupdienesta sargi no Rīgas	14. 12. 42.
277. Siguldas kd. btl.	Rīga 7. 12. 42.	pltn. Taube	kārtības savrupdienesta sargi	11. 12. 42.
278. Dobeles kd. btl.	Rīga – Bolderāja 7. 12. 42.	pltn. Gredzens	kārtības savrupdienesta sargi un no citām vienībām izdalītie	19. 12. 42.
279. Cēsu kd. btl.	Rīga – Bolderāja 4. 1. 43.	kapt. Tiltiņš; vēlāk pltn. Kleinbergs	kārtības savrupdienesta sargi	3. 2. 43.

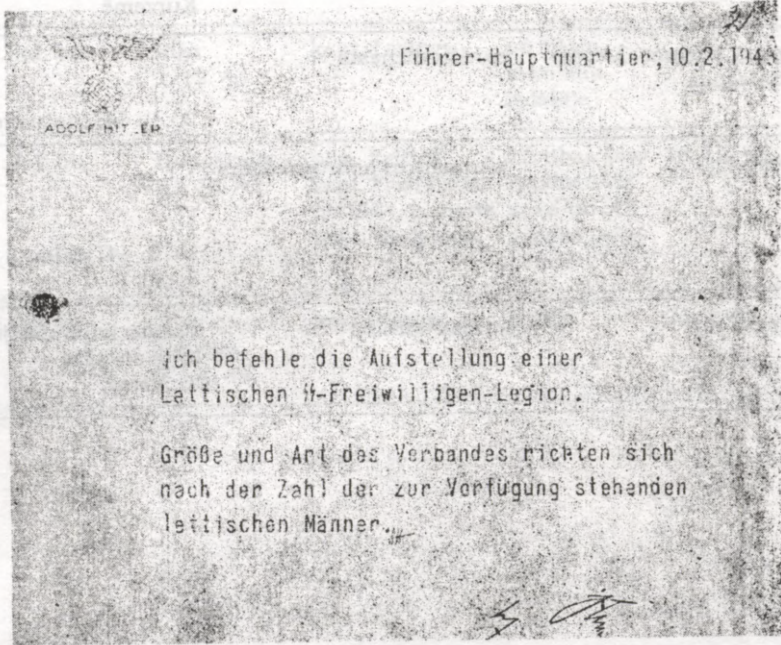
Vienības darbības vieta resp. rajons	Uzdevums	Vienības liktenis
izbrauca uz Varšavu	sardžu dienests	
pārformēts, atstājot bataljonā tikai vienu rotu – 1./272. kd. btl., kom. kapt. Ziediņš; no bataljona atlikuma izveidoja 274. kd. btl., kom. vlt. Brumers (sk. 274. kd. btl. ailē)	sardžu dienests	
izbrauca uz Dņepropetrovsku		1943. g. pavasarī iekļauts Leģionā
Ludza	aizmugures nodrošināšana	15. 7. 43. apvienots ar 276. kd. btl.
Bobruiskas raj.	sardžu dienests un partizānu apkarošana	
Polockas raj.	kaujas uzdevumi	
atgriezās Rīgā	sardžu dienests	1944. g. septembra beigās izformēts
Rīga	sardžu dienests	7. 12. 42. iekļauts 276. kd. btl.
Viļaka	aizmugures nodrošināšana	11. 8. 43. iekļauts kā IV/1. pol. p.
Indra	aizmugures nodrošināšana	11. 8. 43. iekļauts kā I/1. pol. p.
Ludzas un Vecslobodas raj.	aizmugures nodrošināšana	11. 8. 43. iekļauts kā II/1. pol. p.
Zilupe	aizmugures nodrošināšana	15. 7. 43. iekļauts 278. kd. btl.

Vienība	Formēšanas vieta un laiks	Komandieri	Komplektēšanas veids	Vienības darbības laiks
280. Bolderājas kd. btl.	Rīga – Bolderāja 23. 1. 43.	pltn. Lobe	kārtības savrupdienesta sargi	10. 2. 43.
281. Abrenes kd. btl.	Rīga	pltn. Veiss	kārtības savrupdienesta sargi	10. 2. 43.
282. Ventas kd. btl.	Rīga – Bolderāja 5. 3. 43.	kapt. Zilvers	no citām vienībām izdalītie	14. 3. 43.
311. kd. btl.	Valmiera 12. 5. 43.	pltn. Ozoliņš	kārtības savrupdienesta sargi	
312. kd. btl.	Daugavpils 15. 5. 43.	kapt. Mihelsons	kārtības savrupdienesta sargi	18. 5. 43. 4. 7. 43.
313. kd. btl.	Rīga 2. 8. 43.	pol. maj. Jumis; kapt. Blīte	kārtības savrupdienesta sargi	11. 8. 43. no 1943. g. oktobra līdz 24. 1. 44.
316. kd. btl.	Rīga – Bolderāja 2. 8. 43.	pltn. Ozoliņš; maj. Bergs; maj. Nātiņš	kārtības savrupdienesta sargi	11. 8. 43. no 1943. g. oktobra līdz 24. 1. 44.
317. kd. btl.	Rīga – Bolderāja 18. 10. 43.	kapt. Krūmiņš	jaukts un papildināts ar mobilizētiem	27. 10. 43. 2. 2. 44.
318. kd. btl.	Rīga – Bolderāja 25. 10. 43.	kapt. Ābeltiņš	kārtības savrupdienesta sargi un „C“ grupas palīg-policisti	5. 11. 43.

Vienības darbības vieta resp. rajons	Uzdevums	Vienības liktenis
Osvejas, Zilupes raj.	partizānu apkarošana	9. 4. 43. izformēts
Osvejas, Zilupes raj.	partizānu apkarošana	9. 4. 43. izformēts
Zilupes raj.	partizānu apkarošana	15. 7. 43. iekļauts 277. kd. btl.
no Meitenes līdz Valkai	dzelzceļa apsardzība	2. 7. 43. izformēts
Viļņa	dzelzceļa apsardzība	
Ludza	aizmugures nodrošināšana	11. 8. 43. iekļauts kā III/1. pol. p.
Dūkštu, Viļņas, Molodečno raj.	partizānu apkarošana	
Sebežas, Neveles raj.	partizānu apkarošana, vēlāk kaujas darbība	7. 2. 44. iekļauts 2. pol. p.
Viļņas raj.	partizānu apkarošana	
Sebežas, Neveles raj.	partizānu apkarošana, vēlāk kaujas darbība	7. 2. 44. iekļauts 2. pol. p.
Zilupes raj.	partizānu apkarošana	
Olaine		14. 2. 44. iekļauts 3. pol. p.
Vecsloboda	aizmugures nodrošināšana	
		14. 2. 44. iekļauts 3. pol. p.

Vienība	Formēšanas vieta un laiks	Komandieri	Komplektēšanas veids	Vienības darbības laiks
319. kd. btl.	Rīga 25. 10. 43.	maj. Tiltiņš	kārtības savrupdienesta sargi un „C“ grupas palīg-policisti	31. 11. 43. 11. 3. 44. 3. 4. 44. 1944. g. jūlija beigās
320. kd. btl.	Rīga 1. 12. 43.	kapt. Levings	no citām vienībām izdalītie	
321. kd. btl.	Daugavpils 22. 12. 43.	pltn. Zeltiņš; kapt. Fridrihsons; no 1944. g. marta kapt. Mežgrāvis	kārtības savrupdienesta sargi un „C“ grupas palīg-policisti	30. 12. 43.
322. kd. btl.	Rīga un Bauska 23. 7. 44.	kapt. Ķikuts	jaukts	26. 7. 44.

Vienības darbības vieta resp. rajons	Uzdevums	Vienības liktenis
Sebežas, Indras raj.	aizmugures nodrošināšana	
Olaine	atpūtā	
Alūksnes, Gulbenes raj. pārvietots uz Bauskas raj.	aizmugures nodrošināšana kaujas darbība	Vācijas kapitulācijas brīdī atradās Kurzemē
Jelgava, Ķegums, Liepāja un Salaspils	sardžu dienests	20. 9. 44. izformēts
Abrene	aizmugures nodrošināšana	14. 2. 44. iekļauts 3. pol. p.
Bauskas raj.	kaujas darbība	Vācijas kapitulācijas brīdī atradās Kurzemē

Noraksta noraksts

GENERALDIREKTOR
FÜR
INNERE ANGELEGENHEITEN

Riga, den 23. Februar 1943

- Abschrift:**
- 1/ An den höheren SS und Polizeiführer für das Ostland,
 - 2/ An den Wehrmachtbefehlshaber Ostland,
 - 3/ An den Generalkommissar Lettlands.

Wie uns bekanntgeworden, werden schon in den nächsten Tagen 6 lettische Jahrgänge angemustert und für Militärzwecke und Arbeitseinsatz eingezogen.

Wir erlauben uns Ihre Aufmerksamkeit auf unsere frühere Eingaben zu lenken, wo wir auf die Möglichkeit bzw. Unmöglichkeit einer Mobilisation in Lettland hingewiesen haben. Unsere diesbezüglichen Bedenken bestehen noch immer. Wenn aber die deutsche Besatzungsmacht sich dennoch für gewisse Mobilmachungsschritte entschliesst, bitten wir folgende minimale lettische Belange bei Aufstellung der Lettischen Legion zu berücksichtigen:

- 1/ Die Legion wird nur von lettischen Offizieren geführt. Kommandeur der Legion ist General R. Bangerskis, Stabschef Oberst Silgailis;
- 2/ Eintritt in die Legion steht jedem lettischen Bürger der Jahrgänge 1919-1924 zu, die von der Anmusterungskommission ausgehoben werden. Es darf keinerlei Zwang zugunsten einer anderen Waffengattung oder eines anderen Dienstsektors ausgeübt werden;
- 3/ Die Lettische Legion wird in Lettland ungef. 6 Monate lang ausgebildet und erst nach Ausbildung als geschlossener Kampfverband dem Oberkommando der Wehrmacht unterstellt;
- 4/ Einsatzgebiet ist die Nordfront;

- 5/ Verpflegung, Besoldung, Einkleidung, Fürsorge und allgemeine Behandlung in jeder Hinsicht in Anlehnung an die für deutsche Wehrmachtsangehörige geltenden Bedingungen.

Wir erlauben uns zu betonen, dass die angeführten Belange sämtlich vom Herrn Obergruppenführer Jeckeln, sowie vom General Wolfsberger und vom Generalkommissar Dr. Drechsler schon gutgeheissen worden sind. Deshalb erlauben wir uns Sie zu bitten, uns das Anerkennen dieser Belange schriftlich bestätigen zu wollen. In einem solchen Falle werden wir uns für diese Aktion einsetzen, und hoffen dann auch auf ein weitgehendes Verständnis bei den lettischen Offizieren und den anzumusternden Jahrgängen. Andernfalles kann aber die Landeseigene Verwaltung diese Aktion nicht unterstützen, und somit dürfte auch das Ergebnis einer Anmusterung einiger Jahrgänge – von einer höheren Warte aus gesehen – keine Stärkung des deutschen Kriegspotentials ergeben.

Im Auftrage
der Landeseigenen Verwaltung
Lettlands
(O. Dankers)
Generaldirektor für
Innere Angelegenheiten

Rīgā, 1943. g. 19. martā

Latv. SS brīvpr. Leģiona
SS Pavēlnieks

Pagaidu rīkojums

Ar reihšfirera SS pavēli ģenerālim Rudolfam Bangerskim, dzim. 21. 7. 1878. g., kā Leģiona brigādefireram un Latv. SS brīvpr. Leģiona ģenerālmajoram uzdota Latv. SS brīvpr. Leģiona 1. divīzijas vadība, skaitot ar 1. martu 1943. g.

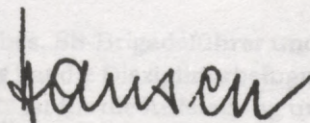
Paraksts (*Hansen*)
SS brigādefirers un ieroču
SS ģenerālmajors

Der Befehlshaber- \ddot{u}
der Lett. \ddot{u} -Freiw. Legion

Rīga, den 19. März 1943

Vorläufige - Verfügung

General Rudolf Bangerskis, geb. 21.7.1878,
wird auf Befehl des Reichsführer- \ddot{u} mit Wirkung vom
1. 3. 1943 als Legions-Brigadeführer und Generalmajor
der Lett. \ddot{u} -Freiw. Legion mit der Führung der 1. Division
der Lett. \ddot{u} -Freiw. Legion beauftragt.

\ddot{u} -Brigadeführer und
Generalmajor der Waffen- \ddot{u}

Rigā, 1943. g. 19. martā

Latviešu SS brīvpr. Lēģiona

SS Pavēlnieks

Pagaidu rīkojums

Ar reihsfirera SS pavēli pulkvedis Arturs Silgailis, dzim. 13. 11. 1892. g., pārņemts kā Lēģiona standartenfirers un Latviešu SS brīvpr. Lēģiona 1. divīzijas Ia.

Paraksts (*Hansen*)

SS brigādefirers un ieroču

SS ģenerālmajors

Der Befehlshaber- $\frac{1}{4}$
der Lett. $\frac{1}{4}$ -Freiw.Legion

Riga, den 19. März 1943

V o r l ä u f i g e V e r f ü g u n g

Oberst Arthur S i l g a i l i s , geb. 13.11.1892,
wird auf Befehl des Reichsführer- $\frac{1}{4}$ mit Wirkung vom
1. 3. 1943 als Leg.-Standartenführer und Ia der I.
Division der Lett. $\frac{1}{4}$ -Freiw.Legion übernommen.

Hansen

$\frac{1}{4}$ -Brigadeführer und

Generalmajor der Waffen- $\frac{1}{4}$

Noraksts

Abschrift!

SS-Führungshauptamt
Amt II org. Abt. Ia/II
Tgb. Nr. II/1501/43 geh.

Berlin-Wilmersdorf, den 26. Febr. 43
Kaisersallee 188
Geheim

Latv. SS-Brivpr. Leģ.
Ģenerālinsp. štābā
ienācis 1944. g. 10. febr.
Nr. 44/Adj.

Betr.: Aufstellung der 15. Lett. SS-Freiw. Div.

Bezug: SS-FHA, Kdo.Amt d. W.-SS, Org. Tgb. Nr. II/1144/43 geh. v. 15.
2. 43.

Verteiler: Sonderverteiler

1.) In Durchführung des RF-SS-Befehls wird mit Wirkung vom 25. 2. 43.
die

(15. Lett. SS-Freiw. Div.)

„15. Lett. SS-Freiwilligen-Division“

zur Aufstellung im Reichskommissariat „Ostland“ im Einvernehmen
mit dem Höheren SS- und Polizeiführer „Ostland“ befohlen.

2.) *Gliederung und Ausrüstung* wird noch gesondert befohlen. Die bereits
ausgegebenen takt. Gliederungen mit den Prüfnummern 422-442,
444-452, 454-458, 500-501 werden ausser Kraft gesetzt und sind
nach H.Dv. 99 zu vernichten.

3.) Der Kommandeur des Aufst. Stabes, SS-Brigadeführer und General-
major der Waffen-SS, H a n s e n , hat die Disziplinarbefugnisse eines
Div.Kdrs. nach Mob.DBO § 12. Er ist für die Aufstellung und Ausbil-
dung der Division verantwortlich.

- 4.) *Führer, Unterführer und Mannschaften* werden durch den Höh. SS- und Polizeiführer „Ostland“ geworben und in die Division eingestellt. Die Verfügung Reichsführer-SS Tgb. Nr. 309/41 g.Kdos. v. 6. 11. 41 über Aufstellung und Einsatz ausländischer Freiwilligenverbände ist singemäss anzuwenden.
- 5.) *Die Eidesformel lautet:* „Ich schwöre bei Gott diesen heiligen Eid, dass ich im Kampf gegen den Bolschewismus dem Obersten Befehlshaber der deutschen Wehrmacht, Adolf Hitler, unbedingten Gehorsam leisten und als tapferer Soldat bereit sein will, jederzeit für diesen Eid mein Leben einzusetzen.“
- 6.) *Die Kommandosprache* ist lettisch.
- 7.) *Waffen, Gerät, Fahrzeuge und Pferde* werden in Rahmen des Möglichen durch SS-FHA, Abt. Ib, Amt VI bzw. Amt X, zugewiesen.
- 8.) *KSt und KAN* werden durch SS-FHA, Vorschriften- und Lehrmittelabteilung, zugewiesen. Vorschriften *nur* auf Anforderung des Aufstellungsstabes.
- 9.) *Feldpostnummern* werden durch SS-FHA, Amt II, Abt. Ic, zugeteilt.
- 10.) *Uniform* ist die der Waffen, vorerst rechter Kragenspiegel ohne Runen, linker Kragenspiegel mit SS-Rangabzeichen.
Das SS-W.-V.-Hauptamt wird gebeten, die notwendige Bekleidung und Ausrüstung des Mannes bereitzustellen.
Die dem SS-W.-V.-Hauptamt durch die Abt.Organisation übersandte Sollstärkeberechnung ist nicht bindend und vorläufig nur als Anhalt für die 15. Lett. SS-Freiw. Div. zu verwenden.
- 11.) Die „15. Lett. SS-Freiw. Div.“ untersteht dem SS-Führungshauptamt.
- 12.) Über Aufstellung eines Ersatztruppenteils ergeht zeitgerecht Befehl.

gez. Jüttner
SS-Gruppenführer und
Generalleutnant der Waffen-SS

F.d.R.

gez. Fick

SS-Obersturmbannführer

F.d.R.d.A.

(paraksts)

SS-Untersturmführer

15. DIV. UZBŪVE UN ATSEVIŠĶO VIENĪBU
FORMĒŠANAS GAITA

(skat. shēmu ar papildinājumiem beigās)

I. *Divīzijas oficiālais apzīmējums:*

15. (latv.) SS-brīvprātīgo divīzija [15. (lett.) SS-Freiwilligen Division];
1944. g. sākumā divīziju pārdēvēja par „15. ieroču SS grenadieru
divīziju (latv. Nr. 1)“ [15. Waffen-Grenadier Division der SS (Let. Nr. 1)].

II. *Divīzijas organizācija* *
(skat. shēmu grāmatas beigās)

III. *Divīzijas vadība:*

1. Divīzijas komandieri:

- brigādefirers un ieroču SS ģen-maj. Hansens (*Hansen*) līdz 1943. g. maija sākumam;
- brigādefirers un ieroču SS ģen-maj. grāfs fon Piklers-Burghauzs (*Graf von Pückler-Burghaus*) līdz 1944. g. 16. februārim;
- SS oberfirers Heilmans (*Heilmann*) līdz 1944. g. jūlija otrai pusei;
- SS oberfirers fon Obvurcers (*von Obwurzer*), krita lielinieku gūstā 1945. g. 26. janvārī kaujā pie Nakeles, Rietumprūsijā;
- SS oberfirers Akss (*Ax*) līdz 1945. g. 15. februārim;
- SS oberfirers Burks (*Burk*) līdz kara beigām.

2. Divīzijas štābs:

- a) Formēšanas sākums – 1943. g. 23. marts.
- b) Formēšanas vieta – Rīgā, Āgenskalnā, Kliņģeru ielā 2a.
- c) Štāba iedalījums:

- *Ia (operatīvā) nodaļa*; priekšnieks – divīzijas pirmais ģenerālštāba virsnieks (*Erster Generalstabsoffizier*), kuru saīsināti apzīmēja ar „Ia“; viņa palīgu sauca par „pirmo ordonances virsnieku“ (*Erster Ordonanz-Offizier*) un apzīmēja ar „O1“;

* Piezīme: 19. div. organizācija bija līdzīga 15. divīzijai.

Divīzijas operatīvās vadības sastāvā ietilpa arī divīzijas sakaru priekšnieks – Ia/Nach. (*Nachrichten*) un divīzijas inženieris (sapieru virsnieks) – Ia/Pi. (*Pionier*);

- *Ib (dienestu) nodaļa*; priekšnieks – divīzijas otrais ģenerālštāba virsnieks, saīsinātais apzīmējums „Ib“; viņa palīgu sauca par „otro ordonances virsnieku“ un saīsināti apzīmēja ar „O2“;
 - *Ic (izlūkošanas un pretizlūkošanas) nodaļa*; priekšnieku sauca par „Ic“ un tā palīgu par „O3“ (trešo ordonances virsnieku);
 - *Ila (administratīvā un personāla) nodaļa*; priekšnieku apzīmēja ar „IIa“.
- Nodaļa sastāvēja no 2 apakšnodaļām – Ila un Ilb.
- Ila – kārtotāja administratīvo saraksti un apstrādāja virsnieku personāllietas;
- Ilb – apstrādāja instruktoru un kareivju personāllietas.
- *III (tiesas) nodaļa*; priekšnieks – divīzijas tiesnesis;
 - *IVa (intendantūras) nodaļa*; priekšnieks – divīzijas intendants;
 - *IVb (sanitārā) nodaļa*; priekšnieks – divīzijas ārsts;
 - *IVc (veterinārā) nodaļa*; priekšnieks – divīzijas veterinārais ārsts;
 - *V (ieroču un munīcijas) nodaļa*; priekšnieku apzīmēja ar „WaMun“ (*Waffen und Munition*);
 - *VI (propagandas un aprūpes) nodaļa*; nodaļas oficiālā apzīmējumā vārdu „propaganda“ nelietoja, to aizstāja ar „aprūpes nodaļa“ (*Fürsorge Abteilung*);

d) Štāba sastāvs un nodaļu priekšnieku uzvārdi.

Stājoties pie divīzijas formēšanas, bija paredzēts, ka divīzijas štāba sastāvs un dienestu priekšnieki būs latvieši; līdz ar to bija arī izraudzīti un iesaukti attiecīgie virsnieki un instruktori. Vēlāk tomēr noskaidrojās, ka divīzijas štāba sastāvam jābūt vācu. Daļu no divīzijas štābam iesauktiem virsniekiem un instruktoriem pārskaitīja uz ierindas daļām un Leģiona ģenerālinspektora štābu, bet daļu paturēja divīzijas štāba virsstatā. Vēlāk dažus no pēdējiem nozīmēja arī divīzijas štāba štata amatos. Piemēram, ar 1943. g. 1. jūliju majoru (toreiz vln.) Baumani iecēla par otro ordonances virsnieku „O2“, bet majoru Balodi par divīzijas transporta virsnieku (*Divisions Transport-Offizier*).

Vācu divīzijas štāba uzbūvē štāba priekšnieka amats nebija paredzēts. Divīzijas nodaļas savu darbību regulēja ar atsevišķām pavēlēm. Nodaļu darbību saskaņoja divīzijas pirmais ģenerālštāba virsnieks. Līdz ar

to viņa dienesta stāvoklis zināmā mērā bija līdzīgs divīzijas štāba priekšnieka amatam Latvijas armijā. Pirmais divīzijas Ia bija SS šturmbranfirers Knēbels (*Knebel*). Viņš smagi cieta autokatastrofā Rīgā, un tā slimšanas laikā (no 1943. g. 15. jūnija līdz vēlam rudenim) viņu atvietoja SS hauptšturmfirers Hāns (*Hahn*).

Divīzijai atrodoties Vācijā, Ia bija SS šturmbranfirers Vulfs (*Wulff*). Viņš krita 1945. g. 3. februārī kaujā pie Flēderbornas, Pomerānijā. Pēc Vulfa nāves Ia amatu ieņēma SS šturmbranfirers Kops (*Kopp*).

Ib bija SS oberšturmfirers Fričers (*Fritscher*); vēlāk viņu paaugstināja par hauptšturmfireeru.

Ic – SS hauptšturmfirers Geilings (*Geiling*). Nodaļas priekšnieki bieži mainījās.

Iia – SS oberšturmfirers Zaks (*Sack*).

Divīzijas tiesnesis – SS hauptšturmfirers Tefārns (*Tefahn*).

Divīzijas intendantanti – SS šturmbranfirers Vitešs (*Witesch*) līdz 1943. g. decembrim; SS hauptšturmfirers Etings (*Oetting*) līdz 1944. g. decembrim; SS šturmbranfirers Švērers (*Schwörer*) līdz Vācijas kapitulācijai.

Divīzijas ārsts – SS šturmbranfirers Tīdjens (*Tiedjen*).

Divīzijas veterinārais ārsts – SS šturmbranfirers Vāls (*Wahl*).

e) Latviešu vadība divīzijas štābā.

Latviešu vadība divīzijas štābā bija pārstāvēta ar divīzijas kājnieku priekšnieka institūtu, kurš sastāvēja no divīzijas kājnieku priekšnieka ar 2 adjutantiem: operatīvā un administratīvā, un dažiem rakstvežiem-ziņniekiem. Kājnieku priekšnieks bija visu divīzijā ietilpstošo latviešu karavīru dienesta un disciplinārais priekšnieks, bet bez komandēšanas tiesībām. Būtībā kājnieku priekšnieka institūts bija padomdevējs orgāns divīzijas vadībai, un tā ietekme bija lielā mērā atkarīga no kājnieku priekšnieka personīgām attieksmēm ar divīzijas vadību.

Divīzijas kājnieku priekšnieks bija vplkv. Silgailis; operatīvais palīgs – maj. Augstkalns, administratīvais palīgs – maj. Alksnītis.

1944. g. jūlija sākumā vplkv. Silgaili iecēla par Leģiona ģenerālinspekcijas štāba priekšnieku. Viņš divīziju atstāja 1944. g. 6. jūlijā; pēc tā aizbraukšanas divīzijas kājnieku priekšnieka amats palika vakants, un šo institūtu vairs neatjaunoja līdz kara beigām.

f) Uz fronti divīzijas štābs izbrauca 1943. g. decembra pirmajās dienās un pēc izkraušanās st. Vidumka novietojās Pesku sādžā, 1 km Z no st. Vidumka, no kurienes to decembra otrā pusē pārvietoja uz Kamenku, apm. 10 km uz ZR. 1944. g. janvārī divīzijas štābu pārvietoja uz

Novoje sādžu, apm. 28 km ZR no Novo-Sokoļņikiem, kur tas palika līdz pārvietošanai uz Bebelkas rajonu.

IV. Divīzijas kaujas vienības

1. 32. k. p. (arī 3. k. p.).

- Komandieri: plkv. Kripens līdz 1944. g. 28. jūnijam;
pltn. Aperāts līdz 1944. g. 16. jūlijam; viņš krita kaujā pie Mozuļiem, Latvijas robežas tuvumā;
maj. Hazners no 1944. g. 16. jūlija līdz septembra sākumam;
pltn. Celle līdz 1945. g. 25. janvārim;
maj. Rubenis līdz 1945. g. 3. februārim; viņš krita, 15. div. izlauzoties no Flēderbornas ielenkuma Pomerānijā.
Pēc Flēderbornas kaujas 32. k. p. kaujas sastāva atliekas 4. februārī ieskaitīja 33. k. p. sastāvā.
27. martā 32. k. p. atkal atjaunoja kā vienību un par pulka komandieri iecēla pltn. Meiju.

- Formēšanas sākums – 1943. g. 3. maijs.

- Formēšanas vieta – Paplaka.

- Formēšanas gaita:

Pulka sākotnējais uzdevums – sagatavot kadrus formējamām 15. div. vienībām, kādēļ to sākumā oficiāli apzīmēja par Paplakas SS brīvprātīgo un apmācības pulku (*SS Freiwilligen und Ausbildungs Regiment Paplaken*). 1943. g. 3. jūlijā pulku pārdēvēja par „3. latv. SS brīvpr. pulku“ (*Lett. SS-Freiw. Rgt. Nr. 3*) un uzdeva stāties pie pulka III bataljona formēšanas Liepājā.

Sākot ar jūniju, pulks bija spiests nepārtraukti izdalīt no sava sastāva vairāk vai mazāk apmācītus papildinājumus ne tikai 15. div. jaunformējamām vienībām, bet arī 2. latv. brigādei. Ar šādu nepārtrauktu cilvēku nodošanu pulks pats palika vāji apmācīts, kad tam 1943. g. novembra beigās bija jādodas uz fronti. Pēdējo papildinājumu – 1500 jaunkareivju – pulks saņēma tikai 2 nedēļas pirms izbraukšanas. Arī apbruņojuma un citu apgādes priekšmetu trūkums lielā mērā traucēja apmācības. Lielāko daļu apbruņojuma, tehnisko līdzekļu un transportu pulks saņēma tikai pēdējās dienās pirms iekraušanās vilcienā.

Pulka pirmais ešelons atstāja Paplaku 1943. g. 28. novembrī. Maršruts – Paplaka, Jelgava, Krustpils, Rēzekne, Sebeža, Novo-Sokoļņiki; izkraušanas stacija – Pustoška.

2. 33. k. p. (arī 4. k. p.).

- Komandieris: plkv. Janums, komandēja pulku līdz kara beigām.
- Formēšanas sākums – 1943. g. 26. jūnijs.
- Formēšanas vieta – Vaiņode.
- Formēšanas gaita:

Uzsākot formēšanu, pulks 26. jūnijā saņēma no 32. k. p. 1 bataljonu bez bataljona štāba (apm. 400 vīru). Turpmākos papildinājumus saņēma tikai novembra sākumā. I bataljonu pulks sakomplektēja līdz pilnam štata sastāvam 10. novembrī, bet II bataljonu tikai 17. novembrī.

Apbruņojuma un apgādes ziņā 33. k. p. bija nedaudz labākā stāvoklī par 32. k. p., lai gan arī pirmajam vēl 2 nedēļas pirms došanās uz fronti daudz kā trūka, galvenokārt transporta līdzekļu.

Īsi pirms pulka izbraukšanas uz fronti 5. decembrī kāds pulka karavīrs – lielnieku aģents – mēģināja noindēt II bataljona karavīrus, ieberot ēdiena katlā indi – arsēnu. Saindējās apm. 400 karavīru. Laimīgā kārtā nebija neviena miršanas gadījuma, jo saindētajiem savlaicīgi izdevās sniegt medicīnisko palīdzību. Vainīgo atrada.

Pulka pirmais ešelons – pulka štābs un I btl. – izbrauca uz fronti no Vaiņodes 9. decembrī; pulka II btl. izbrauca vienu nedēļu vēlāk. Maršruts: Vaiņode, Jelgava, Krustpils, Rēzekne, Sebeža, Novo-Sokoļņiki. Izkraušanas stacija – Vidumka.

3. 34. k. p. (arī 5. k. p.).

- Komandieri: plkv. Apsītis līdz 1943. g. decembra sākumam, kad bija spiests atstāt pulku slimības dēļ.

No 1943. g. decembra sākuma līdz 1944. g. janvāra sākumam pulku pagaidām komandēja div. kājn. priekšnieks vplkv. Silgailis.

Plkv. Dzenītis-Zeniņš no 1944. g. janvāra sākuma līdz divīzijas pārvešanai uz Vāciju.

Pltn. Viksne; viņu ievainoja 1945. g. 3. februārī, divīzijai izlaužoties no ielenkuma pie Flēderbornas, Pomerānijā.

Sakarā ar pltn. Viksnes ievainošanu pulku īsu laiku pagaidām komandēja maj. Ķilitis. Vēlāk pulka komandēšanu uzdeva maj. Balodim, kurš to arī komandēja Vācijas kapitulācijas brīdi.

- Formēšanas sākums – 1943. g. 12. jūlijs.

- Formēšanas vieta – Cēsis.

- Pulka štābs un II btl. – Bērzainē;
- I btl. – bij. 8. Daugavpils kājn. pulka kazarmās;
- III btl. – Cēsu artilērijas kazarmās.

- Formēšanas gaita:

Lai gan par pulka formēšanas sākumu divīzijas vadība bija noteikusi 12. jūliju, pulka virsnieki un daļa instruktoru pulcējās jau agrāk Rīgā, bij. Vidzemes artilērijas pulka kazarmās, no kurienes tos 12. jūlijā pārvietoja uz Cēsīm.

15. jūlijā pulks saņēma pirmos jaunkareivjus – 1200 vīru, bet jau augusta sākumā pulkam 1000 vīru bija jānodod 2. latv. brigādei, kas ļoti nelabvēlīgi atsaucās uz pulka apmācību, kad tam kā pirmajai divīzijas vienībai novembra vidū bija jādodas uz fronti. Jau pa daļai apmācīto kareivju vietā pulks saņēma jaunus jaunkareivju kontingentus. Septembra pirmajās dienās pulku pa dzelzceļu pārvietoja uz Ventspili, kur to novietoja jaunizbūvētās kazarmās un 3 skolās ļoti saspīestos apstākļos.

Novembra sākumā pulks saņēma pavēli pārorganizēties 2 bataljonu sastāvā un būt gatavam izbraukšanai uz fronti. Pulks bija pilnīgi nesagatavots kaujas darbībai, kad tam 12. novembrī bija jādodas uz fronti. Pirmais ešelons – pulka štābs un I btl. – atstāja Ventspili 12. novembra vakarā, kam nākošā dienā sekoja otrs ešelons – II btl. Maršruts: Ventspils, Jelgava, Krustpils, Abrene, Ostrova. Izkraujas stacija – Ostrova.

4. 15. art. p. (arī 1. art. p.).

- Komandieris: ģen. Skaistlauks (Leģiona dienesta pakāpē virspulkvedis). 15. divīziju pārvietojot uz Rietumprūsiju, 15. art. pulka vienības palika Kurzemē pie 19. divīzijas. Kurzemē palikušā pulka vietā Rietumprūsijā formēja jaunu 15. art. pulku un par tā komandieri iecēla pltn. Rēbergu. Viņš krita lielinieku gūstā Hēlas pussalā pie Dancigas, Vācijai kapitulējot.

- Formēšanas sākums – 1943. g. aprīļa beigas.
- Formēšanas vieta – Jelgava un tās apkārtnē.
 - Pulka štābs, 1. btr. un IV dzn. – Jelgavā;
 - 2. btr. – Remberos;
 - 3. btr. – Siera muižā;
 - II dzn. – Iecavā;
 - 7. btr. – Sviņos;
 - 8. btr. – Brankā;
 - 9. btr. – Annas muižā un Valakos.
- Formēšanas gaita:

Pirmos formēšanas darbus pulks veica Rīgā, pulcinot pulka virsniekus. Maija sākumā pulka vadība pārcēlās uz Jelgavu, kur tanī laikā sāka ierasties arī pirmie jauniesauktie artilērijas instruktori un karivji. Pulkam daļa no šiem iesauktajiem pēc dažu nedēļu apmācības bija jānodod 2. latv. brigādei artilērijas divizona formēšanai. Vēlāk pulkam nācās izdalīt karavīrus arī 2. latv. brigādes zenīartilērijas divizionam, kas 1943. g. oktobra vidū sāka formēties Liepājā. Šāda jau apmācītu karavīru nodošana 2. latv. brigādei traucēja pulka apmācību. Sevišķi traucējošs pulka formēšanas un apmācības gaitā bija zirgu trūkums. Zirgus, zirgu lietas un aizjūgus pulks saņēma tikai dažas dienas pirms izbraukšanas uz fronti, kas neatļāva zirgu lietas pienācīgi sakomplektēt un pielaikot. I divizionam, 2. decembrī kā pirmajam ešelonam izbraucot uz fronti, zirgi nebija nedz iebraukti, nedz sapāroti vai iejāti, un braucēji neapmācīti.

Arī apbruņojumu pulks saņēma tikai 3 nedēļas pirms došanās uz kaujas lauku. Apmācību ar dižgabaliem pulks bija veicis pie citas sistēmas dižgabaliem, kuru atšķirība no jaunsauņemtajiem dižgabaliem gan nebija sevišķi liela. Ievērojams traucēklis apkalpes apmācībā bija artilērijas šaušanas instrumentu trūkums, kas neatļāva izdarīt šaušanas vingrinājumus. Pavisam pulks bija izdarījis tikai vienu artilērijas šaušanu ar 1 bateriju.

Arī sakaru un citus tehniskos līdzekļus pulks saņēma tikai īsi pirms izbraukšanas, kādēļ pulka sakarnieki šo līdzekļu pielietošanā bija neapmācīti. Bez tam daudziem tehniskiem līdzekļiem trūka dažu sīku piederumu, kas to pielietošanu padarīja neiespējamu.

Pēc I dzn. izbraukšanas bija paredzēta arī pārējo divizonu tūlītēja nosūtīšana uz fronti. Šo divizonu izbraukšana tomēr nokavējās zirgu saslīmšanas dēļ. II un III dzn. izbrauca uz fronti 1944. g. janvārī, bet

IV dzn. tikai februāra sākumā. 15. art. p. bez IV dzn. izkrāvās st. Pustoška, Novo-Sokoļniku rajonā, pie kam kaujas pozīcijās šini frontes sektorā iesaistīja vienīgi I dzn. IV/15. art. p. izkrāvās st. Belebelka, Staraja Rusas rajonā, un tas tūdaļ pēc izkraušanās ieņēma kaujas pozīcijas Redjas upes pozīciju aizstāvēšanai.

5. *15. prettanku bataljons.*

– Komandieris: maj. Trēziņš.

– Formēšanas sākums – 1943. g. 16. jūnijs.

– Formēšanas vieta – Liepāja.

– Formēšanas gaita:

Saskaņā ar divīzijas 1943. g. 6. jūnija pavēli, prettanku bataljons bija jāformē 2 prettanku un vienas 2 cm zenīartilērijas rotas sastāvā. Bet jau 3. jūlijā zenīartilērijas rotu pārskaitīja uz 15. zenīartilērijas divizionu.

Vienlaicīgi ar minētām vienībām pie bataljona bija jāformē arī 14. (pret. lg.) rotas 32. un 33. kājn. pulkiem. Lai gan par bataljona formēšanas sākumu bija noteikts 1943. g. 16. jūnijs, tā faktiski sākās jau agrāk – 1943. g. aprīļa beigās, kad Rīgā Studentu padomes prezidija telpās Raiņa bulvāra un Brīvības ielas stūrī pulcējās bataljona 23 virsnieki un instruktori. Šiem virsniekiem un instruktoriem Bolderājā noorganizēja kursus iepazīstināšanai ar vācu prettanku ieročiem. Kursu ilgums bija 1 mēnesis, un tos vadīja hauptšturmfirers Gebhards (*Gebhardt*); pasniedzēji bija vācu instruktori. 17. jūnijā kursantus pārvietoja uz Grobiņas lidlauku, kur 22. jūnijā sāka ierasties arī pirmie jaunkareivju papildinājumi, galvenokārt no Liepājas, Kuldīgas un Ventspils apriņķiem. Līdz 1. jūlijam to skaits bija jau 1500 vīru. Ar divīzijas 7. jūlija pavēli pie bataljons bija jāformē arī 14. (pret. lg.) rota 34. k. pulkam.

Visu šo vienību formēšanas vadība bija uzdots hauptšturmfireram Gebhardam.

9. septembrī bataljonu pārvietoja uz Liepāju, kur apmācības apstākļi gan bija ievērojami labāki, bet visumā bataljonam nācās cīnīties ar lielu apmācības līdzekļu trūkumu. Sevišķi nelabvēlīgi apmācību ietekmēja vilcēju un degvielu trūkums, kas padarīja neiespējamu šoferu sagatavošanu. Apmācībām bataljona rīcībā bija tikai pieci 5 cm prettanku lielgabali, 3 automobiļi un 1 motocikls.

Bez tam bataljonam oktobra vidū nācās nodot 19. div. zenīart. divi-

ziamam, kas tanī laikā sāka formēties Grobiņā, 200 apmācītu karavīru. Savu vienību sakomplektēšanai bataljons pēdējos jaunkareivjus saņēma tikai 26. novembrī.

Lielu atbalstu bataljons atrada Liepājas iedzīvotājos. Liepājas tirgotāju un amatnieku biedrība uzņēmās aizgādību par bataljonu, sniedzot pēdējam ievērojamu materiālu atbalstu. Novembra beigās Liepājas pilsētas un apriņķa organizācijas dāvināja bataljonam karogu. Lieli nopelni bataljona atbalstīšanā bija toreizējam Liepājas pilsētas vecākam Blauam un amatnieku biedrības pārstāvim Veidem.

Decembra sākumā bataljons saņēma pavēli sagatavoties izbraukšanai uz fronti, un 22. decembrī tas atstāja Liepāju. Maršruts: Liepāja, Jelgava, Krustpils, Rēzekne, Sebeža, Novo-Sokoļņiki; izkraujas stacija – Vidumka.

Izbraucot uz fronti, rotu apbruņojumā bija tikai trīs 5 cm prett. lielgabali. Dažas dienas pēc ierašanās frontē bataljons saņēma apbruņojumā paredzētos 7,5 cm prett. lielgabalus un transporta līdzekļus. 1944. g. janvāra beigās bataljonu pārvietoja uz Bebelkas rajonu Redjas upes pozīciju aizstāvēšanai.

6. 15. zenīartilērijas divīzions.

- Divīziona komandieris: kapt. Bergs.
- Formēšanas sākums – 1943. g. jūlija sākums.
- Formēšanas vieta – Lilaste.
- Divīziona sastāvs un apbruņojums:
 - štāba btr.;
 - 1. btr. – 2 vadi, četri 2 cm zenītlieg. katrā vadā, 1 lg. rezervē; 1 vads, divi četrstobru lg., t. s. „Vierlinge“;
 - 2. btr. – 3 vadi, trīs 3,7 cm zenītlg. katrā vadā;
 - 3. btr. – četri 8,8 cm zenītlg.

- Formēšanas gaita:

Pirms jaunkareivju saņemšanas virsniekus un instruktorus apmācīja zenīartilērijas skolā Vācijā un 42. zenīartilērijas skolā Lilastē.

Lielāko daļu jaunkareivju divīzions saņēma tikai novembra sākumā. Visumā divīziona apmācība bija apmierinoša, izņemot šoferu. Tos nebija iespējams sagatavot spēkratu trūkuma dēļ. Šī iemesla dēļ divīzions nespēja paredzētā termiņā – 1944. g. 15. janvārī – izbraukt uz fronti pilnā sastāvā. Izbrauca tikai 1. baterija. Tā izkrāvās 17. janvārī

st. Majevo, Novo-Sokoļņiku frontē, kur to tūliņ iesaistīja gaisa aizsardzībā apm. 6 km aiz galvenās kaujas līnijas. 21./22. janvārī baterija piedalījās sīvās cīņās pret uzbrūkošiem lielinieku spēkiem Majevo rajonā. Šinis cīņās baterija cieta ievērojamus zaudējumus, un ievainoto vidū bija arī baterijas komandieris kapt. (toreiz vltņ.) Spāde. Pārējās baterijas izbrauca uz fronti 1944. g. februāra sākumā un izkrāvās st. Belebelka, Staraja Rusas rajonā, kur tās iesaistīja Redjas upes pozīciju aizstāvēšanā.

7. 15. izlūku (fizilieru) bataljons.

- Bataljona komandieri: kapt. Lapainis līdz bataljona pārvietošanai uz Vāciju;
maj. Hazners līdz 1945. g. 26. janvārim, kad to ievainoja kaujā pie Nakeles;
SS hauptšturmfiirers Pomrēns (*Pomrehn*) Pomerānijas kauju laikā; pēc tam
SS hauptšturmfiirers Valijs (*Wally*).
- Formēšanas sākums – 1943. g. 12. novembris.
- Formēšanas vieta – Ventspils;
 - btl. štābs – Saules ielā 19,
 - vienības – ģimnāzijas telpās.
- Formēšanas gaita:

Bataljona kadru sagatavošanai 10 virsniekus un 54 instruktorus 1943. g. jūlijā nosūtīja uz speciāliem riteņbraucēju vienību komandieru kursiem Vācijā:

- virsniekus uz jātnieku un izlūkošanas skolu (*Kavallerie und Aufklärungsschule*) Brombergā, Rietumprūsijā;
- instruktorus – uz attiecīgu skolu Karpatu kalnu tuvumā.

No šiem kursiem kadra sastāvs atgriezās 6. novembrī. 14. novembrī Ventspilī sāka ierasties pirmie jaunkareivji. Tie neieradās vienlaicīgi, bet pakāpeniski, kas ļoti traucējoši atsaucās uz bataljona apmācību. Bataljons bija tālu no kaujas gatavības, kad tam 1943. g. 23. decembrī bija jānodas uz fronti. Pēc izkraušanās Novo-Sokoļņiku rajonā bataljons novietojās Borisovo, Ļehovo, Morošilovo sādžās, apm. 15 km ZR no Novo-Sokoļņikiem, kur turpināja apmācību līdz tā pārvietošanai uz Redjas upes pozīcijām.

Smagajās atvairēs ciņās austrumos no Latvijas robežām, kā arī Rietumprūsijā un Pomerānijā 15. izl. btl. bija viena no labākām kājnieku vienībām divīzijā.

8. 15. sakaru bataljons.

- Bataljona komandieris: kapt. Ziebergs.
- Formēšanas sākums – 1943. g. 1. augusts.

- Formēšanas vieta:

- btl. štābs un vieglā sakaru kolonna – Tukumā;
- radio rota – Tilās;
- telefona rota – Jaunmokās.

- Formēšanas gaita:

Bataljonam paredzētos virsniekus un daļu instruktoru vēl pirms bataljona formēšanas sākšanas iepazīstināja ar apbruņojumā paredzētiem sakaru līdzekļiem un to taktisko pielietošanu 6 nedēļu kursos Rīgā, Akas ielā, pamatskolas telpās. Bez šiem kursiem 1943. g. vasarā Bolderājā noorganizēja arī sakaru kursus daļai no kareivjiem, kuri bija paredzēti iedalīšanai sakaru bataljonā.

Traucējoša bataljona apmācībā bija rekrūšu nevienlaicīga saņemšana, kā arī zirgu un motorizētā transporta trūkums. Zirgus, kā arī silto veļu bataljons saņēma tikai 2 dienas pirms izbraukšanas uz fronti. Vagonus ar silto veļu bataljons nemaz neizkrāva, bet neizkrautus piekabināja ešelonam. Radiostacijas bataljons saņēma nedēļu pirms izbraukšanas, kādēļ tās nespēja sakomplektēt un praktiski pārbaudīt. Apmācībās bija lietotas citas radiostacijas. Motorizētā transporta lielāko daļu bataljons saņēma tikai pēc ierašanās frontē.

Uz fronti Novo-Sokoļņiku rajonā bataljons izbrauca 1943. g. 5. decembrī.

9. 15. sapieru bataljons.

- Bataljona komandieris: kapt. Kļaviņš.
- Formēšanas sākums – 1943. g. augusta beigās.
- Formēšanas vieta – Ventspils, Vasarnīcu ielas kazarmās.
- Formēšanas gaita:

Lai gan bataljons savu formēšanu sāka jau augusta beigās, jaunkareivjus tas saņēma tikai septembra beigās un oktobra sākumā. Šāda

nevienlaicīga rekrūšu saņemšana, kā arī trūcīgais apbruņojums un trūcīgā apgāde ar sapieru rīkiem ļoti traucēja vienības apmācību. Izbrūkstošo apbruņojumu, transportu un sapieru rīkus bataljons saņēma tikai īsi pirms izbraukšanas uz fronti.

10.15. lauku papildu bataljons (*Feldersatz Btl.*).

- Bataljona komandieris: maj. Šmits (izformētā bij. III/34. k. p. komandieris).
- Formēšanas sākums – 1943. g. novembra beigas.
- Formēšanas vieta – Paplaka.
- Formēšanas gaita:

Bataljonu saformēja no divīzijā iedalītiem karavīriem, kuri pēc divīzijas aizbraukšanas uz fronti un kājnieku pulku pārformēšanas 2 bataljonu sastāvā bija palikuši pāri. Bataljonam kaujas vienības nodeva arī lieko apbruņojumu un apgādes priekšmetus.

Uz fronti bataljons izbrauca februāra otrā pusē. Veļikajas upes pozīcijās tas ieradās februāra beigās vienlaicīgi ar 15. div. kaujas vienībām, kuras no Staraja Rusas rajona atkāpās uz šīm pozīcijām.

V. Dienestu vienības

Ib pakļautās vienības:

- 2 zirgu transporta eskadroni (*Schwadronen*), no kuriem vienu eskadronu komandēja kapt. Apsītis, bet otru – vlt. Gaujmalietis;
- Autotransporta rota – komandieris kapt. Kiršteins;
- Autoremonta rota – komandieris ltn. Grūbe.

Divīzijai atrodoties frontē, visas šīs vienības apvienoja vienā vadībā ar segvārdu „Kodina“ (saīsinājums no „*Kommandeur der Divisions-Nachschubstruppen*“). Par „Kodina“ komandieri iecēla pltn. Veckalniņu.

1945. g. marta beigās, divīzija atrodoties Neistrēlicas – Firstenberga (*Neu-Strelitz, Fürstenberg*) rajonā, visas divīzijas apgādes vienības apvienoja Apgādes pulkā (*Versorgungs-Regiment*) un par tā komandieri iecēla maj. Baumani.

IVa (intendantam) pakļautās vienības:

- pārtikas noliktava (*Verpflegungsamt*); priekšnieki – SS hauptšturmfirers Meiers (*Meyer*) līdz 1944. g. martam, SS oberšturmfirers Vitmeiers (*Wittmeyer*) līdz kara beigām;
- maizes cepēju rota (*Bäckerei-Kompanie*); komandieris kapt. Maktenieks līdz 1944. g. augustam (viņš palika pie 19. divīzijas). Pēc divīzijas pārvietošanas uz Vāciju par vienības komandieri iecēla kādu vācieti;
- lopu kautuves rota (*Schlächtere Kompanie*); komandieris vet. ārsts ltn. Ozoliņš; pēc divīzijas pārvietošanas uz Vāciju – vet. ārsts ltn. Kiršteins.

IVb (divīzijas ārstam) pakļautās vienības:

- 1. sanitārā rota; komandieris ārsts kapt. Egerts; viņu ievainoja kaujā pie Landekas, Rietumprūsijā;
- 2. sanitārā rota; komandieris ārsts kapt. Jansons;
- sanitārais autotransports; komandieris kapt. Bētiņš.

IVc (divīzijas veterinārārstam) pakļautā vienība:

- veterinārā rota; komandieris divīzijas veterinārārsts SS šturmbanfirers Vāls. Rotā vairāki latviešu veterinārārsti.

Dienestu vienības savu formēšanu uzsāka 1943. g. pavasara beigās resp. vasaras sākumā, un tās formējās Rīgā un Rīgas tuvākā apkārtnē. Katram dienestam bija noorganizēti kursi dažādu speciālistu un amatnieku apmācīšanai. Bez šiem uz vietas noorganizētiem kursiem daudzus speciālistus komandēja arī uz attiecīgiem kursiem Vācijā. Dienestu vienību formēšanu lielā mērā traucēja apgādes priekšmetu, bet galvenokārt transporta līdzekļu savlaicīga nesauņemšana. Iztrūkstošos apgādes priekšmetus daudzas vienības saņēma, atrodoties frontē.

Piezīme pie 15. div. organizācijas shēmas

1. Pēc divīzijas štatiem kājnieku pulki bija paredzēti 3 bataljonu sastāvā, bet, sakarā ar divīzijas sasteigto nosūtīšanu uz fronti, pulkus pirms izbraukšanas pārformēja 2 bataljonu sastāvā. Bija gan paredzēts pulkus vēlāk papildināt ar trešiem bataljoniem, kuriem bija jāformējas Paplakā. Toreizējo notikumu gaitā, kurus izsauca vācu Ziemeļu frontes straujais sabrukums 1944. g. vasarā, šo nodomu realizēt tomēr neizdevās. Vienīgi 32. k. p. rīcībā 1944. g. marta beigās no Paplakas ieradās 1 bataljons, kuru pulkā ieskaitīja kā III btl. Pārējo 2 kājn. pulku trešos bataljonus, sakarā ar lielinieku pārsteidzošo iebrukumu Zemgalē 1944. g. jūlija beigās iesaistīja kaujas darbībā atsevišķi no 15. div. Dobeles rajonā, lai no rietumiem nosprostotu lielinieku spēkus, kas laužās Jelgavas – Tukuma virzienā.
2. Saskaņā ar štatiem 15. izl. btl. bija jābūt riteņbraucēju bataljonam, un tā 4. rt., t. s. „smagā rt.“, pēc uzbūves un apbruņojuma atšķīrās no parastā strēlnieku bataljona 4. (lžm.) rotas. Smagajai rotai pēc štata bija jābūt motorizētai, un tā sastāvēja no kājn. lielg. vada. – 4 vgl. k. lg., prettanku lielg. vada. – 3 prett. lg., un sapieru vada. Divīzijas sasteigtās nosūtīšanas dēļ uz fronti bataljons divriteņus un smago apbruņojumu nesaņēma un to iesaistīja kaujās kā parasto strēlnieku bataljonu.

Leģiona ieroči

Kājnieku:

vācu karabīne 1898. g.

mašīnpistoles: *M. P. Mod. 38/40*

M. P. Bergmann

vieglais ložmetējs (patšautene) *M. G. Mod. 42* un vecāku gadu sistēmas

smagais ložmetējs

5 cm granātmēts

8 cm granātmēts

12 cm granātmēts

vieglais kājn. lielgabals

smagais kājn. lielgabals

Artilērijas:

10,5 cm vieglā lauku haubice ar gaisa bremzi

15 cm smagā lauku haubice ar eļļas bremzi

Prettanku:

tanku dūre

tanku baidēklis („*Panzerschreck*“, saukts arī „*Ofenrohr*“)

3,7 cm prett. lielgabals

5 cm prett. lielgabals

7,5 cm prett. lielgabals

Zenītartilērijas:

- 2 cm zenītlieģabals
- 2 cm četrstobru zenītlieģabals, t. s. „Vierling“
- 3,7 cm zenītlieģabals
- 8,8 cm zenītlieģabals

Bez uzskaitītajiem ieročiem vienību apbruņojumā bija arī no ienaidnieka iegūti ieroči. Karavīru sevišķi iecienītas bija krievu mašīnpistoles.

Vienību skaitliskais sastāvs

Vienība	virsn.	instr.	kareivji	kopā
Kājn. pulks (3 bataljonu sastāvā)	61	446	2221	2728
Pulka štābs	7	14		21
Štāba rota	4	236		240*
Strēlnieku btl. (arī 15. izl. btl.)	14	111	573	698
Btl. štābs	4	72		76
Strēln. rota	2	138		140
Ložmetēju rota	3	199		202
13. (k. lg.) rota	3	186		189
14. (prett. lg.) rota	4	28	152	184
Artilērijas pulks	81	458	1888	2427
Pulka štābs	6	2	7	15
Štāba btr. (arī divizionu štāba btr.)	3	24	79	106
Vieglās art. divizions	18	108	419	545
Divizona štābs	6	3	7	16
Vieglā baterija	3	27	111	141
Smagās art. divizions	18	108	545	671
Divizona štābs	6	3	7	16
Smagā baterija	3	27	153	183
Prettanku divizions	11	382		393
Zenītartilērijas divizions	27	117	604	748
Sapieru bataljons	18	92	535	645
Sakaru bataljons	16	85	321	422

Piezīme. Minētie skaitļi nav pastāvīgi, jo vienību štati bija pakļauti biežām pārmaiņām, bet visumā tie daudz negrozījās. Divīzijas pilns sastāvs bija ap 14 800 karavīru.

* Kājn. pulka štāba rotas sastāvā ietilpa 32 sakarnieki un 73 sapieri.

Himlera galvenās mītnes apmeklējums

1944. g. janvāra beigās 15. div. štābs bija novietots Novoje sādžā, apm. 28 km ZR no Novo-Sokolņikiem. Kādā janvāra pēdējo dienu pievakarē apmeklēju 15. div. komandieri brigādefireru grāfu Pikleru, kurš bija apmeties tanī pašā sādžā, krievu zemnieku mājiņā. Ar grāfu Pikleru pārrunājām divīzijas neapskaužamo stāvokli, kādā tā bija nonākusi sakarā ar priekšlaicīgu nosūtīšanu uz fronti un tās atsevišķo vienību iesaistišanu kaujās, piedalot vācu daļām. Grāfs Piklers, intelīgents un piedzīvojis virsnieks, izprata latviešu nacionālos centienus un vispār bija latviešiem labvēlīgi noskaņots. Spriežot par to, kas būtu darāms, lai aizkavētu divīzijas saraustīšanu no vācu armijas puses, grāfs Piklers atcerējās savas kādreizējās draudzīgās attiecības ar Himlera pastāvīgo pārstāvi Hitlera galvenā mītnē – brigādefireru un ieroču SS ģenerālmajoru Fegeleinu, Hitlera vēlāko svaini, Evas Braunas māsas vīru, un nāca uz domām, ka varbūt ar viņa starpniecību pie vācu visaugstākās vadības izdotos panākt lēmumu par latviešu vienību slēgtu iesaistišanu kaujās. Lai panākumi būtu drošāki, grāfs Piklers nolēma komandēt mani personīgi uz vadoņa galveno mītni (*Führerhauptquartier*), cerībā, ka brigādefirers Fegeleins varbūt varēs izkārtot man audienci pie Hitlera, lai personīgi pieteiktu Leģiona stāvokli, kā arī informētu par vācu rīcību Latvijā vispār.

Pateicoties saviem labajiem sakariem, grāfam Pikleram arī izdevās izgādāt man vietu ziemeļfrontes virspavēlnieka kurjera lidmašīnā, un 4. februāra pēcpusdienā es izlidoju no Rīgas uz vācu vadoņa galveno mītni, kas tanī laikā atradās Austrumprūsijā, netālu no Rastenburgas. Līdzī man bija grāfa Piklera personīgā vēstule brigādefireram Fegeleinam, kurā viņš īsumā informēja par divīzijas stāvokli, lūdza palīdzību un, ja iespējams, izgādāt man audienci pie Hitlera.

Pēc nolaišanās galvenās mītnes lidlaukā sazinājos pa tālruni ar mītnes dežūrvirsnieku, un pēc neilga laika ieradās kāds SS oberšturmfirmers (virslieņants), kas mani aizveda uz apm. 10 km attālo galvenās mītnes Himlera štābu, t. s. „*Wolfschanze*“. Piebraucot pie mītnes vārtiem, kāds vācu virsnieks – domājams, sardzes priekšnieks – rūpīgi pārbaudīja manus dokumentus un atrāsīja ieročus. Pārmeklēts netiku, un arī manā portfeli neviens neieskatījās. Pēc tam man izsniedza speciālu uzturēšanās atļauju mītnē, kuras derīgums bija tikai līdz plkst. 12.00 nākošā dienā. Uzturēšanās atļauju katru dienu apmainīja pret jaunu ar 24 stundu

derīgumu. Mana uzturēšanās atļauja acīmredzot bija iepriekš izgata-vota, jo jau atradās uz sardzes priekšnieka galda.

Himlera štāba kodolu sastādīja daudzas mežā labi noslēptas koka barakas. Vienā no tām bija ierīkota Himlera pieņemšanas istaba, kā arī ēdamtelpa. Baraku novietojuma vidū pienāca dzelzeļa nozarojums, uz kura pastāvīgi zem tvaika atradās Himlera štāba vilciens, bagātīgi ap-gādāts ar sakaru un citiem tehniskiem līdzekļiem. Vilcienā mitinājās Himlera tuvākie štāba darbinieki; tur bija iekārtota arī ēdamtelpa. Apkārt mītnes kodolam bija augsts dzeloņstiepļu žogs, ko apsargāja daudz labi bruņotu sargu policijas suņu pavadībā.

Visapkārt iekšējam – kodola iežogojumam bija otrs, ārējais iežogojums, kas aptvēra vairāku kilometru plašu apvidu. Šini ārējā iežogojumā atradās Himlera štāba pārējie iestādījumi, kā arī t. s. Himlera viesu māja (*Gästehaus*), kurā man ierādīja 2 istabas ar vannu. Arī šis ārējais iežogojums bija nodrošināts ar augstu dzeloņstiepļu žogu, ko apsargāja tikpat citīgi kā iekšējo. Visas ēkas bija pielāgotas apvidum un ārējā izskatā neatšķīrās no apkārtējām lauku mājām. Starp abiem iežogojumiem bija izbūvēti daudzi labi maskēti betona bunkuri ar prettanku lielgabaliem.

Apmēram stundu pēc ierašanās mītnē man stādījās priekšā man piekomandētais adjutants-pavadonis (*Ordonnanz-Offizier*) SS oberšturm-firers Dr. Fīrers (*Dr. Führer*) – Kēnigsbergas universitātes astronomijas mācības spēks, ap 45 gadus vecs, nopietns un simpātisks cilvēks. Viņš centās man kavēt laiku visas 4 dienas, kuras pavadīju galvenajā mītnē. Dr. Fīrers pavadīja mani pusdienās un vakariņās, kuras kopīgi ēdām Himlera vilcienā. Brokastis man pasniedza viesu mājā. Uzturs bija vien-kāršs un neatšķīrās no parastajām karavīru devām. Iekšējā iežogojumā mani ielaida vienīgi Dr. Fīrera pavadībā, pie kam katru reizi, ieejot vai izejot no iežogojuma, sardze ļoti rūpīgi pārbaudīja manu uzturēšanās atļauju. Vakaros Dr. Fīrers mani parasti pavadīja uz kinoizrādēm. Kādu vakaru viņš bija ierīkojis nelielā uzkalniņā veselu observatoriju ar tele-skopu un citiem instrumentiem, lai iepazīstinātu mani ar debess telpu. Uzzinājis, ka mans dēls atrodas Vismārā vācu valsts darba dienestā, Dr. Fīrers izgādāja man telefona sarunu ar dēlu.

Starp citu Dr. Fīrers man atstāstīja savu pirmo tikšanos ar Hitleru. Pavadot Himleru, mītnē nejauši sastapuši Hitleru. Stādot priekšā Hit-leram Dr. Fīreru, Himlers minējis arī tā zinātnisko grādu. Uz to Hitlers, tēlojot nožēlu, smīnēdams teicis: „Še nu mēs stāvam trīs fireri: reihsfirers, doktors Fīrers un es – tikai firers.“

Nākošā rītā pēc manas ierašanās pie manis pieteicās kāds SS ober-šturmhanfirers (uzvārdu vairs neatceros) un ziņoja, ka brigādefirers Fe-

geleins pašlaik mītnē neatrodoties, bet ka es varu viņam pieteikt kārtojamo lietu mutiski vai arī rakstiski, un viņš parūpēsies par tā tūlītēju nodošanu tālāk brigādefireram Fegeleinam. Negribēdams atgriezties divīzijā, nekā nepanācis, pieteicu tam isumā manas ierašanās iemeslus. Uzzinājis, ka man brigādefireram ir jānodod arī grāfa Piklera vēstule, virsnieks apņēmas to nekavējoties nogādāt brigādefireram Fegeleinam un ieteica pagaidīt atbildi. Cerēdams, ka pēc vēstules saņemšanas brigādefirers Fegeleins gribēs mani personīgi redzēt, es grāfa Piklera vēstuli šim virsniekam arī nodevu. Acīmredzot šī vēstule brigādefireru Fegeleinu nesasniedza, bet nokļuva citās rokās, jo pēc 3 dienu gaidīšanas 7. februāra pēcpusdienā Dr. Fīrers man paziņoja, ka brigādefirera Fegeleina vietā mani pieņemšot pats reihsfīrers Himlers un ka esmu 8. februārī plkst. 14.00 ielūgts būt tā viesis pusdienās.

Nākošā dienā Dr. Fīrers mani noteiktā laikā noveda uz Himlera pieņemšanas baraku. Ārēji tā neatšķīrās no pārējām barakām. Pati pieņemšanas telpa bija vidēja lieluma, apm. 30 kv.m.; telpas vienā galā atradās rakstāmgalds un daži mīksti krēsli, grīda bija klāta ar segu un sienas rotāja vairākas gleznas. Visumā telpa bija vienkārši iekārtota, bez greznuma.

Pieņemšanas telpā atradu priekšā augstāko SS un policijas vadītāju Ukrainā, kā arī ieroču SS jātnieku inspektoru standartenfireru Fegeleinu, brigādefirera Fegeleina brāli. Iepazīstinājis mani ar abiem virsniekiem, Dr. Fīrers telpu atstāja. Tūlīt pēc tam ienāca Himlers, divu adjutantū un vēl viena ieroču SS virsnieka pavadībā, un, nepiegriežot vērību pārējiem istabā esošiem virsniekiem, pienāca pie manis. Ziņojis Himleram savu amatu, dienesta pakāpi un uzvārdu, es tūlīt sāku klāstīt manas ierašanās iemeslus. Neuzklausījis manu izklāstu līdz beigām, Himlers dusmīgi pārmeta grāfam Pikleram 15. divīzijas neapskaužamo stāvokli, aizrādot, ka divīzija tādā situācijā nebūtu nokļuvusi, ja grāfs Piklers būtu savlaicīgi griezies pie viņa, nevis meklējis aplinkus ceļus; redzams, ka grāfs Piklers savam amatam neder; grāfa Piklera vietā viņš iecēlis jaunu divīzijas komandieri. Es gan centos aizstāvēt grāfu Pikleru un viņa rīcību, tomēr Himlers palika pie sava ieskata. Uzdevis man vēl dažus jautājumus par 15. divīzijas gaitām, Himlers lūdza mani pie pusdienu galda blakus telpā, kas bija atdalīta no pieņemšanas telpām ar bidāmām durvīm. Pie galda mēs bijām pavisam 7 personas, Himleru ieskaitot. Vieta man bija ierādīta blakus pa labi no Himlera, kurš sēdēja galda galā. Pusdienās pasniedza 3 ēdienus, vīnu un pēc tam kafiju.

Izmantojot šo gadījumu, es Himleram raksturoju ne tikai 15. divīzijas un Leģiona likstas, bet arī vācu administrācijas nemākulīgo izrīcību

Latvijā vispār, sākot ar Rīgas ielu pārdēvēšanu un beidzot ar nacionāli noskaņoto latviešu vajāšanu no vācu SD iestāžu puses. Drosmi tik atklāti runāt ar Himleru man pa daļai deva viņš pats, savā dienvidvācu izloksnē uzrunājot klātesošos ar „tu“, kas arī mūsu sarunai it kā atņēma tās oficiālo raksturu un radija draudzīgu atmosfēru. Tikai Himlera mazās un dzīvās acis, slēpdamās aiz acenēm, dažkārt, kā man likās, viltīgi smaidīja. Manā stāstā Himlers klausījās uzmanīgi, uzdodot jautājumus un paretam mēģinot attaisnot vācu rīcību ar kara apstākļu radīto nepieciešamību. Pusdienas ilga apm. pusotras stundas, un visu šo laiku runājām tikai mēs ar Himleru. Vienīgi augstākais SS un policijas vadītājs Ukrainā man paretam uzdeva jautājumus par vācu civilās pārvaldes darbību Latvijā. Diemžēl, manā rīcībā vairs nav piezīmju, kurās tūliņ pēc tikšanās ar Himleru biju rekapitulējis mūsu sarunu; līdz ar to daži sarunas sikumi aizmirsušie. Spilgtā atmiņā man tomēr palikušas Himlera paņģermāniskās idejas un baltās rases misijas izskaidrojums.

Sarunas gaitā es pieskāros arī jautājumam par latviešu kara skolas nepieciešamību virsnieku sagatavošanai Leģionam. Himlers manam ierosinājumam tomēr nepiekrita, motivējot savu noraidīto nostāju šādi:

„Es saprotu latviešu vēlēšanos, lai tiem būtu sava nacionāla kara skola, un pat piekritu daudziem jūsu minētiem argumentiem, tomēr savu atļauju šādai skolai dot nevaru šādu motīvu dēļ:

ja jums, latviešiem, tāpat arī pārējo tautību karavīriem, kuri ietilpst ieroču SS rindās, būs savas nacionālās kara skolas, tad šo tautību virsnieku redzes aploks nesniegsies pāri attiecīgo zemju robežām; šie virsnieki būs līdzīgi zirgiem, kuriem redzes aploks ierobežots ar acu vairogiem.“

Pie šiem vārdiem Himlers ar abiem elkoņiem atspiedās uz galda un, pielikdamas abas plaukstas pie deniņiem, imitēja acu vairogus.

„Turpretim dzīves nepieciešamība prasa,“ turpināja Himlers, „lai ikviena ieroču SS virsnieka redzes aploks neierobežojas vienīgi ar viņa tautas dzīves telpu (*Lebensraum*), resp., valsts robežām, bet sniegtos tām pāri, ietverot visu ģermāņu tautu dzīves telpu.“

Šeit Himlers uzskaitīja visas tās tautas, kuras pēc viņa domām pieder pie ģermāņu tautu saimes – vācu, holandiešu, flāmu, anglosakšu, Skandināvijas un Baltijas tautas.

„Visu šo tautu apvienošana vienā lielā kopīgā ģermāņu saimē ir viens no mūsu laikmeta svarīgākiem uzdevumiem,“ teica Himlers. „Šādai apvienošanai jānotiek uz visu ģermāņu tautu vienlīdzības principa pamata, saglabājot katrai tautai tās tautisko (*völkische*) un saimniecisko patstāvību, protams, pieskaņojot pēdējo lielģermāņu telpas saimnieciskām

prasībām (*sich dem grossgermanischen Wirtschaftsraum anpassend*). Dabīgi, ka šīnī apvienošanas procesā vācu tautai, kā skaitliskā ziņā lielākai un stiprākai, pagaidām jāuzņemas vadošā loma. Vēlāk, pēc apvienošanās, tas tā vairs nebūs, jo, pateicoties līdztiesības principam, kas valdis ģermāņu tautu saimē, visas šīnī saimē ietilpstošās tautas būs vadošās. Spilgts piemērs tam ir apvienotā Lielvācija, kas ietver sevi daudzas vācu tautas, bet neviena no tām nav vadošā; visas ir vadošās. Pēc ģermāņu tautu apvienošanās šai tautu saimei kā stiprākai un dzīves spējīgākai, salīdzinot ar romāņu tautu saimi, piekritīs misija panākt arī romāņu tautu pieslēgšanos tai. Romāņu tautas – kuru dzīves telpas klimatiskie apstākļi ir labvēlīgāki, un līdz ar to arī cīņa par eksistenci daudz vieglāka nekā ģermāņu tautām, kuru dzīves telpa vairāk eksponēta uz ziemeļiem – ir dzīves cīņai (*Daseinskampf*) mazāk izturīgas nekā ģermāņu tautas. Esmu pārliecināts, ka apvienībā ar ģermāņu tautu saimi arī romāņu tautas ar laiku kļūs tikpat izturīgas un dzīves cīņas spējīgas kā pirmās. Šai paplašinātai baltās rases tautu saimei tad savukārt būs jāuzņemas uzdevums panākt arī slāvu tautu pievienošanos tai, kuras arī pieder pie baltās rases. Tikai tādā apvienošanās ceļā baltā rase spēs pastāvēt un sargāt Rietumu kultūru pret dzeltenām briesmām, kurām milzīgs pārspēks, kas izpaužas ne tikai dzeltenās rases pašreizējā skaitliskā pārsvarā pār balto rasi, bet galvenokārt tās dzīvā spēka ātrā dabiskā pieaugumā, kā arī iedzimtā fanātismā – nāves nicināšanā un ticībā nīrvānai. Dzeltenās rases skaitliskais pārspēks baltai rasei jāizlīdzina, attīstot attiecīgu sociālpolitiku, kurai starp citu jāizpaužas baltās rases dzīvā spēka pieauguma veicināšanā no sabiedrības un valsts iestāžu puses, piem., sniedzot materiālu un morālu atbalstu daudzbērnu ģimenēm, atbalstot laulību slēgšanu, ģimenes dzīves uzsākšanu utt. Pretspēka kāpināšanai pret dzeltenās rases fanātismu baltai rasei jāņem palīgā saprāts, audzinot savas tautas tēvzemes mīlestībā, baltās rases tautu kopības idejas izprašanā un uzticībā šīs rases misijai. Citiem vārdiem – dzeltenais fanātisms apkarojams ar tautu kopības apziņas un morālā imperatīva izkopšanu.

Pirmais celmlauzis šīnī virzienā ir ieroču SS, kas jau šodien uz vienlīdzības principa pamata apvieno savās rindās ne tikai ģermāņu, bet arī romāņu, slāvu un pat musulmaņu tautības un kas ir spilgts pierādījums tam, ka ikviena tauta, kas ietilpst šīnī kopībā, ir pratusi un varējusi saglabāt savu tautiskumu un tanī pašā laikā pašreizēji cīnīties pret briesmām, kas no Austrumiem apdraud ne tikai Rietumeiropu, bet visu Rietumu civilizēto pasauli.

Šīs idejas labā ir svarīgi, lai visi ieroču SS virsnieki baudītu vienu un to pašu audzināšanu, kas panākams vienīgi tad, ja tiem būs kopēja kara skola. Tad ikviens ieroču SS virsnieks jutīsies līdzvērtīgs pārējiem ieroču SS virsniekiem, neatkarīgi no tautības, un otrādi – visi citu tautību virsnieki jutīsies līdzvērtīgi šiem SS virsniekiem.“

Turpinot šo domu, Himlers vēl piebilda:

„Es labi pazīstu manus tautiešus un to mentalitāti. Vācietis vienmēr iedomājas būt kas labāks (burtiski: „*Der Deutsche dünkt sich immer etwas besseres zu sein*“), un to es gribu novērst. Ir nepieciešams, ka katrs vācu virsnieks šīs lielās SS armijas ietvaros klausu katru citas tautības virsnieku, tāpat kā katras citas tautības virsniekam jāklausu vācu virsnieks, ievērojot dienesta pakāpju un pakļautības attiecības. Un tas panākams tikai ar kopēju kara skolu. Tad neviens vācu virsnieks nevarēs iedomāties, ka viņš ir labāks, un justies augstāks par pārējo tautību virsniekiem vienīgi tāpēc, ka viņš beidzis kara skolu Telcā (*Tölz*) vai Klagenfurtā. Baudījis vienas kara skolas izglītību, ikviens ieroču SS virsnieks jau no pašiem pamatiem jutīsies vienlīdzīgs kā tiesībās, tā arī pienākumos. Un to es gribu panākt.“

Neticams liekas, ka šie Himlera vārdi par vācu iedomību, kā arī par tautu nacionālās un saimnieciskās patstāvības saglabāšanu pēc apvienošanas ar Vāciju būtu bijuši tā īsto domu atspoguļojums. Iespējams, ka Himlers, kuram latviešu noskaņojums un nacionālie centieni nebija sveši, cerēja ar šiem vārdiem iegūt latviešu uzticēšanos viņam.

Atvadoties Himlers lūdza nodot viņa sveicienus Leģiona ģenerālinspektoram ģen. Bangerskim, kā arī izteica pārliecību, ka Leģionam turpmāk būs dota iespēja cīnīties kā slēgtai vienībai.

Ka mana saruna ar Himleru bijusi pārrunu temats starp viņa štāba darbiniekiem, liecina Dr. Fīrera piezīme, kad viņš ieradās pie manis, lai pavadītu uz vakariņām Himlera vilcienā. Dr. Fīrera pirmie vārdi bija: „Jūs gan šodien esat lietojuši ļoti atklātu valodu ar reihsfireru.“

Nākošā rītā es ar Ziemeļu frontes virspavēlnieka kurjera lidmašīnu izlidoju atpakaļ uz Rīgu. Atgriežoties 15. div. štābā, es divīzijas komandieri grāfu Pikleru vairs nesastapu. Viņa vietā bija iecelts SS oberfirers Heilmans (*Heilmann*), bij. policijas virsnieks, inteliģences ziņā pretstats grāfam Pikleram.

Šī mana apmeklējuma rezultātā abas latviešu divīzijas 1944. g. februāra beigās savilka kopā, tās pakļāva vācu VI SS korpusam un ierādīja viņām kopīgu aizstāvēšanās iecirkni Veļikajas upes krastā.

Šis apmeklējums ir arī labākā liecība tam, cik liela savstarpēja neuzticība tanī laikā valdīja vācu augstākās vadības aprindās.

15. izlūku bataljona liktenis

Par 15. izl. btl. likteni nekādu noteiktu ziņu pirmajos pēckara gados nebija. Zināja vienīgi, ka bataljons ticis iesaistīts Berlīnes aizstāvēšanā un it kā piedalījies valsts kancelejas, kas reizē bija Hitlera pēdējā mītne, aizstāvēšanā. Tikai vēlāk, pēc 15. izl. btl. adjutanta vltņ. Neilanda atgriešanās no lielinieku gūsta, izdevās iegūt konkrētāku priekšstatu par bataljona pēdējām gaitām.

Pēc vltņ. Neilanda informācijas 15. izl. btl. pēc ierašanās Berlīnes pievārtē veltīja daudz pūļu, lai uzņemtu sakarus ar plkv. Januma kaujas grupas štābu, bet bez sekmēm. Bataljonu ierāva cīņās ar pilsētai neatlaidīgi uzbrūkošo ienaidnieku, un tas, ciešot lielus zaudējumus, pakāpeniski atkāpās uz Berlīnes centru. Sevišķi bēdīgi klājās ievainotajiem, jo trūka medicīnisko līdzekļu un transporta. Sasniedzot *Unter den Linden* rajonu, bataljona sastāvs bija tikai ap 80 vīru. Pārējie bija vai nu ievainoti, vai krituši, vai arī izklīduši. Bataljonu tanī laikā komandēja vltņ. Neilands, jo bataljona komandieris hauptšturmfirers Valijs bija no vienības noklidis. Šis nelielais latviešu karotāju pulciņš kopā ar vairākām vācu armijas un ieroču SS vienību atliekām un dažām vācu flotes kājnieku rotām tagad aizstāvējās šaurā telpā, kas aptvēra valsts kanceleju, aviācijas ministriju un galveno drošības pārvaldi (*Hauptsicherheitsamt*), kā arī vēl dažus citus šim iestādēm piegulošos sagrauto namu blokus. 15. izl. btl. pozīcijas bija ierādītas galvenās drošības pārvaldes blokā. Vltņ. Neilands savu komandpunktu bija iekārtojis apakšzemes bunkurā, kas bija domāts reihsfireram Himleram.

Ar katru dienu šo Berlīnes centrā ieslēgto karotāju stāvoklis kļuva draudošāks un izredzēm nabagāks, kādēļ to vadība izlēma ievadīt ar lieliniekiem pamiera sarunas, ierosinot atļaut visām *Unter den Linden* rajonā ieslēgtām vienībām ar visu apbruņojumu atstāt ielenkumu. Galvenais sarunvedis bija vācu armijas ģenerālis Krebss; sarunvežu delegācijā ietilpa arī vltņ. Neilands kā tulks. Protams, dotajos apstākļos lielinieki šādu „bērnišķīgu“ ierosinājumu noraidīja un pieprasīja padošanos bez noteikumiem, piedraudot pretējā gadījumā ar Berlīnes aizstāvju pilnīgu iznīcināšanu. Šīs pamiera sarunas notika 1. maijā. Delegācijai atgriezoties bez jebkādiem panākumiem, Berlīnes aizstāvji nolēma cīņu turpināt, ar galveno mērķi – izlauzties no ielenkuma.

Naktī uz 2. maiju 15. izl. btl., kura sastāvs bija sarucis uz pāris desmit vīriem, saņēma pavēli ieņemt un aizstāvēt aviācijas ministriju. Par šī kaujas sektora komandantu iecēla vltņ. Neilandu, pakļaujot viņam arī dažas vācu SS vienības. Bataljonam ieņemot aviācijas ministriju, izrādījās, ka tuvumā nevienas vācu vienības vairs nebija. Tās acimredzot, bija pārvietojušās uz citurieni, lai mēģinātu izlauzties, nepaziņojot par to bataljonam. Vltņ. Neilands, redzot, ka palikšana aviācijas ministrijā ir bez nozīmes, pavēlēja bataljona atliekām sagatavoties aiziešanai. Slapstoties gar sagrauto un izdegušo namu mūriem un virzoties pa mazām pusaizbirušām ieliņām, bataljonam izdevās sasniegt Berlīnes priekšpilsētu Pankovu, bet tālāk tas netika. Tur, kopā sadzīti, atradās jau ap 10 000 vācu gūstekņu. Tiem tagad pievienojās arī neliels latviešu karavīru pulciņš.

Izprotot savu bezcerīgo stāvokli, bataljona karavīri nolēma glābties katrs uz savu roku, ieplūstot lielajā vācu karagūstekņu masā un cerot tālāk kaut kādā veidā nokļūt brīvajā pasaulē. Šāda arī bija pēdējā pavēle un padoms, ko vltņ. Neilands kā 15. izl. btl. komandieris deva saviem karavīriem. Līdz ar to beidza pastāvēt 15. izl. btl., kas aizvadītajās kaujās gan Krievijas, gan Vācijas cīņu laukos bija izcēlies kā viena no labākajām 15. div. kaujas vienībām.

Noraksts no reihsfirera Himlera raksta SS vadības štāba priekšniekam Jitneram par Latviešu lauku papildinājumu depo pakļautību:

GEHEIM

RF-SS

Chef des Führungshauptamtes
SS-Obergruppenführer Jüttner,
Fuchsbau

Lieber Jüttner!

Ich habe an die 15. Waffen-Gren. Div. der SS (lett. Nr. 1) den Befehl gegeben, dass entweder der Kommandeur oder der Ia zu mir kommen sollen. Heute hat sich der Ia, SS-Sturmbannführer Wulf, bei mir gemeldet.

1. Ich bin sehr einverstanden, dass die fünf lettischen Bau- und Polizeiregimenten von der Division weggenommen werden und der Generalinspektion der lettischen Freiwilligen Legion, Gruppenführer Bangerskis, unterstellt werden. Die Div. hat da weniger Arbeit und die Generalinspektion ist politisch und menschlich darüber sehr erfreut.
2. Ab 6. Dezember darf die Division zu Schanzarbeiten nicht mehr eingesetzt werden, sondern widmet sich nur der Ausbildung. Ausnahmen davon bedürfen meiner Genehmigung.
3. Ausgenommen von diesem Verbot ist der Bau der Bunkerlager, deren Fertigstellungstermin ich zum 20. Dezember befohlen habe.
SS-Gruppenführer Dr. Kammler wurde von mir angewiesen die notwendigen Nägel, Eisenklammern, sowie auch Öfen, Fensterscheiben, Türen u. a. zu stellen. Sie selbst bitte ich dafür zu sorgen, dass das notwendige Schanzzeug innerhalb einer Woche nach dort kommt. Die Industrie hat genügend! So meldete Pg. Saur, nachdem Feldmarschall Model auf diesem Gebiet Klagen dem Führer vorbrachte.
4. Die Fertigstellungstermine 31. 12. bzw. 15. 1. werden nach aussen beibehalten, damit endlich die Waffen herkommen. Intern setze ich den 15. Februar 45 als Endherstellungstermin für die Division fest. Vorher werde ich nicht genehmigen, dass die Division eingesetzt wird. Ich möchte mit dieser bisher im Einsatz so masslos schlecht behandelten Division nicht noch einmal ein Risiko eingehen.

Herzlichen Gruss und

Heil Hitler

Ihr gez. H. Himmler

2. SS-Obergruppenführer Berger,
3. SS-Sturmbannführer Wulf,
durschsrifllich zur Kenntnis.

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona
ģenerālinspekcijas štāba
Sanitārās daļas priekšnieks.
Dancigā 1944. g. 21. dec.
Nr. 30
Štāba priekšniekam

Ziņojums

Sakarā ar Jūsu rīkojumu izdarīt iesaukšanu būvpulkos Tornā tiem karavīriem, kuri vēl nav iesaukti, resp. nav saņēmuši iesaukšanas pavēles, piedalījos komisijā 1. būvpulkā.

Bez tiešo pienākumu veikšanas apskatīju 1. būvpulka novietojumu un pārbaudīju sanitāros apstākļus.

1. būvpulks novietots: I un III bataljons Tornas pilsētas artilērijas kazarmās. Dzīvojamās telpās novietotas dažas vienības, bet uz divām staļļaugšām pa 700 kareivju katrā. Temperatūra staļļaugšās 0°C; cilvēki guļ bez segām un mēteļiem, tādi ir tikai retiem. Pie šādas temperatūras silti neapsegušamies gulēt nav iespējams, kādēļ karavīri visu nakti pavada nomodā, staigā, bet nākošā dienā atkal jāiet darbos. Pēc pulka komandiera pltn. Jaunsniķera izteicieniem kareivji naktīs raudot, bet nekādas pretenzijas līdz šim sakarā ar grūtajiem apstākļiem neesot pieteiktas.

Mazgāšanās abiem bataljoniem notiek laukā. Ūdens tiek ielaists zirgu silēs, kur tas pēc īsa laika sasalst.

Pēc pulka komandiera izteicieniem Tornā esot brīvas vairākas kazarmas, bet tur iekšā nelaižot, tās piederot Vērmahtam (*Wehrmacht*), un mūsu cilvēkiem tādēļ jādzīvo aukstā laikā staļļaugšā.

II bataljons novietots ap 22 km no Tornas, ap 6 km no Argenavas (*Argenau*) pilsētiņas.

Bataljona karavīri novietoti somu teltīs. Teltis apšūtas ar skujām un sūnām. Tajās ir arī krāsniņas, kuras kurina, kādēļ temperatūra pietiekama. Karavīriem ierīkotas nāriņas, pārklātas salmiem; neievērojot segu un mēteļu trūkumu, karavīri izguļas labi. Vispārējais bataljona novietojums labs.

Virtuves iekārtotas ar 4 katliem; ēdienu gatavo saskaņā ar normām un tas ir pilnīgi apmierinošs.

Nometnē karavīriem izbūvēta arī pirts.

Kad 18. decembrī bataljonā izdarīju komisijas apskati, bataljonā notika atūtošana. Utis bataljonam neesot bijušas, bet tās atnesot cilvēki, kuri iesūtīti bataljonā pēdējā laikā.

IV bataljons novietots Šmolnas (*Schmoln*) – Breitentāles (*Breitenthal*) rajonā, ap 20 km no Tornas.

Bataljona novietojums ļoti slikts. Karavīri novietoti somu teltīs. Lai gan teltīs ir krāsniņas, trūkst kurināmā materiāla, jo šim nolūkam kokus stingri aizliegts cirst, un temperatūra teltīs ap 0°C. Lielākai daļai karavīru gulēšanai nav salmu, daļa guļ pat uz kailas zemes. Pēc bataljona komandiera pltn. Miķelsona izteicieniem, teltīs neko nevarot uzlabot. Lai gan novietojums atrodas mežā, kokus nedrīkst cirst, pat egļu vai priežu zarus karavīru telšu apkurināšanai un guļvietām nedrīkst ņemt, par ko esot stingrs noliegums un kontrole no mežniecības puses. Tā kā karavīriem nav ne segu, ne mēteļu, ar ko apsegties, tad gulēšana visai grūta, salst.

Bataljonu karavīriem uzturs netiekot kārtīgi izsniegts. Tani laikā, kad no 12. līdz 20. dec. atrados Tornā, 13. dec. karavīru viena daļa pusdienas saņēma plkst. 19.00, bet otra daļa plkst. 22.00. 14. dec. tāpat. Bataljona komandieris pateica, ka 15. dec. pusdienas nemaz neesot izsniegtas, bet plkst. 19.00 viņam paziņots, lai saņem produktus pusdienu gatavošanai. Produktu saņemšanas vieta ap 7 km no bataljona novietojuma. Nekādu transporta līdzekļu nav, tā ka tajā dienā cilvēki palikuši pilnīgi bez ēšanas. Sekas tās, ka 16. decembrī cilvēki nav gribējuši iet uz darbiem.

Ēdienu pats bataljons negatavo, bet ar to viņu apgādājot partija (NSV). Trauku un karošu nav – nav no kā un ar ko ēst, tādēļ lielākā daļa ēd no konservu kārbām. Kamēr viena daļa ēd, tikmēr otra daļa gaida.

Darbojoties komisijā, novēroju, ka daudziem karavīriem trūkst veļas vai arī tā ļoti nopļususi. Apjautājoties pulka komandierim par to, viņš izteicās, ka ar veļu esot ļoti slikti, karavīriem veļas neesot, nerunājot nemaz par silto veļu. Tāpat trūkst cimdu un mēteļu. Sakarā ar pulka karavīru slikto novietojumu, uztura apgādi, drēbju, veļas, cimdu un zābaku trūkumu – pie kam karavīriem jāveic arī noteiktais darbs – ir daudz saslimšanas gadījumu. Katrā bataljonā ik dienas ārstiem slimības dēļ nākas atbrīvot no darbiem 50–80 cilvēku.

Tā kā pulkam nekādu transporta līdzekļu nav, tad tajās vienībās, kas atrodas ārpus Tornas, smagi saslimušos karavīrus praktiski nav iespējams nogādāt līdz stacijai tālākam transportam uz slimnīcu. Ja ir iespējams dabūt transportu civilā kārtā, tad slimnieks nokļūst slimnīcā, ja nē – smagi slimos ārstē uz vietas bataljona novietojumā, piem., plaušu karsoni utt. Šādos apstākļos ārstēšana ir visai neapskaužama.

Ievācot ziņas no ārstiem, kuri piedalījās iesaukšanas komisijās, pēdējie izteicās, ka apstākļi nav labāki arī pārējos būvpulkos.

Ja šādos apstākļos cilvēkiem ilgāku laiku jādzīvo, tad tas nav ciešams, kādēļ lūdzu Jūsu gādību apstākļu uzlabošanai.

*Ārsts pulkvedis-leitnants
Puriņš*

*1. būvpulka V bataljona sakaru virsnieka ltn. Raudiņa apraksts
par lielinieku iebrukumu Neiheimas (Neuheim) ciemā
1945. g. 22. janvāra vakarā*

Bataljons izgāja no novietojuma – Berenbergas nometnes pie Tornas, ja nemaldos, 21. janvāra agrā rītā. Gājām visu dienu. 21. janvāra naktī izgājām cauri Brombergai un novietojāmies Z no Brombergas – Nakeles šosejas kādā mazā ciemā – Neiheimā. Gājiens bija ļoti bēdīgs. Puiši nebija lāgā paēduši, solītā pārtika Brombergā netika izsniegta. Transporta līdzekļu nebija tikpat kā nekādu. Zēni grūti vilka savas ragaviņas ar mantām, jo bija sasnidzis jauns sniegs, ceļi bēgļu pieblīvēti un izbraukti. Stāvoklis bija ļoti neskaids. Vācieši gan runāja par kādu fronti, bet tādas nekur nebija. Tādēļ arī pārgājieni bija lieli un prasīja milzīgu fizisku piepūli.

22. janvārī visu dienu atpūtāmies Neiheimā. Rotas bija izvietotas pa atsevišķām mājām: 20. rota – skolā, bet 19. rota skolas tuvumā. Pēcpusdienā saņēmām pavēli plkst. 22.00 iziet uz Cempelburgu, ap 40 km no Neiheimas. Bet jau vēlā pēcpusdienā varēja dzirdēt automātisko ieroču troksni. Kāds virsnieka vietnieks, kurš bija gājis savrup sev gādāt pārtiku, stāstīja, ka ap 5 km no Neiheimas sastapies ar krieviem. Vadība tam tomēr neticēja un iziešanas laiks netika grozīts. Ap plkst. 21.40 rotas sāka stāties ar bataljona galvu pie skolas. Bataljona 16. un 17. rotas vēl nebija pienākušas, kad no ZR puses piebrauca kāda tanku kolonna ar vācu apzīmējumiem. 15 tanki un 3 vai 5 automašīnas ar kājniekiem. Visiem bija pārliecība, ka tie ir vācu tanki; tika dota pat komanda pašķirt ceļu tankiem. Tie aizbrauca kolonnai garām un izdevīgās vietās ieņēma pozīcijas. Bija gan mēnesnīca, bet gaiss bija vieglas dūmakas pilns, bija tik krēslains, ka patiesi bija grūti sīkumus atšķirt. Pats es vēl atrados bataljona štābā, jo štābam bija paredzēts iziet plkst. 22.00, kad viss bataljons jau bija nostādīts.

Tanki, ieņēmuši pozīcijas, atklāja uz mūsu neapbruņotajiem kareivjiem uguni. Kareivji metās katrs uz savu pusi, bet liela daļa sabēga skolas mūra ēkā. Daļa kareivju bija saukuši „padodamies!”. Krievi bija pavēlējuši tiem nostāties ierindā un tad tos ar automātiskiem ieročiem nošāvuši.

Skolas ēkā esošie ārā nenāca, un no skolas pat atskanēja dažī šauteņu šāvienu, jo vienībās atradās nedaudzas šautenes tuvapsardzībai. Tanki, ieņēmuši pozīcijas pret skolu, ar lielgabaliem to sašāva, ēku sagraujot.

Pa uzbrukuma laiku arī bataljona štābs izklīda tuvējā mežā. Uzbrukums ilga ap 1 stundu; pēc tam tanku kolonna aizbrauca. Sapulcējušies gājām izlūkot stāvokli. Pie skolas atklājās drausmīgs skats. Zeme bija liķu un ievainoto piesēta, karavīru mantas izsvaidītas, mugursomas izraknātas un labākās lietas paņemtas. No skolas atskanēja nemitīgi ievainoto palīdzības saucieni. Ielīdu sagrautajā ēkā. Griesti bija iegruvuši, gaiss putekļu pilns, tumsā nebija kur kāju nolikt, jo ievainoto bija pilna grīda, pa daļai tie bija aprakti zem gruvešiem.

Pa to laiku lielais vairums karavīru no jauna bija izklīduši, jo visapkārt varēja dzirdēt patrulējošo tanku kāpurķēžu troksni. Bijām palikuši tikai daži cilvēki, bet vēlāk mūsu pulciņš palielinājās līdz apm. 10 vīriem. Sākām no pamestajiem vezumiem kraut mantas laukā un vākt ievainotos. Pārnesām tos vienkopus. Pavisam salasījām ap 30 ievainotos. Ap 10 turpat uz vietas nomira. Atlikušos 20 novietojām piecos pajūgos, cik varējām – ietinām segās un uzsākām ceļu no ielenkuma laukā. Zirgi bija ievainoti, ceļi izbraukti, grūti bija tikt uz priekšu. Bija arī stiprs sals, ap 15°C. Kaut arī mums laimīgā kārtā bija pievienojusies automašīna un varējām izdarīt visus nepieciešamākos pārsējumus, ceļā no ievainojumiem un sala nomira vēl 5 vīri. Kad sasniedzām pirmo pārsiešanas punktu, izturējuši bija ap 15 vīru. Cempelburgā sapulcējās tikai maza daļa – apm. 1/3 no bataljona. Neiheimā kritušo varēja būt ap 100 vīru, bet ne vairāk par 120–130. Bataljons mums tolaik bija ap 800 vīru stiprs.

Abschrift

Eingang 19. Aug. 1944.

Luftflottenkommando 1

II Nr. 7346/44 IIa.

H. Qu., den 17. August 1944.

Bezug: Lfl. Kdo. 1, O. Qu. Nr. 7189/44 geh. Ib v. 10. 8. 44.

Betr.: Führung der Lw.Legion Lettland.

Mit sofortiger Wirkung wird beauftragt:

Oberstl. (z. V.) Rucels (Janis), *Erg. Flg. Gr. Lettland*, mit der vorläufigen Führung der Lw.Legion Lettland.

Der Oberbefehlshaber der Luftflotte 1

(gez.) Pflugbeil,

General der Flieger.

Verteiler: pp.

F.d.R.d.A.:

Troue

Leutnant.

Eingang 19. VIII 44.

Luftflottenkommando 1

Kommandeur d. Lfl. Tr. 1

IIa Az. 21

St. Qu., den 18. 8. 1944.

Umstehende Abschrift wird zur Kenntnisnahme übersandt.

Der Kommandeur der Luftflottentruppen

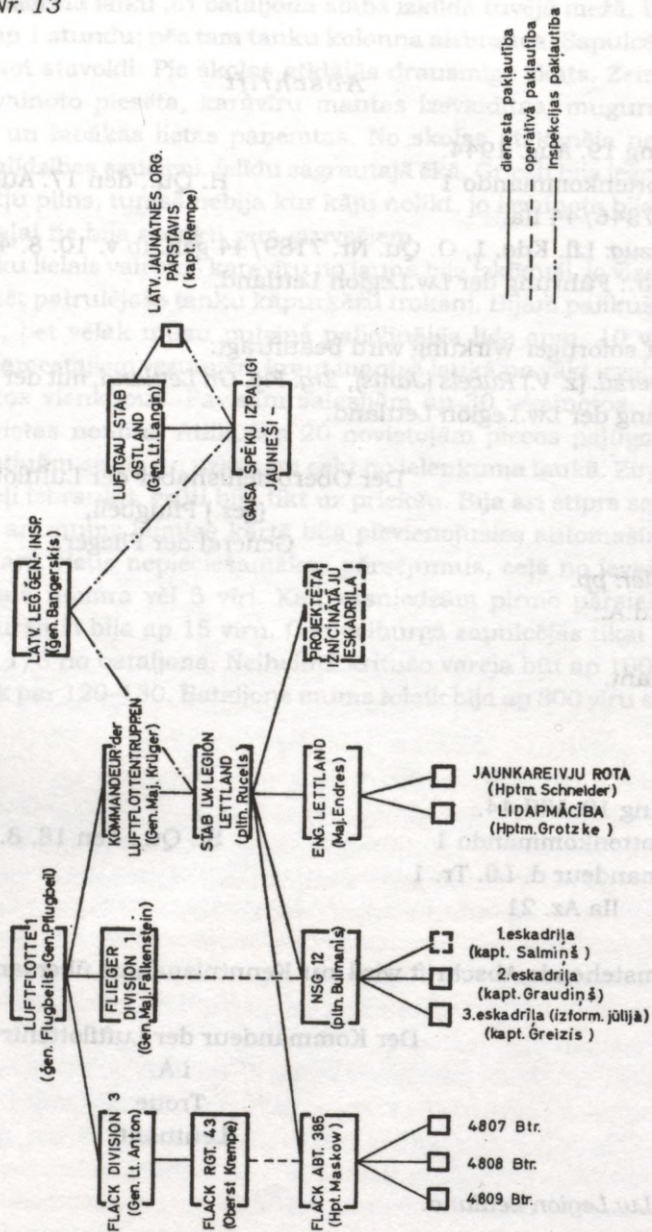
i.A.

Troue

Leutnant.

Stab Lw.Legion Lettland.

VĀCU GAISA SPĒKOS IEKĻAUTO LATVIEŠU VIENĪBU PADOTĪBAS SCĒMA
1944. GADA SEPTEMBRĪ

(5a) Danzig, den 17. Januar 1945
Breitenbachstrasse
Bürobaracke 1
Generalinspekteur
der Lett. SS-Freiw. Legion
D/Tgb. Nr. 348

An das
Oberkommando der Luftwaffe
Gen. f. ausl. Pers. der Lw.
Jüterbog – Altes Lager
Waldlager
Betr.: Lett. Kampfhelfer der Luftwaffe
Bezug: –
Anlg.: –

Wie in Erfahrung gebracht, befinden sich noch immer viele lett. Kampfhelfer der Luftwaffe im Einsatz an der italienischen- und Westfront. Diese Kampfhelfer sind auf verschiedene Truppenteile verteilt und nicht nur als Bodenpersonal der Flugplätze, sondern auch anderweitig verwendet.

Ich erlaube mir zu bemerken, dass gemäss Vereinbarung mit der Ersatzinspektion der Waffen SS Ostland, die von der Generalinspektion als Kampfhelfer für die Luftwaffe einberufenen lett. bkv. und av. Männer nur zur Verwendung als Bodenpersonal der Flugplätze an der Ostfront in Frage kommen können.

In diesem Zusammenhang bitte ich um Ihre Veranlassung, dass die lett. Kampfhelfer der Lw., die sich z.Zt. an der italienischen, bzw. Westfront befinden, von dort abberufen und an der Ostfront als Bodenpersonal auf den Flugplätzen zum Einsatz gebraucht werden.

Bitte um Ihre Mitteilung, was in der obenerwähnten Angelegenheit bereits unternommen worden ist.

i.V.
A. Silgailis
SS-Oberführer

Oberkommando der Luftwaffe
General für ausländisches
Personal d. Lw.

Az. 12 Gr. I

(2) Jüterbog-Waldlager, d. 28. 1. 45.
Generalinsp. der Lett.
SS-Freiw. Leg.
Eingang 3. 2. 1945.
Nr. Adj.

An
Generalinspekteur der
Lett. SS-Freiw. Legion
(5a) *Danzig*
Breitenbachstrasse
Bürobaracke 1.

Bezug: Gen. Insp. d. Lett. SS-Freiw. Legion D/Tgb. Nr. 348 v. 17. 1. 45.
Betr.: Lett. Kampfhelfer der Luftwaffe.

In Erwidierung obigen Schreibens erlaubt sich der Gen. f. ausl. Pers.
d. Lw. auf folgendes hinzuweisen:

Sowohl bei dem Besuch des SS-Gruppenführers Bangerskis am 6.
11. 44. als auch in dem Schreiben des Gen. f. ausl. Pers. d. Lw. an den
Reichsführer SS – SS-Hauptamt – vom 21. 11. 44. ist festgestellt worden,
dass eine Auflage über Verwendung der Letten nach Kriegsschauplätzen
und Einsatzart zwischen der SS und der Luftwaffe nicht getroffen worden
ist. Eine solche Auflage über Verwendungsort und Verwendungsart dieser
als Ersatz für abgegebene deutsche Soldaten zugeführten Letten kann
seitens der Luftwaffe auch nicht gutgeheissen werden, da sie sich sonst
der vollen Ausnutzung des Ersatzes begeben würde. Die Wahl des Ein-
satzortes und der Verwendungsart je nach Lage muss der Luftwaffe vorbe-
halten bleiben.

I.A.
(Paraksts)
Oberst.

Strasburgā

12. 4. 52.

Godātais pulkveža kungs!

Nosūtu Jums nelielu aprakstu par kara izpalīgu gaitām Otrā pasaules karā. Toreiz rakstīju dienasgrāmatu, un tā svarīgākie momenti ir palikuši atmiņā. Daži datumi varbūt ir ar nelielu starpību, jo bija jau daudz tādu dienu, kad vairs nezinājām, kas ir par dienu un kāds datums.

Vispārējā raksturojumā jāsaka, ka mēs ļoti cietām valodas nemācēšanas dēļ, sevišķi tie, kuriem bija vāja veselība. Nebija retums, ka uz posteņa sardzē bija jāstāv 6 stundas un pie tam pēc apmaiņas jāiet strādāt municijas noliktavā. Mēs bijām padoti pilnīgi vācu instruktoru patvaļai. Tanī pat laikā jāsaka, ka apbrīnojami simpātisks bija rotas komandieris kapt. Feierabends, bet viņu redzējām reti, un parasti tad viss bija labākā kārtībā.

Sevišķi labi klājās dažādiem amatniekiem – tie strādāja darbnīcās. Lielākā daļa palika aizmugures dienestā, un tikai neliela daļa nonācām tiešā frontes joslā. Cik zinu, tad bija arī vairāki kritušie. Viņu vārdus neatceros.

Izpletņu lēcēju dienestam varēja pieteikties brīvprātīgi. No manas grupas pieteicās viens, bet viņu noraidīja kā nepiemērotu. Tas ir viss, ko varēju pastāstīt par tās kara izpalīgu daļas gaitām, kurā es biju no sākuma līdz beigām.

Ar latvisku sveicienu

E. Zieds

Kādas latviešu kara izpalīgu grupas gaitas Otrā pasaules karā

Tiku mobilizēts 1944. gada 11. augustā Valkā. No Valkas 12. augustā mani nosūtīja uz savākšanas nometni Brenguļos un no turienes 14. augustā uz Valmieru. No Valmieras tikām tālāk sūtīti uz Rīgu. 19. augustā atstājām Rīgu.

21. augustā nonācām Gdiņā. Šeit mūs vēlreiz izmeklēja vācu ārstu komisija. No apm. 900 vīriem, cik atceros, 50 atzina par karadienestam nepiemērotiem un teica, ka tos sūtīšot atpakaļ.

25. augustā apm. 500 vīru nosūtīja uz Vitembergu (*Lutherstadt*), un pārējos uz Breslavu.

29. augustā sasniedzām Vitembergu. Šeit mūs iegērba, izdeva *Soldbuch* (autora piezīme: algas izmaksas grāmatiņa, līdz ar to personas apliecība), nodevām svinīgo solījumu, tad tika izdarītas slēgtās ierindas mācības. Apmācītāji bija vācu instruktori, kuriem bija piekomandēti latviešu tulki.

13. septembrī atstājām Vitembergu un 17. septembrī sasniedzām Vāni pie Ķelnes. Šeit mūs sadalīja pa karaspēka daļām. Lielākā tiesa nonāca 3. izpletņu lēcēju divīzijā, dažādos pulkos pa 20–30 vīru grupās. Tā es, kopā ar 30 latviešiem, nokļuvu šīs divīzijas *Nachschubskompanie* (apgādes rota), un mūs tūlīņ sūtīja tālāk.

21. septembrī nonācām Vezelē. Šeit mums piekomandēja vienu vācu oberfeldfēbeli un 2 apakšvirsniekus (unteroficierus). Par tulku tika nozīmēts latvietis kapr. Žunna (viņa dienesta pakāpi neatzina). Nākošā dienā izdalīja šautenes, un tūlīņ sākās īstās apmācības: slēgtā un vaļējā ierinda, kā arī šaušanas apmācības.

Šeit apmācības turpinājās līdz 10. oktobrim. Pēc tam mūsu vienību pārcēla uz Holandi – Enshedā. Apmācības beidzās 29. oktobrī, un mēs tikām sadalīti trijās grupās, tā sauktās *Spritleger*'a un *Gerätelager*'a. Manā grupā palikām 10 latvieši. Sākās dienests. Šeit tika no jauna saformēta 3. divīzija. Bija jāveic ļoti smagi darbi dienu un nakti, pie tam tikām regulāri nozīmēti sardzēs.

26. novembrī atstājām Enshedi un 29. novembrī nonācām Hommeras pilsētā – netālu no Ķelnes. Šeit turpinājās darbs municijas noliktavā un parastās sardzes.

15. decembrī sākām atkal kustību Āhenes virzienā. Cauri Minster-eifelei (*Münstereifel*). Toreiz tika izdarīts beidzamais vācu lieluzbrukums. Fronte atradās kustībā, un vispārējais garastāvoklis bija pacilāts. 29. decembrī sasniedzām Manderfeldu – Malmedi apgabālā. Te iekļuvām artilērijas uguns joslā un jau 30. decembrī sākām ceļu atpakaļ uz Maju – Rodenu. No šejienes 5. februārī jau bijām Freilingenā pie Blankenheimas. 2. martā atstājām Freilingenu un cauri Eizenkirhenai devāmies uz Riveniku.

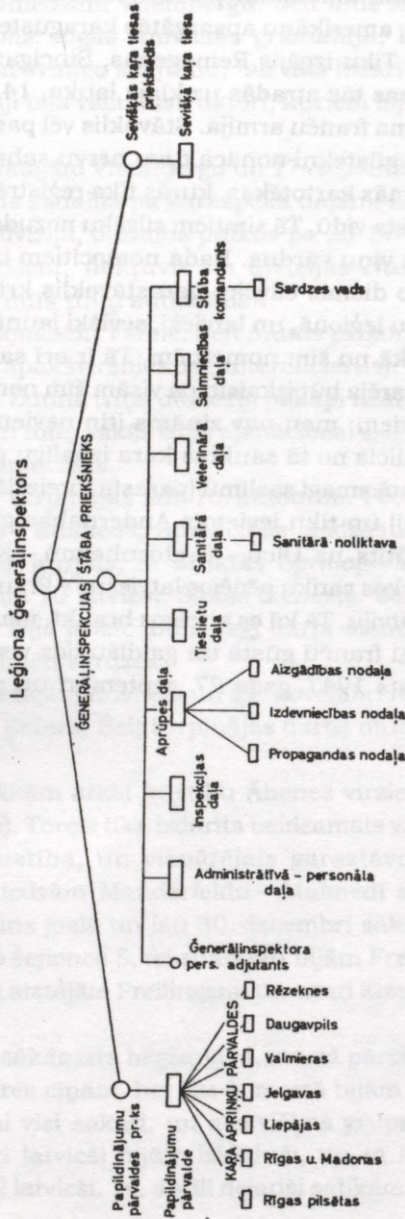
No šejienes jau sākās īsta bēgšana. 4. martā pārcēlāmies pāri Reinai, gatavojāmies atvaires ciņām, bet jau 9. martā bijām atkal ceļā. Pēc tam jau bija pārtrūkuši visi sakari, un atsevišķas grupas klejoja, meklējot savas vienības. Arī latvieši bijām izklīduši, un tā līdz pēdējam grupā bijām 6 vācieši un 2 latvieši. 14. aprīlī nejauši satikām savas rotas kodolu.

Rotas komandieris pateicās visiem par uzticību, atļāva pazust vai kopā ar viņu doties gūstā.

Mūs gūstā saņēma amerikāņi pie Gumersbahas. Sākās grūtākais posms bezgala lielās, amerikāņu apsargātās karagūstekņu masu nometnēs Reinas krastos. Tiku izgājis Remagenas, Sincigas, Andernahas un Dīcas nometnes. Visas tās atradās uz klāja lauka. 14. jūlijā 1945. gadā šīs nometnes pārņēma franču armija. Stāvoklis vēl pasliktinājās, sevišķi uztura ziņā. Daudzi gūstekņi nonāca tuvu nervu sabrukumam. Daudzi slimoja un mira. Pirmās kartotēkas, kurās tika reģistrēti gūstekņu vārdi, tika iekārtotas augusta vidū. Tā simtiem cilvēku nozuda, un nekad nebūs iespējams konstatēt viņu vārdus. Bada nomocītiem un rudens sliktam laikam tuvojoties, jo dienas cilvēku garastāvoklis kritās. Daudzi tāpēc pieteicās Ārzemnieku leģionā, un latvieši, sevišķi jaunieši, izmisumā gaidīja iespēju tikt laukā no šīm nometnēm. Tā ir arī saprotams, ka apm. 2000 latviešu, kuri varēja būt izkaisīti pa visām šīm nometnēm, aizbrauca līdz krievu komisāriem; man nav zināms itin neviens šeit esošais latvietis, kurš būtu palicis no tā sauktās kara izpalīgu grupas.

1945. g. 6. augustā smagi saslimu (parastā toreizējā slimība – uztūkušas kājas un augoņi) un tiku ievietots Andernahas gūstekņu slimnīcā. No turienes tiku sūtīts uz Dīcu – Bretcenheimu – Kēlu – Strasburgu. 1945. gada Ziemsvētkos satiku pēdējos latviešus – Praudiņu un Cvetkovu, kuri aizbrauca uz Latviju. Tā kā es atteicos braukt, man bija jāparakstās, ka labprātīgi palieku franču gūstā un gaidīšu līdz vispārējai atlaišanai. No gūsta tiku atlaists 1947. gada 27. septembrī un paliku Francijā kā civilstrādnieks.

LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKCIJAS UZBŪVES SCĒMA 1944. g. OTRĀ PUSĒ

PERSONU RĀDĪTĀJS

- Akermanis, kapt. 191
- Akss (Ax), SS oberfirers 164, 173-74, 283
- Alksnītis, maj. (179.att.) 157, 160, 164-65, 169, 173, 188, 285
- Aluts, kapt. 266
- Ameriks, maj. 60, 80
- Ancāns, vltņ. (121., 238.att.) 139, 140-41, 151, 153
- Andersons Evalds (166.att.) 257-58
- Ankevics, pltn. 249, 250
- Ansons, v. v. 137, 141, 153
- Antens, vltņ. (78.att.)
- Anton — sk. Antons, ģen-ltn.
- Antons (Anton), ģen-ltn. 312
- Aperāts, pltn. (60.att.) 11, 29, 33, 98, 105-10, 153, 206, 264, 266, 286
- Apsītis, kapt. 294
- Apsītis, plkv. (38., 178.att.) 48, 207-08, 287
- Ašmanis Francis 259
- Augstkalns, maj. (111., 179.att.) 10, 285
- Auziņš, ltn. 90
- Avotiņš, kapt. 268
- Ax — sk. Akss, SS oberfirers
- Ābele A., prof. 259
- Ābeltiņš, kapt. 272
- Ābols, kapt. 35
- Ādamsons, kapt. 153
- Babris, kapt. 82
- Bach, von dem — sk. Bahs, fon dem, SS obergruppenfirers
- Bahs, fon dem (von dem Bach), SS obergruppenfirers 215
- Balodis, maj. 162, 284, 288
- Bangerskis, ģen. (38., 40., 108., 121., 137., 180., 185., 200., 234., 274.att.) 23-27, 34, 47-49, 211, 233, 239-43, 247-49, 256, 259, 277, 279, 303, 306, 312, 314
- Baumanis, maj. 179, 191-92, 284, 294
- Bebris, pltn. 81, 268
- Berger — sk. Bergers, SS obergruppenfirers
- Bergers (Berger), SS obergruppenfirers 248, 306
- Bergs, kapt. 37, 90, 291
- Bergs, maj. 272
- Bergs, vltņ. (72.att.)
- Bermonts 228
- Bēms, kapt. 264, 266
- Bērziņš, pltn. 248
- Bērziņš, vltņ. (254.att.)
- Bētiņš, kapt. 295
- Bindhaks, vltņ. 225
- Birks, ltn. 108
- Birzulis, kapt. (89.att.)
- Birzulis, pltn. 123, 131, 268, 270
- Bisenieks, ltn. 183
- Blaumanis, kapt. 207, 259
- Blaus, Liepājas pilsētas vecākais 291
- Blite, kapt. 272
- Bock — sk. Boks, SS standartenfirers
- Bogdanovs, kapr. 14
- Bogdanovs, serž. 31
- Boks (Bock), SS standartenfirers: 78
- Bonaparts, ltn. 165, 176
- Bože, kar. 215
- Brauna Eva 298
- Braunschweig, von — sk. Braunšveigs, fon, plkv.
- Braunšveigs, fon (von Braunschweig), plkv. 215
- Bredovs, fon (Bredow, von), SS standartenfirers 194-95
- Bredow, von — sk. Bredovs, fon, SS standartenfirers
- Brehmanis, adjutants 16
- Breimann — sk. Breimans, SS hauptsturmfirers

- Breimans (*Breimann*), SS hauptsturmfi-
 rers 29
- Breimeier* — sk. Breimeiers, SS haupt-
 sturmfi-
 rers
- Breimeiers (*Breimeier*), SS haupt-
 sturmfi-
 rers 29
- Breņķis, pltn. 248, 250
- Brigaders, kapt. 266
- Brigge, plkv. 200, 203, 208, 211
- Brivkalns, vlt. 85
- Brumers, vlt. 270-71
- Bulmanis, pltn. 225, 312
- Burk* — sk. Burks, SS oberfi-
 rers
- Burks (*Burk*), SS oberfi-
 rers 174,
 188, 192, 283
- Buschmann* — sk. Bušmans Ger-
 hards
- Bušmans (*Buschmann*) Gerhards 219
- Butkus, kapt. (210.att.) 77, 118, 153
- Būrmeisters, kadets 174
- Caunītis, kapt. 10
- Celle, pltn. 158, 211, 286
- Celmiņš Gustavs 15, 257
- Ciemiņš, pltn. 211
- Ciglers (*Ziegler*), plkv. 159
- Cvetkovs 317
- Čiunelis, v. v. 66
- Daiga, ltn. 226
- Dankers, ģen. (38.att.) 24-25, 211,
 234, 243, 245, 249, 255, 257, 278
- Dardzāns, ltn. 140
- Debasis, plkv. 196
- Degimuss, kar. 221
- Dēnike (*Dönicke*), ģen-ltn. 192
- Doniņš, pltn. 265
- Dostmann* — sk. Dostmans, SS
 šturm-
 banfi-
 rers
- Dostmans (*Dostmann*), SS šturm-
 ban-
 fi-
 rers 169
- Dönicke* — sk. Dēnike, ģen-ltn.
- Drechsler* — sk. Drekslers, Dr.,
 Latvijas ģenerālkomisārs
- Drekslers (*Drechsler*), Dr., Latvijas
 ģenerālkomisārs (38.att.) 22, 24,
 211, 245, 257, 278
- Druvaskalns, pltn. 60, 81-82
- Dumpis, v. v. 173
- Dzenītis-Zeniņš, plkv. (150.att.) 85,
 110, 113, 259, 287
- Egerts, kapt. 295
- Eglājs, vlt. (76.att.)
- Eglīte, kapt. 163, 169
- Elsis, kapt. 195
- Endress, maj. 219, 227, 312
- Endziņš, vlt. 66
- Ercums, kapt. 71
- Etings (*Oetting*), SS hauptsturmfi-
 rers 285
- Falkenstein* — sk. Falkenšteins, ģen-
 maj.
- Falkenšteins (*Falkenstein*), ģen-
 maj. 227, 312
- Fefers-Vildenbruhs, fon (*von Pfeffer-
 Wildenbruch*), SS obergruppenfi-
 rers 74, 96
- Fegeleins, SS brigādefi-
 rers 298-300
- Fegeleins, SS standartenfi-
 rers 300
- Feierabends, kapt. 315
- Fick* — sk. Fiks, SS oberšturm-
 ban-
 fi-
 rers
- Fictums (*Fitztum*), SS šturm-
 ban-
 fi-
 rers 20
- Fiks (*Fick*), SS oberšturm-
 ban-
 fi-
 rers 282
- Fikss (*Fix*), pltn. 228
- Fitztum* — sk. Fictums, SS šturm-
 ban-
 fi-
 rers
- Fix* — sk. Fikss, pltn.
- Firers, Dr. (*Fürer, Dr.*), SS oberšturm-
 fi-
 rers 299-300, 303
- Flugbeils (*Pflugbeil*), ģen-ltn. 196,
 311-12
- Fričers (*Fritscher*), SS hauptsturm-
 fi-
 rers 285
- Fridrihsons, kapt. 274
- Fritscher* — sk. Fričers, SS haupt-
 šturm-
 fi-
 rers
- Fürer, Dr.* — sk. Firers, Dr., SS
 oberšturm-
 fi-
 rers
- Gaigals, ltn. 139

Gailis, serž. 227
Galdiņš, maj. 112
Galdiņš, plkv. (237.att.)
Galdiņš, pltn. 31, 153
Garte (*Garthe*), SS šturmbranfīrers
194
Garthe — sk. Garte, SS šturmbranfīrers
Gaujmalietis, vlt. 294
Gebgardt — sk. Gebhards, SS haupt-
šturmbranfīrers
Gebhards (*Gebgardt*), SS haupt-
šturmbranfīrers 290
Geiling — sk. Geilings, SS haupt-
šturmbranfīrers
Geilings (*Geiling*), SS hauptšturm-
branfīrers 285
Gerbers, pltn. 266
Grants, kapt. (65.att.) 31, 45
Grapmanis, pltn. 259
Graudiņš, kapt. 10, 220, 223, 312
Graumanis, vlt. (18.att.)
Grāmatiņš, pltn. 268
Grāve, vlt. 230
Grāvelis, pltn. 31, 206
Gredzens, pltn. 266, 270
Greizis, kapt. 224, 312
Griķis, pltn. 58
Grocke (*Grotzke*), hptm. 312
Grotzke — sk. Grocke, hptm.
Grūbe, ltn. 294
Gūtmanis N., ltn. (207.att.)
Ģermanis, kapr. (234.att.)
Hahn — sk. Hāns, SS hauptšturmbranfīrers
Hansen — sk. Hansens, SS brigāde-
fīrers
Hansens (*Hansen*), SS brigādefī-
rers (38.att.) 24-26, 48, 279-81,
283
Hartmans, pltn. 250
Hazners, maj. (160.att.) 78, 89, 97,
104-05, 108-09, 159, 286, 292
Hāns (*Hahn*), SS hauptšturmbranfīrers
285
Hämel — sk. Hēmels, maj.

Heifelds (*Heufeldt*), kapt. 17, 264
Heilmann — sk. Heilmans, SS ober-
fīrers
Heilmans (*Heilmann*), SS oberfi-
rers 66, 69, 97, 103, 283, 303
Hermans (*Herrmann*) 43
Herrmann — sk. Hermans
Heufeldt — sk. Heifelds, kapt.
Hēmels (*Hämel*), maj. 176-77, 180
Hierthes — sk. Hirtess, SS standar-
tenfīrers
Himlers (*Himmler*), Vācijas reihsfi-
rers 14, 19-21, 25-26, 29, 48-
49, 51, 199, 233, 240, 251, 258,
298-01, 303-04, 306
Himmler — sk. Himlers, Vācijas
reihsfīrers
Hincenbergs, v. v. (254.att.)
Hitlers Adolfs 20, 25, 49, 136, 151,
232, 240, 298-99, 304
Hirtess (*Hierthes*), SS standart-
fīrers 24, 49, 193, 212, 243, 248
Hochbaum — sk. Hohbaums, ģen.
Hohbaums (*Hochbaum*), ģen. 172
Holanders, vlt. 33
Ijabs, kapt. 91, 112, 162
Insbergs, maj. 131, 139
Intenbergs Francis, kar. 57
Ivanovs, kapt. 123, 208
Ibe (*Uebe*), ģen-maj. 229-30
Jacis, kapr. 227
Jackob — sk. Jakobs, policijas kapt.
Jacob — sk. Jākobs, ltn.
Jahnke — sk. Jānke, plkv.
Jakobs (*Jackob*), policijas kapt. 17,
266
Jansons, kapt. (22., 69.att.) 20, 34-
35, 295
Jansons, plkv. (222.att.) 193, 211,
217
Janševics, kapr. 227
Janums, plkv. (38., 100., 180, 266.,
267.att.) 9, 48, 67, 70-72, 105-
06, 110, 161, 163-68, 172-73,
184, 188-89, 191, 287, 304

- Jaunsils, kapt. 116
 Jaunsniķers, pltn. 307
 Jauntirāns, vlt. 64
 Jākobs (*Jacob*), ltn. 171
 Jānke (*Jahnke*), plkv. 106
Jeckeln — sk. Jekelns, SS obergru-
 penfirers
 Jekelns (*Jeckeln*), SS obergruppenfi-
 rers (38.att.) 15-17, 23, 48-49,
 61, 104, 123, 136, 198, 205-06,
 208, 210-11, 213, 215-16, 232,
 240-41, 248, 278
Jenke — sk. Jenke, maj.
 Jenke (*Jenke*), maj. 197
 Jitners (*Jüttner*), SS obergruppenfi-
 rers 199, 282, 306
 Joahims, kapt. 165, 167
 Joahims, SS šturmbranfirers 161-62
 Jumis, pol. maj. 272
 Jurāids, vlt. (166.att.) 30-31
 Jurēvičs Pauls, prof. 259
 Jurko, pltn. 195-96
Jüttner — sk. Jitners, SS obergruppen-
 firers
Kahlen — sk. Kālens, kapt.
 Kalpaks, ltn. (197.att.)
 Kamaldnieks, kapt. (218.att.)
 Kamlers, Dr. (*Kammler, Dr.*), SS gru-
 penfirers 306
Kammler, Dr. — sk. Kamlers, Dr., SS
 grupenfirers
 Kampe, ltn. 90
 Kandis, plkv. (21.att.) 16, 18
 Karlsons, pltn. 256, 259
 Kažociņš, ltn. 236
 Kālens (*Kahlen*), kapt. 65, 68-70
 Kārkliņš, vlt. 226
 Kellers (*Koeller*), ģen.-ltn. 195
 Keselis, kapt. 184-85
 Keslers (*Kessler*), plkv. 96
 Keslers (*Kösler*), plkv. 212
Kessler — sk. Keslers, plkv.
 Kikass, serž. 14
Kirch — sk. Kirhs, maj.
 Kirhs (*Kirch*), maj. 229
 Kiršteins, dkar. 227
 Kiršteins, kapt. (112., 165.att.) 294
 Kiršteins, ltn. 295
 Klāns P., redaktors (228.att.)
 Kleinbergs, pltn. 84, 270
Klingemann — sk. Klingemans, SS
 brigādefirers
 Klingemans (*Klingemann*), SS brigā-
 defirers 29
 Kliņts, kapr. 231
 Klišāns A. 258
 Kļaviņš, kapt. 293
 Kļaviņš, ltn. 108-09
 Kļaviņš, vlt. 82
Knebel — sk. Knēbels, SS šturmbran-
 firers
Knecht — sk. Knehts, plkv.
 Knehts (*Knecht*), plkv. 15
 Knēbels (*Knebel*), SS šturmbranfi-
 rers 48, 285
 Knislis, ltn. (147.att.)
 Kociņš, maj. (60.att.)
 Kociņš, plkv. (83.att.)
 Kociņš, pltn. (19., 233.att.) 9, 29, 34,
 74, 112, 115, 131, 133, 206, 264
Koeller — sk. Kellers, ģen.-ltn.
 Konrāds, vlt. (76.att.)
Kopp — sk. Kops, SS šturmbranfirers
 Kops (*Kopp*), SS šturmbranfirers 122,
 174, 285
Kösler — sk. Keslers, plkv.
 Krastiņš, kapr. 258
 Krastiņš, plkv. 249
 Krasts, kapt. 140
 Krauklis, Dr. 119
 Krebs, ģen. 304
 Krempe, plkv. 231, 312
 Krigers (*Krüger*), SS obergruppen-
 firers (185.att.) 113, 150, 209,
 312
 Krīpens, plkv. (38., 99., 100.att.) 48,
 97-98, 286
Kruckenbergs — sk. Krukenbergs, SS
 oberfirers

- Krukenbergs (*Kruckenberj*), SS oberfirers 214, 216, 257
- Krūka, vltņ. 159, 166
- Krūmiņš, kapt. 272
- Krüger* — sk. Krigers, SS obergruppenfirers
- Kuģinieks, kapt. 270
- Kunkulis, kapt. 194-95
- Kurelis, ģen. 257
- Kurše, plkv. 264
- Kuškevics Ernests 259
- Kvēps Andrejs, instruktora kandidāts 57
- Ķikulis, pltn. 211
- Ķikuts, kapt. 274
- Ķīlītis, maj. (159., 167., 187.att.) 87, 160, 169, 187, 288
- Ķīvītis, dkar. 14
- Langin* — sk. Langins, ģen-ltn.
- Langins (*Langin*), ģen-ltn. 312
- Lapainis, kapt. 86-87, 292
- Lasmanis, plkv. 241, 248
- Laumanis, maj. 36, 37, 79, 112, 118, 206
- Lazduzieds, maj. 165-66, 210
- Lediņš, pltn. 254
- Leitītis, ltn. 82, 83, 98
- Lejiņš, ltn. 166
- Levings, kapt. 274
- Liberts Ludolfs, prof. 259
- Liepiņš, plkv. 202, 208, 210-11
- Lindemann* — sk. Lindemans, ģen. plkv.
- Lindemans (*Lindemann*), ģen. plkv. 78
- Lidums, kapt. 97
- Lobe, plkv. (38., 56., 62., 206.att.) 15, 31, 33, 48, 92, 96, 122, 199, 264
- Lobe, pltn. 272
- Lohse* — sk. Loze, Austrumzemes reihskomisārs
- Loze (*Lohse*), Austrumzemes reihskomisārs 23-24
- Lūsis, kapt. 185
- Maktenieks, kapt. 295
- Mamis, ltn. (167.att.)
- Mangulis, pltn. 14, 264, 270
- Martin* — sk. Martins, SS oberfirers
- Martini, kar. 221
- Martins (*Martin*), SS oberfirers 189, 199-200
- Maskovs (*Maskow*), kapt. 231, 312
- Maskow* — sk. Maskovs, kapt.
- Mastickis, kar. (55.att.)
- Mateass, kapt. 14, 157, 160, 163
- Matizens, vltņ. (164.att.)
- Mālmanis, Dr. 12
- Mediņš Jānis, prof. 259
- Mednis, kapt. 210
- Mednis, maj. 241
- Meiers, kapt. 209, 256-57
- Meiers (*Meyer*), SS hauptsturmfirers 295
- Meija, plkv. 200, 202
- Meija, pltn. (91.att.) 259, 268, 270, 286
- Melceris, kapt. 31, 193
- Meyer* — sk. Meiers, SS hauptsturmfirers
- Mežgrāvis, kapt. 274
- Mēders (*Möder*), kapt. 54, 55
- Miezis, ltn. 128
- Mihelsons, kapt. 272
- Miķelsons, pltn. 308
- Model* — sk. Models, feldmaršals
- Models (*Model*), feldmaršals 306
- Moor* — sk. Mors, kapt.
- Mors (*Moor*), kapt. 139
- Möder* — sk. Mēders, kapt.
- Muižzemnieks, pltn. 210
- Nadziņš Valdemārs 259
- Nātiņš, maj. 272
- Neilands, vltņ. 304-05
- Neimanis, pltn. 248
- Nessels, vltņ. (111.att.)
- Niedra J. (206., 218.att.)
- Nikāns, kapt. 264
- Nolte, kapt. 171

- Obvurcers, fon (*von Obwurzer*), SS oberfirers 109, 113, 160, 164, 194, 283
- Obwurzer, von* — sk. Obvurcers, fon, SS oberfirers
- Odiņš, ltn. (125.att.)
- Ötting — sk. Etings, SS hauptsturmfirers
- Opmanis, pltn. 210
- Osis, plkv. 15, 126, 139, 150
- Ozoliņš, ltn. 295
- Ozoliņš, pltn. (206.att.) 272
- Ozols, maj. 139
- Palkavnieks, plkv. 256
- Pape, ltn. 173
- Pauzers, vlt. 114, 141, 143
- Pavasars Bruno 257-58
- Pavasars H. , doc. 259
- Pētersons, ltn. 137
- Pfeffer-Wildenbruch, von* — sk. Fefers-Vildenbruhs, fon, SS obergruppenfirers
- Pflugbeil* — sk. Flugbeils, ģen.-ltn.
- Piklers-Burghauzs, fon, grāfs (*von Pückler-Burghaus, graf*), SS brigādefirers (111.att.) 48, 61, 66, 283, 298, 300, 303
- Piterāns, ltn. 85
- Plensners, plkv. (40.att.) 49, 96, 104, 211, 241, 248
- Plikauss, pltn. 266
- Plūme Roberts 20
- Pļavnieks, kapt. 268
- Pomrehn* — sk. Pomrēns, SS hauptsturmfirers
- Pomrēns (*Pomrehn*), SS hauptsturmfirers 159, 166, 292
- Popovs, ltn. 108
- Porietis, kapt. 264
- Praudiņš 317
- Praudiņš, kapt. 17, 264
- Praudiņš, maj. (233.att.)
- Preiss, vlt. (154.att.)
- Prikulis, ltn. 214
- Prīmanis M., prof., LU rektors 20
- Puriņš, pltn. 201, 308
- Putāns, kar. (251.att.)
- Putniņš, ltn. 160
- Pückler-Burghaus, von, graf* — sk. fon Piklers-Burghauzs, grāfs, SS brigādefirers
- Rabenko, vlt. 41
- Rademacher* — sk. Rademahers, kapt.
- Rademahers (*Rademacher*), kapt. 223
- Raisters Eriks, mag. oec. 259
- Ratermanis, senators 256
- Raudiņš, ltn. 202, 309
- Raudziņš, dkar. (214.att.)
- Reinholds, maj. 119, 122, 150
- Reins, ģen.-maj. 83
- Rempe, kapt. 236, 312
- Rēbergs, maj. (104., 164.att.)
- Rēbergs, pltn. 59, 157, 175, 184, 288
- Riekstiņš, kapr. 153
- Rosenberg* — sk. Rozenbergs Alfreds, Austrumu reihministrs
- Rozenbergs (*Rosenberg*) Alfreds, Austrumu reihministrs 22, 244
- Rozentāls, kar. (171.att.)
- Rubenis, kapt. 264
- Rubenis, maj. (108.att.) 69, 123, 158, 169, 286
- Rubis, kapt. 188
- Rucels, pltn. 10, 219-20, 225, 229, 231, 268, 311-12
- Ručs Kazimirs, kapelāns 259
- Rulliņš, kapt. 196
- Rullis, Latviešu jaunatnes organizācijas štāba priekšnieks 236
- Rusmanis, pltn. 153, 198, 200, 202-03
- Rutulis, pltn. 16, 17, 266
- Sack* — sk. Zaks, SS obersturmfirers
- Salmiņš, kapt. 222, 312
- Saulīte, kapt. 268
- Saulītis, pltn. 113, 207

- Saur — sk. Zaurš, Pg.
- Scheibe — sk. Šeibe, maj.
- Scherer — sk. Šērsers, ģen.
- Schleip — sk. Šleips, SS unteršturmfirers
- Schneider — sk. Šneiders, hptm.
- Scholtz, von — sk. Šolcs, fon, SS brigādefirers
- Schörner — sk. Šērsers, ģen. plkv.
- Schroeder — sk. Šrēders, SS brigādefirers
- Schuldts — sk. Šuldts, SS brigādefirers
- Schultz — sk. Šulcs, plkv.
- Schüttelheim — sk. Šitelheims, maj.
- Schwörer — sk. Švērers, SS šturmbanfirers
- Segliņš Alfreds 259
- Silgailis, vplkv. (38., 109., 112., 153., 165., 177., 178., 179., 180., 183., 185., 186.att.) 20, 23-26, 47, 49, 68, 77-78, 85-86, 91, 99, 241, 277, 280, 285, 287, 313
- Siliņš, kapt. 159
- Skaistlauks, ģen. (38., 104., 113.att.) 48, 112, 288
- Skrauža, kapt. 31, 45, 264, 266, 268
- Skudra, kar. 96
- Skudrulis, pltn. 86, 207
- Skujiņš, vlt. (29.att.)
- Skulte A., doc. 259
- Skurbe, plkv. 248
- Spāde, kapt. 60, 292
- Sproģis, kapt. 57, 81, 84
- Sproģis, ltn. 88
- Stahlecker — sk. Štālekers, ģen.
- Stars, kapr. 231
- Steht — sk. Štēts
- Stiebriņš Valdemārs 259
- Stiglics, Rīgas pilsētas policijas prefekts 13
- Stiprais, kapt. 123
- Stīpnieks, maj. (233.att.) 31, 35, 78, 112, 118, 121, 140, 217
- Straume Jūlijs, v. v. 259
- Straziņš, kapt. 108
- Streckenbach — sk. Štrekenbahs, SS brigādefirers
- Stukāns Jānis, ltn. 221
- Sukatnieks, kapt. 196, 204
- Sūna, vlt. 142
- Svenne, v. v. (77.att.)
- Šeibelis, kapt. (243.att.)
- Šērsers (Schörner), ģen. plkv. 136
- Šērsers (Scherer), ģen. 57
- Šitelheims (Schüttelheim), maj. 60, 79
- Šleips (Schleip), SS unteršturmfirers 160
- Šmits, ltn. 108
- Šmits, maj. 75, 207, 294
- Šmits, vlt. 84
- Šmits E., kapt. 268
- Šneiders (Schneider), hptm. 312
- Šnēbergs, kapt. (69.att.) 29, 34, 266
- Šolcs, fon (von Scholtz), SS brigādefirers 26, 29, 34
- Šrēders (Schroeder), SS brigādefirers 13, 20-22, 242
- Štālekers (Stahlecker), ģen. 12
- Štēts (Steht) 43
- Štrekenbahs (Streckenbach), SS brigādefirers (113., 225.att.) 78, 111, 113, 153
- Šulcs (Schultz), plkv. 58
- Šuldts (Schuldts), SS oberfirers (297.att.) 34, 39, 41, 78
- Šūmanis, prokurors 256
- Švērers (Schwörer), SS šturmbanfirers 285
- Taube, pltn. (225.att.) 79, 92, 139, 206, 270
- Tefahrn — sk. Tefārns, SS hauptšturmfirers
- Tefārns (Tefahrn), SS hauptšturmfirers 285
- Teiermans (Theuermann), SS standartenfirers 241

- Theuermann* — sk. Teiermans, SS standartenfirers
Tiedjen — sk. Tīdjens, SS šturmbranfirers
 Tiltiņš, kap. 264, 268, 270
 Tiltiņš, maj. 274
 Timrots, ltn. (147.att.)
 Tirzītis, pltn. 15
 Tīdjens (*Tiedjen*), SS šturmbranfirers 285
 Tomass, kap. 268
 Tomass, maj. 225, 228
 Treienfeldts, fon (*von Treuenfeldt*), SS grupenfirers 96, 113
Treuenfeldt, von — sk. Treienfeldts, fon), SS grupenfirers
 Trēziņš, maj. 77, 290
 Troue, ltn. 311
 Turks Zīgurd, kar. 57
 Tūte, kap. (141.att.) 169, 179
Uebe — sk. Ibe, ģen-maj.
 Untenbergs, v. v. 80
 Užāns, pltn. 264
 Valijs (*Wally*), SS hauptšturmfirers 188-89, 292, 304
 Vanags, kap. 266
 Vāls (*Wahl*), SS šturmbranfirers 285, 295
 Veckalniņš, pltn. 201, 294
 Veide, Liepājas tirgotāju un amatnieku biedrības pārstāvis 291
 Veide, Rīgas apriņķa policijas priekšnieks 13
 Weiss, plkv. (56., 59., 60., 171., 172., 297.att.) 12-13, 15, 20, 31, 33-39, 41, 48, 74, 91, 152-53
 Weiss, pltn. 272
 Vēveris, pltn. 266
 Vilks, vln. 78
 Vilks Alfrēds, kar. 57
 Vitešs (*Witesch*), SS šturmbranfirers 285
 Vitmeiers (*Wittmeyer*), SS oberšturm-
 firers 295
 Viksne, pltn. 157, 162, 164, 169, 287-88
 Vitols, ltn. 45
 Vitols Hugo, vln. 259
 Vitols Jāzeps, prof. 259
 Vlasovs, ģen. 18
 Voitkuss Verners, vserž. 259
 Volfsbergers (*Wolfsberger*), ģen. 23, 278
 Vulfs (*Wulff*), SS šturmbranfirers 168, 285, 306
 Vunderlihs (*Wunderlich*), maj. 60, 79, 81
Wahl — sk. Vāls, SS šturmbranfirers
Wally — sk. Valijs, SS hauptšturm-
 firers
Witesch — sk. Vitešs, SS šturmbran-
 firers
Wittmeyer — sk. Vitmeiers, SS ober-
 šturmfirers
Wolfsberger — sk. Volfsbergers, ģen.
Wulff — sk. Vulfs, SS šturmbranfirers
Wunderlich — sk. Vunderlihs, maj.
 Zaks (*Sack*), SS oberšturm-
 firers 285
 Zauris (*Saur*), Pg. 306
 Zāgars, ltn. 129
 Zāgars V., Zemes pašpārvaldes saim-
 niecības ģenerāldirektors 258
 Zālite, kap. 207
 Zālītis, maj. (233.att.)
 Zeltiņš, pltn. 274
 Ziebergis, kap. 293
 Ziedainis, vln. 119
 Ziediņš, kap. 271
 Ziediņš, vln. 37
 Zieds Elmārs, gaisa spēku izpalīgs 233, 315
Ziegler — sk. Cīglers, plkv.
 Zīlvers, kap. 272
 Zīvertis, pltn. 266
 Zvaigzne, pltn. 211
 Zvaigzne Jānis 259
 Zvirbulis, pltn. 248, 250
 Žunna, kapr. 316

VIETU NOSAUKUMU RĀDĪTĀJS

- Abrene 212, 268, 275, 288
 stacija 86
- Abrenes apriņķis 249
- Adamkovo 87
- Agariševo 110
- Aiviekste, upe 106, 115-18
- Aizkārķles 113-14
- Aizkuja 113, 118-19
- Aizpute 211, 250
- Aizputes apriņķis 248, 250
- Akas iela, Rīga 293
- Aksenova 106
- Alanda
 stacija 219
- Aleksandrovska 29
- Aljo ezers 80, 93-94, 102
- „Alkazars“ 33-34
- Allaži 127
- Alolja, upe 102-03
- Alt-Döberitz* — sk. Altdēberica
- Altdamm* — sk. Altdamma
- Altdamma (*Altdamm*) 203, 227
- Altdammā lidlauks 226-27
- Altdēberica (*Alt-Döberitz*) 180
- Aluferova 86-90
- Alūksne 224, 226, 275
- Aļehnovo 84
- Aļeksejeva 52
- Aļeksino 67, 68, 70
- Andernaha 317
- Andreja Pumpura iela 6, Rīga 240
- Andro-Holmi 102
- Andronovo 67
- Andrušino 80, 93
- Annafeld* — sk. Annafelde
- Annafelde (*Annafeld*) 172
- Annas iela, Rīga 15
- Annas ielas štābs — sk. Latviešu
 aizsardzības štābs
- Annas muiža 289
- Annenieki 141
- Antipovo 42
- Anuškovo 82
- Anūži 139
- Ape 123, 208, 269
- Apeltiene 123
- Apogi 116
- Apsaujas ezers 152
- Apšenieki 135
- Arapī 106
- Argenau* — sk. Argenava
- Argenava (*Argenau*) 307
- Artemkovo 57
- Aševa 68
- Ataugas 117-18
- Auce 131, 134, 194, 196, 224
- Audži 139
- augstienes
 65,5 43, 44
 73,0 133, 141
 80,9 41-42
 84,3 43
 93,4 76-78, 88-89
 94,4 85
 99,0 114
 148,0 167, 170
 159,0 171
 174 175
 205,5 98
 207,8 80
 211,0 98
 228,4 96-98, 101
 255,9 94, 98
 257,0 98
 261,1 98, 101
- Kārdzabas 122, 125
- Zvejnieku 141
- Augstkalni 144, 147
- Auguļi 125
- Augusthofas muiža (*Gut Augusthof*)
 174
- Austrumprūsija 61, 229, 298
- Austrumzeme (*Ostland*) 15, 23-24,
 49, 61, 104, 113, 136, 193, 198,

- 205, 207, 209-11, 213, 216, 219,
232, 236, 240, 244, 248, 251,
254-55
- Aveņciems 196
- Ābolkalns 118-119
- Āgenskalns 283
- Āhene 316
- Babino 92
- Bachwitz — sk. Bahvica (Bachwitz)
- Bahvica (*Bachwitz*) 160
- Baldone 224
- Baložu kapi 196
- Balsdreija (*Balsdrey*) 180
- Balsdrey* — sk. Balsdreija
- Balti 133
- Baltija 136, 224, 232
- Baltijas jūra 152, 269
- Baltino 106
- Baltkrievija 14, 265
- Baltrutēnija — sk. Baltkrievija
- „Barbarosa“ („*Barbarossa*“), pozīcijas
57-58, 79-80
- „*Barbarossa*“ — sk. „Barbarosa“, po-
zīcijas
- Bardovo 82, 87-88, 93, 96
- Bardovo – Kudeveras pozīcijas 93,
96
- Barkava 114
- Barsuki 98
- Bartenau* — sk. Bartenava
- Bartenava (*Bartenau*) 161
- Batari 92
- Bateckaja 39, 42, 205
- Batino 45
- Batmuiža 219
- Bauska 123, 194, 217, 224, 267,
274-75
- Bauskas apriņķis 234, 248, 258
- Bārta 131
- Bārta, upe 146
- Beelitz* — sk. Bēlica
- Belaja 42
- Belaja Gora 267
- Belebelka 60, 63, 66-67, 286, 291
ceļu mezgls 67
stacija 64, 290, 292
- Belebelka – Dedoviči, ceļš 66-67
- Belgarde 179
- Beloje 39
- Beloje ezers 93-94, 98
- Belousova 106
- Beļģija 48, 198
- Berenberga 309
- Berent* — sk. Bērenta
- Berezovskoje ezers 103
- Berg Dievenow* — sk. Bergdifenova
- Bergdifenova (*Berg Dievenow*) 182-
84
- Bergfeld* — sk. Bergfelda
- Bergfelda (*Bergfeld*) 157, 159
- Berline 24, 26, 51, 188, 189, 237,
248, 255, 304
aviācijas ministrija 304-05
galvenā drošības pārvalde 304
- Pankova 305
- „*Unter den Linden*“ 304
- Valsts kanceleja 304
- Besaņici 269
- Betkenhammer* — sk. Betkenhammera
- Betkenhammera (*Betkenhammer*)
164, 166
- Bēlica (*Beelitz*) 190
- Bēlica – Lēnina, ceļš 190
- Bērenta (*Berent*) 155, 197
- Bērzaine 288
- Bērze, upe 134, 197
- Bērzi, mežsargmājas 139-40
- Bēzrmuiža 232
- Bēzrupe
stacija 152
- Bikova 111
- Bikovo 82
- Biksti 152
stacija 152
- Bijļi 151
- Birži 224
- Birznieki 141-42
- Bitova (*Bütow*) 155

Bitšķēpi 129, 142
Blankenfelde (*Blankenfeld*) 163, 189
Blankenheima 316
Blisiņi 117
Blidene 149
 stacija 150-51
Blomes muiža 224
Blūmfelde 173
Bļahino 43
Bobruiska 271
Bolderāja, Rīga 16, 209-10, 256,
 266, 268-70, 272, 290, 293
Boļ. Berezīci 43-44
Boļ. Gorodišče 67
Boļ. Ļadi 43
Boļ. Ostrije ezers 93-94, 102
Boļ. Toroškoviči 42-43
Boļ. Utorgoša 43-45
Boļ. Utorgoša - Mal. Utorgoša,
 soseja 44
Boļ. Verendaļ 71
Boļ. Zagorje 45
Boļ. Zamošje 36-37
Bonstetten — sk. Bonštetena
Bonštetena (*Bonstetten*) 171-73
Borčaviči 94
Borisovo 59, 292
Borkoviči 213
Borkovskoje ezers 43
Bornholmas sala 185
Born tin — sk. Borntina
Borntina (*Borntin*) 181-82
Boroka 45
Borovskaja 52
Brandenburga 190
Branka 289
Brāņu kapi, Rīga 226
Breitenbachstrasse, Dancīga 241,
 313-14
Breitentāle (*Breienthal*) 307
Breienthal — sk. Breitentāle
Brenčapiņova
 stacija 206
Brenģuļi 315

Breslava 316
Bretcenheima 317
Brīvības iela, Rīga 240, 254, 290
Broica (*Broitz*) 181
Broitz — sk. Broica
Bromberg — sk. Bromberga
Bromberga (*Bromberg*) 156, 158,
 201-02, 226, 230, 292, 309
Brombergas kanāls 157-58
Bruņumuiža 129
Brusa 156
Brūnmuiža 141-42, 147, 152
Brzuchowo — sk. Brzuhovo ezers
Brzuhovo (*Brzuchowo*) ezers 170-71
Buchhorst — sk. Buhhorsta
Budēji 152
Buino 44
Buhhorsta (*Buchhorst*) 189
Bukmuža 265
Buligino 67, 71-72
Burg iela 40, Lībeka 242
Būtow — sk. Bitova
„C” līnija 187
Cadkova (*Zadtkow*) 179
Cammin — sk. Kamina
Cāne (*Zahne*), upe 176
Cedelghēma 198
Cedlina (*Zedlin*) 181-82
Cekule
 Latvijas armijas munīcijas nolik-
 tavas 193
ceļi
 Belebelka - Dedoviči 66-67
 Bēlica - Lēnina 190
 Dedoviči - Belebelka, lielceļš 64
 Dirbas - Augstkalni 144
 Dirbas - Ģibeļas - Pauģibeļas
 145-46
 Dobeļe - Saldus, lielceļš 135
 Fiņev Lug - Ogoreļi - Pristaņ -
 Orodeža 38
 Flēderborna - Valahzē 168
 Hammeršteina - Klainkide 177
 Holma - Staraja Rusa, lielceļš 64

- Immenheima - Vandsburga 160-61
 Isurjeva - Grivi - Plotki - Boļ. Verendaļ 71
 Jastrova - Doiče Krone 166
 Jastrova - Flēderborna 165
 Jelgava - Dobeļe, lielceļš 196
 Jelgava - Šauļi, šoseja 195
 Kamina - Bonštetena 171, 173
 Kamina - Vordele - Bonštetena 171
 Kārtūzi - Nitaure 127
 Kostrīņa - Hlupino 42
 Krasnīje - Kārsava, lielceļš 110
 Lubāna - Cesvaine, lielceļš 116-17
 Ļisicina - Krasnīje Ņivki - Andronovo - Zapolje - Boļ. Gorodišče - Žil. Borok 67
 Mežmuiža - Eleja - Bauska, lielceļš 194
 Nakele - Bromberga, šoseja 158, 309
 Nakele - Immenheima 160
 Novorževa - Šaņino, lielceļš 68
 Ostrova - Opočka, šoseja 93
 Ovečkino - Aluferova 86
 Pētersvalde - Prūšu Fridlande - Grīnava 170
 Rīga - Bauska, lielceļš 217
 Rīga - Kalnciems, šoseja 129, 223
 Saldus - Liepāja, lielceļš 149
 Šaņino - Novorževa, lielceļš 85
 Šēnverdera - Domslafa 176
 Tempji - Jāņukrogs 141
 Vilkensvalde - Flātova 163
 Vordele - Bonštetena 172
 Cekule 193
 Cempelburga (*Zempelburg*) 161, 170, 202, 309-10
 Cepliši 121
 Cepurītes 116-17
 Cerpēji 113
 Cesvaine 116-17, 120, 123-25
 stacija 120-21
 Cēsis 224, 288
 Cēsu artilērijas kazarmas 288
 Daugavpils kājn. pulka kazarmas 288
 Cēsu apriņķis 235, 248
 Cēsu artilērijas kazarmas, Cēsis 288
 Cēsu lidlauks 225
Christfeld — sk. Kristfelde
 Cieceres ezers 149
 Citadele, Rīga 255
 Cīrflīse (*Zierflies*), upe 176
 Čaški 92
 Čehoslovākija 96, 113, 207
 Čerņoje ezers 93
 Čertež 82
 Čihačevo 69, 70, 71
 Čihavo 67
 Čortova Gora 84, 86
 Čurilova 82
 Daļģi 117-18
 Dambiši 116, 118
Damelang — sk. *Damelanga*
Damelanga (*Damelang*) 190
Damen — sk. *Dāmena*
Damerova (*Damerow*) 180
Damerow — sk. *Damerova*
Damnica (*Damnitz*) 174
Damnitz — sk. *Damnica*
Danciga (*Danzig*) 155, 184-85, 192, 197, 199, 230, 241-42, 257, 288, 307
Breitenbachstrasse 241, 313-14
Danzig — sk. *Danciga*
 Darino 76
 Dasova (*Dassow*) 204
Dassow — sk. *Dasova*
 Daudzeva 214
 Daugava, upe 113, 123, 129-30, 213
 Daugavpils 13, 214-16, 246, 249, 272, 274
 Daugavpils apriņķis 249
 Daugavpils kājn. pulka kazarmas, Cēsis 288
 Daugavpils - Viļņa, dzelzceļš 215
 Dāmena (*Damen*) 179
 Dānija 198, 227-30

- Dedoviči 66-68
 Dedoviči – Belebelka, dzelzceļš 64
 Dedoviči – Belebelka, lielceļš 64
 Demjanska 57
 Detkovo 94
Deutsche Krone — sk. Doiče Krone
 Dienvidvācija 242
 Dirbas 139-41, 144, 145-46
 Dirbas – Augstkalni, ceļš 144
 Dirbas – Ģibeļas – Pauģibeļas, ceļš 145-46
 Disna, upe 213
 Disnas ezers 215
 Dīca 317
 Difenova, upe 184
 Dno 14, 265
 Dņepropetrovska 265, 267, 269, 271
 Dobeļe 132, 134-35, 137, 144, 147, 151-52, 195-96, 207, 217, 224, 269, 296
 Dobeļe – Saldus, lielceļš 135
 Dobeļes dzelzceļš 134
Dobertin — sk. Dobertīna
 Dobertīna (*Dobertin*) 192
 Dobrinka (*Dobrinka*), upe 169-70, 174-75
 Dobuļi 125
 Doiče Krone (*Deutsche Krone*) 166
Dolgen-See — sk. Dolgenas ezers
 Dolgenas (*Dolgen-See*) ezers 177-78
 Dolgoje 71
 Dolgovo 35-37
 Dolžica 43, 44
 Domslafa (*Domslaff*) 176
Domslaff — sk. Domslafa
 Doriņi 123
 Dorotēnhofa (*Dorotheenhof*) 162-63, 165
Dorotheenhof — sk. Dorotēnhofa
 Dravenieki 117
 Drēzdene 258
 Drisvjatu (*Drysviaty*) ezers 215-16
 Drusti 126
 Druviena, muiža 125
Drysviaty — sk. Drisvjatu ezers
 Dubrovino 45
 Dubrovino – Boļ. Zagorje, šoseja 45
 Dubrovka 42
 Duderhofa 29, 31
 Duhново 103-04
 ceļu mezgls 103
 Duļi 146
 Dundaga 153, 198-99
 Durbe 210
Dūkštas — sk. Dūkšti
 Dūkšti (*Dūkštas*) 273
 stacija 215
 Dzelmes — sk. Mazjumprava
 Dzeltsalās 116
 Dzelzava 111, 123
 stacija 120
 dzelzceļa līnijas
 Daugavpils – Viļņa 215
 Dedoviči – Belebelka 64
 Gulbene – Jaunlatgale 222
 Konica – Cempelburga 170
 Madona – Gulbene 119, 120-21
 Polocka – Molodečno 213
 Džūkste 130-32, 134, 144, 147
Eger — sk. Egera
 Egera (*Eger*) 236, 237
 Eglītes 131
Eichenquast — sk. Eihenkvasta
Eiersberg — sk. Eiersberga
 Eiersberga (*Eiersberg*) 182
 Eihenkvasta (*Eichenquast*) 190
 Eizenkirhena 316
 Elbe, upe 19, 203, 242
 Elbinga 229
 Eleja 194, 195
 Elfenbuša (*Elfenbusch*)
 stacija 178-79
Elfenbusch — sk. Elfenbuša
 Elstes 119
 Ensheda 316
Erkner — sk. Erknera
 Erknera (*Erkner*) 189
Erlau — sk. Erlava

Erlava (*Erlau*) 159
Esbjerg — sk. *Esbjerga*
Esbjerga (*Esbjerg*) 227-28
ezeri
Aljo 80, 93-94, 102
Apsaujas 152
Beloje 93-94, 98
Berezovskoje 103
Boļ. Ostrije 93-94, 102
Borkovskoje 43
Brzuhovo 170
Cieceres 149
Černoje 93
Disnas 215
Dolgenas 177
Drisvjatu 215-16
Gracineras 197
Hvoino 93, 96
Kamennoje 93, 98, 103
Kudevera 96
Lādogas 34
Lielauces 148
Liepājas 219, 232
Lubānas 111, 113-15, 216
Moheles 170, 172
Ostrovito 93-94, 98
Peipusa 247
Ploskoje 93
Prisenoje 94
Riču 216
Smalvu 216
Smertnoje 82
Strečno 86
Tosmares 232
Učonoje 93, 96, 98
Usmas 136
Ušuru 123, 125
Veilenzē 161
Verhņeje 93
Vilmas 177
Zebrus 131, 146, 150
Ergļi 123, 126, 224
Ermes 142, 144-45
Fadejeva 52
Fajutino 80
Feldberg — sk. *Feldberga*
Feldberga (*Feldberg*) 187
Ferlornvasera (*Verlorenwasser*) 190

Fichtenwald — sk. *Fihtenvalde*
Fihtenvalde (*Fichtenwald*) 190
Fiļevo 103
Fiņev Lug 37, 38
Firstenberga (*Fürstenberg*) 187, 294
Fischerkaten — sk. *Fišerkātena*
Fišerkātena (*Fischerkaten*) 182
Flanckenheide — sk. *Flankenheide*
Flankenheide (*Flanckenheide*) 179
Flatow — sk. *Flātova*
Flātova (*Flatow*) 161, 163-64
Flederbörn — sk. *Flēderborna*
Flēderborna (*Flederbörn*) 164-69,
285-87
Flēderborna - Valahzē, ceļš 168
Foigtshāgena (*Voigtshagen*) 182
Fokino 82
Francija 317
Freientāle (*Freienthal*) 190
Freienthal — sk. *Freientāle*
Freilingena 316
Friedland — sk. *Fridlande*
Friedrichsthal — sk. *Fridrihstāle*
Fridlande (*Friedland*) 203
Fridrihstāle (*Friedrichsthal*) 163
Frīzu salas 231
Froņina 105
Fürstenberg — sk. *Firstenberga*
Gaigalava — sk. *Bikova*
Gaitnieki 118-19
Gaļičina 85
Gardene
stacija 131, 133
Gatčina 205
Gauja, upe 123
Gārņi 142
Gdiņa 315
Gernheim — sk. *Gernheima*
Gernheima (*Gernheim*) 159
Gistrova (*Güstrow*) 192, 241
Gitergļika (*Güterglück*) 191
Glasačevo 71
Glaskovskaja Arteļ 88
Glazuni 79

- Gleiglica (*Gleiglitz*) 180-81
Gleiglitz — sk. Gleiglica
- Glišino 84-85, 87, 89
- Gluhaja Kerestj 37-38
- Glušica, strauts 36
- Goldberg* — sk. Goldberga
- Goldberga (*Goldberg*) 192
- Goliševa 110
- Gorodišče 43-44
 ceļu mezgls 44
- Gorodņa 42
- Gorodovika 67-69
- Goruški 69
- Goslāra 242
- Gostilova 60
- Gotenhafen* — sk. Gotenhāfene
- Gotenhāfene (*Gotenhafen*) 155, 184-85, 198, 210
- Gr. Zapplin* — sk. Groscaplina
- Gr. Zirkwitz* — sk. Groscirkvica
- Gracineras (*Graciner*) ezers 197
- Gramenca (*Gramenz*) 179
- Gramenz* — sk. Gramenca
- Graši 122
- Graudenca 229
- Grencdorfa (*Grenzdorf*) 159
- Grenči 152
- Grenzdorf* — sk. Grencdorfa
- Gresina (*Grössin*) 180
- Grigorkino 75, 76, 89-90
- Grihnovo 81
- Grimas 217
- Grišino 267
- Grivi 71
- Grīnava (*Grünau*) 170-72, 174
- Grīnberga (*Grünberg*) 158
- Grīnhauzena (*Grünhausen*) 160
- Grīnhirša (*Grünhirsch*) 170-71
- Grīva
 stacija 215-16
- Grīziņkalns, Rīga 231
- Grobiņa 219, 225-26, 291
 šosejas un dzelzceļa krustojums
 232
- Grobiņas lidlauks 219, 221-22, 224, 226, 290
- Groscaplina (*Gr. Zapplin*) 181
- Groscirkvica (*Gr. Zirkwitz*) 170-71
- Grote 125
- Grössin* — sk. Gresina
- Gruzdovo 98
- Grünau* — sk. Grīnava
- Grünberg* — sk. Grīnberga
- Grünhausen* — sk. Grīnhauzena
- Grünhirsch* — sk. Grīnhirša
- Gulbene 11, 119-21, 123, 222, 275
- Gulbenes lidlauks 223
- Gulbenes - Jaunlatgales dzelzceļš
 222
- Gumersbaha 317
- Gummenhof* — sk. Gummenhofa
- Gummenhofa (*Gummenhof*) 158, 159
- Gumtova (*Gumtow*) 181, 182
- Gumtow* — sk. Gumtova
- Gut Augusthof* — sk. Augusthofas
 muiža
- Gut Lübgust* — sk. Libgustas muiža
- Gut Schönwerder* — sk. Šēnverderas
 muiža
- Gutergoltz* — sk. Gütergolca
- Guzi 37, 38
- Gütergolca (*Gutergoltz*) 189
- Güstrow* — sk. Gistrova
- Güterglück* — sk. Giterglika
- Ķibeļas 139, 144-46
- Ķintermuiža 196
- Hamburgas iela 21, Rīga 254
- Hammerstein* — sk. Hammeršteina
- Hammeršteina (*Hammerstein*) 176-77, 202
- Hammeršteina - Klainkide, ceļš 177
- Hansevicze 268
- Haritoncevo 79
- Heide 198
- Heidebrink* — sk. Heidebrinka
- Heidebrinka (*Heidebrink*) 187
- Heinrichswalde* — sk. Heinrihswalde

- Heinrihsvalde (*Heinrichswalde*) 175
 Hercfelde (*Herzfeld*) 188, 189
 Hermanoviči (*Hermanowicze*) 213
Hermanowicze — sk. Hermanoviči
Herzfeld — sk. Hercfelde
Heubude — sk. Hoibude
 Hēlas pussala 288
 Hlupino 39, 41-42
 Hlupkina 82
 Hoenberga (*Hohenberg*) 158
 Hoenalde (*Hohenwalde*) 160, 174
 Hoenzalca (*Hohensalz*) 226, 227
 Hofa 183
Hohenberg — sk. Hoenberga
Hohensalz — sk. Hoenzalca
Hohenwalde — sk. Hoenalde
 Hoibude (*Heubude*) 185
 Holande 48, 316
 Holma – Staraja Rusa, lielceļš 64
 Holodova 64
 Holšteina 241
Holtenau — sk. Holtenava
 Holtenava (*Holtenau*) 158
 Holui 43
 Hommera 316
Horst — sk. Horsta
 Horsta (*Horst*) 182
 Hraņi 81
 Hreplo 39
 Hvošņo 43
 Hvoino ezers 93, 96
 Idrica 224
 Iecava 217, 289
 ielas
 Andreja Pumpura iela 6, Rīga 240
 Annas iela, Rīga 15
 Breitenbachstrasse, Danciga 241,
 313-14
 Brīvības iela, Rīga 240, 254
 Burg iela 40, Lībeka 242
 Hamburgas iela 21, Rīga 254
 Kalpaka bulvāris 1, Rīga 20
 Kazāku iela, Rīga 198
 Kliņģeru iela 2a, Rīga 244
 Krišjāņa Barona iela 99, Rīga 246
 Latgales iela, Rīga 91
 Marijas iela, Rīga 24
 Marijas iela 16, Rīga 243
 Rumpmuižas iela, Rīga 232
 Skrindas iela, Rīga 198
 Stabu iela, Rīga 24, 240
 Šarlotes iela, Rīga 231
 Igaunija 126, 130, 205, 210, 219,
 224, 245, 247-48
Ignalina — sk. Ignalīna
 Ignalīna (*Ignalina*) 214
 Ikaunieki 114
 Ilūkste 214, 265
 Ilūkstes apriņķis 248
Immenheim — sk. Immenheima
 Immenheima (*Immenheim*) 157-61,
 202
 Immenheima – Vandsburga, ceļš
 160-61
 Indra 271, 275
 Irbe 203
 Irbes 138, 140
 Irlava 147
 Isa, upe 107
 Isaki 105
 Isakovo 93
 Isurjeva 71
 Isurjeva – Grivi – Plotki – Boļ. Ve-
 rendaļ, ceļš 71
 Itālija 233
 Izriede 210
 Jahnova 86
 Jāmkino 45
 Jarigino 59, 63
 Jastrova (*Jastrow*) 164-69
 stacija 166-67
 Jastrova – Doiče Krone, ceļš 166
 Jastrova – Flēderborna, ceļš 165
Jastrow — sk. Jastrova
 Jaunjelgava 214
 Jaunlatgale 222, 267
 Jaunlubāna 111, 155
 Jaunmokas 293
 Jaunpiebalga 121, 126
 Jaunpils 152, 194

- Jaunveideres 121-22
 Jānišķe (*Joniškis*) 195, 224
 „Jāņkalns“ — sk. augstienes, 228, 4
 Jāņukrogs 141-43
 Jātņieki 139, 140
 Jegorkina Ņiva 43
 Jelgava 81, 193-97, 214, 223-24,
 234, 247-48, 275, 287-89, 291, 296
 Lielupes tilti 197
 Romas kazarmas 196
 Jelgava – Dobeles, lielceļš 196
 Jelgava – Šauļi, šoseja 195
 Jelgavas apriņķis 248
 Ješena 94
 Ježena 102
 Jēkabpils apriņķis 234-35, 248
Joniškis — sk. Jānišķe
 Jugostiči 43
 „Jūras nometne“ (*Seelager*) 198
 Jūriņkalns 125
 Jūrmalciems 131, 152
 Kačova (*Katschow*) 187
 Kalduri 150
 Kalnabulatas 118
 Kalnciema lidlauks — sk. Rīgas-
 Skultes lidlauks
 Kalnciems 129-30, 223
 kalni
 Karpati 292
 Kēnīga kalns 182
 Nesaules 121
 Pečanes baznīcas 89-92
 Kalpaka bulvāris 1, Rīga 20
 Kamenka 64-65, 285
 Kamennaja Izgoroda 75-76
 Kamennoje ezers 93, 98, 103
Kamin — sk. Kamina
 Kamina (*Cammin*) 179
 Kamina (*Kamin*) 158, 170-74
 stacija 171
 Kamina – Bonštetena, ceļš 171, 173
 Kamina – Vordele – Bonštetena,
 ceļš 171
 Kamionka, upe 171-72
 kanāli
 Brombergas 157-58
 Ligovska 16
 Visla – Odera 156-57
 Kandava 211
 Kaporjes jūras līcis 247
 Kara osta, Liepāja 232
 Kara ostas kazarmas, Liepāja 208
 Kara skola, Rīga 246, 250
 Karpatu kalni 292
 Kartlova (*Kartlow*) 180
Kartlow — sk. Kartlova
 Kaspari 150
 Kašino 44
Katschow — sk. Kačova
 Kaulači 125, 151
 Kauliņāres 119
 Kaunēni 121, 122, 123
 Kazāku ielas kazarmas, Rīga 198
 Kārsava 110-12, 213
 Kārtūzi – Nitaure, ceļš 127
 Kārtūžu muiža 127, 128
 Kārdzaba 113, 122-23
 ceļu mezgls 125
 Kārdzabas augstiene 122, 125
 Kātiņi 144
 Kerča 267
 Keslina (*Köslin*) 203
 Kēla 317
 Kēnīga kalns (*Königs-Berg*) 182
 Kēnigsberga (*Königsberg*) 185, 226-
 27, 229-30, 299
 Kidova (*Küddow*), upe 164, 175
Kirschhagen — sk. Kiršhāgena
 Kiršhāgena (*Kirschhagen*) 182
Kl. Küdde — sk. Kleinkide
Kl. Zirkwitz — sk. Kleincirkvica
 Klagenfurta 303
 Klaipeņa 226
 Klaiņkalnciems 131, 152
Klarashöhe — sk. Klārashēe
Klausfeld — sk. Klausfelde
 Klausfelde (*Klausfeld*) 174
 Klārashēe (*Klarashöhe*) 161

Kleincirkvica (*Kl. Zirkwitz*) 170
Kleinkide (*Kl. Küdde*) 176-77
Kliģi 143
Kliņģeru iela 2a, Rīga 244
Kļaviņi 196
Kobicino 94
Kodināres 119
Koknese 113, 216
Kol. Dombrovo (*Kol. Dombrowo*) 170-71
Kol. Dombrowo — sk. Kol. Dombrovo
Kolberg — sk. Kolberga
Kolberga (*Kolberg*) 179, 184, 203
Kolonie Saarmund — sk. Zārmunda
Konica (*Konitz*) 156, 161, 170-71
Konica - Cempelburga, dzelzceļš 170
Konitz — sk. Konica
Korestina 267
Korosteji 83
Korsēra 198
Kosigina 92
Kosogori 104
Kostriņa 41, 42
Kozli 94
Koženci 107
Kožeņņa 59
Kožino 75, 94
Köln — sk. Ķelne
Königs-Berg — sk. Kēniga kalns
Königsberg — sk. Kēnigsberga
Königsberg-Seerappen lidlauks 226
Köslin — sk. Keslina
Krasnije 94, 102, 105, 110, 212, 213
Krasnije - Kārsava, lielceļš 110
Krasnije Ņivki 67
Krasnoje Selo 16, 17, 29, 31, 265, 267
Krasnoje Selo - Ļeņingrada, šoseja 16
Krāslava 213, 268, 269
Krečno 37, 38
Krema 93
Kreņevka 110
Krievija 48, 305

Krimūnas 138
Kristfelde (*Christfeld*) 174
Krišjāņa Barona iela 9, Rīga 246
Krivandi 108-09
Krivino 106, 110
Krivoj Rog 269
Krjuki 84
Krkukovo 70
Krojanke (*Krojanke*) 163
Krummensee — sk. Krummenzē
Krummenzē (*Krummensee*) 169-70
Kruschdorf — sk. Krušdorfa
Krusta baznīca, Rīga 24, 123, 193, 208
Krustiņāres 117-19
Krustpils 215, 224, 287-88, 291
Krušdorfa (*Kruschdorf*) 157-58
Krutci 69, 70
Krūmieši 138
Kudevera 92-93, 96, 206
Kudevera ezers 96
Kuiļi 150-51
Kuja, upe 123
Kujan — sk. Kujāna
Kujāna (*Kujan*) 163
Kujpāpeni 125
Kukšas 150
Kulakovo 81
Kuldīga 211, 226, 250, 270, 290
Kuldīgas apriņķis 248, 250
Kupji 151
Kupri 89, 91-92
Kurpnieki 121, 125
Kuršu kāpas 226
Kurzeme 10, 18, 129, 131-32, 134, 136, 143, 146-47, 149-53, 156, 188, 192, 198, 202-03, 209-10, 237, 241, 249-50, 267, 269, 275, 288
Kusova (*Kussow*) 178-79
Kusoviha 75, 85
Kussow — sk. Kusova
Kusterskaja 45
Kutkova 41

- Kuzņecovo 67, 69
 Kūddow — sk. Kidova, upe
 Ķegums 275
 Ķekava 225
 Ķelne (*Köln*) 316
 Ķemerī 148, 197
 Ķīle 185
 Ķīpas 151
 Laage — sk. Lāge
 Lagi 127
 Landeck — Sk. Landeka
 Landeka (*Landeck*) 161-62, 167-70,
 174-75, 295
 Langen — Sk. Langena
 Langena (*Langen*) 180
 Lapteva 104
 Lapušņici 43
 Latgale 176, 234
 Latgales iela, Rīga 91
 Latgales priekšpilsēta, Rīga 198
 Latoveca 42
 Latvija 9, 11-14, 16, 19, 21, 107,
 109-11, 123, 136, 144, 153, 194,
 198-99, 201, 205-07, 209-12,
 235-36, 240, 245-46, 248, 267,
 269, 286, 293, 298, 301, 317
 Latvijas armijas artilērijas kazarmas,
 Rīga 24
 Latvijas armijas municijas noliktavas,
 Cekule 193
 Laubere 113
 Lauberti, mežsargmājas 111, 115-16
 Lauenburga 242
 Lavi 102
 Lābani 119
 Lādogas ezers 34
 Lāči 151
 Lāge (*Laage*) 204
 Leckow — sk. Lekova
 Lehnin — sk. Lēnina
 Lejasbulatas 118
 Lejasciems 123, 125
 Lejješi 118, 119
 Leknica (*Löcknitz*) 203
 Lekova (*Leckow*) 180
 Lensin — sk. Lensina
 Lensina (*Lensin*) 182
 Lepele 265
 Lestene 140, 142, 147, 148
 Lestenes mācītāja muiža 142
 Lēnina (*Lehnin*) 190
 Libau-Nord — sk. Liepājas ziemeļu
 lidlauks
 Liedeskrogs 117
 Lielaucis ezers 148
 Lielkājas 127
 Lielpurvi 113
 Lielupe, upe 197
 Lielupes tilti, Jelgava 197
 Lielvācija 302
 Lielvārde 217
 Liepāja 13, 16, 131, 146, 149, 152,
 197, 208, 210, 225-26, 232, 241,
 246, 248-49, 266, 268, 275, 286,
 289, 290-91
 Kara osta 232
 Kara ostas kazarmas 208
 ostas bāka 232
 stacija 232
 Liepājas apriņķis 248
 Liepājas dzelzceļš 196
 Liepājas ezers 219, 232
 Liepājas ziemeļu (*Libau-Nord*) lid-
 lauks 226
 Liepukalni 115
 Lietuva 194, 213
 Liezere 123-25
 Līgovska kanāls 16
 Lihena (*Lychen*) 187-88
 Lilaste 210, 291
 Limbaži 113, 130
 Lindau — sk. Lindava
 Lindava (*Lindau*) 191
 Lindenberg — sk. Lindenberga
 Lindenberga (*Lindenberg*) 160, 174
 Lisiņa, upe 114
 Lībeka (*Lübeck*) 192, 241-42, 254,
 258
 Burg iela 40 242

- Lībgusta (*Lübgust*) 179, 183
 Lībgustas muiža (*Gut Lübgust*) 178-79
 Ličagals 113-15
 Lihentīna (*Lüchenthin*) 183-84
 Līvāni 216
 Līvberze 197
 Lobenes pusmuiža 125
 Lobzonka (*Lobzonka*), upe 163
 Lokņa
 stacija 63
 Losi 87
 Losoviči 72
Löcknitz — sk. Leknica
 Lubāna 111-12, 115-17, 120, 122
 Lubāna — Cesvaine, lielceļš 116-17
 Lubānas ezers 111, 113-15, 216
 Lucīga (*Lutzig*) 180
 Lucka 267
 Ludvigsluste 192
 Ludza 109, 110, 270-71, 273
 Ludzas apriņķis 249
 Lug 43
 Luga 14, 39, 42, 205, 265
 Luga, upe 42
 Lugi 83
 Luņec 43
Lutherstadt — sk. Vitemberga
 Lutiķi, mežsargmājas 134
Lutzig — sk. Lucīga
 „Lux“, pozīcijas 59
Lübeck — sk. Libeka
Lübgust — sk. Lībgusta
Lüchenthin — sk. Lihentīna
Lychen — sk. Lihena
 Ļebediņeca 103
 Ļehovo 59, 292
 Ļeņingrada 19, 26, 29, 34, 66, 205, 210, 212, 247, 267
 Ļeonkovo 94
 Ļisicina 67
 Ļisicina — Krasnīje Ņivki — Andronovo — Zapolje — Boļ. Gorodišče — Žil. Borok, ceļš 67
 Ļitvinovo 43
 Ļubino Poļe 36
 Madona 116, 119-21, 123, 224, 248
 Madona — Gulbene, dzelzceļš 119-21
 Madonas apriņķis 234, 248, 258
 Maisakrogs 131
 Maisukrogs 131
 Maja 316
 Majevo 60, 81, 292
 stacija 57, 60, 81, 292
 Majevska 267
 Mal. Berezīci 43-44
 Mal. Latoveca 42
 Mal. Ļadi 43
 Mal. Sokoļņiki 60, 81
 Mal. Utorgoša 43-44, 45
 Mal. Zamošeja 36, 37
Malchiner-See — sk. Malhinerzē
 Malhinerzē (*Malchiner-See*) 191
 Malmedī 316
 Manderfelda 316
 Mangaļsala 266
 Mankovo 80
 Marceva 65
Marienburg — sk. Marienburga
 Marienburga (*Marienburg*) 197, 229
 Marijas iela, Rīga 24
 Marijas iela 16, Rīga 243
 Matjuši 105
 Mašuri 106
 Mazčankas 134
 Mazjumprava 130
 Mazkanēni 127-28
 Mazratnieki 128-29
 Māras baznīcas laukums, Rīga 31
 Mečihanovo 82
 Medumi 214
 Meirāni 111, 115-17, 155
 Meitene 273
 Meklenburga 230, 241, 254
 Mekšina 110
Melenthin — sk. Melentīna

- Melentina (*Melenthin*) 187
 Melgrāvji 151
 Mellendorfa (*Möllendorf*) 190
 Melnā jūra 16
 Mežmales, mežsargmājas 119
 Mežmuiža 194
 Mežmuiža – Eleja – Bauska, lielceļš 194
 Mežuļi
 stacija 112
 Mērdzene 110-111
 Miekūļi 133
 Mihejeva 98
 Minhene (*München*) 255
 Minska 14, 265, 267-69
 Minstereifele (*Münstereifel*) 316
 Mišņi 75, 76
 Mittelhāgena (*Mittelhagen*) 182
Mittelhagen — sk. Mitelhāgena
Mochel — sk. Moheles ezers
 Moheles (*Mochel*) ezers 170, 172
 Molodečno 213, 273
 Molotovka 52
 More 129
 Mores muiža 127
 Morošilovo 292
 Mosina (*Mossin*) 172
Mossin — sk. Mosina
 Mostki 36
 Mošina 86
 Mozūļi 107, 110, 286
Möllendorf — sk. Mellendorfa
 Mucenieki 142-44
 Muhino 81
 Murāni 125
 Murēni 121
München — sk. Minhene
Münstereifel — sk. Minstereifele
 Nabadziņi 132, 133
Nakel — sk. Nakele
 Nakele (*Nakel*) 156-62, 202, 283, 292, 309
 Nakele – Bromberga, šoseja 158, 309
 Nakele – Immenheima, ceļš 160
 Narva 205
 Nasimovo 89
 Nasva 59, 63
 Natelfica (*Natelfitz*) 181-82
Natelfitz — sk. Natelfica
 Navoloka 42-43
 Neibergena (*Neubergen*) 176
 Neibrandenburga (*Neu-Brandenburg*) 179, 187, 230
 Neicitava (*Neu-Zittau*) 189
 Neiheima (*Neuheim*) 201, 309-10
 Neistrēlica (*Neu-Strelitz*) 187, 191, 294
 Neišvente (*Neu-Schwente*) 163
 Nemina (*Nemmin*) 180
Nemmin — sk. Nemina
 Nesauls kalns 121
Neu-Brandenburg — sk. Neibrandenburga
Neu-Schwente — sk. Neišvente
Neu-Strelitz — sk. Neistrēlica
Neu-Zittau — sk. Neicitava
Neubergen — sk. Neibergena
Neuheim — sk. Neiheima
 Nevele 10, 52, 59, 245, 273
 „*Niebelungen*“, pozīcijas 80-81
Niederfino — sk. Niderfino
Nienhagen — sk. Ninhāgena
 Nimindegaba (*Nymindegab*) 227
 Nirnberga (*Nürnberg*) 234
 Niderfino (*Niederfino*) 237
 Ninhāgena (*Nienhagen*) 192
 Nitaure 126-27
 Nitaures muiža 127
 Nov. Kostrīņa 41
 Novgoroda 35, 39, 267
 Novij Putj 74, 88-89, 92
 Novo-Sokoļņiki 52, 57-59, 79, 84, 286-87, 290-93, 298
 Novoje 71, 286, 298
 Novorževa 68, 72, 85
 Novorževa – Šaņino, lielceļš 68
 Nudova (*Nudow*) 189
Nudow — sk. Nudova

- Nürnberg — sk. Nirnberga
 Nymindegab — sk. Nimindegaba
 Nekohovo 35
 ceļu krustojums 35
 Ņetilskoje purvs 39
 Ņikitino 52, 68
 Obkasa (*Obkass*) 172
Obkass — sk. Obkasa
 „Odenes meža“ pozīcija 103-04
Odenwaldstellung — sk. „Odenes
 meža“ pozīcija
 Odera, upe 156-57, 188, 203
 Ogoreļi 38
 Olaine 273, 275
 Olgas purvs 116-17, 120
 Olhovna 205
 Oliņas 151
 Opočka 46, 83, 92-94, 103-05, 110,
 155, 213
 Opočka – Pustoška, šoseja 83
 Ormaņi 144, 145
 Orodeža 38-39
 Osija 36
 ostas bāka, Liepāja 232
 Ostenheides mežs 180-81
Ostland — sk. Austrumzeme
 Ostrova 46, 52, 54-55, 93, 206, 227,
 288
 stacija 288
 Ostrova – Opočka, šoseja 93
 Ostrovito ezers 93-94, 98
 Osveja 273
 Ovečkinos 75, 86
 Ovečkinos – Aluferova, ceļš 86
 Ovruča 265, 267
 Ozolkalni 116-17
 Padomju Savienība 9, 136, 185,
 209, 211, 254, 261
 Pahomovo 71
 Pakuļi 123, 125, 139
 Paķimši 152
 Pampāji 149, 150, 152
 Pankova, Berlīne 305
 Panovo 64, 103
 „Pantera“ („*Panther*“), pozīcijas 46,
 52, 66, 74, 80, 82-83
 „*Panther*“ — sk. „Pantera“, pozīcijas
 Paplaka 50, 75, 86, 87, 207, 286-
 87, 294, 296
Paplaken — sk. Paplaka
Paradiesbucht — sk. „Paradīzes līcis“
 „Paradīzes līcis“ (*Paradiesbucht*) 30
 Pareviči 68
 Patjuģi 86
 Pauģibeļas 144, 145-47
 Paukulnieki 115
 Pavi 45
 Pavici 45
 Pečane 76, 90-92
 Pečanes baznīcas kalns 89-92
 Pečori 224
 Pečuri 138
 Peipusa ezers 247
 Penkovo 71
 Peski 107, 108, 285
Peterswalde — sk. Pētersvalde
 Pērkone 232
 Pērle 125
 Pērnavas 224
 Pēterhofa 267
 Pētersvalde (*Peterswalde*) 170, 175
 Pētersvalde – Prūšu Fridlande – Gri-
 nava, ceļš 170
 Piebalga 122
 Piegāzes 118, 119
 Pienava 138, 139
 Pietnieki 119
 Pikovo 110
 Pilsblīdene 149-50
 Pilsblīdenes muiža 151
 Pingareva 52
 Pjatiļipi 37
 Plamši 134
Plane — sk. Plāne, upe
Plathe — sk. Plāte
 Plāne (*Plane*), upe 190
 Plāte (*Plathe*) 231
 Plecīga (*Plötzig*) 170-71

- Pleskava 46, 220, 224
 Ploskoje ezers 93
 Plotki 71
Plötzig — sk. Pleciga
 Poberova (*Poberow*) 183
Poberow — sk. Poberova
 Podbornaja 75, 88-89
 Poddubje 45
 Podgorje 76
 Podļipenka 76, 89
 Podlubka 43
 Podorje 65-66
 Poļiste, upe 66-67, 70
 Poļistes purvs 71
 Pokrovskoje 105-07, 109
Pollnow — sk. Polnova
 Polnova (*Pollnow*) 203
 Polocka 213, 271
 Polocka - Molodečno, dzelzceļš 213
 Pomerānija 156, 169, 175, 179, 184,
 188, 192, 199-200, 202-03, 231,
 285-87, 292-93
 Popova 82-83, 102
 Poteri 117
Potsdam — sk. Potsdama
 Potsdama (*Potsdam*) 150, 189-90
 Pozolotina 76
Pr. Friedland — sk. Prūšu Frīdlande
 Prāga 96, 207, 254
 Pricenvalde (*Prützenwald*) 169-170,
 174
 Priekule 134, 146, 149, 152
 Priežusargi 138-40
 Prisenoje ezers 94
 Priskuha 59
 Pristaņ 38-39
 Probstei (*Probstei VW*) 171
Probstei VW — sk. Probstei
Prust — sk. Prusta
 Prusta (*Prust*) 181
 Prūšu Frīdlande (*Pr. Friedland*) 167,
 170, 174-75
Prützenwald — sk. Pricenvalde
 Pulkovas observatorija 29
 Pumpuri 142-43
 Puntuži 125
 Purlauri 127
 Purmaļi, mežsargmājas 113
 purvi
 Netilskoje 39
 Olgas 116-17, 120
 Poļistes 71
 Sudas 128
 Tesovskoje 39
 Zamošje 35
 Zosu 119
 Pusthova 183
 Pusthovas mežs 183
 Pustoška 52, 58, 83
 stacija 57-8, 287, 290
 Puškinskije Gori 68, 74
 Putnakrogs 132
 Pūces 132-33, 139, 142, 144, 147
 Pūpes 142
 Radoška 44
 Radziņciems 152
 Rafenberga (*Raffenberg*) 179
Raffenberg — sk. Rafenberga
 Ragana 130
 Raiņa bulvāris, Rīga 290
 Rajek 68
 Ranka 126
 Rasas 131
 Rastenburga 298
 Ratcebūra (*Ratzebuhr*) 164-65, 167
Ratzebuhr — sk. Ratcebūra
 Rāmava 129
 Redja, upe 47, 59-60, 64-65, 290-
 92
Rehwahl — sk. Rēvāle
 Reibāni 111
 Reina, upe 316-17
 Remagena 317
 Remberi 289
Repinichin — sk. Repinihina
 Repinihina (*Repinichin*) 190
 Resta (*Röst*) 192
 Rēvāle (*Rehwahl*) 183

- Rēzekne 52, 249, 287, 291
 Rēzeknes apriņķis 249
 Riču ezers 216
 Rietumeiropa 302
 Rietumprūsija 113, 138, 156, 184,
 199, 201, 283, 288, 292-93, 295
 Rietumprūsijas apmācību laukums
 155, 169, 184, 210
 Rietumvācija 160
 Rikava 111
 Rimeikas 139-40
 Riteņmuiža 125
 Rīga 12-14, 19, 24, 31, 47, 49, 86,
 91, 111, 113, 123, 129-30, 155,
 193, 197-98, 205, 208-14, 216-
 17, 220, 223, 230-32, 234, 241,
 243, 246, 248, 254-55, 257, 264-
 65, 270-72, 274, 279-80, 285,
 289, 295, 298, 301, 303, 315
 Akas iela 293
 Andreja Pumpura iela 6 240
 Annas iela 15
 Bolderāja 266, 268, 270, 272,
 290, 293
 Brāļu kapi 226
 Brīvības iela 240, 254, 290
 Centrālcietums 255, 256
 Citadele 255
 Grīziņkalns 231
 Hamburgas iela 21 254
 Kalpaka bulvāris 1 20
 Kara skola 246, 250
 Kazāku ielas kazarmas 198
 Kliņģeru iela 2a 244, 283
 Krišjāņa Barona iela 99 246
 Krusta baznīca 24, 123, 193,
 208
 Latgales iela 91
 Latgales priekšpilsēta 198
 Latvijas armijas artilērijas kazar-
 mas 24
 Mangaļsala 266
 Māras baznīcas laukums 31
 Marijas iela 24
 Marijas iela 16 243
 preču stacija 231
 Raiņa bulvāris 290
 Rumpmuižas iela 232
 Saeimas nams 48
 Skrindas ielas kazarmas 198
 SS Lazarete 91
 Stabu iela 24, 240
 Šarlotes iela 231
 Torņkalns 231
 Universitāte 245
 Vidzemes artilērijas pulka kazar-
 mas 193, 208, 288
 Ziepiņkalns 231
 Rīga - Bauska, lielceļš 217
 Rīga - Balnciems, šoseja 129, 223
 Rīgas apriņķis 12-13, 234, 248
 Rīgas jūras līcis 131, 152
 Rīgas preču stacija 231
 Rīgas-Skultes lidlauks 223-26
 Rīvenika 316
 Rodena 316
 Romas kazarmas, Jelgava 196
 Ropāži 129
Rosenheim — sk. Rozenheima
 Rovnoje 75
 Rozenfelde 175
 Rozenheima (*Rosenheim*) 158
 Roznieki 113-16
 Rōst — sk. Resta
 Ručji 64
 Rudiņi 138
 Rudzīši 120
 Rugāji 111
 Rumbas 141, 142
 Rumbiņas 138, 139
Rummelsburg — sk. Rummelsburga
 Rummelsburga (*Rummelsburg*) 199
 Rumpmuiža 129
 Rumpmuižas iela, Rīga 232
Runau — sk. Rūnava
 Rusiņja 42, 43
 Rūjiena 130
 Rūnava (*Runau*) 161
 Sabile 211
 Sabor 69
 Saeimas nams, Rīga 48
 Salaiņi 127

Salas lidlauks 222-23
Salaspils 224, 255, 275
Salaspils Darba un audzināšanas no-
metne — sk. Salaspils koncen-
trācijas nometne
Salaspils koncentrācijas nometne
208, 256
Salaspils lidlauks 224
Saldus 134-35, 144, 146, 149, 151-
52
Saldus dzelzceļš 150-52
Saldus — Liepāja, lielceļš 149
Salenieki 114
Saliņi 142
Salmiņi 217
Sapronovo 74-77, 89-90, 92
Sassenburg — sk. Zasenburga
Saulītes 121, 141-42
Savini Poļani 39
Schivelbein — sk. Šivelbeina
Schlaufensee — sk. Šlaufenzē
Schleffin — sk. Šleffina
Schlochau — sk. Šlohava
Schlössen — sk. Šlesena
Schmoln — sk. Šmolna
Schneidemühl — sk. Šneidemīle
Schöngau — sk. Šēngaua
Schönwalde — sk. Šēnvalde
Schwann — sk. Švana
Schwente — sk. Švente
Schwerin — sk. Šverīne
Schweriner Forst — sk. Šverinerforsta
mežs
Schwinz — sk. Švinca
Sebeža 269, 273, 275, 287, 291
Seedorf — sk. Zēdorfa
Seelager — sk. „Jūras nometne“
Selo Gora 36, 38
Seļihnovs 75, 85
Semerow — sk. Zemerova
Senkovo 93-94
Sepencevo 74
Seredkina Sļeņņi 75-76
Sergija 52

Sesava
pagasta valde 194
Sērmūkši 126
Sidgunda 113
Sidova (*Sydow*) 203
Siera muiža 289
Sigulda 126-27, 130, 224, 269
Sikmaņi 144
Silene 216
Silenieki 117-19
Silgaiļi 142-43
Siliši 127
Sinciga 317
Siņicina 94
Siņuha — sk. Zilupe, upe
Sitņa, upe 45
Sivkovo 44
Sīmaņi 118
Skoda 146
Skrindas ielas kazarmas, Rīga 198
Skriplivki 67-68, 70
Skrunda 134, 146
Skrundas 150-51
Skujene 113, 126
Skulte 223
Slampe 148
Slāpes 196
Sloka 197, 211
Slucka 269
Smalvos — sk. Smalvu ezers
Smalvu (*Smalvos*) ezers 216
Smertnoje ezers 82
Smiltene 224, 226
Smiltnieki 196
Snucēni 120
Soboļici 67, 70
Soborova 85
Sočihino 102
Sofienvalde (*Sophienwalde*) 157,
170, 175
Sokolje 65-66
Solci 265
stacija 14
Somijas jūras līcis 16

- Sonkina 81
Sophienwalde — sk. Sofienvalde
 Sorocki lidlauks 226
 Sorota, upe 73-75, 84-85, 88
 Sovhoz Batrak 39, 41-42
Sparsee — sk. Špārzē
 Sparvas 152
 Spaskaja Poļist 31, 33
 Spilves lidlauks 230
Spreehagen — sk. Šprēhāgena
 Stabu iela, Rīga 24, 240
 stacijas
 Abrene 86
 Alanda 219
 Belebelka 64, 290, 292
 Bērzupe 152
 Biksti 152
 Blīdene 150-51
 Brenčaņinova 206
 Cesvaine 120-21
 Šķirotava 206
 Dūksti 215
 Dzelzava 120
 Elfenbuša 178
 Gardene 131, 133
 Grīva 215-16
 Jastrova 166-67
 Kamina 171
 Liepāja 232
 Lokņa 63
 Majevo 57, 60, 81, 292
 Mežuļi 112
 Ostrova 288
 Pustoška 57-58, 287, 290
 Solci 14
 Tatīno 36, 37
 Turmanti 215
 Vecumi 222, 223
 Vidumka 57, 285, 287, 291
 Zahači 213
 Zakļiņje 42
 Stalidzāni 115, 116
 Staļingrada 19
 Staraja Rusa 14, 60, 66, 73, 212,
 265, 290, 292, 294
 Stari 139
 Stāvaiņi 141
 Stehnovo 98
Steinborn — sk. Šteinborna
 Stepena (*Steppen*) 177
 Stepiši 142, 147
Steppen — sk. Stepena
 Steržņevo 85
 Straģi 133-34, 139
 Strasburga 315, 317
Strassforth — sk. Štrāsforta
 Strauja, upe 109
 Straupe 113
 Strautiņi 119
 Strečno 84-85
 Strečno ezers 86
 Streļna 29, 31
 Strubači 45
 Stružki 82
 Stulovo 106
Stutthof — sk. Štuthofa
 Stūrmežnieki 115
Suchenheim — sk. Zūhenheima
Suckow — sk. Sukova
 Sudas purvs 128
 Sudetija 236
 Sudmaļi 138
 Sukova (*Suckow*) 187
 Sumino 63
 Sūnas 139
 Svēte, upe 196
 Svētes pamatskola 196
 Svilpi 147
 Svineminde (*Swinemünde*) 179,
 185, 187, 198, 202-03
 Sviņi 289
Swinemünde — sk. Svineminde
Sydow — sk. Sidova
Sypniewo — sk. Vilkensvalde
 Šabani 52
 Šaņino 68, 85, 87
 Šaņino - Novorževa, lielceļš 85
 Šarlotes iela, Rīga 231
 Šauļi (*Šiauliai*) 195, 223-24, 227,
 234

- Šegino 103
 Šeibe (*Scheibe*), maj. 169-70
 Šepencevo 76
 Šēngaua (*Schöngau*) 229-30
 Šēnvalde (*Schönwalde*) 166
 Šēnverdera – Domslafa, ceļš 176
 Šēnverderas muiža (*Gut Schönwerder*) 175-76
 Šiauliai — sk. Šauļi
 Šivelbeina (*Schivelbein*) 180
 Šķirotava
 stacija 206
 Šlapaki 216
 Šlaufenzē (*Schlaufensee*) 159
 Šlefina (*Schleffin*) 182
 Šlesena (*Schlössen*) 157-58
 Šlohava (*Schlochau*) 173-74, 202
 Šmolna (*Schmolln*) 307
 Šneidemīle (*Schneidemühl*) 164
 Špārzē (*Sparsee*) 178
 Šprēhāgena (*Spreehagen*) 189
 Šteinborna (*Steinborn*) 174
 Štetīne 179-80, 202-03, 226-27, 229-30
 Štrāsforta (*Strassforth*) 165
 Štuthofa (*Stutthof*)
 koncentrācijas nometne 257
 Šukļiha 80
 Švana (*Schwann*) 204
 Švāns 115
 Švente (*Schwente*) 163
 Šverinerforsta (*Schweriner Forst*)
 mežs 192
 Šverīne (*Schwerin*) 192, 254, 258
 Švinca (*Schwinz*) 192
 Tallina 19, 219
 Talsi 136, 250
 Talsu apriņķis 248, 250
 Tamošina Ņiva 43
 Taržeki 216
 Tatino
 stacija 36-38
 Taurkalne 224
 Telca (*Tölz*) 303
 Teļčino 88-89, 91-92
 Tempji 141, 142
 Tempji – Jāņukrogs, ceļš 141
 Teremec-Kurļanki 31
 Tesina (*Tessin*) 204
 Tesovskoje, purvs 39
 Tessin — sk. Tesina
 Tērvete, upe 196
 Tēviņi 139
 Thorn — sk. Torna
 Thūringen — sk. Tiringena
 Tiefenort — sk. Tifenorta
 Tilas 293
 Tiltiņi 141
 Tilža 111
 Tirza 125-26
 Tirza, upe 123-24
 Tirzieši 125
 Tifenorta (*Tiefenort*) 166, 168
 Tiringena (*Thüringen*) 237
 Torna (*Thorn*) 199-201, 226, 307-09
 artilērijas kazarmas 307
 Torošino 42
 Torņkalns, Rīga 231
 Tosmares ezers 232
 Tošpavāri 125-26
 Tōlz — sk. Telca
 Travemūnde — sk. Trāveminde
 Trāveminde (*Travemünde*) 204
 trigonometriskie punkti
 40,3 36
 Tropava (*Troppau*) 236
 Tropino 94
 Troppau — sk. Tropava
 Truppenübungsplatz Westpreussen —
 sk. Rietumprūsijas apmācību
 laukums
 Tukuma apriņķis 248, 258
 Tukuma lidlauks 224, 226
 Tukums 129, 152, 197, 211, 214-
 15, 217, 223, 226, 232, 234, 257,
 266, 293, 296
 Turmantas — sk. Turmanti

- Turmanti (*Turmantas*) 216
 stacija 215
- Turubina 98
- Tušķi 196
- Učonoje ezers 93, 96, 98
- Udraika, upe 42
- Ukmergē* — sk. *Ukmerģe*
- Ukmerģe (*Ukmergē*) 213
- Ukraina 267, 300-01
- Uļahnovo 104
- Uļitovo 110
- Unter den Linden*, Berlīne 304
- upes
- Aiviekste 106, 115-18
 - Aloļja 102-03
 - Bārta 146
 - Bērze 134, 197
 - Cāne 176
 - Cīrflīse 176
 - Daugava 113, 123, 129-30, 213
 - Disna 213
 - Dīfenova 184
 - Dobrinka 169, 170, 174-75
 - Elbe 19, 203, 242
 - Gauja 123
 - Isa 107
 - Kamionka 171-72
 - Kidova 164, 175
 - Kuja 123
 - Lielupe 197
 - Lisiņa 114
 - Luga 42
 - Odera 156-57, 188, 203
 - Plāne 190
 - Pojīste 66-67, 70
 - Redja 47, 59-60, 64-65, 290-92
 - Reina 316-17
 - Sitņa 45
 - Sorota 73-75, 84-85, 88
 - Strauja 109
 - Svēte 196
 - Tērvete 196
 - Tirza 123-24
 - Udraika 42
 - Vārtāja 146, 152
 - Veļikaja 29, 38, 46, 63, 67, 70, 72-78, 84-90, 92-93, 96, 102, 104-05, 110, 206-07, 212, 294, 303
 - Viesate 152
 - Vietja 106, 109
 - Visla 146, 156-57, 201, 229, 241
 - Zilhova 31, 206-07
 - Zilupe 94, 105, 107-10, 212
- Upesmuīža 150
- Upmaļi 141-42
- Uricka 16
- Usadišče 81-82
- Usmas ezers 136
- Ustje 86
- Ušuru ezers 123, 125
- Utena (*Utena*) 213
- Vaiņode 79, 96, 131, 134, 205-06, 232, 287
- Valahzē (*Wallachsee*) 167-68
- Valaki 289
- Valka 224, 273, 315
- Valkas apriņķis 234-35, 248
- Valmiera 224, 248, 272, 315
- Valmieras apriņķis 235, 248
- Valtersdorfa (*Waltersdorf*) 189
- Valģi 123
- Vamži 140, 142, 147
- Vanagi 142-44
- Vandsburga (*Wandsburg*) 156, 160-61
- Vangerina (*Wangerin*) 181
- Varakļāni 111, 113-14
- Varitina 67
- Varšava 267, 270-71
- Vasarnīcu ielas kazarmas, Ventspils 293
- Vācija 18, 24, 48, 50, 113, 136, 146, 155-56, 197-201, 208, 210, 226, 232-33, 236, 240-41, 243, 249, 258, 287, 291-92, 295, 303, 305
- Vāne 316
- Vārtāja, upe 146, 152
- Veccirpi 144
- Vecpiebalga 126
- Vecsloboda 271, 273

- Vecumi
 stacija 222-23
 Veikselmīnde (*Weichselmünde*) 185
 Veilenzē (*Weilensee*), ezers 161
 Velna ciems 232
 Veļasevo Gora 41
 Veļikaja, upe 29, 38, 46, 63, 67, 70,
 72-78, 84-90, 92-93, 96, 102,
 104-05, 110, 206-07, 212, 294,
 303
 Veļikije Luki 269
 Veļikoje Selo 43
 Ventspils 53-54, 139, 198, 250, 288,
 290, 292
 ģimnāzija 292
 Saules iela 19 292
 Vasarnīcu ielas kazarmas 293
 Ventspils apriņķis 248, 250
 Ventspils lidlauks 230
 Verbīga (*Werbig*) 190
 Verhņeje ezers 93
 Verhņeje Koirovo 29-30
 Verino 52
 Verjažino 39
Verlorenwasser — sk. Ferlorenvasera
 Vezele 316
 Vējāva 113
 Vēži 151
 Vicmica (*Witzmitz*) 180
 Vidiņi 144-47
 Vidrino 94
 Vidumka
 stacija 57, 285, 287, 291
 Vidzeme 9, 46, 123, 129, 136, 198,
 209, 217
 Vidzemes artilērijas pulka kazarmas,
 Rīga 193, 208, 288
 Vidžai (*Vidžiai*) 214
Vidžiai — sk. Vidžai
 Viesate, upe 152
 Vietja, upe 106, 109
 Vikšele 131
 Vildenbruha (*Wildenbruch*) 190
 Vili 76, 89, 91
 Vilkensvalde (*Wilckenswalde*) 161-63
 Vilkensvalde – Flātova, ceļš 163
 Vilcumuiža 125
Vilm — sk. Vilmas ezers
 Vilmas (*Vilm*) ezers 177
 Viļaka 222, 271
 Viļņa 215, 273
 Virki 43, 44
 Visla, upe 146, 156-57, 201, 229, 241
 Visla – Odera, kanāls 156-57
 Vismāra (*Wismar*) 204, 299
 Vitebska 99, 101, 194, 214
 Vitkava 171, 172, 174
 Vitemberga (*Lutherstadt*) 316
 Vitūna (*Wittun*) 160
 Viksniņi 116
 Vine 20
 Vjaski 45
 Vodobega 83, 103
Voigtshagen — sk. Foigtshāgena
 Volhova 31, 34, 38, 46, 73
 Volhova, upe 31, 206, 207
 Volinas (*Wollin*) sala 202
 Volki 71
 Volņeino 52
 Voncova (*Wonzow*) 163
 Vordele (*Worde!*) 171-73
 Vordele – Bonštetena, ceļš 172
 Voroncovo 52
 Voropiča 74, 75, 88
 Vurhova (*Wurchow*) 178
 Vusterbarta (*Wusterbarth*) 180
 Vustersa (*Wusters*) 170
Wallachsee — sk. Valahzē
Waltersdorf — sk. Valtersdorfa
Wandsburg — sk. Vandsburga
Wangerin — sk. Vangerina
Weichselmünde — sk. Veikselmīnde
Weilensee — sk. Veilenzē ezers
Werbig — sk. Verbīga
Wilckenswalde — sk. Vilkensvalde
Wildenbruch — sk. Vildenbruha
Wismar — sk. Vismāra
Wittun — sk. Vitūna

- Witznitz — sk. Vicnica
Wollin — sk. Volinas sala
Wonzow — sk. Voncova
Wordel — sk. Vordele
Wurchow — sk. Vurhova
Wusterbarth — sk. Vusterbarta
Wusters — sk. Vustersa
Zabartowo — sk. Bartenava (Bartenau)
Zadtkow — sk. Cadkova
Zahači
 stacija 213
Zaharovo 52
Zahne — sk. Cāne, upe
Zakļiņje
 stacija 42
Zaldāti, mežsargmājas 125
Zalegi Lipici 106
Zajā muiža 195
Zamošje purvs 35
Zanderu kapi 196
Zapolje 45, 67, 70
Zaporožje 267
Zarasai — sk. Zarasaja
Zarasaja (Zarasai) 214-15
Zarečje 45
Zariņi 116-17
Zasenburga (Sassenburg) 178
Zaube 113
Zāblava 111
Zārmunda (Kolonie Saarmund) 190
Zebrus ezers 131, 146, 150
Zedlin — sk. Cedlina
Zeļonij Kļin 69
Zemerova (Semerow) 180
Zemgale 194, 207, 214, 216, 257,
 296
Zempelburg — sk. Cempelburga
Zēdorfa (Seedorf) 163
Ziemeļāfrika 19
Ziemeļjūra 227
Ziepniekkalns, Rīga 231
Zierflies — sk. Cīrflīse, upe
Zilupe 271, 273
Zilupe, upe 94, 105, 107-10, 212
Zosēni 122
Zosu purvs 119
Zosuļi 111
Zubovo 103
Zūhenheima (Suchenheim) 159
Zvārde 149
Zvejnieki 139, 141
Zvejnieku augstiene 141
Zvidziena 113
Zviedrija 185
Zvoni 104
Žegžičino 42
Žigareva 105
Žil. Borok 67
Žitomira 267
Žukovo 75-76

IESTĀŽU UN ORGANIZĀCIJU RĀDĪTĀJS

<p>Austrumzemes civilā pārvalde 61
 Darba pārvalde 31, 247
 Frontes teātris 258
 Kēnigsbergas universitāte 299
 Iekšlietu ģenerāldirekcija — sk.
 Zemes pašpārvalde, iekšlietu
 ģenerāldirekcija
 Latviešu aizsardzības štābs 15
 Latviešu brīvprātīgo organizācijas
 komiteja 15, 257
 Latviešu jaunatnes organizācija 234,
 236, 249, 261
 Latviešu karavīru palīdzība 242,
 257-58
 Latviešu nacionālā komiteja 242,
 258
 Latviešu pašpārvalde 15
 Latvijas aeroklubs 220
 Latvijas arodu savienība 254
 Latvijas saimniecības kamera 258
 Latvijas sarkanais krusts 242</p> | <p>Latvijas universitāte 20-21
 Leģiona lazarete 254
 „Leģiona tiesa“ — sk. Sevišķā kara
 tiesa
 Liepājas tirgotāju un amatnieku
 biedrība 291
 LKP — sk. Latviešu karavīru palīdzība
 Papildinājumu pārvalde 240-42,
 248-49
 Rīgas darba pārvalde 246
 Rīgas pilsētas veselības pārvalde 12
 Rīgas radiofons 257
 Sevišķā kara tiesa 240, 246, 255-
 56
 Studentu padomes prezidijs 290
 Tautas palīdzība 257-58
 Zemes pašpārvalde 17, 19-25, 27,
 47-48, 61, 209-11, 233-34, 236,
 240, 243, 245, 249
 iekšlietu ģenerāldirekcija 9, 15,
 20, 25, 240, 243, 250</p> |
|--|---|

VIRSPULKVEDIS ARTURS SILGAILIS

1997. gada 15. augustā Ošavā (Oshawa), Kanādā, noslēdzās vplkv. A. Silgaila mūžs. Viņš bija cilvēks, kas dažādos laikmetos piedalījies procesos (vai pats tos veidojis), kuru nozīmību Latvijas vēsturē grūti pārvērtēt. Tas padara viņa liecības par izciliem laikmeta dokumentiem. Un viņš tās dod gan par Latvijas armijas politiski militāro stāvokli 1940. gadā, analizējot bruņoto spēku izredzes izrādīt aktīvu pretestību iebrūkošajai Sarkanajai armijai un novērtējot tās tuvu nullei, gan par Latviešu leģiona darbību Otrajā pasaules karā.

Pulkveža Artura Silgaila paša lomu Latvijas vēsturē nevar noliegt neviens, arī viņa politiskie nelabvēļi ne. Tas skaidri izpaudās padomju pseidovēsturnieku darbos.

Dzimis 1895. gada 13. novembrī Penkules pagastā, viņš 1912. gadā beidza Rīgas pilsētas reālskolu, tādējādi iegūstot samērā labu izglītību. Tikai Pirmais pasaules karš, līdzīgi kā simtiem citu latviešu jaunekļu, izšķīra viņa likteni. 1915. gada maijā A. Silgailis iestājās Viļņas karaskolā un uzvilka karavīra formu, ko viņam bija lemts nēsāt 30 gadus. Tāpat kā citās cariskās Krievijas karaskolās, arī šeit virsnieku pastāvīgā trūkuma dēļ mācību ilgums bija saīsināts no miera laikā pierastajiem 2-3 gadiem uz dažiem mēnešiem. Tāpēc jau pēc četriem mēnešiem – 1915. gada septembrī – Arturs Silgailis, kurš uz toreizējā Krievijas vispārīgi zemā izglītības līmeņa fona jau mācību laikā bija izrādījis latviešiem kopumā raksturīgās spējas uz apķēribu, beidza karaskolu kā virsnieks praporščika pakāpē. Sekoja pusgadu ilgs dienests Kazaņas kara apgabalā rotas jaunākā virsnieka amatā 146. kājnieku rezerves pulkā, bet 1916. gada martā A. Silgailis tika nosūtīts uz aktīvo armiju Krievijas ziemeļos 107. divīzijas 428. Lodeinopoļes kājnieku pulkā, kur viņš uzreiz ieņēma rotas komandiera amatu. Drīz A. Silgailis paaugstināja podporučika dienesta pakāpē un par labu dienestu apbalvoja ar Staņislava III šķiras ordeni (gan bez šķēpiem, kurus piešķīra vienīgi virsniekiem, kas apbalvojumu ieguva par varoņību kaujās). 1916. gada beigās Sveaborgas cietokšņa komandieris piekomandēja viņu pie 509. Gžatskas kājnieku pulka (tas stacionējās cietoksnī, un A. Silgailim 1917. gada martā tika dota atļauja nēsāt šā cietokšņa krūšu nozīmi). Sākumā viņš šeit pildīja rotas komandiera pienākumus, bet jau cariskās Krievijas armijas sabrukuma periodā – no 1918. gada janvāra – arī bataljona komandiera pienākumus. Tomēr lielinieku apvērsuma izraisītais pilnīgais armijas sabrukums nebija apturams, kaut arī fronšu attālākajos sektoros tas norisinājās nedaudz lēnāk nekā Rietumu un Ziemeļrietumu

frontē (pie Rīgas). 1918. gada 22. martā A. Silgailis ar Viborgas cietokšņa komandiera pavēli atvaļināts rezervē.

Līdzīgi simtiem citu bijušās Krievijas armijas latviešu tautības virsnieku, kuri uzreiz neatgriezās dzimtenē tāpēc, ka to tikko pilnībā bija okupējis Vācijas karaspēks, vai arī citu Pasaules kara, revolūciju, Pilsoņu kara, lielo attālumu un Krievijā valdošā haosa izraisītu iemeslu dēļ, Somijā pagaidām palika arī A. Silgailis. Šis laiks no katra cilvēka prasīja zināmu izšķiršanos, un viņam to bija izdarīt jo vieglāk tādēļ, ka liktenis nebija lēmis dienēt latviešu strēlniekos, daudzi no kuriem aizgāja karot lielnieku pusē lielā mērā inerces, karavīru solidaritātes un iepriekš minēto iemeslu dēļ. Jau 1917. gada rudenī A. Silgailis bija iesaistījies pretlielinieciskā somu organizācijā, un pēc atvaļināšanas viņš kā somu 1. Helsinkforsas brīvprātīgo bataljona ložmetēju virsnieks piedalījās Somijas galvaspilsētas – Helsinku atbrīvošanā. Tomēr drīz pēc tam – 1918. gada maijā – viņš atstāja Somiju un 1. jūnijā iebrauca vāciešu ieņemtajā Rīgā.

Taču arī Latvijā saimniekojošajiem vāciešiem šeit nebija lemts ilgi palikt. Rudenī notikušajai revolūcijai Vācijā sekoja kara beigas. Demoralizētais un jūkošais Vācijas karaspēks daļēji atstāja Latviju, lielā mērā noveļot aizstāvību pret lieliniekiem „vietējo” ziņā. Šajā laikā neapšaubāmi reālākais un, lielā mērā pateicoties vācu armijai, organizētākais un labāk apgādātais spēks bija Baltijas vācu zemessargi – Landesvērs. Kaut arī novembrī izveidotā K. Ulmaņa Pagaidu valdība ar vācu piekrišanu uzsāka savu vienību formēšanu, ticības to spējai sekmīgi pretoties uzbrūkošajai Sarkanajai armijai, kurā galveno triecienspēku pagaidām vēl veidoja latviešu strēlnieki, nebija. Arī ļoti daudzi latviešu karavīri, kam bija lemts šajā laikā atrasties Rīgā, izvēlējās dienestu Landesvērā. Tas izskaidrojams gan ar neticību Pagaidu valdības dzīvotspējai, gan ar Latvijas tīri vēsturisko attīstības ceļu, kurā vācietībai bija milzīga loma, un 1918. gadā daudzi pretlielinieciski noskaņoti latvieši redzēja vāciešos vienīgo spēku un sabiedrotos, kuri spētu apturēt sarkanos.

1918. gada 22. decembrī arī Arturs Silgailis iestājās Landesvērā un tika ieskaitīts 3. rotas ložmetēju komandā. Sekoja nesekmīgā Landesvēra atvaires kauja pie Inčukalna, vācu un nelielās O. Kalpaka vadītās latviešu vienības atkāpšanās uz Kurzemi, kaujas tajā.

Tomēr 1919. gada 1. aprīlī virsleitnants A. Silgailis „uz paša vēlēšanos” pārgāja uz formāli vācu pavēlniecībai pakļautā, bet faktiski lielā mērā patstāvīgā (īpaši politiskā ziņā – to pierāda neitralitātes politika pēc 16. aprīļa pret latviešiem vērstā vācu puča) kņaza A. Līvena krievu nodaļu kā tās ložmetēju rotas jaunākais virsnieks. Šī nodaļa aktīvi piedalījās cīņās pret Sarkanā armiju Latvijā līdz jūlijam, kad tika pārcelta uz Narvas fronti un iekļauta Judeiča komandētajā Krievijas Ziemeļrietumu armijā, kur cīnījās pie Jamburgas, piedalījās Narvas aizstāvēšanā un uzbrukumā Petrogradai (Pēterburgas nos. no 1914. g.).

1919. gada nogalē Latvijas armijas rindas papildināja liels skaits latviešu, kuri atgriezās dzimtenē pēc Judeiča armijas pēdējā neveiksmīgā uzbrukuma Petrogradai un tam šekojošā sabrukuma. Starp bijušajiem Judeiča armijas karavīriem bija arī A. Silgailis. 2. decembrī viņš formāli beidza dienestu

Judeņiņa armijā, atgriezās Latvijā un 22. decembrī iestājās Latvijas armijā. Šajā laikā nacionālā armija jau bija atbrīvojusi zemi no vāciešiem un arī vāciski krieviskajiem bermontiešiem, taču visa Latgale vēl atradās Sarkanās armijas varā. Latvijas armijas spēki vēl bija par maziem, lai atbrīvotu novadu vienatnē, tādēļ tika sāktas slepenas sarunas par kopdarbību ar Polijas armiju, kas realizējās kopīgā uzbrukumā 1920. gada 3. janvārī. Vienlaicīgi ar Francijas atbalstu tika uzsākta ceturtais – Zemgales divīzijas formēšana Liepājā. 1920. gada 5. janvārī A. Silgailis nosūtīja uz šīs divīzijas 12. Bauskas pulku un ieskaitīja tajā kā jaunāko virsnieku. Tomēr jau 4. martā, ņemot vērā komandēšanas un kaujas pieredzi, viņš tika nozīmēts par pulka Neatkarīgās rotas komandieri.

1920. gada maijā 12. Bauskas pulks izbrauca uz Latgales fronti, pārņemot frontes iecirkni pie Drisas (tagad – Verhņedvinska), pastāvīgi uzturot sakarus ar Polijas armijas daļām labajā spārnā. Kaut arī 1. februārī noslēgtais slepenais pamiers bija spēkā, Latgales frontē laiku pa laikam notika lielākas izlūku sadursmes un savstarpējas apšaudes. It īpaši tas bija vērojams tieši Drisas rajonā, kur kaimiņos turpinājās poļu–padomju kaujas, kurās bieži tika iesaistītas arī latviešu daļas.

Tomēr arī pēc augustā noslēgtā miera līguma ar Padomju Krieviju 12. Bauskas pulkam vēl bija lemts piedalīties konfliktos ar kaimiņvalstīm. Septembra sākumā pulka komandieris pulkvedis K. Ķūķis saņēma pavēli pārvietot daļu no Drisas uz Ilūkstes apriņķi un atspiest demarkācijas līniju ievērojami pārgājušās Lietuvas armijas vienības, kas līdz šim nevēlējās atstāt teritoriju, ko Latvija uzskatīja par savu. Šī akcija tika veikta, un diemžēl tās laikā izraisījās savstarpēja apšaude, kuras rezultātā Subatē krita 2 lietuviešu karavīri. Tikai oktobrī, sākoties poļu–lietuviešu konfliktam Viļņas dēļ, 12. pulks pilnībā atspieda Lietuvas armijas daļas no Latvijas teritorijas.

1921. gada aprīlī visas Latvijas armijas daļas pārgāja uz tā dēvētajiem miera laika štatiem. Daudzi karavīri tika atvaļināti, armijā atstājot spējīgākos virsniekus un instruktorus, kas izteica attiecīgu vēlēšanos. Starp viņiem bija arī A. Silgailis, kuram vēl aprīlī par kaujas nopelniem tika piešķirta kapteiņa dienesta pakāpe un kurš palika pulkā kā rotas (sākumā 4., vēlāk ložmetēju) komandieris. Bez tiešajiem pienākumiem kapteinim A. Silgailim tika uzdots noorganizēt un vadīt arī pulka sporta klubu. 1924. gadā viņš ar I šķiru beidza virsnieku 11 mēnešu kursus, bet 1926. gadā uzsāka mācības un pēc 2 gadiem, arī ar I šķiru, beidza Kara Akadēmiskos kursus (vēlāk Augstākā Karaskola), tādējādi 33 gadu vecumā iegūstot augstāko militāro izglītību. Tūlīt pēc beigšanas kapteinis A. Silgailis tika pārvietots uz Kurzemes divīzijas štābu Liepājā par operatīvās nodaļas adjutantū. Jau šeit viņam vairākkārt štāba priekšnieka prombūtnes laikā bija jāpilda tā pienākumi, tādēļ tad, kad 1931. gada vasarā viņu iecēla par Vidzemes divīzijas štāba priekšnieka palīgu, pienākumi bija jau iepazīti. 1932. gadā sekoja paaugstinājums pulkveža-leitnanta dienesta pakāpē, bet 1934.-1935. gadā – gada stāžs komandēšanas cenza iegūšanai 6. Rīgas kājnieku pulkā, kur divīzijas štāba priekšnieks komandēja 2. bataljonu. 1935. gada 15. septembrī A. Silgailim tika uzdots komandēt Rezerves instruktoru bataljonu, ko viņš darīja līdz 19. oktobrim, bet 23. novembrī viņu piekomandēja Augstākajai Karaskolai,

lai iepazītos ar militārā pasniedzēja darbu. Skolas vadība ar A. Silgaila spējām bija apmierināta, un 1936. gada martā viņu oficiāli pārvietoja uz skolu, bet aprīlī apstiprināja par kara zinību pasniedzēju. Šajā amatā A. Silgailis palika līdz pat Otrā pasaules kara sākumam.

1939. gada septembrī sāktais un faktiski arī pabeigtais vācu-poļu-padomju karš veicināja pārmaiņas arī Latvijas armijā. Bez tiri tehniskām izmaiņām (Bruņoto vilcienu pulka likvidācija u. c.) tās notika samērā iesīkstējušajā kadru sistēmā. Uz svarīgiem amatiem tika izvirzīti jaunākās paaudzes virsnieki, kuri nomainīja daudzus bijušos Krievijas armijas vecākos virsniekus. Pēdējo taktisko un tehnisko sagatavotību gan pašmāju speciālisti, gan ārvalstu militārie atašeji uzskatīja par labu, taču ievērojami novecojušu un neatbilstošu modernā kara prasībām. Spilgtākais piemērs bija jaunais armijas komandieris ģenerālis H. Rozenšteins, kuru jau neesošās Polijas militārais atašejs Latvijā īsi pirms kara sākuma raksturoja kā „neapšaubāmi talantīgāko Latvijas armijas ģenerāli“.

Starp jaunizvirzītajiem virsniekiem bija arī Augstākās Karaskolas pasniedzējs A. Silgailis, kuru 1939. gada 6. oktobrī iecēla par Daugavpili izvietotā Zemgales divīzijas štāba priekšnieku, bet 11. novembrī paaugstināja par pulkvedi.

Amatam bija īpaša nozīme, ja ņem vērā, ka Zemgales un Latgales divīzijām bija paredzēts uzņemt pirmo triecienu Padomju Savienības (viena no 2 potenciālajiem agresoriem) uzbrukuma gadījumā. Bez tam Zemgales divīzijas lomu palielināja apstākļi, ka Polijas iznīcināšanas rezultātā Latvijas robeža ar PSRS ievērojami pagarinājās un padomju spēki atradās tikai dažus desmitus kilometru no Daugavpils. Protams, divīzijas štāba priekšniekam bija jāpārzina valsts aizsardzības plāni gan Vācijas, gan PSRS uzbrukuma gadījumā, un pulkvedis A. Silgailis tos arī pārzināja. To apliecina viņa raksti mūsdienu periodikā. Bez tam tie pierāda to, ka armijas vadība par Zemgales divīzijas štāba priekšnieku bija iecēlusi erudītu, zināšanu un ar moderno militāro domāšanu apveltītu cilvēku.

Sekoja bāzu ligumi ar PSRS, Sarkanās armijas invāzija 1939. gada 10. oktobrī Latvijā, 1940. gada vasaras notikumi un valsts pilnīga okupācija un iznīcināšana. Tas pats notika ar Latvijas armiju. Septembrī tā dēvētā Tautas armija tika ievērojami samazināta un iekļauta Sarkanās armijas 24. teritoriālajā korpusā. Starp atlaistajiem, kurus neatvaļinātie uzskatīja par laimīgiem, bija arī pulkvedis A. Silgailis. Viņu atvaļināja ar Tautas armijas likvidācijas komisijas pilnvarotā R. Dambīša pavēli 1940. gada 21. oktobrī „piemērota amata trūkuma dēļ Sarkanajā armijā“. Pagaidām pulkvedis apmetās uz dzīvi Ventspilī. Dienests Latvijas armijā bija beidzies. Tā laikā bija saņemti vairāki apbalvojumi – Triju zvaigžņu V un IV šķiras ordenis, aizsargu Nopelnu krusts, Atrbrīvošanas cīņu 10 gadu jubilejas piemiņas medaļa.

Tomēr, līdzīgi kā tūkstošiem citu latviešu, grūtākie dzīves pārbaudījumi vēl bija priekšā.

Pulkvedis iesaistījās nacionālajā pagrīdes pretestības kustībā, kurā darbojās virkne bijušo augstāko virsnieku. Tomēr pēc viena tās dalībnieka – pulkveža V. Malcenieka – aresta A. Silgailis bija spiests izmantot iespēju, ko saskaņā ar vācu-padomju vienošanos sniedza pie Vācijas sūtniecības

darbojošās komisija. Tā izsniedza izceļošanas atļaujas ne tikai vāciešiem, bet arī latviešiem, kas varēja pierādīt savu daļēji vācisko izcelšanos vai pat iesniegt vienīgi attiecīgu (varbūt pat viltotu) dokumentu. Bija gadījumi, kad komisijas locekļi, parasti baltvācieši, paši viltoja šādus dokumentus, piemēram, turēdami tos dažas dienas skurstenī dūmos, lai padarītu „vecākus“.

Pēc ierašanās Vācijā 1941. gada martā A. Silgailis stājās sakaros ar šeit jau esošajiem latviešu virsniekiem un 1. maijā iestājās Latviešu nacionālajā karavīru savienībā (LNKS) kopā ar tādiem savas zemes patriotiem kā pulkvedis A. Plensners, pulkvedis-leitnants V. Deglavs u. c.

Glūzi dabiski, ka padomju laikā šo organizāciju centās nomelnot, pasludinot par pilnībā pakļautu Vācijas izlūkdienestam. Ir iespējams, ka šis izlūkdienests nevarēja atstāt bez ievēribas ar nākamo karadarbības rajonu cieši saistītus cilvēkus, kuri bija dziļi sašutuši par Vācijas nākamā militārā pretinieka agresiju pret viņu dzimteni. Ticams, ka organizācija nevarētu sekmīgi darboties bez attiecīgu Vācijas iestāžu piekrišanas. Tomēr apstākļos, kad cilvēki bija spiesti atstāt padomju jūgā paverdzināto Latviju (daudzos gadījumos tikai tāpēc doties uz Vāciju, kuru citos apstākļos tie uzskatītu par potenciālo Latvijas ienaidnieku), daudzi no viņiem neuzskatīja par karavīra zvēresta laušanu sadarbību ar valsti, par kuras netirajiem darījumiem ar PSRS neviens vēl neko atklātībā nezināja un kuru tagad, savas valsts neapskaužamā stāvokļa dēļ, tie uzskatīja par vienīgo potenciālo pretinieku jau iepazītajam monstam – PSRS. Tomēr tas tika darīts ar domu – veicināt Latvijas un latviešu tautas atbrīvošanu. Vācu puses solījumu par varbūtējo Latvijas neatkarības atjaunošanu netieši apliecina gadījums ar pulkvedi-leitnantu V. Deglavu, kuru, inscenējot pašnāvību, noslepkavoja gestapo Rīgā 1941. gada vasarā pēc tam, kad viņš bija sācis izrādīt atklātu neapmierinātību ar vācu patieso politiku. Toreiz bez pēdām pazuda arī V. Deglava dokumentu mape...

Katrā ziņā darbošanās LNKS Vācijā toreiz daudziem latviešu virsniekiem šķita vienīgā iespēja, kā palīdzēt savai valstij, tādējādi pildot karavīra zvērestu. Jo grūti bija noticēt, ka labāk ir nedarīt neko.

Lielākā daļa no LNKS biedriem atgriezās Latvijā tūlīt pēc tam, kad to bija ieņēmuši vācieši, padzenot krievus. Daudzi aktīvi iesaistījās latviešu paš aizsardzības vienību organizēšanas darbā. A. Silgailis ieradās Latvijā kā vācu 18. armijas 621. propagandas rotas zonderfirers (minētais apliecina viņa saistību ar attiecīgajām vācu iestādēm, kuras kara sākumā izmantoja pret padomju noskaņojuma pārņemtos latviešus, lietuviešus, igauņus u. c. savās interesēs). Jau kaujās pie Ļeņingradas viņš par varonību saņēma Dzelzs krusta II šķiru. 1942. gada pavasarī viņš tika iecelts par Latviešu pašpārvaldes Iekšlietu ģenerāldirekcijas Personāļdepartamenta direktoru. Būdam šajā amatā, A. Silgailis kopā ar A. Plensneru u. c. bijušajiem augstākajiem Latvijas armijas virsniekiem aktīvi iesaistījās latviešu kārtības dienesta (policijas) bataljonu organizācijas darbā, ticot, ka bruņota latviešu tauta spēs atkarot savas valsts neatkarību līdzīgi tam, kā tas notika 1918.-1920. gadā. Tādēļ viņš bija arī starp tiem, kuri jau 1942. gadā aizstāvēja regulāru latviešu frontes daļu izveidi.

1943. gada sākumā Vācijas vadība pēc militārajām neveiksmēm Krievijā deva piekrišanu Latviešu leģiona izveidei. Ar 1943. gada 13. martu par leģiona 1. divīzijas komandieri tika iecelts ģenerālis R. Bangerskis, bet par tās štāba 1. virsnieku – pulkvedis A. Silgailis. Tūlīt pēc tam noskaidrojās, ka vācieši tomēr negrasās nodot divīzijas komandēšanu latviešu rokās. R. Bangerskis tika pasludināts par leģiona ģenerālinspektoru (divīzijas komandiera amatu ieņemot vācietim), bet A. Silgailis iecelts par 15. SS Latviešu divīzijas kājnieku priekšnieku. Būdams šajā amatā, viņš piedalījās leģionāru kaujās Krievijā, pie Ļeņingradas. Pulkveža Apsiša-Apses slimības laikā A. Silgailis neilgu laiku pildīja 34. pulka komandiera amatu. Sekoja atkāpšanās kaujas pie Staraja Rusas un Veļikajas 1944. gada pavasarī, kurās A. Silgailis komandēja kaujas grupu. Pēc tam viņš tika apbalvots ar Dzelzs krusta I šķiru un saņēma oberfirera (virspulkveža) dienesta pakāpi.

1944. gada vasarā oberfirers A. Silgailis tika iecelts par Latviešu leģiona ģenerālinspektora štāba priekšnieku un palika šajā amatā līdz pat kara beigām. Tas ļāva viņam atrasties to militāro notikumu centrā, kuros kara beigu posmā Kurzemē un Vācijā bija ierauts Latviešu leģions un ievērojama latviešu tautas daļa gan armijas rindās, gan bēgļu gaitās.

Beidzoties karam, A. Silgailis nokļuva angļu gūstā un pabija Putlosas un Cedelheimas gūstekņu nometnēs. Pēc atbrīvošanas 1948. gadā viņš tika apstiprināts par baltiešu sardžu vienību sakaru virsnieku pie britu Reinas armijas Vācijā. 1953. gadā A. Silgailis dienestu beidza un, līdzīgi daudziem citiem bijušajiem latviešu karavīriem un bēgļiem, atstāja Vāciju, izceļojot uz Kanādu. Sākotnēji viņš apmetās Jaunskotijā – Halifaksā, vēlāk strādāja Ontārio, Ošavā, kā grāmatvedis – firmas vadītājs. Pēc aiziešanas pensijā 1980. gadu vidū viņš palika dzīvot Ošavā.

Visus pēckara gadus virspulkvedis aktīvi darbojās trimdas sabiedriskajās organizācijās. Viņš tika apbalvots ar „Daugavas vanagu“ nozīmi zeltā un uzņemts kā goda filistrs studentu korporācijā „Fraternitas Imantica“.

1962. gadā „Imantas“ apgādā Kopenhāgenā tika izdots virspulkveža A. Silgaiļa fundamentālais darbs „Latviešu leģions“, kurā profesionāla karavīra skatījumā atainotas latviešu karavīru gaitas Otrā pasaules kara laikā. Šis darbs vēlāk tika pārtulkots un publicēts arī angļu valodā (1986. g. ASV), kam ir sevišķa nozīme Rietumu lasītāja iepazīstināšanā ar latviešu tautas traģēdiju.

Dažāds var būt atsevišķu Artura Silgaiļa mūža posmu vērtējums. Tomēr nav noliedzams, ka, līdzīgi absolūtajam vairākumam Latvijas armijas virsnieku, viņa rīcību noteica galvenokārt vēlme darīt labu savai valstij un savai tautai. Nav viņa vaina, ka vēsturiskie apstākļi nebija labvēlīgi ne Latvijas valstij, ne latviešu tautai.

Dr. hist. Eriks Jēkabsons

*Šī grāmata Latvijā varēja iznākt, tikai
pateicoties tautiešu atbalstam.*

Līdzekļus ziedojuši:

Jānis un Aina Vējiņi (Austrālija)

Imants Kapsis (Latvija)

Anonīms (Austrālija) -

Valdis Erdmanis (Austrālija)

Anonīms (Austrālija)

Antons Rudka (Austrālija)

Daugavas vanagu Sidnejas nodaļa

Andrejs un Brigita Muzikanti (ASV)

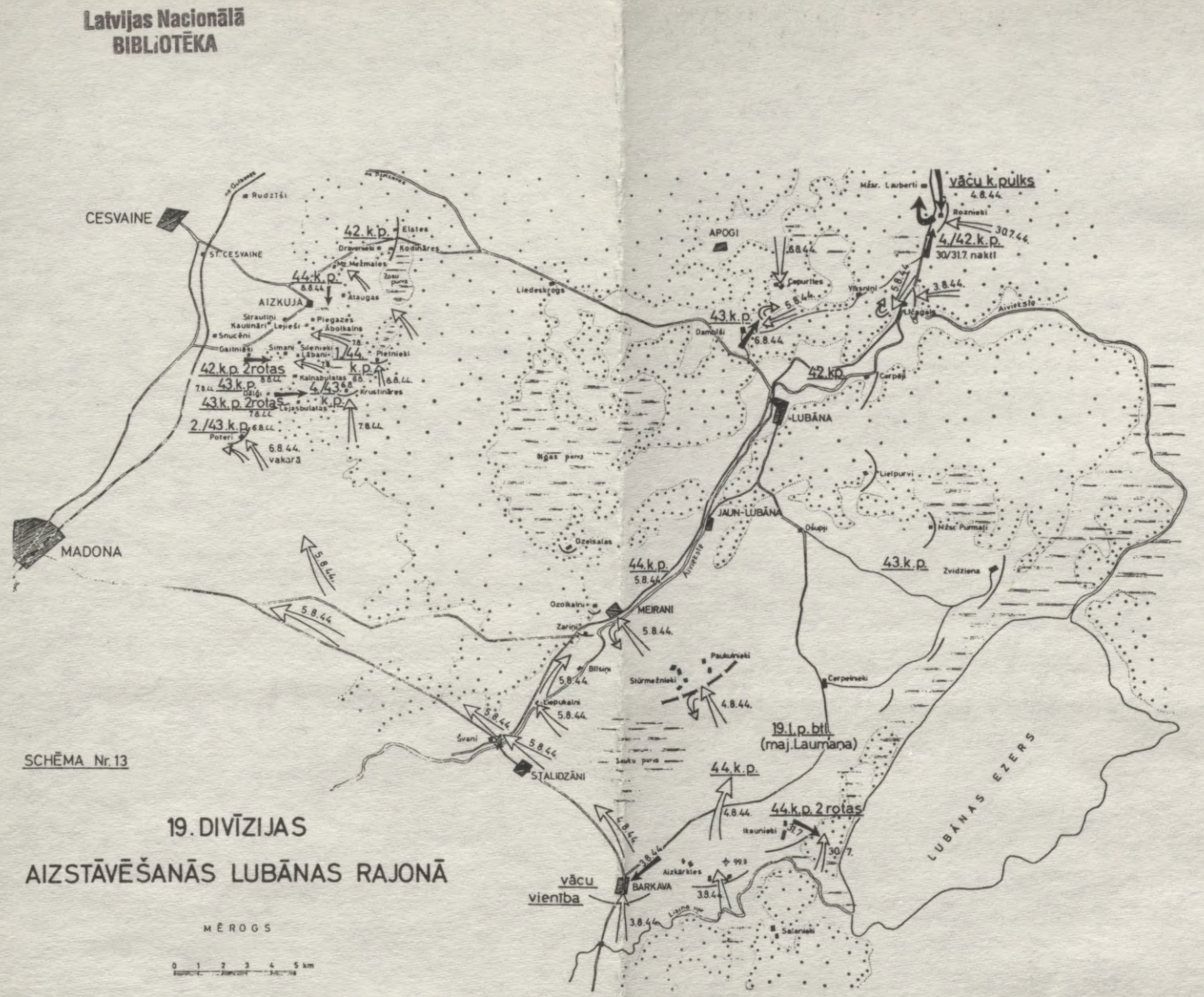
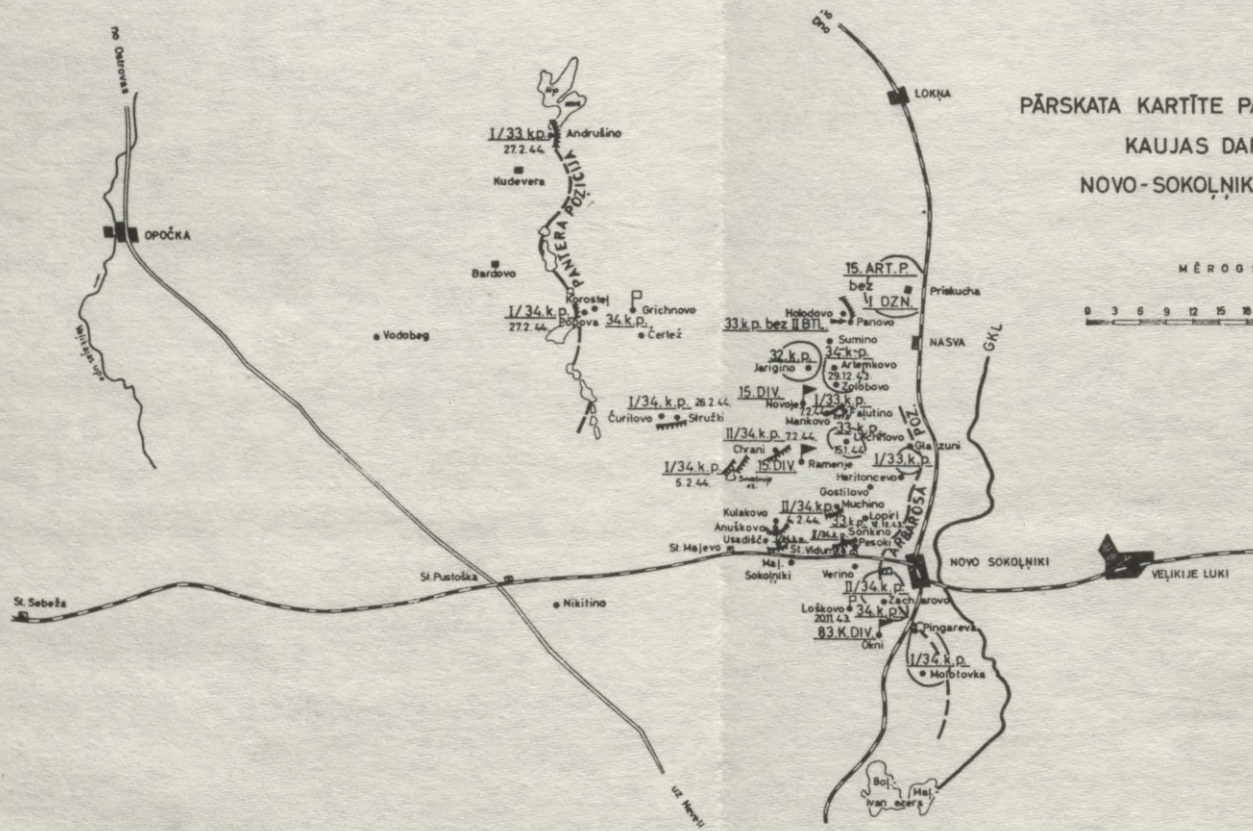
Baiba Ziediņa (Latvija)

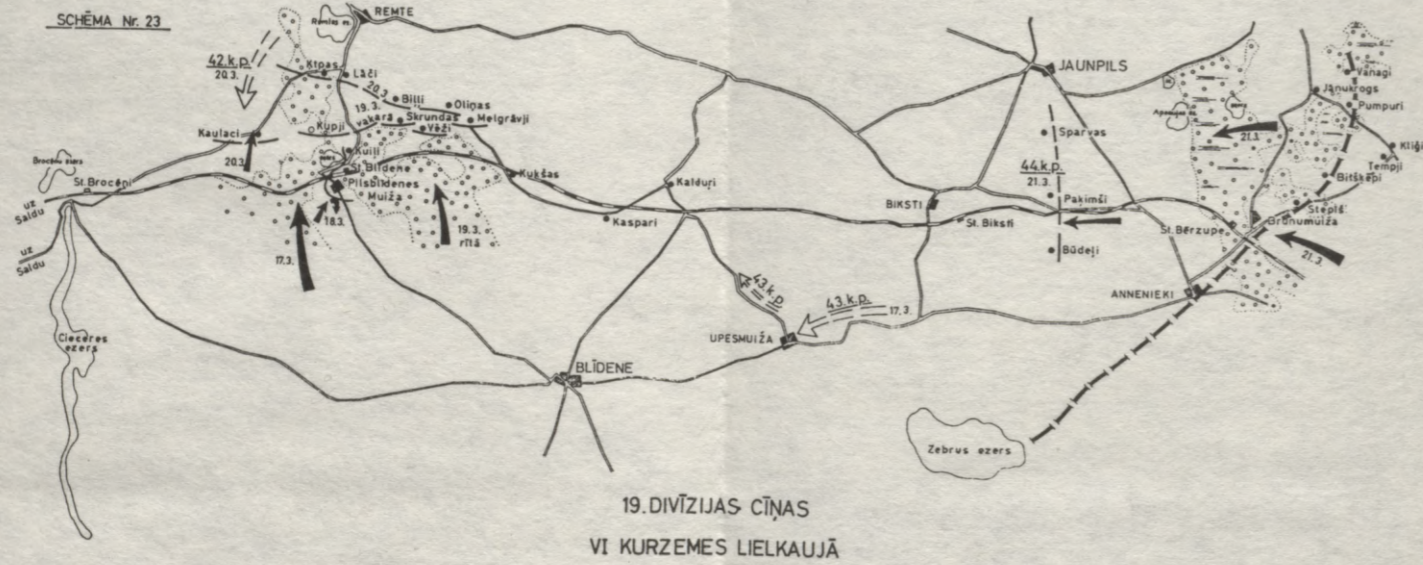
Jēkabs Ziedars

Daugavas vanagu Dienvidkalifornijas apvienība

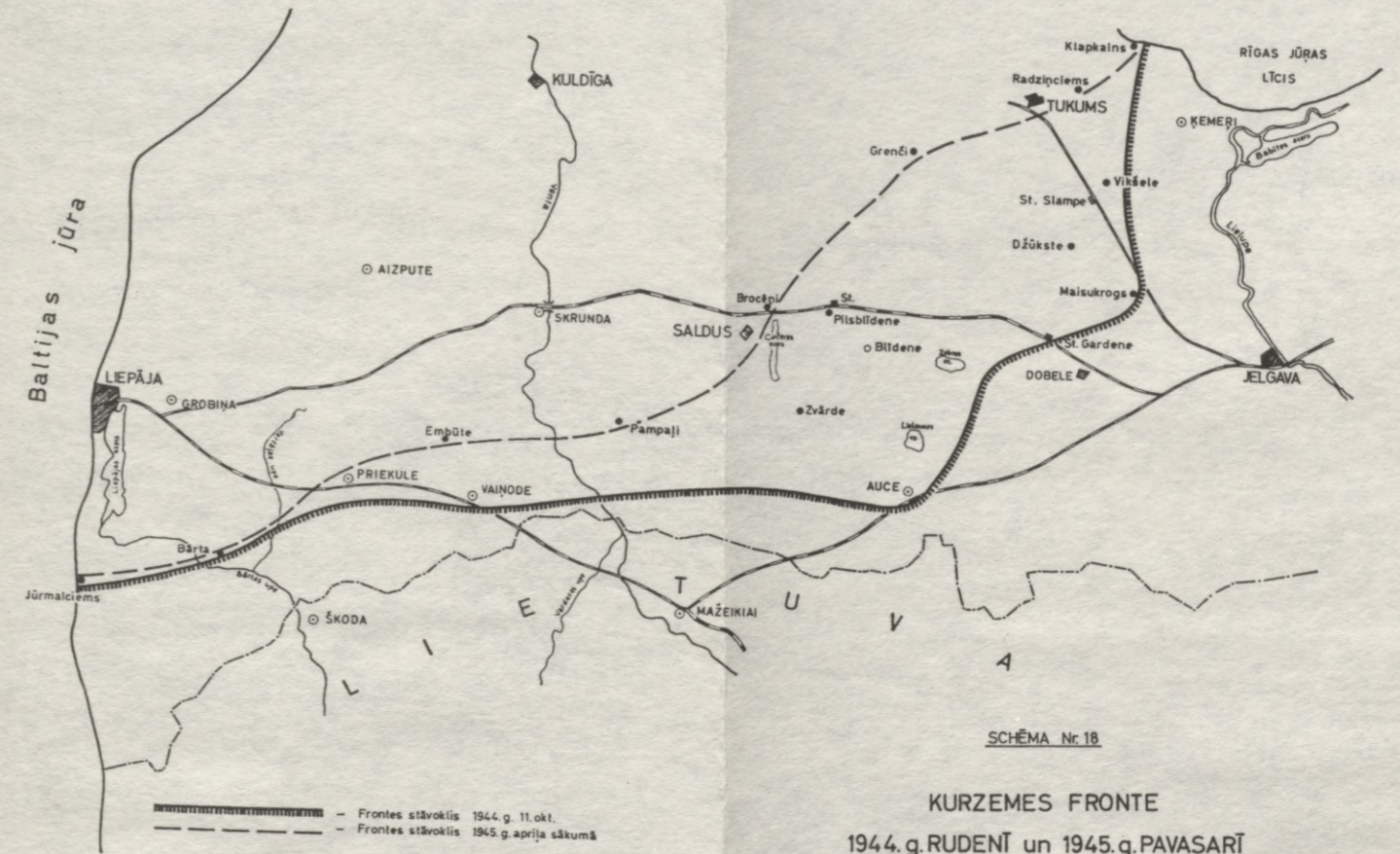
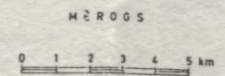
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

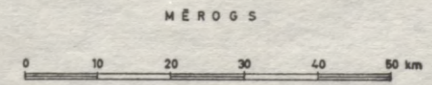

19. DIVĪZIJAŠ CĪNAS
VI KURZEMES LIELKAUJĀ

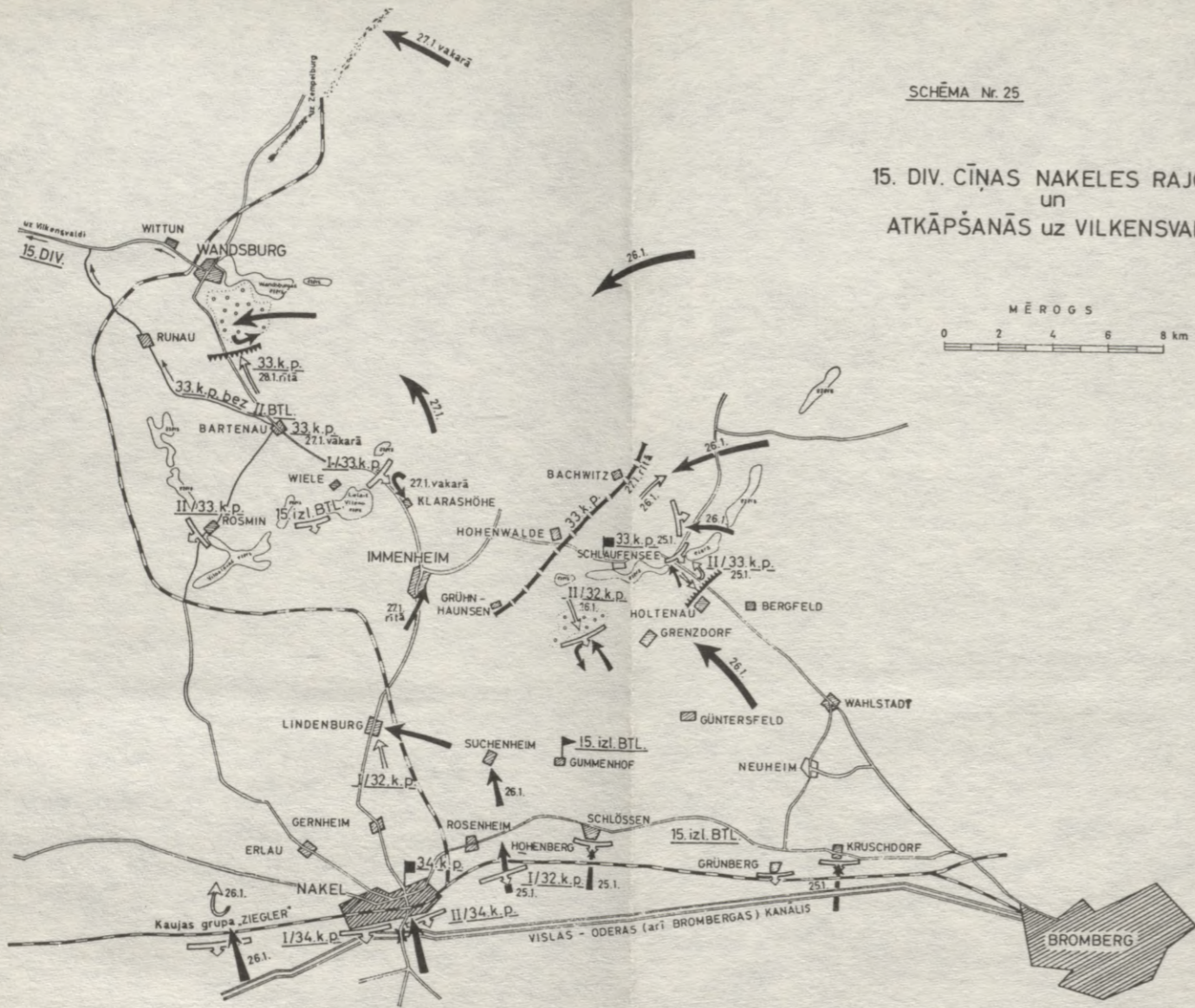
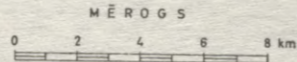
SCHĒMA Nr. 18

KURZEMES FRONTE
1944. g. RUDENĪ un 1945. g. PAVASARĪ

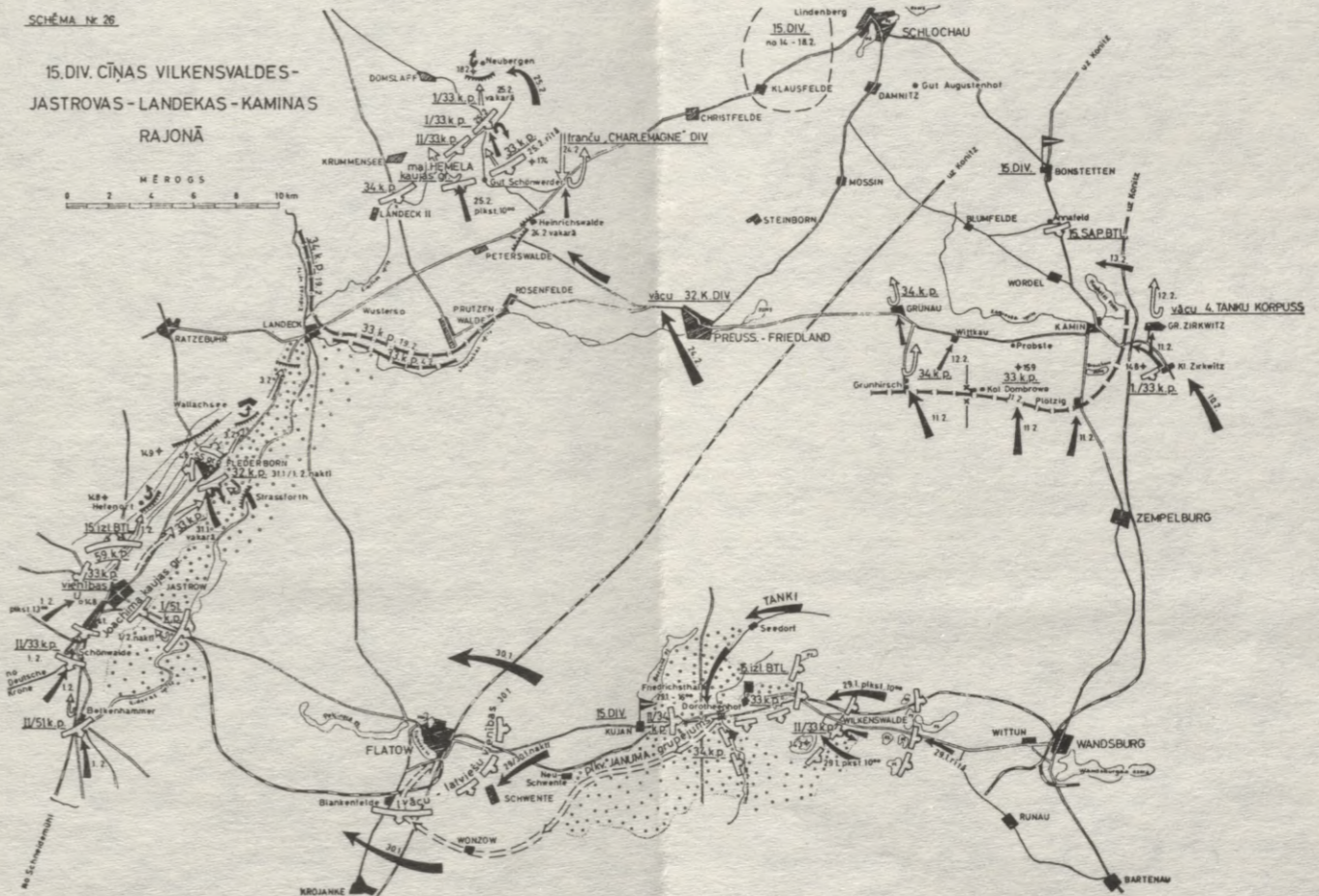
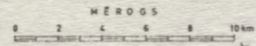
SCHĒMA Nr. 25

15. DIV. CĪŅAS NAKELĒS RAJONĀ UN
ATKĀPŠANĀS uz VILKENSVALDI

SCHĒMA Nr. 26

15. DIV. CĪŅAS VILKENSVALDES-
JASTROVAS - LANDEKAS - KAMINAS
RAJONĀ

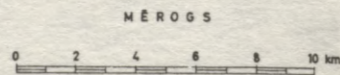

BALTIJAS JŪRA

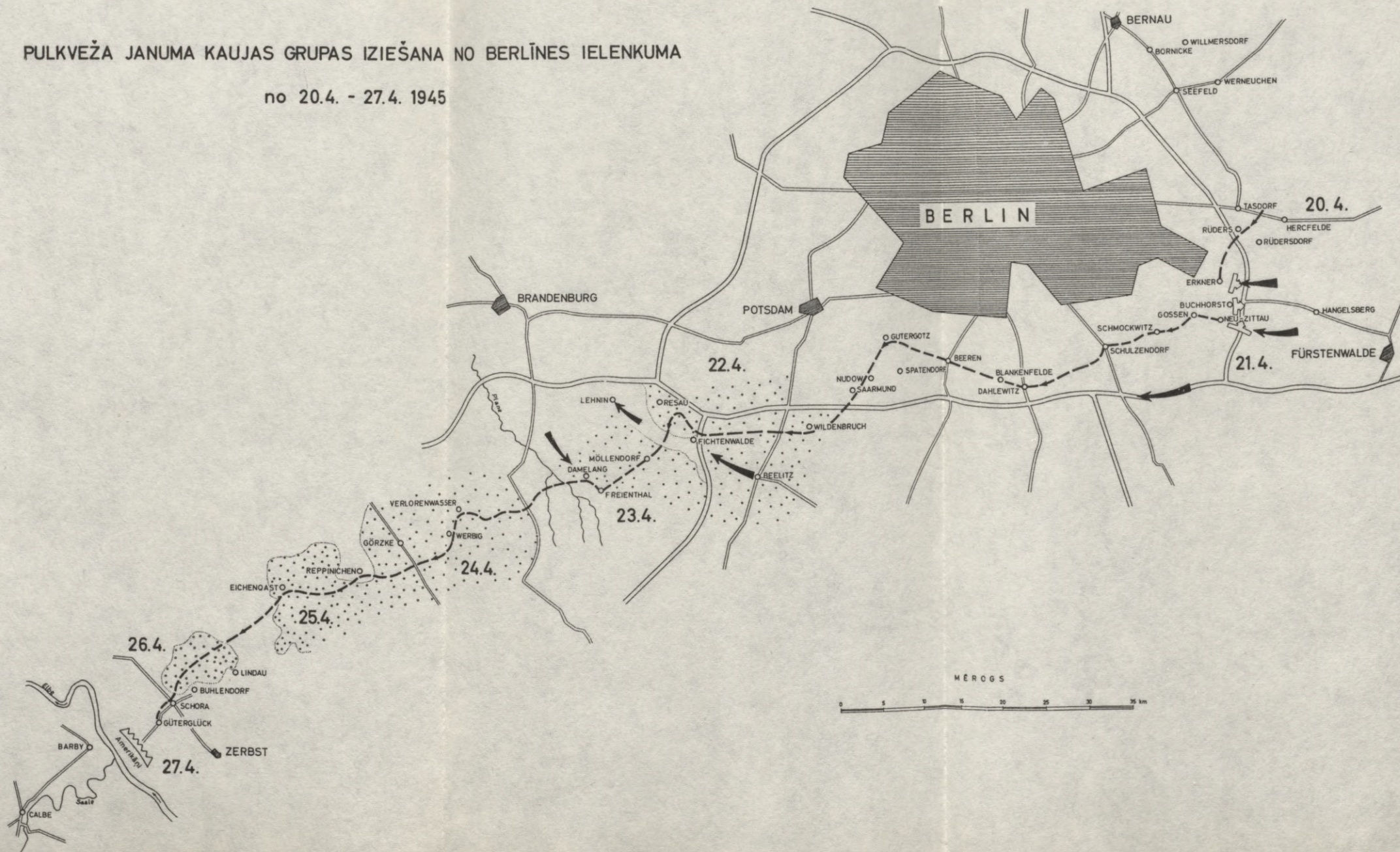
SCHĒMA Nr. 29

15. DIV. ATKĀPŠANĀS
LAIKĀ no 4. līdz 13. MARTAM 1945.

PULKVEŽA JANUMA KAUKAS GRUPAS IZIEŠANA NO BERĻĪNES IELENKUMA

no 20.4. - 27.4. 1945

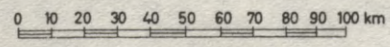

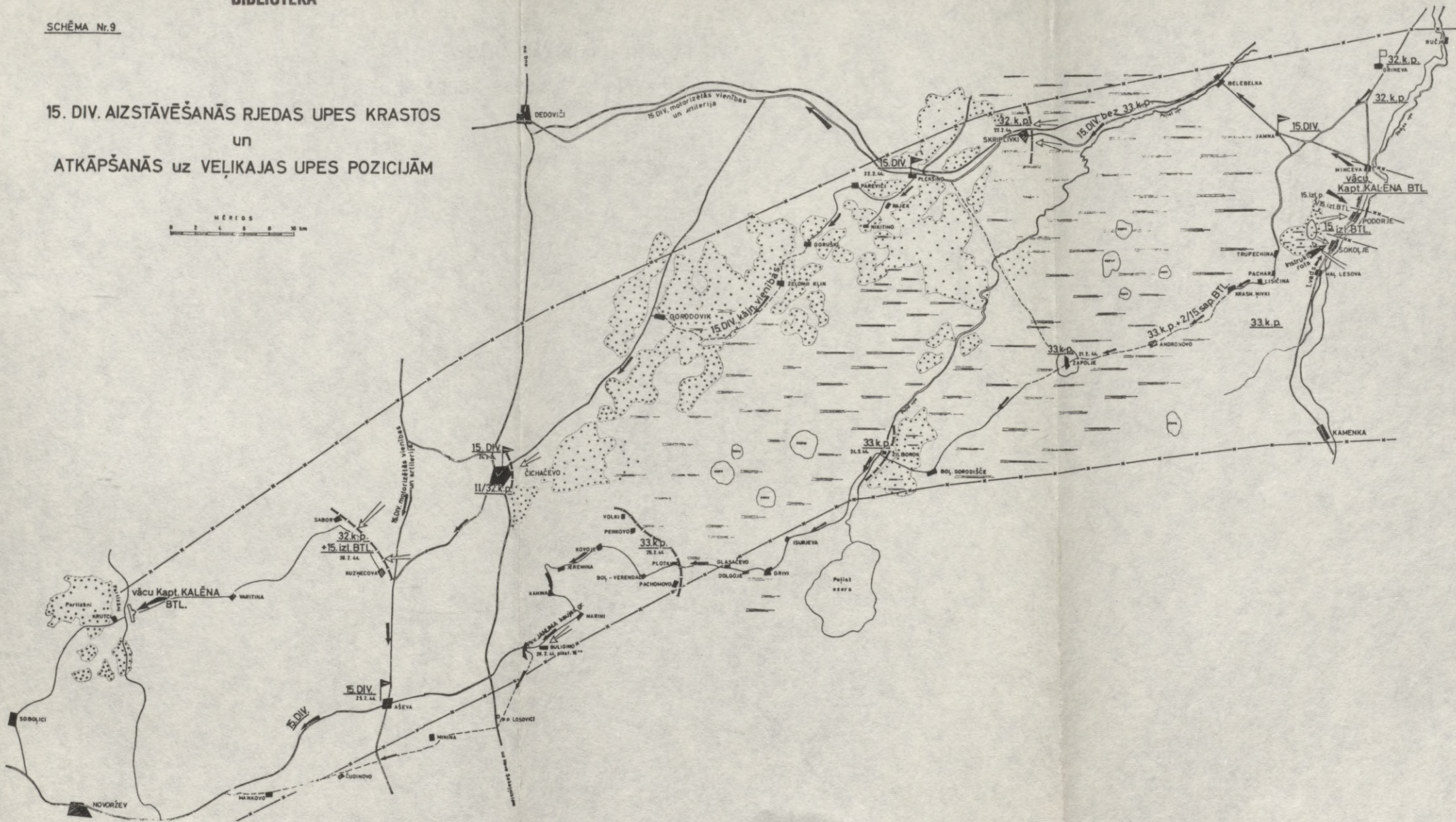
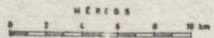
SCHĒMA Nr. 24

PĀRSKATA KARTĪTE
LEĢIONA VIENĪBU GAITĀM VĀCIJĀ

MĒROGS

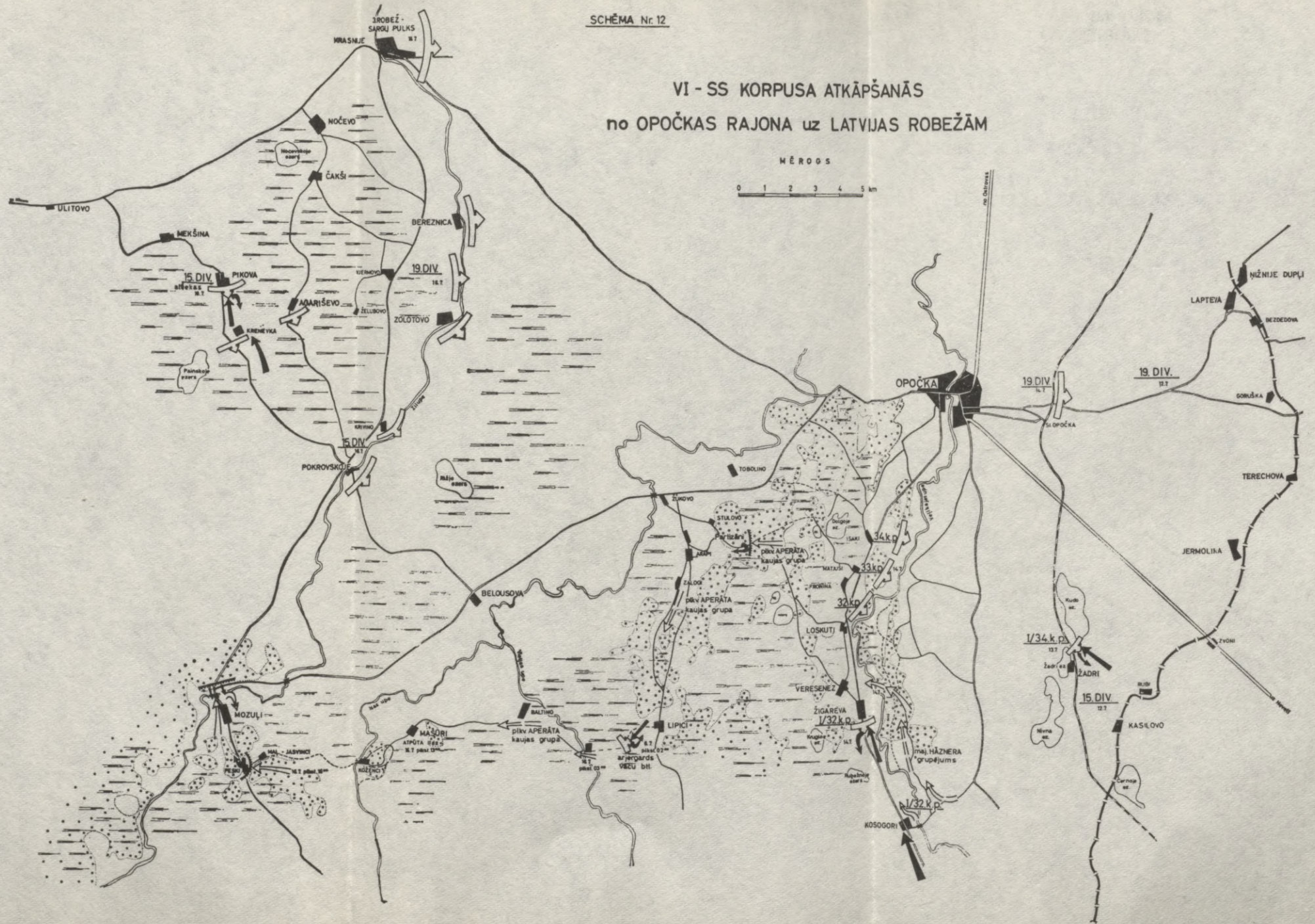
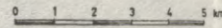

15. DIV. AIZSTĀVĒŠANĀS RĶEDAS UPES KRASTOS
un
ATKĀPŠANĀS uz VEĻIKAJAS UPES POZICIJĀM

VI - SS KORPUSA ATKĀPŠANĀS no OPOČKAS RAJONA uz LATVIJAS ROBEŽĀM

MĒROGS

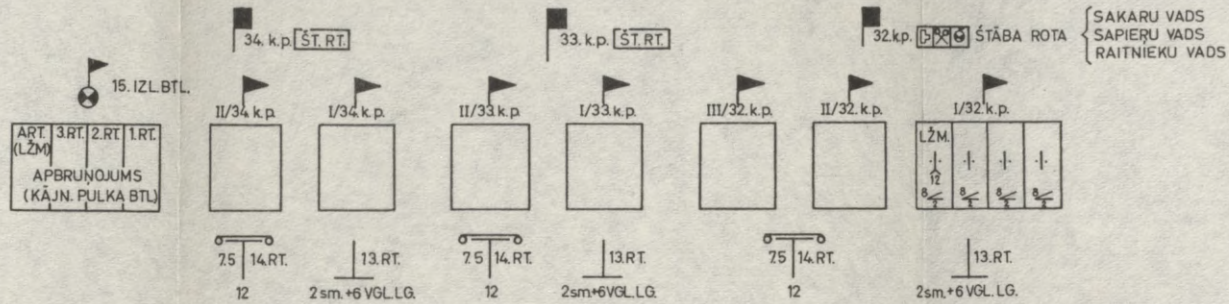

15. DIVĪZIJAS ORGANIZĀCIJAS SCHĒMA

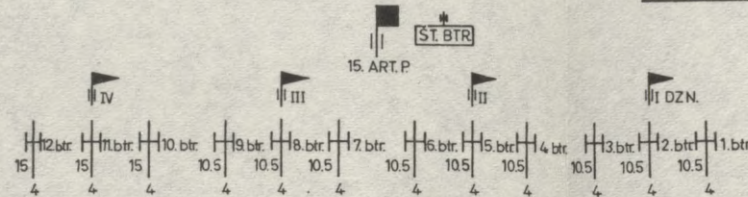
Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

15. DIV. ŠTĀBS

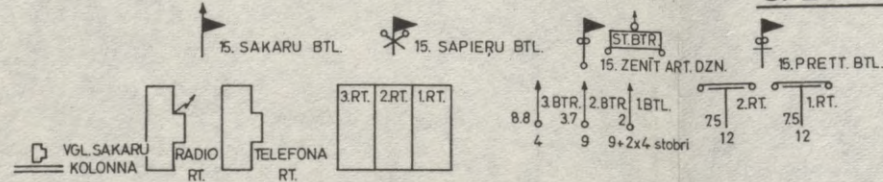
KĀJNIEKU VIENĪBAS

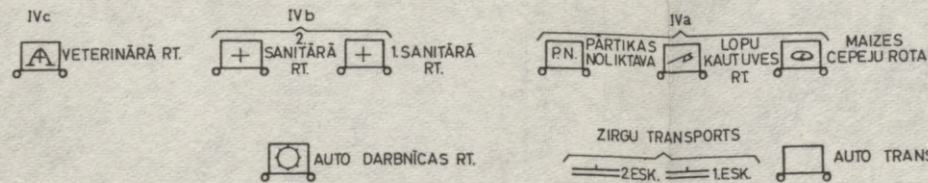
ARTILERIJAS VIENĪBAS

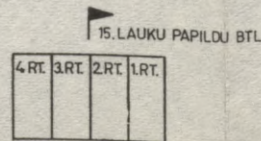
SPECIĀLĀS VIENĪBAS

DIENESTU VIENĪBAS

REZERVES VIENĪBA

PIEŅEMTĀS ZĪMES

- ┆ PATŠAUTENE
- ┆ LOŽMETĒJS
- ◀ GRANĀTMETĒJS
- ┆ KĀJN. LIELG.
- 75 ┆ PRETT. LIELG.
(Skaitlis zem ieroča apzīmē ieroča skaitu)
(Skaitlis blakus un pa kreisi - kalibru ctm)
- ┆ HAUBICE
- ┆ ZENĪTLIELG.
- Zīme zem vienības - MOTORIZĒTA VIENĪBA
- Zīme virs vienības - VIENĪBA AR MOTOR VELKMI
- ⊗ IZLŪKU VIENĪBA
- ⊗ IZLŪKU - JĀTNIEKU VIENĪBA
- ✂ SAPIERU VIENĪBA
- ┆ SAKARU VIENĪBA
- ZIRGU TRANSPORTS

[4,-]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307070084

2001-3
2/10

41-

Latviešu leģions, ar kura vārdu Otrā pasaules karā bija saistītas latvju tautas pēdējās cērības novērst otrreizējo nokļūšanu Padomju Savienības verdzībā un atgūt dzimtenei brīvību, ir latvju dēlu lielās tēvzemes mīlestības, pašreizējās un varonības visspilgtākais apliecinājums. Un, lai šo apliecinājumu, kas prasījis tik daudz labāko latvju dēlu asiņu un dzīvību, saglabātu kā mantojumu vēlākām paaudzēm, esmu ar šo darbu centies dot pārskatu par Leģiona tapšanu un tā cīņām.

A. Silgailis